

280

B45

280

B45

HELYTÖRTÉNET

LENINGRADEI

1995 -09- 2 0

2013 JÚL 01

1986 JUN 1 6

2003 JÚL. 07

58.760/1

A ZIRCZI, PILISI, PASZTÓI
ÉS SZENT-GOTTHÁRDI CZISZTERCZI
APÁTSÁGOK TÖRTÉNETE.

ELSŐ KÖTET:

A PILISI APÁTSÁG TÖRTÉNETE 1184--1541.

IRTA

Dⁿ BÉKEFI REMIG,

CZISZTERCZI RENDŰ ÁLDÓZÓ-PAP ES TÖGIMNÁZIUMI OKLEVÉLES RENDÉS TAN.

PÉCSETT. 1891.

A ZIRCZI, PILISI, PÁSZTÓI
ÉS SZENT-GOTTHÁRDI CZISZTERCZI
APÁTSÁGOK TÖRTÉNETE.

ELSŐ KÖTET:

A PILISI APÁTSÁG TÖRTÉNETE 1184—1541.

A PILISI APÁTSÁG TÖRTÉNETE.

1184—1541.

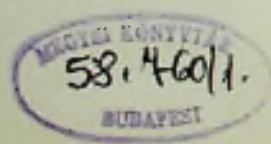
IRTA

DR. BÉKEFI REMIG,

CZISZTERCZI RENDŰ ÁLDOZÓ-PAP ÉS FÓGIMNÁZIUMI OKLEVELES RENDES TANÁR.

PÉCSETT. 1891.

1975

NYOMATOTT TAIZS JÓZSEF BETŰVEL.

SZENT BERNÁRD

EMLÉKÉNEK,

SZÜLETÉSE NYOLCZ-SZÁZADOS ÉVFORDULÓJÁRA.

ELŐSZÓ.

Nemzetünk ezer-éves államéletének forduló pontjához jutott. Az első ezred-év napja immár leáldozóban, a másodiknak hajnala pedig szinte meghasad. Nemzedékünk a kettőnek össze-kötő kapcsa, — a multnak örököse, a jövőnek előkészítője. S mivel a mult helyes ismerete a jövő nagyságának biztos záloga, — nemzet-testünk minden tagja lelkesedik a mult emlékeiért. S míg a közvélemény hevül a millenium eszméjeért, s míg láng-lelkű honfiak keresik az alakot, melyben ennek megünneplése testet öltson: addig a vármegyék sorra iratják monografiájokat, fáradhatatlan szakférfiak meg rajokban keresik föl a levéltárakat, s búvárkodnak a százados porba burkolt oklevelekben, hogy össze-gyűjtsék s feldolgozzák azon anyagot, melyből hű képben domborul ki nemzetünk ezer-éves állam-élete, amint a vallás és erkölcs, tudomány és művészet, politika és irodalom, nemzet-gazdaság és műveltség terén kifejeződött.

S midőn a hazai történet-írás a letűnt nemzedékek tényeiből nemzetünk ezer-éves állam-életének épületét, *kegyeletül az ősök* iránt, *okulásul és lelkesítőül* az utódok számára, hazafias buzgalommal fölemelni igyekezik, — elkéshetnék-e ezen építkezésről a *magyarországi cziszterczi rend* azon kő beillesztésével, melyre, saját történetével, a hazai művelődés egyrésze vésődött? S nem természetes-e, hogy a hazai czisztercziek, — kik mint csont a nemzet csontjából, s vér a nemzet véreből, mindenkor a nemzet jövőjének, az ifjuságnak, vallás-erkölcsi és hazafias nevelésében, s így a nemzeti eszmék kultuszában és szolgálatában keresik és találják dicső fel-

adatukat, — szintén részt akarnak venni azon áldozatban, melyet a kegyelet oltárán a hazafiság tüze gyújt meg és lobbant még a második ezred-évbe is messze bevilágító lángra.

Ily hazafias czélzat, — a mi másrésről kötelesség is, — hozza létre hazai apátságaink történetét.

S a Gondviselés éppen nekem tartotta fenn azon magasztos munkakört, mely szinte egy egész ember-életet köt le a hazafias eszmék szolgálatára.

Sok oldalú elfoglaltságom, főgimnáziumi tanári teendőim, néprajzi és nevelés-ügyi irodalmi működésem mellett, immár egy évtized óta gyűjtögetem összes hazai rendi apátságaink történetéhez az anyagot. Búvárokodtam pedig a magyar országos, a magyar nemzeti muzeumi, a pest-vármegyei, az esztergomi érseki, főkáptalani és országos, az egri érseki és káptalani, a győri káptalani, országos, városi és megyei, a nyitrai káptalani és országos, a pannonhalmi szent-mártoni fő-apátsági és országos, a pécsi káptalani és országos, a pozsonyi káptalani, országos és városi, a székesfehérvári püspöki, a veszprémi káptalani és országos, az osztrák szent-keresztii ciszterczi, a brünni országos, a zirczi apátsági és az egri konventi levéltárban, s a budapesti egyetemi, a pécsi püspöki könyvtár és a brünni Ferencz-muzeum kéziratai között.

S ime, mily szembe-tünő a történelmi viszonyok ismétlődése! Hazai történelmünket szinte folytonos szálakkal szövik át azon események, melyekben nemzetünk világtörténelmi jelentőségre emelkedik, midőn saját létének biztosításán kívül, mint a nyugati kereszténység előharczosa és védő bástyája, a vallásos eszmék heroszaként jelenik meg. S a magyarországi ciszterczi rend is, mely saját történetének megírásával első-rendű hazafias kötelmeinek egyikét akarja megoldani, ebben is részese a hazai mult jellemének. Hiszen midőn, tiz évi munkának érett gyümölcseként, saját történetének: »*A zirczi, pilisi, pásztói és szent-gotthárdi ciszterczi apátságok történetének*« első kötetét, »*A pilisi apátság történetét (1184—1541)*«

a hazai tudománynak átnyújtja, — egyszersmind a vallásos kegyelet adóját is lerója a cziszterci rend ujjá-szervezője s nagygyvá tevője, SZENT BERNÁRD, iránt, kinek *nyolcz-százados születését* az egész katolikus egyház, de főleg *a cziszterci rend* a jelen (1891) évben ünnepli.

Legyen tehát hazai rendi apátságaink történetének első kötete ezen nagy ember nyolcz-százados emlékének szentelve!

Művem beosztására nézve, tájékozásul megjegyzem, hogy *három részre* oszlik.

Mínthogy a négy apátság történetét felölelő munka több kötetre terjed, s másrésről a rendi belső élet lényegében mindenütt ugyanaz volt: elkerülhetetlennek tartottam a »Bevezetés«-ben, két fejezetben, tárgyalni a »Rend keletkezését, fejlődését és bejövetelét hazánkba« és a »Cziszterciek belső szervezetét«. S ezen »Bevezetés« képezi művem *első részét*.

A munka *második része* öt fejezetben: — »*A pilisi apátság szimbelye, keletkezése és alapítója*«, »*A pilisi apátok pápai megbízatásai*«, »*A pilisi apátok királyi megbízatásai*«, »*A pilisi apátság birtokai, birtokperci, jövedelmei és kiváltságai*« s »*A pilisi apátság élete*« — a pilisi apátság történetét 1184—1541-ig öleli föl.

Mind a két részben teljes erővel igyekeztem, a tárgyalás rendszerét tekintve, híven megmaradni a mai történet-írás követelményeinél. Sőt a csoportosító rendszert, mely a bonyadalmas szálakat elkülöníti, s ép ezért szövi össze művészi egészszé, oly arányban juttattam érvényre, hogy hasonló irányú műveknél ily fokban még nem nyert életet. S más részről sehol sem feledkeztem meg, hogy az általános történelmi viszonyok beszövése képezi azon háttérrel, mely előtt az események igazi méreteikben jelennek meg.

A *harmadik rész* a két első részben feldolgozott anyaghoz való *oklevéltár*, melyet hasznavehetőségi szempontból csatoltam a műhöz. A nem szak-ember sok érdekes dolgot találhat benne; a szak-tudós pedig soha sem tudná megbocsátani elkülönítését.

A már eddig kiadott okleveleket csak rövid tartalommal közlöm, — a kiadatlanokat pedig egész terjedelemben.

Az oklevéltár készítésénél az oklevél-publikációk magas kívánalmainak szigorú lelkiismeretességgel iparkodtam megfelelni.

A munka becse és mű-értéke s a hazai tudományos irodalom magas niveau-ja szempontjából, a talált pecsétek, kéz-aláírások s az össze-gyűjtött templom-romok rajzáról és fényképéről készült autotypiai és phototypiai képek s az 1254-iki arany-bullás oklevélnek fac-similéje a műből ki nem maradhatott.

Gondoskodtam továbbá pontos mutatóról (index), mely bárkinek kezében biztos kulcsul szolgáljon művem tartalmához.

Hogy az anyag-gyűjtő és a történet-író kettős feladatát mennyiben sikerült megoldanom, — az igazságos kritika fogja eldönteni; de fáradhatatlan után-járás a bűvárlatban, igazságra törekvés a feldolgozásban s hazafias irányzat a szellemben nem hiányzott részemről.

Most pedig hálás köszönettel adózom Rendünk minap elhunyt fejének, néhai *Nagyságos Supka Jeromos* zirczi, pilisi, pásztói és szent-gotthárdi apát urnak, ki buvárlataimban támogatott, és művem kiadását, rendje haza-fias kötelességének ismervén, szíves készséggel teljesítette. Nevét meg fogja őrizni a hazai tudomány, mert hozzá fűződik apátságaink története első kötetének megjelenése!

Fogadják továbbá, tapasztalt jó indulatukért, benső köszönetemet: *Mélt. Fraknoi Vilmos, mélt. Knauz Nándor, mélt. Nagy Imre, nagys. Kerékgyártó Árpád, nagys. Pauler Gyula, nagys. Czibulka Nándor, nagys. Szalai Mihály, főtiszt. Halbik Czíprián, tek. dr. Fejérpataki László, tek. Nagy Gyula, tek. Csontos János, tek. dr. Tagányi Károly, tek. 'Batka' János, tek. Pap Ferencz, főtiszt. dr. Wurster József, főtiszt. Janauschek Lipót, főtiszt. 'Budaváry János, tek. dr. Kossuthányi Ignác, tek. Prokop Géza, főtiszt. dr. Gsell Benedek, főtiszt. dr. Szalay Alfréd, főtiszt. Szvorényi József és főtiszt. Inczedy Dénes ur, továbbá mindazok, kik jó akaratú figyelmökkel munkám anyagának gyűjtése közben bármily irányban megtiszteltek.*

De különösen is kifejezem köszönetemet *tek. Mátyás Flórián, tek. dr. Csánki Dezső s tek. Kovács Nándor* urnak, *Laszczik Bernárd és Rainiss Gyula* tisztelt rendtársaimnak, kik több becses adattal gazdagították gyűjteményemet. Nagy elismeréssel adózom továbbá *főtiszt. dr. Czobor Béla* és *tek. Möller István* építész urnak, kik a templom részletek fölvétele, az ezekről készült rajzok elkészítése s szives utbaigazításuk által nemcsak engem köteleztek hálás tiszteletre, hanem a hazai tudománynak is nagy szolgálatot tettek.

S ezzel át-adom művemet a hazai tudománynak. *Örködjék fölötte a vallásosság és hazafiság geniusza! S válják dicsőségére édes hazánknak és szeretett rendemnek!!*

Irtam Pécsen, 1891-ben, február hó 19-én.

Dⁿ BÉKEFI REMIG.

I. RÉSZ.

BEVEZETÉS.

I. FEJEZET.

A CZISZTERCZI REND KELETKEZÉSE, FEJLŐDÉSE ÉS BEJÖVETELE HAZÁNKBA.

Kor-viszonyok. A benczés kolostorok állapota. A »colana«-i remeték. Róbert fejök lesz. Átköltözés Molesme-be. Megoszlás a molesmeiek között. Róbert látogatása Molesmeből és vissza-térése. Ujabb ellentét Molesmeben. Engedély a kitelepülésre. Megérkezés Cisterciumba. Novum-Monasterium alapítása. Róbert apáttá választása s vissza-térése Molesmebe. Alberik Cistercium apátja lesz. II. Pascal pápa megerősíti a rendet. Cisterciumban senki sem jelentkezik fölvetelre. Alberik halála. István apát lesz. Visszavonultabb élet kezdete. Nélkülözés s gyakori halál Cisterciumban. Bernárd és társainak belépése a rendbe. Bernárd születése, származása, iskoláztatása s anyjának halála. Bernárd pályát választ s eszméinek másokat is meggyer. Bernárd és testvérjeinek bucsuzása atyjoktól. Firmitas alapítása. Bernárd testi és lelki tulajdonai. Bernárd betegeskedik. Pontiniacum, Clara-Vallis és Morimundus alapítása. Bernárd apát lesz. A benczések, clugnyieik és ciszterciek alkotmányai. A leszármazás rendszere a cisztercieknél. István törvényhozói működése. Bernárd ismét beteg. Bernárd apáti elve. Bernárd világtörténelmi jelentősége. István halála. Bernárd a ciszterciei rend terjesztője. Bernárd halála. Magyar-ország Mária országa. A német-országi beolvasztó politika. Hazánk közeledése Franczia-országhoz. III. Béla a ciszterciek pártfogója.

A világ-uralmat kezében tartó római birodalom határán ifju, nyers népek tűnnek föl: megkezdődik a népvándorlás. A hóditásban kifáradt Róma védelemre szorul. Beteges, elvénhedt test, felbomlásnak indult szervezet, kiélt alak száll szembe a fiatal, ép s romlatlan erővel. A történeti jog meghátrál a nyers erő előtt: a római császár koronáját a birodalom romjai földik be; új államok története kezdődik.

Hosszas kísérletezés után Nagy Károly (768—814) teremti meg az egységes frank birodalmat. Halálával alkotása is darabokra hull; a verduni szerződés (843) kodifikálja az állam-egység megszűnését; s megszületnek *a nemzeti államok*.

A birodalom felosztása tekintély- s hatalom-csökkenéssel jár; új eszközökre van tehát szükség.

Ekkor látnak hozzá az uralkodók a jószág-adományozáshoz; mert tudták, hogy így könnyen szerezhetnek híveket. Az egyháziaknak bőven kijut a birtokból, de ezen arányban vesztenek függetlenségökből is. Szinte rendszerré lesz, hogy a főpapnak adott birtok nem személyére szól, hanem javadalmához tartozik.

Ez volt az első lépés a főpapok kinevezése felé. A királyok adták ugyanis az új egyházi férfinak a földbirtokot mint hűbért; s így azon felfogás fejlődött ki, hogy magát a főpapi állást is ők adományozzák. Szóval a kánoni választás helyébe a fejedelmi kinevezés lép.

De ezen pillanattal megkezdődik a veszedelem. Mert a főpapi hivatalokra ezután nem jámbor élet, szeplőtlen erkölcsi mult, tudományos képzettség, szív-nemesség, szigorú kötelesség-érzet, szóval érdem, — hanem rokoni és baráti összeköttetés, hadi szolgálat, pénz, aljas hizelgés s ön-elvetés segíti az embereket. S így legtöbbször kis-korú gyermekek, ügyes párt-emberek, nyers hadfiak, szolga-lelkű udvari egyének, — a hivatás és rá-termettséggel teljes hiával — ülnek a főpapi székekbe.

Az anyagi vagy erkölcsi áldozat árán főpapi méltóságra emelkedett egyének, a hol csak tehetik, kárpótlást keresnek. Ők is úgy járnak el tehát, miként velök cselekedtek: elárusítják az egyházi hivatalokat.

De a korszellem veszedelmes irányzata a pápai széket sem kímélte: Szent Péter trónjának betöltésénél meg a császárok erőszakolnak ki illetéktelen befolyást, s nem egyszer megesik, hogy érdemtelen egyént tolnak föl a kereszténység fejeül.

S midőn ekként az egyházi hierarchia valamennyi fokozatán oda nem való alakok jelennek meg,* természetes, hogy a nép hasztalan keresi nálok az erkölcsi tisztaságot, az alázatot, önzetlen

* *Montalambert: Die Mönche des Abendlandes. VI. B. S. 347.*

lelkesedést, a hívek boldogságát czélzó jó akaratot, a buzgóságot, szóval a papi erényeket; hiszen ezek helyébe kapzsiság, birás-vágy, kötelesség-mulasztás, önhittség s erkölestelen élet telepedett. De ezzel kapcsolatban a papság iránti tisztelet és keresztényies élet is megfogyatkozott a hívek lelkében. A hit eszméiért való lelkesedés már-már kihalt, a keresztény erkölcsi fogalmak szerinti élet ritkul.

A beteg társadalom orvosra szorult. Kilépnék tehát a sikra az egyház előharczosai: az *ujomnan* keletkezett szerzetesek. A clugnyi, camaldoli és vallumbrosai rend, Szent Benedek szabályait vevén alapúl, az ősi szigorú szerzetes életet keltik új életre. Példájok s élet-módjok koruk viszonyainak nyílt czáfolata. Hatásuk a társadalom minden rétegében érezhető. De a döntő reformnak felülről kellett kiindulnia.

A római pápák közül már többen fölkarolták a clugnyi mozgalom eredményét, de teljesen csak VII. Gergely, ki maga is, mint clugnyi szerzetes, ezen eszmék szolgálatában töltötte életét, használta ki. Midőn a szabadságát veszített egyház testén a békót össze-zúzza és hadat izen a divatos vissza-éléseknek, a clugnyi szerzeteseken kívül eszméiknek részeseit is maga mellett találja.

Bár VII. Gergely vas-jelleme nem riadt vissza az utjába gördülő nehézségektől, elvei még sem alakították át egyszerre a társadalmat. Időre volt szükség, míg eszméi át-mennek az életbe. Ébren kellett tehát tartani azon szellemet, melyet ő lehelt az emberiségbe; szaporítani kellett a sereget, mely eszméinek él; példával kellett terjeszteni azon tanokat, melyeknek ő volt a mestere.

Ezen szempont adott lét-jogot a *cziszterczi rendnek*.

A nyugati szerzetesség alapját Szent-Benedek vetette meg. Rendje a földművelés, ipar, könyvmásolás, tudomány és művészet terén felmutatott sikereivel s a jámborság és erkölcsös élet megragadó minta-képeivel elismerésre s igaz tiszteletre ragadta az emberiséget.

A korszellem sorvasztó hatalma azonban a benzés kolostorokat sem kímélte meg. Az ősi szigorú, józan fegyelmet és lelkes munkálkodást idővel sok helyütt elpuhultság, laza élet-mód s tétlenség váltotta fel. Akadnak, kik reformálni akarják a viszonyokat, de a közvéleményt ellen-táborban találják. Egyesek, mivel a kolostor

nem igen kínálkozott alkalmas helyül a lelki élet ápolására, mint remeték, az erdők vadonjaiban keresik a boldogságot.

Ezen utóbbit választotta az a hét-tagu remete-társaság is, mely a langresi egyház-megye területére eső »colan«-i erdőben vonult meg. De mindegyikük érezte a szervezetlenség hátrányait. Közös értelemmel elhatározzák tehát, hogy vezető után látnak.

Választásuk a Szent Mihályról nevezett tonnerei benzés apátság fejére, Róbert apátra esett. Ez azonban nem hagyhatta el övét; s így kérésöket nem teljesítette.

Rövid idő múlva változás történik a dologban. Róbert ugyanis látta, hogy törekvése szerzetes családjának ellenkezésével találkozik; megvált tehát tőle s elment Troyes melletti Zell kolostorba, hol régebben már tartózkodott. Innét csakhamar Aigulphus-ba kerül perjelnek.

Itt ismételten fölkerik a »colan«-i remeték, kiknek nyomában megérkezik II. Sándor pápa parancsa is oly értelemben, hogy ne szegüljön ellen a föl hívásnak.

Róbert engedelmeskedik, — megválik övétől. A »colan«-iak megtalálták benne, a kit kerestek: a józan főt. Vezetése alatt a kis társaság csakhamar harminczra szaporodik. De ekkor már nem volt nekik való hely a »colan«-i erdő. Új otthonnt keresnek tehát, s találnak is a közelben, »Molesme«-ben,¹ szintén a langresi egyház-megyében.²

Molesme, Burgundban, a Leignes folyó jobb partján, ekkor vadon és sűrű erdőség volt. A vidék földesura az új telepesek részére egy részt átengedett belőle. Róbert és társai legelőször is hajlékról gondoskodnak, hogy földél alá jussanak. Hamarosan össze-ütnek néhány fa-kunyhót, s e mellett egy, szintén fából készült ima-házat, oratoriumot; s az új alkotás 1075-ben deczember 20-án, a Boldogságos Szűz tiszteletére, teljesen el is készült.

E közben hozzá-fogtak a föld műveléséhez is. De a talaj mocsaras, cserjés, bozótos levén, erős munkával járt, s mégis alig termett. Más jövedelmi forrásuk pedig, mivel a távolság és a járatlan

¹ *Manrique*: Annales Cistercienses. Tom. I. p. 3. (Megjegyzem, hogy *Manrique*-nek német nyelvű példányát használtam, latin szövegű nem jutott kezeimhez.)

² *Holstein*: Codex regularum monasticarum. Tom. II. p. 386. — *Liber Usuum Sacri Cisterciensis Ordinis*: »De egressu Cisterciensium monachorum de Molismo« című fejezetben.

utak a hiveket elzárták tőlök, nem igen akadt; s így gyakran csak növény-félékkel táplálkoztak.

A molesmei benzés szerzetesek megnyugodtak helyzetökben, mert látták, hogy fejök, Róbert a nélkülözésben is legelüljár. Ez meg nem csekély erőt merített a kitartásra Alberiknek, a »colan«-i remetéskedés óta hű baj-társának, és Harding Istvánnak, angol származásu szerzetes testvérjének lelkes példájából.

Pár lustrum elteltével Molesmeben nagy változással találkozunk. A kolostor meggazdagszik, a tagok száma megszaporodik; s ezzel új irány és új szellem kerül felszínre. A molesmei szerzetesek egy része indul a közeli kolostorok példáján, eltér Szent-Benedek szabályától s a divatos eszmék után kapkod. Róbert, s mellette Alberik és István, több társukkal, küzdenek a régi egyszerűség mellett. A dolog elmérged, s végre is törésre kerül; mert Róbert alattvalóinak egy része megtagadja az engedelmességet. Róbert látja, hogy itt legjobb segítő-szer a kitérés. Szent Benedek példájára bucsut vesz ellentétes nézetű szerzetes fiaitól s »Aurum« nevű remete-helyre vonúl.

Róbert apát távozása után Alberik perjel vette kezébe Molesme kormányzását. Erősen támogatja őt Harding István a Róbert által czélozott szigorú fegyelem helyreállításában. De hasztalan volt minden. Győzött a többség: Alberik börtönbe került. A mint fogsága letelt, elhagyta Molesmet. Követte őt Harding István is, néhányad magával, Vivicus (ma Vivier) nevű magányába.¹

A molesmeiek csakhamar rájöttek, hogy vezető szellem nélkül bajos a boldogulás. Vissza-kivánták Róbertet.

A történetek után biztosra vették, hogy kérésökre Róbert mit sem adna. A római székhez fordultak tervök valósitása czéljából. Lépésök sikeres lett; mert Róbert Rómából megkapta a rendeletet a visszatérésre.

Róbert engedelmeskedik, elfoglalja előbbi állását, s a kezéhez vett utasítás szerint engedékeny a kicsiségekben, hogy megmentse a lényeget. Teljesen jó indulat vezérli tetteiben, de csakhamar észreveszi a kiegyenlíthetetlen ellentétet. Molesmeben ugyanis, hova Róberttel Alberik és István is vissza-ment, két tábor állt egymással

¹ *Manrique: Annales Cistercienses* Tom. I. p. 4.

szemben. Az egyik saját korának viszonyaiból indul ki s a többi kolostorokhoz hasonló lazább élet-móddhoz ragaszkodik. A másik, melynek élén Harding István áll, a legnagyobb egyszerűséget, nélkülözéssel járó szegénységet, Szent Benedek szabályainak betű szerinti megtartását, szóval a tizen-egyedik századból a hatodikba visszamenést követeli.¹

István úgy tervezte a kérdés megoldását, hogy az ő felfogásának részesei Molesmet elhagyják, puszta vidéken, erdőben telepednek le, s egészen újból kezdenek neki a munkához. Szándékát a szükséges eszközökkel együtt közölte társaival. Az eszme sokaknak megtetszett, és sorakoztak körülötte.

Ily előkészület után lép velők István az apát, Róbert, elé. Ez, ki életét eddig is ezen eszmék szolgálatában töltötte, készséggel karolta fel István törekvését, s megbeszélte vele a keresztül-vitel módját és eszközeit. S részökről valóban nagy óvatosságra volt szükség; mert ellentétes élet-nézetű társaik Róbertet, Alberikot és Istvánt semmi áron sem akarták volna elveszteni.

Ez magyarázza meg részben, hogy Róbert apát, Alberik, Odo, István, János, Letald és Péter társaival, 1098-ban² nem a langresi, vagyis a megyés püspök, hanem Hugó lyoni érsek, a római szent-szék követe előtt tárta föl kivánságát. Hugó helybenhagyta kérésöket, megengedvén, hogy azon molesmei szerzetesek, kiknek tetszik, más alkalmasabb helyre költözködhetnek, Szent Benedek szabályainak szigorubb és tökéletesebb megtarthatása végett.³

Erre visszatértek Molesme-be, s Róbert apát az egész konventtel közölte az eredményt. Feloldotta az egyes tagokat a neki letett engedelmesség fogadalma alól, s szabad választást engedett a maradás- és a távozás között.⁴

Huszon-egyen voltak azon lelkes férfiak, kik Róbert apát vezetése alatt bucsut vettek molesmei testvérjeiktől s rá szálltak az élet veszélyes tengerére. Mindenöket Molesmeben hagyták, csak né-

¹ Ez utóbbi felfogásnak volt híve Brunó is, ki, mint a molesmei benczés kolostor szerzetese, 1084-ben alapítja meg az érdemes karthausi rendet. (*Dedek Crescens Lajos: A karthausiak Magyarországbán* 44. l.)

² Ezen kötetben: Oklevéltár I. sz. — *Henriquez: Regula, constitutiones et privilegia ordinis Cisterciensis.* pag. 38.

³ *Holstein: Codex regularum monast.* Tom. II. p. 386.

⁴ *Bollandus: Acta Sanctorum Aprilis.* Tom. III. p. 665.

hány nélkülözhetetlen egyházi ruhát és edényt, breviáriumot¹ s egy szertartás-könyvet (rituale) vettek magokhoz.

Utjuk Cisterciumba² (Cîteaux) vezetett. Cistercium a burgundi hercegségben, a chalonsi püspöki megyében, a »Sans-fonds« (Feneketlen)³ folyó völgyében, Dijontól nem messze, terült el. Erdős, csalitos, bokros vidék, sűrű náddal és sással; a vadállatok kedves tartózkodó helye. Itt állapodik meg a kis vándor-csapat, s engedélyt kér a megtelepedésre. A beaune-i algróf befogadja s megajándékozta őket annyi földdel, hogy kolostort építhessenek és magokat fenntarthassák.⁴

Mindjárt ritkítják is az erdőt és sorra vágják a bokrokat, hogy a kolostor számára tisztás helyhez jussanak. Majd meg hozzá-látnak kolostoruk elkészítéséhez. Az erdőség alkalmas anyagot szolgáltatott, de a munka-erő kevés volt; mert egyidejűleg élelmi szerekről is kellett gondoskodniok, — a mi meg nagy nehézséggel járt — az elhagyott, puszta s kietlen vidéken.

Odo, burgundi herceg, értesülvén Hugó lyoni érsek leveléből, hogy a cîteauxi völgyben szegény, jámbor életű emberek kolostor építésével foglalkoznak, — munkásokat küldött segítségökre. Így a tisztán fa-alkotmány hamarosan megkészült, s 1098-ban, márczius 21-ikén, Szent Benedek napján a Boldogságos Szűz tiszteletére föl is avatták.

Erre az új telep lakói Róbertet kánon-szerűleg⁵ apátjokká választották s neki engedelmességet fogadtak; Walter megyés püspök pedig megküldte számára a pásztor-botot. Így fejlődött a cisterciumi

¹ *Holstein*: Codex regularum monasticarum. T. II. p. 388.

² *Cistercium* nevét némelyek úgy értelmezik, hogy a »cisternae« szóból, melynek jelentése: föld alatti víztartó, vízfogó, mocsaras hely (locus humilis et paludiosus, ubi stagnat aqua: Maigne Lexicon) — keletkezett. Mások a »Cistelse« szótól származtatják, mivel Cistercium helyén igen sok sás és káka termett. (*Sartoris*: Cistercium Bistercium. p. 6.)

Ezen utóbbi felfogáson alapulhat az is, hogy a *erzsekerézek* »cistelle«-i néven is előfordulnak »*Cistellenses* in duobus Colbertinis et uno Sorbonico. Unde effictum in editis fere omnibus, *Cistemblenses*, qui et altero errore additi sunt post *Cistercienses*: quasi diversi essent, qui in quibusdam codicibus *Cistercienses*, in aliis *Cistellenses* dicebantur vulgari tunc vocabulo. *Cistercienses* quippe dicti sunt *Cistellenses* ab Hermanno monacho in lib. 3. de miraculis B. Mariae Laudunensis cap. 7. apud Perardum p. 103. apud Robertum de Monte ad annum 1130. *Monachi de Cistella*, *Cistella*. in *Monastici Anglicani* tomo I. pag. 703. col. I.« (*Mabillon*: S. Bern. abb. Clara-Vall. opera omnia. Vol. I. p. 136.)

³ Nagy mélysége folytán nevezték így.

⁴ *Manrique*: Annales Cistercienses p. 5.

⁵ *Dalgairus*: Der heilige Stephan Harding. S. 45.

kolostorból a cisterciumi apátság, melynek neve kezdetben, de csak rövid ideig,¹ »*Novum-Monasterium*,« vagyis »*Új-kolostor*« volt. S ezzel 1098-ban² megszületett-a *czistercezi rend*.³

Róbert maga mellé vette perjelnek Alberikot, ki ezen tisztet már Molesmeben is viselte; az alperjelséget pedig Harding Istvánra ruházta.

Alig szervezkedett azonban az új testület, már is a megpróbáltatás napjai neheztedek rá.

Molesmeben ugyanis, Róbert apát és társainak távozása óta, fejtelenség uralkodott, mert az új apát gyenge s erélytelen ember volt. A tagok visszakivánták tehát Róbertet. De Hugó lyoni érsek-nél, a pápai követnél, nem igen számíthattak pártolásra; hiszen Róbert az ő engedélyével távozott körükből. Tehát kivüle még a római széknél is elő-terjesztették kérelmüket.

II. Orbán pápát, ki éppen ekkor tartott Rómában zsinatot az investitúra és keresztes-hadjárat ügyében, egyház-fői tevékenysége közben keresték föl a molesmei küldöttek. A zsinaton nagy lármával⁴ adták elő, hogy kolostoruk hanyatlásának és zilált viszonyainak csak egykori apátjok, Róbert, a mostani cisterciumi apát vethet véget.

Erre II. Orbán felhívta Hugó lyoni érseket: hasson oda, ha lehetséges, hogy Róbert vissza-menjen Molesmebe, — de a cisterciumi kolostor békéjének megzavarása nélkül.

Hugó érsek nemsokára tudatta Róberttel, a molesmeiek megyés püspökével, hogy Róbert cisterciumi apát vissza-tér Molesmebe; de a chalonsi megyés püspök előtt lemond előbb apáti méltóságáról, a cisterciumi szerzeteseket, kik, ha nekik úgy tetszik, vissza-mehetnek Molesmebe, — feloldja engedelmességi fogadalmok alól.

¹ *Janauschek: Originum Cisterciensium* Tom. I. p. 3.

² Anno milleno, centeno, bis minus uno,
Pontifice Urbano, Gallorum rege Philippo,
Burgundis Odone Duce et fundamina dante,
Sub Patre Roberto coepit Cistercius Ordo,
Coenobia in toto producens plurima mundo,

Sic mansura diu per sanctum nomen Jesu. (*Bollandus: Acta Sanctorum* April. T. III. p. 666.)

³ Cisterciumról nevezte el a rend is magát *czisztercezinék*. S mivel a *czisztercezi* név hazánkban ma már teljesen meggyökeresedett, művemben nem a latinos »*Cisterci*«, hanem a magyaros »*czisztercezi*« alakot használok.

⁴ *Holstein: Codex regularum monasticarum*. T. II. p. 387.

Róbert cisterciumi apát hajtott Hugó érsek szavára. A megszabott föltételeket teljesítette; »Isten hozzád«-ot mondott Cisterciumnak, mely, s vele *az egész cziszterczi rend, benne tiszteli alapítóját.*¹

A halálozás nélkül is árvaságra jutott szerzetes család fő után lát. A bizalom Alberikot, a perjelt érte, — és méltán. Mert igazi szerzetes; őszinte testvér, tudományos, a szellemi és anyagi ügyekben jártas ember volt.²

Tapasztalása meggyőzte a szomszédos szerzetesek féltékenysége- és szük-keblüségéről. Fel akarta tehát övéit vértetni bármely támadással szemben. Ezért fordul a római székhez megerősítésért. Kérését János és Benedek biboros, Hugó lyoni érsek és Walter chalonsi püspök támogató sorai kíséretében terjeszti elő, János és Ilbodus³ szerzetes-fiai által.

Hugó leveléből megértette II Pascál pápa, hogy a cisterciumi apátságot egyesek nyugtalanítják és igazságtalan követelésekkel terhelik. Meghallgatja tehát Alberikot s *1100-ban apr. 18-án* kelt levelében apátságát *a római szék különös pártfogása* alá fogadja, a megyés püspököt megillető tisztelet fenntartásával; sőt mindazon császárt, királyt, érseket, püspököt, herceget, grófot, al-grófot, bírót és bárminő egyházi férfit, ki ezen sorok ellen vét, méltóság-vesztéssel, Istenre bizott büntetéssel és az Ur testének és vérének vételétől való tartózkodással sújtja.⁴

Igy szerezte meg a cziszterczi rend alapítása (1098) után két évre *1100-ban, a jövőjét biztosító »magna charta«-t, a pápai megerősítést.*

¹ Róbert Tivadar és Emergard nemes származású normann szülők gyermeke. Született 1017 körül (*Bollandus: Acta Sanctorum Aprilis. Tom. III. p. 663*). Halálának éve bizonytalan. »De anno obitus S. Roberti inter scriptores consensus non est. Baronius in notis ad XXIX. Aprilis, secutus Chronicum Sigiberti, mortem anno MCVIII adscribit. Fiteriensis in notis ad Exordium Parvum, annum unum, duos in Annalibus Manriquez adiecit. Sed erroris convincuntur ex tabulis donationum, quibus apud Camuzatum in Antiquitatibus Ecclesiae Trecentis S. Robertus anno Domini MCIV, et apud Sanmarthanos in Molismo anno MCV subscripsit. Hi illius vitam anno MCX, ille, cum eoque longhelinus Claudiusque Robertus in Gallia Christiana, anno MCXI terminant. Quidquid sit, aetate ultra annum MCXII non processit: hoc quippe anno Molismo Guidonem praefuisse constat ex iis, quae loco citato afferunt San-Marthani.« (*Bollandus: Acta Sanctorum Aprilis. Tom. III. p. 668*).

² *Holstein: Codex regularum monasticarum T. II. p. 388.*

³ Előfordul *Ilboldus* és *Ildeboldus* alakban is. (*Holstein: Codex reg. mon. II. 390. — Manrique: Annales Cistercienses p. 10.*)

⁴ Ezen kötetben: Oklevéltár II. sz. a.

Alberik mindjárt apátsága kezdetén Harding Istvánt szemelte ki a perjelségre. Ennek befolyása alatt készítette meg apátsága számára a szabályzatot, mely körültekintő gondossággal mindenre kiterjeszkedik s mindenben hangsúlyozza a vissza-lérést Szent Benedek szabályaiboz.¹ Tehát Alberik a ciszterciek első törvény-szövegezője (codificator).

Alberikot időközben súlyos gondok emésztették: fölvétele nem jelentkezett senki Cisterciumban. Mélyen bántotta a gondolat, hogy a szervezés nehéz napjait vele együtt átélt testvérek kihalásával eltűnik az intézmény is, melynek biztosításáért pedig oly igazán hevült. Fájt neki, hogy utóbb is a molesmeieknek lesz igazok, kik kételkedtek az új telep életre-valóságában; s így az derül ki, hogy Szent Benedek szabályainak szigorú megtartása lehetlenség, miért is ő és társai túlzó és ábrándos eszmék harczosainak bizonyulnak. Aggodalma teljesen nem oszlott el a sirig, mely kilencz és fél évi apátsága után² 1109-ben jan. 26-án nyilt meg előtte.

Első eset, hogy Cistercium atyját látta a ravatalon. István perjel beszentelte a tetemet, egy maroknyi földet hintett rá, — s ezzel a gyászoló szerzetes-család kereszt alatt a káptalan-házba (capitulum) vonult. Itt tartotta István perjel azon gyönyörű emlékbeszédet az elhunyt fölött, melyben a szerető fiú kegyeletét a jövő életbe vetett hit bensősége nemesíti.³

A megüresedett apáti szék betöltésénél pillanatig sem haboztak a cisterciumi testvérek: Harding Istvánt egyhangulag választották meg.

István már két elődje idejében is elhatározólag befolyt az ügyek menetére. Most meg teljes erővel ragadta meg az alkalmat, melyet az egyetemes bizalom nyújtott neki. Szigoruan hangsúlyozta Szent Benedek szabályait, s a velök járó szegénységet, egyszerűséget, önmegtágadást és visszavonulást a külső világtól. Miért is szemet szúrt neki azon viszony, melybe apátsága a burgundi herczeghez jutott.

¹ Erről részletesen ezen kötetben: *„A ciszterciek belső szervezete”* című lejezetben szölok.

² *Manrique: Annales Cistercienses. T. I. p. 23. — Bollandus: Acta Sanctorum Januarii Tom. II. p. 753.*

³ *Bollandus: Acta Sanctorum Januarii. Tom. II. 758.*

Odó, Burgund hercege, ugyanis annyira megkedvelte Cisterciumot, hogy minden nevezetesebb ünnepet itt töltött, az apátság mellé maga számára megszálló helyet emelt, sőt végrendelete szerint halála után is itt kívánt nyugodni. Természetes, hogy a herceg cisterciumi látogatásakor nagy kísérettel, fénynyel és pompával jelent meg. Ez pedig éles ellentétben volt a szerzetesek nagyon is szegényes élet-módjával.

Természetes volt tehát István aggodalma. Féltette övéit, hogy a fény és csillogás elkápráztatja szemeiket, s így vesztenek kedvökből. Mivel pedig Hugó, az új burgundi herceg, elődje rokonszenvét Cistercium iránt egészen örökölte, — látta István, hogy szakítás változtat csak a dolgon. Midőn tehát apátsága elé tűzött céljának valószínűsítésére szabályzatát¹ megalkotta, elhatározta, hogy ezentúl az ő kolostoruknál semmi-féle herceg se időzzön udvarával.²

Ezen intézkedést Hugó herceg neheztelése követte: megvonta kegyét az apátságtól. A világi emberek nem látogatnak el ezután ide; a figyelem másfelé irányul; Cistercium kívül esik az érintkezés vonalain.

De ezzel karöltve elmarad a hívek adománya, megszűnik a pártolás s az apátság saját emberségéből él. Termő-földje azonban csekély, még a munkának is kevés tér kínálkozik. Bár nagyon szűken él, még sem tud eleget termelni. Beköszönt a nélkülözés, majd meg az inség.³ Nincs betevő falat a kolostorban.⁴

István apát tűr és szenved. Saját baján kívül, emészti még szerzetes fiainak nyomora is.

De ennél még súlyosabb csapás is ellátogat Cisterciumba: a halál.

Sorra pusztulnak István emberei. Egyiket a másik után kíséri örök nyugalomra. Az elhunyt testvér elvesztése fölötti fájdalmát fokozza az utó-nemzedék hiánya. Fél a teljes kihalástól. Hiszen ez egyértelmű volna élet-módjok helytelenítésével. De nem esik kétségbe, mert bizott az igaz ügy diadalában. Az 1113-iki év végre meghozta lelki nyugalmát.

¹ Ezen kötetben: „A cisterciezsek belső szervezete” című fejezetben.

² *Maurique*: Annales Cistercienses. T. I. 25.

³ Miként szabacúlt meg az ében veszéstől Cistercium, szép eset tudatja (*Maurique*: Annales Cistercienses. T. I. p. 25.)

⁴ *Maurique* (Annales Cistercienses T. I. p. 27.)

A vaskalapács ugyanis megszólalt a kolostor ajtaján. A kapús kinyitja az ajtót, s harmincznál több ember¹ lépi át a kolostor küszöbét. Egy részök már az élet delén állt, a legtöbb még csak fiatal éveit tapodta. Amazok a főuri körökben otthonosak, s válllok a pánczél-inghez szokott; emezek a legelőkelőbb burgundi családok sarjai. Fölvételöket a kolostorba egy alig huszonhárom éves ifjüember kérelmezi: *Bernárd*.

Ezen bátor alak teljesen megragadja figyelmünket; ismerkedjünk meg tehát vele.

Bernárd született 1091-ben² »Fontaines«-ben, a burgundi herczegségben.³ Atyja *Tecelin* lovag, régi nemes törzs hajtása. Anyja *Aleth*,⁴ szintén előkelő család ivadéka.⁵

Az apában a középkori lovag vitézségét vallásos érzület, kifogástalan erkölcs s kristály-tiszta jellem nemesítette.⁶ Az édes anya szív-jósága és jámbor érzülete a család iránti oda-adó szeretetben ragyogtatta legékesebb zománczát.

A szülők gondja hat ártatlan fiu: Guido, Gellért, Bernárd, András, Bertalan és Nivárd, — s egy leány: Humbelina között oszlott meg. A gyermekek már az édes anyai tejjel magokba szívták a jóra való hajlandóságot; de legtöbbet Bernárd öröklött szülőitől. Szive korán felnyilt, hogy mindenkit befogadjon; a szeretet tényeiben anyjának hű utánzója; szelidségét csak jóra-valósága szárnyalja túl; szelleme élénk, eleven, — tudományra termett.

¹ *Guillelmi*: S. Bernardi Vita. Lib. I. Cap. III. (Bollandus: Acta Sanct. Aug. T. IV. p. 263).

² »Ac de anno imprimis natali ipsius ita convenit inter auctores, ut extra omnem controversiam positus sit. Illustrissimus enim Angelus Manrique, Pacensis episcopus, Annalium Cisterciensium tomo I. ad annum Christi 1105, Cistercii octavum, cap. I. num. 3. de tempore ait: omnino certum est, natum anno millesimo nonagesimo primo...« (Bollandus: Acta Sanctorum Augusti T. IV. p. 101. punct. 2.).

³ U. o. punct. 3.

⁴ »Bernardi mater *Aleth* seu *Alysiat*, quam tertiae vitae scriptor unus *Elisabeth*, forte librarii error, appellat. (Bollandus: Acta Sanctorum Augusti T. IV. p. 103. punct. 10.).

⁵ Vannak, kik az anyai rokonságot a hispániai és lusitániai uralkodók családjáig fel akarják vinni, — de alaptalanul. (Bollandus: Acta Sanctorum Augusti. T. IV. p. 103. punct. 11).

⁶ *Guillelmi*: Sancti Bernardi Vita. Lib. I. cap. I. (*Migne*: Patrologiae cursus completus. Tom. CLXXXV. p. 227. — *Mabillon*: Sancti Bernardi Abbatis primi Clarae-Vallensis opera omnia. Vol. II. p. 1077.).

Szülői felismerik benne a csirát: Chatillonba küldik iskolába. Gyors felfogása, világos értelme, alapos ítélete s szigorú következtető ereje csakhamar kiemeli alakját társai sorából.¹

Tanulmányai végeztével, 19 éves korában, visszatér szülői körébe. Itt azonban szomorú napok várakoztak rá: áldott jó anyja hirtelen meghalt.²

Az egész család érezte a csapást, de főleg mégis Bernárd szívét sebezte meg; mert nemcsak ő volt édes anyjának szeme fénye, hanem neki is ez volt mindene. Bár atyja és testvérei még éltek, szíve mégis sajgott a fájdalomtól, mert a veszteséget mi sem pótolta egészen.

Ily érzületben találja Bernárdot a pálya-választás nehéz pillanata. Két ut nyílt meg előtte: egyik ki a világba, a másik be a kolostorba vezetett. Amaz fényes jövővel kecsegtetett: családi összeköttetésök, atyja érdemei, Bernárd jeles tehetségei a gyors emelkedésnek biztosítékai voltak. Émez teljes lemondással járt. S Bernárd, hosszú belső küzdelem után,³ rokonsága ellenzésére is,⁴ az utóbbit választotta.

Eszméinek másokat is megnyert. Galdricus nagybátyja, a touilloni gróf volt az első, kinél rábeszélő tehetsége remekelt. Majd meg Bertalan, András, Guido s Gellért testvérjei és Hugó maconi gróf meggyőzése által bizonyította be hatalmas szellemi erejét.

Ezután Chatillonba vonul, hol számított régi iskola-társaira és ismerőseire.

Időközben tervével, melynek kezdetben csak alap-vonásai domborodtak ki előtte, teljesen tisztába jött. Egészen vissza-vonult, csendes, tevékeny, jámbor élet lebegett szemei előtt megvalósítandó eszményként. Így akadt meg tekintete Cisterciumon.

¹ *Guillelmi*: Sancti Bernardi Vita. Lib. I. cap. I. (*Migne*: Patrologiae. curs. T. CLXXXV. p. 238. — *Mabillon*: S. Bern. abb. etc. Vol. II. p. 1078.).

² *Manrique* (Annales Cistercienses T. I. p. 259) ugyan 1105-re teszi anyja halálát. De nem valószínű. Mert Bernárd anyja halálakor túl volt az iskoláztatáson. Ez pedig 14 éves korában még nem igen történhetett meg. Szerintem sokkal közelebb jár a valósághoz *Henriquetz*, ki körülbelül az 1110-ik évet jelöli meg a halálozás évéül. (*Bollandus*: Acta Sanctorum Augusti. T. IV. p. 260.).

³ *Guillelmi*: S. Bern. Vita. Lib. I. cap. I. nr. 10. (*Bollandus*: Act. Sanct. Aug. T. IV. p. 259.)

⁴ U. o. cap. II. nr. 1. (*Bollandus*: Act. Sanct. Aug. T. IV. p. 260.)

De mivel elvtársai között többnek már neje is volt, ezek ügyét kellett előbb lebonyolítani. S csak, mikor a nők már »Juily«-ben¹ a benzés kolostorban voltak, bucsuzik el testvérjeivel édes atyjától.

Tecelin már régóta észrevette, hogy szomorú napok előtt áll. De azért mégis meghült a vér ereiben, midőn öt fia kérte tőle a bucsu-csókot.

Humbelina e jelenet láttára, sűrű könny-hullatás között, fordul Bernárdhoz s hivatkozik galamb-ősz atyjok, kis-korú öccsük és saját maga szomorú sorsára, mely rájuk várakoznék.²

De Bernárd, kibén pedig oly nagy volt a szeretet, most nem hátrált meg még a szeretet előtt sem: ragaszkodott elhatározásához. Erre Tecelin rájuk adja atyai áldását, s mind az öten távoztak hazulról.

Bernárd egybe-gyűjti embereit, s több mint harmincz társával megindul Cistercium felé. Ez az a tekintélyes társaság, mely Cisterciumot megmenti a kihalástól.

István apát a jelentkezők mindegyikét beveszi, Bernárd unoka-öccse, Róbert, leszámításával, ki még kis-korú volt. S ezzel eltűnik István emésztő aggodalma a kiveszésre nézve.

Alig kezdik meg az új tagok újoncz-évöket, híre futamodik Cistercium benépesedésének. Walter, chalonsi püspök s két nemes kap az alkalmon, s fölkéri Istvánt, emeljen az ő birtokukon szerzetes-fiai számára kolostort. István hajlik kérelmökre, s még azon évben (1113) megalapítja a legelső leány-apátságot, a burgundi herczegség *Firmitas* (La Ferté) nevű helyén.

A cisterciumi újonczok évéből ezalatt nap nap után röpült. Közülök többen ritka tulajdonokkal ékeskedtek, de páratlanul tündöklött közöttök *Bernárd*.

Testileg inkább magas, mint közép termetű, karesú, szikár alak,³ gyöngye szervezettel. Szőke haja, üde arczszíne a különben

¹ »Aliis *Juliacum*, vulgo *Juilly*, quem locum Milo Barri Comes coenobio Molismensi concessit, ut religiosis deserviret feminis sub ordinatione Molismensis abbatis: quibus ad regimen sui, tam corporum, quam animarum, quatuor deputati erant monachi per abbatem Molismensem. Haec acta sunt sub Guidone abbate sub annum 1113 ad quem Bernardi epistola 80. ex charta apud Chiffletium.« (*Mabillon: Sancti Bernardi abb. primi Clarav. opera omnia*. Vol. II. p. 1084.) — *Guillelmi* (S. Ber. Vita Lib. I. c. III.) *Julleium* névvel fordul elő.

² *Manrique: Annales Cistercienses*. T. I. p. 32.

³ »Statura mediocritatis honestae, longitudini tamen vicinior apparebat« (*Gaufridi: Vita S. Bern. Libr. cap. I.* — *Bollandus: Acta Sanct. Aug.* T. IV. p. 296.)

bágyadt vonásoknak elevenséget kölcsönöz; szemeiben lelkének tüze lángol, arcán galamb-egyszerűsége s angyali tisztasága testesül meg; szervezete épségét gyenge gyomra veszélyezteti.

Törékeny por-hüvelyében ritka lélek honol. Szelleme felöleli a mindenséget: a földön él, de az ég felé tör. Kezében az író-toll mellett, megfér az eke-szarv és kapa-nyél is. Szíve tele szeretettel, lelke hittel, feje tudománnyal. Beszédjében gyengéd, nyilatkozatában tapintatos, tanácsában megfontoló, cselekedeteiben körültekintő, akarataiban önzetlen, terveinek keresztül-vitelében mérsékelt. A hiba előtt nem huny szemet, de a szeretet szavánál egyéb orvos-szert nem ismer. Barátságos, de soha sem hizelgő; kiméletes, de nem gyáva; szigorú, de nem zsarnok.

Vallásos lelke a hittitkok világában is élesen lát; erkölcsi élete Krisztus szellemének ad testet; hatalmas szelleme a hittudományokban nyit meg új világot; fáradhatatlan munkássága az emberiséget örök-becsű művekkel gazdagítja; a szív jég-kérgét felolvasztó ékes-szólása számtalan hitetlent térít meg. Szóval egész lényében szeretet, becsülés s tisztelet tárgya: *szent életű s tudományos ember.*

Bernárd, ki ezen tulajdonainak részben csiráival, részben teljességével lépett a cisterciumi újonczok közé, nagyon jól tudta, mit cselekszik. S mégis, hogy élet-célját pillanatra se téveszsze szem elől, naponkint meg szokta kérdezni magától: *Bernárd, Bernárd, miért is jöttél?*¹

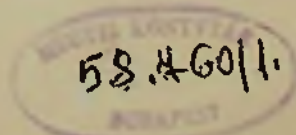
Mint fél-egészségű s hozzá még túl-serény ember, testileg nem egyszer bele-betegedett a munkába.² Mélyen megsomorodva szemlélte ilyenkor testvéreit, kiket napi teendőjök végzésében nem gátolt a fizikai erő. A szakadatlan munkán kívül, az előirt böjtnél is szigorúbb böjtölés s a kevés alvás is közre-működött egészségének megbontásához.

De a test gyengesége nem rendítette meg szellemét. Az újoncz-év elteltével, szerzetes erényeiben kialakulva, kolostora szellemét magába fogadva, magát teljesen Krisztus követésére szentelve teszi le István apát kezébe fogadalmát 1114-ben.³

¹ *Guillelmi: S. Bern. Vita. Libr. I. c. III. nr. 22. (Bollandus: Acta Sanct. Aug. T. IV. p. 263.).*

² *Guillelmi: S. Bern. Vita. L. I. c. III. nr. 26. (Bollandus: Acta Sanct. Aug. T. IV. p. 264.)*

³ *Maurique: Annales Cistercienses. T. I. p. 34.*

Ugyanezen évben István apát megalapítja a második leány-apátságot Pontiniacumban (Pontigny), melynek élére Maconi Hugót, Bernárd lelki fiát és barátját, helyezte.

Nem sokára jelentették István apátnak, hogy Langres vidékén igen alkalmas hely volna új telep létesítésére. Habár István nem volt barátja a rohamos terjeszkedésnek, még sem hagyta figyelmen kívül a tájékozást; mert a cisterciumi szerzetes testület mindig új és új egyénekkel szaporodott, s így a hely csakhamar szűknek bizonyult.

István apát tehát 1115-ben, a rendi szabályzat értelmében, kiválaszt övéi közül tizen-két embert a szervezendő új kolostor benépesítésére. De szükség volt még egy tizen-harmadikra, — apátra is, ki, mint az Üdvözítő az apostoloknak, mesterök, vezérök s atyjok lehessen. Ott vannak hatalmas test-alkatú, kipróbált, jóra való éltes tagok,¹ az érdem nem csekély fokával. De István tisztában volt a korviszonyokkal. Láta, hogy oly ember kell az ügy élére, ki fiatal kora lelkesedésével, erőinek rugalmasságával, fenkölt szellemével, példányszerű életével nemcsak az új apátságnak rakja le biztos alapjait, — hanem ritka tudományosságával a kor figyelmét magára vonja, élet-szentségével a legfelsőbb köröket is meghódítja, egyéni nagyságával esetleg a fejedelmek, vagy pápák ügyének lebonyolításáig utat tör magának, s így világra szóló feladatot végezvén, a Rend nevét, mely eddig egy-két egészségtelen völgyben vonult meg, Európa előtt ismertté, általános becsülés s tisztelet tárgyává teszi.

Ily nagy szabású egyén pedig csak egy volt Cisterciumban: *a még nem is buszonöt éves Bernárd.* A választás tehát csak rá eshetett. Neki adja át tehát a templomban István apát a keresztet, mely alatt a jelenlevő szerzetes testvérek az apátság kapujáig együttesen vonultak. Itt tizenhárman kibontakoznak a sokaságból s elbűcsuznak szeretteiktől.

Nagy fáradalom után megérkeztek a langresi egyház-megyében levő »Üröm-völgy«-be (Vallis absinthialis).

Mocsaras, egészségtelen, hozzá-férhetetlen, vad vidék volt ez, tele sűrű bozóttal és cserjékkel, — a rablók kedves tartózkodó helye.

¹ *Dalgaírns: Der heilige Stephan Harding. S. 179.*

Bernárd és társai¹ jó kedvvel hozzá-látnak a munkához. Először lakásról és imádkozó helyről gondoskodnak, majd meg a mo-csarakat csapolják le, a bozótokat tisztogatják s a bokrokat irtják. Csakhamar úgy megváltozik a vidék képe, hogy Bernárd jogosan nevezte el az »*Üröm-völgy*«-et »*Világos-völgy*«-nek (*Clara-Vallis, Clairvaux.*)

Ugyancsak 1115-ben hozza létre István apát a negyedik leány-apátságot, »*Mcorimundus*«-t (*Mcorimond*), szintén a langresi egyház-megyében.²

István apát figyelmét óvatossága új dologra terelte.

Nagyon jól ismerte ugyanis Szent Benedek rendjének szerve-zetét, melynél fogva mindegyik apátság teljesen független a másik-tól, egyik a másikkal semmi-féle kapcsolatban nincs, vagyis mind-egyik apát független egyed-uralkodó (monarcha). Monte-cassino, a legelső benzés kolostor csak tekintélyi és történeti előnnyel, de jogi felsőbbiséggel nem birt.³

S mivel Szent Benedek szabályzatában sok dolgot kizárólag az apát akaratától tesz függővé, — ezen rendszer mellett igen sok alkalom kínálkozott a vissza-élésre. S csakugyan nem egy helyütt látjuk, hogy a benzés apátok jog-körüket a zsarnokság meggyé-jéig kiterjesztették; másutt meg annyira szabadelvűek voltak, hogy engedékenységek révén az ősi szabályok jó része kiszorult a ko-lostorból csak azért, hogy zilált fegyelem- s gondtalan életnek adjon helyet.⁴

Ezen tapasztalat megoktatta azon lelkes férfiakat, kik Szent Benedek szabályai alapján új testületeket alkottak.

Igy a 910-ben keletkező clugnyieket annyira megijeszti a ben-zéseknél észlelhető kinövések szemlélete, hogy aggodalmokban éppen az ellenkező végletbe esnek. A számtalan önálló állam he-lyett korlátlan egyed-uralmat (absolut monarchia) szerveznek.

Az összes kolostorok élén tulajdonképen csak egy apát áll: a clugnyi. Van ugyan mellette még négy apát; de ezeket is csak

¹ Azok közül, kik Bernárddal Clara-Vallisba mentek, névszerint ismeretesek: Galdricus, Bernárd nagybátyja; Bernárd testvérjei, két Gottfried, Elbold, Gauthier és Róbert. (*Katabonne: Geschichte des heiligen Bernard. I. B. S. 176—7. — Mancelque: Annales Cistercienses T. I. p. 37.*)

² *Janauschek: Originum Cisterciensium. T. I. p. 5.*

³ *Dalgairns: Der heilige Stephan Harding. S. 185.*

⁴ *U. o. S. 32—33.*

azért tűrte meg a szervezet, mert az ő helyökön már a clugnyiekhez való csatlakozás előtt is volt apát. Ezeknél a clugnyei apát úgy érvényesítette hatalmát, hogy befolyt a választásra. A többi kolostorokban csak perjelekkel találkozunk. Ezek mindig a fő-kolostor szerzeteseiből kerülnek ki.

Szóval Clugny minden, a többi semmi, vagy legföljebb is igen kevés.

Ily kormányzat mellett, ha a polczon talpra-esett ember áll, fényes eredményt lehet felmutatni; mert az egész testület szellemi, erkölcsi és anyagi ereje egyszerre és egy irányban fejthető ki s terelhető a kitűzött cél felé. De szakavatatlan vagy gyenge kezekben az egész szervezetet sorvadás lepheti meg, — miként a clugnyiek sorsa igazolja.

István cisterciumi apát, látván, hogy az új telepek és Cistercium között a közös származáson és élet-módon kívül semmi forraszték sincsen, nehogy a kolostorok számának növekedésével az össze-tartozás érzete megfogyatkozzék, az egység eltűnjék, s így a benczések és czisztercziek csak a ruha színére különbözzenek, — 1116-ban össze-hívta a négy apátot (Firmitas, Pontiniacum, Clara-Vallis és Morimundus) tanácskozásra.

Itt bizonyára megbeszélték a kölcsönös összejövetel hasznát és előnyét, s megállapodtak a legközelebbi tanácskozás idejére s feladatára nézve.¹

Rá három évre, 1119-ben tartotta István apát az első valóságos *nagy-káptalant* (capitulum generale).

Tíz apát jött össze. Előkön István, a cisterciumi apát, erősen hangsúlyozza az egyöntetőséget minden téren. Elő is áll tervezetével, mely általános helyeslésre és elfogadásra talált.

István közép utat keresett a benczések apátságainak teljes önállósága és a clugnyiek korlátlan monarchiája között. S így hozta létre azon alkotmányt, melyben az egyed-uralmi (monarchicus),

¹ Nem tartom valószínűnek, hogy már itt elhatározták volna, miként *Manrique* (Annales Cistercienses T. I. p. 41.) állítja, az évenkénti nagy káptalan-tartást és a kolostorok látogatását (visitatio). Hiszen nagyon feltűnő, hogy a legközelebbi káptalant csak három év múlva (1119) tartották meg. De legjobban támogatja állításomat, hogy az 1119-ben kelt „*Szeretet-levél*” (Charta Charitatis) a káptalan-tartás idejéről és a látogatásról intézkedik. Pedig teljesen fölösleges lett volna, ha már három évvel előbb kelt határozat létezik.

népfölségi (democraticus) és arisztokratikus elem természetes arányokban olvad össze.

Ennek alap-elvei szerint, az összes rendi apátságok élén az ós *Cistercium* (Citeaux) apátja áll. Utána következik a négy legrégebb telep: Firmitas (La Ferté), Pontiniacum (Pontigny), Clara-Vallis (Clairvaux) s Morimundus (Morimond) apátja.

A többi apátság mind ezen ötnek valamelyike alatt állott, és pedig közvetlenül vagy közbevetve, a szerint, amint belőle települt. A közöttök levő viszonyt szépen kifejezi az elnevezés. A telepítő apátság fejének czime: *atya-apát* (pater abbas), a települő apátságé pedig: *leány-apátság* (abbatia filialis). Ezen szervezetben mindegyik apátságnak megvolt a maga önállósága saját jogkörén belül, alárendeltsége az atya-apát iránt; de lehetett fölérendeltsége is, a leány-apátságra nézve, — ha ugyan hozott létre ilyet.

A cziszterciek alkotmánya tehát nem készült kyklopsi épületek módjára vakolat, vagyis forraszték nélkül; hanem megvolt benne az összetartó kapocs, mely századok viharát kiállotta: a *leszármazás*.

Szóval ha a cziszterczi rend szervezetét éber szemekkel vizsgáljuk, egy hatalmas tölgy áll előttünk, melynek törzse: Cistercium, négy főága: Firmitas, Pontiniacum, Clara-Vallis és Morimundus, oldal-hajtásai pedig: az a hétszázhuszonhét apátság, mely Európa kultúráját szolgálta és előbbre vitte.¹

A leszármazás, s a rája épített jog és kötelesség gyakorlása mellett, megteremti István apát az *évenkénti nagy-káptalant Cisterciumban*. Ebben mindegyik apát, még a legtávolabbi is, köteles volt részt venni,² hacsak beteg nem volt.³

Igy szervezi István rendjét s rakja le jövő nagyságának alapját. Szabályzatának gyűjteménye, melyet az 1119-iki nagy káptalanon alkotott, nevét mindenkorra megőrzi; a »*Charta Charitatis*« — mi-ként intézkedéseit nevezi — egyéniségét a bölcs törvényhozók mellé, sőt, mivel ő nemcsak *egyes kolostorok*, hanem *egy egész rend*

¹ Az atya-apátok jogát, kötelességét és viszonyát részletesen ezen kötetnek: »*A cziszterciek belső szervezete*« című fejezetében tárgyalom.

² Charta Charitatis cap. III. (*Henriquez*: Regula, constitutiones et privilegia Ordinis Cisterciensis p. 36).

³ A nagy-káptalanról rendszeresen ezen kötetnek »*A cziszterciek belső szervezete*« című fejezetében szölok.

szervezetét és alkotmányát kodifikálta, — részben még Szent Benedek fölé is helyezi.

A »clara-vallis«-iak ezalatt keserű napokon mentek keresztül. Bernárd apátjok ugyanis már 1116-ban oly súlyosan megbetegedett, hogy még Cisterciumban sem jelenhetett meg az apáti gyűlésre.¹ Gyomra semmit sem türt meg, a láz folyton gyötörte: már-már a haláltól kellett tartani.

Aggasztó-állapota annyira megindította Champeaux-i Vilmos chalonsi püspököt, hogy személyesen kérte a Cisterciumban nagy-káptalanra összegyűlt apátokat, mentenék föl Bernárdot egy évre az apáti kötelemektől, s gyógyítás céljából biznák teljesen az ő gondjaira.

Ily figyelem elől lehetetlen volt a kitérés. Bernárd, övéinek nagy fájdalmára, egy időre vissza-vonul s a kolostor falain kívül emelt épületben tölti az üdülés idejét.

Egy év alatt annyira össze-szedte magát, hogy ismét vissza-ült apáti székébe. A sok szenvedésért méltó viszonzásra talált azon örömben, melyet édes atyjának a rendbe lépése szült gyermeki lelkének.²

Az öreg Tecelin azonban jobban csak meghalni jött Clara-vallisba, mert már 1117-ben jobb létre szenderült.

Bernárd nagy szelleme kétség-kívül részese azon munkálatnak, melyet István apát, az 1119-ik évi nagy-káptalanból, »*Charta Charitatis*« név alatt bocsátott világgá.

Bernárdot 1120-ban újra elővette a gyomor-baj. Betegsége ez uttal oly irányban fejlődött, hogy szerzetes fiainak nem egyszer undort okozott.³ Ujra félre-vonul régi üdülő helyére s konventjével csak a fegyelmi ügyekben érintkezik, ha a szükség úgy kívánja.⁴

Nagy csapás volt ez Claravallisra; mert Bernárd, mint apát, igazi atya volt övéinek. Hiszen apáti elveit maga imigyen örököltette meg, midőn a szerzetes elüljárókat korholta:

»Értsék meg ezt azon prelátusok, kik a rájok bizottaknak mindig csak rémei, hasznukra meg ritkán vannak! Okuljatok, kik

¹ *Manrique: Annales Cistercienses. T. I. p. 42.*

² *Manrique: Annales Cistercienses. T. I. p. 45.*

³ *Guillelmi: S. Bern. Vita. c. V. (Bollandus: Acta Sanctorum Aug. T. IV. p. 269. nr. 44).*

⁴ *Manrique: Annales Cistercienses. T. I. p. 57.*

a föld birái vagytok. Tanuljátok meg, hogy alattvalóitokra nézve anyáknak és nem uraknak kell lennetek. Arra törekedjete, hogy inkább szeressenek, mint féljenek tőletek. A szigort, ha szükséges, atyailag, s ne zsarnokilag alkalmazzátok. A gondoskodásban édes anyák, a javítgatásban atyák legyetek. Szelidüljete meg, hagyjatek fel a veréssel. Tárjátok fel kebleteket, melyben szelidség, ne pedig büszkeség lakoljon. Miért tesztek tiétek nyakába igát, holott még az ő terheiket is nektek kellene viselni?»¹

Bernárd nem sokára ismét lábra állt. Egészen ugyan nem heverte ki baját, sőt ez hű késérője maradt a sirig; de annyira mégis vitte, hogy apátságának ismét élére állhatott s teendőit rendszeren végezhette.

Most természetesen még gyakrabban megtörtént, a mi már betegsége idején is sokszor előfordult: igen sokan meglátogatták.

Rövid egy pár év alatt ugyanis messze földön hire terjedt Bernárd nagyságának. Sokan kívánták látni és hallani azon embert, ki mindenkit bámulatba ejtett.

Látogatói nem bánták meg a fáradságot. Mert a ki nem hitt, megtért, a ki kételkedett, megbizonyosodott, — a ki közönyös volt, fölmelegedett, ha Bernárd szavát hallotta.

Beszéde és példája a legfelsőbb körökig elhatott: Suger, Sz. Denis apátja, a híres francia miniszter, — Henrik sensi érsek, István párizsi püspök, hercegek, grófnők és még sokak szívét sorra átalakítja Bernárd.²

Működése így halad fokról-fokra előre, mignem valósággal világ-érdekű jelleget ölt, midőn a pápai trónt II. Incze pápának biztosítja Leo Péter, vagyis II. Anaklet ellen-pápával szemben.³

Ezóta az egész keresztény világ szeme Bernárdon függött. De ő itt nem állapodik meg; hiszen kifogyhatatlan volt az érdem-szerzésben. Vilmost, Aquitánia hercegeét megtéríti; az itáliai köztársaságok számára békét szerez, s II. Lothárt a Hohenstaufokkal megbékélteti; VII. Lajos francia király és Theobald champagnei gróf surlódó érdekeit kisimítja; Abaelard Pétert és Bresciai Arnoldot tollával

¹ Sermo S. Bernardi Abbatis in Cantica XXIII. (*Mabilon: Sancti Bernardi abbatis Opera omnia*, Vol. I, p. 1345.)

² *Ratisbonne: Geschichte des Heiligen Bernard*, S. 272—304.

³ *Ernaldi: S. Bern. Vita*, c. I. (*Bollandus: Acta Sanctorum Aug. T. IV*, p. 278—280.)

fegyverzi le; szigorú logikája s nagy elme-élre valló vitatkozó ereje Poreé-i Gilbert meggyőződését tereli helyes irányba; éles esze és eleven képzelme a mystikus theológiát alapítja meg; hatalmas ékes-szólása Európát a második keresztes hadjárat megindítására lelkesíti.

Mig Bernárd világra szóló küldetésében fáradozott, a cziszterczi rend törvényhozó nagy apátja, István,¹ 1134-ben márczius 28-án, itt hagyta fiait a földön s fölszállt az égbe, melyért lelke oly hön lángolt.

István nyugodtan hunyhatta le szemeit; hiszen tudta, hogy életben marad még a rendnek rendíthetetlen oszlopa, Bernárd.

S az árván maradt szerzetnek ezentúl csakugyan ő lett a reménye. Bernárd ezt nagyon jól tudta. Ebből s rendje iránti benső ragaszkodásából magyarázható azon lelkesedés, melyvel szerzetének nevét emelni, jó embereit szaporítani, ellen-feleit ártalmatlanná tenni, élet-erejét fokozni, ön-rendelkező jogát fejleszteni, befolyását növelni, szellemét nemesíteni igyekezik.

S miként a nap a gyenge csemetét terebélyes fává növeszti: úgy Bernárd ritka szelleme is a kisedd cziszterczi rend előtt sorra megnyitja Európa országait, tehát hazánkat is, hol az első telep még az ő életében szállt meg.

Hű szolgáját, Bernárdot, az Úr 1153-ban augusztus 20-án,² hatvan-három éves korában, vette magához.³

Az egyház első rangu szentjét, a római szék készséges támogatóját, a kereszténység valódi apostolát, az emberiség jó fiát, a

¹ István, vaktsága miatt már az 1133-iki nagy-káptalanon lemondott apátságáról. (*Manrique: Annales Cistercienses. T. I. p. 137*).

² »*Hora autem diei pene tertia singularis lucerna suae generationis sanctus ac vere beatus abbas Bernardus a corpore mortis in terram viventium feliciter Christo duce migravit.*« *Gaufridi: S. Bern. Vita. L. V. c. II. (Bollandus: Acta Sanctorum Aug. T. IV. p. 323)*. Ezen időt *Manrique (Annales Cistercienses. T. II. p. 322)* úgy fogja fel, hogy *Bernárd körülbelül három órával dél előtt halt meg.*

³ »*Annis circiter sexaginta tribus expletis dilectus Domini Bernardus, Clarae-Vallensis coenobii primus abbas, aliorum quoque amplius quam centum sexaginta monasteriorum pater, decimo tertio Kalendas Septembris inter filiorum manus obdormivit in Christo.*« *Gaufridi: S. Bern. Vita. L. V. c. II. (Bollandus: Acta Sanctorum Aug. T. IV. p. 324)*. Bernárd még nem töltötte be hatvan-harmadik élet-évét, midőn meghalt. Tudjuk ugyanis, hogy 1091-ben született, 1153-ban aug. 20-án pedig meghalt. Ha tehát január hóban született volna is, hatvan-harmadik élet-éve még mindig betöltetlenül maradna 1153-ban aug. 20-án.

⁴ *Bollandus: Acta Sanctorum Aug. T. IV. p. 220. — Manrique: Annales Cistercienses. T. II. p. 322. nr. 11.*

tudomány lángeszű művelőjét s mézes-ajku tudorát, *a cisztercezi rend buzgó terjesztőjét,¹ nagygyá teremlőjét s szerető atyját tiszteli benne!*

Első apostoli királyunk, a dicső emlékü Szent István, édes hazánkat halálos ágyán a Boldogságos Szűz pártfogásába ajánlotta. E pillanat óta Mária a magyarok Nagy-asszonya, s Magyarország Mária országa. A királyi udvar és főuri palota, a nemesi hajlék és rozzant viskó Mária tiszteletének lesz színhelye; s a nemzet pénzein tündöklő Mária-kép a nemzeti egység nyílt hirdetője. A nemzet zászlóin Mária képe leng; s e néma jelszó hatása alatt a magyar hadsereg századokon át szinte csodákat művel.

Nem természetes-e, hogy a Mária-kultusz ezen ősi hazájában, a szellem és eszmény azonossága folytán, Mária rendje, a cisztercezi szerzet is, kedves otthonra talált?

A közös eszme és élet-elv szolgálatán kívül, a politikai viszonyok is elhatározólag közreműködtek a cisztercezi rendnek hazánkba fogadására.

Édes hazánk ugyanis államná alakulásának első pillanatától kezdve érezte, hogy állami és társadalmi, anyagi és szellemi intézményeinek fejlesztésében leggazdagabb forrásra nyugati szomszédjánál, Németországban, találhat. De másrésről nemzetünk a külföld vívmányainak átültetésénél nemesak arra ügyelt, hogy ezeket, a nemzeti eszme keretébe illesztvén s hazafias jeleggel övezvén, a magyar állam életerejének fokozására használja: hanem az állami önállóságot, nemzeti függetlenséget és alkotmányosságot is biztosítani iparkodott. Szóval a művelődés áldásaiért nem akarta cserébe adni nemzetiségét és szabadságát a magyar.

Mivel pedig a németországi politika soha sem mondott le azon tervéről, hogy a német uralkodó fejét díszítő császári koronának fénye és tekintélye az erdélyi Havasokig elhasson; sőt a nyugati császárság egyes képviselői, mint II. Konrád, III. Henrik, IV. Henrik, III. Konrád és Barbarossa Frigyes merev szívóssággal hozzá is látnak a hűbéri viszony megteremtéséhez: gondolkodóba esett nemzetünk, bizalmatlanság szállta meg Németország iránt, egész

¹ Fuit igitur, ut dixerunt, ordinis Cisterciensis inspirator Spiritus Sanctus, legislator S. Benedictus, fundator S. Robertus, amplificator S. Bernardus. (*Janauschek: Originum Cisterciensium* T. I. p. IV.)

erejével küzdött a beolvasztás ellen, másfelé irányította tekintetét, hogy figyelve tanuljon, okuljon, hiányait pótolja, szükségletét fedezze, és így művelődjék.

Ily előzmények után közeledett hazánk Franciaországhoz.

De e pillanat döntött a ciszterci rend ügyében is.

Szent Bernárd, a mézes ajku doktor ugyanis, kit roppant tudománya, élet-szentsége, önzéstelen lelkesedése, az emberiség érdekeit magába rejtő jó szive, kristály tiszta jelleme, az igazságot föl és le egyenlő őszinteséggel kimondó becsületessége, diplomáciai ügyessége s elragadó ékesszólása korának legnagyobb alakjává emelnek, — épen a XII. század első felében lehelt új élet-erőt az alig két év-tizedes életü ciszterci rendbe, nyomatékosabban hangsúlyozván az elmélkedésen kívül a munkásságot úgy a földművelés, mint a tudomány terén, s az igaz szereteten alapuló szív-nemességet.

S miként e láng-lelkü férfiú felhívó szavára fölkerekedik Nyugat-Európa és föltüzi mellére a keresztet, hogy megmentse a fenyegetett keleti kereszténységet: épen úgy Nyugat államai sorra megnyitják határaikat a Szent Bernárd által csak imént új életre villamozott ciszterci rend előtt, hogy fiatal korának lelkesedésével és munkerejével szolgálhassa a vallást, társadalmat és művelődést.

Nagyon természetes, hogy e francia töről fakadt hajtást a nemzettel együtt érző, s épen ezért a nemzeti önállóságot szívökön viselő királyaink is siettek beoltani a nemzeti törzsbe.

Igaz, hogy a tolna-megyei Czikádor (Czikó) első lakóit (1142) az ausztriai Szent-kereszt kebeléből kiröppent raj képezte; a többi apátság élet-folyama azonban, majdnem kivétel nélkül, francia forrásból patakzott elő.

III. Béla királyunk, ki, konstantinápolyi tartózkodása alatt, ifju korában, a görög műveltség termékein edzette szellemét s nemesítette izlését, — a politikai surlódások, egyház-ügyi viszálykodások és diplomáciai bonyodalmak szemlélete közben, az állam-tani eleméletek világában is éles látásra tett szert.

Magas eszmékért hevülő lelke tapasztalatok által érlelt meggyőződésének egész erejével ragadta meg a Franciaország felé hajló és már elődei által is többször felkarolt politikát.

Jó példát akarván adni, második házasságában francia királyi sarjnak, Margitnak esküszik örök hűséget.

Ez által a francziához ideg-alkatában rokon nemzetét közelebb vitte; nemzetünk előkelőinek gyermekei ezóta gyakrabban ellátogattak francia földre, s itt szorgalmasan fölkeresték a fő-iskolákat, melyekből a kor színvonalára jutott műveltséggel és izléssel tértek vissza hazájokba.

S hogy az ismeretek, a művelődés és a művészet terén Franciaországban nyilvánuló haladás áldásaival nemzetének szegényebb sorsu fiait is boldogíthassa, ritka jó indulattal s atyai gondoskodással karolta föl országában a francia hitélet és művelődés embereinek egy kis táborát, a *cziszterezi rendet*.¹

¹ Hány kolostora volt a cziszterezi rendnek hazánkban, — ma még *teljes biztossággal* meg nem mondhatjuk. A dolog tisztázása céljából, leghelyesebb, ha az apátságokat és az apáttal közvetlenül nem bíró kolostorokat külön számítjuk. De ezt meg nagyon megnehezíti azon körülmény, hogy a régi adatok együttesen említik mind a kettőt. Vannak adatok (Catalogus 42 monasteriorum in eodem regno scil. Hungaria, ab ordine Cisterciensi possessorum, quem collegit venerabilis pater Albericus Höpfner, S. Crucis professus. In Archivo S. Cruc. Rubr. 47. fasc. 8. nr. 9; majdnem megegyez vele *Heimb: Notitia hist. de ortu et progressu abbatiae ad S. Gotthardum* és *Szentiványi: Dissert. Paralipom. Rer. memorab.*), melyek a cziszterezi kolostorok számát negyven-, sőt negyven-kettőre is felszöktetik. Mások, mint *Pázmány Péter* (In Append. II. Synodi Tyrnav.) 38-ra, *Rosenthal* (Actio Ord. Cist.) 29-re, *Visch* (Chronologia Monasteriorum) 26-ra, *Jongelin* (Notitia Abbatiarum Ord. Cist.) 28-ra teszik. Legújabbán a rend fíradhatatlan történet-írója, *Janauschek* (Originum Cisterciensium. T. I.) a magyarországi cziszterezi apátságok számát 18-ra teszi. Ma már azonban én 18-nál többet ismerek. Tény tehát, hogy 18-nál több cziszterezi apátság volt hazánkban. A perjelek alatt álló kolostorokat is ide számítva, hiszem, hogy a valóságnak megfelelő azon följegyzés, melyre az osztrák szent-kereszti levéltárban akadtam. E szerint ugyanis a magyarországi cziszterezi kolostorok létszáma huszon-nyolcz volt. (»Catalogus et nomina 28 monasteriorum, quae olim in Hungaria floruerunt, extracta ex libro contributionum capituli generalis Cistercii 1520, sub domino Guillelmo abbate generali celebrati.« Rubr. 47. fasc. 8. nr. 9). Egyébként az ügy végleges eldöntését későbbi bűvárlataimnak tartom főm.

II. FEJEZET.

A CZISZTERCZIEK BELSŐ SZERVEZETE.

A történet-írás feladata a multnak hű rajzolása. Nem elégíti ki tehát a száraz évszámoknak magokban véve ugyan értékes, de egyoldalú lajstroma, a külső események elbeszélése, a politikai törekvések irányzata: hanem behatol az ember belsejébe s kifürkészi gondolatait; ellesi érzelem-világának nyilatkozatait; megfigyeli és megbírálja indító okaiban, lefolyásában és eredményeiben akarati tényeit; feltámasztja mintegy halottaiból a mult nemzedékeit; s így a kikiről előbb azt hittük, hogy tetteikkel együtt a föld porában vegyültek el, új életre kelnek, megismétlik előttünk tetteiket; szóval megjelenül szemünk előtt a mult, — s így tanulhatunk belőle.

Elmulaszthatatlan kötelességül tekintém tehát, hazai apátságaink életének bonczolása előtt, azon általános viszony szálainak szövését, melyben a cziszterczi rend létre-jövése óta mozgott. S ezen szigorú kötelességet még erősebben rám róttá egy részről azon egyöntetűség, mely a cziszterczi rend összes intézményeit kiválóan jellemzi, s így a rendi szabályok általános körvonalaiban *az egyes apátságok életét is föltárja*; másrésről azon szomorú tapasztalat, mely elém tárta a cziszterczi kolostorok gyászos elpusztulását, s így levéltáraknak majdnem kivétel nélkül tönkre jutását, a török hódoltság idején. Hatalmas rugóul szolgált még elhatározásom keresztül-vitelénél azon tudat is, hogy rendi apátságaink, zárkózott élet-módjoknál fogva, hiteles-helyek nem igen voltak, s így oklevél-kiadványokra náluk csak elvéte gondolhatunk,¹ — s hogy még hiteles-helyi működésök fölvétele esetén is, az általam megnyitott forrás marad belső életök egyedüli hirdetője.

¹ Eddig mindössze csak a cikádori és egresi apát és konvent hiteles-helyi működéséről van tudomásunk. (Hazai Okmánytár I. k. 21. l. és VII. k. 138. l.)

Ruházat és viselet.

A ruházat Sz. Benedek szerint. Alberik szabályozza a ruházatot. A cuculla, froccus, tunica, scapulare, elő-kötő és öv. Miért fehér a ciszterciek ruhája? Küzdelmök a fehér szín miatt a clugnyiekkal. A nagy-káptalan sem akarja tartani az ősi szigorot. A nagy-káptalan és az alya-apáti intézmény mint az egyöntetűség megvédői. A »megtért testvér«-ek ruházata. A bajkorona és a borotválkozás.

A ciszterciek célja volt: a szerzetes életnek vissza-helyezése Szent Benedek szabályaira. Ezek szerint¹ a szerzetes öltözete: *cuculla*,² *tunica*,³ *scapulare*,⁴ harisnya (*caliga*) és lábbeli (*pedule*). Lábra-való (*femoralia*) csak utazáskor volt használatban. Mindenki két »tunicá«-t és két »*cucullá*«-t kapott, a mosás és éjjeli használat miatt. A ruha anyagának milyensége és színe az országok szerint változott; használtak tudniillik olyant, a minőhöz könnyen és olcsón jutottak, s a milyet a hidegebb vagy melegebb éghajlat megkövetelt.

De mivel a XI. század végével a szerzeteseket, főleg a clugnyieket hasztalan keressük ezen ruházatban, — nem csekély újítás várakozott a ciszterciekre.

Alberik cisterciumi apát, midőn a Róbert által kieszelt tervet írásba foglalta, hadat izent a clugnyiek pompa- és fényűzés-kevelésének.

Elvetette a »*froccus*«-t, a bőr-ruhát (*pellicea*), az inget (*stamina*) a csuklyát (*capucium*),⁵ a lábra-valót és a kendőket⁶ (*pectinia*).

¹ Regula Sancti Benedicti cap. LV.

² A *cuculla* a nyakból az egész test hosszában lefüggő bő ruha, két bő ujjal. Van azonban az ujjak mellett kivágás is, a kezek kidughatása céljából. Hazánkban Zirczen, a magyarországi ciszterciek anya-kolostorában, még ma is látható, midőn a konvent nagyobb ünnepek előestéjén a zsolozsmázást a templomban végzi.

³ Ennek ma nagyjában a reverenda felel meg.

⁴ *Scapulare propter opera*, — mondja Sz. Benedek. Ő tehát azért írta elő, hogy munka közben a tunicát kimélgék. Azelőtt rövidebb volt. Ezt a cisztercieknél ma, a fehér reverenda fölött, elül s hátul lefüggő fekete ruha képviseli.

⁵ A *capucium* elvetését úgy kell érteni, hogy Alberik itt a clugnyiek azon eljárását ítéli el, melynél fogva ezek a *capucium*ot a *froccus*tól (*cuculla*) elkülönítették, (*Mabilion: Acta Sanct. Ord. Ben. Sec. V. Praef. 41*) továbbá a hegyes, szinte kúpszerű csuklya helyett igen díszeset és drágát, melynek alja a nyakat egészen körül fogta, viseltek. (*Mabilion: Annales Ordinis S. Bened. T. V. p. 103*).

⁶ »*Pectinarium, Theca pectinis, Etuy de peigne: nisi sit, quod vulgo peignoir appellamus, linteam, quod collo aptamus, cum capillos pectimus. Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis*

Megmaradt tehát a czisztercieknél a cuculla, rajta a csuklyával, a tunica, a scapulare, az előkötő, a harisnya és a lábbeli.

A *cuculla* és a *froccus* lényegileg egy;¹ csak hogy ezen utóbbi bővebb s drágább volt, s a csuklya nem képezett vele egy ruhadarabot.² Ezért ragaszkodott Alberik az előbbihez.

A *tunica* alig ért a térdig, vagyis igen rövid reverenda.³

A clugnyiek a *scapularét* is kiforgatták eredeti alakjából; a mennyiben ez náluk nemcsak a vállakat, hanem a karokat is fődte. Az így átalakított scapularét »*cucullá*«-nak nevezték el. Igen jól jegyzi meg egy cziszterci a vele vitatkozó clugnyi-vel szemben, hogy ez a ruha sem *cuculla*, sem *scapulare*. Nem *cuculla*, mert nincsenek ujjai; nem *scapulare*, mert a vállakon kívül a karokat is takarja.⁴

Az »elő-kötő« használatáról értesít bennünket Miklós, Szent Bernárd jegyzője.⁵ Szent Bernárd maga is beszél az »előkötő-ről«, midőn fölveti a kérdést: Vajjon ezen szegénységet, igénytelen külsőt és előkötőt nem becsülik-e magok a fejedelmek is? S mivel ingjök nem volt, és külső munka idején a cucullát nem viselték, természetesenek tünik föl ezen szokás.

Az öv alkalmazását a hagyomány István apátnak tulajdonítja.⁷

MS. cap. 18. Cinctoria et corrigias femoralium, et vaginas et pectines et pectinaria, et cetera huiusmodi, cum opus fuerit, fratribus Vestiaris ministrare debet. (Du Cange: Glossarium. T. III. p. 219). — »Reificientes a se, quidquid regulae refragabatur, froccos videlicet et pelliceas ac stamina, capucia quoque et femoralia, pectinia...« (Exordium Parvum Cist. 15. apud Holstein: Codex Regularum monasticarum. T. II. p. 390.)

¹ Hogy a *froccus*nak ujjja is volt, miként a cziszterciek cucullájának, bizonyítja egy cziszterci és clugnyi szerzetes vitatkozásának ezen helye: Ha egy darab ruhánkon nincs is hat szárny, de a kettőn összevéve, a *froccuson* és a *cucullán*, igen is van, — mondja a clugnyi. (Si non in una veste, tamen in duabus, frocco scilicet et nostra cuculla, habemus nos sex alas. Martene: Thesaurus Anecd. T. V. p. 1649. nr. 47).

² Mabillon: Annales Ordinis S. Benedicti. T. V. p. 403.

³ Mabillon: S. Bern. Abb. Opera omnia. Vol. I. p. 719.

⁴ »Illa vero vestis, quam cucullam appellatis, nec cuculla est, nec scapulare. Cuculla non est, quia, cum careat manicis, non habet sex alas, secundum descriptionem Bonifacii papae. Scapulare non est, quia latitudo eius non tantum scapulas sed etiam tota brachia tegit.« (Martene: Thesaurus Anecdotorum. T. V. p. 1639. nr. 25).

⁵ »Nec volo, nec valeo, imo nec debeo induere illam. Inter eos, qui pamiculis et semicinctiis vestiuntur, nec purpuratus, nec non tunicatus incedam. (Mabillon: S. Bern. Opera omnia. Vol. I. p. 719.)

⁶ Mabillon: S. Bern. Opera Omnia. Vol. I. p. 1132.

⁷ Canrique: Annales Cistercienses T. I. p. 148.

A czisztercieknél a cuculla, a csuklyával, és a tunica fehér, a scapulare fekete. Volt azonban szürke cucullájok is, de ezt csak utra használták. Innét nevezték el őket »szürke« szerzeteseknek is (monachi grisei). Hazai okleveleink is említik őket ezen néven.¹ Ha a szükség úgy kívánta, két cucullát is viselhetek egymás fölött, sőt ezek alatt még több »tunicá«-t is.²

A ruha színének fehérre változtatása, az általános felfogás szerint,³ Alberik apát műve. Kétségkívül a Boldogságos Szűznek, kit a rend létrejövése óta különös tisztelettel vett körül, angyali tisztaságát akarta Alberik Mária-rendje tagjainak már külsejével is kifejezni. A völgyek hú lakói, a cziszterciek, részéről valóban ez volt a legmegfelelőbb hódolat a völgyek hó-fehér lilioma, Mária, iránt.⁴

Ruhájok fehér és fekete színe miatt élesen megtámadták, chi-maerá-eknek és centaur-oknak nevezték őket a clugnyiek.⁵ Majd meg azt vetették szemökre, hogy különczködnek, keresik a feltűnést s ruhájok színe ellenmondásban van élet-nemökkel; hiszen a szerzetes-élet folytonos törödelem, tehát nem illik hozzá az öröm színe, a fehér.

A clugnyiek szájába azonban nem az igazság, hanem a bosszú és neheztelés adta a szót. Lépten-nyomon látták ugyanis, hogy a cziszterciek egyszerű élet-módja az övéknek nyílt czáfolata. Ott is kerestek tehát megróni valót, hova csak rossz akarat férközött.

A vádaskodás annál alaptalanabb volt, mert Szent Benedek szabályzata a ruha színére nézve szabad kezet hagy. De a cziszterciek nem is maradnak adósok a válaszszal.⁶

¹ *Fejér*: Codex Dipl. Tom. III. V. II. 333. — Ugyanez megvan 1317-iki átiratban a pannonhalmi szent-mártoni főapátság magán levéltárában. Fasc. 83. 16-í 12.

² Liber Usuum Ord. Cist. cap. LXXIV.

³ *Mabillon*: Annales Ordinis S. Bened. T. V. p. 498.

⁴ Nem hitelessége, hanem *érdekesége* folytán közlöm azon felfogást, mely a ruha fehér színére nézve hagyományként él: A Bold. Szűz magával hozta az égből a rendi fehér ruhát és rá-adta Alberikra, — tartja az egyik. *Henriquet* pedig úgy beszéli el, hogy a Bold. Szűz szemmel láthatólag megjelent Cisterciumban, s a szerzetesek öltözetének színet esodás módon fehérre változtatta aug. 3-én, vagyis Havi Boldog-asszony napján. (In Menolog. 3. Aug.) A huszon-harmadik cisterciumi apát, János, meg már meg is okolja, miért kapták a cziszterciek a fehér színű ruhát. Azért tudniillik, hogy a gonosz léleknek ne legyen hatalma az ily színű ruhában elhúnyt tagok fölött mindaddig, míg az Úr nem fél sorsuk fölött. (*Maurique*: Annales Cist. T. I. p. 17.)

⁵ *Maurique*: Annales Cistercienses T. I. p. 16.

⁶ Maga Szent Bernárd is gyönyörűen védelmére kelt a cziszterciek öltözetének. (*Mabillon*: Sancti Bern. Opera. Vol. I. p. 220—222.)

A clugnyivel vitatkozó czisztercezi, VI. Bonifác pápa szavai nyomán, így fordítja vissza a dolgot: A szerzetesek élete nemcsak bűn-bánó, hanem angyali élet is. Fejezze ki tehát a ruha is e kettőt; — a fekete a bánatot, a fehér az ártatlanságot, az örömet. De meg másrésről — folytatja ő — a szerzetes önmegtagadó életének nagyon megfelel azon kereszt, melyet a fekete scapulare és a tunica fehér ujjá képez.²

Az ősi szigort a cisterciumi nagy-káptalan, mint az egész rendnek törvényhozó testülete, később is fenn akarta tartani. Ezért tiltja 1181-ben a festett és felötlő kelmek használatát,³ s 1231-ben az újítás behozatalát a ruházatban.⁴ 1263-ban meghagyja, hogy az apátok és szerzetesek bőr-neműt ne használjanak; s ha valaki betegség megelőzése céljából mégis viselne ilyet, a káptalanban vallja meg hibáját az atya-apát látogatása alkalmával, s ez méltó büntetést szabjon rá. Ha pedig apát az illető, a nagy-káptalan színe előtt kérjen bocsánatot. Ennek elmulasztása esetén, akár egyszerű szerzetesről, akár az apátról van szó, a bűnös nem misézhet.⁵ Az 1269-iki határozat szerint, ugyanezen eljárás alá esik, a ki bőr vagy posztó nyakba-vető ruhát (almucium) visel.⁶

Ugyanekkor már szükséges volt hangsúlyozni, hogy a cucullák, ujjakkal együtt, ne legyenek kelleténél hosszabbak, s mind az apátok, mind a többi szerzetesek a kolostorban, a karban s mindenütt, a hol helyén van, fehér cucullában jelenjenek meg.⁷ Rá egy évre meg már szemet szúrt a sok és értékes ruha-darab.⁸

¹ »Bonifacius papa probat et vitam monachi esse angelicam et habitum eius angelicum. Velat enim caput monachi quasi duabus alis, et brachia quasi duabus alis, et corpus quasi duabus alis. Ecce sex alae monasterialis Cherubin in una veste, scilicet cuculla nostra: quia vestra non est cuculla carens manicis.« (*Martene: Thesaurus Anecd. T. V. p. 1649. nr. 46.*)

² *Martene: Thesaurus Anecd. T. V. p. 1650. nr. 48.* Az idézett sorok olvasásánál azonban nem szabad szem elől téveszteni, hogy a clugnyiek a scapularet cucullának nevezték; s éppen ezért, mivel a vitatkozás clugnyi szerzetessel folyt, ennek a felfogása szerint beszélt a másik is. Tehát az itt előforduló cuculla alatt scapulare értendő.

³ *Statuta Capituli Generalis Ordinis Cisterciensis. Anni 1181. nr. 11. (Martene: Thesaurus Anecdotorum. T. IV. p. 1253.)*

⁴ *Statuta Cap. Gen. Ord. Cist. Anni 1231. nr. 4.*

⁵ U. o. a. 1263. nr. 3.

⁶ U. o. a. 1269. nr. 2.

⁷ U. o. a. 1269. nr. 3.

⁸ U. o. a. 1270. nr. 1.

A XIV. század kezdetén a *drága festésű* és túl élénk színű ruha viselőire a bortól való tartózkodást szabja a nagy-káptalan,¹ s letevással és hivatalra képtelenséggel sújtja 1427-ben azokat, kik az egyházi vagy világi bíróság helyén cuculla nélkül jelennek meg, továbbá a kik birét-et (birretum), utközben rövid, elül és hátul hasított tunicát és illetlen lábbelit viselnek.² A tiz évvel későbbi határozatok között³ azt találjuk, hogy a prelátusok, a tudorok és a fokozattal bírók (graduati) használhattak birét-et. 1433-ban meg erősen kikel a len-ing, fekete tunica, kettős felöltő s más elő nem irt ruha ellen s elrendeli, hogy az övben s a kés-tartóban aranyat, ezüstöt, rezet és úgynevezett velencei rezet (aurichalcum) senki se viseljen; mert ellenkező esetben az övet és kést elveszik tőle.⁴

1461-ben már több helyütt felkapják a csatos tunicát, a széles és hosszú scapularet, a szokással ellenkező saru-kötőket, a szíjatlan sarukat s más meg nem engedett ruhákat, a városokban és falvakban pedig még nem egyszer cuculla nélkül lovagolnak. Nem csoda tehát, hogy a nagy-káptalan az ily öltözetű rendtagokat világi ember számba veszi.⁵

Könnyen megérthető ebből, mivé lett volna a cziszterciek régi egyszerűsége, ha nincs az évenkinti nagy-káptalan, mely a visitatoroktól szerzett adatok alapján, folyton ellenőrizhette a szabályok megtartását, s szükség esetén az orvos-szert is alkalmazhatta módjával és a maga helyén. S midőn így bármely önkényes újítás útja elvágódott, megmaradt az egész rendben az egyöntetűség, a teljes egyformaság, a mi a cziszterciei rend szervezetének egyik különösen jellemző vonása.

De valósággal meglepő is az az éber gondosság, melylyel a nagy-káptalan az ellenkező törekvéseket kíséri.

Az újítás vágya, úgy elvéte, már a XIII. században felütötte fejét; de a rendi azonosságra csak a XIV., s főleg a XV. században tűnt föl veszélyesnek. Szinte hemzseg a nagy-káptalan pontjai kö-

¹ Statuta Cap. Gen. Ord. Cist. Anni 1303. nr. 5.

² U. o. a. 1427. nr. 4. — és 1437. nr. 11.

³ U. o. a. 1437. nr. 11.

⁴ U. o. a. 1433. nr. 6.

⁵ U. o. a. 1461. nr. 4.

zött azon parancs, mely a rendi ruházat alakjában és színében az ösit kívánja fentartani.¹

De az a nagy-káptalan, mely a legtávolabbi kolostorok belsejébe is oly biztosan betekintett az atya-apáti intézmény világánál, nem hagyhatta figyelmen kívül a nagy-káptalanra összejövő rendtagok elűtő ruházatában nyilvánuló visszásságot sem. A francia és német apátok ugyanis leginkább fekete, a többiek meg hol fehér, hol barna, majd meg szintén fekete színű cucullában mentek nagy-káptalanra.

A kérdés röviden megoldódik. Létre-jő ugyanis 1432-ben a káptalani határozat, melynél fogva nagy-káptalanra ezután mindenkinek *fekete cucullában* kellett mennie.²

A cisztercezi rend a közép-korban kétféle rendtagot ismert: *szerzetest és megtért testvért* (monachus et fratres conversi). Azon egyén, ki az eddigi leírás után jelenik meg előttünk, az első csoporthoz tartozik. Ismerkedjünk meg tehát a »megtért testvérek«-kel is.

Öltözetök: köpeny (cappa), tunica, harisnya (caliga), lábbeli (pedule), sarú (sotularis), capucium (csuklya), és csak a vállat s mellet befedő scapulare. Az apát azonban, ha jónak látja, a béreseknek, kocsisoknak és pásztoroknak hosszabb scapularét is engedélyezhet.³ Nyári lábbelijök sem a kolostorban, sem a pusztán élő megtért testvéreknek nincs. Az elviselt darabokat az apát egyikök gondjaira bizza, hogy a majorokból jövő társaknak, ha éppen szükség, adhasson belőlök.⁴ A bőr, mely ruházatukban előfordul, egyszerű és durva; s ha már szakadozóban van, régi és hitvány anyagból vetnek rá foltot. Erdei állat-, nyúl-, macska-, menyét- és sűrke-bőr viselése tilos.⁵

A kovácsoknak ingjök is van; de csak fekete színű és kerek szabású. Egynek-egynek négy tunicája is lehet, ha az apát megengedi. Ha valaki a megszabotton kívül más felöltöt (mantellum) is visel, nyomban lehúzzák róla.

¹ Statuta Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1429. nr. 1; a. 1439. nr. 2; a. 1441. nr. 5; a. 1446; a. 1464. nr. 1.

² U. o. a. 1432. nr. 1.

³ Liber Usuum Sacri Cisterciensis Ordinis. 1643. Usus Conversorum cap. XVI.

⁴ U. o. cap. XIX. — Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1495. nr. 32.

⁵ U. o. cap. XXII.

A cziszterciek, szerzetes élet-módjoknak megfelelőleg, hajkoronát viseltek; vagyis fejökön a hajat koszorú alakjában meghagyták, — a többi hajat pedig karácson, quinquagesima, husvét, pünkösd, Mária Magdolna, Kisasszony és Mindenszentek napjára lenyirták és leborotválták.

A szakácsok befűtenek és vizet hoznak; mások a fésűt, ollót, borotvát és kendőt készítik elő. A kít az apát kirendel, a másikat megnyirja. Ezután egymást borotválják, de csak hívásra foghatnak hozzá. Senkinek sem szabad elárulnia, hogy kedve volna egyik, vagy másik társának megborotválásához. Míg jelet nem adnak, senki sem inthet társának, hogy lásson hozzá a dologhoz.¹

Idővel azonban változással találkozunk. Rómában ugyanis úgy gondolták, hogy az Oltári-szentség iránti tiszteletnek nagyon megfelelő volna, ha a cziszterciek többször borotválkoznának. A nagykáptalan meghajol a fölsőbb óhaj előtt és 1257-ben elrendeli, hogy a borotválás ideje ezután karácson, gyertya-szentelő, márczius első vasár-napja, husvét, áldozó-csötörtök, advent vasárnap, — továbbá Ker. Sz. János, Mária Magdolna, Nagy-Boldogasszony, Kisasszony, Sz.-Dénes és Minden-szentek vigiliája.

A megtért testvéreknél maradt minden a régiben.²

De az új intézkedés nem bizonyult egészen jónak. Miért is már a következő évben oda módosul, hogy a borotválkozás száma eggyel több lesz, s ennek ideje husvét havára esik; az áldozó-csötörtöki borotválkozás helyett pedig a pünkösdöt hozzák be. Ezen rendelet a szerzetes és megtért testvéreket egyenlően kötelezi.³

Még később szokásba jő a két hetenkinti borotválkozás. De a megtért testvéreknél a borotválkozás módjában vissza-élés csúszott be. Ezért mondja ki az 1303-iki nagykáptalan, hogy a melyik megtért testvér ezután szája fölött és alatt, vagy nagyon feltünőleg borotválkozik, ollóval egész szakállát le kell nyírni.⁴

¹ Liber Usuum Ord. Cist. cap. LXXXV.

² Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1257. nr. 3.

³ U. o. a. 1258. nr. 10.

⁴ U. o. a. 1303. nr. 3.

Napi-rend.

A háló-terem beosztása. Az ágy. Rubában alusznak. Az idő felosztása. A fölkelés. A »Matutinum« végzése. A czisztercziek isteni tisztelétének méltósága. Elmélkedés s olvasás »Matutinum« után. Mosakodás és ruba-váltás »Laudes« után. A káptalan (capitulum) lefolyása. A perjel kiosztja a munkát. A konvent a szántó-földeken. Mit imádkoznak a mezőn? A mixtum. Az ebéd ideje. Ételök; az ebéd lefolyása. Hála-adás ebéd után. A régi szigor enyhülése. A pitancia. Hal- és hús-evés. Böjtölés. Italuk. Alvás ebéd után. Víz-ívás »Nonas« után. Elkezés »Vesperas« után. A »collatio.« Alvás a completorium befejeztével. A téli élet-mód. A minutio.

Hogy a czisztercziek életével megismerkedhessünk, látogassunk el kolostorukba s lepjük meg őket az éj csendjében. A háló-teremben (dormitorium) pihennek együttesen az áldozó-pap szerzetesek. A hosszú, keskeny, folyosó alakban, két sor oszlop által három hajóra osztva épített helyiség¹ közepén az apát ágya ötlik szemünkbe; tőle oldalt két sorban a többiek alusznak.

Az egyszerű fa-ágyban az összes ágybeli:² szalma; lenlepedő, a frátereknél ezt bőr helyettesíti;³ fej-alj és pakrócz.⁴ Fűtésről szó sincs; nagyon helyén van tehát, hogy tunicában, harisnyában és cucullában, a csuklyát fejökre húzva alusznak.⁵ A scapulárét, ha a cuculla rajtok van, letehetik.⁶ Övben senki sem aludhatik. Ruhát nem szabad magok alá teríteni, leszámítva a karban részt nem vevő betegeket és a kiken eret vágtak. A teremben egy lámpa pislog.

Az egész alvó társaság a sekrestyés éberségére hagyatkozik. Miért is ez úgy igazítja a templom óráját, hogy kellő időben föl-

¹ Az osztrák czisztercziek kolostorában, »Heiligen-Kreuz«-ban, ma is teljes épségben fenn-áll a régi háló-terem.

² »Reñcientes a se . . . straminia lectorum« (Holstein: Codex Regul. Monast. Tom. II. Instituta Monachorum Cisterciensium de Molismo venientium. p. 390.)

³ Liber Usuum Ord. Cist.: Usus Conversorum Cist. ordinis. cap. XVII.

⁴ Regula S. Bened. cap. LV.

⁵ Liber Usuum Ord. Cist. cap. LXXXII.

⁶ U. o. cap. LXXII. De dormitorio.

keltse. Hiszen ha ő elhibázza a dolgot, az egész konvent megérzi. A mint a fölkelés ideje elérkezik, megadja a jelet. De kérdés, mikorra esett ez?

A cziszterciek, Szent Benedek szabályaira támaszkodva, az időt nappalra és éjjelre osztották. Az éj nap-nyugtával kezdődött, s nap keltével végződött. A nyári éjjelek tehát sokkal rövidebbek voltak a télieknél. A nap-szakot és éj-szakot tizenkét-tizenkét órára osztották; s így a téli éji órák jóval hosszabbra nyúltak, mint a nyáriak.

Szent Benedek azt rendeli, hogy a szerzetes télen az éjnek *nyolczadik* órájában keljen föl.¹ Ha átlagosan számítjuk, a *nyolczadik* óra, úgy nagyjában, éjfél után két órára esett.

A mint a kettőt elütötte, a sekrestyés meghúzta a harangot. A téli hét, s a nyári hat órai alvás után, — mint egy ember, talpon van az előbb még szunnyadó csoport. Egyik fehér alak a másik után surran át a kolostoron, mindenütt a fal mellett tartva,² csak az apát jár a középben. Mindnyájan egy felé, — a templomba tartanak; csakhogy az apát, perjel és az ezek közelébe esők a templom alsó, a többiek pedig a presbyterium és a padok között levő ajtón mennek be és ki.³ Ha az apát bejő a chorusra, vagyis a templomba, csak két, ellenkező oldalon ülő ujonez-növendék és két szomszédja üdvözli meghajlással. A már ott levő apát előtt is csak ezek hajolnak meg, leszámítván azon esetet, ha a később érkező szerzetes és az apát között ülők még ninesenek jelen. Arczezal mindnyájan a fő-oltár felé fordúlva várják a zsolozsmázás kezdődését. A mint jelet adnak, mindnyájan fölállnak, s megkezdődik a »*Vigiliás*«. Mivel nem *mondták* (recitálás), hanem *énekeltek*, — elartott körül-belül két óra hosszát. Sőt esetleg tovább is. Midőn tudniillik a sekrestyés kelleténél előbb fölverte az alvókat. Mert ilyenkor az utolsó leczkét nagyon elhúzták, hogy a »Matutinum«-mal a megszokott időben végezzenek.⁴

¹ Regula S. Bened. cap. VIII.

² Ennek nyoma a legújabb időkig fön-maradt. A hatvanas években ugyanis a zirezi ujonez-növendékek, elüljárói rendeletre, még mindig kétfelől a fal mellett jártak. — Sőt két öreg rendtag, névszerint Pákozdy Román († 1863) és Horváth Dániel († 1865), Zirezen levén nyugalomban, ha meglátták, hogy jön az apát, megálltak és scapuláre alá tett kezekkel a fal mellett húzódtak mindaddig, míg az apát el nem ment mellettök.

³ Lib. Usuum Ord. Cist. cap. LXVIII.

⁴ U. o.

Ilyenkor az egész templom fél-homályban borong, — hiszen csak egy lámpa szórja a fényt minden-felé; az olvasó számára azonban külön világot gyújtanak. A zsoltárok szövegét tehát nagyjában kívülről kellett tudniok.

Megható jelenség egy ciszterczi konvent éji áhítatának végzésekor. A fehér, szobor-szerű, szinte mozdulatlan alakok ajkáról az Úr dicsérete hangzik el, míg mások gondtalanul pihennek nyoszolyáikon. A ciszterciek istentiszteletében, mondja Tournay István,¹ annyi a méltóság és az áhitat, hogy az ember angyali hangokra ismer énekükben, s zsoltáraik és hymnusaik az embert Isten dicsőítésére kényszerítik.

A »*Vigilius*« befejeztével, amint kinek-kinek tetszik, vagy a templomban maradnak, vagy a kolostorba vonulnak, a »*Laudes*« kezdetéig. Nyáron rövid ez a közbe-eső idő, de télen jó hosszúra nyúlik; mert a »*Laudes*«-t csak hajnal-hasadtakor kezdik.

De ezen idő sem veszett el, sőt a lelki élet művelésének ez volt a legkedvezőbb pillanata. Majd a templomban, majd meg a kolostorban mély gondolatokba merült egyénekekkel találkozunk.² Amazok térdelnek, emezek, nyáron a folyosón, télen a káptalanházban, a capuciumot fejükre húzva sorban üldögélnek: elmélkednek és olvasnak. A szent-írás tanai, a hittételek és erkölcsi elvek képezik gondolkodásuk, vallásos irányu művek pedig olvasásuk tárgyát. Valóságos szellemi gimnasztikája ez az észnek és képzelemnek, melyek napról-napra újabb adattal gyarapodván, idővel gazdag ismeretnek s nemes érzelemnek juttatták birtokába az egyént. Itt szokták meg az önmagokba-szállást, az elvonatkozást a földiektől, a lelki dolgok szemlélését, a közeledést az égiekhez, s így az önmegtagadást. Ezen szellemi ténykedés fejlesztette ki Szent Bernárd lelki-erőit és nyitotta meg tekintete előtt még az eget is.

Vannak, kik ezen időt hivatalos kötelességek teljesítésére használják föl. Az ének-mester (cantor) kijeleli egyeseknek az olvasni való részt az officiumban; az újoncz-növendékek emlézik a zsoltárokat; az újoncz-mester pedig oktatja a gyermekeket.

¹ Dalgairns: Der heilige Stephan Harding. S. 148.

² Liber Usuum Ord. Cist. cap. LXXXIV.

A mint neki hajnalodik, elzengik a »Laudes«-t. Ezután szünet következik, s a testvérek a háló-terembe vonulnak, megmosakodnak és esetleg ruhát váltanak. Ez utóbbinál a szabályzat óvatosságot és tisztességet követel.¹ A ruha-váltás mindig a háló-teremben, az ágynál, történik. A ki nem a háló-teremben alszik, — mint a könyv-másoló (scriptor), a gazda (cellerarius), a beteg-ápoló (infirmarius) és mindkét konyha szakácsa, — ruháit szintén saját ágynál váltja, ha az apát bele-egyezik.

Midőn már egészen neki nappalodik, úgy hat óra tájban, hozzáfognak a »Prima«-hoz, mely után, *nyári időszakban*, a jel-adásra egyenesen a káptalan-házba mennek.

Itt tárul elénk a szerzetes élet valódi képe. Az alázatosság mely ezen élet-nem alapját képezi, Szent Benedek szabályzatának mind a tizenkét fokozata szerint testet ölt e helyütt. A szeretet pedig folyton nyer erőben, a büntetésnek az igazságosság és emberi gyarlóság szemmel tartásával eszközölt kiszabása által.

A káptalan-ház a templom mellett épült.² Négy-szögletű terem, körös-körül egymás fölött több sorban futó ülésekkel. A legelső sor a növendékeké; az apát helye rendesen a középre esik.

A bejövők, a mint leülnek, egymást, meghajlással, kölcsönösen üdvözlők. Ha az apát, vagy a ki helyette a káptalant vezeti, belép, — mindnyájan felállnak; de csak az apát előtt hajolnak meg,³ és pedig az, ki mellette ül, mélyen.

Az olvasó (lector) a »Martyrologium« olvasásával nyitja meg a káptalant. Ezután következik azon részlet, mely ma a »Prima«-hoz kapcsolódik; majd meg egy fejezet Szent Benedek szabályzatából, melyet, az 1196-iki nagy káptalan szerint,⁴ évenként Szent Benedek napján, márczius 21-én, kezdenek elülről. Az 1201-iki nagy-káptalan a szeretet-levél (charta charitatis) olvasását is elrendeli.⁵ Később meg a nagy-káptalan pontjait is felolvassák, — még pedig évenként háromszor egészen végig. S ez annál könnyebben megtörténhetett, mert a nagy-káptalani határozatokat (libellus definitionum) mind-

¹ Liber Usuum Ord. Cist. Cap. LXXII. De dormitorio.

² Ausztriában, Heiligen-Kreuzban, ma is teljes eredetiségében látható a káptalan-ház, melyet növendékek felvételekor s más hasonló esetekben használnak is.

³ Liber Usuum Ord. Cist. cap. LXX.

⁴ Statuta Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1196. nr. 26.

⁵ U. o. a. 1201. nr. 4.

egyik apátságnak meg kellett szereznie.¹ Ekkor az olvasó fogja a táblát és felolvassa azok névsorát, kiknek van valami a rovásukon; majd meg következik a megemlékezés az előző években azon napon elhunyt testvérekről és rokonokról.

Ezzel a felolvasó szerepe befejeződik. Most a káptalan feje valamely tételt fejteget, s ha végére ér tárgyának, így szól az együtt levőkhöz: Most pedig térjünk rendi ügyeinkre!

Legelső teendő most, ha azon nap éppen meghalt közülök valaki, a könyörgés ennek lelki üdveért. A halálozás harminczadik napját is ekkor jelzi az ének-mester. Erre következik a legmeghatóbb jelenet.

A ki magát bűnösnek érzi, bocsánatot kér. Fölkel helyéről, a capuciumot lehuzza fejéről, hogy arcát mindenki lássa, s a könyvtartó legalsó zsámolyára borúl. Ugyanígy cselekszik, a kit bepanaszolnak, és beismeri hibáját. A panaszló röviden, minden takargatás s csűrés-csavarás nélkül, így szól: *N. ezt követte el.* A panaszlás tárgyát pusztá gyanakvás soha, hanem csak az képezheti, amit a panaszló látott, hallott, vagy mástól tudott meg.² Ha valaki a bepanaszlás után nem ismeri be hibáját, maga a panaszló másodszor már nem ismétli ellene a vádat; de más, a ki szintén tud a dologról, fölszólalhat ellene.

A káptalan feje a bűnöstől megkérdi: Mit akar? Ez, ha fegyelmi ügyről van szó, így válaszol: Vétkeztem (*mea culpa*).³ Ezután parancs-szóra fölegyenesedik fekvő helyzetéből s hibáját nyíltan megvallja és javulást ígér. Ügyét most egészen letárgyalják, hogy ne kelljen ismét vissza-térni rá, hacsak észszerű ok nem kívánja.

Ha valaki önként jelentkezik, minden bűnéért egyszerre eleget tehet; de ha valaki utólag még az nap bepanaszolja; ezért is le kell számolnia.

Egy káptalan alatt háromnál több vádlója, a káptalan vezetőjét be nem számítva, senkinek sem lehet; hacsak a káptalan alatt ismét valamely hibába nem esik. Ha több a vádlott, ügyöket vagy egyszerre, vagy külön-külön tárgyalják, a szerint, amint közös vagy egyedi a

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1204. nr. 4; a. 1212 nr. 4; a. 1222. nr. 6.

² Liber Usuum. Ord. Cist. cap. LXX.

³ Horváth Dániel, 1865-ben elhunyt érdemes rendtag állítása szerint, a culpa-mondás még a jelen század elején is szokásos volt Zirczen, — de csak nagy-böjttben és kántor-napokon.

vétség. Egy elégtételnél többet senki sem kaphat, ha több dologról vádol is mást. Ugyanazon káptalanban a vádlott nem lehet vádlójának bepanaszlója.

A tárgyalás befejeztével, a káptalan feje kimondja az ítéletet. Ha a büntetés verésre szól, az elítélt, az apát parancsára, azon a helyen, a hol áll, leveti s térdeire teszi cuculláját, leül és kibujik tunicájából egész az övig. S mialatt a »*vétkeztem*« és »*megjavulok*« szókat ismétli, elő-áll azon szerzetes testvér, a ki a megszabott büntetést ráméri; hacsak valamelyik testvér közbe-vetésére a büntetést el nem engedik. A verés eszközlője segíti felöltöztetni megalkott testvérjét. Ez meg, amint rendbe jő ruhájával, fölegyenesedik, hallgat és vár, míg az apát helyére küldi.

A verés végre-hajtójának egyenlő vagy magasabb rangunak kell lenni, alsóbb állásu egyén tehát soha sem szerepelhet a följebbvaló büntetésénél. A vádló a vádlottra nem emelheti a büntető vesszőt.

A verésen kívül szokásos büntetés: a földön ülve evés, a choruson térdelés, s utolsó helyre jutás.

A mi a káptalanban történik, titok. A mint kilépnek belőle, a látott és hallott dolgokról elő-hozakodni nem szabad.

A káptalanban megjelenhet az uralkodó, a püspök és idegen apát is. Amint az ily vendég az egyes tagok előtt elmegy, mind-egyik felállva üdvözlí.

A ki már benn van a káptalan-házban, ki nem mehet, csak azon esetben, ha parancsolják, az orra vérzik, a hányás eröteti, a szükség rá-érik, vagy a neveket tartalmazó táblát hozza el. Azonban a szakács, a kire a hivataloskodás sora kerül, a ki az apáttól utasítást kap, vagy elutazóban van, kérheti az engedélyt a távozásra.

A fölmerült ügyek befejeztével, mindnyájan fölállnak, keletre fordulnak, meghajolnak és távoznak a káptalan-házból.

Ha valaki gyónni akar, a káptalan-házban maradhat. A gyónást hetenkint elvégzik. A ki tettét a káptalan-házban nyilvánosan megvallja, ha halálos bűnről van szó, még külön is köteles meggyónni a perjelnek, a ki feloldozza és a bűn-bánati cselekményt kiszabja.

Káptalan után, dolog időben, kézi munkára készülnek. A perjel vagy az alperjel, s a perjel megbizásából esetleg más megveri kalapácsal az időt jelző táblát. Ennek hallatára, a betegeken és hiva-

talos teendővel elfoglalt tagokon kívül, valamennyien, még az ének-mester, a sekrestyés, a vendég-látó, az újoncz-mester, sőt, ha ráér, a beteg-ápoló is, összejönnek, — hacsak természetesen az apát valamelyikökkal másként nem intézkedik. A kihallgató-teremben (auditorium) a perjel, esetleg az alperjel mindegyiknek kiosztja a munkát. Ha célhoz vezet, csak külső jellel fejezi ki akarátát; ha nem, rövid néhány szóval. A kinek oka van az otthon maradásra, fölemlítheti a perjelnek. Ha ez bele-egyezik a kérelembe, — kiszabja egyúttal a feladatot, melyet, a többiek távollétében, itthon meg kell oldania.¹

A perjellel élőkön megindulnak a mezei munkára. Vállokon kapa, kasza, vagy ami éppen szükséges. Ha a perjelnek otthon sok dolga akad, a higgadtabb tagok valamelyikére bizza a munkára indulókat. Az apát meg egy megbízható tagot arra szemel ki, hogy menet és jövet a konventet nyomban kövesse.

A misén ilyenkor csak a betegek és gyöngélkedők vannak jelen. A mint a misének vége, maga a miséző is megindul, a miniszterekkel együtt, a többiek után. A perjel gondoskodik róla, hogy ezek a mezőn dolgozó konventet megtalálják. Az úgynevezett »tizenkét leczkés« napokon és a szentek vigiliájakor azonban a konvent is hallgat misét.

A mint dologhoz látnak, csak integetnek egymásnak; beszélni csak a perjellel beszélnek, de csak a munkáról, még pedig halkán. Ez azonban nagyon kevés beszédű; főleg ha az apát is jelen van. Ha valaki szükségét érzi, az apát távol-léte esetén, a mezőn mindjárt meggyónhat a perjelnek. De az alperjel még az apát és perjel ott nem léte esetén sem fogadhatja el a gyónást, — hacsak igen kisszerű, vagy a helyszínén elkövetett dologról nincsen szó.²

A munkából kiállni, vagy távozni senkinek sem szabad engedelem nélkül. Mezei elfoglaltság közben olvasni, sőt oda még könyvet vinni is tilos.³

A mint a kolostor harangja megszólal, ha az épület közelében főleg oly munkával foglalkoznak, mint a fahordás, — haza sietnek,

¹ Liber Usuum Ord. Cist. cap. LXXV.

² U. o.

³ Ezen intézkedés, úgy látszik, István műve; mert Alberikről még azt olvassuk, hogy a zsoldárok könyvét magával vitte. (*Dalgaivns* : Der heilige Stephan Harding. S. 158.)

hogy a »*Tertia*«-ról, úgy tíz óra tájban el ne késsenek. Legjobban kell azonban igyekezni a szakácsnak, az ebédlő-kezelőjének (refectorarius) és a felolvasónak, hogy dolgukkal időben végezzenek. A kenyeret, bort és máséffélét természetesen biztos helyre teszik, mielőtt távoznak. Ha a kolostortól távol eső földön üti meg fülöket a harangszó, nem mennek haza, hanem a helyszínén végzik el a zsolozsmázást. Aratás idején még a »*Vespera*«-t is a földeken zengik el, s így indulnak a kolostor felé.¹ A mint megérkeznek, a használt eszközöket vagy rendes helyökre teszik, vagy a perjelnek adják át; de a kapát, kaszát, ásót s éfféléket kiki saját ágynál tartja.²

A »*Tertia*« után »*mixtum*«-ot vesznek magokhoz az ebédlőben. Vagyis $\frac{1}{4}$ font (libra) kenyeret esznek és $\frac{1}{3}$ hemina bort isznak. Szerdán és pénteken, az egész nagy böjt alatt, — leszámítva a vasárnapokat, — keresztjáró és kántor napokon s végül az Úr és a szentek vigiliáin nem jár *mixtum*.³

Ha a konvent a kolostor közelében dolgozik, a »*Tertia*« után ismét beáll a mezei munkába, mely körülbelül fél-tizenkettőig tart. Ekkor ismét haza-térnek, eléneklik a »*Sexta*«-t és *nyári időszakban*, husvétől kereszt-felmagasztalásáig (szept. 14.), — ha erős mezei munkájuk van, még szerdán és pénteken is, — megkezdik az ebédet. Ha azonban nem a földeken dolgoznak, böjti napokon, vagyis szerdán és pénteken, csak a »*Nonas*« után jutnak hozzá.

Szent Benedek szabálya a szerzetes számára, egy napra, két tál főtt ételt, harmadik fogásként gyümölcsöt vagy valamely hűvelyes növényt, egy font (libra) kenyeret és egy *hemina* bort⁴ engedélyez s megadja a jogot az apátnak, hogy a körülmények alakulása szerint ettől eltérőleg is intézkedhetik.⁵

Alberik egészen ezen alapra áll, kettőnél több főtt ételt nem enged meg s a hus és a zsír használatát tiltja.⁶ Szent Bernárd ide-

¹ Liber Usuum Ord. Cist. cap. LXXXIV.

² U. o. cap. LXXV.

³ U. o. cap. LXXIII. De mixto.

⁴ Regula S. Benedicti. cap. 41. — Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1157. nr. 64.

⁵ Reg. S. Bened. Cap. XXXIX. és XI.

⁶ »Refricentes . . . diversa ciborum in refectorio fercula, sagimen et cetera omnia, quae puritati regulae adversabantur« (*Holstein: Codex regularum Mon. T. II. p. Instituta monachorum Cisterciensium de Molismo venientium. p. 300*).

jéből meg tudjuk, hogy a cziszterciek az Úrnak szegénységben, étlen, szomjan, fázva, pörén és sokat virrasztva szolgáltak. Étélök gyakran bükk-fa levél volt; kenyerek árpa-, lednek- és kölesből készült.¹ II. Inceze pápa, midőn Szent Bernádót Clara-Vallisban meglátogatta, a környezetében levő főpapokkal együtt, sűrű könyveket hullatott rendkívül szigorú életök láttára.

Évésre a perjel, vagy akit ő megbiz, ad jelt. Ha az étel nincs készen, vár a jelzéssel; a tagok pedig ezalatt olvasgatnak. Kezöket megmossák s megtörlik, és mennek az ebédlőbe, mihelyt a jelet hallják. A mint helyökre mennek, meghajtják magokat a fő-asztal felé s várják a perjelt. Ha ez megkésik, — aminek pedig nem igen szabad megtörténnie, — egyesek is leülhetnek; de a perjel megérkeztekor valamennyien állnak. Erre megszólal a csengő, s szól mindaddig, míg a »Miserere mei Deus« zsoltárt el nem mondják. Az ima után leülnek, s az olvasó megkezd az olvasást. S mint-hogy ez egész ebéd alatt folyik, beszélgetésnek nincs helye.

A szakács és a gazda pedig gondoskodik, hogy az ételt kellő időben széthordják. Az első két tányér (scutella) az apáté, — ha jelen van, és a perjelé, azután mindkét oldalt ketten-ketten kapják ki részöket a közös-ételből.² Ha valakinek az apát meghagyásából külön étel is jut, a gazdától kapja meg.³

Amint az olvasás megkezdődik, falatozgatnak a kenyérből; de mindig ügyelnek arra, hogy a perjel előtt más ne fogjon hozzá. Ha már egyszer leültek, senki sem távozhatik az ebédlőből, vagy járkálhat evés közben. A poharat kézzel mosogatni nem szabad, de mindenki kitorölheti, ha úgy tetszik. Kezét vagy kését senki sem törölheti az abroszba, hacsak előbb kenyérral le nem dörgölte. Sőt késsel szabad venni. A poharat ivás közben két kézzel fogják meg. Ha valami szükséges tárgy hiányzik az asztról, a szakácstól vagy a gazdától kérik. Ha valaki az asztrnál társának udvariasságból valamit kezéhez ad, mindketten meghajtják magokat. Ha pedig a perjel valakinek valamely tárgyat küld, először az átadó, azután pedig a perjel felé hajol meg az illető.

¹ *Bollandus: Acta Sanctorum Aug. T. IV. p. 205.*

² *Liber Usuum Ord. Cist. cap. LXXVI.*

³ Úgy látszik, ősi szokást láthatunk azon eljárásban is, melylyel még a legújabb időben is találkoztak a rend idősebb tagjai Zirczen. Karácson böjtién és a nagy hétkben (szombatot kivéve) ugyanis a presbyterek térdelve ettek: nagy esőtörtökön pedig az apát és perjel hordták körül az ételeket, — miként Villax Ferdinánd zirczi apát a negyvenes években még gyakorolta.

Aratás és más nagy munka idején, ebédre, egy tál ételt esznek meg, a másik vacsorára marad. A tej, akár forralt, akár nem, mindig csak egy tál ételt számít. A méz azonban nem jöhet étel számba, hacsak a táplálék vékonyan, a méz pedig bőven nincs.¹

A közös ételből nem adhatnak egymásnak. A ki azonban külön is kap valamit, — és pedig nem mint beteg, üdülés céljából, — megoszthatja jobb és bal szomszédjával. Ezek azonban másnak már nem juttathatnak belőle. De hacsak egyik szomszédjának kedveskedett, akkor ez is adhat belőle szomszédjának.

A ki evés közben, a szerzetesek vagy a felszolgáló »megtért testvérek« közöl, valamely hibát követ el, — nyomban leborúlva kér bocsánatot. A perjel késével ad jelet. Mire amaz feláll, meghajtja magát és helyére megy.²

Ha már elköltötték a feltálalt ételt, a szakács elszedi a tányérokat, kezdve a perjelnél, folytatva jobbján és befejezve balján. A perjel pedig jelzi az olvasó előtt, hogy végére jár az ebéd. A megmaradt kenyeret letakarják, a perjel csenget, s valamennyien azon sorrendben állnak fel, mint ebéd előtt. Az ének-mester megkezd egy verset, a többi folytatja. Majd meg a »Miserere« zoltár énekléséhez ad hangot, melyet a konvent elkap s így, a verseket felváltottan énekelve, párosan indulnak meg a templomba. A fiatalok mennek elül, a perjel, mint a konvent feje, a jobb és bal-felüli kar közepén halad. De ha az apát is jelen van, a perjel is párba áll. Sőt ha esetleg két apát kerülne össze, ezek is párosan mennek. A mint a hálaadó imát elvégzik, fölkelnek s meghajlás után szépen távoznak a háló-terembe.³

Az étkezésben nyilvánuló egyszerűség jó ideig fenmaradt s csak lassankint alakult át.

A pusztákon (grangiae), a hol bor is kerül, 1195-ben csak egy tál főtt ételt kapnak.⁴ 1157-ben még a rendi vendégnek is csak három tál étel jut; ha azonban a konventtel étkezik, negyediket is kap, hogy a konvent is részesüljön belőle. A palacsinta, pástétom és sajt itt étel számba van véve, — de a gyümölcs, a nyers növény és a vaj nem.⁵

¹ Liber Usuum Ord. Cist. cap. LXXXIV.

² U. o. cap. LXXXVI.

³ U. o. cap. LXXXIV.

⁴ Statuta Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1195. nr. 23; a. 1196. nr. 6.

⁵ U. o. a. 1157. nr. 33.

A XIII. század harmadik negyedében azonban már jónak látta IV. Kelemen pápa hangsúlyozni, hogy két tál hal-ételnél több egy kolostorban se legyen.¹

Eredetileg a halról ugyan szó sem volt a czisztercieknél; de nemsokára, a tojással és sajttal együtt, fölkerül az asztalra. Mert már a »Liber Usuum«-ban is, — a mely pedig a XII. század elején készült² — kétszer előfordul a *pitancia* szó. Ezalatt pedig olyan ételt értenek, mely a szokott étel-számon kívül esik, s rendesen hal-, tojás- és sajtból áll.

Az 1157-iki nagy-káptalan a pitanciára nézve megerősíti a régi rendszabályt, melynélfogva azt kérni vagy követelni³ nem lehet, csak az apát, vagy az atya-apát rendezheti, — de három nap egymásután ezek sem. Ha a konventi asztalnál a vendég számára adnak föl pitanciát, jut belőle a rendtagoknak is. A megtért testvérek mestere vagy a vendéglátó, ha az apát rendelkezése nélkül részesítik társaikat pitanciában, egy évig nem kapnak a pitanciából.⁴ 1187-ben felhívják az apátok figyelmét, hogy a megtért testvérek ne kapjanak gyakran pitanciát.⁵ Pénteken meg a sajtból álló pitancia is tiltott dolog.⁶ Azon perjel, aki naponkint enged pitanciát, elveszti állását.⁷ Világi ember befolyására egy elüljáró sem rendezhet pitanciát; mert ha megteszi, három pénteken kenyéren és vizen böjtöl.⁸ Azon szerzetest vagy megtért testvért, aki a pitanciát követeli, egy napig kenyérrrel és vízzel tartják s a káptalanban megverik.⁹ Ha az apát, a szerzetes vagy a megtért testvér a kolostoron kívül, rendi pénzen étkezik, egy hal-pitancia erejéig belemehet a költekezésbe.¹⁰

A vásáron levő rendtag halat nem ehetik; de adventben és

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1270. nr. 6.

² Raynald a negyedik cisterciumi apát az 1134-ik évben kiadott »*Institutiones Ord. Cisterciensis*«-ben már említi a »*Liber Usuum*«-ot.

³ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1183. nr. 17. — a. 1189. nr. 9. — a. 1194. nr. 29. — a. 1217. nr. 5. — a. 1266. nr. 9.

⁴ U. o. a. 1157. nr. 50.

⁵ U. o. a. 1187. nr. 9.

⁶ U. o. a. 1190. nr. 20.

⁷ U. o. a. 1195. nr. 29.

⁸ U. o. a. 1198. nr. 6.

⁹ U. o. a. 1217. nr. 5.

¹⁰ U. o. a. 1224. nr. 2.

nagy-böjttben, besózott halakat (alecia)¹ élvezhet. Vett halat enni nem szabad.³

Húst csak a betegek ehetnek, — de napjában egyszer. De szerdán, szombaton és természetesen pénteken ezek sem, — hacsak annyira nem gyöngék, hogy mást nem tűr meg a gyomruk.⁴ Septuagesima vasárnaptól husvétig senki sem kap húst.⁵ A ki egészséges állapotában, akár a püspök parancsára eszik is húst, — három napig kenyéren és vizen tartják; azonfölül, ha apát, Cisterciumban, — ha pedig egyszerű szerzetes vagy megtért testvér, saját káptalanán kér bocsánatot.⁶ Az apát, ha a pusztán levő megtért testvérnek megengedi a hús-evést, hat napra bocsánatos bünbe esik és egy napon kenyéren és vizen koplal.⁷ A rendi apácák kolostorába érkező szerzetes húst itt sem ehetik.⁸ A nagyböjt utolsó hetében az áldozást elmulasztó és húst evő apát állását veszti el.⁹

A XIII. század vége felé bizonyos helyeken már ehetnek húst. Hiszen a nagy-káptalan ezen idő óta már nem a hús-evést tiltja, hanem csak az evés helyét szabályozza. 1292-ben ugyanis azokat, kik tiltott helyen húst esznek, egy egész éven át, pénteken, kenyérré, vízre s a rendtársak között az utolsó hely elfoglalására itéli.¹⁰ 1422-ben mindazon nagy-káptalani határozatokat vissza-vonja, melyek a hús-evés helye és módja ellen vétőkről szólnak; — s így csak az ide vonatkozó pápai rendeletek maradnak érvényben.¹¹ 1423-ban az apát és a közetlen atya-apát azon rendtagoknak, kik állandóan a pusztákon élnek, a hús-evést úgy engedélyezheti, a mint ezek testi egészségére és lelki üdvére legjobbnak találja.¹² De ebből csakhamar annyi vissza-élés keletkezett, hogy egy év múlva már vissza-vonják

¹ Alecium. — Halex, quae vox tres pisciculorum, qui sale condiuntur, species complecti solet, nempe harengos (harengs), sardinas (sardines) et lycostomos (anchois). (*Matigne: Lexicon*).

² Statuta Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1195. nr. 4.

³ U. o. a. 1279. nr. 30.

⁴ U. o. a. 1152. nr. 19; — a. 1132. nr. 7.

⁵ U. o. a. 1226. nr. 7.

⁶ U. o. a. 1157. nr. 14; — a. 1209. nr. 1; a. 1222. nr. 5; a. 1230. nr. 6.

⁷ U. o. a. 1194. nr. 20.

⁸ U. o. a. 1253. nr. 0.

⁹ U. o. a. 1275. nr. 26.

¹⁰ U. o. a. 1292. nr. 5.

¹¹ U. o. a. 1422. l. r. 8.

¹² U. o. a. 1423. nr. 2.

a rendeletet.¹ 1432-ben már az egészségesek is kezdenek húst enni szerdán; de a nagy-káptalan erősen kikel ellene, s meghagyja, hogy szerdán csak a halálos betegeknek adhatnak húst. A melyik apát ezen túlteszi magát, minden egyes alkalommal tíz ezüst márkát fizet.² 1437-ben meg már szinte szokássá lesz, hogy a konvent nem is az ebédlőben, hanem a kórházban és más helyeken, hol tudniillik húst enni szabad, étkezik; s így még az sem tarthatja meg a régi élet-módot, aki akarja. Miért is létre-jő a határozat, mely szerint a konvent két-harmada az ebédlőben étkezik, és pedig hús nélkül. A másik egyharmadnak megengedheti az apát, hogy a megszabott helyen és időben húst is ehetik; de kényszerítésnek, vagy a hus-evés folytán, a szerzetesi kötelmek alóli fölmentésnek nincs helye.³ 1439-ben tilos a hús-evés hétfőn, szerdán, szombaton — pénteken meg szó sem lehetett húsról — és mindazon napokon, midőn a a káptalanban beszédet tartanak.⁴ Az apátok azonban több helyütt még mindig nem engednek húst az asztalra. S midőn az atya-apátok kényszeríteni akarják őket az újabb rendi szokásra, a nagy-káptalan közbe-lép és elrendeli, hogy azon helyeken, hol eddig hús nélkül éltek, minden a régiben maradjon.⁵ Többen akadnak, kik egyes pápai rendeletek és a bázeli zsinat határozatai alapján újítást kezdenek meg a hus-evésre nézve. Ezeket érinti az 1448-iki határozat, midőn elcsapással fenyegeti azon apátokat és szerzeteseket, kik a nagy káptalan által még el nem fogadott intézkedések alapján húst esznek.⁶

Az étkezésnél nyilvánuló szigort nagyban fokozta a böjt is. Nagy-böjtben pénteken csak kenyéren és vizen élnek; hacsak ezen napra, vagy szombatra tizenkét leczkés ünnep nem esik.⁷ A ki a szerdai és pénteki böjtöt meg nem tartja, minden egyes alkalommal kenyéren és vizen koplal egy napig;⁸ 1323-ban már csak a közös *pilanciá*-ból marad ki az illető.⁹ Adventon és nagy böjten kívül,

¹ Statuta Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1424. nr. 3.

² U. o. a. 1432. nr. 7.

³ U. o. a. 1437. nr. 10.

⁴ U. o. a. 1439. II.

⁵ U. o. a. 1439. nr. 13.

⁶ U. o. a. 1448. nr. 2.

⁷ U. o. a. 1157. nr. 51; 1193. nr. 5.

⁸ U. o. a. 1291. nr. 6.

⁹ U. o. a. 1323. nr. 7.

böjt nálok még: a négy kántor-böjt, — továbbá valamennyi vigilia.¹ Ha a vigilia hétfőre esik, előtte való szombaton tartják meg. Az utas szerzeteseket kötelezi a böjt; még az apát sem menthet föl alóla.² Kereszt-felmagasztalásától (szept. 14.) husvétig napjában csak egyszer esznek. A ki uton van, sem vonhatja ki magát alóla. Tehát ez is valódi böjtölés.

Idő folytával kezdtek ez utóbbtól eltérni. De a nagy-káptalan közbe-szól és kimondja, hogy azon apát, ki az említett időben az egynél többszöri étkezést elnézi, egy évre állását veszti. Az ebben egyetértő, vagy a vissza-élést legyezgető perjelek és alperjelek hivatala felfüggesztődik, ők magok pedig bort nem ihatnak.³ Az 1432-iki nagy-káptalan elrendeli, hogy hagyjanak fel azon szokással, melynél fogva több helyütt, aratás és szüretelés idején, a pénteki böjtöt nem tartják meg.⁴

Evés közben bort, vagy sört isznak,⁵ — a helyi viszonyok szerint. Egy napra minden szerzetesnek egy hemina bor jár.⁶ De ez is nem tiszta, hanem vizes-bor.⁷ A vendég senkinek sem adhat borából;⁸ — viszont senkinek sem szabad tőle egy cseppet sem elfogadnia.

A pusztákon, kezdetben, sehol sem isznak bort. Később sok helyütt szokásba jő és fenn is marad; de a hol csak *kezdenek* rákapni, — utját vágják.⁹ A melyik apát, ha eddig még nem volt szokásban, megengedi övéinek a grángiákon a bor-ívást, — három napig bocsánatos bűnbe esik, ezek közül egy napig kenyéren és vizen böjtöl s bort egy évig pénteken nem ihatik.¹⁰

De, miként megkezdjük, kísérik tovább is figyelemmel a kolostorban élő cziszterci szerzetest napi életében.

¹ Pünkösöd, Ker. Sz. János (jun. 23.), Péter és Pál (jun. 28.), Lőrincz (aug. 9.), Mária mennybe-menetele (aug. 14.), Máté (szept. 20.), Simon-Judás (okt. 27.), Minden-szentek (okt. 31.), András (nov. 29.) vigiliái. (*Winter: Die Cistercienser des nördlichen Deutschlands*, I. B. S. 25.) Hozzá kell még adnunk ezekhez karácson vigiliáját is.

² Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1270. nr. 10.

³ U. o. a. 1437. nr. 9.

⁴ U. o. a. 1432. nr. 6.

⁵ Liber Usuum Ord. Cist. cap. CXVII. és CXVIII.

⁶ Regula S. Bened. cap. XL.

⁷ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1101. nr. 12.

⁸ U. o. a. 1195. nr. 18.

⁹ U. o. a. 1184. nr. 14.

¹⁰ U. o. a. 1202. nr. 6.

Ott hagytuk magára, amint ebédje után alvásra hajtá le fejét.

Alig pihen örökös tevékenységre utalt teste egy óráig az ágyban, a sekrestyés a nap nyolczadik órájában, tehát úgy két óra felé, jelzi a fölkelés idejét. Erre gyorsan fölkelnek, — a kiknek tetszik, kezöket megmossák és a templomban, vagy a kereszt-folyosón, lelki és szellemi dolgokkal foglalatoskodva várják a jelet a »*Noná*« megkezdéséhez. Fél-három tájban eléneklik a »*Noná*«-t, mely után az ebédlőbe mennek. A fiatalok elül, utánok az idősebbek párosával; a perjel leghátul, magánosan. Az előző hét szakácsai, a mint beérnek, kitörölik s vízzel megtöltik a poharakat. Az előirt imádság végeztével, a ki a perjel jobbján van, a perjelt kínálja meg a pohár-vízzel, — a ki meg a perjel balján ül, ugyanezt teszi a perjel jobbján levővel. A fiatalabbaknál a felszolgáló szakácsok a legfiatalabbat kínálják legelőször, s így mennek sorra tovább. A szakácsok nem báméskodnak az ivóra, hanem félig elfordulnak.¹ A kik felszolgálnak, csak akkor ihatnak, ha dolgukkal végeztek, — de ekkor is csak olyan pohárból, melyből már más ivott. A perjel háromszoros jeladása után fölkelnek, imádkoznak és távoznak. Csak a felszolgálók maradnak hátra és rendbe-hozzák a használt edényeket.

Ezután megindul a konvent a külső munkára, mely körülbelül esti hat óráig tart. Alkonyatkor elzengik a »*Vesperas*«-t.

Ha a »*Sexta*« után nem ettek a második tál ételből, most látnak hozzá. Ha igen, úgy csak közös viz-ivás² czéljából jönnek össze az ebédlőben. Ezután a folyosón vagy az olvasásra kijelelt helyen ülve olvasgatnak. A ki a közös-ivásban előbb nem vett részt, de később megszomjazik, minden engedély-nyerés nélkül, scapuláréban is bemehet az ebédlőbe és ihatik. Ha az apát jónak látja, a komolyabb tagok valamelyikét az ebédlő ajtóhoz rendeli, hogy a szomjas testvérek — leszámítva az előbbieket — csak az ő beleegyezésével mehessenek vizet inni az ebédlőbe. A mely kolostorban, az apát intézkedése folytán senki sincs az ebédlő ajtajánál, ott az idősebb társak bele-egyezése is elégséges a szomjuság elolt-hatásához.³ Az apát senkitől, a perjel csak az apáttól, az alperjel ezek valamelyikétől kér engedélyt az ivásra.

¹ Liber Usuum Ord. Cist. cap. LXXXIII.

² U. o. cap. LXXX.

³ U. o. cap. LXXXI.

Egymással az olvasás ideje alatt, vagy más alkalommal egyáltalán nem beszélgethetnek; ha csak az apát meg nem engedi, vagy hivataluk nem követeli.¹ Nem sokára szokásba jő azonban, hogy a nap bizonyos óráját társalgásra jelelik ki.² Ha valaki »Vesperas« után az apát vagy perjel nevében társát hívja, nem élő szóval, csak jellel végzi ezt. A helyéről távozó jel-adással kéri föl testvérjét, hogy vissza-jövetelég ügyeljen könyvére.³

Ezután mindnyájan össze-jönnek »collatio«-ra. Vagyis a régi nagy nevű szerzetesek és egyéb szentek élettörténetét olvassák föl.⁴ A mint egy részszel végeznek, megindulnak a templomba, hogy a »Completorium«-ot elénekeljék. Az Úr dicsőítésének befejeztével, kifelé tartanak a templomból, s az apát a korrend szerint utána jövőket egyenkint megáldja szentelt vízzel. Mire ezek a csuklyát fejökre huzzák, s a sekrestyés, a háló-termen kívül alvók és a halott mellett virrasztók leszámításával, valamennyien a háló-terembe vonulnak és lefeküsznek.⁵ Ez úgy nyolcz óra tájban eshetett. Egészen fölegyenesedve senki sem léphet az ágyba, hanem lábaikat az ágyfa fölött mintegy elcsúsztatva dölnek ágyukba.⁶

Ilyen napi rendje volt a ciszterczi szerzetesnek az év nyári részében, vagyis husvétől kereszt-felmagasztalásig. (szept. 14.)

De figyeljük meg tél-szaki élet-folyamát is.

Téli időszakban szintén körülbelül éjfél után két órakor kelnek. Eléneklük a »Vigiliat«-t, s utána elmélkednek és olvasnak nap-fölkeltéig. Ezen idő tehát télen nagyon hosszú, mert a »Laudes«-t csak akkor kezdik, ha a nap tányérát már majdnem feltolta az égboltra. A »Laudes«-t követi a »Primita«, mely után nyomban közösen misét hallgatnak.

Ha valakinek orra vére a karban (chorus) misézés közben elered, a szolgálat-tevők egyike a vér elállítása és mosakodás céljából azonnal vizet hoz. Ha az oltár-szolgákkal (minister) esik meg a

¹ *Dalgairms*: Der heilige Stephan Harding. S. 168.

² Különböen érthetetlen volna Szent Bernárd azon helye, midőn »post longas confabulationes«-ekről beszél. (*Sermo S. Bern. De diversis XVII. nr. 5.*) Ugyanevak az örökös silentium ellen bizonyít: Epistola CCXXIX.

³ Lib. Us. Ord. Cist. cap. LXXIX.

⁴ U. o. cap. LXXXI.

⁵ U. o. cap. LXXXII.

⁶ U. o. cap. LXXII. De dormitorio.

dolog, a karból kimennek, s ott jó segítségökre valaki. De ha nem mise alatt kezd valakinek az orra vére folyni, vagy más baja akad, teszem, a hányás erőtetí, — a szolgák egyike, — kinek ez kötelessége — azonnal ott terem s kezére jár.¹

A kit ilyen kellemetlenség étkezés alatt ér, azonnal távozik. A szolgálat-tevő nem követi; hanem ez ínt a szakácsnak vagy a gazdának, hogy szolgálják ki társokat. Ha a bajnak hamarosan vége van, visszatér az ebédlőbe és folytatja étkezését. A többiek nem várnak rá, hanem ha elköltötték, a mijök volt, fölkelnek az asztaltól s magára hagyják. Ő pedig minden tüntetés nélkül, hogy még eszik, a konvent távozása után folytatja a falatozást. Végül csendesen imádkozik és távozik.

Mise után eléneklik a »*Tertiá*«-t és megtartják a káptalant. Ha kinn a földeken van dolguk, tíz óra előtt nem igen jutnak hozzá. Tizenkét óra felé van a »*Sexta*«, és délután fél-három körül a »*Nona*«. Ennek végeztével ebédelnek. A mint az asztaltól fölkelnek és az asztali áldást elvégzik, — kevésre rá megkezdik a »*Vesperas*«-t. Szóval ez utóbbival úgy vannak, hogy, mielőtt világot kellene gyújtani, befejezik. Ezen felfogást támogatja azon tapasztalat, hogy a sekrestyés teendői között nem találjuk a lámpa meggyújtását a »*Vesperas*« alatt.

A »*Vesperas*«-nak öt óra tájban van vége. Böjti napokon ez ideig még semmit sem ettek, s csak ekkor kapják meg a vékony táplálékot. Ha nincs böjt, »*Vesperas*« után a közös viz-ivás megy végbe.

Ekkor fognak azután hozzá az olvasáshoz és más szellemi munkához, melynek véget vet a »*Collatio*«. A napot ezen idő-részben is a »*Completorium*« zárja be.

A szerzetesség alap-eszméje az emberi természetből folyó érzéki vágyak teljes leküzdését követeli. Érthető tehát, hogy a természeti törvények keretén kívül eső cél eléréséhez természetes okokból ugyan megmagyarázható, de az emberi természetre nézve idegen eszközzel is, minő az érvágás (*minutio*), igyekeztek eljutni.

Évenként négyszer, — február, ápríl, június és szeptember hóban van érvágás. Aratáskor, adventben, nagy-böjtben, karácson, husvét és pünkösöd három napján egyáltalán tilos. A betegek, kik chorusra nem járnak, továbbá a kik hetesek a misézésben, a konyhában és az

¹ Liber Usuum Ord. Cist. cap. LXXXIX.

olvasásban, szintén nem esnek érvágás alá. Arra mindig vigyáznak, hogy a »Vigilias« elvégzésében semmi fönn-akadás ne legyen. A megtért testvéreken nem kinn a pusztán, hanem a kolostorban vágnak eret.¹

A melegedő-teremben a perjel parancsára tüzet raknak, előkészülnek s várják az érvágót. A mint ez megérkezik, hozzá-lát a dologhoz. Vérvesztés után egyenkint az ebédlőbe mennek s erősítőül vesznek magokhoz valamit. A munkában és olvasásban ekkor nem vesznek részt; hanem vagy ágyokban hevernek, vagy a káptalanházban, esetleg a kolostorban üldögélnek. Ételökből senkinek sem adhatnak. Téli időben, az érvágás utáni első nap, a közönséges kenyéren kívül fél-font fehér kenyeret és pitanciát kapnak. Második és harmadik nap a »mixtum«-hoz egy font fehér és közönséges kenyér s pitancia jár. Negyedik nap, úgy télen, mint nyáron, a rendszer ételeken kívül még pitanciában is részesülnek. Nyáron, három első napon, délben megkapják a közönséges ételeket, az egy font fehér és közönséges kenyeret és a pitanciát; vacsorára pedig mind a három nap szintén pitanciát.² A szolga, vagy a ki mellettök ül, megszegheti helyettök a kenyeret s szolgálhat nekik, de csak az első nap.

Az érvágás utáni negyedik napon már munkára készülnek. Egyébként a perjel bölcse belátásától függ, hogy tovább is szüneteljenek-e, vagy pedig miféle könnyebb dologhoz fogjanak.

Hivatalok a kolostorban.

Az apátí állás feladata s a vele járó kötelemek. A perjel, alperjel és újoncz-mester. A rendbe-lépés módja. A próba-év. A be-esküvés. Az újoncz-mester dolga. Kit lehet a rendbe fölvenni? Nem kell egész próba-év. A sekrestyés, az ének-mester, a beteg-ápoló, a gazda, az asztal-terítő, a vendég-fogadó, a kapús, a pénztáros és a rubatáros hivatala. A mozgó-hivatalok.

A kolostor feje: az apát. Benn a rend és fegyelem őre, — kifelé kolostorának személyesítője. A hatalom kezeiben össz-pontosúl; a felelősség vállain nyugszik. Vezérkedés, — s nem uralkodás a

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1180. nr. 11.

² Liber Usuum Ord. Cist. cap. XC.

feladata. Hatalmát mérsékli a szeretet, — szeretetét nemesíti a jogjózan gyakorlása. Szerzetes fiai őt harmadik személyben szólítják,¹ — ő pedig azoknak az első helyet biztosítja szívében. A hibát bünteti, hogy javítsa; az egyént szeretettel karolja át, hogy megmentse,² — ha nevére érdemes alak. A példa-adás kötelessége, — kötelesség-telejesítése már maga a jó példa. A köz-jót soha sem áldozza föl egyesekért, — az egyedek lelkes munkáját összpontosítja az egészért. Az egészséges tagok tehetségének kellő helyen nyit teret, — a betegek fájdalmát atyai figyelmével enyhítgeti. A lelki és szellemi, erkölcsi és anyagi ügyek kezeiben oldódnak meg.

A karban (chorus), a jobb oldalon, az első hely illeti meg. A »nocturnus«-oknál³ az első zsoltárt, a »Te-Deum«-ot, karácson, husvét és pünkösd egész nyolczada alatt és tizenkét leczkés ünnepeken a »Benedictus«-t és »Magnificat«-ot megkezdi; a tizenkettedik »responsorium«-ot énekli; a felolvasónak áldást ad; »Matutinum« és »Vesperus« alatt a »Miatyánk«-ot fen-szóval mondja; a misézésben beáll a hetesek közé; azon kívül énekes misét tart: karácson vigiliáján és napján, vízkeresztkor, virágvasárnapján, nagy-csötörtökön, nagy-pénteken, nagy-szombaton, husvét napján, áldozó-csötörtökön, pünkösd vigiliáján és napján, minden Mária-ünnepen; Nagy-Boldogasszony és Sz. Benedek vigiliáján, Ker. Sz. János, Péter és Pál, Sz. Bernárd, a templom felavatása s Minden-szentek napján, az elhunytak nevezetesebb napjain és ha az ott halva levőért (pro praesenti defuncto) miséz. Gyertya-szentelőkor a gyertyát, hamvazó szerdán a hamut, virág-vasárnapján a pálmát, nagy-szombaton a tüzet, — továbbá az újonczok koronáját s őket magokat is megáldja, a káptalant és a »collatio«-t tartja. A hibásakat és vétkeket bünteti és feloldozza a káptalanban. A tagokat elő-mozdítja, vagy lecsapja; a perjel, alperjel és kántor feladatát kijeleli. A gyónást meghallgatja. A »completorium« után a templomból kimenőket sorra hinti szentelt vízzel.⁴ A közös háló-teremben alszik; a vendégekkel eszik. Ha nincs is vendég, külön asztalnál étkezik; de ilyenkor legalább két szerzetes-tagot hív magához ebédre. Az asztalnál hallgat, a mennyire a körül-

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1185. nr. 15.

² Reg. S. Bened. cap. LXIV.

³ A zsoltosma egy részét nevezik így.

⁴ Liber Usuum Ord. Cist. cap. CX.

mények megengedik. Ha completorium után érkezik meg valahonnét kívülről, és vendég nincs — az ebédlőben étkezhetik. Ha eret vág-nak rajta, az ebédlőben ihatik, amikor neki tetszik.

A mit valakinek megtagad, kivüle senkitől sem szabad kérni. A ki olyasmit kér, amire a perjel már »nem«-et mondott, ezt is föl kell előtte említeni, mert különben csalást követ el az illető. A szerzetes, amint az apátot megcsókolja, térdére ereszkedik; megcsókolás után pedig mélyen meghajlik előtte. Az apát, midőn a beteg-szobában van, énekes misét nem mondhat, — hacsak csupa kegyeletből nem, midőn teszem halottja van a kolostornak. De ha állandóan a beteg-szobát lakja, nem kötelezi ez a rendelet. A bocsánatos bűnbe eső apát végezheti teendőit, hacsak az elégtétel nem akadályozza.

Miként a kolostor élén az *apát*, úgy a konventén a *perjel* (prior) áll. Az apát jobb keze, a konvent bizalmának közép-pontja. A házi rend vezetője és őre; életével szellemet önt magába a konventbe. Az apát távol-létében helyettesítője az összes kormányzati ügyekben, — a fegyelmi dolgokban és egyházi ténykedésben azonban már meg van kötve a keze.

Jelzi a munka idejét, kiosztja a munka-kört és kivezeti a konventet a szántó-földekre, ha az apát nem megy vele. A káptalani összejövetelre és mosakodásra jelt ad; az ebédlőben csenget. A konyhában ép úgy heteskedik, mint a többi tag, — hacsak a kolostor érdeke másként nem követeli.¹

A karban (chorus) a bal oldalon az első hely az övé. A káptalan-házban és a »*collatio*«-nál az apát jobbján ül közetlenül. Az »*invitator*«-i heteskedés rá is szól, de a káptalanban a leczkét nem olvassa. Ha a beteg-szobába jut, példány-szerű viselkedés a kötelessége. Kettőnél többel egyszerre nem beszél, — s ezekkel is csak a megszabott helyen. De ha, az apát távolléte idején, szükségesnek mutatkoznék a többekkel való tanácskozás, vagy a közös káptalan-tartás, — nem kötelező rá ezen intézkedés. Az apát megbizásából a gyónást a káptalan-házban elfogadhatja.

A templomban, vagyis a karban az apát helyére nem ülhet; ünnepi misét helyette nem énekelhet; a gyertyát, hamut, pálmát,

¹ Liber Usuum Ord. Cist. cap. CXI.

tűzet, az újonczok koronáját s őket magokat meg nem áldhatja. Evangeliumkor áldást nem ad. A karban a »*Miutyanka*«-ot mondhatja hangosan, a »*Te Deum*«-ot megkezddheti, az »*Evangelium*«-ot olvashatja, — ha nincs jelen az apát.

Ha nem fölszentelt pap, hanem csak diákon, a káptalan-házban, az ebédlőben és a »*collatio*«-nál adhat áldást, — de a karban nem. Az utolsó kenetet nem adja föl; a halottat nem temeti el. A rendtagok elő-mozdítása, letevése és fölszenteltetése kívül esik jog-körén. Bűn-ügyekben mint gyóntató nem szerepelhet; súlyos vétség esetében föl nem oldozhat. Az újonczokat föl nem veheti a rendbe; a szerzetest meg ki nem küldheti, — csak az apát parancsára. A kézművek, a baromtenyésztés és a puszták ügye nem tartozik hozzá, — amúgy is elég neki a dologból.

A kolostori elüljárók triász-ába tartozik az *alperjel* (subprior) is. Tulajdonképen a perjel helyettese. Ha ez távozik a kolostorból, az alperjel, hacsak a perjel meg nem bizza, nem szól és nem avatkozik bele a perjeli ügyekbe, — leszámítva azon teendőket, melyek névszerint a perjel hatáskörébe esnek; mint pl. a káptalan vezetése az apát távol-létében, a jel-adás a munkára. A perjel honn nem léte esetén fölmerülő ügyek közül csak azokat intézi el, melyek halasztást nem tőrnek. Ha a perjel beteg, az apát parancsára, — vagy ha ez nincs otthon, a perjel megbízására, a kolostoron belül és kívül a perjeli jogkörbe lép. S ha ilyenkor a szolgálat-tevőkkel, vagy az ér-vágottakkal (minuti) ebédel, mint elüljáró szerepel. Sőt, ha a perjel az asztalnál szolgál, még a szerzetesek asztalánál is elüljárói jogot gyakorol.

A rendkívülin kívül van még rendes teendője is. A mit az ének-mester vagy a sekrestyés elhibáz, helyre igazítja. Felügyel, hogy a testvérek az olvasás ideje és a káptalan alatt illendően viselkedjenek. Ha megbízása van, gyóntathat; és pedig a szerzeteseket (monachus) a káptalan-házban, az újonczokat, »*megtért testvérek*«-et (fratres conversi) és beteget pedig a beteg-szobában.¹

Ha a perjelt helyettesíti is, saját helyét a karban, az asztalnál és a »*collatio*«-nál megtartja.

¹ Liber Usuum Ord. Cist. cap. CXII.

A hivatal fontosságát tekintve, nyomban következnek utánuk az *újoncz-mester*, — a kolostor nevelője. Valamennyi rendtag az ő iskolájában tanul ki. Kifogástalan élet, világos fej, nemes szív és jó modor elengedhetetlen föltételei eredményes munkájának. Ismernie kell a szívbe nyíló ajtó kulcsát; éles szemmel kell kiválasztania a drága érzet az értéktelen salakból. Összes tulajdonainak együtt véve, tehát énjének, egészséges egészet kell képeznie; mert őt figyelik meg legjobban és tőle örökölnék legtöbbet. Hiszen a próba év alatt folyton ő gyúrja az anyagot s ő leheli bele szellemét. Valódi atyja övének.

A ki a rendbe lépni óhajt, szándékát személyesen jelenti. Négy nap elteltével a káptalan-házba vezetik, s az apát ezt kérdi tőle: Mit kérsz? Isten és a rend irgalmasságát, — válaszolja rá a kérdezt. Erre az apát eléje tárja a rendi élet szigorát minden oldalról, s utána fölveti a kérdést: Akar-e így élni? Ha igennel válaszol, így folytatja az apát: Az Úr, ki benned ezt megkezdette, fejezze is be! A konvent »Amen«-nel zárja be az apát szavait, a növendékjelölt pedig, meghajlás után, a rendi vendég-fogadóba távozik, hol mint vendéggel bánnak vele.

Harmad-nap ismét a káptalan-házba megy, s épen úgy járnak el vele, mint előbb. Ha megmarad szándéka mellett, most bevezetik az újonczok termébe. Ezzel megkezdődik a próba-év.¹

Templomban, munka, pihenés, olvasás és alvás tekintetében a szerzetesek élet-rendjét követi. Étele és ruhájának kelmeje azonos a szerzetesekével, de szerzetes ruhája nincs. A szerzetesek előtt óhaját jel-adással nem fejezheti ki; haj-koronát nem visel; az egyházi rendet nem adják föl neki. A ki az egy év elteltével fél a szerzetes tagok sorába lépni, — ha ugyan elüljárói ide szánták — a megtért testvérek közé osztják be. A ki pedig szerzetes szeretne lenni, — ha az intézők alkalmasnak találják, — a káptalan-házban a konvent előtt intézkedik holmijéről. Innét a templomba mennek, s az apát megáldja haj-koronáját, melynek alakításánál az ének-mester és sekrestyés segédkeznek. Evangelium után felolvassa fogadalmát. Ha az írás-olvasás mestersége ismeretlen előtte, az újoncz-mester olvassa helyette; de a fogadalmi eskü alá a keresztet saját kezével csinálja. Az eskü-iratot az oltár jobb oldalára, melyet meg is csókol,

¹ Liber Usuum Ord. Cist. cap. CII.

helyezi. Az apát kezei közé veszi az iratot; a fogadalom tevő pedig, a közbe-eső ima és éneklés után, az apát, a perjel és a többi társak előtt letérdel, s vissza-jövéen az oltár előtt leborúl. Az apát pásztorbottal eléje áll, néhány imát elmond, a beesküvő rendtag pedig főlegyenesedik helyéről. Az apát megáldja s szentelt vízzel meghinti a cucullát; a beesküvő ruháját lehúzza és a szerzetes öltözetet, a cucullát, ráadja. S ezzel a rendbe-esküvés véget ér.

Az újonczoknak a kolostori élet alap-eszméjét, célját és természetét az újoncz-mester magyarázza. Az élet-rendet növendékeinek vérébe viszi; hanyagságukat élő szóval, vagy jel-adással megrója. Ha a mulasztás nyílt, s tőle mindjárt bocsánatot kérnek, azonnal kiszabja az elégtételt. Munka közben nem beszél növendékeivel, hacsak előbb engedélyt nem kap rá, vagy ha esetleg ő a konvent feje.¹ A mire a növendéknek szüksége van, hacsak lehet, mulhatatlanul beszerzi. A növendék rendbe-lépésének idejét az újonczok szobájában följegyezve őrzi. Az apát előtt jelzi a szabályzat (regula) olvasásának idejét. A szabályokat ő olvassa és fejtegeti. Olvasás és munka idején a többiektől elkülönítve folyik a szabályok olvasása. Ha az egész szabályzatot végig olvasta, a káptalanban tudatja az apáttal.

A próba-év leteltével az újonczokat a káptalanházba mesterök vezetni megáldás céljából. S már előre kikészíti az író-anyagot (incaustum), hogy a kik írni nem tudnak, a keresztet saját kezök vonásával oda jegyezhessek. A fogadalom után, midőn az új tag a régiek előtt letérdel, sorra kíséri. A szentelt vizet és a cucullát is ő készíti oda s a felöltöztetésnél segédkezik. A mint a beöltözésnek vége van, az új tag számára poharat és ételt-italt rendel az ebédlőbe; ágyát, melyet az apát kijelelt, megmutatja és az nap a szükséges felvilágosításokat megadja. Két hónapig a kihallgató-teremben (auditorium) beszélgethet az új rendtagokkal ép úgy, mint az idegen szerzetesekkel.

A rendbe csak olyan vehető fel, aki tizen-nyolcz éves.² Azon apát, ki ezen rendeleten túl teszi magát, az egész újoncz-éven át pénteken kenyéren és vizen böjtöl;³ 1201 óta meg már mindaddig, míg az illető növendék tizen-nyolczadik élet-évét be nem tölti.

¹ Lib. Usuum Ord. Cist. cap. CXIII.

² Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1157. nr. 28; a. 1455. nr. 2.

³ U. o. a. 1196. nr. 24.

A ki pedig még az 1201-iki határozat létrejövése után is vét a régi szabály ellen, az atya-apát intézkedésére azonnal állását veszti. Ugyanigy járnak, a kik, az apátságokban vagy a pusztákon, tanulás czéljából, tizen-nyolcz éven aluli gyermekeket fogadnak be.¹

1231-ben a rendbe lépőtől megkivánják, hogy annyi ismerete legyen, a mennyivel a rendnek hasznára és díszére lehet.² 1445-ben szükségből elnézik, hogy tanulatlan egyének is beöltözhessenek a rendbe; de sürgetik, hogy az ilyenek tudós, képzett egyén iskolájába járjanak.³ 1455-ben a belépőknél a mértéket a nyelvtani, énekbeli és más alapvető ismeretekre szorítják.⁴

A kinek napjában háromszor kell étkeznie, nem vehető fel.⁵ Akár apát, akár perjel az, ki szem elől téveszti ezen rendeletet, hat napig bocsánatos bűn állapotába jut, s ezek közül egy napig kenyéren és vizen kívül mit sem kap.⁶

Tekintettel a sok botrányra, mely a törvénytelen ágyból született egyének révén a rendre hárul, az 1460-iki nagy-káptalan megtiltja az ilyenek bevételeit.⁷ A léprásokat, mint újonczokat, kiküldik, de könyörületességből gondoskodnak rólok.⁸

Az atya-apát a rendi határozatok ellenére bevett újonczot eltávolíthatja.⁹ A mely kolostorban lázadás tör ki, újonczot mindaddig nem vehet föl, míg a nagy-káptalan el nem rendeli, — hacsak olyan egyén nem jelentkezik, kinek vissza-utasítása a rendre botrány- vagy kárral járna. De ezen esetben a négy ág első apátjai közül annak jelentik az ügyet, kinek apátságából a szóban forgó kolostor leszármazott.¹⁰

Két ugyanazon községből való egyént, sőt még két testvért is szabad ugyanegy kolostorba fölvenni.¹¹ Az 1268-iki határozatok

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1201. nr. 1.

² U. o. a. 1231. nr. 9.

³ U. o. a. 1445. nr. 2.

⁴ U. o. a. 1455. nr. 2.

⁵ U. o. a. 1157. nr. 28.

⁶ U. o. a. 1184. nr. 2; a. 1190. nr. 29; a. 1206. nr. 19.

⁷ U. o. a. 1460. nr. 16.

⁸ U. o. a. 1194. nr. 7.

⁹ U. o. a. 1157. nr. 28.

¹⁰ U. o. a. 1195. nr. 25.

¹¹ U. o. a. 1390. nr. 6.

szerint, egy évig senkit sem vesznek be az egész rendbe, — leszámítva a húsz évnél fiatalabb apátságokat.¹

A kilépő újoncz, ha visszatér, a kolostor ajtajánál végzi el az elégtételt, szökevény módjára. Innét, ha vissza-veszik, a káptalanházba megy, — ezután pedig következik a föl vétel.²

Az újoncz, ha nap-közben a pusztán dolgozik is, estére visszatér a kolostorba.³

1444-óta az apát senkit sem fogadhat be újoncznak a konvent többségének és józanabb részének meghallgatása nélkül. S ha mégis megesik, intézkedése semmis.⁴ 1527-óta pedig már a beesküdtetéshez is szükséges az egész konvent, vagy legalább a józanabb rész bele-egyezése.⁵

Egy év eltelte előtt nem szabad az újonczot fogadalomra bocsátani. A mely apát ellenkezőleg cselekszik, 1229-ben még büntetés alá kerül.⁶ 1413-ban azonban már megengedi a nagy-káptalan, hogy a következő tiz évben az újoncz próba-évének befejezése előtt is letehesse a fogadalmat, ha a zsoltárokat kívülről tudja.⁷

A fogadalom-letétel énekes mise közben megy végbe.⁸ Téli időszakban, a beöltözés év-fordulati napján az illető előtt felolvassák a szabályzatot (regula), s fogadalomra másnap bocsátják. A kik nem saját kolostorukban teszik le fogadalmukat, midőn haza térnek, ismétlik, — hacsak előbb nem saját apátjuk kezébe tették le.⁹

Püspök a rendi tagok fogadalmát nem fogadhatja el, még ha előbb cziszterczi szerzetes volt is.¹⁰ Elcsapás és egyházi cenzúra terhe alatt tiltja az 1465-iki nagy-káptalan azon vissza-élést, melynél fogva ott, a hol csak perjelség van, a fogadalmat a perjel kezébe teszik le. S ezzel szemben elrendeli, hogy ily helyeken az atya-apát vagy megbizottja teljesítse az apáti tisztet.¹¹

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1268. nr. 8.

² U. o. a. 1189. nr. 20; a. 1191. nr. 11.

³ U. o. a. 1211. nr. 3.

⁴ U. o. a. 1444. nr. 1.

⁵ U. o. a. 1527. nr. 2.

⁶ U. o. a. 1219. nr. 36.

⁷ U. o. a. 1413. nr. 9.

⁸ U. o. a. 1189. nr. 1.

⁹ U. o. a. 1197. nr. 15.

¹⁰ U. o. a. 1251. nr. 5.

¹¹ U. o. a. 1465. nr. 2.

A be-esküvéssel az illető a rendnek valóságos tagja lesz; a vissza-vonulás utja elvágódik s az élet kapuja bezáródik előtte. A szülői karok meleg ölelését a szerzetes testvérek igaz szeretetével cseréli föl. S bár szívének érzelmeit ezek mindegyikével megosztja, nem tépi szét gondatlan kezekkel a vérségi köteléket sem. Időnkint, habár nem igen gyakran, szülőit s rokonait meglátogathatja.¹ Közöttök is szigorúan szerzetes módon él. A rokonok azonban sem az apátságban, sem a pusztákon nem lakhatnak.²

Maga a rend is gyöngéd kezekkel ápolta a rokoni össze-tartozás és szeretet érzelmét azon intézkedésével, mely szerint a rendtagok elhalt édes atyjának, anyjának és testvéreinek nevét a nagy-káptalan utolsó napján évenként felolvasták, lelki üdvökért pedig, minden évben, november huszadikán, az összes rendi apátságokban engesztelő szentmise áldozatot mutattak be.³

A kolostor őre: a *schrestyés*. Az órát úgy igazítja, hogy kellő időben fölkelhessen. Jelzi az ébredés idejét; a háló-teremben, a templomban és, ha szükséges, a folyosón világot gyújt. Az utba eső ajtókat felnyitja. A káptalan, mixtum, közös víz-ivás (biberes), collatio és a zsolozsma egyes részei előtt meghúzza a harangot. Ha megkésik, vagy kelleténél jobban siet dolgával, — a káptalan-házban állja ki az elégtételt. De ha a »Vigilias«-kor úgy megkésik a jelzéssel, hogy miatta vagy az énekkel kell sietni, vagy a leczkéket megrövidíteni, — a presbyterium előtt számol le mulasztásáért. Lámpáról, viasz-gyertyákról és ezek elhelyezéséről a templomban gondoskodik. A gazda, a beteg-ápoló és a kinek csak szüksége van rá, tőle kapja a faggyú-gyertyát.⁴

A stolát és pásztor-botot, a maga idejében, az apát számára kikészíti. A gyertyákat, a hamút, a pálmát és a tüzet megáldás végett kellő helyre teszi; s a gyertyát és pálmát megáldás után, szétosztogatja. Az utolsó kenet ki-szolgáltatásánál a szentelt olajat, a letörlésre szükséges csepűt vagy len kelmét viszi; ez utóbbiakat, a törlés után, elégeti és a piscinába dobja.

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1209. nr. 4.

² U. o. a. 1195. nr. 22; a. 1210. nr. 8.

³ *Winter*: Die Cistercienser des nördlichen Deutschlands I. Th. S. 18.

⁴ Lib. Usuum Ord. Cist. cap. CXIV.

A fej-korona megáldásánál az apát mellett segédkezik s a levágott fürtöket a templom félre-eső helyén elégeti. A misekönyvet, edényeket, ruhákat, gyolcs-neműeket és más templomi szereket őrzi, előkészítgeti és változtatja az idő viszonyok szerint. A corporalét, törülőkendőt (purificatorium, tersorium) és pallát külön e célra szánt edényben kimossa s a vizet a piscinába önti; a többi templomi fehérneműt pedig a gazdának adja át megmosás végett. A corporalét kifehéríti, s azután, szélességben számítva, három részre osztva összehajtja; s ekkor ismét három részre osztja és a bal-felüli részt a középsőre, a jobb-felülit pedig amarra hajtja.

Az ostya-sütést harmad-magával végzi. A földre tiszta fehérneműt terít, magára albát húz és semmihez sem nyúl az ostyán kívül. A kísérítők scapuláréban vannak. Egyik a tüzet éleszti, a másik az ostya-sütőt tartja. A megsült darabról az oda nem való részeket elkülöníti és a kész ostyát igen tiszta edénybe teszi. Ha ez időközben megnedvesedik, — a kolostorban megszárogatja.

Ha a sekrestyés fölszentelt pap vagy diákon, kezét előbb lemossa és hetenkint egyszer így tisztítgatja meg ujjával a kelyheket kívülről és belülről. Utána ismét megmossa ujjait s az edényekkel együtt megtörli. Ha azonban a sekrestyés még a diákonságig sem vitte, figyelmeztetésére a perjel mást rendel ki ennek végzésére. A presbyterium burkolatát, a hányszor szükséges, kisépri és a templomot rendben tartja.

Szép hivatást teljesített az *ének-mester* (cantor) is.

A czisztercziek, a szerzetes-élet reformátorai, figyelmöket minden mozzanatra kiterjesztették; s így nagyon természetes, hogy az ének terén is, melylyel zsolozsmáinkban dicsőítették az Urat, mint újítókkal találkozunk velök. A Gergely-féle ének idő folytával sokat vesztett eredeti tisztaságából; itt ez, amott az a módosítás csúszott be s zavarta meg a valódi összhangot. A czisztercziek, — miként Szent Bernárd tanítja¹ — nehogy a következetlenség vádja érje őket, számúzték templomukból az asszonyias jellegű éneket, s elmélkedő hajlamaikkal egyezőleg oly dallamot honosítottak meg, mely minden szótagnál sokáig időz, s így a léleknek elég ideje van a szövegnek figyelemmel kísérésére.

¹ *Mabillon: S. Bernardi I. Abbatis Clara-Vallensis Opera Omnia. Tract. De Cantu. Vol. I. p. 702. etc.*

Az éneklés megtanulása minden tagnak erkölcsi kötelessége és nemes hivatása. Hiszen különben nem vehet részt a karban, — a hol pedig napjok jelentékeny része telt el. Így tehát az énekmester, midőn testvérjeit az éneklés művészetére oktatja s begyakorolja, szép feladatot old meg.

Segítségére van az al-énekmester (subcantor). A karban (chorus) a két ellentétes oldalon vannak, — egyik itt, a másik amott. A testvéreket figyelem-, éberség- és éneklésre buzdítgatják. Vigyáznak, hogy mindenki megfelelőleg üljön és álljon. Mindegyik a maga felén ügyel az énekre, s amint hibát vesz észre, odamegy és helyreigazítja. De ha az al-énekmester figyelmét kikerüli a dolog, a mi pedig nagyon zavarja az áhítatot, — az énekmester átmehet a másik félre is, és intézkedhetik. De megfordítva már nem történhetik.

Az egész kar énekét tulajdonképen az énekmester vezeti. Megfelelő alkalmakkor kezdi az éneket. A sekrestyés jel-adására gyorsabb ütemben indítja meg a dallamot, vagy a leczkéből hagy el. Sőt, ha jónak látja, ezt a maga fejétől is megteheti.¹

Az ének-mester hozza a templomba a szükséges könyveket; sőt mi több, a gyengélkedők és a felolvasó részére ki is keresi a megfelelő helyet. A ki a karban hibáz, — leszámítva a nocturnusok leczkéinek olvasóit, — megigazítja, de mindjárt ott helyben. Másutt nem szabad kifogást tennie, kivéve a káptalanban a *luna* (a nap száma) és az elhalt rendtagok elhalálozása napjának elhibázóit.

A táblára felírja, kire kerül a konyha-szolgalat, a vendégek kiszolgálása, a karban az olvasás s egyes alkalmakkor a misézés. Ha a káptalan ezen változtat, — ő tudatja az érdekeltekkel. A betegek vagy uton levők dolgának elvégzéséről gondoskodik. S ép ezért a ki utra kel, vagy betegeskedik, a perjelnek jelenti, hogy menyire van dolgával; ez pedig közli az ének-mesterrel. A fogadalom letévéséről szóló iratokat átveszi az apáttól és őrzi.

A szükséges könyvek leiratására az apát figyelmét fölhívja. A könyvek átadása vagy átvétele végett, az írók szoba-ajtájáig elmegy, de be nem lép. Ha a köznapi használatban levő könyveket keresi, az újonczok, a betegek és az írók szobájának szintén csak aajtájáig mehet. A könyvtárra (armarium) felügyel; munka, alvás és étkezés

¹ Liber Usuum Ord. Cist. cap. CXV.

idejére s míg a »*Vesperas*«-t éneklük, bezárja. Nagy szombaton fölírja az évet és epactát.

Ha valamelyik testvér a halotti szentségeket veszi föl, gondoskodik róla, hogy ki vigye a tüzet, vizet és keresztet. Az apát távollétében az utolsó kenetet föladja és a halottat eltemeti. Ha az apát hetes, az ebédlőben az áldást mondja. A meghalt testvér temetése napjától a harminczadik napot számítja és a káptalanban jelenti. A rendi kolostorokba szánt halotti jelentést megírja és a káptalanban fölolvassa. A halál napját azon napra teszi, melynek officiuma alatt a halálozás történt. Ha az apát halál- esetkor nem tartózkodik a kolostorban, megérkezése után az első káptalanban figyelmezteti, hogy a megboldogultat oldozza föl.

A kolostori intézményt meghatározó oldaláról mutatja be a *beteg-ápoló* (infirmarius, magister infirmorum) hivatala.

Már Szent Benedek úgy fogta fel a szerzetes életet, hogy ne csak a rendtag szentelje egész életét a szerzetnek, hanem ez is áldozzon annak életéért. Ezért kötötte lelkére az apátnak a betegek kiváló gondozását.¹

De mivel az apát sokra kiterjedő gondjainak közepette a betegeknél csak a főfelügyeletet gyakorolhatta, gondoskodtak a cziszterciek beteg-ápolóról, ki a szenvedő fájdalmát gondosságával enyhítse s méltányos kívánalmát teljesítse. Szolgálatra kész, részt-vevő lelkű, jó szivű és gondos ember állja meg e téren helyét.

A beteg, ha nem nagyon gyöngye, rosszúl-létekor maga viszi a beteg-szobába ivó-poharát, ital-részét és ágy-neműjét. A szükséges dolgokról, megszabott helyen lehet vele beszélni. A beteg-szobába csak a beteg-ápoló bele-egyezésével juthatni; s míg ezek itt együtt vannak, senki be nem nyithat. A súlyos, vagy hirtelen beteggel az ápoló minden megszorítás nélkül beszélgethet a szükséges dolgokról, — de csak halkán. Ha azonban megjavul, csak a kijelelt helyen, — föltéve, hogy az apát az ágynál lefolyó beszélgetést meg nem engedi. A betegek étkezés közben és a »*canonica hora*«-k tartama alatt nem beszélgetnek, — leszámítva, a kik az ágyból sem tudnak fölkelni. A »*Vigiliás*«-t, a »*Horá*«-kat és a főbb halotti officiumokat a betegszobában is elvégezik. A kinek kedve van és bírja, a »*Horá*«-kat a temp-

¹ Regula S. Bened. cap. XXXVI.

lomban is elzengheti. Misére, a nehéz betegek kivételével, mindnyájan mennek. A kinek erejéből telik, fogadalom-tétel meghallgatására a káptalan-házba megy és, ha tetszik, leül. Misénél a beteg nem ségédkezik, csak aratás idején.¹

A könnyebb betegek, a kik megdagadnak, vagy valamijöket megvágják, de étvágyok azért van, — vánkoston nem aludhatnak, a böjtöket megtartják s a rendes táplálékon kívül mit sem kapnak.

A kinek föl nem ismerhető baja van, nem olvas és nem munkálkodik. A ki a többi beteget nyugtalanítja, elégedetlenkedik a betegeskedőkre megszabott intézkedés miatt, vagy ezt megsérti, megdorgálásban részesül. Ha többszöri figyelmeztetés sem használ, s az apát jónak látja, a káptalanban valamennyi előtt megfeddi. S ha még ez sem vezet sikerre, a vesszőhöz nyúlnak.

A beteg-ápoló nemcsak a testi bajokban működik közre, hanem a lelki életet is vezeti. Továbbá az előirt ételt föltálasza; télen befűt; a konyhába és ebédlőbe szabad bejárata van; a betegeknek valót a gazdától kéri; szombaton, ha a beteg kívánja, a lábát megmossa, ruháját meg kitisztítja.²

Ha valamely testvér haldoklik, a földre posztót terít és erre fekteti. Sebesen megveri a táblát, az ajtó előtt, a kolostorban. A testvérek már értik ezt a szomorú jelet, — tudják mi a kötelességök. A beteg-ápoló ezután vizet melegít, a hullát meleg vízzel megmossa, koporsóról s ami csak a temetéshez szükséges, gondoskodik.

Az ér-vágottak vérért össze-önti s az edényt kimossa; a melegedő-szobában (calefactorium) télen »*Vigilias*«, »*Laudes*« és »*Primas*« után tűzről gondoskodik.

A kolostor anyagi ügyei a *gazda* (cellerarius) kezében összpontosulnak. A testvérek összes szükségletéről gondoskodik. A közel levő mezei gazdaságot vezeti, a távolabbiakra felügyel; a jövődelmet előteremti, a kiadásokat ehhez viszonyítja, s így biztosítja a testület lét-föltételét. Havonkint legalább egyszer, vagy ha az apát úgy akarja, többször is, bemutatja a bevétel és kiadás összegét. A messzebb levő puszták kormányzói az ő jelenlétében számolnak be az apátnak.³

¹ Liber Usuum Ord. Cist. cap. XCII.

² U. o. cap. CXVI.

³ *Winter*: Die Cistercienser des nördlichen Deutschlands. I. Theil S. 14.

Teljes megbizhatóság, higgadt megfontolás, fáradhatatlan után-nézés s a kolostor jövője iránti igaz lelkesedés szükséges tulajdonok egyéniségében.

A rend szerzetes (monachus) és újoncz-növendék tagjain kívül, mindenkiel beszélhet. Mind a két konyha (az apáti és konventi) szakácsainak kiadja az ételek anyagát, sőt tesz a közös ételekbe, s ezeket tányéronkint elosztja. A közönséges ételen és italon kívül senki-nek sem adhat mást, csak annak, akin eret vágta. A vendégnek első nap rendezhet pitanciát, — de maga adja fel az asztalra. A kenyeret, bort és sört kikészíti az ebédlőben, hogy csak ki kelljen osztani.¹ Azoknak, kik kenyerőket már ebéd alatt két harmad részben elfogyasztot-ták, vacsorára a szegényesebb kenyérből megszaporíthatja részöket. Az étkező rendtársakhoz ebéd és vacsora alatt legalább egyszer bete-kint. Az étel-maradékból, ami neki tetszik, elveheti, — a többit a kapús (portarius) számára hagyja. Midőn a tagok ebéd után alusznak, a fel-szolgálók tányérját az ebédlőből kiviszi. Szombaton, midőn a konyha-személyzet változik, a szolgálatból kilépő szakácstól, megolvasás után, átveszi s a belépőnek ugyanigy átadja az edényeket és használt esz-közöket. Épen ezért a konyhából, a szakács engedélye nélkül, semmit sem lehet kivinni. Ha valaki a konyhai hetességet befejező tagok közül nincs jelen a »*Laudes*« utáni áldáson, ő fogadja e helyett az áldást. Azon napokon, midőn a rendtagok külső munkával nem foglalkoz-nak, a *megtért testvérek* közül kettőt a konyhába küld, hogy a mosoga-tásban és egyebekben segédkezzenek. Karácson éjjelén a melegedő-szobába szintén kettőt rendel, hogy a tüzet megrakják és gondozzák. A megtért testvéreknek meghagyja, hogy nagy-pénteken »*Vesperas*« után a templomot, a »*Completorium*« befejeztével pedig a kolostort és káptalan-házat kitisztogassák. Az újonczokat és megtért testvéreket, midőn a rendbe fölvetelöket kérik, a káptalan elé, — egy év mulva pedig, a beöltözés után, az ebédlőbe vezeti, hogy a nekik járó részt elfogyaszszák. Nagy-csötörtökön a lábmosáshoz szükséges meleg víz, edény és ruha-nemű elkészítése az ő gondja. A háló-teremből akkor megy ki, mikor neki tetszik.

Mindez, egy ember vállaira téve, terhes, — de meg sokszor ke-resztül vihetetlen is lett volna; mert midőn a gazda nagyszabású

¹ Liber Usuum Ord. Cist. cap. CXVII.

gazdasági ügyekkel foglalatoskodott, nem juthatott ideje a kisszerű, mondhatni szolgai dolgokra. Ezért volt mellette egy vagy több másod-gazda (subcellerarius). Ezek segédkeznek mellette, helyettesítik, — amint a viszonyok követelik; de mindig vigyáznak arra, hogy eljárásuk a gazda tervébe ne ütközzék.

Szóval, az apáton és perjelen kívül, senkinek sincs oly széleskörű hatalma mint neki; alig van kérdés, mely nála nélkül oldódik meg.

Az *asztal-terítő* (refectorarius) az ebédlőt tartja rendben. Az asztalkendőt és ivó-edényeket, a kenyeret, bort és sört a kellő időben kiosztja, s étkezés végeztével össze-szedi. Ha szükségesnek látja, a szakácsot segítségére szólíthatja. A kolostorból ki nem mehet, hacsak egyszersmind nem gazda.¹

A szerzetesek életének nemes jellem-vonását tárja föl a *vendég-fogadó* rendtag (monachus hospitalis, hospitalarius) munka-köre.

Az apát távol-létében a kapus a perjellel közli a vendég érkezését. De ha a vendég a »*collatio*«² alatt jó, annak jelenti a dolgot, a ki a »*collatio*«²-t tartja. Ez azután a társak valamelyikét kirendeli a vendég fogadására. Midőn meg »Completorium«² tartama alatt jelentkezik valami idegen, a kapus az apát stalluma mellé áll s a zsolozsmázás befejeztével adja hírül a vendégek jövetelét.

Azon rendtag, kit a vendég fogadásával megbíznak, másod-magával megindul eléje. A mint találkoznak, a csuklyát lehúzzák fejükről, térdelnek és a vendéget a templomba vezetik, hol szentelt vízzel meghintik és imádkoznak. Végezetül megcsókolják, bevezetik a vendéglőbe és bemutatják a vendég-fogadó rendtagnak.

Ez a kolostorba érkező betegeket, szegényeket és vendégeket elhelyezi, szállásuk- és élelmökről gondoskodik. Étkezésöknél felszolgál, s ha betegek, testvéreiként ápolja őket.

Mivel szokás volt a kolostorban a vendég lábainak megmosása, nemcsak meleg vizről gondoskodik, hanem, ha ez készen van, háromszor megüti a kolostorban levő táblát, s így hívja a rendtagok valamelyikét a lábmosás végzésére. Akár az apát, akár más rendtag jó e célból, eléje megy és vissza is kíséri.² A lábmosásnál kezére jár az illetőnek. De ha a konvent-tagok már alusznak, a gazdával együtt ő

¹ Liber Usuum Ord. Cist. cap. CXVIII.

² U. o. cap. CXIX.

mossa meg a vendégek lábát. Nagy-csötörtökön gondoskodik, hogy a lábmosásra jövő szegények rendben legyenek. A segítségére levő megtért testvérrel, a vendégekkel és a kik vendégfogadóban esznek és alusznak, beszélhet.

Szent Benedek szabályzata a kapuhoz higgadt, koros embert rendel.¹ S nagyon helyesen; mert a *kapusnak* (portarius) kényes dolga volt.

»Laudes« után, vagyis kora reggel beül kapu melletti szobácskájába. A mint zörgetnek az ajtón, »*hála Istennek*«-nel válaszol és fölnyitja. Az érkezőtől megkérdi: kicsoda? és mit akar? Ha látja, hogy nem gyanús ember, térdet hajt előtte és leülteti szobája mellé, azon megjegyzéssel: Várakozzék egy kissé, míg az apátnak jelentem a dolgot; azonnal vissza-jövök. Ha az apátot nem találja, minden helyiségbe bemehet, leszámítva a beteg-szobát; itt csak kopogtat s a kijövő társtól kérdezősködik az apát után. A mint megtudja, esetleg kit bizott meg az apát a vendég-fogadással, avval is tudatja a dolgot. Erre siet vissza a vendéghez, a kit legott megoktat, hogyan cselekedjék, ha a rendtagok jönnek.

A közelből jövő ismerős vendégeket addig be sem ereszti az ajtón, míg az apáttól a válaszszal vissza nem tér. De ha olyan egyén érkezik a kolostorba, a kit bejelenteni fölösleges vagy sértő dolog volna, azonnal, minden jelentés mellőzésével, bebocsátja. A rend kötelékébe tartozó szerzetesekkel (monachus) és megtért testvérekkel, ha fölismeri őket, beszélgethet.

Ha a vendég oly időben érkezik, midőn a konvent a zsolozsmát végzi, a kapús egyszerűen csak beereszti, de nem beszélget vele, sőt tudtára adja a szokást, mely ilyenkor a beszédet tiltja. A kapunál skapulárében is ténykedhetik; de ha zsolozsmázásra jelet adnak, magára huzza a cucullát s úgy viselkedik, mintha ő is a templomban volna. A gyermekek, kik nők társaságában jönnek, a kolostoron kívül kapnak ételmet.

A kapús szobájában kell lenni kenyérnek a szegények és útazók számára. A *segéd-portús* (subportarius) ezen kívül a konyhában összeszedi az ételmaradékot, a halottak részét és amit a gazda ad, s a kapús szobájába viszi, hogy az érkezők között kioszsza.

¹ Regula S. Benedicti cap. LXVI.

A közelből jövő nők, ha csak nincs éhség, nem kapnak könyöradományt.¹

A mint a vendég a kolostorból távozik, a kapus térdre ereszkedve üdvözli.

Ha a kapuson eret vágnak, ha beteg, a konyhában hetes, misén van, vagy az ebédlőben étkezik, — a segéd-portás helyettesíti.

Az előbbi állásoknál későbbi keletű a *pénztáros* (bursarius) hivatala.

A kolostor összes pénze kezén megy keresztül. A bevételeket átveszi, a kiadásokat átadja. Az apát rokona ezen tiszteletet nem viselheti.² XII. Benedek pápa 1324-iki rendelete szerint,³ az apát, a konvent idősb tagjainak tanácsára, két pénztárost nevez ki. Ezek az apát és a konvent előre haladottabb korú tagjai előtt évenként négyszer számolnak. Az apáttól kezdve végig, mindenki — a kinek hivatalánál fogva jár — a pénztárosoktól, és pedig a fő-pénztárostól kapja a pénzt. Az apát, ezek és a korosabb konvent-tagok előtt, évenként beszámol a jövedelemről és kiadásairól.

A *ruhátáros* (vestiarius) a szerzetesek és megtért testvérek ruházatáról gondoskodik. A rendi vargák-, tímárok- és takácsokkal műhelyekben érintkezhetik. De ha az apát jónak látja, más helyütt és más foglalkozású tagokkal is megengedheti a beszélgetést.⁴ Bizonyos időben, — a mint a káptalan meghatározza, — a közös munka, a »*collatio*« és a zsolozsmázás alól föl van mentve. A vendégek ágycsészéit rendben tartja; az újonczok beöltözésére cucullát készített; a tagok között a ruhát — amint neki meghagyják — kiosztja; a lábbelik és ruha-neműek kijavítását eszközli. Engedély nélkül a kolostort nem hagyhatja el.

Az elsorolt hivatalok állandók, személyhez vannak kötve; de vannak ugynevezett *mozgó* hivatalok is, melyek személyről személyre, sorban mennek.

A konventben ugyanis több fölszentelt tag van. Ezek folyton heteskednek. Az egyik a »*canonica hora*«-k (zsolozsma) alatt végez

¹ Lib. Usuum Ord. Cist. cap. CXX.

² *Winter*: Die Cistercienser des nördlichen Deutschlands, I. Theil. S. 14.

³ *Henriquez*: Regula, constitutiones et privilegia Ordinis Cisterciensis, p. 96. nr. 11 et 12.

⁴ Liber Usuum Ord. Cist. cap. CXXII.

egyet-mást;¹ a másik a templomban világot gyújt, sőt, vizet s szenet készít elő;² a harmadik az ebédlőben olvas föl;³ a negyedik a vendégek lábát mossa;⁴ az ötödik másod-magával a konyhában foglalatoskodik.

Aki az ebédlőben olvas föl, a maga idején mixtumot kap; és úgy iparkodik, hogy a könyv, mire a perjel jön, kellő helyen kinyitva, az állványon legyen. A mint a perjeltől áldást kap, hozzáfog az olvasáshoz. E közben figyel, nem javítja-e ki a perjel az olvasást. Ha megérti a megjavítást, alázatosan után-mondja; ha nem, az egész verset ismétli, mindaddig, míg rá nem jő a hibára. Ha a szent-irásból olvas föl, a fejezet számát is megmondja. A mint hetessége az ebédlőben letelik, következő héten a »collatio«-nál olvas föl.⁵

A kik a lábmosás hetét szolgálják, a vendég-fogadó jelzésére, »Completorium« után, scapularét vesznek magokra, a csuklyát fejükre huzzák és mennek a vendégek közé. Első nap az idősebb tag mossa, a fiatalabb letörli, — de nem csókolja meg a lábat. A második nap már megfordítva történik a dolog. S ezután így megy fölváltva. A mint végeznek, kezüket megmossák és letörlik, a csuklyát pedig fejükre huzzák és távoznak.⁶

Konventi szakács rendszeren kettő van hetenkint; de nemcsak a fölszenteltek, hanem a többiek közül is. Vasárnap »Laudes« alatt kapják meg az áldást, mely után mélyen meghajolnak, távoznak, scapularét huznak magokra, kezüket megmossák, — s így állnak munkába. Ha mindkettejük fölszentelt, vagy mind a kettő megtért testvér, — az első misére az megy el, a ki napos. De ha az egyik misés, a másik meg csak fráter, ezen utóbbi hallgatja az első misét.

Először az idősebbik a tulajdonképeni napos, azután a fiatalabbik. S így megy váltakozva. Mig a konventben az olvasás ideje tart, mindketten dolgoznak, hacsak a napos nem int a másiknak, hogy olvasson. Nagy böjtben »Tertia« előtt nem lépnek a konyhába. Az ivó és mosdó vizet kikészítik. Amazt az ebédlőbe, emezt a mosdó-

¹ Liber Usuum Ord. Cist. cap. CIII. és CIV.

² U. o. cap. CV.

³ U. o. cap. CVI.

⁴ U. o. cap. CVII.

⁵ U. o. cap. CVI.

⁶ U. o. cap. CVII.

hoz. Ha nagy hideg van, — a kolostorban, a mosdó mellé, tányérokban helyezik el a vizet. Még a borotváláshoz szükséges vízről is gondoskodnak. Egyikök az újonczoknak szolgál föl; kikészíti, ami büntetés folytán az ebédlőn kívül étkezőknek jár, és a maradékot össze-szedi. A másik, étkezés után, scapularéba öltözve, — a konyhába megy s az újonczok és szolgálatot-tevők tányérját megmossa. Nyáron azonban ezt csak a »*Nona*« után végzi.¹ Ha a konyhában nem dolgoznak, a konventtel mezei munkára mennek ki.

Szombaton a kéz- és láb-törő kendőket előbb meleg, azután hideg vízben mossák meg. A mosdót és a konyhában levő víztartót szintén megtisztogatják, mindent a maga helyére tesznek, a konyhát kisöprik és a szemetet kidobják. A gazdának mindent szám-szerint átadnak. Ha valami hiányzik, a káptalanban jelzik, és mindjárt meg is bűnhődnek érte.

Ézalatt már melegítik a vizet a lábmosáshoz, mely így megy végbe.²

A konyhai hetességből kilépők az új hetesekkel, — a mint a csengő szavát meghallják — levetik magokról a káptalan-házban a cucullát, de a scapularét föntartják, s hozzá látnak a rendtársak lábainak mosásához. A konyha-szolgálatba lépők idősbike az apátnál kezdi s ennek lábait mossa; — a fiatalabbik pedig megtörli. S így mennek sorba azokon, kik az apát felén ülnek. A hetességből kikerülők meg a másik félen kezdik meg. Az öregebb szintén mossa a lábat, a másik letörli. A ki a mosást és törlést végzi, s a kinek lábát megmossák és letörlik, — a dolog végeztével kölcsönösen meghajolnak egymás felé. Mig az apát le nem veti, ami a lábán van, másnak sem szabad megcselekednie. Mindegyik ügyel s a cucullával takarja be lábszárát, hogy meztelensége ne lássék.

Az apátnak szintén két szakácsa van minden héten; dolgukat felváltva végezik. Ha sok a dolog, össze-segítenek. Az apáti konyha egyik kulcsa nálok, a másik a *vendégfogadónál* (*hospitalarius*) van; kívülök senkinek sincs a konyhában keresete. A konventi konyhába és ebédlőbe szabad bejáratuk van. A misehallgatással úgy vannak, mint a konvent szakácsai.

¹ Liber Usuum Ord. Cist. cap. CVIII.

² U. o.

Reggel »*Primae*« után a napos neki lát a főzésnek. A vendégek számára mindig tekintettel van. Az apát asztalát kellő időben megteríti. Ha nincs vendég, meghívja azon két rend-tagot, kiket az apát kiszemelt; s kikészíti számukra a poharat és bor-jutalékot.

A mint az ebéd utáni imádsággal végeztek, a két konvent-tag azonnal távozik, — hacsak az apát nem tartóztatja. S ha a konvent előbb végez nálok, nem mennek utánna a templomba, hanem egyenesen a kolostorba térnek.¹

A nem napos apáti szakács, étkezés után, a mint a konventből szabadul, az ebédlő ajtajánál mutatkozik, s ha társa úgy kívánja, segít neki. A konventben történő olvasásban a szakácsok is résztvesznek. Szombaton az edények megszámlálásával kapcsolatban a hetességet is másoknak adják át.

Földművelés, barom-tenyésztés s ipar a czisztercieknél.

Jut idejök a kézi munkára is. Föld-birtokból élnek. Magok végzik a munkát. Tizedet nem szednek. Előbből telepednek völgyekbe. A kolostor környéke fölvirül. A megtért testvérek (fratres conversi) intézményét életbe léptetik. A kevésbé művelteket osztják ezek közé. Helyzetök, munka- és szünnet-idejök. Káptalanjok. Imájok. A megtért testvérek helyzete a kolostorban és a pusztákon (grangia). Csendben élnek. Ételök. Az udvar-mester; a vendég-fogadó; a beteg-ápoló; a béresek és a pásztorok helyzete. Malom. A lopás büntetése. A konvent a pusztákon. A »familiaris« intézmény. Vásárokra járás megengedése és megtiltása. Gazdálkodásukban nem a nyereszkedés a cél. A bormérés. A kéregetés megtiltása. Tulajdona senkinek sem lehet. A cziszterciek gazdasági rendszerének szelleme. Érdemeik az anyagi művelődés terén.

A cziszterciek élete, — mint napi rendjökönél láttuk, — csendes vissza-vonulás, az élvezetről lemondás, önmegtagadás, ima, elmélkedés s folytonos elfoglaltság között telt el. S bár napjok jelentékeny részét az Isten dicsőítése s lelki és erkölcsi életök művelése foglalta le, — mivel egy percznek sem volt szabad kárba vesznie, bőven jutott idejök a munkára is.

¹ Liber Usum Ord. Cist. cap. CIX.

Magán egyének és testületek életében alapvető kérdés a jövődelem; tehát a cziszterciek sem hagyhatták figyelmen kívül. Tudták, hogy, élet-elveik folytán, önerejükből kell az anyagi élet föltételeit előteremteniök. Ezért veszik alapul a föld-birtokot. De mivel ez a tulajdonost kifelé sokszoros szálakkal köti le, szakítanak azon rendszerrel, melyet a clugnyieknél láttak. Nekik nem kell az olyan birtok, mely a jobbágyok munkája folytán pusztán csak jövödelmez. Munka-teret is keresnek ők. Saját kezökkel művelik földjeiket, tenyésztik barmaikat és készítik meg szükséges czikkeiket. Nem urak ők tehát, — hanem munkások; nem a készet élvezik, — hanem a szükségset saját verejtékökkel teremtik elő. De így azt is elérik, hogy senkire nem szorulnak, minden irányban függetlenek s élet-nemöket eredetiségében gyakorolhatják.

Igy fogta fel a cziszterciek álláspontját már Alberik apát, midőn a tizedjövödelmet biztosító s idegen kezekkel művelt földet kizárta a rend birtokai sorából.¹

A cziszterciei kolostor élete tehát tisztán a földbirtokon nyugodott.

A czisztercieket már a hely kiválasztásában gazdasági szempont vezérli. Völgyekben telepednek meg; hiszen — Szent Bernárd szerint² — a tevékenység a völgyekben van; ott tenyészik a növényzet, duzzad a kalász és terem százszorosan a mag. A völgyet és alázatosságot együtt dicsérik az emberek. Ott termeljete a folyó árja mellett; hiszen ott van az isteni kegyelem telje! Itt vessük meg lábunkat, hogy össze ne aszszunk s ne inogjunk nádként minden kis szellőre!

A kolostor mellett tehát mindjárt szántó-földeket s kerteket alakíthatnak. S így a konventnek, mely a zsolozsmázásra rendesen hazament, elég tér kínálkozik a közeli munkára.

Természetes tehát, hogy az új szerzetes gyarmatnak legelőször szín-helye alakul át. A sűrű ős-erdő helyén fölépül a kolostor a templommal és a többi szükséges épületekkel; a hevert földön telt kalászokat renget a tavaszi szellő; a növényzet szépen díszlik a

¹ Az »Instituta Monachorum Cisterciensium de Molismo venientium«-féle rendelkezést (*Holstein: Codex Regularum Mon. T. II. p. 390.*) csakis így lehet értelmezni; nem pedig mintha egyáltalán minden birtokról lemondottak volna. Hiszen ezen fölfogás czáfolata már magában a szövegben megtalálható, minthogy a földművelés eszközlői, a *megtér! testvérek*, intézményének létesítéséről beszél.

² S. Bernardi Sermones (ed. Basileae) 1566. p. 102.

gyümölcsös és veteményes kertben, melynek öntözésére a vígan csergedező folyó bőkezűen nyújtja a vizet; s a hol a talaj és klíma engedi, nemes fajú szőlőt érlel a napsugár.

Mivel elvök volt, hogy a kolostor maga teremtsen elő összes szükségletét, szorgalmasan üzik a kézi-ipart is, sőt már a víz eleven erejét is felhasználják, — gyárakat állítanak.

A cziszterczi szerzetes (monachus) e szerint nemcsak aszkéta, hanem földműves és iparos is volt.

De mivel a szerzetes (monachus) a nap jó részét vallásos kötelemeinek szentelte, a külső munkára nem fordíthatott annyi időt, a mennyit a kolostor gazdasága követelt. Hiszen egy-egy apátság-nak épen azért, mert tisztán a saját keze munkája után befolyó termelésből élt, nagy terjedelmű birtoka volt, — s így sok munkás-kézre volt szüksége.

Tehát maga az élet-elv és a birtokrendszer utalta a czisztercieket a »megtért testvérek« behozatalára. Igaz, hogy ezen intézmény már Szent-Benedek szerzetében is megvolt, de rendszeres szervezetté csak a czisztercieknél fejlődött.

A közép-kor, — miként korunk is — egymástól nagyon elütő műveltségű embereket zárt körébe. S így igen sokan voltak a kolostorba felvételöket kérők között, kik előtt az írás és olvasás mestersége ismeretlen volt, elméjük parlagon hevert, s így a szerzetes (monachus) kötelemei végzésére nem vállalkozhattak. Jó részben ilyenekből kerül ki a *megtért testvérek* testülete.

Már a rendbe-lépésnél megfigyelik a cziszterciek, kivel van dolguk. A kinek ismerete és bizonyos fokú készsége van, nem a megtért testvérek, hanem a szerzetesek közé kerül, a nagy-káptalan rendelete szerint.¹ Bárhova oszszák is be a rendbe lépőt, újoncnövendék lesz egy évig. Ez alatt a szerzetes-jelölteknél főleg a vallásos érzület, a buzgalom s a képzettség, — a másikatnál a testi erő s a munka-kedv esik különös megfigyelés alá. Legalább is egy jóra való napszámos munka-képességével kell birniok.² A kiről kiderül, hogy már másutt fölszentelték, elbocsátják.³ A kit megtért testvérnek szemelnek ki, egy év múlva nem a templomban, hanem a kápta-

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1188. nr. 4.

² U. o. a. 1224. nr. 1.

³ U. o. a. 1215. nr. 19.

lanban fogad engedelmességet az apátnak. 1220-ban azonban már hat hó lefolyása után kap tonsurát és rendi ruhát, s ezzel kapcsolatban fogadalmat is tesz, ha arra valónak találják.¹ Fogadalma örök érvényű. Midőn örök hűséget ígér, kezeit az apát kezei közé teszi. Ezután az apátot megcsókolja. Szerzetes (monachus) soha sem lehet; habár a szerzetesek sem valamennyien fölszentelt papok.² Még ha más rendbe szerzetesnek (monachus) lép is be, s innét vissza jő, még akkor is csak megtért testvérnek fogadják vissza. Ha pedig a kilépés után az egyházi rendet is fölveszi, — nem térhet vissza a rend kebelébe.³ A megtért testvér (más néven *laikus*) tehát középső helyre esik a szerzetes és a világi ember között. Miért is nem szabad őket »fráter«-nak, hanem csak »*conversus*«-nak szólítani, — mondja a nagy-káptalan; mert a ki ez ellen vét, a káptalanban veszi ki a büntetést.⁴

Tanulnia keveset kell: a »*Miatyánk*«, az »*Üdvözlégy*« és a »*Könyörülj rajtam Istenem*« zsoltár az egész, amit tudni köteles. De ezeket sem írásból, csak előmondás után tanulja meg.⁵

A megtért testvér egész héten dolgozik, — csak vasár- és ünnep-nap nem. Ez utóbbiak közé tartozik a karácson s a három utána következő nap, újév, gyertya-szentelő Boldog-asszony, nagy-péntek, husvét és pünkösöd másnapjával, áldozó-csötörtök, a Mária-ünnepek, Fülöp és Jakab, Ker. Szt. János, Péter és Pál, Jakab, Lőrincz, Bernárd, Bertalan, Máté, Mihály, Simon és Judás, Minden-szentek, Márton, András és Tamás apostol és a templom felavatásának napja.⁶ De ha a szükség követeli, és megparancsolják, — ekkor is hozzá kell nyúlni a dologhoz. Ha a szerzeteseknek ünnepjük van, de neki nincs, — a kolostorban lakó megtért testvér, az első mise meghallgatása után, munkára indul. Az áttett ünnepeken szintén dolgozik.⁷

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1220. nr. 2.

² U. o. a. 1213. nr. 1.; a. 1237. nr. 11. — 1397-ben azonban már ezen szabály alóli kivétellel is találkozunk. (U. o. a. 1397. nr. 2.)

³ Lib. Usuum Ord. Cist.: Usus Conversorum cap. XIII.

⁴ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1234. nr. 4.

⁵ Lib. Us. Ord. Cist.: Us. Convers. cap. IX.

⁶ U. o. cap. III.

⁷ U. o. cap. IV.

A káptalanban is csak vasárnap vesz részt, — de ekkor is csak azon esetben, ha a szerzeteseknek nem tartanak szent beszédet. Karácson, husvét és pünkösd más-napján, a reggeli mise végétével, saját káptalan-házukba mennek a megtért testvérek, kiknek vagy az apát, vagy megbizottja tartja meg a káptalant.

Lefolyása nagyjában egyezik a szerzetesekével. Csak ott van, teszem, eltérés, midőn a káptalan vezetője felszólítja az egybe-gyűlteket: »Beszélgessünk most rendi ügyeinkről«, — a testvérek egyike, a kinek ez kötelessége, előáll és kinyilvánítja, hogy a fölvétele egy új egyén jelentkezik. Ekkor a káptalan vezetője így szól: Azt a bizonyos testvért a szerzetesek káptalana már befogadta; jöjjön tehát és álljon elő! Ezután határozott vonásokban lerajzolja előtte azon élet-nemet, melyre magát szentelni akarja, s végezetül a helyére küldi.¹

A megtért testvérek napi munkájok közben imádkoznak is, és pedig ugyanazon időben, mint a szerzetesek. Imájok, természetesen, sokkal rövidebb mint amazoké. »*Vigilias*«-ra húsz, »*Laudes*«-és »*Vesperas*«-ra tíz, »*Prima*«-, »*Tertia*«-, »*Sexta*«- és »*Nona*«-ra öt-öt »*Miatyánk*«-ot mondanak el a hozzá-tartozó versekkel együtt. Ünnepe-napon a »*Vigilias*«-ra eső rész megkétszereződik.² Ha a megtért testvérek közül valaki csak magánosan dolgozik, csendesen, magában mondja el; de ha legkevesebb ketten vannak, hangosan. Évenként kétszer áldoznak, — ha csak az apát másként nem intézkedik.³ A kolostortól nagyon messze levők más szerzeteseknél végezik az áldozást.

A megtért testvérek vagy a kolostorban, vagy a pusztákon laknak. A kolostorban közülök aránylag kevesen tartózkodnak. Ezek belső szolgálatot teljesítenek, vagy a közeli szántó-földeken, réteken, erdők- és kertekben foglalatoskodnak. Szeptember 13-ikától nagycsötörtökig, közönséges napokon, akkor kelnek, midőn a szerzetesek az első nocturnus utolsó zsoltárát megkezdik; olyan ünnepeken, melyeken munkálkodnak, a második nocturnus elején ébrednek.

¹ Lib. Us. Ord. Cist.: Us. Convers. cap. XI.

² U. o. cap. I.

³ Karácson, husvét, pünkösd, gyertya-szentelő, Boldog-asszony, nagy-csötörtök, Kis-asszony és Minden-szentek napján. (Lib. Us.: Usus Conversorum cap. V.)

Husvétől szept. 13-ikáig, köz- napokon, »*Laudes*«-ig pihennek; de ünnepeken, midőn nem dolgoznak, az év bármely részében a szerzetesekkel egy időben kelnek.

A kolostorba tartozó megtért testvérnek »*Completorium*«-kor már otthon van a helye. A szerzetes és megtért testvér-tagok a kolostorban külön laknak.¹

A kolostoron kívül élő megtért testvérek lakása: *grangia*, vagyis major, puszta. Ez a föld-művelésnek, barom-tenyésztésnek és iparnak középpontja, fészke. Itt emelkednek a gazdasági épületek, műhelyek, fél-szerek, pajták, istállók és barom-ólak. A valamire való jószágon mindenesetre van majorjok. Ezek aránylag sűrűn épülnek, hogy a gazdaság kezelése annál könnyebb legyen.

A majorokban élő megtért testvérek november 1-étől febr. 22-ig úgy intézik a dolgot, hogy az éjszaka egy-negyed részét ébren töltsék. Febr. 22-étől husvétig és szept. 13-ától nov. 1-éig úgy kelnek, hogy mire neki világosodik, a »*Vigilias*«- és »*Laudes*«-nek megfelelő imát elvégezzék. Husvétől szept. 13-ig hajnalban ébrednek.²

A kolostorban, miként a szerzetesek, úgy ők is csendben élnek. Háló-termőkben s ebédlőjökben némaság van; más helyiségben is csak annyit beszélnek, a mennyi épen szükséges. A vargák, takácsok és bőrösök egymással, a műhelyen kívül, állva, és csak az elkerülhetetlen dolgokról szólhatnak. A kovácsok kezdetben, ha egymással beszélni akartak, jelezték; s ezután félre mentek s így a többiektől távol végeztek egymással. Csak a kovácsoknak szabad a műhely megszábott helyén beszélniök.³ A pék-mesterrel a sütők a malom előtt és a sütő-ház ajtajánál beszélgethetnek, de midőn a kenyér sül, csak amannak van joga a szólásra.⁴ A festők mesterökkel saját lakásukban érintkeznek.⁵ Az egyes mesterségek vezetői, — pl. a kőművesek és vargák mesterei (*magistri caementariorum et sutorum*) — a napi munka befejezése után, vagy ünnep-napon, nem érintkez-

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1191. nr. 19.

² Liber Usuum Ord. Cist.: Usus Convers. cap. II.

³ U. o. cap. VI.

⁴ Regula Conversorum Ord. Cist. cap. XIV. (*Martene et Durand: Thesaurus novus Anecdot. T. IV. p. 1652.*)

⁵ U. o. cap. XV.

hetnek a rájok bizottakkal.¹ A ki a takács mesterséget tanulja, s aki tanítja, beszélgethetnek egymással.²

A megtért testvérek élete a pusztákon is szigorú csendben folyik. Az ebédlő-, háló- és melegedő-teremben mindegyiknek szava vész. Másutt, állva, a csuklyát fejükre húzva, beszélgethetnek elüljárójokkal. Ha külső munkájok közben idegennel találkoznak, szó nélkül haladnak el mellette; de a ki köszönti őket, viszont köszönnek. Ha valamely utas az utat kérdi tőlök, rövid néhány szóval utba igazítják; de ha tovább is akar velök beszélgetni, felvilágosítják, hogy nekik másról már nem szabad társalogni.³ Ha az illető még tovább is faggatja őket, mitsem válaszolnak neki. A ki a hallgatásról szóló törvényt megszegi, az egyik tál ételt még az nap elfogják tőle.⁴ Ha valamelyik, mesterével szemben, megtagadja az engedelmességet, — három napon át az ebédlőben, földön ülve, köpenyét levetve, étkezik a többiek szeme láttára.⁵

A ki utazik, a csend megtartása alól nincs kivéve, s mindenben az utas szerzetes kötelezettsége alá esik, leszámítva, hogy a börtölésben a pusztán élő megtért testvérek szabályzata irányadó. Ha rendi kolostorba vagy majorba érkeznek, a helyi szokást követik. A lovászszal (stabularius) szükséges tárgyakról, mint a lópatkolásról, beszélgethetnek. A lovásznak meg mindenféle vendéggel szabad gondolat-cseréje van. Ha szerzetes-rendtaggal van utban, úgy viselkedik, amint ez rendeli.⁶

Pünkösdi nyolczadától karácsonig, s gyertya-szentelő nyolczadától husvétig pénteki napon mindegyiket megvesszőzik.⁷

A majorokban, kezdetben, a tej, sajt, tojás és hal élvezése tilos. Pitancia szintén nem jár, — csak a betegeknek, kik háromszor egymás után is kaphattak ilyet.⁸

¹ Lib. Us. Ord. Cist.: Us. Convers. cap. VI.

² Regula Conversorum Ord. Cist. cap. VI. (*Martene et Durand: Thesaurus novus Anecd. T. IV. p. 1649.*)

³ Lib. Us. Ord. Cist.: Usus Conversorum cap. VI.

⁴ Regula Conversorum Ord. Cist. cap. VII. (*Mart. et Dur.: Thes. nov. Anecd. T. IV p. 1650. Lib. Us. Ord. Cist. cap. XVIII.*)

⁵ Lib. Us. Ord. Cist. cap. XVIII. — Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1186. nr. 6. Ez utóbbi szerint még disciplinát, vagyis vesszőt is kap az illető.

⁶ Lib. Usuum: Us. Conversorum cap. XIV.

⁷ U. o. cap. X.

⁸ Reg. Convers. Ord. Cist. cap. XII. (*Mart. et Dur.: Thes. nov. Anecd. T. IV. p. 1651.*)

Később, — a XII. század vége felé — már könnyebb dolguk van. Úgy élnek, mint a szerzetesek. Az egészséges, beteg és érvágott tag tehát, e tekintetben, egy kalap alá tartozik, — akár szerzetes, akár megtért testvér legyen.¹ A kolostorban tartózkodó testvéreknek még étkezés idejük is össze-esik a szerzetesekével. Ha az apát jónak látja, mixtumot is rendelhet nekik. Ez azonban már különbözik a szerzetesekétől, mert fél-font kenyérből és vízből állt az egész.² A megtért testvérek a pusztákon csak a főbb böjti napokon, adventben, — és szept. 13-ától nagyböjtig csak pénteken böjtölnek. Kenyér-részök a rendes kenyérből egy font, s rá-adásúl, a durvábból a mennyi csak kell.

A majorok élén egy-egy *udvar-mester* (magister grangiae) áll. Ez vezeti a gazdasági ügyeket és intézi a megtért testvérek munkáját. Rendesen van segédje is, a *vendég-fogadó* (hospitalarius grangiae), ki a vendégekkel mindig — az ő távollétében pedig, a szükséges dolgokról, mindenkivel érintkezhetik.³ Az udvarmester kezdetben, nagyon valószínűleg, maga is csak megtért testvér;⁴ később azonban a gazdasághoz értő szerzetesek közül szemelik ki.⁵ A lelki élet vezetése a megtért testvérek mesterének (magister conversorum) kezében van. Ez fölszentelt pap; a folytonos kézi munkára utalt tagok figyelmét az égiekre irányítja; lelki gyakorlatokkal a szerzetes élet alapeszméjéhez való hűségre szoktat; lelki-atyai ténykedésével pedig a józan erkölcs útján megtartani iparkodik.

Reggel, »*Prima*« után, ha akarja, minden egyes megtért testvérrel külön, vagy egyszerre valamennyivel is beszélhet. S viszont, ha ezek valamelyike lelki ügyben szólni akar vele, ki kell jelelnie a helyet, a hol az végbe megy. De ha a többiekkel már valahol munkában van, — nem szabad megzavarni. Hetenkint egyszer végig járja a műhelyeket, s belátása szerint osztogatja a jó tanácsokat, — de mindig lelki ügyekben.⁶

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1183; nr. 16.

² Lib. Us. Ord. Cist.: Us. Convers. cap. XV.

³ U. o. cap. VI.

⁴ *Winter*: Die Cistercienser des nördlichen Deutschlands. I. Theil. S. 105.

⁵ V. ö. *Dobme*: Die Kirchen des Cistercienser-Ordens in Deutschland. S. 10.

⁶ *Winter*: Die Cistercienser des nördlichen Deutschlands. I. Th. S. 109.

Nő a majorokba nem léphet, hacsak az apát vagy perjel meg nem engedi. Nővel egyedül senki sem beszélhet.¹ A majorokban egy kis kápolna szolgál ájtatoskodásuk helyeül. Itt oltárt is állítanak föl. De már az 1180-iki nagy-káptalan meghagyja, hogy új oltárt a majorokban ne állítsanak; a régieket, melyeket püspöki engedély nélkül szenteltek meg, ne bontsák ugyan le, de nála ne misézzenek.² Az 1204-iki határozat még erősebben szól. Kimondja, hogy a majorokban ezután nem lehet misézni; a ki mégis megteszi, a nagy-káptalan intézkedéséig a misétől el van tiltva; a hol ez megesik, az apát, perjel és gazda, egy évig, szerdán és pénteken, kenyéren és vizen böjtöl; a misézés lehetetlenítése czéljából, minden ehhez szükséges eszközt el kell vinni a majorokból.³

Harangot a majorokban nem tartanak; csak az ebédlőben van csengő, melylyel az ebéd idejét jelzik.⁴

A *vendég-fogadó* ellátja a vendégeket s kiváló figyelemmel van a rend-tagokra.

A *beteg-ápoló* a betegeket gondozza. Ha veszélyes a baj, még »Completorium« után is beszélhet a beteggel; különben pedig csak a kijelelt helyen szólhat vele, — és pedig úgy, hogy más ne hallja.⁵ Azon beteget, ki maga nem tud megmosakodni, apáti parancsra a megtért testvérek egyike mossa meg. Egészséges társak azonban nem moshatják meg egymást.⁶

A majorokban vannak béresek és juhászok is, — valamennyien az udvarmester joghatósága alatt.

A béresek szept. 13-ától Márton-napig (nov. 11.), reggeli imájok végeztével, felhuzzák fejökre a csuklyát és tesznek-vesznek egyet-mást addig is, míg a munka ideje elérkezik. Márton-naptól gyertya-szentelőig, a míg tulajdonképi dolgukhoz nem foghatnak, csépelik a gabonát. A mint a dolog ideje elérkezik, két-két ökröt befognak, miközben beszélhetnek. Együttesen megindulnak a szán-

¹ Lib. Usuum Ord. Cist.: Us. Convers. cap. VII. Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1180. nr. 13.; a. 1189. nr. 19.

² Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1180. nr. 6.

³ U. o. a. 1204. nr. 6.

⁴ Lib. Us. Ord. Cist.: Usus Conversorum cap. XX.

⁵ Regula Conversorum Ord. Cist. cap. V. (*Martene et Durand: Thes. nov. Anecd. T. IV. p. 1649.*)

⁶ Lib. Us.: Usus Conversorum cap. XXI.

tásra, utközben teljes csendben haladnak. A mint beállnak a szántásba, rá-kezdik a beszélgetést, egész a fordulóig. Itt ismét hallgatnak. Ha közelökben eke jó szembe, elnémulnak, nehogy megzavarják az ökröket. A mint kifognak, ökreikkel szép csendben az istállóba térnek, s itt az udvar-mesterrel, a kijelelt helyen beszélgetnek; de társalgásuk csevegéssé soha sem fajulhat.¹ Aratásra és kaszálásra, párosával, s beszélgetve mennek; de mihelyt szembe jó velök valaki, elcsendesülnek. A hol éppen dolgoznak, ott költik el ételöket is. A mint a legeltetés ideje megkezdődik, éjjel egy vagy kettő közülök őrzi az ökröket. A ki éjjel legeltet, másnap nem fog be.

A juhászok, ha nincs bőjti nap, tarisznyájokba reggel korán kenyeret kapnak s megindulnak a nyájjal a mezőre. Menet-jövet nem beszélnek senkivel, ha csak valaki az idő, vagy valamely elveszett tárgy után nem kérdezősködik tőlök, — vagy megfordítva, ők nem vesztenek el valamit.² A hol legeltetnek, ott eszik meg kenyereket, vagy a kezökbe kerülő erdei gyümölcsöt, — de mindig csak az elülirt időben. Ételt, bárki küldje is, nyáj-örzés közben nem szabad elfogadniok. A mint a nyáj már legelget, egymással, kettenkint, csendesen, hogy más meg ne hallja, beszélgethetnek. Ha már haza hajtottak, a juhász-gazdával bárhol válthatnak szót, a hol szükségesnek találják.

A nyájjal éjjelre mindig vissza kell térni a majorba. A kanászok, kik a disznókat az erdön makkoltatják, a majortól legföljebb három órányira készített ólba verik éjjelre a csordát.³ Szárazság vagy legelő-szükség idején másként is cselekedhetnek.

A kolostor vagy major közelében rendszeren malom is van, — miként Pilsen is.⁴ Sőt nem ritka a kalló-malom sem. Mindegyikben megtért testvérek végzik a szolgálatot. Olyan malmot nem szerezhethet a kolostor, melyben idegen a molnár.⁵ A malom bérbe-adása, vagy ideiglenes elidegenítése tilos.⁶

¹ Regula Conversorum Ord. Cist. cap. X. (*Martene et Durand: Thes. nov. Anecd. T. IV. p. 1650.*)

² Regula Conversorum Ord. Cist. cap. XI. (U. o.)

³ *Winter: Die Cistercienser des nördlichen Deutschlands. I. Th. S. 107.*

⁴ Ezen kötetben: „*A pilisi apátság birtokai, birtok-percei, jövedelmei és kiváltságai*” című fejezetben.

⁵ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1157. nr. 59.

⁶ U. o. a. 1157. nr. 36.

A XIII. század közepén túl nagyon megfogynak a megtért testvérek. Ezért engedi meg az 1274-iki nagy-káptalan, hogy a konyhában megbízható világi emberek is szolgálhatnak.¹

A megtért testvérnek az apát-választásnál nincs helye.² Ha vásár- vagy ünnep-nap meglépnek a kolostorba, az apáttól függ, vajjon kor szerint, vagy külön üljenek-e.³ Az uralkodók és főurak udvarában tartózkodó megtért testvéreket az 1232-iki nagy-káptalan haza rendeli;⁴ egy év múlva pedig megtiltja, hogy ezentúl az apátok őket bármily nagy úr kérésére is elengedjék.⁵

A tolvajt, ha akár pénzben, akár gabonában, vagy más módon húsz márkás értéket lop, kicsapják a rendből, — levelet (*litterae generales*) azonban kaphat, mely más rendi kolostorba lépésében nem akadályozza. Ha az ily bűnös halálosan beteg, a szegények szállójában maradhat. Ha azonban meggyógyúl, a rendből azonnal távoznia kell, — ha nem, a szegények módjára takarítják el hulláját.⁶ Két év multával már enyhül ezen rendelet szigora. 1228-ban ugyanis, a ki húsz márkát lop, ha megbánja bűnét, benn maradhat a rendben, de nem mint megtért testvér (*conversus*), hanem csak mint család-tag (*familiaris*), s egy évig gorombább kenyeret kap. A lopás ismétlődése esetén azonban már nincs kegyelemnek helye.⁷

A ki a rendből kilépése esetén, a köpenykén és tunicán kívül, még mást is magával visz engedelem nélkül, — mindaddig nem vehető vissza, míg az ellopott tárgyat, vagy értékét meg nem téríti. Ha pénzben nem telik tőle, napszámmal is leszolgálhatja.⁸

Ha a megtért testvér az érzékiség bűnét követi el, lehúzzák róla a rendi ruhát, s az apát olyant ad neki, aminőt akar; pusztákra küldik; szegényesebb kenyéren él, húst nem kap; s a kolostorokba nem mehet ott időzés céljából.⁹

Aratás idején megesik, hogy a konvent is a pusztákra megy munkára, s itt is marad. De az apátnak ilyenkor intézkednie kell,

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1274. nr. 11.

² U. o. a. 1181. nr. 2.

³ U. o. a. 1182. nr. 7.

⁴ U. o. a. 1232. nr. 6.

⁵ U. o. a. 1233. nr. 3.

⁶ U. o. a. 1226. nr. 4.

⁷ U. o. a. 1228. nr. 4.

⁸ U. o. a. 1191. nr. 26.

⁹ U. o. a. 1242. nr. 11.

hogy jövet–menet csendben haladjanak; egy teremben egyenek és aludjanak, — de mindegyik külön ágyon; a háló–teremben egész éjjel világ legyen; egymásnak meg nem engedett helyen és időben ne integessenek; senki se csavarogjon, hanem pihenés idején is maradjon mindenki otthon; vásár– és ünnep–napokon pedig olvasással foglalkozzanak.¹

Habár a cziszterciek, hogy magokat a külső világtól elzárhasák, a földművelés, baromtenyésztés és ipar tulajdonképi munkásain, a megtért testvéreken, kívül még a szerzetes (monachus) tagokat is bele–vonták a kézi munka körébe: mégis érezték, hogy kevés erő áll rendelkezésükre. Ezért léptetik életbe a »*familiaris*« intézményt.

»*Familiaris*«-nak azon *világi embert* nevezik, a ki a kolostornak szolgál. Míg a megtért testvér a kolostorban vagy a pusztán él s minden viszonyában a rendi szabályok alá esik: addig a »*familiaris*« valószínűleg a kolostor falain kívül lakik, s csak általánosságban fűződik a kolostorhoz.

1157-ben már találkozunk velök, a mint a kolostor melletti munka közben sietnek a közös imára.² Húst, ha a pusztákon dolgoznak, ehetnek.³ A mikor tetszik, szét–szakíthatják a kolostorhoz fűző szálakat. Megtörténik, hogy a megtért testvér büntetésből a »*familiaris*« körébe jut.

Ugyancsak »*familiaris*« névvel fordulnak elő a rendben azon egyének, kik előre haladottabb korukban vagyonukat a kolostornak adták s mint jötevők hátra levő napjaikat a kolostorban, a szerzetes élet gyakorlása közben, töltötték el.

Az 1233-iki nagy–káptalan szerint,⁴ csak azt lehet »*familiaris*«-nak befogadni, a ki lemond javairól, lelki tisztaságot s engedelmességet fogad s a »*familiaris*« számára megszabott ruhát és tonsurát viseli. Azon »*familiaris*« pedig, ki a multban erre nem kötelezte magát, utólagosan fogadja meg. 1291-óta meg, mivel, úgy látszik, a rend sokakban csalódott, egyenesen az atya–apát kezében összpontosúl a »*familiaris*«-ek közé való föl vétel.⁵

¹ Liber Usuum Ord. Cist. cap. LXXXIV.

² *Winter*: Die Cistercienser des nördlichen Deutschlands. I. Th. S. 101.

³ U. o. S. 101.

⁴ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1233. nr. 12.

⁵ U. o. a. 1291. nr. 2.

A ki a »*familiars*«-ek második csoportjába tartozik, halála után a kolostori temetőben pihen,¹ s érte misét szolgálnak.² A rend saját jogait és kiváltságait a »*familiaris*«-ra is kiterjeszti; s épen ezért panaszkodik Rómában, midőn egyes főpapok a rend »*familiars*«-eit, szolgálat- és jó-tevőit tudniillik, — továbbá molnárait, pékeiket, vevőit és vásárlóit kiközösítették, — jóllehet ily szempontból nem estek joghatóságuk alá.³

A »*familiaris*« intézmény⁴ sokat lendített ugyan a cziszterciek törekvésén, de a gyakorlati élet mégis igazolta, hogy az emberekkel való közlekedés teljes elkerülése lehetetlen. A nagy-káptalan tehát intézkedéseiben a külvilággal való érintkezésnek nem megszüntetését, hanem csak megritkítását czélozza.

Bőrt a négy napi járásra eső vásárokon vehetnek;⁵ de a cserzett bőrt, akár saját állataik utján nyerték, akár úgy vették, eladni nem szabad.⁶ A csikókat, ha már négy fogat váltottak, és saját használatukra nem akarják megtartani, az apátság vagy a major területén, haszon-állatnak eladhatják, — de verseny-, paripa- és igáslónak nem.⁷ Azon apát, aki katona alá adja el lovát, az árat a nagy-káptalan kezeihez juttatja. Ha pedig a tisztviselő (*officialis*) a maga fejétől teszi ezt, hat napig bocsánatos bűnbe esik.⁸ Lovat, ökröt vagy kutyát a püspöknek vagy világi embernek nem kölcsönözhetnek.⁹ Öreg ökröt szabad vásárolni, hogy a bőrért ne kelljen messzire menni.¹⁰ Már az 1134-iki nagy-káptalan elismeri, hogy a vásárookra járás — bár nem egészen illik a szerzetesek foglalkozásához, — elkerülhetetlen. Egyszerre legalább két szerzetesnek és egy megtért testvérnek kell a vásárra mennie. Mig oda vannak, idegen

¹ Winter id. műv. I. Th. S. 101.

² Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1394. nr. 1.

³ *Henriquez*: Regula, constitutiones et privilegia Ordinis Cist. p. 64.

⁴ Czélszerűnek tartom megemlíteni e helyütt, hogy a kolostorokban voltak úgynevezett »*noblitia*« »*donatia*« is. Ezek gyermekek voltak, kiket szülőik azon czélből, hogy majd felnőtt korukban a rendbe lépnek, a kolostorokba adtak nevelés végett. Ezek a rendi kiváltságnak részesei voltak; s ha a rendbe nem léptek be, megnősülhettek, világi ruházatot viseltek és a rendi házakban nyertek foglalkozást. (Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1453. nr. 7.)

⁵ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1157. nr. 11.

⁶ U. o. a. 1157. nr. 19.

⁷ U. o. a. 1157. nr. 37.; a. 1152. nr. 16.

⁸ U. o. a. 1184. nr. 6.

⁹ U. o. a. 1157. nr. 57.

¹⁰ Winter: Die Cistercienser des nördlichen Deutschlands. I. Th. S. 113.

szerzetesek rendházaiba nem szállhatnak, hanem az apátság költségén élnek, — de nyalánkságot nem ehetnek s a kolostori életmódot követik.

Az 1157-iki nagy-káptalan, mivel a rendi kereskedőkről sok panaszt hallott, újra megkísérli a vásárok látogatásának megszorítását oly módon, hogy a rend vásáron semmit se adjon el. Ha azonban valamit áruba akar bocsátani, vásáron kívül tegye, s mást ne fogadjon el, csak aranyat, ezüstöt, értékes pénzt vagy hasonló becsű tárgyat.¹ Rövid idő alatt azonban megváltozik a határozat; hiszen 1194-ben már szó sincs a vásárra menés megtiltásáról.

A rendi kereskedőknek, ha nincs kéznél az árucikk, nem szabad határidőt szabni az átadásra nézve,² — sem pedig felszöktetni az árat azon a czímen, hogy az átadás ideje messze esik.³ A gyapjút azonban egy évvel előre is eladhatják.⁴

Az adás-vevésnél nem a nyereszkesedés vezérli őket. A kereskedésben nem a meggazdagodás forrását, hanem inkább a megélhetés elkerülhetetlen eszközét látják. Nem engedik meg, hogy amit olcsóért vesznek, drágábbért adják el;⁵ a barmoknál azonban szabad volt a nyereségre dolgozás. Ezzel meg a barom-tenyésztés fejlődésének nyitják meg útját. Vagyis veszik a fiatal marhát, fölnevelik, s így adják el drágábbért. Az eladó tárgy fogyatkozásait föl kell tární a vevő előtt. A ki csaló szándékkal elhallgatja, míg meg nem gyónik, nem járulhat az áldozáshoz, s ezen kívül az apát büntetése alá esik.⁶

Szóval a megbízhatóság, a realitás volt az alap, melyen a cziszterciek gazdasága nyugodott. Az üzérkedés s a vele kapcsolatos csalás nemzet-gazdasági törekvéseiknek sem rugója, sem célja. Innét az a bizalom, melylyel áruikat megkeresik, velök üzletet kötnek s működésöket kísérik. Mily ellentét a mai, gyors meggazdagodást czélozó szellemmel szemben!

A külvilággal való érintkezésnek egyik alakja volt: a *bormérés*.

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1157. nr. 35.

² U. o. a. 1180. nr. 7.

³ U. o. a. 1194. nr. 3.

⁴ U. o. a. 1181. nr. 10.

⁵ U. o. a. 1194. nr. 3.; a. 1276. nr. 12.

⁶ U. o. a. 1194. nr. 6.

Az 1134- és 1152-iki nagy-káptalan megtiltja a kolostoroknak a bormérést kicsiben.¹ Rá harmincz évre meg azt a módot találja ki, hogy az apátság, a kolostor vagy a puszta épületén kívül eső házban, nagy mennyiségben világi embernek eladhatja a bort; s ez azután ugyanitt kicsiben kimérheti. — De ezen idő alatt ott sem szerzetes, sem megtért testvér nem tartózkodhatik, — még kevésbé ihatik, vagy árusíthatja a bort.² A mely apát, gazda vagy tisztviselő ezt megszegi, három pénteken kenyéren és vizen él; azonkívül az apát harmincz nap alatt tiz márkát köteles a szegények között kiosztani.³ 1186-ban meg már misézni sem szabad azon apátságban, melynek kolostorában vagy pusztáján kicsiben mérik a bort.⁴

De 1257 előtt már megengedi a nagy-káptalan, hogy a kolostorok kicsiben mérhessék a bort, csak olyan ember kezébe adják a dolgot, a ki helyt áll és a rendre nem hoz szégyent.⁵

A czisztercziek, midőn egy-egy kolostor megalapítása szóba került, kiváló figyelemre méltatták a kérdés anyagi oldalát is. Ha nincs kilátásban elegendő föld-birtok, az apátság sem jő létre. Nemzet-gazdasági szempontból nagy józanságra vall ezen felfogás; társadalmi tekinteteből meg a közre előnyös. Mert egy testület, telve elég élet-erővel, — ha amúgy is életre való, — az anyagi művelődésnek buzgó apostola, mások jólétének előmozdítója s a józan eszméknek *függellen* hirdetője lehet, a nélkül, hogy bárkinek terhére lenne vagy kegyét hajhászná.

Ezen elv vezérli őket, midőn a kéregetést megtiltják s a más-ként cselekvőket szigorúan megbüntetik. Az 1198-iki nagy-káptalan nem engedi meg a szent-beszéd tartását oly célból, hogy ezen alkalommal templom-építésre gyűjtsenek.⁶ Ha azonban nincs szent-beszéd, szedhetnek és fogadhatnak el alamizsnát a templomban. De ezen intézkedés igen rövid életű, — mindössze csak hat évig marad érvényben. Mert már az 1204-iki nagy-káptalani határozatok

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1152. nr. 10.

² U. o. a. 1182. nr. 6.

³ U. o. a. 1183. nr. 14.

⁴ U. o. a. 1186. nr. 4.

⁵ *Winter: Die Cistercienser des nördlichen Deutschlands.* I. Th. S. 116.

⁶ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1198. nr. 3.

között olvassuk, hogy az apátság bejáratánál kifüggesztett perselyt, az apátok haza-érkezése után három napra, levegyék; s a kéregetést egyszer s mindenkorra beszüntessék.¹

A czisztercziek, mint egyáltalán a szerzetesek, a birtok-közösség elvének hívei: minden a testületé, az egyednek nincs birtoka. Ezen szoczialista rendszert, melynek lényegét a rend korunkban is vallja életével, az ős időben a legcsekélyebb részletig keresztül-vitték. Ezért lép föl a nagy-káptalan teljes erélyvel a tulajdon-szerzők ellen és 1183-ban kimondja, hogy a káptalan feje évenként virágvasárnapján, a szent beszéd megtartása után, nyakában stórával és kezében égő gyertyával, az Atya-, Fiú- és Szent-Lélek-Isten, a Bold. Szűz és minden szent és az egész rend nevében, közösítse ki azokat, kiknek tulajdonuk van.² 1195-ben a mely megtért testvérnek valami sajátja van, a »*familiars*«-ek sorába kerül; s ha még ez sem használ, nem maradhat a rend kebelében. Ha pedig szerzetes vét ez ellen, más kolostorba küldik, s itt az utolsó hely az övé.³ 1211-ben már enyhül a büntetés. Mert a szerzetest már nem helyezik át más kolostorba, hanem a hol tartózkodik, utolsó helyre jut, egy évig minden pénteken kenyéren és vizen él s nagy böjtben szegényesebb kenyeret kap. Ugyanígy bűnhődik a megtért testvér is, s ezen fölül ételét a földön eszi meg és az apát belátása szerinti büntetésben részesül.⁴ 1221-ben azonban már ismét szigorúbb eljárással állunk szemben. Az előbbi büntetésen kívül ugyanis a szerzetest negyven napon át minden káptalanon megverik. A megtért testvér pedig senkivel sem beszélhet, csak gyóntatójával, az apáttal és a konvent fejével, — továbbá a mely káptalanon jelen van, vesszőzés büntetése alá esik.⁵

S hogy egyáltalán mily szigorú felfogás élt a rendben a tulajdonra nézve, bizonyítja a következő eset is: Paderborn mellett, Hardenhausenben, Miklós apát saját testvérjénél, ki itt mint szerzetes meghalt, egy obulust talált. Miklós meghagyása szerint nem temetik szentelt földbe, temetőbe, hanem ezen kívül, s az egy obulust, ily

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1204. nr. 8.

² U. o. a. 1183. nr. 11.

³ U. o. a. 1195. nr. 27.

⁴ U. o. a. 1211. nr. 4.

⁵ U. o. a. 1221. nr. 10.

szavak kíséretében: légy átkozott a pénzeddel együtt! sirjába dobják. S midőn egyesek ezen szigorú eljárást megrótták, így válaszolt: Ha testvérem üdvözült, vagy még üdvözülhet, ez a megszégyenítés nem árt neki, hanem csak használhat. Ha pedig elkárhozott, a temető sem segít rajta. Egyébként elrettentő például cselekedtem így.¹

Szóval a ciszterciek gazdasági rendszere arra törekszik, hogy az egyesek erejét összesítse az egésznek felvirágzásáért, s ennek sikereiben részesítse amazokat is. Ehhez az egyed részéről teljes lemondás, — az egész részéről pedig jó akarat és szeretet volt szükséges. Hiszen csak ezen utóbbinak láttára születhettek meg azon kevés-beszédű, hangya szorgalmú, törhetetlen akaratú férfiak, kik lelkesedtek a munkáért, melynek gyümölcseiben a rend nagyságát látták. Ily egyének rendezik az ős-erdőket, vezetik le a vizeket, szárítják ki a mocsarakat, törik föl a munkás-kézre váró anya-földet, csinálják a réteket és legelőket, ültetik a gyenge csemetéket, gyakori külföldi érintkezések folytán megismerik és viszik Európa egyik országából a másikba a nemes fajú gyümölcsöket, kerti veteményeket és hüvelyes növényeket, tenyésztik a hasznos házi-állatokat, űzik a szükséges ipar-ágakat, — s így teremtik meg azon földi paradicsomokat, melyeknek egy-egy példányát mindegyik ciszterciei kolostorban meglátja a szakavatott szem, miként a hazai és külföldi híres művelődéstörténet-íróknak teljes elismeréssel adózó nyilatkozatai fényesen igazolják.

A művelődés-történetnek tehát örökre becses lapját fogja képezni az, melyre a cisztercieknek a gazdasági fejlődés terén szerzett érdemei íródhatnak; mert a ciszterciei kolostorok a mezei gazdálkodásnak mindmégannyi középpontjai, a vidéknek földműves iskolái, — maga a ciszterciei rend pedig az összes szerzetes rendek között a legkitünőbb gazda.

Hazánknak, mely azelőtt tisztán földművelésből élt, ily elemekre nagy szüksége volt. S hogy ők itt is lerótták tartozásukat a föld iránt, melyben velünk együtt *bazájokat* szerették, — életök, emlékeik, a rendi köz-szellem s intézményeik hangos bizonyítékok.

¹ *Winter: Die Cistercienser des nördlichen Deutschlands. I. Th. S. 99. Caesarius Heisterbach, illetőleg Manrique után.*

Tudomány a cisztercieknél.

Élet-nemök. Az elmélkedés. A könyvek másolása. A szerzetesek érdeme e téren. Egyszerűség a másolásban. Miért szegények a magyarországi ciszterciek mű- emlékek dolgában? A ciszterciei irók. Miért nem maradt fenn a bazai ciszterciei irók emléke? A bazai ciszterciek jó hír-neve Rómában. A veszprémi egyetemen ciszterciek tanítottak-e? A verselés tilos. Minden provinciában állítanak hittudományi intézetet. A párizsi kollegium és elöljárója. Milyeneket küldjenek Párizsba? Mily kolostorokban szervezzenek iskolát? A felső iskolák reformálása. A párizsi kollegium hírnevének biztosítása. XII. Benedek pápa rendeletének életbe léptetése. A kollegiumba küldendők tulajdonai. A mai főgimnázium elő-képe a ciszterciei kolostorokban.

A ciszterciek élete: a lemondás gyakorlása. Vissza-vonulva az élettől, az Úr dicsérete és örökös munka között töltik napjaikat. Nyáron még a szerzetes (monachus) tagok is a mezőn dolgoznak; télen azonban benn foglalatoskodnak a kolostorban. S így, bár fő hivatásuk a zsolozsmázás, elmélkedés és mezei munka volt, — a szellemi művelődést is szolgálhatták.

Már maga az elmélkedés: szellemi táplálkozás, gondolkodás; s így, midőn a hajnal vagy est homályában ennek élnek, — a szellemi művelődés iskoláját látogatják. S hogy ebben mily emberek nevelődtek, utánozhatatlan példa rá Szent Bernárd, kinek mély tudományát ma is inkább csak bámuljuk, mint értjük.

A szellemi munka ideje főleg a téli időszak. A mezei munka megszűntével gyakrabban megnyílik a könyvtár (armarium) ajtaja. A könyvtár java részben vallásos tárgyú műveket tartalmaz.¹

Az apátság alapításakor a könyvek száma is csekély. Ekkor megkezdődik a másolás. Más apátságokból kölcsönzik ki a könyveket bizonyos időre és lemásolják. S mivel Szent Ágoston művei és a többi szent-atyáknak szent-írás magyarázatai kedves olvas-

¹ A »liber Canonum« vagy »Decreta Gratiani« a közös könyvtárban nem tartható, — mondja az 1188-iki nagy-káptalan (nr. 5.) — azon sok baj miatt, melyek ellenkező esetben elő-fordúlhatnak.

mányuk, meg is találjuk könyvtárunkban. Cisterciumban a francia forradalom idejéig őrizték a szent-írás feldolgozásának azon példányát, mely még István apát idejében készült, latin kéziratok és zsidó rabbik keleti nyelv ismeretének felhasználásával.

Minden kolostorban van a könyvtár mellett író-terem (stuba scriptoria) az írók, másolók (scriptor) részére. Itt folyik a kéziratok másolása, az olvasás és tanulmányozás.

A másolást az írók, vagy ha úgy tetszik, a másolók végzik. Egy-egy kolostorban rendszeren többen vannak. Ezek teremtik meg fáradságos munkával társaik számára a könyvtárt, — az utó-kornak pedig lelkiismeretes buzgalommal s nem pénzért készített codex-eik által megmentik azon műveket, melyek nélkül a mai kor gyermekei sokszor sötétben tapogatóznának. Az igazság adja tehát [polyi ajkára a szót, midőn így nyilatkozik: »Voltak századok, melyekből egy sor történetet, de talán egy okmányt, egy levelet sem volnánk képesek néhol felmutatni, ha cellájában a barát, vagy helyesebben mondva: a kolostor »stuba scriptoriájában« a leíró szerzetes, a középkor ezen egyetlen műzsája, nem másolja vala le a mult történeteit és könyveit, s föl nem jegyezgeti vala a kor eseményeit a kolostor azon krónikáiba, melyek azóta a világ krónikáivá lőnek! S ez gyakran azon egyetlen világsugár, mely ama kor setétjét földerítve, tör elő följegyzéseikből, melyeknek pislogó mécsesénél gyújtja meg szövétnekét a felvilágosodott új kor fia akkor is, midőn eme jámbor szerzeteseknek, kiktől világát nyerte, sötétségöket szemökre hányja.«¹

Az írók a cisztercieknél egy teremben dolgoznak; még a perjelnek sincs e célra külön helyisége.² Midőn zsolozsmáznak, vagy a kolostorban van helyök, — nem mehetnek az író-szobába.³

A másolás alap-szabálya nálok: az egyszerűség. A betűk cifrázása, kifestése, tarka-barka kezdő-betűk készítése már az 1134-iki nagy-káptalan szerint tilos.⁴

Később azonban már eltérnek a régi szabályoktól s díszesen, gazdagon ékesített kezdő-betűkkel állítják ki codexeiket, miként a

¹ *Ipolyi*: Adalékok a magyar Domonkosok történetéhez. (Kisebb Munkái. III. köt. 448. l.)

² Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1223. nr. 8.

³ U. o. a. 1278. nr. 11.

⁴ U. o. a. 1134. nr. 82.

XIII. századból fenmaradt kéziratok¹ igazolják, s maga a tudós Wattenbach is elismeri.²

Hazai apátságaink könyvtárából egyetlen példány sincs kezünk-nél. A szertelen török pusztítás legtöbb rendi kolostorunkat s velök együtt a kéziratokat is megsemmisítette. A mi kevés esetleg megmaradt, külföldre került s még ma is ott lappang. S hogy műkincsekben mi magyarországi czisztercziek oly szegények vagyunk, az ellenség barbár dúlásán kívül hozzá-járult még a történeti egymásután megszakadása más-fél-száz éven keresztül. Hiszen a mohácsi vész utáni időtől a XVII. század második feléig az összes apátságokból kiszorúlnak a rendtagok; midőn meg a kolostorok ismét a rend kezébe jutnak, külföldi apátságoknak lesznek járulécai, multjokból pedig a létezés tudatán kívül mi sem maradt rájuk. S így midőn a függetlenítés műve századunkban ténynyé lön, az ujonnan fölépült kolostoron és templomon kívül mű-kincset nem is örökölhettek.

De a czisztercziek nemcsak másolgatnak, hanem olvasnak, tanulnak és irodalmilag is dolgoznak. Hiszen már élet-nemők, a magányba vonulás, a világi élvezetekről lemondás, a szellemi térre tereli hajlamaikat. Emberek lévén, nekik is szükségök van örömforrásra. S mivel ezt magok előtt kinn az életben elzárták, másutt kellett keresniök, s meg is találták a szellemi világban.

Ott lebeg valamennyiök előtt Szent Bernárd rendkívüli alakja. Példáján indulnak; nagyságából lelkesedést, műveiből szellemet s alkotásaiból ismeretet ültetnek magokba. Freisingeni Ottón és Heisterbachi Caesaron kívül, a tudós írók egész táborát ismerjük meg Tissier Bertrand³ és Visch Károly⁴ műveiben.

Az előbbi nem lévén kéznél, csak az utóbbiban nézhettem a hazai cziszterczi írók után. S jóllehet egyre sem akadtam, téves lenne a felfogás, mely ennek alapján kimondaná: tehát nem is volt

¹ A müncheni kir. könyvtárban ma is látható az alderspachi cziszterczi kolostornak két elegans kézírata a XIII. század első feléből, melyek mindegyike a diszes kiállítás bizonyítéka. (*Dohme: Die Kirchen des Cistercienser Ordens in Deutschland. S. 11.*)

² *Janauschek: Originum Cisterciensium T. I. p. VII—VIII.*

³ *Tissier Bertrand: Bibliotheca patrum Cisterciensium i. e. Opera abbatum et monachorum ord. Cist. qui saeculo S. Bernardi aut paulo post eius obitum floruerunt, in unum corpus aliquot tomis distinctum collecta. Bonofonte.*

⁴ *Visch Károly: Bibliotheca scriptorum sacri ordinis Cisterciensis.*

a magyarországi ciszterciek között egyetlen író sem. Mert rendi kolostoraink a sajtó behozatalával egy idejüleg mentek tönkre; nyomtatott műről tehát náluk szó sem lehet. De írott munkáik meg a külföldiek előtt ismeretlenek voltak. S így midőn a kolostorral együtt lángok martalékaivá lettek, velök együtt íróik neve is hamu alá került.

Hogy a cisztercieknek, tudományosság tekintetében, hazánkban is jó nevök volt, bizonyítja III. Honor pápa, midőn 1221-iki levelével felszólítja az esztergomi érseket, küldjön hozzá, a nép javának megbeszélése végett, néhány derék és tudományos szerzetest, de ha lehet mégis cisztercieket, mivel ezeket az Úr megáldotta és elterjesztette a tengertől a tengerig.¹

Nem valószínűtlen továbbá, — habár kézzel-fogható adatokkal nem igazolhatjuk, — hogy első főiskolánkon, a veszprémi egyetemen is, melyet a párizsi mintájára szerveztek, ciszterciek tanítottak, — miként Ábel Jenő, középkori egyetemeink jeles írójának soraiból kiérezhető.²

A nagy-káptalan ugyan a nem Párizsban lakó ciszterczi apátnoknak csak 1237-ben engedi meg, hogy tanulmányi célból Párizsba küldhessék embereiket, kiknek felügyeletére a clara-vallisi apát egy szerzetest, szolgálatára pedig két megtért testvért tartott. De ebből nem következik, hogy a ciszterciek előbb nem látogatták a párizsi főiskolát. Hiszen a rendnek már 1139 óta volt Párizsban apátsága, s így elég alkalma nyílt tagjainak itteni kiképzésére.³

A ciszterciek elejét akarják venni minden érzelgésnek; ezért rendeli el 1199-ben a nagy-káptalan, hogy azon szerzetest, ki verset farag, más házba kell áthelyezni.⁴

A komoly szellemi munkára azonban a rend gondosan előkészíti tagjait. Az 1245-iki nagy-káptalan, értesülvén a római szék szándékáról, elhatározta, hogy az Isten, az egyház és a rend dicsőségére, a mely apátság akarja és kibirja, vagy legalább minden provinciában egy apátság székhelyén hittudományi intézet jöjjön

¹ *Theiner: Monumenta Hungariae Historica* T. II. p. 202.

² *Ábel Jenő: Egyetemeink a középkorban.* 4. l. — Őt követi, úgy látszik, *Mangold* (A magyarok oknyomozó történelme. 75. l.), midőn III. Béla király által a veszprémi egyetem tanszékeire a cisztercieket ülteti.

³ *Stat. Cap. Gen. Ord. Cist.* a. 1237. nr. 8.; a. 1322. nr. 1.

⁴ *U. o.* a. 1199. nr. 1.

létre. Az apátok szemeljék ki övéik közül az arra-valókat, s ha van kedvök, küldjék a megnyíló tanfolyamra. A költséget az illető szerzetes apátja fődözi. A ki a tanfolyamra jár, október elsejétől husvétig, mise-hallgatás után azonnal hozzá-fog tanulmányaihoz, husvétől október elsejéig pedig mindjárt »Laudes« után, de közben misét is kell hallgatnia.¹

A párizsi intézetbe csak olyant küld az apát, a ki szívesen megy.² A párizsi szerzetes-tanulók elüljárójának czime nem perjel, hanem gazda, ház-gondozó (provisor). S ez, a rája bizottakkal együtt, a clara-vallisi apát hatósága alá tartozik, az illetők apátja és atya-apátja jogának fentartásával.³

A párizsi elüljáró oly tiszteletben áll, hogy bármelyik apátságba megy, a karban (chorus), az apáti oldalon, közetlenül az apát mellett ül, hacsak valami nagyon tiszteletre méltó személy nincs jelen.⁴ Az ő közlése alapján az 1251-iki nagy-káptalan megengedi, hogy a párizsi tanulók közül hárman, ha apátnak választanak is őket, ne legyenek kötelesek elfogadni az apátságot.⁵ Sőt 1266-ban a clara-vallisi apát kap jogot, hogy a Párizsban tanuló szerzetesek közül hármat vagy négyet, saját apátsága számára, vissza-tarthasson, ha akaratuk ellenére kerülnének valamely apátság élére.⁶ Párizsi tanulmányokra csak azokat küldik, kik a kellő kort elérték, kifogástalan életűek s annyi ismeretnek birtokosai, hogy haladásukra van kilátás.⁷ Épen ezen okból már a bevételnél is tekintettel vannak a képzettség fokára, s az 1263-iki határozatok erősen hangsúlyozzák, hogy a ki a tanultság dolgában nem üti meg a mértéket, maradjon a rend kebelén kívül.⁸

1281-ben az olyan apátságokban, hol legalább nyolcz szerzetes tag van, nemcsak a hittudomány, hanem a többi szakok számára is intézetet szerveznek, hogy a többi apátok is kiképezhessék embereiket.⁹ 1295-ben az apátok csakis rendi intézetekbe küldhe-

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1245. nr. 3.

² U. o. a. 1245. nr. 4.

³ U. o. a. 1248. nr. 3.

⁴ U. o. a. 1250. nr. 6.

⁵ U. o. a. 1251. nr. 2.

⁶ U. o. a. 1266. nr. 11.

⁷ U. o. a. 1278. nr. 2.; a. 1306. nr. 3.

⁸ U. o. a. 1263. nr. 4.

⁹ U. o. a. 1281. nr. 9.

tik embereiket tanulmányozás céljából. A mely szerzetes más iskolát látogat, szökevény számba jő.¹ Az 1300-iki rendelet megköveteli, hogy a hol a szerzetesek száma a hatvanat eléri, iskolát, melyben a lector tanítson, mulhatatlanul nyissanak. Ahol kevesebben vannak is, nagyon helyesen cselekesznek az apátok, ha iskolát szerveznek. S ez esetben nem kell a tagokat más apátságba küldeni tanulás végett. De a hol a lector nem tanít, az apátok már karácsonra kötelesek szerzeteseiket tan-folyamra bocsátani. A mely apát nem hallgat a szóra, egy évig nem mehet székébe, — s ezen fölül a nagy-káptalan büntető hatósága alá esik. Az apát szerzeteseinek a tanulmányokra kiszemelésénél, a konvent nagyobb és józanabb részének tanácsát követi.² 1301-ben azon apátok, kik szerzeteseiket nem küldik a tanintézetekbe, az értök járó összeget tartoznak lefizetni, — ha csak a cisterciumi apát el nem engedi.³ 1302-ben azon kolostorok, melyekben huszon-öt szerzetes tag van, egyet kötelesek a rendi tanintézetbe küldeni; a többieknek tetszésöktől függ.⁴

E közben a rendi felsőbb, vagyis közép-ponti tanintézetek — minő volt a párizsi, tolosai és magna-vallisi — reformálásának ideje is elérkezik. 1322-ben a nagy-káptalan megbizza a cisterciumi, a firmitasi, pontiniacumi, claravallisi, morimundusi és prulliacumi apátokat és a párizsi rendi intézet magisterét, hogy alkossanak olyan szabályzatot, mely, a hallgatók tanulmányi előmenetelén kívül, a szerzetes fegyelmet is biztosítsa, — s mondják ki határozatilag, hogy a melyik hallgató az előadásokat elmulasztja, vagy az előirt órák helyett az egyház-jogi tanfolyamot hallgatja, s eljárásával a provisor figyelmeztetése után sem hagy fel, kénytelen lesz vissza-térni saját kolostorába. S ha ekkor sem engedelmeskedik, sőt a falvakban csavarog, szökevénynek tekintik. A ki meg idegen emberek kérése, tanácsa vagy levele segélyével szerzi meg a magisterséget vagy lectorságot, nem viselheti ezen fokozatot.⁵

1387-ben minden kolostor, a melyben tizenkét szerzetes él, egy tagot köteles a párizsi collegiumba küldeni. Ha minden-szentek

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1295. nr. 3.

² U. o. a. 1300. nr. 2.

³ U. o. a. 1301. nr. 2.

⁴ U. o. a. 1302. nr. 5.

⁵ U. o. a. 1322. nr. 8.

napjára nem érkezik meg az illető Párizsba, apátja kétszeres tartásdíjat fizet. Az összeg felén az elkésett tag számára könyvet vesznek; a többit pedig az intézet kiadásainak fedezésére fordítják.¹

A párizsi collegiumot valóságos *apát-képzőnek* tartották. Nehogy azonban az időközi apát-választások által a párizsi tan-intézet, a rendnek ezen valódi szeme-fénye, dísze és büszkesége, időnként csorbát szenvedjen, 1405-ben kelt nagy-káptalani határozat értelmében, a ki lectorságra akar jutni, tanuk és nyilvános jegyzők előtt meg kell esküdni és a cisterciumi apáthoz küldött eskü-nyilatkozatban ki kell fejeznie, hogy míg lectorsága ideje le nem jár, sem maga, sem más révén nem kíván s nem fogad el semmi-féle állást, még az apátit sem, — a cisterciumi apát beleegyezése nélkül. A kik már tényleg lectorok, a tanításra jogot mindaddig nem kapnak, míg ezen esküt le nem teszik.²

A nagy-káptalan e közben följújtja XII. Benedek pápa rendeletét, mely szerint: a rendi apátságok mindegyike negyven szerzetes után kettőt, — harmincz, sőt még tizennyolcz után is egyet küld, a megfelelő költséggel együtt a párizsi collegiumba. A melyiknek embere még három év és egy hó eltelte után sem érkezik meg Párizsba, a költség kétszeresét fizeti. S ha az apát ezt hat hó alatt nem teljesíti, a templomba nem léphet be. Ettől számítva, három hó mulva pedig állásában felfüggesztik.

S hogy a rendelet a gyakorlatba valósággal átmenjen, kiközösítés terhe és a szigorú engedelmisség föltétele alatt, kötelezi az apátokat végre-hajtására; a szólogadatlanak kiközösítését pedig az atya- és szomszéd-apátokra bizza. Sőt még az 1387-iki nagy-káptalani határozatot is, mivel több helyütt figyelmen kívül hagyták, megerősíti; a kik pedig megszegték, apáti állásukban felfüggeszti, a kiközösítést rájuk érvényesnek mondja ki, s nyilvános kiközösítésöket elrendeli. A perjelek- és alperjeleknek pedig meghagyja, hogy a rendi négy első apát, vagy küldöttjök megkeresésére, azon apátok felfüggesztését és kiközösítését, kiket a büntetés a jelzett mulasztás folytán ér, a káptalanban minden vásár- és ünnep-napon felolvassák; azon-felül lelkökre köti, hogy az ily módon megszégyenített apát-

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1387. nr. 1.

² U. o. a. 1405. nr. 2.

toknak mindaddig ne engedelmeskedjenek, míg a cisterciumi apáttól — kinek ez kizárólagos jogát képezi, — a feloldozást meg nem nyerik.¹

A nagy-káptalan, mivel a régi intézkedés ellenére, kedvezésből, sokszor oly egyéneket szemeltek ki az apátok a főiskolákba, kik szellemi téren semmi reményt sem nyújtottak, szigorúan megparancsolja, hogy a felsőbb tanulmányokra menőket ezután azok jeleljék ki, a kik az apátot választják, — vagy legalább is a konvent józanabb tagjai. Az egyén kiszemelésében pedig arra legyenek tekintettel, hogy fiatal, érett gondolkozású, jó lelkű, meggyökeresedett erkölcsű, jeles tehetségű, tanulásra alkalmas és törvényes ágyból legyen.²

A collegium tagjainak kiközösítés terhe alatt tilos az egyház-jog hallgatása, a cisterciumi apát engedélye nélkül.³ A ki a főiskolák valamelyikén tudori fokozatot nyer, három hó alatt köteles visszatérni azon kolostorba, mely kiképezte.⁴

1432-ben ismét sürgetik a tagoknak főiskolákra küldését és az ifjaknak egyes kolostorokban oktatását a szükséges dolgokra.⁵ 1445-ben a nagy-káptalan keservesen panaszozza el, hogy a rendben a tanult egyének száma nagyon megfogyatkozott; miért is XII. Benedek pápa föntebbi intézkedésének végrehajtását sürgeti.⁶ 1460-ban meg már olyan oktatókat követelnek a kolostorokba, kik a növendékeket a nyelvtani, logikai és fizikai ismeretekre megtanítják, s így a hittudományi szakra (theologia) előkészítik.⁷

A mai főgimnázium őse jelenik meg tehát előttünk az egyes ciszterczi kolostorokban. A kor színvonalán álló műveltséget ennél fogva ki sem vitathatja el tőlök. Sőt a tanároknak, mint a párizsi és más főiskolák növendékeiben, magasabb fokú tudományosságot látunk.

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1405. nr. 1.

² U. o. a. 1405. nr. 4.

³ U. o. a. 1405. nr. 3.

⁴ U. o. a. 1535. nr. 2.

⁵ U. o. a. 1432. nr. 4.

⁶ U. o. a. 1445. nr. 3.

⁷ U. o. a. 1460. nr. 5.

Nagy-káptalan és atya-apátság.

A nagy-káptalan és atya-apátság fontossága. A nagy-káptalan ideje, tárgya, törvényhozói és bírói szerepe. Mikor mennek a tagok Cisterciumba? Meddig tart a gyűlés? Hogyan mennek a gyűlésre? A definitorok. A gyűlés folyása. A nagy-káptalanra menés hangsúlyozása; fölmentés alóla. Az elmaradók megbüntetése. A költség fedezése. II. Béla adománya a nagy-káptalan költségei fedezésére. A határozatokat mindegyik apát megviszi övének. Az atya-apát mint visitator. A visitator joga, kötelessége és megbüntetése. Szerzetesek a visitator kíséretében. A vizsgálásért mit szabad elfogadni. Az apát-választás. A választók és a választhatók. Idegen befolyást nem engednek meg a választásnál. Nemmi szavazatra van szükség? Milyen embert kell apátnak választani? Az apát lemondása és letétele. Az anyagi ügyek ellenőrzése az atya-apát által. A cisztercziek nem lelkipásztorkodnak. A ciszterczi rend kiváltságos. Az apát esküje a megyés püspök előtt. A rend virágzása, tekintélye és hanyatlása.

Miként a vérségi kötelék soha el nem évülő szálakkal fűzi egygyé a családtagok szívét, úgy a ciszterczi kolostorokat is a »leszármazás« rendszere benső kapcsolatokkal tartotta össze. A rendi közszellem ébren-tartására működő tényezők legerősebbike: az évenkénti nagy-káptalan Cisterciumban. Az első rendi alkotmány, a »Charta Charitatis,« minden részében mélyre ható szellemről tanúskodik; de Istvánnak, Cistercium harmadik apátjának, törvényhozó tehetsége a nagy-káptalan és az atya-apáti jog szabályozásáról szóló részekben remekel.

A rend összes apátjai évenként elmennek Cisterciumba nagygyűlésre, vagyis nagy-káptalanra.¹ A megjelenés alól egyedül betegség ment föl; de ez esetben is alkalmas követ által jelezni kell az elmaradás okát. A ki más okból nem jelenik meg, a következő nagy-káptalanon bocsánatot kér s mulasztásáért büntetés alá esik.

A tanácskozás tárgya: a szerzetes életnek fentartása és fejlesztése, Szent Benedek szabályzata alapján, a szeretet és béke eszközeivel.

¹ Charta Charitatis, cap. III. (Henriquetz: Regula, constitutiones et privilegia Ordinis Cist. p. 36.)

A nagy-káptalanban az egész rend törvényhozó és birói tetteit szemléljük. Mert nemcsak a rendi szervezet épségben tartására célzó törvényeket szövegez, hanem ezek megsértőire büntetést is szab.

A szabályzatot (regula) figyelmen kívül hagyó, a kolostor anyagi ügyeivel nem törődő, vagy bármilyen tekintetben hibás apátok ellen apát-társaik itt emelnek vádat; a bevádolt bocsánatot kér, s ha bűnös, bűnhődik. Letevésnek s fölfüggesztésnek ugyanitt van helye. Az apát, ha kolostora szorult helyzetbe jut, itt terjeszti elő övéi sorsát; a többi apátok pedig, a szükség hallatára, szintén itt ajánlják meg kisegítő filléreiket.

Ezen szervezet volt az alap, melyen a gyakorlat fejlesztette tovább a »*Charta Charitatis*«-ban rejlő csírákat.

A nagy-káptalani tagok kereszt felmagasztalásának vigiliáján, vagyis szeptember 13-ikán, lépnek be Cisterciumba, — de úgy, hogy már »*Tertium*« előtt ott vannak, és a »Szent-Lélek«-ről vett konventi misén megjelennek. »*Nona*« után étkeznek. Ha szept. 13-ika vasárnapra esik, akkor úgy »*Nona*« körül jönnek, »*Vesperas*« után esznek s a káptalanban csak másnap jelennek meg. A megérkezés napján a rend összes kolostoraiban miséznek a Szent-Lélekről.¹ 1233-ban már vigilia előtti nap is bemehetnek Cisterciumba. Idegen embert azonban a megérkezés napján itt nem fogadnak.²

1439-ben nagy változás történik. A nagy-káptalani tagok ugyanis már régóta kifogásolták a gyűlés idejét azon okból, mert az aratás, szüretelés, gyümölcs-érés, a különféle vetemények betakarítása éppen ekkorra esik; a ragadós betegségek, a nagy hőség folytán, ut-közben, nagyon pusztítanak; a háború pedig ekkor már javában folyik, s így az utazás veszélylyel jár. A nagy-káptalan meghajol a kézzel-fogható bizonyítékok előtt s elrendeli, hogy az összejövetel ideje ezután a kereszt-járó napok elseje lesz. Intézkedését úgy okolja meg, hogy a napok ekkor már meglehetősen hosszúak, s mivel se nagy meleg, se nagy hideg nincs, — az utazás igen kellemes; a járványos betegségek még nem lépnek föl, s a kard is hüvelyben van még; aratásra meg még a legtávolabbi tagok

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1209. nr. 12.; a. 1210. nr. 2.; a. 1211. nr. 1.

² U. o. a. 1233. nr. 11.

is haza érhetnek, s így remélhető, hogy az apátok szorgalmasabban ellátogatnak a nagy-gyűlésre, mint eddig.¹

1455-ben ideiglenesen ismét szeptemberre teszik a nagy-káptalant, és pedig Ciara-Vallisba.² Megtörténik az is, hogy a Cisterciumban megkezdett nagy-káptalant Dijonban,³ más alkalommal pedig Belnában folytatják.⁴

A nagy-káptalanra siető apátok, ut-közben, a hol csak lehet, mindenütt rendi kolostorban, vagy majorban szállnak meg. Itt a testvérek jövet-menet illő fogadtatásról gondoskodnak.⁵ A megérkezés napján kívül, három napig tart a nagy-káptalan, s tovább nem is szabad az apátoknak Cisterciumban időzniök.⁶ Minden apát két lóval és egy megtért testvérrel utazik a nagy-gyűlésre,⁷ — csak a négy első apátnak van joga négy lóhoz.⁸ A cisterciumi kolostorba az apát kíséretében levő megtért testvérek lóháton nem mehetnek.⁹ Az apát, ha van kolostorában megtért testvér, cselédet nem vihet magával.¹⁰ Ha pedig ilyennel utazik, kard, nyíl és éles kés hordozását nem engedheti meg, — miként a magyar és német apátoknál divatos.¹¹ Szerzetes tag szintén nem mehet az apát kíséretében;¹² sőt míg a gyűlés tart, nem is lépheti át Cistercium küszöbét,¹³ — hacsak a tanácsosok (definidores) bele nem egyeznek,¹⁴ a cisterciumi apát jelenlétében.¹⁵ De a mely szerzetes ily uton-módon bejut, úgy él ott, mintha csak konvent tag volna s részt-vesz a közös zsolozmázásban; a jegyzőkre azonban ezen pont nem érvényes.¹⁶ Ha

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1439. nr. 3.

² U. o. a. 1455. nr. 1.

³ U. o. a. 1484. nr. 3.

⁴ U. o. a. 1494.

⁵ U. o. a. 1188. nr. 2.

⁶ U. o. a. 1195. nr. 6.; a. 1345. nr. 6.

⁷ U. o. a. 1199. nr. 11.; a. 1134. nr. 1.; a. 1221. nr. 24.; a. 1220. nr. 2.; a. 1137. nr. 34.

⁸ U. o. a. 1229. nr. 2.

⁹ U. o. a. 1152. nr. 27.

¹⁰ U. o. a. 1289. nr. 7.

¹¹ U. o. a. 1196. nr. 5.; a. 1247. nr. 5.

¹² U. o. a. 1134. nr. 1.; a. 1152. nr. 20.; a. 1238. nr. 3.

¹³ U. o. a. 1271. nr. 4.

¹⁴ U. o. a. 1321. nr. 14.

¹⁵ U. o. a. 1322. nr. 9.

¹⁶ U. o. a. 1280. nr. 7.

valamely apát révén főuri vagy fejedelmi küldött is jó, az erre fordított költséget az illető apát Cisterciumnak megtéríti.¹

Már mielőtt a nagy-káptalan összeülne, pünkösdt után, a cisterciumi és a négy első apát, az általok kiszemelt apátokkal együtt, elő-tanácskozmányt tartanak.² Midőn pedig valamennyien együtt vannak, megalakúl a *kormány-tanács*, vagyis a *definitörök testülete*, mely huszon-öt egyént számlál. Tagja: az összes apátságok atya-apátja, a cisterciumi apát; a négy ág atya-apátjai, — a firmitasi, pontiniacumi, clara-vallisi és morimundusi apátok; s kívülök még húsz apát. Ezeket úgy szemelik ki, hogy a négy ág első apátjai a saját ágokból sarjadzott apátságok apátjai közül ötöt-ötöt, a cisterciumi apát pedig szintén saját apátsága ágából négyet nevez meg. Ezen utóbbiak kinevezése ezzel be is fejeződik. De amazok közül a cisterciumi apát egyet-egyet töröl.

Ha a négy ág első apátjai közül valamelyik nem jó el személyesen a gyűlésre, írásban is beterjesztheti a kijelelést. Ha a négy apátság valamelyike üresedésben van, vagy pedig az apát a kormányzatra képtelen, azon apátra háramlik át joga, aki azon ágból a legidősebb apátság élén áll. Azon esetre pedig, ha az apát él s intézkedni is tud, de bármely okból elmulasztja jogát gyakorolni, a cisterciumi apát egyszerűen kinevezi helyette a kormánytanácsosokat.³

Kereszt felmagasztalása napján (szept. 14.), a világ különböző részéből össze-sereglett apátok, a Cisterciumban levő rendtagokkal egyetemben, a káptalan-házba mennek. A mint a halottak lelki üdvéért szóló imát elvégzik, a szerzetes tagok (monachi) kivonulnak és dolgukra mennek. Más napokon a szabályzat (regula) magyarázata után hagyják magokra a tanácskozókat.⁴

A gyűlés második napján, Cisterciumban, a konvent a Szent-Lélekről énekes, — a tagok egyike pedig Szent Nicomedesről csendes misét mond; másutt azonban a konvent Szent Nikomedesről, a tagok pedig a Szent-Lélekről szolgálnak énekes misét.⁵

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1277. nr. 6.

² U. o. a. 1209. nr. 13.

³ *Holstein: Codex Regul. Monast.* T. II. p. 394.

⁴ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1134. nr. 2.

⁵ U. o. a. 1186. nr. 7.

A tanácskozásban, a cisterciumi apáton kívül, mindenki állva adja elő mondani-valóját, melyet a többiek ülve hallgatnak végig.¹ A négy ág első apátja részleges tárgyalásra össze-hívhatja, a kikkel értekezni kíván. De mindegyiköknek vigyázni kell, nehogy valami össze-esküvés vagy szakadás legyen a dolog vége; mert ez esetben a bűn-részesek állásukat veszítik.² A rend ellen irányuló ügyben egy apát sem vihet levelet a nagy-káptalan elé.³ Kérülő utakon, a pápa, a püspök vagy az uralkodó közbe-jöttével érkező kérelmeket a gyűlés nem teljesít. De ha az ilyen kérelem megtagadása nem látszik czélszerűnek, módját ejti annak, hogy más tapasztalja a nagy-káptalan kezét.⁴

Nyilvános elégtételt az apátokra csak a nagy-káptalan róhat.⁵ Az elcsapott apát, letétele ügyének előadása végett, nem mehet Cisterciumba, midőn a nagy-káptalan ott üléséz.⁶

Az egész rend érezte, hogy az ősi szervezet lényegének ép-ségben maradása bensőleg össze-függ a nagy-káptalannal. Ezért hangsúlyozzák a gyűlésen együtt levő apátok, hogy a kinek joga s egyszermind kötelessége a nagy-káptalanban való részt-vevés, jelen-jék meg Cisterciumban évenként pontosan, mert különben, saját apátságában, húsz napig nem ülhet stallumába; ha pedig ezen elégtételt le nem rója, az oltárhoz nem léphet.⁷ A messzebb lakó apátokra azonban tekintettel vannak, s bizonyos évi közökben kötelezik őket a megjelenésre. De ha betegség folytán ekkor sem tehetnének eleget, a messze lakók, pl. a magyarok, a lengyelek, a spanyolok és a tengeren túliak, írásban közlik elmaradásuk okát.⁸ Az irhoni,⁹ portugalliai és galliciai¹⁰ apátok négy, — a magyarországiak,¹¹ castellaiak¹² és frisek¹³ három, — az arragóniaiak, catalauniak és navar-

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1134. nr. 3.

² U. o. a. 1200. nr. 8.

³ U. o. a. 1184. nr. 3.

⁴ U. o. a. 1157. nr. 20.

⁵ U. o. a. 1183. nr. 9.

⁶ U. o. a. 1277. nr. 7.

⁷ U. o. a. 1298. nr. 5.; a. 1281. nr. 2.

⁸ U. o. a. 1184. nr. 1.

⁹ U. o. a. 1190. nr. 1.

¹⁰ U. o. a. 1270. nr. 15.

¹¹ U. o. a. 1276. nr. 22.

¹² U. o. a. 1270. nr. 15.

¹³ U. o. a. 1266. nr. 6.

raiak¹ két évenként, meaneek nagy-káptalanra. De mivel a magyarországi, cseh és lengyel apátok még a rájuk megszabott határidőt is figyelmen kívül hagyták, az 1201-iki nagy-káptalan meghagyja, hogy a ki közülök még ezután sem okul, vessző általi büntetéssel lakoljon.² A dáciaiak és frisek 1321-ben, az apátság elvesztésének terhe alatt, évenként két-két megbizottat küldenek;³ de 1412-ben a dáciai, svéd, norvég és drueriai apátok, tekintettel a vízi és szárazföldi utak veszélyeire, már csak minden szökő-évben biznak meg egyet magok közül a nagy-káptalanra menéssel.⁴ S mivel Zsigmond királyunk uralkodása idején a háboruszkodás szinte folytonos volt, 1422-ben megengedi a nagy-káptalan, hogy Német-ország — melyhez a nagy-káptalan, úgy látszik, az uralkodó azonossága folytán hazánkat is számítja, — egy-egy provinciájában az apátok évenként néhányat válaszszanak meg és küldjenek a gyűlésre.⁵

De mivel természetes dolog volt, hogy a nagy-káptalan csak úgy szülhet nagyszerű eredményeket, ha az apátok minél szorgalmasabban látogatják, — nem elégedhettek meg az apáti székből való kiltással, a hanyag apátokkal szemben.

A nagy-káptalanról elmaradó apátok 1157-ben már minden pénteken kenyéren és vizen böjtölnek is,⁶ 1194-ben meg nem is misézhetnek,⁷ míg Cisterciumba el nem látogatnak. 1393-ban a zseb-jökben maradt uti költség kétszeresének egy év alatti lefizetésére kapnak szigorú parancsot.⁸ 1302-ben, a kik az új intézkedés után sem jelennek meg, nem misézhetnek.⁹ A kik két vagy több ízben sem mennek el egymásután, állásukat veszítik.¹⁰ Háborús állapot fölment a

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1270. nr. 13.

² U. o. a. 1201. nr. 11.

³ U. o. a. 1321. nr. 9.

⁴ U. o. a. 1412. nr. 1.

⁵ U. o. a. 1432. nr. 1.

⁶ U. o. a. 1157. nr. 13.

⁷ U. o. a. 1194. nr. 32.; a. 1195. nr. 40.

⁸ U. o. a. 1393. nr. 1.; a. 1410. nr. 1.

⁹ U. o. a. 1302. nr. 2.

¹⁰ U. o. a. 1258. nr. 11.; a. 1274. nr. 12.; a. 1275. nr. 3.; a. 1276. nr. 21. és 22.; a. 1277. nr. 24.; a. 1278. nr. 20.; a. 1279. nr. 6., 19. és 22.; a. 1280. nr. 29.; a. 1281. nr. 8. és 42.; a. 1282. nr. 33.; a. 1322. nr. 12.

megjelenéstől,¹ — de a szegénység nem;² mert ezen utóbbi esetben a többi apátságok támogatására mindegyik számíthat.

Ha az apát testileg oly gyenge, hogy a nagy-káptalanra két izben nem mehet el, le kell mondania;³ ha nem teszi meg, az atya-apát mozditja el.⁴

A nagy-káptalan nem elégszik meg egyszerűen azzal, hogy az otthon maradó apátok írásbeli mentegetődzését átveszi, hanem — rendelkezése szerint — a cisterciumi apát mindjárt az első ülésben két tagot megbiz a beérkezett tudósítások megvizsgálásával és össze-jegyzésével. Ezek azután munkálatukat a definítorokhoz terjesztik be.⁵

A nagy-káptalan tagjai húst Cisterciumban sem ehetnek s a közös étkezés alól nem vonhatják ki magokat a cisterciumi apát bele-egyezése nélkül.⁶

Bár a nagy-káptalan sok költséggel járt, még sem szabad senkinek sem — még a rend számára sem — alamizsnát kérnie. Ha pedig ily célból adományhoz jutnak, a cisterciumi közös pénztárba teszik.⁷ Igaz ugyan, hogy a nagy-káptalan többé-kevésbé az egyes apátságok pénztárát is érintette: de leginkább a cisterciumit viselte meg; mert, eltekintve a megtérítésre soha sem váró kiadásoktól, gyakran megesett, hogy az egyes apátságok adósok maradtak a rájuk eső összeggel.⁸

Ezen tapasztalat vezérelte az angol királyt, midőn Cisterciumot, a nagy-káptalan költségeinek fődözése céljából, megadományozta.⁹

Az ő példája után indult IV. Béla királyunk is, midőn, tekintettel a rendnek mélyen vallásos irányára, 1240-ben márczius 21-ikén,¹⁰ a cisterciumi konventnek, Erdélyben, a Bárczaság területén

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1389. nr. 1.

² U. o. a. 1252. nr. 21.

³ U. o. a. 1277. nr. 29.

⁴ U. o. a. 1274. nr. 6.

⁵ U. o. a. 1270. nr. 2.

⁶ U. o. a. 1322. nr. 1.

⁷ U. o. a. 1157. nr. 55.; a. 1260. nr. 10.; a. 1212. nr. 3.

⁸ U. o. a. 1389. nr. 7.

⁹ U. o. a. 1195. nr. 6.; a. 1392. nr. 2.

¹⁰ Fejér: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. III. p. 550. — Knauz: Monumenta Ecclesiae Strig. Tom. I. p. 336. — Zirczi apátsági levéltár III. 468.

levő Szent Mária-vár, Szent Péter-hegy, Méz-hegy s Tartiller-hegy (talán Tartleni) egyházakat, melyek, a megyés püspök joghatósága kizárásával, egyenesen a királyhoz tartoztak, összes jövedelmével, joga- és tartozékaival adományozta, hogy így a nagy-káptalan költségeit könnyebben fődözhesse.

Ezen plébániák területén templom vagy kápolna építése, oltárok emelése s temetők fölszentelése ezentúl csak a rend beleegyezésével történhetett meg; s ez esetben is a rend tulajdona lett.

A rend azonban nem vehette át azonnal a királyi kegy folytán jogilag hozzá tartozó javadalmakat, mert a tényleges lelkész kezén voltak. Hogy azonban a rend joga külsőleg is kifejeződjék, az egyes plébánosoknak, minden év Nagy-Asszony napjára, jog-elismerés czímén, egy ezüst márkát kellett a rend pénztárába fizetniök.

Ezen felül elrendelte IV. Béla, hogy a cziszterczi szerzet, míg a plébániák nem kerülnek kezére, évenként 100 ezüst márkát vehet föl az esztergomi királyi kamaránál.

A nagy-káptalan határozatait mindegyik apát magával viszi Cisterciumból, s otthon övéinek a káptalan-házban felolvassa. A ki a gyűlésen nem volt jelen, szintén megszerzi. Az atya-apátoknak szigorú utasításuk van, hogy a határozatokat, látogatásuk idején, mindegyik apáttól előkérjék.¹

A rend az *évenkénti* nagy-káptalant 1666-ig megtartotta, s csak VII. Sándor pápa rendelte el, hogy ezután minden *bárom* évben jöjjenek össze az apátok Cisterciumba tanácskozásra.²

A czisztercziek ősi alapszabálya: azon apátság, mely újat létesít, legalább hatvan tagja legyen;³ az új telepet pedig egy apát és tizenkét szerzetes népesítse be.⁴

A telepítő apátság, mint *atya-apátság*, állandóan fentartja viszonyát az újhoz, mint *leány-apátságához*. Az atya-apát ugyanis *évenként* megvizsgálja leány-apátságát, — bármennyi van is. A mint ide ér, a helybeli apát egészen átadja neki jogát és helyét, — azon leszámítással, hogy a vendégekkel most is ő étkezik és a fogadalmattevők esküjét is elfogadja. De ha az apát nincs otthon, az atya-apát

¹ Statuta Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1212. nr. 4.; a. 1224. nr. 9.

² *Dohme*: Die Kirchen des Cistercienser-Ordens in Deutschland. S. 15—16.

³ Statuta Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1134. nr. 37.

⁴ U. o. a. 1134. nr. 12.; a. 1189. nr. 3.

eszik a vendégekkel; ellenkező esetben azonban ennek a konventben a helye. Az atya-apát, a konvent és apátja akarata ellenére, nem intézkedik és javítgat; de ha szabályzatba ütköző dolgot lát, az apát tanácsának felhasználásával és szeretettel segít a bajon.

Az évenként ismétlődő vizsgálat alól Cistercium sem kivétel. A négy ág első apátságai — Firmitas, Pontiniacum, Clara-Vallis és Morimundus — gyakorolják itt a megtiszteltetéssel járó vizsgálati jogot.¹

A »*visitator*«-i intézményt, melyet István apát a »*Charta Charitatis*«-ban teremtett meg, az élet fentartotta és helyes voltát a tapasztalat igazolta.

A vizsgálat (*visitatio*) három napnál hosszabbra nem nyúlhat.² A vizsgálónak jó példával kell elül járnia; miért is nem engedi meg, hogy kedvéért sokfélét találjanak föl, s minden kis bajra nem megy a beteg-szobába. A mely szerzetes a káptalan-házban ételről veti föl előtte a kérdést, azon napon kenyéren és vizen böjtöl s valamennyiök előtt vesszőzést áll ki.³ 1231-ben a vizsgálónak, a sajton, tojáson és vajon kívül, csak egy pitancia jár.⁴ Az 1258-iki nagy-káptalan pedig annyit enged meg, hogy a vizsgálónak két pitanciát rendezhetnek, a vele jövő gyermekek pedig még egyszer annyi bort kaphatnak, mint a mennyi egy szerzetesnek vagy megtért testvérnek jár. S ez nemcsak azon apátságra szól, a hol vizsgál, hanem a hol csak át utazik. A vele utazó megtért testvérek vagy más egyének harisnyákat, vagy ami ezek értékével fölér, senkitől sem fogadhatnak el az ő bele-egyezése nélkül.⁵

A kit a kolostori tisztviselők közül nem lát helyén, elmozdíthatja.⁶ A szerzetest a karban, ha szükségesnek találja, megpirongatja.⁷ A ki, a tartozást tekintve, nem engedelmeskedik neki, akármily állásban legyen, — még ha apát is, — a szentségekhez nem járulhat, míg eleget nem tesz.⁸ Az erőszakos ellenszegülő, ha szerzetes

¹ Charta Charitatis cap. II. (*Henriquez*: Regula, constitutiones et privilegia Ordinis Cist. p. 36.)

² Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1233. nr. 8.; a. 1271. nr. 6.

³ U. o. a. 1193. nr. 1.; a. 1282. nr. 25.; a. 1234. nr. 6.

⁴ U. o. a. 1221. nr. 12.

⁵ U. o. a. 1258. nr. 18.

⁶ U. o. a. 1189. nr. 2.; a. 1189. nr. 31.

⁷ U. o. a. 1241. nr. 4.

⁸ U. o. a. 1189. nr. 5.

vagy megtért testvér, az össze-esküvőkre megszabott büntetés alá esik, — ha pedig apát, nem maradhat állásában.¹ A ki a visitátort vizsgáló-jogának gyakorlatában zavarja vagy akadályozza, — virág-vasárnap a káptalanban névszerint kiközösítik.²

Első pillanatra tán túlságosnak tünik föl ezen szigor. De ha meggondoljuk, hogy a »*visitor*«-i intézmény tulajdonképen *első rendű végrehajtó-hatalom*, — természetesenek találjuk. Hiszen a nagy-káptalani határozatoknak a visitátorok adtak életet; náluk nélkül csak írott malaszt maradtak volna azok. Biztosítani kellett tehát tekintélyöket s eredményesíteni befolyásukat, mely a vizsgálat alá eső apátságok összes szellemi és erkölcsi, anyagi és fegyelmi ügyeire kiterjedt.

A mit a vizsgáló határoz, a káptalan-házban évenként háromszor felolvassák, nehogy valaki úgy mentse magát, mintha semmit sem tudna róla.³ De másrésről a vizsgáló túlkapásának is elejét veszik; mert a mint a vizsgálatot megejtette, a nagy-káptalan előtt az eredményről be kell számolnia.⁴

A ki leány-apátságában, személyesen vagy megbizottja által, nem tartja meg a vizsgálatot, — vagy a ki úgy intézi a dolgot, hogy apátságában a vizsgálat elmaradjon, hat napig bocsánatos bűnbe esik, s ezek közül egyet kenyéren és vizen tölt.⁵ A ki a rendi szabályok és rendeletek megsértését nem orvosolja, az eset különbözősége szerint bűnhődik.⁶

Ha a vizsgáló apát mellett még szerzetes-tagok is működnek mint vizsgálók, ezeknek tudniok kell, hogy a küldetésökkel járó teljes hatalom tulajdonképen az apátot illeti meg. De ez, fontos ügyekben, még sem intézkedhetik az ő megkérdezésök nélkül.⁷ Ha az atya-apát maga helyett szerzetesét rendeli ki a vizsgálat megejtésére, ennek nem jár »*visitor*«-i czim.⁸ Az ilyen, atya-apáti jogot gyakorló szerzetes csak minden négy évben

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1259. nr. 2.

² U. o. a. 1302. nr. 6.; a. 1345. nr. 4.; a. 1460. nr. 6.

³ U. o. a. 1222. nr. 6.

⁴ U. o. a. 1460. nr. 3.

⁵ U. o. a. 1193. nr. 13.

⁶ U. o. a. 1192. nr. 16.; a. 1231. nr. 4.

⁷ U. o. a. 1230. nr. 4.; a. 1231. nr. 6.

⁸ U. o. a. 1238. nr. 4.

végezheti a látogatást; s míg haza nem érkezik, apátnak meg sem választható.¹ Az 1282-iki káptalan, hogy a vizsgálatnál az önzés szülte eljárásnak még csiráját is előlje, megtiltja a vizsgálatlaltal megbizott szerzetesnek a vizsgálat éve folyamán apáttá választását azon kolostorban, melyben mint vizsgáló működött.² A hittudorok, ha megbizzák őket, egy magok is, apát nélkül, megtarthatják a vizsgálatot,³ — sőt mint reformátorok is működhetnek.⁴

A vizsgálatért ajándékot elfogadni nem szabad;⁵ még a vizsgáló szolgálói is csak a legszükségesebb dolgokat kapják.⁶ A vizsgálónak ügyelnie kell, hogy nagy kísérettel ne menjen és működése sokáig ne tartson. A vizsgálat harmadik napján megállapítja a vizsgálati költségeket.⁷ 1275-ben azonban már nem követelhet a vizsgálatért semmit sem.⁸ De az 1478-⁹ és 1484-iki rendelet oda módosítja a dolgot, hogy a természetes kulcs szerint számított kiadásokat a megvizsgált apátság fődözi.¹⁰

Mint hogy az apátság éltető lelke maga az apát, vele virágozik és hanyatlik minden: az atya-apáti jog-kör delelő pontját az apát ügyeinek intézésében látom.

Ha az apáti szék halálozás vagy bármily eset folytán megüresedik, az elárvult apátság ügyeit az atya-apát veszi kezei közé.¹¹ Az apát-választás idejét kitűzi, s a gyász napjait élő apátságból települt leány-apátságok apátjait meghívja választásra azon kolostorba,¹² melynek élére új főt akarnak állítani. A megérkező leány-apátok a

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1277. nr. 1.

² U. o. a. 1282. nr. 1.

³ U. o. a. 1396. nr. 3.

⁴ U. o. a. 1439. nr. 11.

⁵ U. o. a. 1198. nr. 20.; a. 1225. nr. 30.

⁶ U. o. a. 1233. nr. 8.

⁷ U. o. a. 1256. nr. 1.

⁸ U. o. a. 1275. nr. 11.

⁹ U. o. a. 1478. nr. 4.

¹⁰ U. o. a. 1484. nr. 6.

¹¹ Az 1483-iki nagy-káptalan már azt toldja ezen szöveghez, »ha egy napi járásnál nem lakik távolabb.« (Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1483. nr. 2.)

¹² Az 1152-iki rendelet azonban kimondja, hogy az atya-apátságtól tizenöt napi járásnál távolabb eső kolostorok, apát-választás esetén, az öregebbek szavazatait átküldik az atya-apáthoz, a ki ezen az alapon erősíti meg az új apátot. Ugyanígy jár el az 1215-iki nagy-káptalan. (Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1152. nr. 24. és a. 1215. nr. 6.)

helybeli szerzetesekkel, az atya-apát ül-ülése mellett, választanak. A gyászoló konvent szerzetes tagjain kívül, a leány-apátságok szerzetes tagjai, sőt még apátjai is választhatók.¹ A kik, a helybeli szerzeteseken kívül, mindenkit ki akarnak rekeszteni a választhatás jogából, azon egy alkalommal kiesnek a választók közül.²

A választásnak függetlenül, minden idegen befolyástól menten kell végbe-mennie. Ezért rendeli el az 1258-iki nagy-káptalan, hogy az uralkodók, főrangú egyházi és világi emberek, s egyáltalán idegenek leveleit, felhívását és kérelmét, egyes tagok érdekében, a választók figyelemre se méltassák; sőt a kiknek ügyében az ily lépések történnek, azon egy esetben meg sem választhatók, — hacsak ki nem derül, hogy éppen a szóban forgó egyének megválasztásának megakasztása végett, tehát rossz akaratulag nyújtották be a kérvényt. Ha a közben-járó levél szerzője másutt lakó ciszterci szerzetes volna, büntetésből áthelyezik.³

Bár a választók a szavazásnál teljesen szabadok, egy hatalom előtt mégis föltétlenül meg kell hajolniok, — s ez a meggyőződés parancs-szava. Mindenki megesküszik az evangéliumra, hogy olyan egyénre szavaz, a ki szerinte legalkalmasabb az apátság élére. Akiről az ellenkező derül ki, mint vakmerő bünhődik.⁴

Hogy valaki apáttá lehessen, egygyel több szavazatnak kell rá esnie, mint az összes szavazatok fele, — vagyis absolut többségének kell lennie.⁵

A megtért testvérek nem szavazhatnak.⁶

A nagy-káptalan elrendeli, hogy apátoknak oly egyént válasszanak, a ki erkölcsös életű, tudományos, törvényes korú⁷ és származású.⁸

Az erkölcsös életben a rátermettségg⁹ biztosítékát látják.

¹ Charta Charitatis cap. IV. (*Henriquez*: Regula, constitutiones et privilegia Ordinis Cist. p. 37.)

² Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1444. nr. 5.; a. 1189. nr. 30.

³ U. o. a. 1258. nr. 9.; a. 1460. nr. 7.

⁴ U. o. a. 1422. nr. 2.

⁵ U. o. a. 1422. nr. 6.

⁶ U. o. a. 1181. nr. 2.

⁷ U. o. a. 1234. nr. 3.

⁸ U. o. a. 1243. nr. 3.

⁹ U. o. a. 1276. nr. 20.

A tudományosságban oly fokot követelnek, hogy a káptalanházban az Isten igéjének fejtegetését valamennyien épületes alakban hallhassák, s a világ minden részéből össze-sereglő nagy-káptalani tagok tárgyalásaiban mindegyik apát alapos készütség és tudományos nyelvezet birtokosaként vehessen részt,¹ s így egyenkint és együttvéve saját állásukra és a rendre is fényt derítsenek.

A törvényes kor kikötésénél azon idők emléke vezérli őket, midőn gyermekek jutottak a főpapi székekbe. A róm. kath. egyház jog-elvei a püspöktől betöltött harmincz évet követelnek. Az apátoknál kevesebb is elég; hiszen Szent Bernárd még huszon-öt éves sem volt. Amnyit azonban 1453-ban megkövetel a káptalan, hogy a kit apátnak választanak, legalább egy év óta fogadalmas tag legyen.²

Más rend kebelébe tartozó szerzetest nem választhatnak apátnak; s megfordítva, ciszterczi szerzetes más rendben nem fogadhat el apátságot.³

A megválasztott apátot ugyan az atya-apát erősíti meg,⁴ de azért az új apátnak szigorú kötelessége a legközelebbi nagy-káptalanon való megjelenés. Ha ezt esetleg elmulasztja, s alapos okokkal magát menteni nem tudja, elveszti apátságát.⁵

Ha valamely apát leköszön, az atya-apát néhány rendi-apátot maga mellé vesz s megvizsgálja a dolgot. A csekély okot nem fogadja el elégségesnek; de ha észszerű adatok támogatják a lemondást, — nem kifogásolja.

A hol pedig maga lát megróni valót az apátban, nem huny előtte szemet, hanem figyelmezteti a hiba megjavítására. Ha a szükség úgy kívánja, négy ízben is megteszi. S ha még ennek sem lenne fogantja, össze-hí néhány apátot, megvitatja velök a dolgot, s a méltóságára érdemetlen egyént elmozdítja hivatalából.

Ha az elcsapott apát és konventje makacskodnának s rendelkezését figyelmen kívül hagynák, kiközösíti őket. A ki később belátja hibáját s bűn-bánólag kegyelmet kér, bocsánatot nyer s vissza-

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. 1242. nr. 5.

² U. o. a. 1453. nr. 5.

³ Charta Charitatis cap. IV. (*Henriquez*: Regula, constitutiones et privilegia Ord. Cist. p. 37.) — Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1525. nr. 4; a. 1454. nr. 3.

⁴ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1422. nr. 9.

⁵ U. o. a. 1449. nr. 6.

tér egykori kolostorába, — de büneiért eleget kell tennie. Más kolostor apátja azonban nem fogadhatja be. Egyáltalán szigorú rendelet szabályozza, hogy egyik rendi apát a másik szerzeteseit be nem veheti, és saját embereit a másik kolostorába át nem helyezheti, ennek bele-egyezése nélkül.¹

Az atya-apát a leány-apátra nyilvános elégtételt nem róhat; ez a nagy-káptalan jog-körébe esik.² Az egyes apátok az atya-apáttól nyerik azon jogot, melynél fogva a nagy-káptalan küldöttei által egyesekre mért sujtó ítélet alól feloldozhatnak.³ A szerzetes tagok, apátjok bele-egyezése nélkül, senkinek, még az atya-apátnak sem írhatnak levelet.⁴ Az atya-apát nem idézheti az apátokat saját székhelyére, hanem helyben végzi el dolgát az apáttal. Ha azonban a megjelenés itt az atya-apátra veszélyes volna, másutt, biztos helyen tárgyalja le az ügyet.⁵ Ha az atya-apát a leány-apátságában tapasztalható vissza-éléseket eltitkolja, a szomszéd apátok tárják föl a nagy-káptalan előtt a valóságot.⁶

A rendi szervezet a leány-apátság *anyag*i ügyeinek ellenőrzését is az atya-apát kezeibe teszi le.

A mely apátságnak ötven márka adóssága van, új jószágot nem vehet, építkezéshez nem foghat, — leszámítva a már megkezdett épületek befejezését, a puszták és majorok tatarozását, s a tűz által elemésztett vagy különben romba dülő helyiségek ujja-alkotását. A rendeleten magát túltevő apátot az atya-apát, minden halogatás nélkül, vissza-vonhatatlanul leteszi.⁷

Hogy az apát valamely birtokot eladhasson, 1233-ban még csak az öregebbek tanácsát kéri ki;⁸ de 1277-ben⁹ és 1293-ban már az atya-apát bele-egyezése szükséges. Sőt az 1318-iki nagy-káptalan még a konvent többségének hozzá-járulását is előírja;¹⁰ az 1330-iki

¹ Charta Charitatis. cap. V. (*Henriquez*: Regula, constitutiones et privilegia Ordinis Cist. p. 37.)

² Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1183. nr. 9.

³ U. o. a. 1253. nr. 1.

⁴ U. o. a. 1195. nr. 34.

⁵ U. o. a. 1266. nr. 2.

⁶ U. o. a. 1267. nr. 3.

⁷ U. o. a. 1188. nr. 1.

⁸ U. o. a. 1233. nr. 13.

⁹ Ezen kötetben: Oklevéltár. XLII. sz. a. — Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1280. nr. 27.; a. 1281. nr. 44.

¹⁰ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1318. nr. 4.

rendeletek meg azzal toldják meg, hogy az ellenkezőleg cselekvő apát s a kolostori tisztviselők közül, a kik vele egyet-értettek a dologban, azonnal állásukat veszti.¹

A nagy-káptalan mint törvény-hozó és birói, az atya-apátság pedig mint végre-hajtó hatalom a rend életének összes nyilvánulását felölelik. S ez annál könnyebben megtörténhetett, mert a ciszterci kolostorok lelkészkedéssel nem foglalkoztak.

Az 1215- és 1234-iki nagy-káptalan szigorúan megtiltja, hogy a kolostorokban lelkészkedjenek, vagy egyes szerzetesek a plébánosok mellett segédkezzenek.² Minthogy pedig idő folytával ezen utóbbi gyakrabban megesett, az 1410-iki rendeletek erős hangon parancsolják meg az apátoknak, hogy a plébániákon működő szerzeteseket azonnal hívják vissza a kolostorba, s ezután senkit se ereszsenek ki a testület kebeléből ily célból. Ha valamelyik szerzetes az apáti rendeletnek nem hódolna s továbbra is lelkészkedéssel foglalkoznék, szökevény számba jő s szigorú börtön várakozik rá.³ Az 1437-iki nagy-káptalan is szükségesnek találja ez irányban az intézkedést s kimondja, hogy azon apátok, akik azonnal vissza nem hívják szerzeteseiket a lelkészkedés teréről és megengedik, hogy ezek falvakban és városokban világi emberekkel együtt lakjanak, azonnal kiközösítés alá esnek; a lelki pásztorkodásban élő szerzetest szökevénynek tekintik; s a mindezekre szemet hunyó atya-apát pedig, mint szintén kiközösített, apáti jog-gyakorlatát azonnal elveszti.⁴

Ciszterci apát vagy szerzetes a kisdedeket meg nem keresztelheti, — leszámítva, ha a halál veszélye fenyeget, és fölszentelt pap nincs kéznél.⁵ Azon apát, aki ez ellen vét, sőt még a ki e célra a vizet szentelte is, hat napig kenyéren és vizen él, és hét napon át nem mehet stallumába. Ha szerzetes apáti engedélylyel cselekszi meg ezt, szintén hat napig koplal; de ha saját fejéből kerül ki a dolog, kilencz napra terjed ez a vékony táplálkozás. A kit pedig tettében vakmerőség vezet, még szigorúbban bünhődik.⁶ Egy évvel később még erősebb hangú rendelet dörög fülünkbe. Amely apát ugyanis

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1330. nr. 9.

² U. o. a. 1234 nr. 1.; a. 1215. nr. 20.

³ U. o. a. 1410. nr. 2.

⁴ U. o. a. 1437. nr. 16.

⁵ U. o. a. 1137. nr. 7.

⁶ U. o. a. 1185. nr. 8.

1186-ban keresztelt meg valakit, hat pénteken kenyéren és vizen él, karácsonig nem miséz és stallumán kívül marad. A ki pedig ezután szegi meg a törvényt, minden pénteken koplal, s mindaddig nem miséz és nem megy stallumába, míg a nagy-káptalan meg nem engedi. Ha szerzetesről van szó, ugyanezen büntetés alá esik, leszámítva a stallumra vonatkozó részt.¹

Kereszt-vízre cziszterczi apát vagy szerzetes senkit nem tarthat.²

Az Isten igéjét rend-tag csak a püspök rendeletére,³ vagy a nagy-káptalan engedélyével hirdetheti.⁴ Pénzért vagy bármely más értékért misézni tilos.⁵

Szóval a cziszterczi rend már saját szervezetében elegendő biztosítékot nyújtott a szerzetes élet kifejlesztésére. Természetesnek tűnik föl tehát II. Paschal pápának eljárása, midőn Cistercium, s így a cziszterczi rend megerősítéséről szóló levelében, az apátságot, bármely halandó megterhelésével szemben, mentnek és szabadnak nyilvánítja, s a megyés püspöknek járó kánoni tisztelet fentartásával, *egyenesen az apostoli székek rendeli alá.*⁶ Ugyanigy jár el IV. Sándor pápa nyomán IX. Bonifác, midőn 1401-ben márcz. 17-én kelt levelében⁷ a czisztercziek összes egyházait, kolostorait, házait és pusztáit, melyeknek a rend már eddig is birtokosa, vagy a jövőben jut birtokába, *Szent Péter és saját pártfogása alá fogadja és minden-féle püspöki joghatóság alól kivesszi*, s a rend tagjai-, kolostorai- vagy bármely birtokára a püspökök által kimondott egyházi tilalmat, kiközösítést és fölfüggesztést megsemmisíti, s így, miként mindig volt, *kiváltságos rendnek* nyilvánítja. Szóval a czisztercziek a szerzetes élet, rendi fegyelem, apát-választás, egyházi

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1186. nr. 3.

² U. o. a. 1185. nr. 8.; a. 1186. nr. 3.; a. 1460. nr. 8.

³ U. o. a. 1191. nr. 8.

⁴ U. o. a. 1212. nr. 12.

⁵ U. o. a. 1182. nr. 4.

⁶ *Holstein: Codex Reg. Mon. II. p. 390. — Henriquez: Regula, constitutiones et privilegia Ordinis Cist. p. 51.*

⁷ . . . *monasteria vestra, ecclesias, grangias, domos in quibus divinis estis mancipate obsequiis, cum omnibus bonis suis, que in presentiarum rationabiliter possident aut in futurum iustis modis, prestante Domino, potuerunt adipisci, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et ab omni iure Episcoporum eximimus, decernentes omnes excommunicationis, interdicti ac suspensionis sententias, si quas in vos vel vestrum aliquos aut in monasteria seu quelibet loca dicti ordinis per predictos Episcopos aut quoscumque alios prelatos promulgari contigerit, irritas et inanes.* (Monumenta Vaticana Hungariae. Ser. I. Tom. IV. p. 310--311.)

látogatás, a fölmerülő esetek megvizsgálása és megjavítása, a lelki gyakorlat és anyagi dolgok ügyében közvetlenül a római szent-szék alatt állottak.

Ezért hangsúlyozza és szabja meg a nagy-káptalan azon szöveget, mely szerint a cziszterci apátoknak fölavatásuk alkalmával a megyés püspök előtt meg kell esküdniök. Az eskü-forma ez: Én N. (pl.) zirczi, pilisi, pásztói és szent-gothárdi apát neked püspök atyám N., a te kánonilag következő utódaidnak és a (veszprémi) szent-széknek, a szent-atyák által Szent Benedek szabályzata értelmében megállapított alárendeltséget, tiszteletet és engedelmességet örökre megfogadom, *a rendi jogok fentartásával*.¹

A mely apát másként mer megesküdni, a következő nagy-káptalanon állását veszti.²

Az apát felavatását (benedictio) a megyés püspök végezi, — és pedig ingyen.³ Ha ez vonakodik, más püspököt kérnek föl.⁴

A cziszterci rend ily alkotmány mellett gyors fejlődésnek indult. A közvélemény melléje áll, a fejedelmek megszeretik, a pápák bizalmokkal tüntetik ki. Már a XII. század közepe táján oly nagy a kolostorok száma, hogy az 1151-iki nagy-káptalan új apátság alapítását eltiltja. A rend tartott a gyors terjeszkedés veszélyétől, s ezért alkotta meg ezen törvényt. De czélszerűtlenségét csakhamar belátta, s végre-hajtásával keveset törődött. S így történt meg, hogy Szent Bernárd halálakor (1153) háromszáz negyven-három, — a tizennegyedik század közepe felé (1342) pedig hétszáz-hét volt az apátságok száma.

De a rend nemcsak külsőleg terjeszkedett, hanem tekintélyileg is emelkedett. III. Inceze, a nagy pápa, már Szent Péter trónjának elfoglalásánál annyira kitüntette, hogy pápaságának megkezdődését a rend fő-kolostorának, Cisterciumnak apátjával, s így a renddel közölte s kifejezte azon erős bizalmat, melylyel a cziszterciekre

¹ »Ego N. abbas (e. g.) de Zircz. Pilis. Pászto et ad S. Gothardum subiectionem, reverentiam et obedientiam a sanctis patribus institutam secundum regulam S. Benedicti tibi pater N. episcopo, tuisque successoribus canonice substituendis et sanctae sedi Veszprimiensi, salvo ordine nostro, perpetuo me exhibiturum promitto.« (Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1224. nr. 19.; a. 1221. nr. 25.; a. 1223. nr. 15.)

² Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1224. nr. 19.

³ U. o. a. 1248. nr. 3.

⁴ *Henriquetz*: Regula, constitutiones et privilegia Ordinis Cist. p. 62.

nagyszerű terveinek keresztül vitelénél számít. Uralkodása alatt pedig alig van kényesebb ügy, melyet nem kezeikbe tesz le.

Még az I. lyoni zsinat idején is (1245) oly szemmel nézték a rendet, hogy IV. Incze külön levélben közölte vele II. Frigyes császár kiközösítésének elkerülhetetlenségét. De IV. Kelemen pápa kormánya már oly viszonyok között találta, hogy a római szék a cisterciumi és más apátokat magához rendelte a belső állapotok megbeszélése végett. Ekkor születtek meg a »*Clementinák*«-k (1265), melyekben a rendi alkotmány-pontok újra életre kelnek. A hatás, mely ezen kodifikálást követte, majdnem százados lön. De XII. Benedek pápa, maga is ciszterczi szerzetes, tapasztalásból ismervén a hiányokat és fogyatkozásokat, 1334-ben közzé-tett rendeleteivel, melyek »*Benedictina*« név alatt ismeretesek, ismét elérkezettnek látta az időt, hogy a meglazult rendi életet régi szigorára vezesse vissza. A XIII. század elején egész pompájában diszlő virágzás kora azonban többé nem ismétlődött soha!

II. RÉSZ.

A PILISI APÁTSÁG TÖRTÉNETE.

1184—1541.

I. FEJEZET.

A PILISI APÁTSÁG SZINHELYE, KELETKEZÉSE ÉS ALAPÍTÓJA.

Hazánk nyugati határai nem felötlők. A kis és nagy magyar Alföldet szétválasztó hegységek. A Duna-könyök jelentősége. A Pilis-hegység természete. A Pilis név jelentése. A pilisi apátság hol-léte feledésbe megy. Az apátság szinbelye a pálosoké lesz. A Pilis-hegy alján levő rom a pilisi apátság, vagy a szent-keresztí pálos kolostor maradványa-e? A pálosok Szent-Keresztje az esztergomi egyházmegyében, a pilisi apátság pedig a veszprémben volt. Van elegendő jogczím, hogy a romokat a pilisi apátságénak tartsuk. Pilis-Szent-Kereszt neve ma is Pilis. Kovácsi a pilisi egyház közelében volt. A szinbely természete és a stilszerű kőmaradványok czisztercezi építkezéstről tanuskodnak. Az alapítás éve bizonyos; a napra nézve eltérés van az adatokban. III. Béla az apátság alapítója.

Edes hazánk a Közép-Duna mellékén terül el. Minden oldalról természetes határok választják el a külföldtől; csak nyugaton kevésbé felötlő a határ-vonal. Itt húzódnak ugyanis az Alpok legkeletibb nyulványai, melyek, a Dunának keletre hömpölygő hullámaival, mintegy jelzik az európai művelődés terjedésének irányát.

Az Alpok hegyszerének ezen keleti ágai, délnyugatról éjszak-keletre haladva, Bakony, Vértes, Pilis nevezet alatt — a Duna bal oldalán hozzájok csatlakozó Cserhát, Mátra s Bükk hegységgel — két részre osztják a Közép-Duna medenczéjét, — kis és nagy magyar Alföldre.

Bár hazánknak minden talpalatnyi földje, tekintettel a multa, kegyeletet, a jövő szempontjából pedig éber figyelmet érdemel: mégis, ha a történelmi tények előtt meghajlunk, el kell ismernünk, hogy ezer éves állam-életünkben az első szerepet azon Duna-hajlat játszotta, melynek határát az Esztergomtól Váczon át Budapestig

terjedő Duna, s az Esztergomtól Budapestig képzelt egyenes vonal alkotja.

Megértették a Duna-könyök földrajzi jelentőségét már a keletiek, majd meg az utánnok jövő rómaiak is. Szinte tört utra léptek tehát királyaink, midőn székhelyökül az egyházi középponttá is lett Esztergomot, majd meg Székes-Fehérvárt, Budát és Visegrádöt szemelték ki.

S történetünk, valamint állami életünk első századaiban, úgy később, a mohácsi vést követő megoszlás, a török hódoltság és a magyar szabadság-harczok idején is igazolta, hogy a kié a Duna-hajlat, azé az ország. Ma meg minden ember hazafias önérzettel figyeli, hogy az egygyé olvadt iker-város, hazánk fővárosa, nemzetünk szeme-fénye, Budapest ugyanitt küzdötte föl magát európai hirnévre.

Ezen Duna-könyökben húzódik el a Pilis-hegység, mely Esztergom és Szent-Endre között meredekül ereszkedik le a Duna völgyébe. Itt kopár sziklák, odább délre erdős kúpok emelkednek.

Visegrád tájékáról futnak ki a trachit-hegyek, melyek Szent-Lélek és Pilis-Szent-Kereszt táján mészkő-hegyekben folytatódnak. A hegygerinczek éjszak-nyugatról délkeletre húzódnak, mindenütt párhuzamos völgyek által kísérve. Ott, hol a hegygerincz éle legmagasabbra nyúlik, mered ég felé a Pilis-hegy, melytől az egész hegység nevét nyerte.

Pilis elnevezéssel nemcsak e helyütt, hanem Esztergom, Komárom, Nógrád, Nyitra, Zala, Heves, Szabolcs, Szathmár s más vármegyék területén is találkozunk. Nyomozzuk tehát e szó jelentését.

Szerelmey¹ azt állítja, hogy a jászok és bessenyők, kunok és székelyek, régi pogány mód szerint, *kopaszon, azaz pilisesen* viselték fejöket.

E szerint tehát Pilis tarságot, kopaszságot jelentene.

A »Magyar nyelv Szótára«-ban² azt olvasom, hogy »Molnár Albertnél pilis annyi mint levakart, lereszelt valami (rasura, das Abgeschabte, Feilstaub)«; továbbá »a római egyházban a fölszentelt

¹ Szerelmey: Magyar hajdan és jelen. 6. l.

² Czuczor-Fogarasi: A Magyar nyelv Szótára. V. köt. 217. l.

papok és szerzetes-rendüek feje tetején kopaszszá borotvált ke-
rekded hely: pap-pilis, pap-koszorú, barát-pilis.«

Pilis tehát itt is csupasz, kopasz értelemben fordul elő.

Részben megegyez ezen magyarázattal Umlaufft Frigyes föl-
fogása,¹ mely szerint nálunk valamely helyet vagy kopasz területen
fekvése, vagy méz-termelése miatt neveznek Pilisnek.

De meg a tapasztalás is igazolja, hogy Pilis névvel a magas,
és pedig rendszeren kopasz hegy-ormokat szokták jelölni; mint te-
szem Erdélyben.

Az tehát bizonyos, hogy a *pilis* és *kopasz* fogalom tartalmát
azonos jegyek alkotják.

De kérdés, mely nép nyelv-kincse vallja a pilis szót saját szü-
löttjének?

Szláv tartományokban sok a Ples, Plesce, Plesevice helynév,
s ezek jelentése mindenütt: tarság, kopaszság.

Habozás nélkül kimondhatjuk tehát, hogy a pilis szót mi a
szlávoktól vettük át, s az ő elnevezésök alapján használtuk azon
helyek jelelésére, melyek még ma is e nevet viselik, mint a Pilis-
hegy, melynek délre tekintő sziklái most is igazolják az elnevezés
helyességét.

A Pilis-hegy dél-keleti lábánál, Pilis-Szent-Kereszttől alig tíz
percznyire, Budától és Esztergomtól majdnem egyenlő távolságra,
ma már csak a föld alatt rejtőző romok jelezik az egykor híres pi-
lisi ciszterczi apátság színhelyét.

Alig hinné el bárki is, pedig szomorú való, hogy a pilisi apát-
ság helyére, nem is egészen két század alatt, a feledés sűrű fátyola
borult. Amint ugyanis épületei 1526-ban elhamvadtak, 1541-ben
meg a török betelepedésével egész Pilis-vármegye behódolt terület
lett, s így az apátság czimét viselő egyházi férfiak az itt levő birto-
kokból mit sem élveztek: senki sem törődött vele, s így ter-
mészetesen kiesett az emlékezetből, hogy hol virult egykor az
apátság.

¹ *Umlauff Frigyes*: »Geographisches Namenbuch von Österreich-Ungarn« című művé-
ben így ír: Pilis — kahle Platte, auch Honiggefäß; zahlreiche Orte in Ungarn, entweder
wegen der Lage an oder auf einer Platte, oder wegen der Honig-gewinnung so benannt: die
Orte mit dem Zusatze Pilis liegen fast ausnahmslos im Comitatus Pest-Pilis-Solt-Kiskún.

Csakis így történhetett, hogy, midőn 1712-ben okt. 5-én III. Károly király Nezorin Florián wellehrádi (Morva-ország) cziszterczi apátot nevezte ki pilisi apáttá, a kolostor színhelye miatt ennek sok baja, utódának pedig hosszas pere akadt a pesti pálosokkal.

Ezek ugyanis a török kiverése után siettek vissza-foglalni az elvesztett teret. S a hol tehették, sok levén a gazdátlan föld, arra is rátették kezöket, a mi elődeiké még gondolatban sem volt. Így jutnak ők az egykori pilisi apátság földjeihez és színhelyéhez, melyekről csakhamar kisütötték, hogy rendjöknek régi tulajdonai.

A wellehrádi czisztercziek, — s ez már csakugyan megdöbentő — a bíróság előtt nem tudták beigazolni, hogy a per tárgyát képező rom a pilisi apátság maradványa.

Örökségként szállott tehát ránk, hogy a pilisi apátság helyére nézve mindeddig csak tapogatódtunk. De most már haladéktalanul eldöntésre vár a kérdés: *vajjon a Pilis-hegy dél-keleti felének alján levő romok a pilisi cziszterczi apátság, vagy a pálosok szent-keresztii kolostorának maradványai-e?*

A pálosok évkönyveiből¹ megtudjuk, hogy Özséb esztergomi kanonok, szétosztván mindenét a szegények között, az *esztergomi egyházmegyében* levő pilisi magányba, közel Szántóhoz, a hármass barlang mellé, vonult; itt később kis-szerű templomot,² majd megkeves embert befogadó rendházat emelt, s a pálos-remeték számára, kiket Szent Ágoston szabályait követő szerzetesekké alakítani igyekezett, az esztergomi érseknél kieszközölte, hogy ott misézhessenek.³

Midőn Özséb, a még remete életet folytató pálosok tartomány-főnöke, a remetéskedésnek rendi szervezetre változtatásához a római szent-szék bele-egyezését kérelmezte, IV. Orbán pápa Pál veszprémi püspököt bizta meg, hogy az egyházmegyéje területén élő remeték élet-módját vizsgálja meg és tudakolja ki, vajjon rendelkeznek-e annyi vagyonnal, hogy mint Szent Ágoston szabályát követő szerzetesek tisztességesen megélhetnének.

¹ Eggerer: *Fragmen Panis Corvi Proto-Eremitici*. Libr. II. Cap. III. pag. 75. „.... in solitudine Pilisiensem *Strigoniensis territorii* non procul a Szanto, iuxta speluncam triplicem .... secessit.»

² U. o. Libr. II. Cap. III. pag. 75. .... »Ecclesiolam modicam S. Crucis in Pilisio dictam, iuxta triplicem quam diximus speluncam erexit, ... cui adiunxit monasteriolum« ....

³ U. o. Libr. II. Cap. III. pag. 75. .... »obtentaque facultate a suo archipraesule *Strigoniensi* tremenda missae sacrificia offerre« ....

A vizsgálat megtörténik, és kiderül, hogy még nincs elégséges jószáguk. Erre Pál püspök, Rómából nyert jogánál fogva, szabályzatot készít az ő megyéjében levő pálos remeték számára, s meghagyja, hogy, ha valaki közülök, az elsorolt kilencz helyen kívül, egyházmegyéje bármelyik részében tartózkodik, — egyházi átok alá esik.

A kilencz hely között nem olvassuk a pilisi Szent-Keresztet. Következőleg nem is volt a veszprémi egyházmegye területén; mert különben bizonyára megemlítette volna Pál püspök. Hiszen éppen ez a hely volt ekkor a pálos-remeték középpontja; tehát Pálnak ismernie kellett.

Helyesen jegyzi meg tehát a pálosok évkönyv-írója: azért nem sorolta fel Pál veszprémi püspök a pilisi Szent-Kereszten tartózkodó remetéket, mert *ez a Szent-Kereszt a veszprémi egyház-megye területén kívül esett.*¹

Kún László hadai, midőn 1285-ben Oldamur kún vezér ellen vonultak, a király határozott parancsára felgyújtották *az esztergomi egyházmegye keretébe eső, Szántó közelében levő szent-keresztí kolostort.*²

Midőn a pálosok 1290-ben harmadik tartomány-főnöküket, Istvánt megválasztották, ez, Pál veszprémi püspöknek a római szent-szék megbízása alapján készült rendelete értelmében, saját *megyés főpapjától, Lodomér esztergomi érsektől* kérte a megerősítést.³

Szóval, kétségsbe-vonhatatlan adatok bizonyítják, hogy a pálosok szent-keresztí kolostora *az esztergomi egyház-megye területén* volt.

De azt meg tudjuk, hogy a Pilis-hegynél levő romok azelőtt a veszprémi,⁴ ma pedig az ebből kihalótt székesfehérvári egyházmegye területére esnek. Így tehát szó sem lehet a pálosok itteni tartózkodásáról; s ennek még gondolatát is el kell ejteni.

¹ Eggerer: *Fragmen Panis Corvi* Libr. II. Cap. III. pag. 75. . . . »quorum memoria in dictis litteris, eo quod extra territorium Wesprimiense situata fuerint, supprimitur.«

² U. o. Libr. II. Cap. IV. pag. 85. . . . »Conventus S. Crucis prope Szanto, in dioecesi Strigoniensi, . . . fortunis fere omnibus exutus, . . . aedificiis Vulcano consecratis, a priori forma plane alienus fuit.«

³ U. o. Libr. II. Cap. V. pag. 89. »Postulans vero sui officii robur a dioecetano . . . accessit ad Lodomerium, archiepiscopum Strigoniensem, tanquam eius dioecesis inquilinus.«

⁴ Ezen kötetben: Oklevéltár lépten-nyomon ezt bizonyítja.

De kérdés most már, van-e elégséges jogczím, hogy a szóban forgó romokban a pilisi cziszterczi apátság emlékeit lássuk?

Az apátság neve okleveleinkben Pilis, s ennek változatával Pylis, Pylis, Pelis, Pelys, Peles, Ples, Plis, Plys, Pleisz, Pljes, Piljs, Pelixio, Pilizia,¹ Pilisci, Piligi² fordul elő. A nyomtatott forrásokban, ezeken kívül, még több alakkal is találkozunk.³ A pilisi apát és konvent akaratlanul is elárulják kolostoruk nevének szláv származását, mert úgy pecsétjökön, mint kiadványaikban s az aláírásnál mindig *Pelis* névvel jelölik meg az apátságot.

»Pilis« mint birtok (possessio) többször előfordul okleveleinkben; így pl. 1360-,⁴ 1387-ben⁵ és 1615-ben.⁶

1762-ben máj. 20-án kelt iratban meg azt olvassuk, hogy *Szent-Kereszt más néven: Pilis.*⁷

Midőn 1889-ben augusztus havában, a pilisi apátság színhelyének biztos megállapítása czéljából, Pilis-Szent-Kereszt környékét bejártam, személyesen győződtem meg, hogy a nép Pilis-Szent-Keresztet ma is csak »*Pilis*«-nek hívja.

Az apátság neve, Pilis, annyit kétség-kívül bizonyít, hogy a kolostornak »*Pilis*«-en — más szóval Pilis-Szent-Kereszten kellett lennie.

Hatalmasan támogatja ezen állítást az is, hogy a pilisi cziszterczi apátság, — miként az alapításról szóló sorokon⁸ kívül majdnem⁹ mindegyik okiratban olvasható, — a *veszprémi egyházmegyében*

¹ Monumenta Vaticana Hungariae. Ser. I. Tom. IV. p. 392.

² U. o. Ser. I. Tom. II. p. 499.

³ Pilesium, Piletz, Pleisse, Pelizium, Pelicium, Pelisia, Pelisa, Peliseum, Pelisseum, Peliscium, Pelistreno, Polis, Polisy, Pelitz, Peliz, Belis, Pelesium, Pelinum, de Pelle, Petis, de Petisco, de Peilxio, Pellilosí abbatiá. (*Janauschek: Originum Cisterciensium* Tom. I. pag. 182.)

⁴ Magyar országos levéltár: Dl. 4969. sz.

⁵ U. o.: Dl. 7341. sz. Prohibicio Stephani, filii condam Nicolai de Pylis, ab invectione frugum illarum, quas in terris Joannis Mikola ad porcionem eiusdem in *possessione Pylis*, comitatuque eiusdem nominis habitam spectantibus violenter insemiaavit per annotatum Joannem Mykola, coram comitatu Pestiensi, anno 1387. facta.

⁶ Győri kápt. orsz. levéltár: Prot. anni 1615. fol. 489.

⁷ Magyar orsz. levéltár: A pesti pálosok konventjének regestruma Fasc. 7. nr. 17: »Possessio Szent-Kereszt, alias Pilis nuncupata.«

⁸ Ezen kötetben: Oklevéltár CLXIV. sz. a.

⁹ Van ugyan eset, midőn az esztergomi egyházmegyébe helyezik. Ez azonban csak tévedés. Mint IX. Bonitác papánál is látjuk, ki 1392. jul. 3-iki levelében az esztergomi, a többiben pedig már helyesen a veszprémi egyházmegyében nevezi meg. (*Monumenta Vaticana Hungariae. Ser. I. Tom. III. pag. 137, 198, 315.*)

volt.¹ Már pedig a tárgyalás alatt levő romok az egykori veszprémi, ma azonban székesfehérvári püspökség területére esnek.

Az apátság helyére nézve van még részletesen tájékozó adatunk is. Midőn ugyanis IV. Béla királyunk, 1254. jun. 28-iki keletű megerősítő oklevelében, elsorolja a pilisi apátság által békésen birtokolt falvakat, — fölemlíti *a pilisi egyház közelében levő Kovácsi falut is.*²

Kovácsi csakugyan ma is létezik Pilis-Szent-Kereszt mellett; de jelenleg nem falu, hanem csak puszta.³

E szerint tehát a pilisi apátság a mai Kovácsi puszta közelében volt; vagyis ott, hol a romok ma is láthatók, tudniillik a Pilis-hegy dél-keleti lábánál.

Bár a felsorolt adatok meggyőződésemet, a pilisi apátság színhelyére nézve, a teljes bizonyosság magaslatáig emelték, — mégsem értem be velök. Magát a rend belső szervezetét is igyekeztem a bizonyítás körébe vonni. S e lépésnél sem maradtam cserben.

A pilis-szent-kereszt-i romok színhelyének szemlélete legott a cziszterci rend szabványait juttatta eszembe. Völgy,⁴ erdős terület, víz és zord vidék, — és ezzel megvan a cziszterciek letelepedésére elégséges föltétel.

S mivel a Pilis aljában mindez bőven kinálkozott, a topografiai viszonyok is e helyre követelik az apátságot.

A romok között jártomban-keltemben legfőbb óhajom volt: egy stilszerű kódarab. Hasztalan volt minden. Végül Pilis-Szent-

¹ Magok a pilisi apátok is a veszprémi egyház-megyébe helyezik apátságukat. (Ezen kötetben: Oklevéltár CXXVIII. sz. a.)

² „*Prope eandem ecclesiam villa Kuachi.*» (Ezen kötetben: Oklevéltár XXXV. sz. a.)

³ Hogy Kovácsi falu alatt, melyről az imént idézett oklevél emlékezik, csakugyan a Pilis-hegynél levő Kovácsi pusztát kell érteni, kézzel-foghatólag bizonyítja azon szerződés-tervezet, melyet a pesti pálosok részéről Horváth György, a wellehrádi cziszterciek részéről pedig Wlach Róbert a múlt században készítettek. Ennek második pontja így hangzik: „*Ordo Sancti Pauli Primi Eremitae et conventus Pestiensis, propagandae etiam divinae gloriae et augendi cultus amore ductus, in locum — ruderum resolvit et vigore praesentis tractatus se obligavit partem unam terreni, ad montem Pilis possessi, in limitibus olim villae, nunc vero praedii Kovachy, excissurum, et erigendae actione tenus nominatae abbatae Beatae Mariae Virginis de Pilis destinaturum; ita quidem, ut excindenda haec plaga in longitudine sua, a termino metarum possessionis Szent-László usque ad limites Csobankenses et respective Szántóienses extendatur, latitudo vero ab antiquis villae, modo vero praedii Kovachy, metalibus limitibus, sumpto principio versus septentrionem et occidentem ac versus montem Pilisiensem ad passus trecentos extensa intelligatur.*» (*Magyar országos levéltár: A pesti pálosok koncentjének regestruma. Fasc. 7. nr. 59.*)

⁴ Bernardus valles, Benedictus montes amabat, — tartja a régi latin kifejezés.

Kereszten, a faluban, nagy nehezen hozzá-jutottam egy két emlékszerű részlethez, melyeket ezen kötetben szemlélhet az olvasó.

Egy tekintet, s tisztában voltam, hogy cziszterczi épület romjaival van dolgom. De az ellen-próba megejtése céljából elhatározássá érlelődött bennem a gondolat, hogy fölkeresem az egyetlen hazai cziszterczi mű-emléket, a kunok bél-három-kuti apátságának templomát, Borsod vármegyében. Az össze-hasonlítás szép eredménynyel kecsegtetett, mert ezen apátság a pilisiből települt 1232-ben; s így tudtam, hogy a kettő között nagy hasonlatosságnak kellett lennie.

S lelkem valósággal repesett örömében, midőn a bél-három-kuti, másként apátfalvi templom megtekintésekor, ennek részei s az általam össze-szerzett darabok között nagy rokonságot, sőt megegyezést tapasztaltam.

Mindezt összefoglalva, ingatlan alapokon nyugszik azon meggyőződésem, hogy *a pilisi apátság a 'Pilis-hegy dél-keleti alján, a romok helyén volt.'*¹

De kérdés most már: *mikor jött létre a pilisi apátság?*

A hosszas viszontagság, melyen apátságunk keresztül ment, alapító-levelét ugyan elemésztette; de keletkezésének idejét nem tudta elfődni előttünk.

Azon szigorú egység, mely a cziszterczi rend összes intézményeit áthatja, magával hozta, hogy Cisterciumban, mint közép-pontban, valamennyi apátság alapításáról hiteles kimutatást készítsenek. Ezért kellett ide, már a XIII. századtól kezdve, mindegyik apátságnak megküldenie saját nevét, alapítása évével együtt.² Itt

¹ S ezzel eloszlott a homály, melyet Boufini árasztott a pilisi apátság színhelyére azon állításával, hogy a pilisi kolostor *Visegrád fölött volt.* (Bombardi: *Topographia Magni Regni Hungariae.* pag. 47: »quam (abbatiam Pilisiensem) Boufinius supra Visegradum fuisse scribit.« — Ugyszintén elesik az a nézet, melyet Bél Mátyás úgy fejez ki, hogy a Pilis-hegynek Szántó felé eső részén régi hatalmas *várnak* nyomai láthatók. (Bél: *Notitia Hungariae Novae geographico-historica.* Pars. I. Tom. III. pag. 8. »Ea parte, qua Szántó ei (monti Pilis) subiectus est, ruinas ostendit, arcis olim solidae.«) Ezen felfogás onnét keletkezhetett, mert félre értették IV. Béla királynak felesége, Mária királyné, számára 1259-ben tett adományát. Mária királyné ugyanis kérve kérte férjét, IV. Bélát, adna neki a *pilisi erdőben* egy hegyet, hogy ennek tetejére várat építhessen, menedékül a margit-szigeti apáczák és mások számára, a tatárok betörésének ismétlődése esetén. IV. Béla meghallgatta e kérelmet, s a *pilisi erdőben levő Visegrád hegyet* oda adományozta nejének, Máriának, ki *itt* nagy költséggel diszes és erős várat emelt.

Mária királyné vára tehát nem a Pilis-hegyet, hanem a pilisi erdőben levő Visegrád-hegyet ékesítette. (Theiner: *Monumenta Historica Hungariae.* Tom. I. pag. 252—4.)

² Statuta capituli generalis ordinis Cisterciensis anni 1270. nr. 13. (Martene et Durand: *Thesaurus novus Anecdotorum.* Tom. IV. pag. 1433.)

azután nagy hártva-tekeresre és a nagy-káptalanok évét is jelző fa-táblára följegyezték s hitelesítették az adatokat, a világ minden részéből össze-jövő káptalani tagok előtt.

A kételkedésnek még árnyéka sem férhet tehát ezen, kincset képező forráshoz. Már pedig pilisi apátságunk alapítás-évét, szerencsére, szintén ebből meríthetjük.

1765-ben február 22-én ugyanis Trouvé Ferencz cisterciumi apát, Zury Fülöp pilisi apát kértére¹ az említett kutfökből készített kivonatot megküldötte. Ebből megtudjuk, hogy a pilisi apátság a clara-vallisi ágnek hajtása. Clara-Vallisből jött létre ugyanis 1131-ben Carus-Locus (Cherlieu, Burgundban, a besançoni egyházmegyében); ebből keletkezett 1136-ban Acey, másként Locus-Accintus (Burgundban, a besançoni egyházmegyében); Aceyból pedig 1184-ben május 27-én települt Pilis, a veszprémi egyházmegyében.

Az alapítás évére nézve ugyanigy nyilatkozik az osztrák szentkeresztii czisztercieknek 1732-ben szerzett adata is; de a napnál már van eltérés.²

A nyomtatott források legnagyobb része³ szintén az 1184-ik évet jelöli meg az alapítás évül;⁴ a napra nézve azonban majd máj. 27-ikét, majd junius 26-ikát emlegetik.

A 1184-ik évhez tehát szó sem fér. A napnál észlelhető különbözőség a biztos megállapítás utját elvágja ugyan, de a valószínűség terét szabadon hagyja az ember előtt.

Tekintettel arra, hogy nemcsak a kéznél levő cisterciumi okirat, hanem nyomtatott munkák is beszélnek május 27-ikéről, — kész vagyok az elnézésből támadt toll-hiba gondolatát elejteni, s az eltérést az eredetileg használt források különböző voltában keresni.

De ezen esetben, úgyszintén ha a toll-hibát fogadjuk is el, — azt hiszem — minden más adatnál több bizalmat érdemel azon közlés, melynek szerzője maga a rend első embere, a cisterciumi

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CLXIV. sz. 3.

² »Anno MCLXXXIV. VI. Kal. Julii fundata est abbatia de Pelisio.« E szerint tehát jun. 26-ika volna az alapítás napja. (Az osztrák szentkeresztii cziszterciek levéltára. Rubr. 47. Fasc. 8. nr. 2. és 8.)

³ *Janauschek*: Originum Cisterciensium Tom. I. p. 182.

⁴ Pázmánynak a kolostorokról szóló jegyzékében 1384 fordul elő mint az alapítás éve. De ez természetesen csak sajtó-hiba.

apát, s mely kizárólag azért készült, hogy a pilisi és pásztói apátságok alapításának idejét megismertesse. Én tehát nem június 26-ika, hanem május 27-ike felé hajlom.

Kiegészítésül adjuk meg azon kérdésre is a választ: *ki alapította a pilisi apátságot?*

Péter cisterciumi főapát, Ubcellus párizsi apát, Vilmos cisterciumi perjel, Péter és Servius cisterciumi szerzetesek, 1183-ban, megfordultak III. Béla királyunk udvarában s kieszközölték tőle, hogy a magyarországi cziszterczi rendü kolostorok, melyek már eddig léteznek, vagy a jövőben keletkeznek, mindazon szabadságot élvezhetik, a melynek a rend Franciaországban birtokosa; továbbá az ismeretes rendtagok, s az ő révökön az ismeretlenek is utazhatnak, szolgálat-tevőikkel együtt, egyik kolostorból a másikba, ha a közbiztonsági viszonyok megengedik.¹

A dolog természete hozta magával, hogy e találkozáson, hol a cziszterczi rend jogairól folyt a gondolat-csere, — a rendnek Magyarországon leendő terjesztése is szóba került. Kétségkívül itt beszélték meg az egy év múlva (1184. máj. 27.) létrejött pilisi apátság megalapítását. Már ekkor megígérhette III. Béla királyunk, minő jószágokat és jövedelmeket biztosít az új apátság számára; s már ekkor megállapodhattak az új telep helyére nézve.

S hogy apátságunk csakugyan királyi alapítvány, kézzel foghatólag bizonyítja az, hogy birtokának zöme Pilis-vármegyében, tehát ott terült el, hol sok volt a királyi birtok; s így volt miből adományozni. De IV. Béla királyunk határozottan ki is mondja ezt, midőn megokolja, hogy azért állítja ki az apátság számára a birtokok meg-

¹ »Ego Bela, Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rameque rex, notum fieri volo presentibus et futuris, ad petitionem dilectissimi nostri patris, abbatis Cistercii, omnibus claustris Cisterciensis ordinis, que constructa aut construenda sunt in regno meo, me propria benignitate indulisse, ut ea libertate in tota mea terra utantur, quam in Francia obtinere noscuntur. Indulsi eciam eisdem, ut ubi regni mei turbacio non impedierit, liceat eis, qui noti fuerint in eisdem claustris et per eos eciam ignotis monachis vel conversis, cum seruiantibus eorum libere ingredi et egredi, quum necessitas eorum exegerit. Et ut hoc ratum in perpetuum habeatur, sigilli nostri impressione munivi, presentibus Petro abbate Cistercii, Ubcello abbate de Parisio, Guillelmo priore Cistercii, Petro et Servio monachis Cistercii, Saulo cancellario meo et magistro Crispino. Anno ab incarnatione Domini Millesimo centesimo octuagesimo tercio.«
Fuxhoffer-Czinár: Monasteriologia. Tom. II. p. 94. — Fejér: Codex Dipl. Tom. II. p. 202.)

erősítését tartalmazó privilegiális levelet, mert a tőle és *elődeitől adományozott*¹ jószágokról szóló iratok a tatárjárás idején elpusztultak.

De nem is hallgatják el uralkodóink, hogy őket ezen apátság-hoz benső szálak fűzik. Így IV. Béla,² Károly-Róbert,³ és Nagy-Lajos⁴ királyaink, a hol csak alkalom nyílik, vagy szükségét látják, hangsúlyozzák, hogy ők az apátságnak *kegyurai és gyámoltói*.

Szóval az apátság alapítója: *III. Béla király*; utódai pedig azon viszonyt, melyet ő teremtett, *gyengéd kezekkel tovább szövögették*.

¹ . . . . que (possessiones) per nos et nostros predecessores inclitos reges Ungarie eidem collate extiterant, ... (Ezen kötetben: Oklevéltár XXXV. sz. a.)

² . . . . nobis, utpote *patrono* ecclesie . . . . (Ezen kötetben: Oklevéltár XXXV. sz. a.)

³ »Karoli . . . regis . . . tanquam *patroni* monasterii nostri predicti . . . .« (Nagy: Anjoukori Okmánytár. IV. köt. 114. l.)

⁴ »Nos *speciales patroni et tutores fore dignoscimur.*« (Fejér: Codex Dipl. Tom. IX. Vol. IV. pag. 494.)

II. FEJEZET.

A PILISI APÁTOK PÁPAI MEGBIZATÁSAI.

A római birodalom romjain épült államok dajkája a római kath. egyház volt.

A mely népet az egyház leönt a kereszt-vizzel, — műveli is. Felöleli az egyént a maga egészében: szabályozza gondolatát, nemesíti érzelmét s szilárdítja akaratát. S így teremti meg a társadalmi élet föltételeit, s rakja le az állami fejlődés alapjait.

Természetes tehát, hogy az egyház elveit szolgáló papságnak az államban mindig megtisztelő hely jutott. A papság a haza iránti sok oldalú kötelességen kívül jogot is biztosított magának. Így jutott nálunk is, európai minta után indulva, *kiváltság*hoz a törvénykezésben (*privilegium fori*).

Az alsó-papság saját közetlen elüljáróinál, a fő-papok pedig Rómában keresik az igazságot.

Valóban megható látvány: mily fáradhatatlanok a pápák az eléjük terjesztett ügyek lebonyolításában; mily bizalommal keresik fel őket s tárják föl a peres felek legkényesebb dolgaikat; mily körültekintők a vizsgálatra kiszemelt egyének megválasztásában; mily kíméletesek az igazság kinyomozásában; s mily nemesen egyesítik az igazságos bíró szigorát a szerető atya kegyességével! Orvosok ők, kik gyógyítanak, de nem sebeznek; bírák, kik büntetnek, de meg nem semmisítenek.

Lássuk tehát azon eseteket, melyek nemcsak állításomat igazolják, hanem a pilisi apátok szereplését is kidomborítják.

Az esztergomi és kalocsai érsek közötti viszály kiegyenlítése.

1203.

Hazánk egyházi ügyeinek vezetésében az oroszán-rész az esztergomi és kalocsai érseknek jutott; mert az állam-terület közöttök oszlott meg egyház-kormányzati tekintetben.

A hatalom gyakorlása közben utjuk gyakran egymás mellett haladt, sőt többször kereszteződött is. Nem csoda tehát, ha néha surlódtak egymással.

Igy tudjuk, hogy a XIII. század kezdetén éles ellentét fejlődött ki közöttök.

Jób, esztergomi érsek, III. Incze pápa elé terjeszti sérelmeit.

A római szék, 1203-ban május 5-én, megkeresi levélben a kalocsai érseket, szemére lobbantván az esztergomi érsek panaszában felsorolt vádakát:

Midőn az esztergomi érsek, saját joghatósága alatt levő templomban, a szent mise végén a népet meg akarta áldani, érsek-társa nagy lármával adott áldást; az esztergomi érsekséghez tartozó templomot, az esztergomi érsek akarata ellenére, két püspök közreműködésével felavatta; az esztergomi érsekség körébe eső egyházakban a keresztet maga előtt vitette és palliumban misézett.

Ezen fölül szigoruan meghagyja III. Incze a kalocsai érseknek: bármit követett is el, a mi a régi jogos szokással ellenkezik, s így az esztergomi érsekre sértő lehet, tegye jóvá olyképen, hogy az esztergomi érseknek ne legyen oka a panasz ismétlésére, a római széknek meg a szigorubb föllépésre.

S hogy a pápai parancs teljesítésében ne késedelmezzék, tudatta vele a váczai püspöknek, a *pílisi* és bakonyi¹ (zirczi) apátoknak birákká oly meghagyással történt kinevezését, hogy az egyenetlenkedő feleket hívják össze, tárgyaljanak s a jog szerint ítéljenek.²

¹ Téved *Balics* (A római katolikus egyház története Magyarországon II. köt. I. rész 194. l.), midőn a bakonyi, vagyis zirczi apát helyett bakonybélit említ. Ez azonban inkább csak toll-hibának látszik; mert pár lappal előbb, (191. l.) ugyanazon ügyről szólván, zirczi apátról beszél.

² *Knauz*: Monumenta Ecclesiae Strig. Tom. I. p. 165. — *Féjér*: Codex Dipl. Tom. II. p. 419.

A görög szerzetesek élet-módjának megvizsgálása; a visegrádi görög szerzetesek fölcserélése latin szerzetesekkel.

1204. ápr. 16. 1221. ápr. 20.

Uralkodóink, midőn az egyházi férfiak életmódját figyelmökre méltatják, apostoli királyi kötelességöket teljesítik.

Szigorú kötelesség-érzetét nyilvánította tehát Imre királyunk, midőn közölte III. Incze pápával, hogy több görög (kath.) egyház és kolostor, a megyés püspökök nem-törődömsége s a görög szerzetesek züllött élete folytán, elpusztul.

Ez okból megkéri Imre az egyház fejét, vagy olvaszsza össze ezen görög kolostorokat egy püspökséggé, s ez azután közvetlenül a római szék alatt álljon; vagy pedig latin apátokat, esetleg prépostokat nevezzen ki élökre, kiknek törekvése és szorgalma folytán új életre ébredjenek.

III. Incze, 1204-ben ápril 16-án,¹ Simon váradi püspököt és a *pilisi apátot* keresi meg rendeletével, feladatukká tevén: személyesen látogassák meg az egyes kolostorokat s nyomozzák ki alaposan, vajjon lehetséges-e, hogy a görög szerzetesek magok életbe léptetik a szigoruan vallásos újításokat? s vajjon nem lenne-e a megyés püspökök ellenére, ha ezek, egy püspökségbe olvasztatván, egyenesen a római szék joghatósága alá kerülnének?

Ezen kívül lelkökre köti, hogy a szóban forgó szerzetesek megjavítására hathatósan közre-működjenek; a vizsgálat alkalmával szerzett tapasztalatokat pedig, biztos eljárás céljából, részletesen terjeszszék Rómába.

De mindez nem segített a bajon. Hiszen a visegrádi görög szerzetesek élet-módjának meglazulása lelki és anyagi téren oly hanyatlást vont maga után, hogy II. Endre királyunk, ki kegyura volt ezen kolostornak, sürgösen kérelmezte a római széknél oly engedély megadását, melynél fogva, a görög szerzetesek helyébe, nyelvre és élet-módra nézve a vidéken levőkhöz hasonló, vagyis latin szerzeteseket telepíthessen.

¹ *Fejér: Codex Dipl. Tom. II. p. 429.*

III. Honor, 1221-ben ápril 20-án,¹ az esztergomi érsekhez és a *pilisí apát*hoz fordul, meghagyván nekik: jól fontolják meg a dolgot, elmélkedjenek rajta, hányják meg minden oldalról; s ha jog-sérelem és nagyobb botrány nélkül lehetséges, engedjék meg a cserét, kikötvéni, hogy az eddig ott tartózkodó görög szerzetesek egész életökben illő ellátásban részesüljenek.

Jakab váczí püspök visszaéléseinek megvizsgálása.

1218. máj. 15.

Jakab váczí püspök annyira vissza-élt főpapi méltóságával, hogy káptalana, a római széknél, ily vádakot emelt ellene:

Habár állása megköveteli, hogy mint a világ világossága ragyogjon, tudományával oktasson s jó példájával üdvösen hasson: főpapi székét homályba burkolta, ismereteit az igazság rovására használja, eszem-iszomnak él, öröme telik a ravaszságban, s gonoszságában még kérkedik; püspöksége jószágait és jövedelmeit, letett esküje megsértésével, illetéktelen kezekre juttatja és elfecsérli, papi teendőit pedig úgy végzi, hogy a hivek kételkednek hitének tisztasága iránt; papjait, az egyetemes zsinat tilalmával ellentétben, kiközösíti; a földeket, réteket, erdőket és jövedelmeket tőlök erővel elveszi, sőt némelyiket azon család által, melyet saját kisebbitésével magánál tart, halálra vereti; midőn a káptalan két főesperese, ezen család féltelen tagjai ellen, a világi bíróság előtt megindította a keresetet, Jakab, minden alap nélkül, azt hiesztelte, hogy a fel-peresek vádja nem jöhet tekintetbe, mert ki vannak közösítve; azon pénzösszeget, melyet a Szent-Föld ügyének támogatására szántak, erőszakosan lefoglalta maga számára; bár egyházmegyéjének templomai több helyütt bedöléssel fenyegetnek, mit sem törődik velök; az egyházi javadalmakat simonia útján tölti be, a jóra-való papokat mellőzi, a kevésbbé méltókat alkalmazza, a kiközösítetteket önkényesen feloldozza a büntetés alól; s minthogy az egyházmegye fejének ilyen élet-módja szálka a hivek szemében, megsemmisíti a tiszteletet a főpapi méltóság és az egyház iránt, s megrontja a nép erkölcsi

¹ *Theiner*: Monumenta Historica Hungariae. Tom. I. p. 29. — *Knauz*: Monumenta Ecclesiae Strig. Tom. I. p. 228. — *Fejér*: Codex Dipl. Tom. III. Vol. I. p. 310.

érzületét; többször figyelmeztettük őt, — hangzik a vád, — de mire sem mentünk vele.

III. Honor pápa, meg akarván győződni az ügy igazságáról, 1218-ban május 15-én,¹ Róbert veszprémi püspököt, a bakonyi (zirczi) és *pilisi apátot* rendeli ki a vizsgálat megejtésére, azon parancs kíséretében: a mire rájönnek, írásban közölgék a római székkal; a feleknek pedig adják tudtokra az idő-pontot, melyre Rómában, személyesen, vagy megbízottjok által, megjelenjenek.

Az aradi prépost visszabehelyezése egyházi és világi jószágába s a királyi kegy vissza-szerzése számára.

1222. jan. 21.

Az aradi prépost elpanaszolja a római szék előtt, hogy prépostságát, egyházi és világi jószágával együtt, erőszakos kezek elvették tőle.

III. Honor pápa, 1222-ben január 21-én, az esztergomi érsek, a veszprémi püspök és az egresi apát köteletségévé teszi: gondoskodjanak róla, hogy a megkárosodott aradi prépost mielőbb visszanyerje egyházi javadalmát és a tőle elrabolt tárgyakat, — ha pedig valaki ellenkeznék, vessék egyházi cenzura alá; tudakolják meg, kiknek közre-működésével történt a fosztogatás? kik a rablás elkövetői és az elvitt tárgyak bitorlói?

S mivel az aradi prépost II. Endre jó indulatát is elvesztette, oly értelemben is utasította megbízottait a pápa, hogy kérjék meg s világosítsák föl az uralkodót; s így újra nyerjék meg a bizalmat a mellözött egyházi férfiú számára.

III. Honor pápa,² hogy az egész ügyet kellő időben elintézhesse, két hónap alatt kimerítő választ kívánt, s tudatta egyszersmind a kiküldöttekkel, hogy az egri püspököt, a zirczi és *pilisi apátot* egyidejűleg utasította: figyeljék meg, mennyiben teljesítik amazok a pápa parancsát; s ha túl-enyhék, vagy hanyagok lesznek, kötelezzék őket az apostoli szék előtti megjelenésre, két hó lefolyása alatt.

¹ *Theiner: Monumenta Historica Hungaricae.* Tom. I. p. 13. — *Kaprinay: MS.* az egyetemi könyvtárban. *Littera A. T. XIV.* p. 169.

² *Fejér: Codex Dipl.* Tom. III. Vol. I. p. 354.

A pannonhalmi szent-mártoni apát és a veszprémi káptalan közötti peresügy befejezése.

1224. júl. 11.

Hazánkban, a XII. század elején, nagy a zavar a birtok-jogi fogalmak körül. Okiratainkban szinte hemzseg az erőszakos foglalás és törvénytelen jövedelem-szerzés. A felülről jövő rossz példa hódított mindenféle körben, nem számítva le még a papságot sem.

Ez érteti meg velünk azt a sok pereskedést, melyet a pannonhalmi szent-mártoni apát, ez időben, a tized miatt folytatni kényszerült.¹

Többek között a veszprémi káptalannal is pörre került a dolog.

Már III. Incze idejében megindult a tanuk általi bizonyítás György, a Szent-Tivadarról czimzett egyház bitoros szerpapja előtt, hogy a veszprémi káptalan is megtehesse ellenvetéseit.

S habár a szent-mártoni apát, Urias, és konventje kieszközölték is, hogy a római szék, — az Üdvözítőről czimzett tordi egyház, a somogy-megyei tized, az említett káptalan méltánytalanságai, az archidiákon, több plébános, áldozó-pap és a somogyi hivek ügyében, — egyeseket megbizott a birói tiszttel: több mint 16 év mult el, s mégis minden megoldatlan maradt.

Ekkor új bíróságra gondol a pápa, s a bonyodalmas ügy szálainak legombolyítása végett a váczai s pécsi püspököt és a szent-gotthárdi cziszterci apátot küldi ki.

A dolog most sem ér véget. Mert az új birák sem tárgyalták le az ügyet, hanem kettejök a felek számára végső határnapul Szent Pudentia napját (1224. máj. 19.) tűzte ki azon meghagyással, hogy ekkor vagy magok, vagy megbizottaik a szükséges iratok és bizonyítékokkal a kinevezett hatóság előtt megjelenjenek.

A római szék az albanói püspököt rendeli ki ügy-hallgatónak.

A szent-mártoni apátság képviselője megjelenik a rendes időre, de a veszprémi káptalan embere hosszasabban várat magára. Ez

¹ *Wenzel: Arpádkori Új Okmánytár* I. k. 102, 127, 132, 136, 137, 138, 150, 154, 175. l.
Fuxboffer-Czinár: Monasteriologia. Tom. I. p. 70.

utóbbi, megérkezése után, előmutatja igazoló levelét és bele ereszkedik a tárgyalásba; de végül, kijelentvén, hogy a helyettes ügyhallgató előtt nem akarja a káptalan ügyét védeni, előmutatja a káptalani megbízás vissza-vonását tartalmazó levelet, s mivel ennek hitelességére nézve gyanu merült föl, esküvel bizonyítja valóságát.

A másik fél küldöttje azonban sürgeti az ítélet-hozatalt oly értelemben, hogy vagy a szent-mártoni apát és konvent kapja meg követeletét, vagy fedezze a kiadásokat az, kinek embere ily makacsul viselkedik.

Ennyi vajudás után, III. Honorius pápa 1224-ik évi július hó 11-én kelt levelében megparancsolja a váczai püspöknek, a *pilisi apátnak* és a pesti archidiákonnak, hogy vegyék kezökbe, vizsgálják meg, s ha a felek megegyeznek, fejezzék be az ügyet. Ha pedig semmi áron sem jönne létre az egyesség, terjeszszék a dolgot teljes világításban Rómába, megjelelvén, s a pörös felekkel is pontosan közölvén az újabb tárgyalás napját, hogy így, erre pontosan megjelelvén, igazságot nyerjenek.¹

A pannonhalmi szent-mártoni apát és a János-vitézek viszályának kiegyenlítése.

1225. máj. 28.

Uriás, pannonhalmi szent-mártoni apát s konventje, a somogyi tized miatt, perbe keveredett a János-vitézekkel.

Az ügy Rómába kerül. A pápa több ízben is rendel ki bíróságot, de kellő eredmény nélkül; mignem, a két fél megbizottjának beleegyezésével, a kalocsai érsekre s társaira esett választása.

Ezek erélyesen hozzá-látnak a dologhoz, s csakhamar annyira lebonyolítják a szövevényes szálakat, hogy csak az ítélet kihirdetése volt hátra.

Mivel azonban a pannonhalmi apát erre nem jelent meg, s így az ügy befejezhető nem volt: az egész pert, részletes jelentés kíséretében, Rómába küldték, azon értesítéssel, hogy a feleket, megszabott határ-időre, az apostoli szék elé megidézték.

A pannonhalmi apát ezen bíróságot is figyelmen kívül hagyja, nem küldvén senkit a tárgyalásra.

¹ *Wenzel: Árpádkori Uj Okmánytár. I. k. 202. l.*

A János-vitézek nevében megbizottjok jelenik meg. S minthogy emberök, az ellenfél távolmaradása folytán, sok fölös kiadásba keveredett, követelték a költség megtérítését.

Ekkor III. Honor pápa, bulla kíséretében, az iratokat visszaküldi a kalocsai érseknek és bíró-társainak, oly meghagyással, hogy mind a per tárgyát képező tized, mind az ujabban fölmerült költség-megtérítés ügyében, az első idézés keltétől számítva hat hó alatt, ítéljenek.

Mivel azonban ezen intézkedés, a rend nagy-mesterének távolléte és egyéb akadályok miatt, a János-vitézeknek nem volt inyökre, a pannonhalmi apát oly rendelet kiadására birta rá a pápát, hogy a bíróság járjon el a legelső pápai intézkedés szerint, s az ügynek Rómában megfordulásáról, sőt innét eredménytelen vissza-érkezéséről, s a János-vitézek számára ez érdemben kiállított iratról szó se legyen.

A bíróság csakugyan újból megkezdi a tárgyalást.

A János-vitézek azonban kijelentik, hogy nem tartják kötelességöknek az ügy lebonyolításában való rész-vételt, mert az idéző levélben az idő-közben történt eseményekre még csak vonatkozás sincs.

A bíróság, jóllehet a János-vitézek azonnal fellebbezték ügyöket Rómába, a per lényegében, vagyis a tized-ügyben, elítelő végzést hozott; a római költségekre nézve azonban nem nyilatkozott.

III. Honor pápa ekkor az egri püspöket többed-magával szemeli ki a bírói tisztre.

Értesülvén erről a pannonhalmi apát, Rómába megy, s az apostoli szék által számára kirendelt ügyhallgató, az albanói püspök előtt elbeszéli, hogy már III. Inceze pápa idejében megkezdődött közöttök a per, melynek jogosságát, saját követelését tekintve, annak idején be is bizonyította; az egri püspöknek és társainak bírói illetékességét törvényesnek el nem ismerheti, mert ezek két napi járásnál távolabb vannak apátságától és konventjétől.

A János-vitézek megbizottja elmegy az egri püspök- és társáiból megalakult bíróság elé.

Ekkor tárgyalás napjául 1224. december 25-ikét jelelik ki.

S bár maga a János-vitézek perjele ígérkezett a tárgyalásban való rész-vételre: nemcsak a megszabott határidőre, de még jóval később sem jelent meg közülök senki sem.

Ekkor Uriás, pannonhalmi apát, azon kéréssel fordul Rómába: erősítse meg és hajtsa végre III. Honor pápa azon végzést, melyet a kalocsai érsek és bíró-társai hoztak; kötelezze a János-vitézeket azon jövődelem vissza-térítésére, mely a per alatt volt jószágból időközben az ő pénztárukat gyarapította; s végül utasítsa őket, hogy a per-költséget viseljék.

III. Honor pápa véget akarván már egyszer vetni a dolognak, a győri és székesfehérvári prépostot és a *pilisi apátot* rendeli ki, 1225. május 28-án,¹ bírának, oly utasítással, hogy vizsgálják meg az egész ügyet a föllebbezéssel együtt, s vagy erősítsék meg az első bíróság határozatát, vagy változtassanak rajta, ítélvén jog-elveken nyugvó meggyőződésök szerint.

A peres felek azonban 1226-ik évi február hó 23-án választott bírák elé viszik ügyöket; megállapodnak a pilisi apát, a székesfehérvári prépost, Kázmér és Manasses mester személyében, s felruházzák őket az intézkedés jogával valamennyi somogy-vármegyei birtok, pusztá, falu és az összes fölmerülő kérdések és kiadások ügyében. Kikötik azonban, hogy 135 márka birságot fizet az, ki szavát nem állja.

A pannonhalmi apát és konvent ezen összeg fejében, ha fizetésre kerül a dolog, Szöllős falut ajánlja meg minden hozzá tartozóval együtt; a János-vitézek »*syndicus*«-a pedig, nagy mestere s székesfehérvári, csurgói, esztergomi, orathai és kesztölczi rendtársai nevében Bodogó falut bocsátja mindenestől a választott bírák rendelkezésére.

Az ügy elintézésének helyéül Székes-fehérvárt, idejéül pedig 1226-ik év ápril hó 7-ikét tűzték ki.²

Dömötör lovag és a német-ujvári kolostor közötti egyenellenség elintézése.

1234. márcz. 19.

Dömötör lovag a német-ujvári kolostort, minden hozzá tartozójával együtt, elfoglalta.

A pannonhalmi szent-mártoni apát és konventje e miatt bevádolták E. pápai alszerpap és káplán előtt. Ez nem is késik az ítélettel:

¹ *Theiner*: Monumenta Historica Hungariae. Tom. I. p. 57. — *Fejér*: Codex Dipl. Tom. III. Vol. II. p. 38. — *Kaprinay*: MS. az egyetemi könyvtárban. Littera A. T. XIV. p. 233 és Littera C. Tom. V. nr. 81.

² *Wenzel*: Árpádkori Uj Okmánytár. I. k. 222. l.

Dömötört, makaesség folytán, kiközösíti, a büntetésnek nyilvános kihirdetését elrendeli, s a szent-gotthárdi apátot és társait, míg a vétkes eleget nem tesz, az ítélet végre-hajtására utasítja.

Dömötör azonban mit sem törődik az ítélettel. Mintha mi sem történt volna, a német-ujvári kolostort és birtokait még hat évig bitangolja.

Ekkor IX. Gergely, figyelembe vevén a szent-mártoni apát és konvent sürgető kérelmét, 1234-ben, márczius 19-én, kirendeli a veszprémi s nyitrai püspököt és a *pilisi apátot* azon utasítással: nyomozzák ki a dolgot; s ha valóban úgy áll a dolog, a mint jelentik, vásár- és ünnep-napokon hirdessék ki és mindaddig érvényben tartsák az egyházi átkot, míg az elégtétel meg nem történik; sőt, ha szükséges, hatósági erőt is alkalmazhatnak.¹

Róbert esztergomi érsek és Albert aradi prépost viszályának elintézése.

1235. szept. 26.

Róbert esztergomi érsek joghatóságot akart gyakorolni Albert aradi prépost személye és prépostsága fölött. Ez azonban, mivel javadalma nem az esztergomi érseki egyházmegye területén volt, megtagadta az engedelmisséget.

Erre az esztergomi érsek egyházi átkot mond rá; ő pedig, minthogy prépostsága királyi volt, s így lelki ügyekben teljes joggal a római szék alá tartozott, Rómába folyamodott s kérte az ítélet megváltoztatását.

IX. Gergely pápa a *pilisi* s béla-kuti apátot és a bácsi főesperest rendeli ki, meghagyván nekik: ha úgy találják, hogy megérdemlett büntetés érte a prépostot, csak botlásának jóvá tévése után oldják föl a kiközösítés alól, s ekkor is csak föltételesen; az ügyet pedig részletes adatok alapján terjeszszék Rómába, megszabván egyszer-smind az időt is, melyre a felek a pápai bíróság előtt személyesen, vagy képviselőileg megjelenjenek.²

Hogy a kérdés miként oldódott meg, biztosan tudjuk Albert-

¹ *Wenzel*: Árpádkori Új Okmánytár. XI. k. 269. l.

² *Theiner*: Monumenta Historica Hungariae. Tom. I. p. 137. *Fejér*: Codex Dipl. Tom. III. Vol. II. p. 457. *Knauz*: Monumenta Ecclesiae Strig. Tom. I. p. 309.

nek 1246-ik évi márczius 31-én kelt leveléből,¹ melyben, társai tanácsa és megegyezése folytán, elismeri az esztergomi érsek alá tartozását, engedelmességet és tiszteletet ígér a jövőre, miként ezt elődei a multban gyakorolták.

Sőt meg sem elégszik az egyszerű igérettel, szavait esküvel is támogatja és fölkéri a *pilisi* és bakonyi (zirczi) apátokat, hogy nagyobb biztosság tekintetéből levelét ők is lássák el pecsétjükkel.

Mihály, székesfehérvári prépost, ellen emelt vád megvizsgálása.

1240. márcz. 29.

A székesfehérvári káptalan, nem türhelvén tovább Mihály prépost lelketlen tetteit, IX. Gergely pápánál ily panaszszal lépett föl ellene:

A székes-fehérvári káptalant ősi jó hírnevétől megfosztja, mert lelke nem az égi örömeknek, hanem érzéki élvezetnek él; egyházbírói ítéletét az ajándék természete szerint alkotja, a papi javadalmak adományozásáért pénzt fogad el, s pazarló kezeit még az egyházi jószágokra is rá-teszi; a királyi kancelláriát, melynek élén ez idő szerint a székes-fehérvári prépost állott, idegen kezekre adta; a káptalan birtokain levő szolgálkból többeket szabadokká tett, s ezek számát ezentúl még szaporítani akarja, jóllehet hozzájuk mi köze sincsen; az embereket, hogy jogtalan követeléseit rajtok behajthassa, békóba vereti, a kinzásnak válogatott nemeivel gyötri; fegyveresci, közre-munkálásával, egy falut leromboltak, a benne talált leányokat megbecstelenítették, az asszonyokkal pedig szemérem érzéköket megsértve bántak.

Ily súlyos, s még több, szinte leirhatatlan vád hallatára azonnal intézkedik IX. Gergely, meghagyván, 1240-ben márczius 29-én kelt levelében,² a *pilisi apátnak*, a budai káptalani kincs-tartónak és a veszprémi prépostnak: menjenek el Székes-Fehérvárra vizsgálat-tartás céljából. Ha Mihály prépostot ártatlannak találják, közöljék az eredményt a római székkel; a prépostot pedig idézzék

¹ *Knauz*: Monumenta Ecclesiae Strig. Tom. I. p. 362. *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. I. p. 439.

² *Theiner*: Monumenta Historica Hungariae. Tom. I. p. 175. *Kaprinay*: MS. az egyetemi könyvtárban. Litera C. T. V. nr. 110. *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. I. p. 180—3.

meg Rómába, hogy érdeme szerint részesüljön igazságban. Ha pedig igaznak bizonyul a vád, mind a prépost, mind a káptalan körében, sok irányba kiterjedő vizsgálatot tartsanak, javítsák meg és alakítsák át, aminek helytelenségét belátják. Azon ügyet, melynek rendbehozása nem sikerülne, jelezzék levélben. Végül nagyon ügyeljenek, hogy a per folyama alatt a székesfehérvári káptalan, se lelki, se anyagi kárt ne valljon.

Primogenitus és Benedek váradi ellen-püspökök ügye.

1240. nov. 15.

Sándor váradi püspök halálával főpapi széke 1330-ban megüresedett.

A káptalan, akkori szokás szerint, összeült püspök-választásra; de nem tudott közmegegyezésre jutni. Az egyik, és pedig nagyobb rész,¹ ugyanis Primogenitust, a pápa alszerpapját, — a másik meg a tekintélyes Osl nemzetség tagját,² Benedek esztergomi olvasókanonokot szerette volna a jeles váradi egyházmegye élén látni.

A megoszlás annál élesebb lön, mert IX. Gergely pápa az előbbi, IV. Béla királyunk meg az utóbbi pártolta.

S bár Primogenitus időközben elhunyt, IX. Gergely még sem nyugszik bele Benedek személyiségébe.

Határozottan bizonyítja ezt IX. Gergelynek 1240-ik évi november 15-iki levele,³ melyben türehetetlennek nyilvánítja, hogy bárki is belopódzva jusson püspöki méltóságra, s megparancsolja az esztergomi érseknek, a *pilisi apátnak* és *perjelnek*: idézzék meg Benedeket haladéktalanul, azon meghagyással, hogy három hónap határán belül vagy személyesen, vagy oly megbizott által jelenjék meg a római szék bírósága előtt, a ki a pápa küldöttjének kiadásait készségesen fődözi.

Azonkívül IX. Gergely kiterjeszti figyelmét János és András káptalani tagokra, mint a boldogult Primogenitus hiveire.

¹ *Theiner*: Monumenta Historica Hungariae. Tom. I. p. 148.

² *Bunyitai Vincze*: A váradi püspökség története. I. k. 99. l.

³ *Wenzel*: Árpádkori Uj Okmánytár. II. k. 108. l. *Theiner*: Monumenta Historica Hungariae. Tom. I. p. 177.

Meghagyja ugyanis a kirendelt hármas bizottságnak: vezessék be Sándor és János kanonokokat javadalmaikba, melyektől Benedek őket megfosztotta; s gondoskodjanak méltó kárpótlásáról azon jövödelmeknek, melyektől időközben elestek.¹

A csanádi püspök egészségi állapotának megvizsgálása.

1241. febr. 7.

IX. Gergely pápa úgy értesült, hogy a csanádi püspök szeme világát elvesztette és öreg korával járó törődöttsége a főpásztori teendők végezésében gátolja.

Megbizzá tehát a János-vitézek mesterét, a bechoni (bizonyosan bokoni, vagyis zirczi) apátot és Lukács győri kanonokot: vizsgálják meg, mi van a dologban.

Mivel azonban ezek nem teljesítették kötelességöket, és már három év eltelt, s az ügy még mindig elintézetlen maradt: a *pilisi apátot* és Civitellai János, pápai alszerpapot és káplánt tüntette ki bizalmával IX. Gergely, meghagyván 1241-ik évi február 7-én: lássanak a dolog után; s ha a püspök csakugyan világtalan és annyira öreg, hogy hivatalának meg nem felelhet, adjanak melléje helyettest; azokat pedig, kik netán ellenszegülnek, vagy ellen-mondanak, egyházi censurával sujtsák.²

A pannonhalmi szent-mártoni apát és Dömötör győr-egyházmegyei lovag perének elintézése.

1244. decz. 23.

A pannonhalmi szent mártoni apát és konventje Abda sziget miatt pörbe keveredik Dömötör, győr-egyházmegyei lovaggal.

Az apát és konvent Rómába fordulnak ügyök elintézése céljából. A római szék küld is ki bírakat; s ezek megszabják a tárgyalás napját.

A pannonhalmiak nevében egyik szerzetes társuk indult meg a tárgyalásra; azonban utközben mindenét, még a bírák neveit

¹ *Theiner: Monumenta Historica Hungariae.* T. I. p. 177. — *Wenzel: Árpádkori Új Okmánytár.* II. k. 108. l.

² *Theiner: Monumenta Historica Hungariae.* Tom. I. p. 177. — *Wenzel: Árpádkori Új Okmánytár.* VII. k. 118. l.

tartalmazó leveleit is elrabolták; s így a bírák neve ismeretlen maradt előtte.

A bírák, Rómából nyert megbizásuk értelmében, hozzá is fogtak az ügy lebonyolításához; de mivel a tatárjárásban ők is áldozatul estek, félben maradt a per.

Ez okból IV. Incze pápa 1244-ik évi deczember 23-án fel-szólítja az esztergomi érseket, a nyitrai püspököt és a *pilisi apátot*: ha úgy van a dolog, mint Rómába irták, járjanak el az ügyben a megszabott törvénykezés-mód szerint és a régibb keletü pápai iratok értelmében.¹

IV. Incze pápa a pilisi apátot is kiküldi Zeland veszprémi püspök megválasztása ügyében.

1245.

IV. Béla király IV. Incze pápa előtt elpanaszolta, hogy a veszprémi káptalan tagjai a megüresedett veszprémi püspöki székre Zeland mestert, kanonok-társokat, úgy helyezték, hogy a választáshoz a királyi bele-egyezést nem kérték ki; az esztergomi érsek pedig ezen választást, a Rómába intézett felterjesztés ellenére is, helyben-hagyta.

IV. Incze pápa 1245-ben kelt soraival meghagyja a kalocsai érseknek, a *pilisi* és *szent-gotthárdi apátnak*, hogy a szóban forgó ügyet vizsgálják meg s szerzett tapasztalataikról hivatalos tudósítást küldjenek.²

Vancsai István esztergomi érsek és Salamon pannonhalmi szent-mártoni apát közötti egyeneltenség megvizsgálása.

1247. aug. 7.

Vancsai István esztergomi érsek bepanaszolta Rómában a pannonhalmi szent-mártoni apátot, Salamont, konventjével együtt, mert őt, mint érsekjököt, nem fogadták körmenetileg és nem engedték palliummal misézni.

¹ *Wenzel*: Árpádkori Új Okmánytár. II. k. 164. l.

² Ezen kötetben: Oklevéltár XXVI. sz. a. — *Theiner*: Monumenta Historica Hungariae. T. I. p. 193. szintén ezen ügyről van szó. S itt, mint kiküldött, csak a kalocsai érsek szere-

IV. Incze pápa 1247-ben augusztus hó 7-én kelt levelében kéri, inti és utasítja a pannonhalmi apátot és konventjét: ha az esztergomi érsek hozzájuk érkezik, régibb szokásuk szerint, körmenetszerűleg menjenek eléje és ne akadályozzák a pallium használatában misézés alkalmával.

Ha pedig nem engedelmeskednének, — mondja a pápa, — felhatalmaztuk a *pilisi apátot s perjelt* és az egri prépostot, hívják össze s hallgassák ki a feleket és minden föllebbezés kizárásával határozzanak, s ha szükséges, intézkedésök végrehajtása céljából még az egyházi cenzurát is alkalmazhatják.¹

IV. Incze csakugyan még ugyanazon napon elküldte parancsát a pilisi apáthoz s perjelhez és az egri préposthoz, s leirván előttök az esetet, a jelzett módot szabja meg eljárásukra nézve.²

Hova dőlt el a dolog, nem tudjuk. De ha a pannonhalmi apát és konvent teljesítette is a római szék parancsát, kiváltsága nem csorbult meg, az esztergomi érsek pedig mit sem nyert jogban, — miként ezt a tudós benczés, Czinár is elismeri.³

A kalocsai érsekség és pécsi püspökség határ-pörének elintézése.

1247. szept. 27.

A kalocsai érsekség és a pécsi püspökség között, az egyházmegyék határai miatt, Szent-László királyunk óta, több ízben éles ellentét fejlődött ki.

Ennek ismétlődésével találkozunk IV. Incze pápának, 1247-ben szeptember 27-én a *pilisi*, szent-mártoni és a Szent-Györgyről czimzett dombói apátokhoz irt levelében, mely kötelességökké teszi: tudakolják meg, a hivatalos biráskodás mellőzésével, ki volt-e már jelelve tüzetesen a két egyház-megye határa?

pel. De ez nem von le a Pray-nál levő oklevél értékéből semmit sem. Mert ennek kelete *ápril*, amazé pedig *márczius*. S egyébként is ily ügyben a római-szék rendszeren több egyént szokott vizsgáló-biróként kiküldeni; s így a Pray-féle oklevél hitelességéről nincs okunk kételkedni.

¹ *Knauz*: Monumenta Ecclesiae Strig. Tom. I. p. 368. *Fejér*: Cod. Dipl. Tom. IV. Vol. I. p. 463.

² *Knauz*: Monumenta Ecclesiae Strig. Tom. I. p. 369. *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. I. p. 464.

³ *Fuxhoffer-Czinár*: Monasteriologia. Tom. I. p. 80. Ugyanitt fejezi ki óhaját Czinár: »Utinam Tabularium, e quo illud extraxerat, adnotare viro erudito placuisset.« Ma már ismerjük a forrást, mert tudjuk, hogy az esztergomi érseki levéltár őrzi az eredeti okiratot: Arch. Primat. eccl. vet. Nr. 11. a. et Nr. 11. b.

Ha igen, akkor a régi határokat ujítsák meg, s így szerezzenek közöttök békét; ha nem, állapítsák meg a határokat, jogi alapon keletkezett belátásuk szerint.¹

Fülöp zágrábi püspök megválasztásakor elkövetett vissza-élések megvizsgálása.

1248. okt. 1.

István, zágrábi püspök, halála után a káptalan összeült püspök-választásra.

Albert, a zágrábi káptalan archidiákonja, tudván, hogy választó társai közül néhányan nagy egyházi kiközösítés alatt vannak, s így szavazatuk által az egész választást semmissé és az egyházra vesélyessé tehetnék, az egész választó gyülekezetet fölkérte, ne engedjék az elítelt egyéneket szavazni.

S bár Albert a kiközösített kanonokoknak is szemökbe vágta szándékuk erőszakos természetét, a választók, mit sem adva az óvás-tételre, és az apostoli székhez intézett föllebbezésre, sőt simonia-szerű ígéretetek által csábítgatva, Albertet körükből kidobták és Fülöpöt, a királyné kanczellárját, kinek még a kellő kora sem volt meg, püspöknek választották és fogadták.

A zágrábi káptalan közölte a választás eredményét a kalocsai érsekkel; de Albert sem maradt néma, jelentvén a választás lefolyását, körülményeit, törvénybe ütköző nyilvánulásait, az egyházi rendeletekkel ellenkező természetét, s így megsemmisítésének szükségességét.

Albert időközben megismétli föllebbezését a római székhez; a kalocsai érsek meg ezalatt megerősíti Fülöp választását, sőt föl is szenteli őt püspökké.

Albert harmad-ízben is megkeresi soraival IV. Incze pápát; de most már erélyesen hangsúlyozza az intézkedés elodázhatalanságát.

Erre, 1248-ban október 1-én,² megküldi IV. Incze pápa hivatalos parancsát a csanádi s szerémi püspöknek és a *pilisi apátnak* oly

¹ *Theiner: Monumenta Historica Hungariae.* Tom. I. p. 205. — *Kaprinay: MS.* az egyetemi könyvtárban. *Littera A. T. XIV.* p. 24.

² *Theiner: Monumenta Historica Hungariae.* Tom. I. p. 206. — *Fejér: Codex Dipl.* Tom. IV. Vol. II. p. 29.

értelemben, hogy járjanak a dolog után, derítsék ki az igazságot, s ha lehet, a felek bele-egyezésével, a rendelet megérkezésétől 40 napra határozzanak; ellenkező esetben pedig a feleket szabott időre idézzék meg s kimerítő jelentésöket terjesszék Rómába.

Hogy az ügy további lefolyásában mily mederben haladt, nem tudjuk; de annyi tény, hogy Fülöp zágrábi püspök maradt.

István volt esztergomi érseknek járó tizenharmad-rész tizednek ellenőrzése.

1252. nov. 13.

IV. Incze pápa István, esztergomi érseket, ki helyét derekasan megállotta, prenestei biboros püspökké nevezte ki, hogy az egyház kormányzatában, közelléte folytán, könnyebben felhasználhassa.

Ez alkalomból 1252-ik évi november 13-án elrendeli IV. Incze, hogy az esztergomi érsekség tizedének tizenharmad-részét, és pedig a csallóközit, vagy más néven a kisebb pozsonyit továbbra is István húzza.

A végre-hajtás ellenőrzésére a pannonhalmi szent-mártoni és a pilisi apátot rendeli ki.¹

Az esztergomi érsek és káptalan megvédése a kiközösítéstől.

1254. okt. 2. 1330.

IV. Incze pápa 1254-ik évi október hó 2-án meghagyja a pilisi és bakonyi (zirczi) apátoknak, ne engedjék meg, hogy bármiféle pápai kiküldött, végre-hajtó, vagy követ az esztergomi érseket és káptalant kiközösítse, a templomba menésben s jog-gyakorlatában gátolja, vagy egyházi tilalommal sújtsa, hacsak erre a római széktől különös felhatalmazást nem kap. Ha pedig valaki mindemellett is ily vakmerőségre vetemednék, büntessék egyházi »censurá«-val.²

Ezen pápai rendelet értésünkre adja, hogy az esztergomi érseket és káptalant már a XIII. század közepe táján fenyegette az a veszély, mely ellen a római széknél keres védelmet. IV. Incze pápa intézkedé-

¹ *Theiner*: Monumenta Historica Hungariae. Tom. I. p. 213. — *Wenzel*: Árpádkori Uj Okmánytár II. k. 227. l.

² *Knausz*: Monumenta Ecclesiae Strigoniensis. Tom. I. p. 420. — *Wenzel*: Árpádkori Uj Okmánytár. VII. k. 368. l. — *Magyar Sion* 1863-iki évfolyam 532. l. és 1864-iki évfolyam 678. l.

sével azonban nem ér véget a baj. Mert a fenforgó ügyben kinevezett pápai biztosok, a pilisi és zirczi apát, még a XIV. század derekán, 1330. táján is kénytelenek föllépni az esztergomi érsek és káptalan érdekében.

Ismeretes ugyanis a pilisi és zirczi apátnak 1330. táján kelt levele,¹ melyben az egri és nyitrai püspöknek szemökre lobbantják, hogy, Telegdy Csanád esztergomi érsek állítása szerint, Prohcieš chernowasi premontrei prépost, mint az apostoli szék által kirendelt bíró, az egyházmegyei határok megállapítása ügyében, az esztergomi érseknek és káptalannak, ő általok, sok bajt okoz.

S minthogy Csanád esztergomi érsek felhívta őket Rómából nyert joguk gyakorlására, egyenesen föllépnek az egri és nyitrai püspök ellen, meghagyván nekik: az esztergomi érseket és káptalant, a pápai követ parancsából, egyházi tilalom, kiközösítés vagy felfüggesztés büntetéssel ne sujtsák; ha pedig ezek bármelyikét már ki is hirdették ellenök, hat nap alatt vissza-vonják.²

Az engedelmesség megtagadása esetén, mind rájuk, mind a római szék intézkedésének többi elleneseire egyházi censura várakozott.

II. Jób pécsi püspök vissza-éléseinek megvizsgálása.

1263. szept. 19. és 1264. aug. 21.

II. Jób, kit már 1254-ben június 28-án a pécsi püspöki széken látunk,³ hírneves elődienek törpe utódaként jelenik meg előttünk.

Botránycos élet-módja és lelkiismeretlen cselekedete nemcsak itthon kelt általános megütközést, hanem IV. Sándor pápát is elszomorítja a hír, mely szerint II. Jób parázna, házasságtörő, egy anyával és leányával, s két leány-testvérrel szőtt viszonyánál fogva vérfertőző; simonia útján adja föl az egyházi rendeket és osztogatja a javadalmakat; hamisan esküszik; jóllehet a nagyobb kiközösítésnek több-féle faja nehezedik rá, nem áll egyházi ténykedést végezni; a somogyi

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár LV. sz. 4.

² A hatodik napot mint harmadik és legvégső határnapot jelölik ki olyképen, hogy a hat nap két elseje képezze az első, második ketteje a második, és a két utolsója a harmadik határidőt.

³ Ezen kötetben: Oklevéltár XXXV. sz. a.

apátot elfogatta, kezeit hátra kötve lóra ültette, lábait a ló hasa alatt kötéllel össze-húzva szájába zablát adatott, s így csúfosan meggyaláztatván, börtönbe vetette; emberölés- s másféle büntényeknek elkövetője; a püspöki javakat elpazarolja; s midőn a király előtt bevádolják, ellenfeleit, püspök létére, párbajra hívja, vagy ha neki ajánlják föl, elfogadja.

IV. Sándor pápa Benedek esztergomi érseket, néhány társával, rendeli ki e szomorú ügy megvizsgálására.

A nyomozás utja azonban hamarosan elvágódott; mert Jób a vizsgálat vezetőitől nemcsak a megbízó leveleket elvetette, hanem pécsi egyházmegyében levő javadalmaikat is — minthogy az illetők a pécsi káptalan tagjai voltak, — lefoglalta.

Eközben 1261-ben máj. 25-én meghal IV. Sándor pápa; pár hétre követi őt a sirba Benedek esztergomi érsek, a Jób ellen megindított ügy vezetője.

Bár a szereplő férfiak változtak, a dolog nem maradt félben.

Fülöp, az új esztergomi érsek, Jóbot nyilvánosan kiközösíti, s több, érseki joghatósága alatt levő apát, prépost, plébános és pap nevében föl lép ellene a római széknél, melyet kivüle még Buza eszéki főesperes, Tristan éneklő- s György mester-kanonok, Salamon és Péter áldozó-papok, András, a Szent Jánosról czimzett egyház prépostja, és több pécsi kanonok keresett meg panaszával, elő-adván, hogy Jób régi bűneit még újabbakkal tetézi.

Ily sok oldalu vád hallatára, IV. Orbán pápa, 1263-ban szeptember 19-én, ¹ a *pilisi apátot*, a fehérvári örkanonokot és a Domonkosrendiek provinciális-perjelét oly utasítással küldi ki, hogy menjenek Pécsre, vagy vidékére, s ha a püspöknek a jóra-való és tekintélyes embereknél rossz neve volna, járjanak utána: mi igaz a dologban? Amire rájönnek, megbízható követ útján, közöljék a római székkal; Jóbnak pedig szabjanak határidőt, melyre Rómában kötelességszerűleg megjelenjék.

Ha a vizsgálat menete azon meggyőződésre vezetne, hogy a püspök tékozló, tiltsanak meg neki minden-féle kölcsönzést és elidegenítést; ha Jób valakit talán esküvel kötelezett volna az igazság elhallgatására, vagy bárkit kiközösített volna oly célzattal, hogy a

¹ *Fejér: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. III. p. 168.*

perben vádló-, esetleg tanuként ne szerepelhessen, oldozzák fel ez alól az egyház szokása szerint; ne engedjék meg, hogy a kanonokok és a többi egyházi férfiak, személyi és anyagi tekintetben, a püspök részéről bármi rövidséget szenvedjenek; ha szükségesnek látják, karhatalmat is alkalmazhatnak.

A vizsgálat újra megindult. S minthogy az igazság kiderítésében András prépost, Tristan és György kanonokok nagyon szorgoskodtak, Jób, hogy teljesen lefegyverezze őket, minden jövödelmököt és jószágukat elvette.

Ezek, nehogy a jövödelem hiánya a vizsgálat folytatásában akadályt gördítsen eléjük, arra kéri IV. Orbán pápát: nyerjenek illő kárpótlást a pécsi püspök jószágából.

IV. Orbán pápa, 1264-ben augusztus 21-én, újra megkeresi soraival a *pilisi apátot*, a fehérvári örkanonokot és a Domonkos-rend provinciális-perjelét, meghagyván nekik: ha igaz a pécsi prépost és kanonokok vádja, intézkedjenek oly módon, hogy a károsultaknak a vizsgálatból járó kiadásait a pécsi püspök javadalma viselje.¹

A kiküldöttek, megbízatásuk értelmében, megtartották a vizsgálatot, melynek befejeztével Jóbót és a vádat emelő esztergomi érseket, Fülöpöt, a római szék bírósága elé idézték.

A felek küldöttek által jelentek meg Rómában.

IV. Orbán pápa utóda, IV. Kelemen, az ostiai biboros-püspököt rendeli ki ügyhallgatónak. Az ügy azonban annyira bonyodalmasnak látszott, hogy új vizsgálat-tartásra volt szükség.

Ennek vezetésével Enecius Ferencz-rendü szerzetest, pápai káplánt és gyóntatót bizza meg IV. Kelemen pápa.²

Megtörtént-e a vizsgálat? nem tudjuk; de annyi bizonyos, hogy Jób pécsi püspök maradt továbbra is.

Okirat hiánya folytán, az ügy végleges megoldására nézve biztosságban nem lehetünk ugyan, de véleményt alkothatunk.

A vádló pontok igazsága tényként tekinthető; mert tekintélyes és megbízható férfiak ajkáról hangzottak el, és pedig jó részben oly téren, hol az állítás kézzel-foghatólag bizonyítható.

¹ *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. III. p. 238.

² *Köller*: Historia Episcopatus Quinque-Ecclesiensis. Tom. II. p. 161. — *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. III. p. 367. és 371. — Téved tehát *Balics* (A római kath. egyház története Magyarországon II. köt. II. rész. 240. l.), midőn írja, hogy a pécsi püspök ügyében 1266-ban IV. Kelemen is megbízást ruházott az apátra.

De ez esetben értelmezésre vár Jóbnak megmaradása a püspöki széken.

Ezt úgy foghatjuk föl, hogy Jób, belátván tetteinek gonoszságát, szakított multjával, megtérítette az okozott károkat, jóvá tette hibáit és papi hivatásához illő élet-módot kezdett. Az egyház meg, mely soha sem feledkezik meg azon elvről, hogy az Üdvözítő nem elveszteni jött az embert, hanem hogy megtérjen és éljen, az örvendetes fordulat láttára nem háborgatta Jóbot püspöki méltóságában.

Ezen okoskodás már csak azért is kiállja a tűz-próbát, mert nem lehet föltennünk, hogy Jóbot, ha a régi marad, a római szék megtúrte volna a püspökségben; s nem tudnók megérteni, hogyan szólíthatta volna őt föl X. Gergely pápa, 1273-ban márczius 11-én, azon javaslatok előterjesztésére, melyeket Magyarországon a hit- és erkölcsi élet emelésére jónak talál.¹

A budai káptalannak járó dumai vám ügyének megvizsgálása.

1295. jun. 29.

A budai káptalan II. Géjza királytól 1148-ban kapott privilegiális levelét meg akarta újítani, mert igen rossz állapotban volt.

E czélből Heymo váczi s Gallus erdélyi püspökhöz és a nagyon vallásos érületű *János pilisi apát*hoz fordul azon megkereséssel, hogy az okiratot szóról szóra írják át.

A dologban mi nehézség sem volt, mert az eredetiben törlést, változtatást s kifogásolai valót nem találtak. Teljesítették tehát a kérést.

Nehogy azonban az okirat tartalmára nézve valaha kétség merüljön föl, a budai káptalan 1253-ban szeptember 15-én² kelt levelében, melyet hitelesség szempontjából az erdélyi s váczi püspök és a pilisi apát is elláttak pecsétjökkel, IV. Incze pápát kérte föl az átírt privilegiális okirat megerősítésére.

Bármennyire igyekezett is jogát biztosítani a budai káptalan azon oklevél átíratásával, mely, II. Géjza király adományozása szerint,

¹ *Theiner: Monumenta Historica Hungariae. Tom. I. p. 294.*

² *Fejér: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. II. p. 204.*

Géjza piaczának, a pesti és kerpesi kikötőnek, a borral vagy sóval Budának fölmenő, vagy bármily más áru-czikkkel leuszó hajók vámját, továbbá a thonyai halászatot jogos tulajdonának nyilvánította: a budai polgárok támadását még sem kerülhette ki.

Ezek ugyanis, a mint alkalmuk nyílt, károsították a káptalan. Így különösen a kis-asszony napi vásárra szállított só után megakadályozták a vámszedést a pesti kikötőben. S midőn a bíróság ezért kétszáz márka birságra ítélte őket, — folytatták erőszakoskodásukat, s a vámosokat, gyalázatos szavakkal illetvén, vagy megverték, vagy a Dunába dobták.¹

Ugyanigy tettek a többi áruval is, melyeket a dunai hajók szállítottak.

Ezen, és hasonló sérelmeit feltárta a budai káptalan az 1292-iki esztergomi zsinaton. A jelenlevők meggyőződven a jogsérelemlről, magokévé tették az ügyet, s a budai polgárságot és hatóságot május 6-án kelt levelökben, atyai intelmek közt szólítják föl jogtalan, s épen ezért sérelmes tetteik félben-hagyására.

Mivel azonban föllépésöknek mi eredménye sem lett, a jogában megtámodott budai káptalan egyenesen a pápai bírósághoz fordul, előadván, hogy már ősi, ember- emlékezetet meghaladó idő óta gyakorolta Budán a vám-szedés jogát, s a budaiak most mégis ellenszegülnek.

VIII. Bonifác 1295-ik évi június 29-én kelt soraiban a *pilisi apátot* tiszteli meg bizalmával, kötelességévé tevén: idézze meg a peres feleket, hallgassa meg ügyöket, a föllebbezés kizárásával ítéljen és a végzést egyházi censura terhe alatt léptesse életbe; a tanukat szintén a censura hatalmával kényszerítse igazmondásra s óvakodjék a budaiakat egyházi kiközösítéssel, vagy tilalommal sújtani, hacsak Rómából ez érdemben határozott parancsot nem kap.²

A margit-szigeti apácák és a veszprémi püspök között fensforgó tizedügy megvizsgálása.

1299. decz. 5.

Benedek, veszprémi püspök, tizedet szedetett a Boldogságos Szüzről czimzett, Buda-szigeti Szent Ágoston-rendü apácák birtokain.

¹ Péterffy: Sacra Concilia Hungariae. Pars I. pag. 128.

² Ezen kötetben: Oklevéltár XLV. sz. a.

VIII. Bonifác pápa, a szüzek konventje és elüljáró-nője részéről értesülvén a dologról, 1299-ik évi december 5-én a *pilisi apátot*, a pozsonyi prépostot és az esztergomi »scholasticus«-t utasítja: idézzék meg mind a két félt; ügyöket vizsgálják meg; a föllebbezés kizárásával ítéljenek, szem előtt tartván, hogy a panaszló fél állítása szerint, a római szék az összes Szent Ágoston-rendű apáczákat, a jelenben és a jövőben, fölmentette a tized-fizetéstől; határozataiknak pedig még a pápai tekintély felhasználásával is szerezzenek érvényt.¹

István apát a kékesieket egyházi átokkal sújtja.

1301.

István pilisi apát a kékesi² község hiveit 1301-ben, a kalocsai érsek megbízása folytán, egyházi átokkal sújtja, mert Szent-Éndrén levő földjőktől a veszprémi püspöknek járó tizedet nem akarták fizetni.³

¹ *Knausz*: Monumenta Ecclesiae Strigoniensis. Tom. II. p. 167. — *Fejér*: Codex Dipl. Tom. VI. Vol. II. p. 222.

² Hol volt ez a Kékes, megmondja *Rupp* Jakab (Magyarország helyrajzi története I. 242.): »A Visegrád fölötti Kékes nevű hegyen dél felé, a királyok vadászat közben való használatára, egy kőből épült vadászlak létezett, melyet III. Endrő király 1290. év körül Szent László templomává alakított át, s itt István atya, az I. Szent Pál remete-rend harmadik tartományi főnöke korában a Buda fölötti Szent Lőrincz kolostor helynökségi hatósága alá rendelt pálos-zárda épült.«

A »Monumenta Vaticana Hungariae« Ser. I. Tom. II. p. LXV—LXVI. 4-ik jegyzet alatt olvasom: »In loco fratrum Heremitarum, qui vocatur Keykus.« A keszthelyi könyvtárban fennmaradt »Inventarium domorum ordinis Heremitarum,« azonképen a Pázmány által összeírt »Tabula Monasteriorum Ordinis S. Pauli« a pálosrendi zárdákat elősorolván, Keykushoz hasonló nevet egyet mutat föl, a »S. Ladislaus in Kekes« és »de Kekes.« (Magyar könyvszemle 1883. évfolyam. 223. l.)

Rupp nézete tehát elég szilárd alapon nyugszik, mert Kékesen csakugyan volt a pálosoknak kolostoruk.

Pör Antal, kitűnő történettudósunk, a »Monumenta Vaticana« idézett lapján szintén sorakozik *Rupp* véleményéhez, arra támaszkodván, hogy Gemilis bíboros és Csáki Mátys a remeték kékesi magányában találkoztak. Mert Gemilis udvara Budán volt, s így a küszöbön álló országgyűlés miatt messze nem mehetett.

Kékes tehát csakugyan Buda közelében volt.

³ *Fejér*: Codex Dipl. Tom. VI. Vol. II. p. 325. és Tom. VIII. Vol. I. p. 82.

A veszprémi püspök és káptalan pere egyház-megyéjök nébány papjával.

XXII. vagy XXIII. János idejében.

III. Inceze pápa körültekintő gondoskodása az egyház életének összes nyilvánulására kiterjeszkedett. Szerves egészet képező működése, leghatározottabb vonásokban, a IV. lateráni zsinaton (1215) tárul elénk. Itt kifejtett tevékenysége a vallás összes szükségleteit felöleli: a hiányokat pótolja, a csorbákat kiköszörüli, a tökéletlent megjavítja.

Már rég óta szemet szúrt neki az egyházi javadalnak összehalmozása egyesek kezében. Azért ismétli a zsinaton a III. lateráni zsinat határozatát és kimondja: senkinek sem lehet egyszerre több, méltósággal vagy lelkészséggel járó javadalma.¹

A lelkész nem tarthat maga helyett helyettest, ha csak a plébánia valamely kanonoki javadalomhoz nincs csatolva; de ez esetben meg a kanonok kötelessége a plébánia jövődelméből illő részt a plébános számára átengedni.²

Sokakat érzékenyen érintett ezen intézkedés; így többek között a veszprémi káptalant is.

Nem is nyugszik bele ez a dologba, hanem Róbert püspöke által előterjeszteti ügyét Rómában.

A római szék értesül a püspök leveléből, hogy a veszprémi kanonokok az új rendelet folytán jövődelmök jó részétől elestek, s így nem egyszer papi állásukkal össze-egyeztethetetlen szolgálatok végzésére kényszerülnek.

Ezen türheterlen állapot megszüntetése czéljából, arra kéri Róbert püspök III. Honor pápát: engedje meg neki kanonokjai támogatását megyéje kápolnáinak jövődelméből.

A római szék, nem lévén híve az átmeneti intézkedéseknek, nem egyezik bele, hogy a püspök, időnkint, tetszése szerint osztogassa ki káptalana tagjai között az egyházak jövődelmét. De, mivel ily módon a zsinati határozat épségben maradt, szívesen követte

Corpus iuris can. c. 28. X. de praebendis (III. 5.). — *Hefele: Concilien Geschichte.* V. köt. 891. l.

² *Corpus iuris can.* c. 30. X. de praebendis (III. 5.).

atyai szívének sugalmát és 1225-ben január 29-én kelt soraival megengedte, hogy Róbert püspök, ha a szükség úgy kívánja, a megyéje területén levő kápolnák jövödelméből egy részt *egyszer s mindenkorra* kanonokjainak javadalmához csatolhat, — de csak oly arányban, hogy az illető egyház papja is tisztességesen megélhessen.¹

Róbert püspök, tekintettel a káptalan szorult helyzetére, már a következő évben kiadja a rendeletet, mely szerint megyéjének valamennyi kápolnáját — leszámítva, a melyek méltóságához vannak kötve, — a kanonoki javadalmakhoz csatolja olyképen, hogy a kápolnák tized- és felajánlati (oblatio) jövödelmének fele magának a helybeli papnak, másik fele pedig a káptalannak essék. Az adományozott tárgyak (eleemosynae), — föld, rét, legelő, halastó, juh és ökör — egészen a pap tulajdonát képezik; a szőlő és malom jövödelmén azonban a lelkész és a káptalan egyenlően osztozkodnak, a költség levonása után.

A káptalan részére ily uton befolyó összegből mindegyik kanonok egyenlő részt kap, kivéve a nagy prépostot, kinek, terhesebb munkája fejében, két rész jár.

Ezen intézkedés magában hordja a vizálykodás csiráját. Idő haladtával, a gyakori surlódás folytán, annyira elmérgesedett a dolog, hogy egyrészt a veszprémi püspök, káptalan és főesperes, másrészt több, ugyanezen egyházmegyebeli pap között megindult per a római szék elé került.

Rómában a *pilisi*, *zirczi* (bakonyi) és somogyi apátot bizzák meg az ügy megvizsgálásával.

János² pilisi és J. zirczi apát előtt, Székes-Fejérvárott mutatta föl a veszprémi káptalan III. Honor pápa és Róbert püspök előbb fejtegetett levelét. Ők erről nyomban értesítik János³ pápát s így lehetővé teszik az eléje került ügy lebonyolítását.⁴

¹ *Fejér*: Cod. Dipl. Tom. IX. Vol. VII. p. 649. — *Theiner*: Monumenta Historica Hungariae. Tom. I. p. 53.

² A szövegben (*Fejér*: Cod. Dipl. Tom. IX. Vol. VII. p. 648.) ugyancsak I. betű van, de azért kétségtelen, hogy *Jánost* kell alatta érteni. A kiküldött pilisi és zirczi apát ugyanis János pápának ezimezi a választ. Már most akár XXII., akár XXIII. János pápa forog szóban, mindegyik esetben János apátot kell látnunk az I. betű alatt; mert az ő idejökben János nevű pilisi apátot jeleznek okirataink.

³ XXII. vagy XXIII. János pápáról van szó.

⁴ *Fejér*: Cod. Dipl. Tom. IX. Vol. VII. p. 648.

Jakabfalvi János veszprémi püspök és az örsi plébános között tized- és joghatóság-ügyben fölmerült viszály megvizsgálása.

1356. máj. 28.

Jakabfalvi János veszprémi püspök és Mihály az örsi Szent-Márton egyháznak plébánosa között éles ellentét fejlődött ki; mert az előbbi azt állította, hogy az egyházmegyéje területén levő örsi Szent-Márton egyház föld- és birtok-jövedelmének tizede ős időktől fogva a veszprémi püspökséget illeti és az örsi szent-mártoni plébános a veszprémi püspök hatósága alá tartozik. Mihály, vele szemben, kijelentette, hogy a kérdéses tized az örsi szent-mártoni egyház jövedelmét képezi, és a veszprémi püspök az örsi Szent-Márton egyház plébánosának nem parancsol, őt nem látogathatja s nem büntetheti; mert a római széktől nyert régi kiváltság alapján közetlenül az esztergomi érsek joghatósága alatt áll. Miért is Mihály a veszprémi püspöknek az örsi egyházra nézve eddig kiterjesztett összes joggyakorlatát illetéktelennek és igazságtalannak nyilvánította.

A viszálykodó felek, nem tudván magok között kiegyezni, a pápai széknél keresték az igazságot.

VI. Incze pápa Ilhanói Péter agenni kanonok, pápai káplán és ügyhallgató kezébe adja a dolgot azon meghagyással, hogy a kérdés megoldásánál minden hivatalos törvénykező formát mellőzzön, de ha a szükség úgy kívánja, Mihályt a római kurián kívül is megidézheti.

A pápai ügyhallgató Adlochowitzi Olén, a veszprémi püspök megbizottjának kérésére meghagyja Mihálynak, hogy a szükséges iratokkal együtt jelenjék meg Avignonban az apostoli széknél, hol az egyes tények és adatok egybevetése után határozat vessen véget a dolognak.

Olén megjelenik a pápai bíróság előtt és Mihályt, mivel távol maradt, makacsságról vádozta. Később azonban Mihály is elküldte megbizottját, Bonni Péter mestert. A pápai ügyhallgató ekkor kitüzi a végső határidőt a tárgyalásra.

A megszabott napon meg is jelenik mind a két fél, említett megbizottja személyében. A bíróság előtt igaz-mondásukat esküvel

erősítik; állításukat bizonyító érvekkel, törvény-pontokkal, hivatalos és hiteles iratokkal és jogi szabványokkal támogatják; egymás nyilatkozatát kölcsönös kifogásokkal és ellenvetésekkel gyengítik. S bár a vitás ügyet a bíróság a legkisebb ízig szétszedte, nem világított ki a tiszta igazság.

Ekkor fordult VI. Incze pápa 1356-ban május 28-án kelt levelével a pannonhalmi szent-mártoni és a *pilisi apáthoz* és a szepesszent-mártoni egyház prépostjához, megparancsolván nekik, hogy a felek tanuit, a rendelet vételétől számítva, két hó lefolyása alatt hallgassák ki, bizonyítékaikat ugyanezen határidőn belül vizsgálják meg és irataikról hiteles átiratot készítsenek. S hogy e feladatot minél sikeresebben megoldhassák, Péter ügyhallgató az ügyiratokat saját pecsétje alatt küldi meg közökhöz. Ha az egyik fél a másik tanuit netalán kifogásolná, a határidőül kiszabott két hó eltelte után egy hónap alatt azon tanukat is kérdezzék ki, a kik a kifogásolás ügyében vallanak. A tanuk kihallgatása a felek kérdő pontjai szerint történjék; ha pedig ezek ilyeneket nem terjesztenének elő, vallassák ki őket saját józan belátásuk szerint. A tanuknak írásba foglalt bizonyosság-tételét és az összes ügyiratokat, hitelességök és megbízhatóságuk megállapításával, s az apostoli szék előtt lefolyó végső tárgyalás idejének megjelölésével, igazságos ítélet-hozás céljából Avignonba küldjék; a perlekedő feleknek pedig hagyják meg, hogy annak idején az ügy lebonyolítására akár személyesen, akár pedig képviselőileg jelenjenek meg a pápai bíróság előtt.¹

A generális visitatori jog gyakorlására vonatkozó fölhívás.

1390. decz. 12.

A cziszterczi rend nagy káptalanának 1390. évi szeptember hó 17-én kelt határozata értelmében,² minden rendi kolostor köteles volt a pápai kamarába bizonyos összeget fizetni, miként ezt már X. Gergely és V. Orbán idejében is megtették. Mivel pedig ezen intézkedés több helyütt csak írott malaszt maradt, meghagyja³ X. Bonifác, 1390-ben, decz. hó 12-én kelt levelében, a cikádori és

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár LXX. sz. alatt.

² Monumenta Vaticana Hungariae. Ser. I. Tom. III. pag. 103—4.

³ Monumenta Vaticana Hungariae. Ser. I. Tom. III. pag. 105.

pilisi cisztercezi apátoknak: »generális visitatori« jogukkal hassanak oda, hogy azon lengyel, porosz, szlavoniai, livoniai, krakkói és ezek szomszédságában levő kolostorok, melyek eddig az adózás alól kivonták magokat, kötelezettségöknek eleget tegyenek.

Bredenscheydi Jakabnak a boszniai kanonokságra segítése.

1391. febr. 9.

IX. Bonifác 1391-ik évi febr. hó 9-én értesíti¹ a tudi püspököt a *pilisi apátot* és az esztergomi officzialist, hogy megüresedvén Kelemen halálával a boszniai kanonokság javadalmával együtt,² ezen méltóságra a becsületes elő-életü és erényes Bredenscheydi Jakab, esztergomi kanonokot szemelte ki. Miért is megparancsolja nekik, hogy az említett egyházi hivatalt, melynek évi jövödelme, a kiválasztott férfinak saját vallomása szerint, nem rug többre 80 arany forintnál, pápai tekintélyénél fogva jelöltjére ruházzák; sőt kiköti: ne tekintsék akadálnak, hogy Bredenscheydi Jakab már az esztergomi fő-káptalanban kanonoki méltóság és javadalom, a társas káptalanban pedig a Sz. Györgyi prépostság birtokosa, s így évenként 30 ezüst márka jövödelem élvezője; s még azt se, hogy ő, a már kinyert pápai engedély értelmében, előre gondoskodhatik maga számára egy, két, vagy több egyházi javadalomról, melyek az esztergomi és kalocsai község, egyházmegye és kerület kebelében megüresedtek vagy a jövőben megüresednek.

Brixener Konrád kinevezése a panithi plébániára.

1396. ápr. 7.

Henrik, az esztergomi egyházmegye területén levő s Szent István király tiszteletére szentelt panithi plébánia javadalmasa meghalván, IX. Bonifác Brixener Konrád, kalocsai kanonokot szánta helyére. Tudatja³ ezt 1396-ban ápril hó 7-éről keltezett levelében a tudi és sebenicói püspökkel s a *pilisi apáttal*, megparancsolván egyszersmind

¹ Monumenta Vaticana Hungariae Ser. I. Tom. III. pag. 137.

² Sokszor megtörtént az is, hogy a pápa kinevezett valakit kanonokká javadalom-adományozás nélkül (Canonicatus sub expectatione praebendae). Monumenta Vaticana Hungariae. Ser. I. Tom. III. pag. XXVIII.

³ Monumenta Vaticana Hungariae Ser. I. Tom. III. pag. 315.

nekik, hogy, a hozzájuk érkező pápai felhatalmazás értelmében, az említett parochiára, melynek évi jövedelme 50 arany forint, Brixener Konrádot nevezzék ki. S ezen fölül figyelmezteti őket a pápa, hogy az ő emberének kalocsai kanonoksága, a megfelelő javadalommal együtt, mi nehézséget se okozzon, mert, mihelyt a panithi plébániát megkapja, amazoktól, saját ígérete szerint, azonnal megválík.

János veszprém-egyházmegyei áldozó-pap számára fentartott javadalom ügye.

1396. decz. 3.

A pápai rezervációk érdekes alakját tünteti elénk azon levél, melyet IX. Bonifác pápa János veszprém-egyházmegyei áldozó-pap számára kiállított, s kivüle, tudomás-vétel czéljából, a grádi püspöknek, a *pilisi apátnak* és a dömösi prépostnak is megküldött.

IX. Bonifác közli ugyanis, 1396-ban decz. 3-án kelt soraiban, Jánossal, hogy a veszprémi püspök, káptalan, vagy egyes kanonokok kinevezése alá eső javadalmak¹ közül egy olyat, melynek évi jövedelme lelkészkedés nélkül tizen-nyolcz, lelkészkedéssel pedig husz ezüst márka, a római székeknek tart fönn, s erre őt nevezi ki.²

A csornai prépostság javainak és jogainak megvédése.

1400. nov. 12.

IX. Bonifác pápa értesült arról, hogy a Szent-Mihályról nevezett csornai premontrei prépostság várait, falvait, földjeit, házait, birtokait, terményeit, jövedelmeit, ingó és ingatlan tulajdonát, jogaival és joghatóságával együtt, érsekek, püspökök, prelátusok, kisebb állásban levő világi papok és szerzetesek, herczegek, örgrófok, comesek, bárók, nemesek, katonák, városok, falvak, várak s más helyek népei, sőt még egyesek is lefoglalták.

A római szék, hogy ezen önkénynek véget vessen, 1400-ban nov. 12-én kelt soraival,³ a győri püspököt, a *pilisi apátot* és a karta-hausiak lövöldi perjelét rendelte ki a csornai prépostság védőül.

¹ A kanonokságot és a székes-egyházi praebendákat leszámítva.

² Monumenta Vaticana Hungariae. Ser. I. Tom. IV. pag. 6.

³ U. o. Ser. I. Tom. IV. pag. 255.

A mogyoródi apátság tized-ügyének megvizsgálása és eldöntése.

1403. decz. 12.

A Szent-Györgyről czimzett mogyoródi benczés apát és konventje megkérte IX. Bonifác pópát, hogy Mogyoród, Tarcsa, Szentvid Inárcs, Hartyán, Pálharasztja, Süly, Szecsány, Ság, Bicske, Fóth, Norád és Barok pest-vármegyei falvak tizedét, melynek negyven, sőt több év óta törvényes birtokosai, részökre megerősíteni kegyeskedjék.

A római szék, 1403-ban decz. 12-én, a *püli apátot* bizza meg, hogy hívja össze az említett községek lelkészeit s mindazokat, kikre szükség van; s ha ezek nyilatkozatából a mogyoródi apát és konvent állításáról megbizonyosodik, erősítse meg ezeket a kérdéses tized birtoklásában.¹

¹ Monumenta Vaticana Hungariae. Ser. I. Tom. IV. pag. 392.

III. FEJEZET.

A PILISI APÁTOK KIRÁLYI MEGBIZATÁSAI.

A kereszténység fölvétele és a királyság megalapítása óta hazai főpapjaink első rangú tényezők voltak állami életünkben. Királyainknak legbefolyásosabb tanácsosai s a törvényhozásnak döntő szerepre hivatott tagjai; az állam-kormányzat szellemi tényeiben országn-részők van; a kancelláriában velők találkozunk; a békekötés tárgyalásait az ő szellemök irányítja; az isten-ítéletek előttök folynak le; a hiteles-helyekké lett káptalanok és konventek vizsgálatot tartanak, határt járnak, birtokba iktatnak, a mai közjegyzők elődeiként a szerződést, tiltakozást és bevallást írásba foglalják, hiteles okiratokat és másolatokat készítenek és letétben őrizgetnek; s a római széknél és külföldi uralkodóknál nem egyszer királyi követségben járnak el.

A pilisi apátot is több ízben érte a szerencse, hogy koronás királya bizalmas felszólítására, mint királyi követ, külföldön is szolgálhatta hazáját.

Imre király keresztel badjariatának elodázása; II. Endre király elkísérése a Szent-Földre.

1202. 1217.

Honalapító elődeink a Duna s Tisza mellékén szerveztek államot nemzetünk számára. Hazánk tehát e pillanat óta összetartó kapocs s egyszersmind választó-fal lett a művelt Nyugat és a műveletlen Kelet között.

S nemzetünk földrajzi helyzetéből folyó kettős feladatát dicsően megoldotta.

Mig a nyugati haladás és művelődés előtt a hon határait mindenkor készségesen megnyitotta, hogy ez által, saját fejlődését

is eszközölve, a nyugati civilizáció termékeit Kelettel könnyebben közölhesse: addig chinai-falként századokon át védte, saját tűzhelyével egyetemben, a nyugati kereszténységet a pogány besenyők, kúnok, tatárok, majd később a törökök ellen.

Igy tehát hazánk bőségesen kivette részét a keresztény ügy lelkes védelméből.

De az a nemzet, mely a kereszténység magasztos eszméiért annyi életet, vért és pénzt áldozott, nem maradhatott ki a Szent-Föld megszabadításáért folyó vállalatból, a keresztes hadjáratokból sem.

Nemzetünk, el levén foglalva saját belső ügyeinek rendezésével s intézményeinek fejlesztésével, nem csatlakozott a XI. és XII.-század kereszteseihez; pártolását azonban, bár átvonulásuk sok bajt okozott, nem vontta meg tőlök.

De a Tiberiás körüli hittini halmokon vívott csata (1187. jul. 4.), melyben Szalah-Eddin szultán a jeruzsálemi királyságot tönkretette, fordulópontot képez.

A keleti keresztények szomorú sorsa, a kegyeletes emlékü helyek szánandó helyzete részvétre gerjeszti Európát.

Általános mozgalom indul meg: Európa készül újra fölvenni a keresztet.

III. Béla királyunk is szívesen csatlakozott volna a hazánkon keresztül vonuló keresztesekhez; de gátolta Velence, mely Zárát nem tudta feledni, s ezért boszuló háborúra készült.

Nemes lelkű királyunk, III. Béla, tett tehát annyit, a mennyit tehetett: igazi magyar vendégszeretettel és bőkezűen fogadta a hazánkat utba ejtő keresztény harcosokat.

De bármily meglepéssel tekinthetett is uralkodói működésére, volt szívének még egy ki nem elégített vágya: keresztes-had vezetése a Szent-Földre.

Ennek teljesülését megakadályozta halála 1196-ban. Másodszülött fiának, Endrének azonban, a sok kincsessel együtt, örökségül hagyta akaratainak teljesítését.

III. Incze, a pápaság egyik nagy alakja, alig helyezkedett el magas trónjában, már is kezébe vette a keleti kereszténység ügyét.

1199-ben egész Nyugatot, s így hazánkat is felhívta keresztes-hadjáratra.

Endrét, Imre királyunk öcscsét, atyja végső akarata kötelezte a kereszt föl vételére. Imre királyunknak szintén érdekében állott Endre keletre vonulása, mert így könnyedén megszabadult volna nyugtalan vérű testvérjétől.

De Endre nem sokat törődik atyja végrendeletével, örökölt kincsein katonaságot gyűjt s Horvát- és Dalmát-ország megszerzésére tör.

Közte és királyi bátyja között fegyverre kerül a dolog. A szerencse kezdetben Endrének kedvez. Imre ekkor a római szék elé viszi az ügyet, kérvén III. Inczét: kötelezze Endrét a kereszties hadjárat megkezdésére; az ő hivei közül pedig oldja föl azok kereszt-fogadalmát, kikre most itthon nagy szüksége van.

Róma nem utasította vissza Imre kérését.

De Endre nem tud megnyugodni: folytatja a harczot bátyjával. A győzelem azonban, az itthon maradt keresztiesek csatlakozása folytán, 1199-ben a királyi fegyverekhez kapcsolódik.

Úgy látszik, ekkor fogadta meg Imre királyunk, hálából a római szék iránt, hogy ő is feltüzi mellére a keresztet.

Szándéka teljesítésében meggátolta Szerbiának függetlenségre irányuló politikája.

III. Incze pápa azonban megsürgeti Imrét.

Ekkor Imre királyunk, az 1202-iki év első felében, a *pilisi apátot* és a főesperest küldi Rómába, azon megbizással: kérelmezzék, az általok kézbesítendő királyi levél tartalmával egyezően, a római széknél, hogy a kereszties hadjáratot, tekintettel az Al-Dunánál háborgó kunok pusztításaira, a magyarországi érsekek és püspökök tanácsa szerint, később indíthassa meg.

III. Incze nem hajol meg e kérés előtt, hanem 1202-ben november 9-én kelt soraival felhívja Imrét: ha lehetséges az állam veszélyeztetése nélkül, — »a mint csakugyan lehetségesnek látszik« — ne késlelkedjék beváltani az Úrnak tett fogadását.¹

De minthogy Velence a keresztiesek segítségével 1202-ben november 14-én Zárát elfoglalta, Endre meg újra izgágát csinált, s még a trón sem volt biztosítva a király-fi számára: Imre húzta-halasztotta a kereszties hadjárat megindítását, — mig végre is bele halt.

¹ Fejér: Codex Dipl. T. II. p. 393.

II. Endre elfoglalván a királyi méltóságot, nem feledte azon kötelezettséget, melyet édes atyjától örökölt.

Már az 1214-iki év elején közölte III. Inczével, hogy »mi a Jeruzsálembe menetelre, a miként kötelességünk, gondosan figyelünk.«

Midőn a laterani zsinat 1215-ben megszabta a keresztes hadmenet idejét, s Henrik latin császár halála folytán (1216) Endrének kilátása nyílt a konstantinápolyi császárságra: 1217-ben sok oldalú előkészület után, több főpap, számos előkelő főúr és két *cziszterczi szerzetes* társaságában¹ megindult Keletre.

II. Endre már 1212-ben megkeresi óhajával a cisterciumi nagy-káptalant. S ez bele egyezik, hogy a magyar király, ha a Szent Földre megy, két *cziszterczi* áldozó-pap szerzetest és egy megtért testvért² magával vihessen. De kiköti a káptalan, hogy az apát addig ne adja embereit a király rendelkezésére, míg utra nem kel.³

Hogy ezen három *cziszterczi* rendtag melyik kolostorból való, biztosan nem tudjuk, de gyanítjuk.

Véleményem szerint ők a pilisi apátsághoz tartoztak. Mert az összes *cziszterczi* kolostorok között épen a pilisi volt leginkább kéznél; a pilisi apát szerepelt, mint királyi kiküldött, a keresztes hadjárat ügyében; s végül II. Endre csak kevéssel előbb helyeztette el felesége, a szerencsétlen Meráni Gertrud földi maradványainak egy részét a pilisi apátságban örök nyugalomra, — s ép ezért őt benső szálak fűzték ezen kolostor lakóihoz.

Nagyon valószínű tehát, hogy most, midőn a kegyelet színhelyére készült, maga is a kegyelet oltárán akart áldozni az által, hogy neje sirjának gondozóit, a három pilisi *cziszterczi*t, maga körébe vette.

János apát a tatárjárás idején királyi követként külföldön jár.

János apát a tatárjárás idején több ízben királyi követként járt a külföldön. Szereplésének részleteiről nem maradtak ránk adatok.⁴

¹ *Katona: Historia Critica* V. k. 261. és köv. 1. és 270—80. l.

² Hogy a királyi kíséret leírásában csak két *cziszterczi*ről van szó, nagyon természetes: mert a »*conversus*« (megtért testvér) rendtag csak eselőd számba jött, s így az előkelő egyházi és világi férfiak névsorából ki kellett maradnia.

³ *Martene et Durand: Thesaurus novus Anecdotorum*. Tom. IV. p. 1312.

⁴ Ezen kötetben: Oklevéltár XXXV. sz. a.

Henrik pilisi apát az acheni kápolna alapítására nézve szerződést köt és kiviszi Achenba a Nagy Lajos ajándékát képező egyházi kincseket; Ulrik pilisi apát később, mint királyi megbízott, számon kéri az egyes tárgyakat.

1367. okt. 27. és 1381. jun. 9.

Az ereklyék tisztelete majdnem egykorú a kereszténységgel. A vértanúk lelki erőssége és hősi halála a kegyelet érzelmét fakasztotta meg a hivek szívében. Csak hamar oltárok emelkednek csontjaik fölött; körülöttek gyülekezik az üldözéssel szemben erőt kereső s ótalmat kérő nép; itt rebegi el magán és közös imáját a hívők buzgó serege.

A keresztény eszmék terjedésével karöltve járt az ereklye-kultusz is; s így hozzánk is eljutott.

Az ereklye-tisztelet maga után vont a zarándoklást. Nemzetünk gyermekei majd Szent István, Szent László és Szent Margit sirját keresik föl Székes-Fehérvárott, Nagy-Váradon, és Margitszigeten; majd meg az ország egyéb helyein végezik el vallásos áhitatukat; sőt kimennek külföldre, s majd Rómában, Compostellában és Achenben találkozunk velök.

Ily zarándok-utban, Nagy-Várad felé haladva, látjuk I. Lajos királyunkat is, az alig 17 éves ifjút, a mint hivatásáról ápolt magas fogalmakkal fejében, s nemes eszmékért lángoló érzelmekkel lelkében közeledik példányképének, a nemzeti dicsőség nagy alakjának, Szent Lászlónak sirjához.

Itt fogadja meg: »követi azok példáját, kik a hazáért készek vérüket is ontani s az utódoknál dicsőségben állnak; országának jogait és épségét, Isten segedelmével, minden részében kivivja és megvédi.«¹

S ő hű maradt fogadalmához. Mert míg Szent István országát a fejedelemségtől a királyságig fölemelte s nemzetét, kereszténynyé tevén, bevezette az európai keresztény nép-családba; míg Szent László a királyság eszméjét és a kereszténység fogalmait a nemzet ősi intéz-

¹ Horváth Mihály: Magyarország Története. II. köt. 229. l.

ményeivel és geniuszával össze-olvasztotta, s így mindkettőt rokon-szenvenné tette: addig Nagy Lajosunk a magyar királyi korona fény-sugarait három tenger hullámaiban fürösztgette és a keresztény tanokat és élet-elveket, jó példájával is közre munkálva, a nemzet vérébe átültette.

Apostoli királyi teendőit példás buzgalommal karolja föl; szülőinek gyermeki szeretettel ápolt emléken kívül, lelkének egész bensőségével csüng Szent István, Szent Imre, de leginkább az általa követésre méltatott Szent László alakján; sikereinek szerzőit bennök látja, győzelmei kivívói között őket szemléli, birodalma határainak kiszélesítését nekik köszöni.

Nagy elődei iránti hálás érzületét¹ egyesíti Mária, a magyarok Nagy-asszonya, tiszteletével,² midőn *Henrik pilisi apátot* Achenbe³ azon megbizással küldi: nyerje meg a káptalant, a Boldogságos Szűzről czimzett acheni templom mellett, egy kápolna alapítása és fölépítése ügyének.

Henrik apát alattvalói készséggel teljesíti fölséges ura parancsát. Mint királyi megbizott és követ az acheni káptalani dékánnal és az egész káptalannal megköti az egyességet, ép oly föltétel mellett, mint IV. Károly császár az általa emelt oltárra nézve.

A megállapodás szerint, a kápolna szolgálatára szánt káplánokat, magyarországi papok közül, mindig a magyar király nevezi ki, s azután bemutatja (*praesentatio*) az acheni dékánnak és káptalannak.

Az új káplán a káptalan előtt esküt tesz, miként ez az acheni egyház többi káplánjainál is szokásos; fegyelmi tekintetben a káptalan hatósága alá esik.

Ha a kápolna papjai közül egyik, esetleg mind a kettő meghal, vagy leköszön hivataláról, nehogy a kápolna gondozó nélkül maradjon, nevezzen ki az acheni dékán és káptalan a templom káplánjai közül egyet, vagy kettőt ideiglenesen; ezek azután fize-

¹ *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IX. Vol. IV. p. 216. és Magyar országos levéltár: Dl. 36460. sz. alatt.

² *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IX. Vol. IV. p. 265.

³ A küldetés évét nem tudjuk. De annyi bizonyos, hogy 1367 előtt kellett történnie; mert ez évben Henrik pilisi apát már a kápolna építéséről is mint múlt eseményről emlékezik: »quam (capellam) . . . per nos construxit.« (*Fejér*: Cod. Dipl. Tom. IX. Vol. IV. p. 91.) Már pedig az engedély kinyerése megelőzte az építkezést.

tésöket a kápolna jövödelméből kapják s addig szolgálnak, míg a magyar király új káplánokról nem gondoskodik.¹

A kápláni állásnak halálozás, lemondás, vagy bármily esetben történő megüresedésekor a másik káplán köteles, egy hó lefolyása alatt, társa költségén, tudatni az esetet a magyar királynal. Ha azonban késedelmeznék, az acheni dékán és káptalan feladata a hanyagot kötelesség-telejesítésre szorítani.

Henrik apát, ki e részletes adatokat 1370-ben április 16-án kelt soraival mentette meg az utókor számára,² nem érinti, hogy Nagy Lajos ezen kápolna részére örök időkre szóló alapítványt tett³ és a két káplánnak oly ellátást biztosított, mely őket minden más foglalkozástól fölmentette; s így, magokat tisztán szemlélődő életre adva, folytonos imával áldhatták az Urat és szüntelen énekelhették Dáviddal: »Az Úr az én örökségem része!«

Ily gondos uttörő munka után, *Henrik pilisi apát* ügy-vezetése mellett, megindult az építkezés.

A kápolna, a magyar vallásosságnak hideg kőben megtestesült e kegyeletes emléke, már 1367. október 27-ike előtt elkészült. Henrik apát ugyanis e napon két levelében⁴ a kápolna építéséről mint befejezett tényről szól.⁵

A művészet törvényeinek első alapképlete stilszerűséget követel a legapróbb izekben is. A belső és külső egybevágósága, az alak és tartalom összeillése teremti meg a mű-alkotást.

Lajos királyunk is kora egyházi művészetének megtisztult izlését követi, midőn az acheni kápolna számára, 1367-ben október 27-én, *Henrik pilisi apát által*, magyar királyi bőkezűségének ragyogó bizonyítványaként, három mise-ruhát (casula), négy egyházi dolmányt (tunica), öt mise-inget (alba), stólákkal és kar-ékekkel (manipulus), három selyem övet (cingulum), három, egymástól különböző teljes oltár-díszet,⁶ két aranyozott kelyhet, két aranyozott s két ezüst

¹ *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IX. Vol. IV. p. 266.

² U. o. Tom. IX. Vol. IV. p. 267.

³ U. o. Tom. IX. Vol. IV. p. 216.

⁴ U. o. Tom. IX. Vol. IV. p. 91.

⁵ Ezen igazság erőt kölcsönöz azon állításnak is, mely szerint a kápolnára e feliratot vés-ték: »*Haec capella a Ludovico I. Hungariae Rege anno 1367 per Dominum Henricum Abbatem de Pilis erecta.*« Zirczi apátsági levéltár III. 77. sz.

⁶ Kétségkívül oltár-vánkosok és oltár-abroszokról van szó.

mise-kannát (ampulla), két ezüst gyertya-tartót,¹ három ereklye-mutatót² (monstrantia) Szent István, Szent László és Szent Imre³ ereklyéivel, két ezüsttel bevont táblát és egy mise-könyvet küldött.

Henrik apát e mű-kincseket hatalmas szekrénybe zárva adta át, 1367-ben október 27-én, az acheni káptalan bizdnysága mellett,

¹ »Mindkét gyertyatartó ezüst, részben aranyozva. Öntött, vert és vésett munka. Talpa négy karéjú; pereme párkányos; pártájára domború ötágú csillagok ponczolvák. A talp felső aranyozatlan mezőire rhombusalakú zománczos czimeres lemezek erősítvék; váltakozva áttetsző zöld alapon a pólyás és lilomos paizs s kék alapon a koronával, tollal és patkót evő struczfejjel ékes sisak. A talpat a stilustól aranyos, csúcsíves, támpilléres vésett ablakokkal díszes toronyoska választja el. A stilust egy kisebb s egy nagyobb, sodronnyal beszegett aranyos nodus három részre osztják. A stilus végén a kisebbikhez hasonló nodus ül, melyen fölül — sodronnyal beszegett — oromzattal díszes csonka gúla nyugszik; ezen pedig hatszögletű tányér. A tányér két széle csuklóban jár, felhajtható, aranyos karimáján két párkány közt négyszirmú virágok ponczolvák. Középpüti hegyes kúpalakú szeg. Magassága: 0,34. 14-ik század. Kiállítja az aacheni káptalan.« (A magyar történeti ötvösmű-kiállítás lajstroma. 1884. 37—38. l.)

² »Nagy Lajos ereklye mutatója ezüst, aranyozva. Öntött, vert, vésett és áttört munka. Talpa négy karéjú; pereme párkányos; pártáját négyes karéjokkal áttört négyszögök — 10 fajta — díszíti. A talp felső mezőire zománczos, czimeres lemezek erősítvék, áttetsző sötét kék alapon váltakozva a pólyás és lilomos czimer — át nem látszó vörös és fekete — s sisak, melyet a lilomos korona, a strucz-tollak és a patkót evő struczfej ékesítenek. A talpat a stilustól támpilléres négyszögletű toronyka választja el, oldalára két-két csúcsíves ablak van vésvé. A stilus sima; egy kisebb s egy nagyobb nodus három részre osztja; a nagyobbikon négyszögletes rotulusok, végeiken áttetsző kék zománcz alapon e fölírás: INRI. A stilus felső végén egy a kisebb nodushoz hasonló nodus ül, melyből nyolcz szirmú liliom nő ki. Ezen nyugszik a hengeralakú kristályház kerek sima talpazata, melyet négy párkányos pánt összeköt a foglaltvány felső csipkészelű gyűrűjével. A kúpola-alakú kristályfedelelet alul oromzatos gyűrű szegi be; ezt négy párkányos, felül levélben végződő pánt köti össze a pikkelyes gombbal, melynek ormán feszület áll; a keresztkaroknak végei ferdék. A felsőn mondatszalog van erősítve. Magassága: 0,42. XIV. század. Kiállítja az aacheni káptalan.« (A magyar történeti ötvösmű-kiállítás lajstroma. 1884. 36—37. l.)

»Nagy Lajos másik ereklye-mutatója szintén ezüst, aranyozva. Öntött, vert és vésett munka. Talpa hat karéjú; függélyes pereme párkányos; pártáját alul gyöngysor, fölül négyes karéjok — 4 fajta díszítik. Talpa felső mezőin váltakozva vésett levél díszítést és rhombusalakú zománczos czimeres lemezeket látunk. A magyar-anjou czimeren a zománcz át nem látszó sötétvörös és áttetsző kék; a lengyelen át nem látszó veres; a strucz-sisakon áttetsző kék és át nem látszó fekete. Legfelül a talp tagolt; a sima stilus hatszögletes. A nodust fölül-alul tizenkét-tizenkét áttört cikkecske díszíti. A rhombus-alakú rotulusokon áttetsző kék zománcz alapon e fölírást olvassuk: JHESUS. A kristályház hengeralakú. Foglaltványa: három pánttal összekötött karikák, mindannyit gyöngysorok ékítik, az alsó karikát azonkívül oromzat is. A csuklóban járó fedél gyöngyös, oromzatos gyűrű, melyen hatoldalú pikkelyes torony emelkedik; ormán kettős kereszt áll. A kereszt függélyesen álló s felső ágainak végei ferdék. Magassága: 0,34. 14-ik század. Kiállítja az aacheni káptalan.« (A magyar történeti ötvösmű-kiállítás lajstroma. 1884. 40—41. l. — *Pulszky K. és Radács Jenő: Az ötvösség remekei Magyarországon.* I. k. 21—22. l.)

³ Hibásan van Fejérmél: »cum reliquiis Sanctorum Stephani, Ladislai et Henrici regum Hungariae.« (Fejér: Codex Dipl. Tom. IX. Vol. IV. p. 91.) *Henrici* helyett *Emerici* olvasandó.

János káplánnak,¹ azon kikötéssel, hogy jövőre is mindenkor a kápolnáé maradjanak.

Ezen kívül, királya nevében az acheni kanonokokat szívből megkéri: az Isten dicsőségét és az Úr szolgálatát tartva szem előtt, legyenek rajta mindenkor, hogy a kincsek hiány nélkül fenmaradjanak s rendeltetésöknek megfelelő czélt szolgáljanak.

A kápolnát, midőn már minden ízében és porczában szerves egészet képezett, összes bevételeivel és tartozékaival átadta az acheni polgár-mesternek, bírának és esküdteknek, teljes hatalomkört biztosítván nekik a kápolna ügyeinek intézésében, leszámítva a magyar királynak azon jogát, melynél fogva a két káplánságra magyarországi papot nevezhet ki.²

Királyaink századokon át valósággal gyakorolták is a kinevezés jogát. Természetesen tőlök függött, vajjon magyart, vagy külföldit tüntetnek-e ki e hivatallal.

Igy, midőn Mária Terézia 1740. deczember 1-én, Schloerdfeger Miklós Albert káplán kimulása után, Christ János Henrik nevű egyént nevezi ki helyébe,³ s a kinevezés alapját képező erények, érdemek

¹ *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IX. Vol. IV. p. 91.

² U. o. Tom. IX. Vol. IV. p. 217. és 563. Az utóbbi helyen Fejér az 1374-ik évre teszi a keletet; de helytelenül. Az okiratban ugyanis jelezve van Nagy Lajos uralkodásának éve: »regni autem nostrī anno vigesimo nono«; vagyis uralkodásának huszonkilencedik évében kelt az okirat. Ez pedig, minthogy Nagy Lajos 1342. jul. 21-én kezdte uralkodását, nem az 1374-ik, hanem az 1370-ik év. Fejér idézett helye tehát így lesz helyesen: Anno M.CCC.LXX. Quarto nonas mensis ianuarii. Vagyis a *quarto* nem az évszámhoz, hanem a nonas-hoz tartozik.

³ »Nos Maria Theresia, Dei gratia regina Hungariae, Bohemiae . . . etc. memoriae commendamus, tenore praesentium significantes, quibus expedit, universis, quod nos, inductae virtutibus et meritis, vitaeque et meritorum integritate, necnon litteralis scientiae sufficienti peritia et ceteris praeclaris animi dotibus fidelis nostrī honorabilis Joannis Henrici Christ, quibus ipsum ab Altissimo ornatum et praeditum esse, et fidedigno capituli regalis basilicae imperialis civitatis Aquisgranensis testimonio benigne cognovimus, eidem itaque tanquam personae idoneae et bene-meritae, nobisque hoc nomine commendatae, alteram vicariam capellam, Hungaricam dictam, in ecclesia Beatissimae Mariae Virginis, in praefata civitate Aquisgranensi, per divos condam Hungariae reges, praedecessores nostros felicis memoriae, pie fundatam et munificenter dotatam, nunc per mortem et ex hac vita decessum honorabilis condam Nicolai Alberti Schloerdfeger, eiusdem capellae vicariae ultimi, veri et legitimi possessoris de iure et de facto vacantem, autoritate iuris patronatus nostrī, quod tanquam legitima Hungariae regina, instar praedecessorum nostrorum *divorum* condam Hungariae regum, in praememorata capella optimo iure habere et exercere dignoscimur, simul cum cunctis eiusdem capellae proventibus, fructibus, obventionibus ac emolumentis, privilegiisque et praerogativis quibuslibet ad eandem de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, dandam et conferendam duximus; ita tamen et ea conditione, ut servitia et ministeria divina et ceteras universas obligationes, quibus ex pia dictae capellae fundatione tenetur, debito tempore et loco semper obire et

s tudományos képzettség említésekor az acheni káptalan bizonyosságára hivatkozik, — azon meggyőződést kelti bennünk, hogy Christ János Henrik külföldi pap volt; mert különben megfejthetetlen maradna az acheni káptalan tanuság-tétele.

Honfiaink, kiket hol magán áhitat, hol az ősök végső rendelkezése, hol meg a büntetés lelkiismeretre ható szava már ezelőtt is több ízben Achenba szólított,¹ a kápolna megépülése után minden bizonynyal még gyakrabban elzarándokoltak e helyre, hol az élet küzdelmeiben elfáradt lelkőknek enyhülést szerezhettek.

Nagy Lajos királyunk figyelmére méltatta továbbra is az acheni kápolnát.

Ezt bizonyítja azon megbizás, mely *Ulrik² pilisi apátot* 1381-ben érte.

Ő ugyanis, Nagy Lajos királyunk parancsa folytán, Achenbe utazott a kápolna ruha- és egyházi szer-készletének fölül vizsgálása céljából.

János káplán az őrizetére bizott tárgyakat Ulrik apátnak, az acheni helyettes dékán és az egész káptalan jelenlétében, mutatja be.

Ulrik apát 1381. június 9-én kelt levelében leírja tapasztalatát.

Ebből tudjuk meg, hogy a kápolna kincseit most is azon darabok képezték, melyeket Nagy Lajos 1367-ben adományozott,

peragere debeat; imo danus et conferimus praesentium per vigorem. Quocirca honorabiles decanum ac totum capitulum praerecensitae ecclesiae Beatae Mariae Virginis in praedicta civitate imperiali Aquisgranensi harum serie hortamur, quatenus praenominatum Joannem Henricum Christ ad praenotatam vicariam capellam investiant ac de more intituant, dando illi possessionem realem et actualem, cum omni plenitudine iuris sibi quomodocunque incumbentis, fructuumque et emolumentorum debitorum omnimoda perceptione. Praesentibus perlectis exhibenti restituti. Datum in archi-ducali civitate nostra Vienna, Austriae. Die prima mensis decembris, anno Domini Millesimo septingentesimo quadragesimo; regnorum nostrorum primo. Maria Theresia. (L. S.) Comes Ludovicus de Battyau. Petrus Végh. (L. S.)

Pro concordantia cum vero originali, in archivo regalis ecclesiae Beatae Virginis Mariae Aquensi asservato, subscripsi, sigilloque capitulari munivi in fidem I. M. Bohnen, praefatae ecclesiae secretarius.«

Papirra irva, a magyar országos levéltár kincstári osztályában. Fasc. 70. nr. 120.

¹ *Fejér*: Codex Dipl. Tom. VIII. Vol. I. p. 240.

² U. o. Tom. IX. Vol. V. p. 525. Henrik apátot említ ugyan, de *tévesen*. A magyar országos levéltárban (Act. Cam. Eccl. Fasc. 70. nr. 120. p. 8.) levő másolatban ugyanis e helyütt *Ulricus*-t találtam. S én hajlandó vagyok *Ulricus* mellé sorakozni, mert másrésztől meg tény (Zirezi apátsági levéltár II. 293. sz. 37. lap), hogy 1380-ban december 6-án *Ulrik* volt a pilisi apát.

azon különbséggel, hogy a négy egyházi dolmány helyett két palást (cappa), és a három mise-ruha hatra szaporodva került bele a tárgy-jegyzékbe.¹

A kápolna jövődelme eddig nem rugott többre 97 forintnál; s a kiadások ezt is, 23 forint leszámításával, egészen fölemésztették.

Ulrik apát azonban szerzett a kápolnának 340 forintot, mely összeg a pénztárba, s így János káplán kezeihez jutott.

Ulrik mind Jánost, mind a káptalant megkéri, a magyar király nevében: éber szemekkel őrködjenek a kincsek felett s idegen kezekre jutásukat akadályozzák meg mindenkor.

Az acheni kápolna századokon át hirdette a külföld előtt a magyar király nagylelkűségét. De az idő vas-foga végre is meg rongálta az épületet. S mivel közben-közben senki sem tatarozta, nemcsak régi fénye tűnt el teljesen, hanem már dűledezni is kezdett.

Batthyány Károly jeles hazánkfia, a későbbi bajor országkormányzó, a 18-ik század első felében megfordulván Achenben, mélyen elszomorodott lelkében, a még ekkor is *magyarnak* nevezett kápolna szemléletekor.

Fölujultak emlékében a mult lelkes példái, s határozattá érlelődött benne a gondolat, hogy a kápolnát romjaiból uj életre kell támasztani.

A költség felét saját erszényéből azonnal megajánlja, s hazafias hangu leveleivel áldozatra szólítja azokat is, kiket a magasztos példa nem kapott sziven.

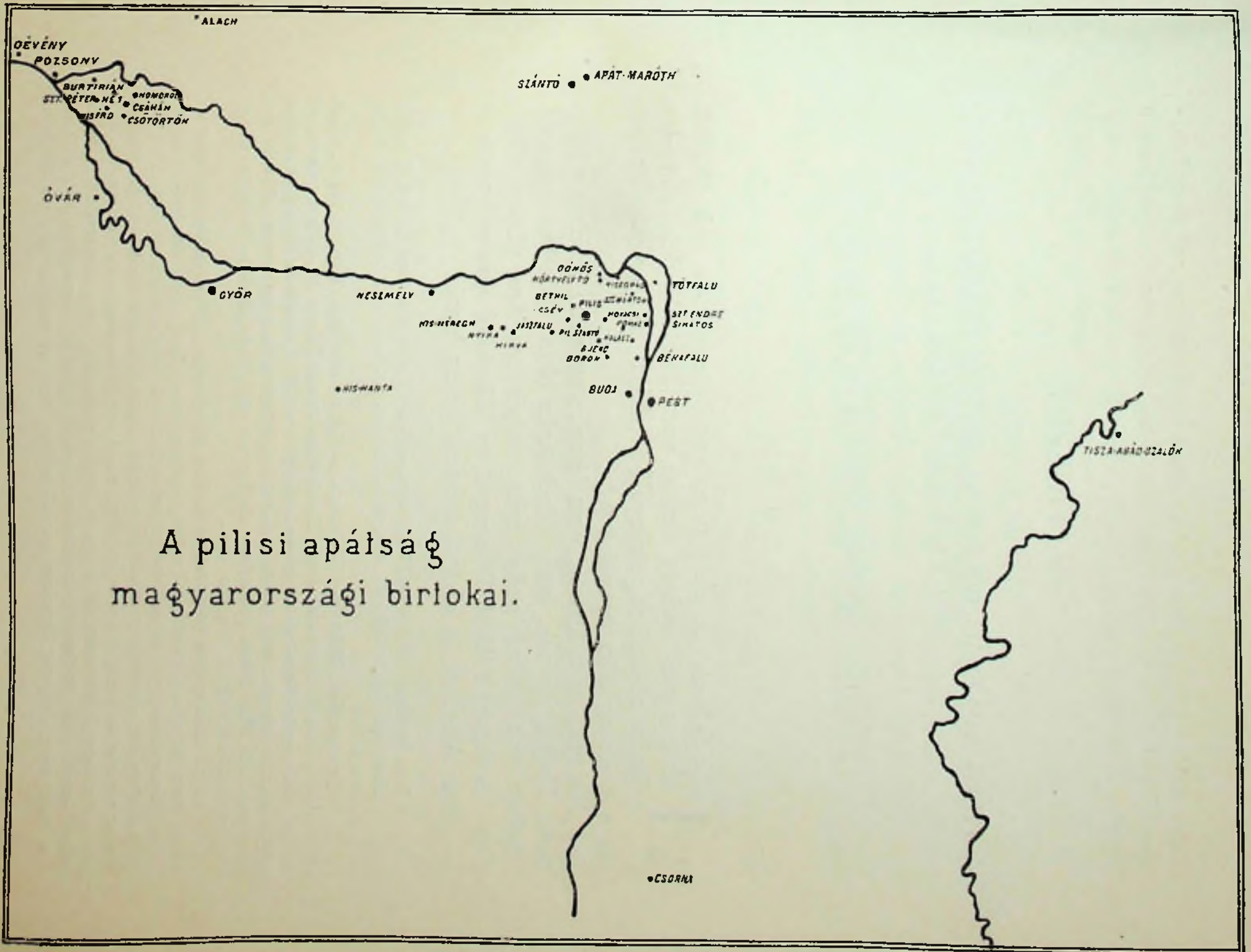
Mária-Terézia, családjának hagyományos vallásos érületét tartván szem előtt, a kápolna állapotáról szerzett értesülés után, Eszterházy József gróf országbíró által, 1748-ban, az ország összes egyházi és világi főurait adakozásra szólítja.²

A királynő felhívó szava nem is hangzott el nyomtalanul. Így többek között Róbert, szent-gotthárdi és szent-keresztii apát is, 12 aranyat tett le e hazafias célra.

¹ *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IX. Vol. V. p. 525.

² Osztrák szent-keresztii apátságii levéltár: Rubrica 78. Fasciculus IV. (*Heimb*: Notitia Historica de ortu et progressu Abbatiae B. M. V. ad S. Gotthardum. p. 26.)

A pilisi apátság
magyarországi birtokai.

DEVÉNY
POZSONY
BURTIRIÁN
ST. PÉTER NÉI
BISIRÓ
BOMBORÓ
CSANÁN
CSÖTÖRTÖN

ALACH

SIÁNTÓ • APAT-MARÓTH

ÖVÁR

GYŐR

NESEMELY

ÓÓÓÓ
MÓRNYÉLFTÓ
BETHIL
CSÉV
MIS-HÉREGN
NYIRA
HINVA
JASZFALU
PILISZTÓ
PILISZTÓ
KÉZC
BORON

YÓTFALU

ST. ENDRE
SIMATOS

BÉNYFALU

BUOJ • PEST

• NISWANTA

TISZA-ARÁD-ÖZLÖN

• CSORNA

IV. FEJEZET.

A PILISI APÁTSÁG BIRTOKAI, BIRTOK-PEREI, JÖVŐDELMEI ÉS KIVÁLTSÁGAI.

1) A pilisi apátság birtokai és birtok-perei.

ALACH.

Alach (Oloch,¹ Alach,²) pozsony-vármegyei falu, már IV. Béla előtt a pilisi apátság birtoka volt. Mert IV. Béla, 1254-ben június 28-án kelt privilegialis levelében, már *megerősíti* az apátságot e jószág *békés birtoklásában*.³

Ma már, mint község, nem létezik; nyomára azonban rájöhettünk. Tudjuk ugyanis, hogy Alach Apka birtok közetlen szomszédságában volt.⁴ Mivel pedig Apka, vagyis ma Apaj (Opop, Opag, Opej és Apav) Páldtól, Diószegtől és Mácsédtől éjszakra⁵ terült el, — tehát Alachnak is ezektől éjszakra kellett lennie.

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár XXXV. sz. a. — *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. II. p. 216.

² Zirczi apátsági levéltár. III. 299. sz. Lit. A. nr. 21. — *Nagy*: Anjoukori Okmánytár II. köt. 250. l.

³ Ezen kötetben: Oklevéltár XXXV. sz. a. — *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. II. p. 216.

⁴ » . . . . in latere cuiusdam vallis fluvii memorati Pelewa est quidam truncus, qui est pro meta, qui *distinguit dictam terram Apka de terra Alach ecclesie de Plis*, abhinc similiter eundo ulterius sunt due mete antique collaterales distinguentes *ipsam terram Apka de terra dicte ecclesie de Plis*, deinde protenditur similiter et venit iuxta fluvium Dudwaga (*Nagy*: Anjoukori Okmánytár. II. köt. 250. l.)

⁵ » . . . cuius quidem possessionem (scilicet Apka) mete . . . hoc ordine distinguntur: prima meta incipit a plaga orientali penes pratium cuiusdam fluvii Saar nuncupati et ibidem in margine eiusdem prati est una antiqua meta et secunda nova quarum una distingvit ipsam possessionem Apka secunda possessionem ecclesie Sancti Salvatoris similiter Apka vocatam, abhinc procedendo versus orientem et parum eundo penes quandam viam publicam que ducit versus civitatem Poseniensem est una meta antiqua et secunda nova distingventes tanquam prime, deinde vadit similiter versus orientem et parum eundo iuxta secundam viam publicam que ducit versus civitatem Timensem est una antiqua meta et secunda nova que distingunt

Természetes folyománya ennek, hogy Alach alatt nem szabad a Csallóközben ma is meglevő Olgyá-t érteni; annál is kevésbé, mert okiratainkban ez ily név alatt szokott előfordulni: Ogya,¹ Oga,² Odya,³ s Ogia.⁴

APÁT-MARÓTH.

Maróth határai s adományozása. János pilisi apát pere Egyed bozóki préposttal a maróthi birtok-rész miatt. Az esztergomi és budai káptalan megjárja a határt. Az országbiró Egyednek ítéli oda a peres földet. A pilisi apát pere a saágbi préposttal. A pilisi apát önkényesen állít határjeleket. György apát parancsára jobbágyai hatalmaskodnak. György saágbi prépost a RIBNIKI földeket erőszakosan elfoglalja.

Maróth, később Apát-Maróth, Hont-vármegyében; Nádas, Dalmad, Korbász puszta, Egegh, Egyházas-Maróth és Szúd között.

IV. Béla király Szántóval együtt 1259-ben adományozta a pilisi apátságnak.⁵

A XIV. század közepén János pilisi-apát és Egyed bozóki prépost között nézet-eltérés merül föl szomszédos birtokaik határait nézve. S mivel békésen ki nem egyeztek, királyi bíróság elé került a dolog.

omnino sicut prime, abhinc transit similiter ad plagam orientalem et parum eundo est una meta antiqua et secunda nova modo prehabito distingventes, inde progreditur adhuc versus orientem et sic eundo itur penes quendam viam que venit de villa Gyozyg versus villam Pauldi ubi sunt tres mete capitales quarum una separat dictam terram Apka secunda terram ecclesie Sancti Salvatoris que ibidem terminatur et tertia terram ville Mached, abhinc vadit versus plagam meridionalem iuxta viam antedictam et parum eundo ex utraque (parte) eiusdem vie est una meta antiqua et una nova quarum una distingvit terram Apka secunda terram Mached, deinde parum eundo similiter versus orientem iuxta eandem viam est una antiqua meta et una nova modo iam dicto distingventes, deinde transit parumper ad plagam orientalem exiundo de via iam dicta et sic eundo est una meta antiqua et una nova, abhinc reflectitur versus meridiem et sic eundo iuxta quendam fluvium Pelewa nuncupatum sunt tres mete veteres quarum una distingvit ipsam terram Apka secunda terram ville Mached que ibidem terminatur et tertia terram Alach ecclesie de Plis.» (Nagy: Anjoukori Okmánytár. II. köt. 250. l.)

¹ Nagy: Anjoukori Okmánytár I. köt. 150. l., 179. l., 499. l. s 555. l. II. köt. 359. l.

² U. i. l. köt. 51. l.

³ U. i. l. köt. 152. l.

⁴ U. i. l. köt. 205. l.

⁵ Ezen kötetben: »A pilisi apátság birtokai, birtok-perei, jövedelmei és kiváltságai« című fejezetben, Szántó birtoknál.

Tamás országbíró 1350-ben az esztergomi káptalant bizza meg a határok megvizsgálásával, közölvén vele IV. Béla királynak Szántó és Maróth birtokokra vonatkozó privilegialis levelét.¹ De ennek sem lett kívánt sikere.

Egyed bozóki prépost ugyanis bepanaszolja I. Lajos királynál János pilisi apátot, mivel Maróth birtok miatt annyira erősödött a surlódás, hogy a vád szerint János apát, privilegialis levelének figyelmen kívül hagyásával, saját tetszése szerint tartott határjárást és állított új határ-jeleket.

Az esztergomi káptalanhoz, 1352-ben február 4-én,² királyi parancs érkezik oly értelemben, hogy a káptalani küldött jelenlétében Csehi Gergely, Varbóki Tamás s Csákáni Tamás királyi emberek egyike idézze meg János apátot február 28-ára a királyi bíróság elé, melynek a maróthi birtok határaitól szóló privilegialis és az új határ-jeleket igazoló leveleket mutassa elő.

Varbóki Tamás és András kanonok február 23-án, Esztergomban, a Boldogságos Szűzről nevezett kolostorban, két czisztercezi szerzetes jelenlétében, csakugyan megidéztek János apátot a királyi bíróság elé, az említett követelményeket is erősen hangsúlyozván. Azon kívül az egész dolgot tudatták a maróthi község-bíróval és lakossággal.

A peres felek nem jutottak dülőre. Mert van adatunk, hogy a királyi bíróság a budai káptalant a maróthi birtok határainak megjárására utasította.³

Andrásfi Domonkos comes és Somogyi Miklós plébános, mint királyi emberek, Miklós pap a budai káptalan küldöttje, János pilisi apát, Egyed bozóki prépost, az összes szomszédok és határos birtokosok megjelentek, 1353-ban április 29-én, Maróthon és megtartották a határjárást IV. Béla privilegialis levele nyomán.

Először Egyed jelezte a birtok határait, azután ellenfele. De nézeteik annyira eltértek, hogy megegyezésre nem lehetett kilátás.

Ekkor a peres-feleket a királyi emberek távolabb fekvő helyekre küldték, ők meg, a többiekkel egyetemben, komoly megfontolás után, tekintettel arra, hogy a bozóki prépost régi, ellenfele pedig

¹ Zirczi apátság levéltár: III. 293. sz. 2. l.

² Nagy: Anjoukori Okmánytár V. k. 551. l.

³ Fejér: Codex Dipl. Tom. IX. Vol. II. p. 344.

csak új határjeleket tudott mutatni, amannak adtak igazat, beiktatván őt a per alatt levő földterületbe.

A királyi bíróság május 1-ére maga elé idézi a feleket. Egyed személyesen, János apát Somogyi István deák (litteratus) által képviselve jelenik meg.

Tamás országbíró nem dönt a kérdésben, mert a helyszínén működő küldöttség nem becsülte meg a per okát képező darabföldet.

Ismét a budai káptalan keresi meg az országbíró barátságos levelével, megkérvén: küldjön megbízható embereket a helyszínére, a kik, a bozóki prépost részére, Palásthi Liptófi István, Verbói Lukács, Péterfi Pál és Derzsényei Lipót, a pilisi apát részére pedig Szántói János fiai, Miklós és Pál, Nényei Balázs fiai, János és György s Baráti Balázs fia, Lőrincz, kirendelt királyi emberek egyikéhez-egyikéhez csatlakozzanak és július 28-ikán a helyszínére menjenek. Itt azután az összes szomszédok, határos birtokosok és megbízható férfiak előtt mérjék föl a peres területet királyi mértékkel, vagy ha így nem lehet, szem-mérték szerint állapítsák meg kiterjedését, minőségét, értékét és jövődelmét.

A budai káptalan teljesíti az országbíró kérését. A bozóki prépost részére kijelölt királyi ember, Péterfi Pál mellé, saját kebeléből Kozma és Péter kanonokokat adja hiteles tanu-bizonyságként.¹

Ezek július 28-án csakugyan ott voltak a helyszínén; de a pilisi apát részére, királyi emberként, senki sem jelent meg.

A bizottság, melyben Egyed bozóki prépostot, János pilisi apát küldöttjét, a szomszédokat és a határos birtokosokat is látjuk, a kérdéses földet, szem-mérték s egyszerű szemlélet után, két eke alá valónak, vagyis hat márka értékűnek nyilvánítja.

A budai káptalan augusztus 1-ére már közölte tapasztalatait Tamás országbíróval, kinek színe elé ekkorra a felek is megjelentek.

Tamás országbíró, meggyőződve, hogy az igazság a bozóki prépost részén van, honi jog-szokás szerint, ennek ítélte meg az esküt, azon meghagyással, hogy folyó évi szeptember 18-án, saját személyén kívül hat nemessel, a helyszínén, a királyi emberek és a budai káptalan megbízottja előtt, esküdjék meg.

A királyi emberek, a budai káptalani küldöttel együtt, megbízásul kapták: ha Egyed bozóki prépost a megszabott módon megesküszik, iktassák be a peres birtok-részbe; ha nem, János pilisi apátot vezessék be.

A kijelelt határnapra megjelent Péter a budai káptalan biztosa, Varbóki Tamás, mint a bozóki prépost részére küldött királyi ember, Egyed bozóki prépost személyesen és az ő eskü-társai; János pilisi apát pedig még megbizottat sem küldött.

Most az egész gyülekezet a hely színére vonult.

Itt hazai törvénykezésünknek egy sajátos alakja jelenik meg előttünk: a föld-eskü (iuramentum super terra).

Egyed bozóki prépost ugyanis, tekintve állását és méltóságát, lelkiismeretére és papi becsületére esküszik meg; eskütársai azonban, t. i. a saághi prépost, Kelemen fia Praznóczi Miklós, Péter fia Piri Pál, Mátyás fia Pomoghi Miklós, István fia Nényei László, honi szokás szerint meztelen lábbal, leoldott övvel s a peres birtok-területről fölmarkolt földet fejük fölé tartva, a káptalani kiküldött által tagoltan elő-mondott eskü-formát¹ utána mondva bizonyították esküvel, hogy a szóban-forgó földterület, ős időktől fogva, mindig a bozóki prépost maróthi birtokához tartozott s most is annak képezi részét.

Az eskü befejezése után a hivatalos személyek, utasításuk szerint, Egyed bozóki prépostnak a jogilag neki eső birtok-részt átadták.²

Drugeth Miklós, az új országbíró, 1354-ben június 9-én, a két eke alá való földet örökösen és vissza-vonhatatlanul Egyed bozóki prépostnak ítélte; János pilisi apátnak pedig a kérdéses ügyben egyszer s mindenkorra hallgatást parancsolt azon hozzá-adással, hogy a maróthi földnek illetéktelen megtartásáért a becs-ár két harmadát a bíróságnak, a többit pedig az ellenfélnek fizesse.

De a békesség a két fél között nem sokáig tartott, mert pár év multán ismét perlekedésben látjuk őket.

A bozóki premontrei prépost maróthi birtokát egyik szerzet-

¹ A magyar szövegű eskü-formát lásd a *Corpus Juris Hung.*: Ludovici I. regis decret. pag. 68—9.

² *Féjér*: Codex Dipl. Tom. IX. Vol. II. p. 354.

társának, István saághi prépostnak, bizonyos szolgálat és költség fejében, haszonvétel és karban-tartás czéljából, 14 évre átadta.

Mínthogy a *pilisi apát* ezen birtoknak felét, új határ-jelek állítása után, mit sem adván az említett két prépost törvényes tiltakozására, elfoglalta: István saághi prépost bepanaszolta a királynál.

Nagy Lajos 1358-ban, február 3-án¹ megparancsolja Domonkos mester, honti comesnek és a nemesi bírácoknak: a kiktől csak illik és szabad, tudakolják meg, mi van a dologban; s ha már kinyomozták az igazságot, közöljék vele hűségesen.

Ezek készséggel teljesítik a királyi parancsot, s Jánost és Dalmadi Tamás fiát, Istvánt küldik ki az ügy megvizsgálására.

Ők márczius 17-én megjelennek a helyszínen; a nemeseket és nem-nemeseket, de főleg a szomszédos és határos birtokosokat kikérdezik. Tapasztalataikat, Hidvégen, 1358-ban márczius 21-én, kelt levelökben, közlik a királynál, jelezvén, hogy a pilisi apát, 1357-ben december 18-án, királyi ember és az esztergomi káptalan kiküldöttje előtt maróthi birtokán határjárást tartott. S midőn azon ponthoz értek, a hol a bozóki prépost a határos birtokos, — István saághi prépost megbízottja és »officialis«-a, a többi szomszéd és határ-birtokos jelenlétében, mind a saághi, mind a bozóki prépost nevében, tiltakozott az új határ-kijelölés ellen; mert a kérdéses maróthi birtok, a két prépost közt létre jött megállapodás folytán, a saághi prépostot illeti meg. De a pilisi apát mit sem törődik ezzel; hanem a bozóki prépostság maróthi birtokának jövődelmezőbb felét kihalásztatván, új határjelekkel látta el.

György saághi prépost és konventje Mátyás királynál bevádolta *György pilisi apátot*. Előadta ugyanis, hogy György apát apát-maróthi² jobbágyainak marháit, 1476-ban május 21-én, az ő hűbérurához tartozó, de jelenleg a bozóki prépost kezén levő maróthi földekben nagy kárt okoztak. S midőn testvére, Leustacius, és rokona Thúri Péter a marhákat a tilosból Egegre be akarta hajtani, György apát jobbágyai, — névszerint Nagy Pál damásdi várnagy, Bori Péter, Csapó Benedek, Szak (Sak) Balázs, Pyber Benedek budai udvarbirónak több rokona, továbbá Dyen Dénes, Csarnak

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár LVI. sz. a.

² Nem érdektelen, hogy az eredeti oklevélben: »Appathwrmarothija« néven fordul elő. (Ezen kötetben: Oklevéltár CXLII. sz. a.)

Simon, Sikonya Simon, Kutherla Péter, Tárnok (Tharnak) Tamás. Graman Balázs, Báth Miklós s fiai, István és Valentin, Debul Dömötör, Benek András és János, s ez utóbbi fiai, Pál és Miklós, Anthalecz Benedek, Beliczki (Belyzky) György, Marsal Miklós s fia, Ambrus, Anthalecz László, Császár Ambrus, Hajnal Ágost és Egyed, Halecz György és István s Bede Ágost, — urok parancsát követvén, hatalmasan fölkészülve rájuk rohantak; Leustaciust, ha futóra nem veszi a dolgot, agyon-ütötték volna; Thúri Pétert és Prela Miklóst pedig agyba-főbe verték s magokkal vivén, Apát-Maróthon elzárták s fogva-tartották. Azon kívül maróthi földjeik egy részét elfoglalták, azon célzattal, hogy Apát-Maróthoz csatolják; s tulajdon-joguk föltüntetése végett, a vetést és füvet le is legeltették. De még ez sem volt elég: a saághi prépostság egegi jobbágyainak huszon-hat lovát Egegről elhajtották.

Mátyás nem késik a baj orvoslásával. 1476-ban május 26-án¹ útastítja Piri Antal és János, Zsigrai Péter, Kopasz János, Derzsenyei Peres György és Miklós s Csedri János királyi embereket, hogy egyikök, magához vevén a garam-szent-benedeki konvent kiküldöttjét, nézzen a dolog után s tudja meg a tiszta igazságot. Ha a panasz valónak bizonyul, rendeljék el, a királyi parancs értelmében, az elsajátított föld vissza-adását és az okozott kár megtérítését harminczkét nap lefolyása alatt. Ha György apát és emberei ezt tenni nem akarnák, idézzék meg őket, a határidőtől számítva két hétre, egyenesen a király birósága elé, azon kijelentéssel, hogy akár megjelennek, akár nem, a kérdés a jog alapján megoldódik.

György pilisi apát a királyi biróság előtt elpanaszolja, hogy György saághi prépost testvére, Leustacius, egyetértésével, 1476-ban márcz. 20-ika táján, erőszakosan foglalta el tőle hont-vármegyei Maróth birtokának *Ribnik* nevű, három holdnyi szántóföldjét, melyet azóta sajátjaként kezel. A hatalmaskodást, urok parancsára, Horváth András, Takács Miklós, Pap Briccus, Ispán (Span) János, Nemes (Nomus) Albert, Hereng Simon, Cseta Lőrincz, Otrubák (Othrepak) Zachariás és Miklós, Néma Lőrincz, Baba György, Frank Fülöp és Mihály, Pusnak Benedek, Pál Balázs, Huszár István, Badinszky Benedek, Bencsik Dénes, Cserno Péter, Mikonya Mátyás,

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CXLII. sz. a.

Bán Lőrincz, Orbán és Valentin, Varga Miklós, Kovács Barnabás, Vajas Simon, Badinszky Jakab, Fodor Simon, Gál Miklós, Pethkó Péter, Barthos Devics (Deweck) Benedek, Frank Leustacius, Hereng Mihály, Körépás (Kereypach) Péter, Torkos Walkó Mihály, Ács István,¹ Teszéri Mihály, Lonthay István, Mihály Péter György, György János, Dragoly Antal, Kis-Pál György, Tönköly (Thenkel) György, Ispán (Spany) Benedek és Badinszky László, a saághi prépostságnak egegi jobbágysai követték el.

Mátyás király jól ismerte országa viszonyait. Tapasztalta, hogy a jogtalan birtoklás és foglalás napi renden van. Igazságérzete megütközött ezen; szakértelme pedig kitalálta a baj orvososságát.

Oly tervvel lép a rendek elé, mely, erőszakos foglalás esetén, ha nincs is akkor törvénykező oktáva, feljogosítja a királyt a bűnös megidézésére s az ügy elbírálására.

A rendek, 1475-ben és a következő évben, Budán tartott gyűléseken helyeslik és határozattá érlelik a király szándékát.

Mátyás csakhamar gyakorolja is jogát. Már 1476-ban szeptember 23-án megparancsolja² a garam-szent-Benedeki konventnek, küldjön ki kebeléből egy megbízható tagot, a ki csatlakozzék Maróthi Liptai Mihály, Szúdi Darázsi László, Palásthi Tamás és Péter, Horváthi László, Ipolykeszi Péter s Deméndi István királyi emberek egyikéhez, s így együttesen csapázzák ki az igazságot. Ezután, ha György apát állítása igaznak bizonyul, hagyják meg György saághi prépostnak a király nevében, hogy a szóban forgó földeket, a megintéstől számítva harmincz-két nap alatt, visszaadja s az okozott kárt megtérítse a pilisi apátságnak.

Ha a saághi prépost nem hajtana a hivatalos szóra, a megszabott határidő tizen-ötödik napjára idézzék meg, testvérjével együtt, a királyi bíróság elé, azon meghagyással, hogy vád alatt levő jobbágysait is magával hozza a tárgyalásra.

Ha a király elé idézés szüksége csakugyan bekövetkezik, hangsúlyozzák György prépost előtt: akár megjelenik jobbágysaival az

¹ A szövegben »Stephanum Fabrum« fordul elő. Ebből látjuk, hogy a magyar tulajdonnevet latinra fordították és még ragozták is. (Ezen kötetben: Oklevéltár CXLIII. sz. a.)

² Ezen kötetben: Oklevéltár CXLIII. sz. a. Ugyanezen tárgyra utalással találkozunk az »Elenchus documentorum Abbatiae B. V. Mariae de Pásztó in fragmentis consistens« című irat 3-ik lapján. (Zirczi apátsági levéltár. II. 510. sz. alatt.)

ügy lebonyolítása céljából, akár nem, — a bíróság, a jelen levő fél kérelmére, a tiszta igazság értelmében dönt az ügyben.

A saághi prépost és a pilisi apát 1496-ban újra bajoskodnak egymással.

Amannak kérelmére ugyanis II. Ulászló király elrendelte a saághi prépostság Hont vármegyébe eső nádas birtokának határjárását. Ennek megejtésénél ott vannak a hely-szinén a dalmadi, apát-maróthi, lythasi, borfői és zemberi szomszédok. Közülök a pilisi apát, Horhi Demjén, Lythasi Albert, Kálnai László, Peyo Lőrincz és Szabó Balázs tiltakozott néhány új határ-jel állítása ellen.¹

Megoldás céljából az egész ügy a királyi bíróság elé került. 1503-ban már nyilvánosságra is jut az ítélet, melynél fogva a bíróság a tiltakozókat, tehát *István pilisi apátot* is, a makacsságra szabott büntetésben marasztalta el.²

A XVI. századi adó-összeírásokból tudjuk, hogy Maróth 1531-ben 12 portát számlált,³ s 1541-ben még a pilisi apaté volt és nyolcz forint adót fizetett.⁴

ARBESTHAL.

A pilisi apátságnak Alsó-Ausztriában, Arbesthal-on (*Arbaistal*) volt egy majorja, melyet mise-alapítványkép a Stadekk nemes családtól kapott. A major után Poerl Irnfrid és örökösei, évenként, Szent-Mihály napjára, egy font bécsi fillért fizettek földesuroknak, az apátságnak. S 1377-ben január 16-án kelt⁵ levelőkben, kinyil-

¹ »Anno 1496. Metalis reambulatio ac novarum metarum erectio possessionis praepositi et conventus de Saagh, Nadas vocatae, in comitatu Honthensi habitae, quae possessionibus Dalmad, Apath-Maroth, Lythas, Borfew et Sember advicinatur, penes mandatum reambulatorium Wladislai regis Hungariae pro supra-fatis praeposito et conventu de Saagh elargitum, contradicentibus, quoad quasdam earundem metarum erectiones, abbate et conventu de Pelys, Damiano, filio Petri de Horh, et Alberto de Lythas, Ladislao de Kalna, ac Laurencio Peyo et Blasio Zabo, peracta et relata.« (Magyar orsz. levéltár: Eccl. cam. Fasc. 33. nr. 50.)

² »Anno 1503. Sententiales personalis praesentiae regiae in causa conventus praepositi de Saagh, contra abbatem et conventum ecclesiae de Pelys, nec non Damianum, filium Petri de Horh, Albertum de Lythas, Ladislaum de Kalna, Laurencium Peyo et Blazium Zabo, propter contradictionem metali reambulationi possessionis, Nádas vocatae, in comitatu Honthensi existentis, interpositam, mota, lata, — vigore quarum iidem in causam attracti in contumaciae poena convincuntur. (Magyar országos levéltár: Eccl. Cam. Fasc. 33. nr. 57.)

³ »Anno 1531. Maroth abbatis Pilisiensis. portae 12.« (Magyar orsz. levéltár: Dicalis Conscriptio. Tom. XVII. Anno 1531.)

⁴ »Anno 1541. Maroth abbatis Pilisiensis solvit fl. VIII. (Magy. orsz. levéltár: Dicalis Conscriptio. Tom. XVII. p. 20.)

⁵ Ezen kötetben: Oklevéltár LXXXIII. sz. a.

vánították, hogy, ha ezen kötelezettségöknek meg nem felelnének, a pilisi apátság jogosan fölléphet ellenök s kárpótolhatja magát.

Az apátság azonban ezen jószágtól épen úgy megvált, mint Ips melletti birtokától, — eladta az osztrák szent-kereszt-i apátságnak. 1424-ben június 2-án ugyanis Pörl Kaspar, Irnfrid egyik utóda, már nem a pilisi, hanem az osztrák szent-kereszt-i apátság iránt kötelezi magát évenként egy font bécsi fillér lefizetésére.¹

BETHIL.

Henrik apát Bethil nevű földjén új szőlő-telepet szervez.

Bethil, Wronsich határában. Más néven *Bytholcz*,² *Bitocz*, Huta;³ ma Huta-Szentlélek falu, Esztergom vármegyében.

Miként a test egészséges állapota a szellemi működésnek alapfeltétele: úgy a felsőbb-rendű élet-célra hivatott testületek sikeres tevékenységét is az anyagi viszonyok rendezettsége előzi meg.

S minthogy az általános tapasztalat ez értelemben mindenkor hangosan nyilatkozott, megértette *Henrik pilisi apát* is koventjével együtt.

Belátták ugyanis, hogy birtokaik elhagyatott állapota, melybe a gondatlanság és pazarlás juttatta, sokáig nem tarthat; hozzá fogtak tehát az ujja-szervezés munkájához.

Összes jobbágyaiknak, de különösen a *Henig* községbelieknek, munka-kedvök fokozása céljából, megengedik, hogy az apátságnak *Wronsich* határában levő *Bethil* nevű földjén, Henig falu közelében, ültethetnek szőlőt. Azonkívül, 1366-ban augusztus 24-én, biztosították őket, hogy ennek fejében soha semmiféle földbért nem fizetnek, leszámítva a bor-dézsma-t⁴; de az apátság dézsma-szedője ezt is majd csak a jó karban levő szőlők után és módosabb községben hajtja be.⁵

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CXX. sz. a.

² Magyar országos levéltár. A pálosok pesti konventjének regestruma. Fasc. 5. nr. 36.

³ Instructio provisorii possessionis Maróth, praediorum Szent-László, Szent-Kereszt, *Szent-Lélek*, alias *Hutta*, vulgo *Bitocz* et totius montis Pilis ad conventum Pestiensium Patrum Paulinorum pertinentium data. (Magyar orsz. levéltár: A pálosok pesti konventjének regestruma. Fasc. 5. nr. 11.)

⁴ Az apátság a bort nemcsak üzleti célra, hanem saját fogyasztásra is használta. Mind-egyik tag naponként egy hemina bort kapott. (19. l.) A hemina eredetileg 02729 liter volt; később a helyi viszonyok szerint változott. (Studien und Mittheilungen aus dem Benedictiner und Cistercienser Orden. 1884. S. 61.)

⁵ *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IX. Vol. III. p. 619.

Másrésről az apátság iparkodik elejét venni minden visszaélésnek a dézsma beszolgáltatása körül, mert fentartotta magának a jogot a szőlővé alakított területek vissza-vételére, ha a kijáró dézsmát nem fizetik meg.¹

István pilisi apát 1496-ban a *bytholezi* szőlőt nyolcz forintért eladta² a pálosok szent-andrási kolostorának, melyet, Visegrád közelében, VI. Sándor pápa épen 1493-ban alakított át benczés apátságból.

BÉKAFALU (BÉKÁS-MEGYER).

Neve és helye. Bérbe-adják. A békás-megyeri jobbágyok hatalmaskodása.

Békafalu (Krottendorf), ma Békás-Megyer, Pest-Pilis-Solt-Kiskún vármegyében.

IV. Béla király 1254. jun. 28-án privilegialis levéllel biztosítja az apátság tulajdon-jogát azon három malomra nézve, melyek a Megyeren (Békás-Megyer) levő hőforrásoknál, Buda mellett, voltak.³

István apát és konventje 1295-ben, márczius hóban, bérbe-adják Békefalun azon helyet, mely a veszprémi püspök birtoka körül terült el, Eyhor Ulrik és Jakab szent-endrei választott biráknak és az összes szent-endrei lakósságnak, évenkinti egy finom ezüst márkáért, — azon hozzá-adással, hogy minden évben még ajándékkal is kedveskedjenek.

Kikötötték azonban, hogy, mihelyt be tudják a birtokot telepíteni és rendezni, bárkinek ellenkezése nélkül azonnal vissza-vehetik, ha nekik úgy tetszik.⁴

A vissza-vétel, idővel, csakugyan megtörtént; mert a XV. század második felében az apátságnak már vannak jobbágyai Békás-Megyeren, — miként a következő esetből látható.

Az ó-budai szüzek ugyanis, 1481. márcz. 25-ike körül, oly váddal álltak Mátyás király elé, hogy Tholdi György, Balázs János, Meleg Simon és Thar Márton — *Jodok pilisi apátnak* békás-megyeri jobbágyai — urok, akarata és megbizása alapján s ösztökélve és támo-

¹ *Hevenesy*: MS. az egyetemi könyvtárban. T. LXI. p. 422.

² Anno Millesimo quadringentesimo nonagesimo sexto frater Stephanus abbas de Pilisio vendidit huic monasterio pro florenis octo vineam eorum in possessione *Bytholez* existentem. (*Magyar orsz. levéltár*: A pálosok pesti konventjének regestruma. Fasc. 5. nr. 36.)

³ Ezen kötetben: Oklevéltár XXXV. sz. a. — *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. II. p. 217.

⁴ Hazai Okmánytár V. köt. 78. l.

gatva Czinkothay (Synkothay) György és István, Postás Mihály, Nagy Benedek, Tóth Antal, Sáfár Leonárd, Borony Fülöp, Pathak János, Adorján János, Fekete Mihály, Agoston Benedek s Danch Lőrincz kalászi, Szent-Lászlói György és Benedek s Kis Mihály boroni, s ugyancsak a pilisi apátság szolgálatában levő jobbágyok által, — ó-budai kolostoruk békás-megyeri jobbágyát, Csuda Simont, s ennek feleségét Annát, Békás-Megyeren, bár okot nem adtak rá, elfogták, megverték, agyon-kinozták, a meddig nekik tetszett, letartóztatták, lakásukból pedig egy ezüst ereklyét magokkal vittek.

I. Mátyás király, 1481-ben ápril 27-én, a pilis-vármegyei szolgabírótságot bizza meg az ügy megvizsgálásával és a szerzett tapasztalatok beterjesztésével.¹

BORON.

Boron neve és helye. Heem apát elveszti a csöbör-adó miatti pert Pál mesterrel szemben. Hermann és György apát pere az ó-budai szűzekkel. György apát jobbágyai kegyetlenkednek.

Boron. Falu, ma Csobánka,² Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún vármegyében, Pilis-Szent-Kereszt és Boros-Jenő között.

Heem, másként *Haymo*, pilisi apát, Pál mester, királyi kocsi-gyártó jobbágyainak szőlőjétől, mely az apátság boroni birtokán volt, csöbör-adót követelt. Minthogy ezek nem akartak fizetni, a királyi bíróság elé került a dolog. Pál országbiró erre meghagyta Heem apátnak, hogy a követelés alapját képező iratokat 1329. augusztus 1-ére eléje terjessze. A felek kérésére újabb határ-időül szeptember 8-ikát tűzte ki a bíróság.

E napon az apátság részéről egyik tisztje, Pernel, — Pál mester képviselőjében pedig Miklós kocsi-gyártó jelent meg a királyi bíróság előtt.

Az ellenfél kívánatára, Pernel előmutatta boldogult János nádornak kelet-nélküli levelét, mely szerint a pilisi apátság boroni birtokának határában levő szőlőitől mindenki köteles csöbör-adót fizetni az apátság részére.

Ezután Pál országbiró vetette föl a kérdést: beszede-e a pilisi

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CXLVIII. sz. a.

² Boron mai neve Csobánka, állítja Bél Mátyás után Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I. köt. 12. l.

apátság már ezelőtt is a kérdéses területről a csöbör-adót? Miklós-kocsi-gyártó nemmel, Pernel igennel felelt.

A bíróság két, egymással homlok-egyenest ellenkező nyilatkozat után, nem látta a dolgot teljes világításban, s így biztos ítéletet nem alkothatt. Növelte még a habozást a bizonyító irat kelet-nélkülisége. Ily körülmények között nem volt más hátra, mint a vizsgálat elrendelése.

Felszólítja tehát Pál országbíró a budai káptalan: küldjön ki saját kebeléből egy tagot, Szakálos Lőrincz, vagy Farkasverő Máté királyi emberek egyikével, szeptember 27-ikére a helyszínére; ezek azután tudják meg a szomszédoktól, miben áll a dolog a csöbör-adó eddigi behajtására nézve; hallomás és vizsgálódás útján szerzett tapasztalataikat pedig szeptember 30-ikára közölik vele.

Minden a rendelet szerint ment végbe. A budai káptalan részéről Péter dékán jelent meg, Farkasverő Mátéval, Boronban. A peres felek részéről Heem apát személyesen, ellenfele azonban Miklós kocsigyártó által képviselve vesz részt a vizsgálatban.

A szomszédok és határos birtokosok egyértelműleg oda nyilatkoztak, hogy, tudomásuk szerint, a boroni szőlőktől soha sem szedett csöbör-adót az apátság.¹

A királyi bíróságot a budai káptalan ily alapon és módon értesítette.

A felek szeptember 30-án megjelennek a királyi bíróság előtt. Heem most is személyesen, peres társa pedig Miklós személyében.

Pál ország-bíró tisztában lévén a helyzettel, Heem apátot, hazai jogszokás szerint, háromszor felszólította: nyilatkozzék, vajjon van-e valami megjegyzése a budai káptalan levelére?

Heem kijelentette: nincs semmi ellenvetése.

Erre Pál országbíró egybe-foglalja a tény-álladékokat, s október 9-én kelt levelében a Boronban levő jobbágyokat fölmenti a pilisi apátság által követelt csöbör-adó alól.

A Boldogságos Szűzről czimzett ó-budai apácza, Boronnal határos kandi birtokuk miatt, perbe keveredtek Herman pilisi apáttal.

Midőn Hunyady Mátyás királyunk, 1467-ben márczius 5-én, Rákoson, Pest- és Pilis-vármegyék nemességével tanácskozott, a perlekedő felek eléje terjesztették ügyöket.

¹ Nagy: Anjoukori Okmánytár. II. köt. 440. l.

Horhy Lénárd, Hermann pilisi apát megbízottja, előmutatta a budai káptalan 1299-iki privilegiális levelét, mely küldőjének jogát támogatta.

Ennek láttára Zynthei János, az óbudai szüzek képviselője, azon kéréssel járult a király elé, kegyeskednék kiadatni, át-íratban, küldői számára is a budai káptalannak szóban-forgó levelét.

Mátyás király teljesíti a kérelmet.

A kérdéses levél igen érdekes dolgokat tár föl a pilisi apátság birtok-jogára nézve. Kiderült ugyanis, hogy a pilisi apátság boroni birtoka miatt már István apát idejében, 1299-ben, pereskedett Kázmérfi Ugrin-, István- és Lamberttal. A bíróság föld-esküt ajánlott meg István apátnak. A mint az eskü napja, márczius 25-ike, elérkezett, a budai káptalan egyik tagja, Deers királyi emberrel, megjelent a peres területen.

István pilisi apát személyesen, János pilisi konventi gazda (claviger, cellerarius), Pyrryn comes apátsági tisztviselő, Péterfi Lőrincz, Kalászi Mártonfi János, Keszü Jakabfi András pilis-vármegyei nemesek — a királyi ember, a budai káptalan képviselője, a Kázmérfiak, a szomszédok és határos birtokosok jelenlétében — a per alatt levő föld-területre álltak, fejök fölé emelt markukba földet vettek s megesküdtek arra, hogy a kérdéses birtok-rész a pilisi apátság boroni jószágához tartozik. Erre megjárták a határt, s a régi jog-állapotnak megfelelőleg új határ-jeleket állítottak.

Erre a budai káptalan, ¹ III. Endre király parancsa értelmében, kiadja a pilisi apátság jogát biztosító privilegiális levelet.

Mátyás király előtt, ugyancsak 1467-ben márczius 5-én, Zynthei János azt is előadta, hogy Hermann pilisi apát, 1466-ban jun. 5-ike körül, boroni birtokának az ó-budai szüzek kandej jószágával határos részén, a határ-jelek eltávolíttatása után, szántó-földeket, erdőt és szőlőt jogtalanul foglalt el az ó-budai szüzekről.

Erre Hermann apát embere, Horhy Lénárd, úgy válaszolt, hogy a kifogásolt szántó-földek, erdő és szőlő ugyan az apátság kezén vannak; de nem hatalmaskodás, hanem jog útján jutott hozzájuk. S ezen állítását, bizonyos határ-ido alatt, kész hiteles okiratokkal is támogatni.

¹ A budai káptalan leveléből a káptalannak több tagját ismerjük meg. Ilyenek: Pál olvasó-, János éneklő- s Gergely ór-kanonok, Karachius dékán, István, Benedek és Paulin mester.

A királyi bíróság, alkalmat akarván adni az igazság bebizonyítására, az okiratok előmutatásának határ-napjául 1467. május elsejét tűzte ki, s Hermann apátra egyszersmind három márka bíróságot rótt.

Horhy Lénárd a három márkát azonnal kifizeti, s a bíróság nyugtatja is ezen összeget.

Ez alatt a tárgyalás idejét 1469. január 13-ikára halasztja el a bíróság.

Az ó-budai szüzek képviselőjében Dormandházi László jelenik meg. Hermann apátot azonban sem személyesen, sem helyettesítve, nem látjuk a tárgyaláson. S midőn az ellen-fél már negyven-négy napig hasztalan várta, a bíróság három márkában ismét elmarasztalja,¹ s megbizza a budai káptalant, hogy Hermann apátot, iratainak előterjesztése s a három márka kifizetése céljából, 1469. máj. 1-ére a királyi bíróság elé idézze meg.

A budai káptalan készségesen teljesíti a megbízatást. Maga helyett János papot küldi ki. Ez, Felkeszii Chykó János királyi emberrel egyetemben, 1469. ápril 13-án idézi meg Hermann apátot május hó 1-ére. A bíróság azonban perhalasztást rendel el; s így az újabb határ-időt 1469. okt. 6-ában állapítja meg.

Az ó-budai szüzek ismét küldenek helyettesest Nagyváthi György deák személyében. Aki azonban nem jelent meg, Hermann apát volt.

Hazai perrend-tartásunknak nagy körültekintésre valló módjával találkozunk most. Az alperest nálunk ugyanis, ha az első, második és harmadik idézésre nem jelent meg, ugyanazon megyebeli három vásáron való kikiáltás útján (*trina forensis proclamatio*) idézték meg.

Igy történt Hermann apáttal is. A királyi bíróság ugyanis 1469-ben nov. 14-én utasítja a budai káptalant, hogy Felkeszii Chykó János, Felkeszii Szomorj Valentin, ennek fia, Albert, Felkeszii Nemes Kelemen, Leányfalvai István és Pál s Alagi Miklós királyi emberek valamelyikével küldjön ki kebeléből egy szavahihető embert, hogy tanuja legyen Hermann apát megidézésének, melynek három vásári kikiáltás útján kell végbe-mennie.

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CXXXVI. sz. a.

A három-szoros ki-kiáltást Felkeszii János királyi ember végezte. Az első ki-kiáltás, 1469. decz. 27-én, Budán, — a második decz. 28-án Ó-Budán, — a harmadik decz. 30-án Visegrádon történt meg, oly értelemben, hogy Hermann apát 1470-ben jan. 13-án jelenjék meg leveleivel a bíróság előtt, s a rá-rótt birságot törleszse le.¹

Hermann apát azonban kevéssel ezután elhalt, utóda pedig, *Ferencz*, igen rövid ideig ült az apáti székben. S így György apátra várakozott a per befejezése.

György azonban figyelmen kívül hagyta a királyi bíróság idézését; s így ellen-felének képviselője, Dormandházi László, a kijelent napra, 1479. okt. 6-ára megjelenvén, harmincz-nyolcz napig hasztalan várakozott rá. E szerint György, természetesen, az apátságra rótt hat márkával is adós maradt.

A királyi bíróság, 1479. nov. 13-án, Györgyöt a tárgyalásról elmaradása miatt a szokásos három márkában, az előbbi birság le nem törlesztése fejében pedig ennek kétszeresében, tizenkét márkában marasztalja el, ha eljárását alaposan nem tudja igazolni.²

Ekkor György apát Budai Ledeczy Istvánt küldi megbízottjaként a királyi bíróság elé.

A kiküldött elő-adta, hogy a pilisi apát jelenleg sem a szükséges iratokat elő-mutatni, sem a megszabott birságot kifizetni nem tudja; s épen ezen okból kéri mindkét-rendű kötelezettségének későbbi határ-időre halasztását.

A bíróság erre, 1479-ben decz. 13-án, új határ-napként 1480. január 13-át tűzte ki, — azon meghagyással, hogy György apát, mint alperes, ekkorra mind a kérdéses iratokat elő mutassa, mind a *fel-peresnek*³ megítélt három és hat márkát megfizesse.⁴

Az ó-budai szűzek, Báthory István országbíró előtt, arról vádolták György pilisi apátot, hogy boroni jobbágyai — Vágó Orbán, Zalay Péter, Pozsonyi Józsa, Szent-Lászlói Benedek, Imre deák, Polgár Illés, Szép Balázs, Hosszú György, Tóth Antal, Body Miklós, Kis Péter, Halász Antal, Rácz László, Kis Demeter, Tinnyei Pál, Miklossa Balázs, Zsámboky Tamás s Szent-Lászlói György — az

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CXXXVIII. sz. a.

² U. o.: Oklevéltár CXLVI. sz. a.

³ A bíróságnak eső hat márkáról most nincs szó.

⁴ Ezen kötetben: Oklevéltár CXLVII. sz. a.

ő megbízásából, 1473-ban jul. 2-án, rá-törtek kandeai jószágukra, s Péchy Kelemen tisztviseelőjüket ártatlanul, csak azért, mert néhány jámbor embert védelmezett, kínos halállal kivégezték.

Az országbíró a budai káptalant utasítja, hogy Kováchy Jób, Felkeszii Jankó Miklós, Chykó János, Nemes Kelemen, Szomorv Valentin, Felkeszii Szomorv Albert, Szomorv Inanchy Benedek, Balla Gergely, Fodor Imre, Gyárfás János s Tóth Péter királyi emberek valamelyikével küldjön ki egy megbízható tagot, hogy a szóban forgó ügyet megvizsgálják és György pilisi apátot és jobbágyait, 1473. aug. 1-ére, a királyi bíróság elé megidézzék.

A budai káptalan Felkeszii Chykó János és Szomorv Albert társaságában Balázs papot küldötte ki. Ezek jul. 16-án és a következő napokon Pilis- és Esztergom-vármegyék érdekelt helyeit bejárták és mindenütt tudakozódtak a kérdéses eset lefolyása után. S midőn arról győződtek meg, hogy a vád összes részleteiben megfelel a valóságnak, György apátot és jobbágyait, békás-megyeri birtok-részn, 1473. aug. 1-ére megidézték a királyi bíróság elé, — azon záradékkal, hogy akár megjelennek, akár nem, a kérdés, az igazságnak megfelelőleg, megoldódik.

A vizsgálat megejtését, az idézéssel egyetemben, 1473. jul. 21-én kelt soraiban jelenti Hunyady Mátyás királynak a budai káptalan.¹

BOROS-JENŐ.

Boros-Jenő. Falu Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún vármegyében, Budától éjszak-nyugatra.²

BUDA.

Buda. Berthold aquilejai pátriarcha és kalocsai érsek, nővérének, meráni Gertrudnak megöletése után, ennek lelki üdvéért, az apátságnak *Budán* szőlőt adományozott. IV. Béla 1254. jun. 28-án az apátság birtok-jogát megújította.³

Ez a szőlő valószínűleg a budai határba eső *Előmálon* volt.⁴

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CXL. sz. a.

² Zirczi apátsági levéltár: Fasc. 29. nr. 19. pag. 6. — Győri kápt. orsz. levéltár: Prot. anni 1615. fol. 489.

³ Ezen kötetben: Oklevéltár: XXXV. sz. a. — *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. II. p. 217.

⁴ *Nagy*: Anjoukori Okmánytár V. k. 461. l.

BUHTIRLÁN.

*Buthirian.*¹ Falu Pozsony vármegyében, már 1254. jun. 28-ika előtt a pilisi apátságé volt; mert tudjuk, hogy IV. Béla király e napon kelt levelében, midőn a régi adományozást megerősíti,² e falunak békés birtoklásáról beszél.

A XIV. század első felében az esztergomi érsekségnek Püspökin és Szunyogdin lakó jobbágysai nyolcz márkáért bérelték ki évről-évre az apátságtól.³

Ezen hely ma már, mint falu, nem létezik; 1634-ben azonban még mint birtok (possessio) szerepelt. S ezen időből tudjuk meg, hogy *Szunyogdy és Vereknye között* volt.⁴

Jakab pozsonyi bíró leánya, Anna, apja után Vereknyén és Seldendorfon birtokot örökölt. Ezen jószágok miatt szomszédaival, — az esztergomi érsekkel, a pilisi apáttal, a pozsonyi polgárok- és másokkal — meghasonlott. S hogy velök szemben birtokának ép-ségét biztosítsa, 1402-ben máj. 19-én, János alispán és a pozsony-vármegyei szolgál-bírák előtt tiltakozott az ellen, hogy említett jószágait ezek bármelyike is elfoglalja.⁵

Tiltakozása azonban nem simította ki a surlódó érdekeket; mert János pilisi apáttal rövid idő alatt perre került a dolog.

Némai Dremel Miklós királyi tárnok-mester és pozsegai comes meg is vizsgálta az ügyet. Az ítélet értelme szerint, János apát-nak 1403-ban aug. 22-én⁶ kellett volna előmutatni álláspontját igazoló iratait a bíróságnál, melynél Annát férje, Monostori Berzethe Miklós, képviselte. Királyi parancsra azonban változás esett a dolog-ban, mert a bizonyító adatok feltárására újabb határidőül október 6-ika lőn kitűzve.

¹ Bukturián névvel is előfordul a XVIII. században. (Magyar orsz. levéltár: A pesti pálosok regestrumának 36. l.)

² Ezen kötetben: Oklevéltár XXXV. sz. a. — *Féjér*: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. II. p. 216.

³ U. o.: Oklevéltár LVIII. sz. a.

⁴ . . . in territorio possessionis *Buthirian*, in comitatu Posoniensi existentis, habite, que inter possessiones *Szunyogdy et Vereknye*, in dicto comitatu Posoniensi adiaceret et ad dictam abbatiam de Pilis pertineret, . . . (Győri káptalani orsz. levéltár. Prot. anni 1634. fol. 54.)

⁵ Ezen kötetben: Oklevéltár CVII. sz. a.

⁶ U. o.: Oklevéltár CXI. sz. a.

CSÁKÁN.

Az apátságot megerősíti IV. Béla a birtokban. Csákán mint közép-pont. István apát évenkénti 20 bécsi márkáért megváltja a csákáni tizedet. Henrik apát csákáni jobbágyai ügyében törvényt lát. Új szerződés a csákáni tized ügyében.

Csákán. Falu a Csalló-közben,¹ Pozsony vármegyében; Nagy-Magyar, Gomba, Csötörtök, Fél, Madarász és Alsó-Jánok között.

A pilisi apátság ősi birtokának tekinthetjük; mert már 1254-ben június 28-ika előtt békésen birtokolta.

A tatár-jarást követő új birtok-viszonyok alakulásával szemben, IV. Béla örök-érvényű jogot biztosító (privilegialis) oklevelével nyugtatja meg az apátságot.²

Csákán az apátság csallóközi birtokának középpontja. Következőleg, a legrégibb időben, midőn még a cziszterciek magok művelték földjüket, gazdasági majorjuk (grangia) is kétségkívül volt itt. De cziszterczi apátság itt soha sem létezett.³

Telegdy Csanád esztergomi érsek *István pilisi apáttal* és konventjével, 1341-ben május 3-án, szerződést köt.

Csanád lemond, 20 esztendőre, a pilisi apátság csákáni birtoka után neki eső tizedről, leszámítva az ugynevezett mesteri negyedét (quarta magistralis). István apát és szerzetes fiai pedig megígérik,

¹ A Csalló-közt azelőtt Kis-Pozsony vármegyének is nevezték. (*Fejér: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. II. p. 202.*)

² Ezen kötetben: Oklevéltár XXXV. sz. a. — *Fejér: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. II. p. 216.*

³ Téved tehát *Ipolyi* (Csallóköz műemlékei. Arch. Közl. I. köt. 56. l.), midőn így nyilatkozik: »valószínű lehet, hogy a zirczieknek (?) itt egy időben apátságuk is volt,« és »lehet tehát, hogy 1274-ben itt apátsága is keletkezett« t. i. a szerzetnek. Ezen, »valószínűséget« tartalmazó felfogásra bizonyosan nagyban bátorította, hogy Fuxhoffer (*Monasteriologia Hungar. II. 127.*) a sz.-jakabi cziszterczi kolostor helyét Csákánba teszi. De hogy az igazság napfényre jöjjön, ki kell mondani: nemcsak hogy apátság nem volt itt, hanem még az előbb itt tartózkodó szerzetesek száma is megfogyott, midőn a XIV. században jobbágyok kezébe került a földművelés. S így azon épület, mely ma a manzardi stíl-ben épült kastély mellett látható, csak néhány, a gazdaságra felügyelő rendtagnak szolgált lakó-helyül, — a mit különben czella-rendszere is, a melyet meg még ma is könnyű felismerni, igazol. Ha pedig ezen ház már akkor is állt, midőn még rendtagok végezték a földművelést, akkor kétségkívül más besztása volt; mert a cziszterciek lakóhelye a régi időben igazi coenobium, közös lakás volt. Senkinek sincs külön czellája, — együtt munkálkodnak, imádkoznak, esznek és alusznak mindnyájan.

hogy, a csákáni tized beszédése fejében, Szent Mihály nyolczadára, évenként, 20 bécsi márkát fizetnek Csanádnak és utódainak az érsekségben.

Ezen husz márkából az apátság maga csak tizet fizetett, a többit pedig más uton ajánlotta meg.

Nyolcz márkát ugyanis kitett azon földadó, melyet az esztergomi érsekségnek Püspökin és Szunyogdin lakó jobbágysai, a pilisi apátságnak Buthurián nevű birtoka után, ez ideig az apátság számára fizettek, — de ezután, 20 évig, az esztergomi érsek kezeihez szolgáltattak.

A még fen-maradt két márkát pedig Jakab pozsonyi bíró és Jakabfi Miklós, pozsonyi polgár, kezéből vette át az esztergomi érsek. Ezen két márkát Jakab és Jakabfi Miklós eddig a pilisi apátság részére fizették, a homoródi birtokrész fejében.

Az apátság egyuttal kezeskedett, hogy, ha a két márkát az illetők kellő időben le nem fizetnék, ő áll helyt. Ha az esztergomi érsek a homoródi birtok-részt a haszon-élvezőktől megváltaná, a husz év letelte után megkapja a váltság-összeget, az apátság pedig a birtokot.

Az esztergomi érsekség jobbágysai, a husz év lefolyása alatt, Buthurián birtoknak összes szántóföldeit, rétjeit, legelőit, vizeit, erdeit és tartozékait kezökre kapták. S az apátság, a husz év tartamára, mind Buthurián, mind Homoród tulajdon-jogáról lemondott, s még a határ-igazítást is az esztergomi érsekre ruházta.

Ha az apátság a megszabott időre nem küldené meg a husz márkát, — mégegyszer-annyi fizetésére kötelezte magát.

A husz év elteltével, az esztergomi érsekség ismét szedeti a csákáni tizedet, az apátságra pedig vissza-száll Buthurián és Homoród.¹

Henrik pilisi apát, 1363-ban május 15-én, saját csákáni jobbágysai és a pozsonyi comes, Benedek mester, továbbá a pozsonyi várnak néhány jobbágysa között fenforgó ügyben törvényt lát. Nagy Lajos királyunk pár nappal előbb, május 11-én, a pozsonyi bíró, esküdtek és polgárok nevére kiadott levelében elrendeli, hogy a pilisi apát csákáni ítéletének meghallgatása céljából magok közöl

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár LVIII. sz. a.

két esküdtet küldjenek ki, s az egész ügy-menetről részletes jelentést küldjenek neki.¹

A csákáni tized ügyét a XV. században újra megbolygatták.

György esztergomi érsek és *Hermann pilisi apát* ugyanis a budai káptalan² előtt, 1436. okt. 9-én, egyességre lépnek. Györgyöt Dédi Farkas László képviseli; Hermann apát és *Péter perjel*, az apátság és konvent nevében személyesen jelennek meg.

Az esztergomi érsek küldöttje előadja, hogy megbízója 18 forintot elenged azon 68 forintnyi összegből, melyet a pilisi apátság csákáni jobbágysai, gabona-tized czímén, neki évenként fizetni szoktak.

Hermann apát és Péter perjel pedig, ennek fejében, örökre s mindenestül átadják az esztergomi érsekségnek apátságuk *Kis-Héregb* nevű pusztáját, mely Esztergom vármegyében, az esztergomi érsek tulajdonát képező Héreghtől keletre terült el. Azon kívül biztosították az esztergomi érsekséget, hogy, az átengedett birtok tulajdonjogában, ők és utódaik, fáradságot és költséget nem kímélve, bármily követeléssel szemben megvédik. Ha azonban ezen kötelezettséget elmulasztanak, vagy teljesíteni egyáltalán nem tudnak, — az elengedett 18 forintot ismét fizetnék a csákáni jobbágysok.³

Csákánban, 1533-ban, 19 porta és 4 szegény volt. 1536-ban volt benne 1 biró, 3 szegény, 1 elhagyott ház, és a pilisi apát 2 háza. 1541-ben Csákán még mindig a pilisi apát birtoka, s van benne 12 porta.⁴

CSÉV. (?)

Csév falu, Esztergom vármegyében, Pilis-Szántótól éjszaknyugatra.

A pilisi apátság, 1320-ban október 6-án, Mikocsa comes Cséven

¹ *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IX. Vol. VI. p. 125.

² Nem csekély fontosságot kölesönöz a dolog forrását képező okiratnak, hogy belőle névleg megismerjük az 1436-iki budai káptalan több tagját. Így éled föl előttünk Imre éneklő-, András ör-, Nyárbídi Dénes mester-kanonok, s Budai Dénes, Eberhard, Pál, Jakab, Kilián és Antal kanonok.

³ Ezen kötetben: Oklevéltár CXXIII. sz. a.

⁴ »Anno 1533. Chakan domini abbatis Pilisiensis p. XVIII. pauperes III.« — »Anno 1536. Chakan domini abbatis Pilisiensis. Iudex 1, pauperes III, domus deserta 1, duo propria domus domini abbatis.« — »Anno 1541. Chakan abbatis Pilisiensis portae, 14.« (Magyar orsz. levéltár: »Dicalis Conscriptio Posoniensis.«)

levő birtokának keleti szomszédja volt.¹ Így tehát nem lehetetlen, hogy az apátságnak Cséven is volt birtoka. A földrajzi fekvés nagyban támogatja e föltevést. Biztos adat azonban nincs kezünknel; s így a valószínűség körét túl nem léphetjük.

CSORNA.

Csorna halastó, azelőtt Bodrog vármegyében, szintén a pilisi apátság tulajdona volt. IV. Béla 1254. jun. 28-án erre nézve is megerősíti az apátság régi birtok-jogát, olymódon, hogy a halastó, közepétől számítva, egy nyíl-lövésre terjedő környékével és a halászsokkal együtt az apátságé.²

Ma ezen hely nyomát a Kalocsa melletti Csorna pusztában látjuk.

DÉVÉNY.

Dévényben már 1254. jun. 28-ika előtt volt háza és szőleje az apátságnak; mert IV. Béla e napon kelt levelében *nem* adományozza, hanem már biztosítja neki ezen birtokokat.³

DÖMÖS.

Dömös, falu, Esztergom vármegyében, közel a Dunához.⁴ Azelőtt Pilis-vármegye területére esett.

¹ *Fejér*: Codex Dipl. Tom. VIII. Vol. II. p. 270. Csév határainak részletes leírása megvan az esztergomi káptalan magán levéltárában (Arch. Cap. Strig. priv. Lad. 26. fasc. 2. nr. 12.): »Incipit primo ab oriente ex parte possessionis monasterii de Pylis circa unam arborem ilicis, ubi est meta terrea; abhinc circa eandem possessionem monasterii de Pylis currit ad meridiem ad unam metam terream, in qua stat una arbor ilicis, deinde per eandem plagam vadit ad unam metam terream prope vineam erectam, in qua etiam stat una arbor ilicis; deinde tendit directe ad unam metam terram in qua est arbor ilicis posita; abhinc transeundo vallem, it ad metam terream in latere montis positam, in qua est arbor piri, et ibi separatur a possessione dicti monasterii de Pylis.«

»Vadit ad metam terream in uno Byrch positam, que distingit tribus possessionibus, scilicet eidem possessioni Chen, et abbati de Pylis ac Cruciferorum de Strigonio.«

»Deinde vadit ad metam terream, ubi iungitur eidem possessioni monasterii de Pylis.«

² Ezen kötetben: Oklevéltár XXXV. sz. a. — *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. II. p. 217.

³ U. o. — *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. II. p. 216.

⁴ Győri káptalani orsz. levéltár: Prot. anni 1615. fol. 489. — Zirczi apátsági levéltár: Libr. nr. 40. p. 91.; és »Donationales Abbatiae B. M. V. de Pasztho et de Pilis« p. 122. — Ugyanitt II. 923. sz. 87. l.

HÉT.

Hét színhelye, idegen kezekre jutása és vissza-szerzése. Hambatho bérbeveszi. Ugyanezt teszik fiaí; sőt eladják. István apát fentartja bűbér-urí jogát. János apát pere.

A pilisi apátságnak, a Csallóközben, Prukk mellett, a Homoró (Humuro) vizén fölül, *Huetb-en* (ma Hideghét) volt egy darab szabad földje (allodium). Az utolsó Árpádok zavaros idejében idegenek tették rá kezőket. *István pilisi apát* és konventje mindent elkövet a birtok-rész vissza-szerzéseéért; de nem érnek czélt. Ekkor lép közbe *Hambatho comes*, pozsonyi polgár, az apátságnak régi jó-akarója és barátja.¹ Támogatása sikeres lön, — a föld vissza-került a régi birtokos kezére. De nem sok köszönet volt benne; mert a jogtalan foglalók a talajt kizsarolták s elhanyagolták, a munkásokkal mit sem törődtek, s így ezek odább állottak.

István pilisi apát és konventje, hogy *Hambatho* iránti hálájokat lerójják s egyuttal héti jószáguk jobb karba hozásáról gondoskodjanak, a szóban forgó birtok-részt, 1301-ben július 24-én, *Károly-Róbert*² király bele-egyezésével, minden év *Szent-Mihály* napján fizetendő két bécsi ezüst márkáért, a márkát tiz pensával számítva,³ *Hambathónak* bérbe adták.

István apát, konventjével együtt, erről privilegialis levelet ad ki; s ezt függő pecsétjével mindegyik megerősíti.

¹ Ugyanezen *Hambatho* volt *Gentilis* biboros pápai követ három bankárjának egyike. Mint ilyen, ellátása fejében, a beszedett összeg tized-részét, — 95 finom márkát, vagyis 380 arany-forintot kapott. Ebből következik tehát, hogy ő *Gentilis* számára 3800 arany-forintot hajtott be. Ez pedig azon korban hatalmas összeget képezett. (Mon. Vat. Ser. I. Tom. II. p. LXXXIII.)

² Hogy a király alatt *Károly-Róbertet* kell érteni, világosan kimondja *István pilisi apát* és konventje 1341-ben július 22-én kiadott levelében »in litteris privilegialibus . . . Karoli . . . regis . . . tanquam patroni monasterii nostri.« (Nagy; Anjoukori Okmánytár IV. köt. 114. l.) Ebből tehát azt is megtudjuk, hogy a pilisi apát nem *Venczel*, hanem *Róbert-Károly* híve volt.

³ » . . . singulis annis pro singulis duabus marcis denariorum viennensium, quamlibet marcam cum singulis decem pensis computando« (Nagy; Anjoukori Okmánytár. IV. köt. 43. l.) Szépen megmagyarázza ennek értelmét *Ujlaki János* tímni püspök és *pilisi apát*, midőn, egy 1341-ben július 22-én *István pilisi apát* és konventje által kiadott okirat hátára, 1359-ben ápril 4-én ezen szavakat jegyezte föl: »Pensa denariorum Viennensium apud antiquos tantum valebat et faciebat, quantum apud nos quadraginta denarii hungaricales, quorum unus valet tres Viennenses.« (Nagy; Anjoukori Okmánytár. IV. köt. 115. l.)

Két, nyomban utána következő utódja, *János* és *Haymo* apát, újra megerősíti az egyességet.¹

Ebből érthetjük meg, hogy az említett földterület 1338-ban már *Hambatho Albert* szabad birtoka (allodium) néven ismeretes mindenütt.

Hambatho Albert halála után, fiai, — Henrik és Jakab, személyesen kérték István apátot: erősítse meg egykori névelődjének s egyszersmind ösnagybátyjának, — István apátnak, 1301-iki intézkedését. Lépésök nem maradt eredménytelen. Mert István apát és konventje, 1340-ben október 3-án, tekintettel az apának érdemeire és az apátságnak tett szolgálataira, s bizalommal a fiúk hűségére a jövőben, — elődjeiknek ez ügyben kiadott valamennyi levelét érvényesnek ismerték el.²

Még egy év sem telt bele, a Hambathó-testvérek már is új kérelemmel járultak a pilisi apát és konvent elé.

Hambathó Jakab³ és testvérjének, Henriknek fiai, — Miklós és János ugyanis azt sürgetik: egyezzenek bele *István apát* és konventje, mint tulajdonos, azon szerződésbe, melynek értelmében a héti birtokrészt Dyprecht fiának, Jakab comesnek s pozsonyi bírónak 370 márkáért⁴ örökös joggal eladták, s neki és utódainak a tulajdonjogot is biztosították.

István apát és konventje 1341-ben július 22-én kelt s függő pecséttel ellátott levelökben hivatalosan kifejezték, hogy, Jakab comes eddigi jó tanácsa, szivessége, költekezése és jövőre is megígért hűsége viszonzásául, — az adás-vevéshez hozzá-járulnak ugyan, de az apátság hűbér-urí jogait csorbítatlanul fentartják. Vagyis az új birtokos is fizet minden év Szent-Mihály napjára két ezüst márkát; s ha Jakab comes, Dyprecht fia, vagy bármelyik utóda idegen kézre akarná juttatni a birtokot, a pilisi apát és konvent tudtával és beleegyezésével teheti csak.⁵

¹ Nagy: Anjoukori Okmánytár. IV. köt. 43. l.

² U. o. IV. köt. 44. l.

³ Nagyon valószínű, hogy ez az a Jakab, kiről 1351-ben április 24-én, mint a pilisi apátságnak adó-üzetőjéről és szolgálattelvőjéről van szó. »Jacobus, venerabilis viri domini abbatis de Pilys pro tunc tributario et servitório.« (Ezen kötetben: »Oklevéltár XCIX. sz. a.)

⁴ Az eladók az összeget, minden hiány nélkül, azonnal föl is vették. (Nagy: Anjoukori Okmánytár. IV. köt. 114. l.)

⁵ Nagy: Anjoukori Okmánytár IV. köt. 115. l.

Mig a héti birtok Jakab comes kezén volt, mi baj sem akadt; mihelyt azonban fia, Miklós, vette át a gazdaságot, megkezdődött a zavar.

Miklós ugyanis bepanaszolta a pozsonyi káptalannál *János pilisi apátot*, mert a héti birtok után Szent-Mihálykor évenként járó két bécsi márkát tőle elfogadni nem akarta.

A pozsonyi káptalan saját kebeléből Márton plébános-kanonokot szemelte ki az ügy megvizsgálására. Márton követvén a megbizást, a pozsonyi káptalannak 1348-ban október 6-án kelt nyilatkozata szerint,¹ azt tapasztalta, hogy Miklós csakugyan meg akarta fizetni Szent-Mihály napra a két bécsi ezüst márkát, János pilisi apát azonban vissza-utasította.

HOMORÓD.

Homoród. Puszta, Pozsony vármegyében, a Csallóközben, Madarász falu határában.²

IPS.

Henrik pilisi apát leköszönt méltóságáról s Alsó-Ausztriába vonult, hova apátságának több rendbeli kincsét és egyet-mását is magával vitte, s az osztrák szent-keresztiéknél elhelyezte. Az *Ips mellékén* birtokot vásárolt 360 s fél talentumért³ és 24 denárért.

A pilisi konvent bele-egyezésével, később, de még Nagy Lajosnak 1373-ik évi megszorító rendelete előtt,⁴ ugyan-ennyiért eladta az ips-i birtokot Kálmán szent-kereszti apátnak és konventjének. A vevők az árt azonnal lefizették, sőt még a gondjaikra bizott kincseket is át-adták pilisi rend-társaiknak, kik azután saját otthonukba hiány nélkül haza szállították.⁵

Henrik apát lemondása tehát nem volt örökös, mert az 1377-ik évben január 22-én kelt okiratban ismét pilisi apátnak nevezi magát. Úgy látszik, megbánta tettét s vissza-tért apáti székébe, melyben János váltotta föl.

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár LXI. sz. a.

² Viszonyait lásd ezen kötetben: »A pilisi apátság birtokai, birtok-perci, jövődélmei és kiváltságai« című fejezetben »Csákán«-nál.

³ A talentum értéke egy márka.

⁴ Ezen kötetben: Oklevéltár LXXXIV. sz. a.

⁵ U. o.

JÁSZFALU.

Jászfalu puszta, Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún vármegyében. Mint a pilisi apátság birtoka 1476. november 21-ike körül fordul elő okiratainkban.¹

KALÁSZ.

Kalász szinbelye. Henrik apát pere több kalászi nemessel. János apát pere Kalászi Jakabbal. Budai Kovács Istvánt és családját ellen-mondás nélkül beiktatják a kalászi birtok-részbe. György pilisi apát és Budai Kovács István a kalászi birtok-rész miatt folyó pernek békés uton véget vetnek.

Kalász. Falu az egykori Pilis vármegyében, Békás-Megyertől éjszakra.

Henrik, pilisi apát, több rendbeli szerzemény miatt surlódásba jött László György, Lőrincz és Miklós kalászi nemesekkel.

A viszály kiegyenlítését »választott«² bíróra bizzák, fölkérvén ilyenül Vilmos, egri prépostot, a királyi kápolna comesét és a királyi kancellária titkárát.

Már az Árpádok alatt, főleg ezek utolsó századában, igen gyakori volt az eskü-társakkal való bizonyítás. Anjou királyaink alatt még szélesebb körű lett a pernek ily alakú lebonyolítása.

A jelen eset is egyik meglepő példáját képezi ezen jogi intézménynek.

Vilmos, békéltető bíró, ugyanis László, kalászi nemest, maga és pörlekedő nemes társai nevében, tizenhét nemes emberrel, 1361-ben január 27-ére, megidézi, hogy a királyi kápolnában esküt tegyenek.³

A megszabott időre László és eskü-társai, mind a tizenheten nemesek: Hraboni Benedek, Cziglányi (Chyglano) Domonkos, Ugoicsai János, Csedreki János, Szent-Balázsai János, Némethi János, Szent-Lászlói János, Kovácsi István, Székely Jakab, Homoki Péter,

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CXLIV. sz. a.

² Természetesen ezen választott bíró, más néven békéltető, vagy közbenjáró (arbiter, bonus vir, probus vir) nem tévesztendő össze a községek által évenként választott bírákkal (villicus, iudex).

³ Ezen kötetben: Oklevéltár LIX. sz. a.

Baracskai Máté, Herendi Péter, Börzsönyi (Bersen) Jakab, Dinnyeberki István, Gerthei Lodomér fia, János, Gerthei Novák fia, Pál és Eztebernyei (talán Eszteregnyei) Péter egytől-egyig megjelentek. De a pilisi apát, Henrik, vagyis az ellenfél, jóllehet a törvény őt is kötelezte a megjelenésre, mind személyesen, mind képviseletileg távol maradt.

Negyven év múlva meg *János pilisi apát* és Kalászi Jakab között keletkezik per. A vádló a pilisi apát, kit, megbízó levele értelmében, Czézár, cziszterczi szerzetes képvisel.

Pelsőczy Bubek Detre nádor az 1400-ik év május 1-ét tűzi ki tárgyalás napjául, azon meghagyással, hogy az alperes ekkorra egy, már előbb megállapított határ-ido meg nem tartása folytán, mind a nádor, mind a pilisi apát számára három márka birságot fizessen.

Mivel azonban Kalászi Jakab ezen határ-napot oly okból kifogásolta, mert neki a török elleni hadjáratban kell részt venni, s így a bíróság előtt meg nem jelenhet: a peres ügy tisztázása céljából a nádor az 1400-ik év július 1-ére új tárgyalást rendelt.¹

Ennek eredményéről azonban mit sem tudunk.

Budai Kovács István, a királyi só-kamara ispánja, Zsófia felesége, János fia, Dorottya, Katalin, Magdolna és Margit leánya kérényezik Hunyadi Mátyás királyunknál azon kalászi birtok-részbe iktatásukat, melyet Kürthi Osváttól, s ennek Máté, Uriel és Mihály fiaitól vettek.

Mátyás a budai káptalant 1469-ben július 6-án utasítja, hogy Keszii György, Pomázi Csikó (Czyko) János, Felkeszii Jankó Miklós, Zomori Valentin és Dobozi Tamás királyi emberek valamelyikéhez adjon egy megbízható férfiút; s ezek azután, a szomszédok és határos birtokosok jelenlétében, végezzék el a beiktatást.

Szántói Mihály budai kanonok, mint káptalani megbízott, és Felkeszii Jankó Miklós királyi ember 1469-ben július 8-án megjelennek a hely színén, s velök együtt az összes szomszédok és határos birtokosok.

Igy itt látjuk Pomázi Csikó Sándor nemes embert, Fülöp községi bírót, Debreczen Miklós és Istók János jobbágyokat *Herman*

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CIV. sz. a.

pilisi apát képviselőjében; Kürthi Osvát és gyermekei, Máté, Uriel és Mihály nevében pedig Kanizsai Mihály községi bírót, Polgár Máté és Koncz János jobbágyokat.

Ezek szeme láttára és ellen-mondása nélkül, még az nap végbe megy Budai Kovács István- és családjának beiktatása a kalászi birtokba.¹

György pilisi apát és Kovács István, a budai királyi só-kamara ispánja, között surlódás, majd per keletkezett Kalász, pilis-megyei községben levő birtok miatt, melynek két harmad része a pilisi apátságot, egy harmada pedig Kovács Istvánt illette meg.

Hogy azonban ők és utódaik napjaikat örök békességben tölthessék, 1478-ban április hó 26-án² elmennek személyesen a budai káptalan elé és kinyilvánítják, hogy, néhány nemes szívű ember ajánlatára, egy hét múlva, azaz május hó 3-án és a következő napokon, a kalászi birtokon igazságosan újra megosztózkodnak.

Szándékuk kivitelét úgy tervezték, hogy a királyi ember és a káptalan küldöttje, a szomszédok és határos birtokosok jelenlétében, a kérdéses kalászi birtokon a népes és pusztaság jobbágy-teleket, a ház-helyeket, a jó és rossz szántó-földeket és kaszálókat, minden hozzá tartozó dologgal és jövödelemmel együtt, két harmad részben a pilisi apátság, és egy harmad részben Kovács István között örök-érvényűleg oszszák el.

Ha azonban az osztózkodásnál, a jobbágy-telekre és ház-helyekre nézve bármelyik fél rövidséget szenvedne, a másiknak kötelessége annyit átengedni, hogy a megszabott arány létre jöjjön.

Ezen kívül az eddigi és a jövőben fölmerülő per-költség közös fedezésére mind a két fél vállalkozott, azon kikötéssel, hogy a ki közülök a mostani egyességhez hűtlen lesz, a másiknak 50 márkát fizessen.

Ha most már a két ügyet össze-vetjük, kétségtelen lesz előttünk, hogy itt Kalászon levő két külön birtokról van szó.

Hiszen Budai Kovács Istvánt, 1469-ben július 8-án, az egész birtok-részbe beiktatták; míg a pör oly birtok miatt folyt, mely csak egy harmad-részben volt az övé, másik két harmadának jogos birtokosául a pilisi apát vallotta magát.

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CXXXVII. sz. a.

² U. o.: Oklevéltár CXLV. sz. a.

De meg bajos is föltenni, hogy a pilisi apát, 1469-ben július 8-án, megnyugszik a kalászi birtokba iktatásban, pár évre meg pert indit miatta.

KIRVA.

Valószínű, hogy az apátságnak *Kirván*, Esztergom vármegyében, is volt birtoka; mert 1245-ben¹ mint Kőbölkuti Péter kirvai birtokának szomszédja fordul elő.

Az okirat ugyan Coroa birtokról beszél, s így valaki könnyen a szintén esztergom-vármegyei Karvára gondolna. Pedig helytelenül. Mert a szövegben, a szomszédok sorában, még Gunter és Lőrincz veszprémi püspöki jobbágyok nevét is olvassuk. S mivel a veszprémi püspöknek a Duna bal oldalán nem volt birtoka, jobbágyait is hiába keressük ott.

De *Karva* a Duna bal partján esik, Lábatlannal szemben; tehát a szövegben levő Coroa alatt nem *Karvát*, hanem *Kirvát* kell érteni.

Ha valami tán hiányzik ezen bizonyíték erejéből, bőven pótolja azon határ-járás, melyből megtudjuk, hogy *Koroa Epöly mellett* van.² Már pedig Epöly szomszédságában hasztalan keressük *Karvát*, — *Kirvát* azonban megtaláljuk.

Ahhoz tehát semmi kétség sem fér, hogy a szövegben *Kirváról* van szó. De hogy a pilisi apátság itt csakugyan birtokos volt-e, *biztosra* nem vehetjük; mert az sem lehetetlen, hogy nem kirvai, hanem más nevű birtokával volt szomszédja Kőbölkuti Péternek.

KIS-HANTA.

Szinhelye. Henrik apát XIV. századi bosszas perének, melyet András hantai préposttal folytatott, sok buza-vona után békés kiegyezés vel véget.

A pilisi apátság már 1250-ben ápr. 28-án birtokai közé számította *Kis-Hantát* is.³ E hely azonos a mai, veszprém-vármegyei Hantával, mely határos Komárom vármegyével.⁴

¹ *Wenzel: Árpádkori Uj Okmánytár. VII. köt. 200. l.*

² U. o. XII. köt. 145. l. »*Metē vero villarum predictarum (scilicet villarum Symog et Symodor vocatarum, in comitatu Strigoniensi existencium) hoc ordine distinguuntur: Prima enim meta incipit a parte orientali, in loco, qui dicitur Hurlhetew, ubi sunt tres terree mete separantes a terris villarum Korou et Epul vocatarum . . .*»

³ Hazai Oklevéltár. 16. l.

⁴ *Kis-Hanta* helyét azon határ-leírásból állapítottam meg, mely Tarján birtok határait foglalja magában: Hazai Oklevéltár 17. l.; 1402. okt. 14-iki ítirásban pedig: Ezen kötetben: Oklevéltár CX sz. a.

Az apátság ezen birtokot a XIV. században nem kezelte házilag, hanem bérbe adta.¹

Henrik apátnak e jószág miatt heves pere keletkezett András hantai préposttal.

Miklós csanádi prépost ugyanis, mint a hantai prépostság jogainak és javainak védője és gondozója, megkéri Nagy-Lajos királyt, hogy néhai Sándor nevű cselédjének (homo condicionarius) földjét, mely a hantai prépostság »Bérföld« nevű birtoka mellett nyúlik el, adja a hantai prépostságnak. Az esztergomi káptalanhoz erre nyomban királyi rendelet érkezik oly értelemben, hogy hiteles emberét, a megnevezendő királyi emberrel, küldje a helyszínére; ezek azután, a szomszédok és határos-birtokosok jelenlétében, a régi határ-jelek szerint járják be a határt, s ha a földterületet királyi adományozás alá esőnek találják és ellenmondással nem találkoznak, — iktassák be a hantai prépostságot a birtokba. Ellenkező esetben pedig az ellen-mondókat idézzék meg a királyi bíróság elé.

S a dolog így is történt. Bathyáni Pető királyi ember, János prebendátussal, 1364-ben decz. 17-én, megjelent a helyszínén, s mivel senki sem mondott ellen, a tisztán királyi adományozásu földre nézve elvégezték a beiktatást. Erre következett másnap a határ bejárása. Ez azonban már nem folyt le simán. Először Tamásfi János mester megbizottja mondott ellen András prépost küldöttjének, Petőfi Jánosnak; majd meg a pilisi apát embere hallatta szavát ellene. Erre mind a két nehézményező számára új határidőül 1365-iki jan. 8-ikát jelelték ki, melyre a királyi bíróság előtt jelenjenek meg.

De ez sem bizonyult eredményesnek. Mert Petőfi Jánost, a hantai prépost emberét, 1365-ben október 20-án, Bubek István országbíró előtt találjuk, a mint számon kéri a pilisi apát nevében kifejezett ellenmondás okát.

Eberhard, *Henrik pilisi apát* képviselőjében, előadta, hogy Kis-Hanta a pilisi apátság tulajdona, s Tamásfi János csak bérlője ennek; maga Henrik apát meg semmit sem tud azon tiltakozásról, melyet a végbe-ment határjárás alkalmával nevében saját embere kifejezett. S ép ezért azt szeretné Henrik apát, ha a hantai prépost, a királyi

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár LXXV. sz. a.

ember és valamely hiteles helyi kiküldött jelenlétében Kis-Hanta és néhai Sándor földje között újból határjárást tartanak.

Az országbíró választása a pannonhalmi szent-mártoni konventre esett. Föl is kéri tehát küldjön ki kebeléből, 1366. márcz. 18-ára, megbízható férfiút a helyszínére, hogy a királyi ember, a szomszédok és határos birtokosok jelenlétében, a határ-járást megtarthassa.

Meghatalmazásuk értelmében, a szóban forgó földet, ha ellenmondásra nem akadnak, örök birtok-joggal a hantai prépostság számára bekebelezhatték; ellenmondás esetén pedig a tiltakozó számára 1366. május 1-ét jelelhatték ki újabb tárgyalás napjául. Ezen kívül a per alatt levő földterületet, határjelekkel való ellátása után, királyi mértékkel, vagy ha így nem lehet, szem-mérték szerint meg kellett becsülniök.

Petőfi János, küldője nevében, 1366-ban máj. 1-én előadta az országbíró előtt, — hol Henrik apátot Eberhard deák képviselte, — hogy a pannonhalmi szent-mártoni apát levelében kifejtett akadályok folytán az előirt határjárás elmaradt.

Az országbíró erre az elodázott határjárás megtartásának napjául 1366. aug. 22-ét, az ennek lefolyásáról szóló jelentés idejéül pedig 1366. szept. 3-át tűzte ki.

A pannonhalmi szent-mártoni konvent, Akai László királyi ember mellé, a maga részéről egyik kebelbelijét, Bricciust, küldte a helyszínére. Henrik apát személyesen, András hantai prépost pedig régi embere, Petőfi János, által képviselve jelent meg.

A határjárást 1366-ban aug. 22-én meg is kezdték Petőfi János utmutatása szerint. A mint azonban egy hegyhez érkeztek, Henrik apát kijelentette, hogy tovább nem tart velök, mert szerinte másutt huzódik el a határvonal. Megjegyzése nem volt eredménytelen; mert a határjárók most az ő jelzése szerint indultak meg. Ekkor a préposti képviselő mondott ellen a határjelzésnek. Mire válaszul Henrik apát kinyilvánította, hogy az ő nézete szerinti határvonal által körülzárt föld a pilisi apátság tulajdona; miért is tiltakozik az ellen, hogy a hantai prépostot ennek birtokába beiktassák.

Beiktatásról e szerint szó sem lehetett. A küldöttek fogták tehát magokat, a sokat emlegetett földet, több szakértő és kifogás-

talán egyénnel együtt, úgy hozzá-vetőleg megbecsülték. Nagy nehezen egy »királyi eke-alj«-ban¹ (aratrum regale) állapotokba kerültek.

Miklós csanádi prépost az ügyiratokkal 1366-ban szept. 3-án megjelent az országbíró előtt, a tanulmányozás céljából külföldön tartózkodó András hantai prépost helyett. S itt Kelemen deák, a pilisi apát küldöttje, saját szemével látta a pannonhalmi szent-mártoni konvent közlését, melyből ki lehetett érezni, hogy a hantai prépost emberének határ-jelzése természetesebb.

Miklós csanádi prépost mind e mellett is kijelentette, hogy, ha a pilisi apát vagy helyettese megesküszik a határ irányát tartalmazó állítására, kész bele-nyugodni a dologba.

Erre Bubek István országbíró elrendelte, hogy Henrik apát 1366-ban okt. 6-án jelenjék meg a határjárásra s mutassa meg, hol húzódik szerinte a határ Kis-Hanta és Bérffölde között; s ezután, egyházi ruhába öltözve és kezét mellére téve, esküdjék meg szavainak igazságára és hogy a kérdéses föld soha sem tartozott Bérfföldhöz, hanem mindig Kis-Hantának volt kiegészítő része. Ha Henrik apát ezt megteszi, — mondja a bíróság, — a pilisi apátságé legyen a peres föld; ha nem, — a hantai prépostságot kell beiktatni a birtokba. Az esetleges ellenmondás most már nem jött számba; sőt a felek jogában állott a békés kiegyezéshez fordulni.

A pannonhalmi szent-mártoni konvent, melynek kezébe az országbíró a kérdéses ügyet ismét letette, a pilisi apát részére, Kürthi Kis Péter királyi ember mellé, a nyalkai káplánt, János áldozó-papot, — a hantai prépost részére pedig, Nezkenei András királyi ember mellé, a lázii plébánost, Miklóst, küldötte ki, az országbíró által 1366. okt. 6-ára kitűzött határjárás elvégzésére.

A mint a határ-járás befejeződött, Henrik apát kész volt az eskü-letételre. De a békéltetőknek ezalatt sikerült barátságos kiegyezés terére vinni a dolgot. Kölcsönösen abban állapotokba kerültek, hogy a vitás hely határjeleitől keletre eső földek ezentúl a pilisi apátság kis-hantai birtokához, — a nyugatra levők pedig a hantai prépost »Bérffölde«-jéhez tartozzanak.

A pannonhalmi szent-mártoni konvent 1366-ban okt. 9-én kelt levelében közli a történeteket az országbíróval. Miklós csanádi prépost

¹ Az Árpádok kora vége felé egy »királyi eke« alatt 150 holdnyi területet értettek. (Werböczy.)

meg 1367-ben jan. 13-án terjeszti kérését Bubek István országbíró elé, oly tartalommal, hogy a két peres fél békés kiegyezését hagyná helyben. Az országbíró, tekintettel a megállapodás törvényességére, febr. 9-én privilegiális levéllel erősíti meg és szentesíti az egység pontjait.¹

KIS-HÉREGH.

Kis-Héregh. Puszta azelőtt Esztergom-, ma Komárom vármegyében; Tarjántól éjszakra.²

KOVÁCSI.

Kovácsi falu, mely a pilisi apátság közelében, Pilis vármegyében, terült el, nagyon valószínű, hogy az apátság legrégibb birtokai közé tartozik. Annyi bizonyos, hogy 1254. jun. 28. előtt már az apátság kezében volt; mert IV. Béla ekkor már csak megújítja a régi jogot.³

Ma Kovácsi csak puszta Pilis-Szent-Kereszt szomszédságában.

KÖRTVÉLYTÓ.

Kurth, Wiltho. Azt hiszem, e kettő tulajdonképen egy szó: Kurth-Wiltho, vagyis Körtvélytó. Ennek ma valószínűleg *Körtvélyes* major, Dömös mellett, azelőtt Pilis,⁴ ma Esztergom vármegyében, felel meg.

Van ugyan egy XVIII. századi följegyzés,⁵ mely szerint Kürtho Wiltho, Komárom vármegyében, mintegy két mértföldre Esztergomtól, terülne el.

Ha ezen állítást elfogadjuk, akkor a Kurth s Wiltho helyének megjelölése mi nehézséggel sem jár. Mert Komárom vármegyének a Dunától éjszakra eső részében *Kürth* falu és *Virth* puszta ma is létezik.

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár LXXV. sz. a.

² Viszonyait olvasd *Csákánál*, ezen kötetben: »A pilisi apátság birtokai, birtok-perci, jövedelmei és kiváltságai« című fejezetben.

³ Ezen kötetben: Oklevéltár XXXV. sz. a. — *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. II. p. 216.

⁴ Győri káptalan orsz. levéltár: Prot. anni 1615. fol. 489.

⁵ Zirczi apátsági levéltár: Libr. nr. 40. pag. 91.; és II. 923. sz. 87. l.

Csakhogy ezen lefogás ingó alapon nyugszik. Mert a nyitrai káptalannak 1697-ik évi átiratáról készült másolat szerint¹ Kurth Wíltho *Pilis vármegye területén* volt. S ugyanezt bizonyítja a győri káptalan országos levéltárának imént idézett helye.

MISÉRD.

Misérd. Régente pusztá,² ma falu a Csalló-közben, Pozsony vármegyében; Csötörtök, Torcs, Dénesd és Szent-Péter között.

NESZMÉLY.

Neszmély. Falu Komárom vármegyében; a Duna mellett.

A pilisi apátnak Nykussal, az egykori pozsonyi birónak, Jakusnak, fiával pere akadt, *Neszmély* birtok után járó tartozás miatt. A tárgyalás napját 1379. jan. 13-ikára tűzte ki a bíróság. Nagy Lajos azonban, mivel a kérdéses ügyben *Neszmély* mint királyi birtok szerepelt, s a király mint Jakusnak adósa forgott szóban, — 1378. decz. 26-án kelt iratában³ meghagyja a nádornak, az országbirónak, Templinus tárnok-mesternek és esetleges helyetteseiknek a bírászkodásban, hogy a tárgyalás napját 1379. máj. 1-ére halaszszák el.

NYIKA.

Nyika (Nyka), Esztergom vármegyében, Bajna közelében. Már 1268. előtt volt itt az apátságnak birtoka. IV. Béla király ugyanis az esztergom-vármegyei agári királyi hirnökök és pohárnokok birtokát István kamarásának adományozta s az esztergomi keresztések konventje által megjáratta a határt. Az ekkor szerzett tapasztalatok részletes leírásából tudjuk, hogy a pilisi apátság *Nyika* nevű földbirtoka Agár szomszédságában terült el.⁴

¹ Zirczi apátsági levéltár: *Donationales Abbatiae B. M. V. de Pasztho et de Pilis etc.* című könyvben p. 122.: »Hae quoque possessiones ad abbatiam Pilisiensem pertinent: In comitatu Pilisiensi Szanto, Demes, Kurth, Viltho, Bekas-Megyer, Kalocz, Szent-Endre, Pomar (igy), Tot-falu, Szent-Marton.

² A nyitrai káptalan orsz. levéltárából 1697-ben kivett átiratnak másolata a zirczi apátság levéltárában: »Donationales abbatiae B. M. V. de Pasztho et de Pilis« pag. 122: »Misérd praedium in comitatu Psoniensi;« és ugyanitt II. 923. sz. 87. l.

³ Ezen kötetben: Oklevéltár LXXXIX. sz. 3.

⁴ Hazai Okmánytár: VII. köt. 107—8. l.

‘PEST.

Pest. Az apátság IV. Bélától is kapott szőlőt, és pedig ‘*Pesten*. 1254-ik évi jun. 28-án ennek birtokában is megerősíti János apátot a király.¹

‘PILIS.²

A pilisi malom. Az apátság pere a pannonhalmi szent-mártoni apáttal és konventtel tized- és más ügyben.

A kolostoron és az e körül elterülő földeken és erdőkön kívül, volt az apátságnak Pilisen malma is.³

A pannonhalmi szent-mártoni apát és konvent tized és más ügyekben surlódásba jő a *pilisi apát- és szerzet-tagokkal*.⁴

III. Incze pápa az ügy elintézését a győri püspökre és társaira ruházta. De mivel időközben III. Incze meghalt, a győri püspök meg a keresztes haddal keletre utazott, sőt a többi bírának is egyike más helyre jutott: a kérdés függőben maradt.

III. Honorius véget akar vetni a dolognak, s 1218-ban január 27-én, új bírakat nevez ki a lébényi apát, a győri archidiákon és éneklő kanonok személyében, meghagyván nekik: járjanak el boldog emlékü előde parancsa szerint.⁵

De még így sem jutottak dülőre; minthogy a kérdés még 13 évvel később is megoldatlan.

Igaz, időközben megkisérelték a felek a kiegyezést, Egyed pápai alszerpapot és káplánt szemelvén ki választott bírójokul; de a pilisi apát és konvent ellenmondásán megtört az ítélet.

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár XXXV. sz. a. — *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. II. p. 217.

² Színhelyét lásd ezen kötetben: »A pilisi apátság színhelye, keletkezése és alapítója« című fejezetben. 124. l.

³ Ezen kötetben: Oklevéltár CXXX. és CXXXI. sz. a. — »Molendinum penes predium Puzadnok . . . . . iuxta molendinum abbatís de Pilisio.« (Magyar orsz. levéltár: Dl. 18871. sz. a.; továbbá u. o. 131., 18841. és 18905. sz. a.) — »Dedimus — mondja 1245-ben IV. Béla király — eciam predicte ecclesie (t. i. S. Michaelis ord. Premonstratensium in Insula Leporum) in villa Pazanduk unum molendinum ad regiam manum pertinens, quod est iuxta molendinum ecclesie de Pilisio« (*Wenzel*: Árpádkori Új Okmánytár. VII. k. 196. l.)

⁴ A »Pilis« név kapcsán vázolt perben nem találkozunk a per alatt levő birtok megnevezésével. Legjobbnak tartottam tehát e helyütt, vagyis az apátság nevével közölni.

⁵ *Wenzel*: Árpádkori Új Okmánytár. I. k. 150. l.

Végre is IX. Gergely pápa veszi kezébe az ügyet, s 1231-ik évi november 11-én kelt levelében megbizza a győri püspököt, prépostot és éneklő kanonokot: kényszerítsék a pilisi apátot és konventet Egyed választott bíró határozatának elfogadására, azon büntetés terhe alatt, melyben a választott bíró személyének kitűzésekor megállapodtak.¹

PILIS-SZÁNTÓ.

Szántó. Ma Pilis-Szántó, falu, Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún vármegyében, a Pilis-hegy alatt délre.²

POMACZ.

Pomáz. Falu, azelőtt Pilis,³ ma Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún vármegyében, Szent-Endrétől dél-nyugatra.

POZSONY.

Kő-várak hiánya folytán végzetessé lesz bazánkra a tatár-járás. IV. Béla rákapalja az urakat a vár-építésre. János apát a pozsonyi várnál Vedricz nevű tornyot és házakat emel. Itt kap az apátság rév- és vámjogot. Az apátság pozsonyi szőlői. Megbasonlás a házak miatt Pozsony város és az apátság között. A zsidók az apátság oratóriuma mellé építik a zsinagógát. A Nagy-Duna melletti sziget ügye. Henrik apát bérbe adja a vedriczi épületeket és a száraz vámot évenkénti tíz márkáért. Nagy-Lajos, majd meg Pozsony városa adót vet ki az apátságra. Ulrik apát bele-egyezik a ház-eladásba. Zsigmond király Vedriczet bekebelezi Pozsonyba. Per a pozsonyi polgárság és a pilisi apát között. A vedriczi torony és házak Zsigmond király, majd meg Bonaventura Jakab, kedves embere, kezére jutnak. A viasz-szállító szepesiek esete. A vám-tulajdonosok zsarolnak. A XV. század közepe felé szegény az apátság. Pozsony városa kibereki a vámot. A régi surlódás Pozsonyval megújul. Az apátság megsürgeti az adósokat.

¹ *Wenzel:* Árpádkori Új Okmánytár. I. k. 289. l.

² Győri kápt. orsz. levéltár: Prot. anni 1615. fol. 489. — Zirczi apátsági levéltár: Libr. nr. 40. pag. 91.; és »Donationales Abbatiae B. M. V. de Pasztho et de Pilis« p. 122. — Ugyanitt II. 923. sz. 87. l.

³ Győri káptalani országos levéltár: Prot. anni 1615. fol. 489. — Zirczi apátsági levéltár: Libr. nr. 40. pag. 92.; és »Donationales Abbatiae B. M. V. de Pasztho et de Pilis« p. 122. — Ugyanitt II. 923. sz. 87. l.

A tatárjárás végzetes lefolyását jelentékenyen előmozdította a kövarak hiánya hazánk középső és keleti részén. Lovas sereg ellen csak kövár nyújtott biztos menedéket; így tehát csak ott volt szabadulásra kilátás, hol kőfalak védték az életet. Ezért pusztá és rom minden, hazánk közepén s keleti felében; s ez menti meg a nyugati vidéket a tönkre-jutástól.

Hazánk második alapítója, IV. Béla, midőn a kivonuló tatárhadak nyomában mindenütt hozzá fogott az életrekeltés s ujja-szervezés munkájához, kiváló figyelmére méltatta a kö-váarakat is.

Rá-kapatja a főurakat a várépítésre. Jóságokat adományoz nekik, s rájok rója terhül a vár-építést. S ha ezek valamelyike saját jószántából vállalkozik ily költséges feladatra, nem fogy ki az elismerésből és hálája nyílt kifejezéséből.

János pilisi apát is ellesi királya óhaját és a pozsonyi várnak *Vedricz* (*Vepruch*) nevű részén, a vár erősítése végett, saját költségén, 1254. jun. 28-ika előtt, *toronyot*¹ és *bázakat* emel.²

A Duna partján, a várhegy tövében épült *torony*,³ a hozzá tartozó és vele szomszédos *bázak- s udvar-helyek* másfél századon át a pilisi apátság birtokát képezték.

Itt szedette a pilisi apátság a *vízi- és száraz vámot*, melyet IV. Béla 1248-ban⁴ és 1254-ben jun. 28-án kelt levelében erősít meg az apátság számára.

A pozsonyi vám harmadrésze a vármegyei főispánt, két harmad része pedig a királyt illette meg egykor. Az első harmadrész megmaradt továbbra is a régi birtokos kezében; de a királynak eső rész új kezekre került. Felét ugyanis, már Szent-István idejében, a pannonhalmi szent-mártoni, másik felét pedig, III. Béla vagy II. Endre alatt, a pilisi apátság kapta meg.⁵ Így tehát a XIII. század-

¹ *Vepruch* nevű torony volt Esztergomban is: »a parte Danubii incipiendo a quodam fonte calido scaturienti, qui est sub castro, et fluit ad ripam fluminis Kysduna vocati, (a mai hévíz), usque ad turrem archiepiscopalem, Vepruch vocatam.« (*Magyar Sion. 1863-ik évfolyam. 396. l.*)

² Ezen kötetben: Oklevéltár XXXV. sz. a. — *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. II. p. 216—7.

³ Ez, a később úgynevezett »*vízi-torony*« (*Wasserthurm*) a Duna partján, a mai tereztvárosi katonai élelem-raktár helyén emelkedett.

⁴ Ezen kötetben: Oklevéltár LXVIII. sz. a.

⁵ U. o.: Oklevéltár XXXV. sz. a.

ban a pozsonyi vám tulajdonosai: A pannonhalmi szent-mártoni és a pilisi apát s a pozsony-vármegyei főispán.

Úgy látszik, hogy János pilisi apátot a vedriczi torony építésénél, a királynak és országnak teendő szolgálaton kívül, apátsága vám-érdekeinek biztosítása is vezette.

A vám-szedés módjáról, ezen időben, biztosat nem tudunk. Nagyon valószínű, hogy az apátság nem adta bérbe, hanem, a saját költségén tartott révnél, maga szedette a vámot. 1351-ből névleg ismerjük vámszedőjét, Jakabot.¹

A beszedett vám tizede az esztergomi érsekséget illette; míg-nem Tamás érsek 1306-ban, a pozsonyi prépost és káptalan javára, lemondott róla. E miatt azonban az új tulajdonos, 1384-ben, csak-nem perbe keveredett a pilisi apáttal; Demeter biboros-érsek azonban elsimította a dolgot.²

Pozsony határában az apátság már 1254. jun. 28-ika előtt szőlő-birtokos is volt.³ És pedig a következő szőlők tartoztak hozzá: »Khürsner«, más néven »Haffner«; »Mehr Khürsner«, más-ként »Schmidl«; »Zwettler«, más néven »Volradl«; »Mehr Zwettler«, más néven »Schildt«; »Thonau Leuttn«; »Hochweingarten«.⁴

Időközben Pozsony városa és az apátság között meghasonlás történt a házak kiváltsága folytán.

A pilisi apátság ugyanis, vedriczi házai után, ős időtől fogva nem fizetett adót és nem végzett szolgálatot. A pozsonyiak azonban figyelmen kívül hagyták e kiváltságot. Erre az apátság Károly-Róberthez fordult. A király a pozsonyi káptalant bizza meg a dolog megvizsgálásával.

Domonkos királyi tárnok, mint királyi ember, a pozsonyi káptalan küldöttjével, János kanonokkal, fölkeresi a pozsonyi bírót, esküdteket és polgárokat, hogy a pilisi apát tulajdonát képező házak régi adó- és szolgálat-mentességét velök elismertessék.

Küldetésökben sikerrel járnak el; mert a pozsonyi káptalannak 1324. május 24-iki⁵ jelentése szerint a pozsonyiak Domonkos királyi

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár NLI. sz. a.

² *Rímely*: Capitulum insignis ecclesiae collegiatae Posoniensis. p. 118—119 és 318.

³ Ezen kötetben: Oklevéltár XXXV. sz. a. — *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. II. p. 216.

⁴ Zirczi apátsági levéltár: II. 923. sz. 64. l. Census vinearum et domorum Posonii existentium ad abbatiam Pilisiensem pertinentium 1369.

⁵ Ezen kötetben: Oklevéltár L. sz. alatt.

ember és János kanonok előtt határozottan kimondották, hogy a pilisi apátság, házai fejében, jövőre, adófizetésre és szolgálatra nem köteles.

János pilisi apát, elejét akarván venni a jogveszélyeztetés ismétlődésének, egyenesen Károly-Róbert királyhoz fordul s kéri, a pozsonyi káptalan közlése értelmében, házai kiváltságának megerősítését. Mivel kérése jogi alapokon nyugodott, meghallgatásra talált.

A pilisi apátságnak Pozsonyban, a Duna partján, volt egy kis *rendháza* is,¹ melyben, a szerzetes testvérek vallásos áhítatának végzése céljából, egy oratóriumot, vagyis kápolnát rendezett be.

A pilisi apát és konventje oly váddal lép a római szék elé, hogy a pozsonyi zsidók, — kiknek száma igen nagy, — gonosz szándék által vezéreltetve, az isteni tisztelet megakadályozása végett, a kápolna mellett egy új zsinagógát építettek, s benne oly lármát csapnak, mely a zsolozsmázást és elmélkedést teljesen lehetetleníti.²

XII. Benedek pápa, 1335-ben november 13-án, megkeresi levelével Csanád esztergomi érseket s kötelességévé teszi, hogy, ha csakugyan úgy van a dolog, mint ő értesült, rontassa le a zsinagógát; mert a mózesi törvény helyébe az evangéliumi igazság lépett. Ha a keresztények közül valaki ellen-mondana, essék egyházi cenzura alá; ha pedig zsidó tenné ezt, ne közlekedjenek vele a hivek.

Alig bonyolították le ezen ügyet, már is újabb baj merült föl. Az apátság ugyanis Pozsonyban, a Nagy-Duna mellett, egy szigetnek (Stilz), mely éppen a pozsonyi polgárok gyümölcsös kertje mellett terült el, szintén tulajdonosa volt.

Mivel *János apát* a sziget fáit saját jövődelméül tekintette, a pozsonyiak meg nem fizették le a sziget után neki eső adó-összeget, — majdnem perre került a dolog. Kölcsönös alkudozás után végre is békés uton orvosolják a sérelmet.

¹ Füley Tamás, pilisi apát a tizenhetedik század elején, e dologra nézve így ír a királyhoz: »ex benigna divorum quondam Hungariae regum, felicis reminiscenciae praedecessorum Maiestatis Vestrae Sacratissimae gratia et munificentia regia, *abbates quondam Pilisienses ex familia cisterciensi*, antecessores mei bonae memoriae, Posonii ad ripam Danubii unam domum, seu claustrum, pro intertentione certorum fratrum, propriis sumptibus extrui curaverant.« Zirczi apátsági levéltár: II. 911. szám, 15-ik okirat.

² *Theiner*: Monumenta Hungariae Historica. Tom. I. p. 608.

Pozsony városa ugyanis megígérte, hogy az apátság megkisebített jövödelmének pótlásául három bécsi márkát fizet kész pénzben; viszont János apát és konventje, fentartván magoknak a tetszésök szerinti bérbe-adás jogát, 1351-ben, ápril 10-én¹ egyszer s mindenkorra lemondtak a pozsonyiak ellen indítható keresetről.

Egy évtized múltán elszomorító jelenség tárul elénk. *Henrik apát* ugyanis 1361-ben kelt soraiban² elmondja, hogy elődei rossz gazdálkodása és gondatlansága folytán apátságának Pozsonyban levő Vedricz (Wepricz) nevű tornya, más néven a »*vizi ház*« (domus aquae), a körülötte levő épületekkel és összes tartozékaival, roskadozófélben van. S mivel az apátság pénztárából nem telt volna ki az újra-építés költsége, — az említett épületeket, az ugynevezett *száraz-vámmak* neki eső részével, bérbe adta Miklósfői Jakab³ pozsonyi bírónak és Miklós fiának, oly föltétel mellett, hogy a tornyot és épületeket, a mennyiben szükséges, újra fölépítsék; bérleti összegként minden évben *tíz márkát* fizessenek, — felét Szent-Györgykor, másik felét Szent-Mihálykor. Ha pedig a fizetéssel megkésnének, — szolgáltatásuk be, minden bírói ítélet mellőzésével, a kiszabott összeg kétszeresét; végül az apátság szerzetesei a házban, saját költségökön élve, megszállhassanak.

Jakab és fia, Miklós, férfiasan állották szavokat: a bérleti összeget 1367. jun. 24-ikéig rendesen megfizették, a szükséges építkezést elvégezték, s az apátság rendi embereit szívesen beszállásolták, — miként ezt Henrik apát 1367-ben július 19-én kelt levelében⁴ nyíltan elismeri.

Időközben a pozsonyiak megvendégelték az osztrák herceget. Nagy Lajos király 1377. márcz. 17-én elrendelte,⁵ hogy a város kiadásainak pótlásául a pozsonyi káptalan negyven, a pannonhalmi szent-mártoni apátság husz, a zobor-hegyi konvent nyolczvan-egy, a pilisi apát pedig husz arany forintot fizessen; s ha ezen parancsot

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár LXII. sz. alatt.

² U. o.: Oklevéltár LXX. sz. a.

³ Ezen Jakab és fia, Miklós, Jakabbal, a pilisi apátság vámszedőjével és szolgálat-tevéjével egyetemben, 1351. ápril 24-én, a pannonhalmi szent-mártoni apátságtól is bérbe-vette a pozsonyi vámot egy évre huszon-nyolcz ezüst márkáért. (Ezen kötetben: Oklevéltár XCIX sz. a.)

⁴ Ezen kötetben: Oklevéltár LXXVI. sz. a.

⁵ U. o.: Oklevéltár LXXXV. sz. a.

teljesíteni nem akarnák, a pozsonyi és nyitrai comesek jogában állott, a kötelesség-mulasztók terhére és kárára is, érvényt szerezni a királyi szónak.

A pozsonyiak erre vérszemet kaptak s azzal álltak elő, hogy a város kiadásainak és a király számára beszolgáltatott élelmi szerek árának fődözésére a pilisi apát is fizessen husz arany forintot.

Henrik apát Nagy Lajos királynál lép föl Pozsony városa ellen. A király meghallgatja a panaszos előterjesztését, s nyomban, 1377-ben ápril 24-én¹ ráír a pozsonyiakra, helyteleníti eljárásukat s megtiltja, hogy a pilisi apátságra és házaira, az ősi kiváltság figyelmen kívül hagyásával, terhet rójjanak.

Ulrik apát 1380-ban deczember 6-án bele-egyezik egy vedriczi háznak eladásába; de az apátságot megillető jogok- és szolgálmányokra nézve fentartja az eddigi viszonyt.²

Pozsony városában ez idő tájt nagy átalakulással találkozunk. Eddig ugyanis Vedricz utcza, mely Pozsony város falain kívül, a város nyugati részén, ettől egészen elkülönítve és megkülönböztetve terült el, — királyi birtok volt. Bonaventura Jakab, Plykindihel Miklós és Segemberg János pozsonyi esküdtek, magok és polgártársaik nevében, azonban oly kéréssel fordultak Zsigmond királyhoz, hogy Vedriczet ajándékozza Pozsonynak és kebelezze be területébe.

Zsigmond király, tekintettel a kérvényezők hűségére, kiváló érdemeire, továbbá Nagy Lajosnak, Erzsébet királynénak és neki mindenkor, de főleg a belzavarok és harcok idején tett szolgálataikra, — 1390-ben márczius 17-én³ kelt levelében, Mária királyné bele-egyezésével teljesíti kérelmüket.

A pozsonyi polgárság és a pilisi apát közötti régi keletű surródás ezen idő alatt ismét éles ellentétté fejlődik. Ügyök a nádor birósága elé kerül.

Pelsőczi Bubek Detre nádor ki is tüzi 1400. jan. 13-át, melyen János pilisi apátnak, kit ezen ügyben előbb Czézár szerzetes képviselt, a pozsonyiak, főleg ezek egyike, Wethel ellen, három márka büntetés terhe alatt, az ide vágó összes iratokat elő kellett mutatnia.

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár LXXXVI. sz. a.

² U. o.: Oklevéltár XCI. sz. a.

³ U. o.: Oklevéltár XCV. sz. a.

De mivel György szabónak, Wethel és a pozsonyiak képviselőjének, éppen e napon kellett a király színe előtt megjelennie, — a nádor elhalasztotta a dolgot ugyanezen év máj. 1-ére.¹

Zsigmond király, hogy a pozsonyi vár még biztosabb őrizet alatt álljon, Pozsony városa bele-egyezésével, átvette a tornyot az apátságtól, mely ennek fejében évenként 30 arany forintot kapott kárpótlásul.

1401-ben deczember 31-én² azonban ő is kiadja kezéből s régi hű emberének és barátjának, Saltói Bonaventura Jakab pozsonyi polgárnak és Gáspár fiának örökösödő joggal adományozza, viszonzásul őszinte készsége- és kiváló érdemeért; de kiköti, hogy a torony őrizetére mindig különös gondot fordítsanak, nehogy a vár és város veszélybe jusson.

A toronynyal együtt a ház, udvar s minden, a mi csak vele járt, átment a Bonaventura-család birtokába; de a vám harmada nem. Ez jövőben is a pilisi apátság tulajdona maradt. Az apátság vámszedőjének lakása ezután is a toronyhoz tartozó épületek egyikében volt; de a ház gondozása az új birtokos vállaira nehezedett.

Nem telt bele egy év, Bonaventura Jakab arra kéri Zsigmond királyt, kegyeskednék újra kiadni az adományozást tartalmazó okiratot. Kérését arra alapítja, hogy az előző évi adományozó-levelet őfelsége teljesen új pecsétjével erősítette meg s nem látta el azon megjegyzésekkel, melyek ily alkalommal rendszerint szokásban vannak.

Zsigmond, tekintettel Bonaventura Jakab érdemeire s azon jó hatásra, melyet az érdem elismerése másokban kelteni szokott, teljesíti a kérelmet s 1402-ben szeptember 20-án,³ megtoldja az adományozó okiratot azzal, a mi kiegészítéséhez szükséges volt.

Bonaventura Jakab, fiastul, nagy kegyben volt Zsigmond udvarában. Az említetteknel még jobban bizonyítja ezt, hogy Zsigmond király, Pozsony városán kívül, a Dévénybe vezető ut közelében levő házakat és földeket, melyek eddig királyi birtokok voltak,

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CIII. sz. a.

² *Féjér*: Codex Dipl. Tom. X. Vol. IV. p. 80.

³ U. o. Tom. X. Vol. IV. p. 127.

1402-ben október 6-án, Bonaventura Jakabnak és fiának, Gáspárnak, adományozta örökösödő joggal.¹

Ezen újabb királyi adomány nagyon megfelelt Bonaventura Jakab gazdasági viszonyainak, mert ezen házak és földek a vedriczi torony mellett terültek el; — ennek pedig ekkor már ő volt a tulajdonosa. De meg egyuttal a pannonhalmi szent-mártoni apátságnek ő volt a vám-szedője; s így a vám-szedéssel kapcsolatos szükségletekre nagyon jól felhasználhatta.

Habár Bonaventura Jakab és fia, Gáspár, rohamosan terjeszkedett Pozsonyban, a Duna mellett, — a pilisi apátság még mindig szedette a vámot saját vámosával.

Igy 1407-ben János nevű ember volt a vám-szedője. Nevét sajátzerű eset örököltette meg.²

Szepesi emberek ugyanis hat kocsival érkeztek Pozsony alá. Négy kocsi a vízi torony melletti vámhoz hajtattott. János az ugyan-ezen nevezetű pilisi apát vámosa, kérdi a rajtok ülőktől: Mi van a kocsikon? Réz, — lőn a válasz. Erre ki is fizetik a réz után járó vámot és átkelnek a Dunán. De ezalatt nagyságos Vetóniai Smyló, Bonaventura Jakab és János vámszedő észrevették, hogy két terhes kocsi nem jött a vám-szedés helyére, hanem hát mögött akar átkelni. Ekkor a vám-szedők, mivel a szepesiek ezen két kocsiról nagy bölcsen hallgattak s vámot a rajtok szállított cikkért fizetni nem akartak, — a kocsikat mindenestül, tehát a rajtok levő viasszal együtt lefoglalták. Ennek egy harmada Vetóniai Smylóé lett; másik harmadára Bonaventura Jakab tette kezét; a megmaradt részt pedig, ura nevében, János vámos vette gondjai alá.³

A szepesiek nem nyugodtak bele a dologba: perre viszik az ügyet. Pelsőczi Bubek János kir. tárnok-mester, sőt maga Zsigmond király is hiteles értesítést kér ezen ügyben a pozsonyi birótól és esküdtektől. S minthogy a válasz a leírt alakban érkezett kezökhöz, a szepesiek mire sem mentek.

Zsigmond király néhány pozsonyi polgár útján értesült, hogy a pozsonyi vám tulajdonosai, megbizottjaik által, minden vásáros embertől, legyen az férfi vagy asszony, midőn a Dunán, vagy szárazon, Po-

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CIX. sz. a.

² U. o.: Oklevéltár CXIII. és CXIV. sz. a.

³ U. o.: Oklevéltár CXV. sz. a.

zsonyba a vásárra élelmi szereket visznek, igazságtalan vámot követelnek.

Zsigmond ekkor Constanzban éppen a zsinat ügyeivel foglalatokodott.

Bokros teendői közben a panasz elintézésére is jutott ideje. Már 1415-ben január 25-én¹ közli a pannonhalmi és *pilisi apát*, Bonaventura Gáspár és Kis Egyed pozsonyi polgárok és a többi vámtulajdonosok számára készült parancsát, melyben kijelenti, hogy a vámszedők zsarolását, mely Pozsony városának nagy kárt okoz, tovább nem tűri, hanem megköveteli, hogy mindenkitől a régi időben megszabott vámot szedjék, akár a Dunán, akár a szárazon, élelmi szerrel, vagy bármily jószággal mennek is Pozsonyba.

S hogy a jogtalanságnak még gyökerét is előlje, Keppler pozsonyi comest és hivatalbeli utódait oly utasítással látta el, melynél fogva, a vámszedők zsarolása esetén, a törvénytelen, sőt tiltott vámokot a király számára le kellett foglalniok.

A fenyegetés mit sem használt: a pannonhalmi szent-mártoni s a pilisi apát és Bonaventura Gáspár vámszedői ezentúl sem hagytak föl a jogtalan vámmal.

A pozsonyi polgárok ugyanis Zsigmond királynál panaszt emeltek a vámtulajdonosok ellen, előadván, hogy vámszedőik a pozsonyvidékieket, midőn Pozsonyba, piaczi elárusítás céljából, baromfit, tojást, turót, vaját, tej-félét s más élelmi szert visznek, jogtalanul megvámolják.

Zsigmond királyt nagyon rosszul érintette, hogy előző évi intézkedése eredménytelen maradt. 1416-ban márcz. 16-án² ír tehát újra a vámtulajdonosoknak s szigorú parancsban utasítja őket, hogy vámosaiknak tiltsák meg az élelmi szerek után eddig, mások jogsérelmével, szedett vámot. Közölte egyszersmind velők, hogy Jakab mester már kezei között tartja a királyi megbizatást, melynek értelmében a jogtalan vámszedésnek ismétlődésekor az egész vámra tegye rá kezét s újabb rendeletig tartsa is meg a király számára.

Konrád apát nagyon szorult anyagi körülmények közé kerülhetett, mert apátságának némely javait néhány pozsonyi polgár

¹ *Fejér*: Codex Dipl. Tom. X. Vol. V. p. 583.

² Ezen kötetben: Oklevéltár CXVIII. sz. a.

kezére juttatta. György esztergomi érsek, látván a hanyatlásnak ezen világos jelét, közbe lépett s megbizta a pozsonyi örkanonokot és plébánost, hogy nyomozzák ki az elidegenített jószágokat s vegyék saját pecsétjökkel zár alá. 1431-ben január 1-én kelt levelével,¹ felszólította egyszersmind Pozsony városának hatóságát: támogatná a kiküldötteket feladatuk sikeres megoldásában.

Azon polgár-háború alkalmával, mely I. Ulászló és V. László király között 1440-ben kitört, Pozsony várát Rozgonyi István, I. Ulászló hive tartotta megszállva. A pozsonyiak nem egyszer kísérelték meg a vár kivételét Rozgonyi kezéből. Végre is csak akkor sikerült a dolog, midőn két kocsí fát és deszkát össze-hordtak, s így támadták meg a vízi-tornyot, melynek kapuját ledobták az árokba.²

A XV. század közepe táján a pilisi apátság már a pozsonyi vámot is bérbe-adja. A bérlő maga a város lett.

Az évi bérlet összeget megtudjuk azon nyugtatóból, melyet *Hermann apát* 1444-ben jul. 25-én³ állított ki a pozsonyiak számára, — elismervém benne, hogy Pozsony városa 25 arany-forintot, mint negyed-részt az egész évre járó bérleti összegnek, neki lefizetett. E szerint tehát Pozsony városa egy évre 100 arany forintért bérelte ki a vámot.

1444-ben ápril 24-ikén már letelt volna a bérlet ideje. Ezért biztatja Hermann apát, Esztergomban, ápril 16-án⁴ Pozsony városának küldötteit, — kik magok nem mertek belevágni a dologba, mert nem volt felhatalmazásuk, — hogy írják meg haza: nyilatkozzék a város, vajjon Szent-György nap után is meg akarja-e tartani a bérletet? s mily időre, tíz vagy tizenkét évre szóljon-e az új bérlet-szerződés? Mert ha Szent-György nap előtt nem intézik el a bérlet-ügyet, a pilisi apát a bérletre jelentkezők valamelyikével megkötí a szerződést.

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CXXI. sz. a.

² Pozsony-városi levéltár. 1440—41-iki számadáskönyv: »Sambstag nach St. Lucientag (decz. 13) III. aribater, die das Thor vom Wasserthurn, das in den Graben gefallen, herauszogen.« (*Dr. Király János: A pozsonyi nagy-dunai vám- és rév-jog története.* 33. l.)

³ Ezen kötetben: Oklevéltár CXXVIII. sz. a. Ezen iratot ígérte meg Hermann apát a pozsonyi küldötteknek 1444-ben márcz. 31-én, midőn velök Esztergomban találkozott. (Ezen kötet: Oklevéltár CXXV. sz. a.)

⁴ Ezen kötetben: Oklevéltár CXXVI. sz. a.

A pozsonyiak még kellő időben biztosítják magoknak a bérletet; s így a vám-szedés joga továbbra is kezökben maradt. A bérlet-összeget részletekben fizették, — de nem valami pontosan. Így *Hermann apát* 1447-ben február 14-én felhívja Pozsony városának hatóságát, hogy azon huszonöt arany forintot, melyet már február 2-ika körül ki kellett volna fizetnie, haladéktalanul szolgáltatassa Mihály pozsonyi prépost kezeihez.¹

Meglepő jelenség, hogy Hermann apát, ki saját vámját bérbe adta, a pannonhalmi szent-mártoni apátság gubernátorától, Debrenthei Tamástól, és konventjétől a pozsonyi vám másik harmadát bérbe vette. De mivel már sajátját sem kezelte maga, még kevésbé tette ezt az idegen vámmal. 1464-ben máj. 3-án tehát egy évre, al-bérleti egyességet köt Hosszú András pozsonyi polgárral és Storch Jánossal. A bérlők a bérletért járó huszonöt arany forintot legott le is fizették.²

Miként a hamu alá rejtett parázs, ha levegő fér hozzá, lángra lobban: úgy a pilisi apátság és Pozsony város közötti régi villongás is újra kitört, mihelyt alkalom kínálkozott.

1465-táján már ismét meggyült a bajuk egymással. Bizonyítja ezt a pozsonyiak aggodalmas levele, melyet, Német István utján, György deákhhoz, mint megbizottjukhoz, Budára intéztek.

Kifejezik ugyanis értesülésöket, mely szerint György deák, a pilisi apát és a pozsonyiak között fenforgó ügyben, mivel András királynak Pozsony város vám-mentességét biztosító oklevelében a kelet hiányzik, — a pilisi apátság felé hajlik. S hogy ezen felfogásában megingassák, tudatják vele, hogy Zsigmond király levelében, mely a pilisi apátság részére IV. Béla által adományozott vám-kiváltságot tartalmazza, szintén nincs kitéve az idő. Magokat pedig avval nyugtatják meg, hogy, így állván a dolog, ha ők irataikkal mire sem mehetnek a pilisi apáttal szemben, ez sem igen boldogul az ő bizonyítékaival.³ Egyébként, minthogy a kiváltság-levélben határozott szavakkal olvasható, hogy őfelsége látta, a szöveg teljes hitelt érdemel, s így a pilisi apátság ellen felhasználható.

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CXXIX. sz. a.

² U. o.: Oklevéltár CXXXII. sz. a.

³ U. o.: Oklevéltár CXXXII. sz. a.

1503-ban ismét volt kiegyenlítésre váró ügyök. Az elintézésnél azonban a pannonhalmi szent-mártoni apátság ügyvédjére is szükség volt. Miért is *István pilisi apát* 1503-ban márcz. 18-iki kelettel tudatja a pozsonyi városi hatósággal, hogy várakozzék a legközelebbi Szent-György napig, s ekkor közös tanácskozás útján végére járhatnak a dolognak.¹

István pilisi apát 1505-ben febr. 26-án kelt soraival a pozsonyi polgár-mestert és esküdteket felszólítja, hogy méltassák figyelmükre most már ismételten kifejezett kérelmét, s jó emberét, Andrást, szeretettel birják rá a köteles elégtételre, mert különben más uton keresi meg majd az igazságot; továbbá hassanak oda, hogy a kik a borssal már évek óta hátralékban vannak, rójják le tartozásukat.²

Wolfgang budai polgár, pozsonyi háza után, évenként négy forintot fizet a pilisi apátságnak. Az 1517-ik évre eső összeget *János apát* föl is vette, miként ezt ezen évi október 19-én kelt nyugtatója igazolja.³

Wolfgang, a pilisi apátság szolgája, közölte urával, hogy a pozsonyiak közül a mult évről többen adósok maradtak. Erre *János pilisi apát*, 1517-ben nov. 2-án, ír Gáspár pozsonyi birónak, oly értelemben, hogy hajtsa be a járandóságot a hátralékosoktól kivétel nélkül még az ugynevezett »Preternhaus« bérlőjétől is; mivel ennek csak a kezén levő szőlők, de nem egyszersmind a ház után engedett halasztást.⁴

János apát, úgy látszik, nem találta elégségesnek az írásbeli érintkezést, mert ugyanezen évben két-izben is Pozsonyban találjuk, amint a város az ő tiszteletére ebédet rendez.⁵

SIKÁTOS.

Sikátor,⁶ puszta Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún vármegyében, talán Fóthtól éjszakra. De valószínűbb, hogy itt tulajdonképen azon *Sikátos* pusztáról van szó, mely Szent-Endre határában terül el.

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CLII. sz. a.

² U. o.: Oklevéltár CLIII. sz. a.

³ U. o.: Oklevéltár CLIX. sz. a.

⁴ U. o.: Oklevéltár CLX. sz. a.

⁵ Pozsony város levéltárának 1517—18-iki számadás-könyvei: Ausgegeben auf Stadt Eerung (*Dr. Király*: A pozsonyi nagy-dunai vám- és rév-jog tört. 75—76. l.)

⁶ Győri kápt. országos levéltár: Prot. anni 1615. fol. 489.

A földrajzi viszonyok ezen utóbbi nézetet támogatják; mint-hogy a Fóth melletti Sikátor a Duna bal-, Sikátos pedig a jobb oldalán, tehát a pilisi apátság többi birtokai közelében van.

SZÁNTÓ.

Szántó határai; adományozása IV. Béla király által. A pilisi apátság elveszti Benkfi János elleni pörét. Miklós gubernator vissza-veszi Sarói Cseb Lászlótól az erőszakosan elfoglalt Szántót és Maróthot. Hermann apát hatalmaskodással foglal földeket Borin. A szántói jobbágyok, István apát parancsára, hatalmaskodnak. Szántó és Apát-Maróth határait az esztergomi káptalan újra megjárátja. István és János apát pere a magyarádi tó balainak kibalászása miatt.

Szántó. Falu Hontvármegyében; Csánk, Bori, Dalmad, Magyarád,¹ Deménd, Fűzes-Gyarmath és Vámos-Ladány között.²

Régi birtoka az apátságnak. IV. Béla királyunk ugyanis 1259-ben, a pilisi ciszterciek példányszerű életének méltánylásául és azon reményben, hogy gyászos kimulásu édes anyjának, Meráni Gertrúdnak, továbbá saját és Béla fiának lelki üdvét, a Boldogságos Szűz kérése és közben-járása folytán, elősegítheti, — *Szántó* és *Maróth* falvakat s ezek tartozékait, a rajtok élő szolgálat-tevők és gyermekekkel együtt, az apátságnak adományozta.³

¹ A pilisi apátság szántói birtoka és Magyarád össze-szögellésénél volt Csed nevű kút. (Ezen kötetben: Oklevéltár XL. sz. a.)

² Zirczi apátsági levéltár: II. 533. sz. Instrumentum reambulatorium metarum possessionis Szántó et Apáth-Maróth. Nr. 1.

³ »Stephanus litteratus pro predicto fratre Johanne, de Pilis abbate, cum procuratoriis litteris nostris exurgendo, privilegium domini Bele condam illustris regis Ungarie, laudande memorie, sub anno Domini Millesimo ducentesimo quinquagesimo nono confectum nobis exhibere curavit, inter cetera nos informans isto modo: Quod ipse dominus Bela rex, desiderans ecclesie Virginis gloriose de Pilis specialius inter alias ecclesias utilitatem et honorem, quia in eadem viri religiosi fratres ordinis Cisterciensis, laudabilis conversacionis, Domino famularentur, presertim quia remedium anime sue precibus et intercessionibus eiusdem Beatissime Virginis, quam ex devocione veneraretur speciali, sperans (igy) obtinere, cuius meritis, bonorum temporalium prosperitatibus adiutus, regni sui gubernacula feliciter tenuisset, eidem ecclesie Beatissime Virginis et fratribus in eadem Domino famulantibus in duabus villis, quarum una vocaretur Marouth, in qua fuissent servi sui et ancille, et alia Zantho, sitis in comitatu Huntensi, cum omnibus utilitatibus et pertinenciis ad easdem, duxisset providendum, dando easdem villas, servos et ancillas cum filiis et filiabus suis, donando, conferendo et tradendo dicte ecclesie in eleemosynam sui perpetuam, et pro anime sue, et anime charissime matris sue ac ducis Bele

Pár év mulva, 1265-ben szept. 9-én, a pilisi apátság már csakugyan mint a saághi prépost dalmadi birtokának nyugati szomszédja szerepel.¹

Fél század multával meg már pereskedik is miatta.

Ugrin, pilisi ciszterci szerzetes, apátja nevében, s ennek megbízó levelével, 1328-ban november 8-án, megjelent Pál országbíró előtt, előadván: hogy a pilisi apát Hontvármegyében levő szántói birtokát, a királyi kiküldött és budai káptalani megbízott jelenlétében, új határ-jelekkel akarta ellátni; de Benkfi János, magyarádi birtokos tiltakozott azon kis darab-föld határainak megállapítása ellen, mely magyarádi birtokának szomszédságában terül el.

Benkfi János Ugrin nyilatkozatával szemben, ugyancsak Pál országbíró színe előtt, kijelenti, hogy a kérdéses föld-darab az ő magyarádi jószágának határain belül van, s ép ezért tiltakozott a pilisi apát eljárása ellen; mit bizonyára nem cselekedett volna, ha a határjárás IV. Béla királyunknak a szántói birtokra vonatkozó, s örök érvényű jogot magában foglaló (privilegialis) okirata szerint történt volna meg.

Erre Pál országbíró a peres felek által elfogadott királyi embereket és a budai káptalan képviselőjét utasítja, hogy Szántó határát,

charissimi filii sui remedio perpetuo possidendas et habendas.« Irja ezt 1350-ben Tamás országbíró az esztergomi káptalanhoz. (Zirczi apátsági levéltár: III. 293. sz. 2—3 lapon levő egyszerű másolat.)

Ezen másolatban nem 1259-, hanem 1269-ik év fordul elő. Ez azonban kétségkívül hibás, mert a pilisi apátság már 1265-ben szept. 9-én a saághi prépost dalmadi birtokának nyugati szomszédjaként fordul elő. (*Fejér: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. III. p. 280.*) Már pedig ez lehetetlenség volna, ha Szántó és Apát-Maróth birtokok csak 1269-ben jutnak az apátság kezére.

De van pozitív adatunk is állításom támogatására. A mult századi csákáni jószág-kormányzók ugyanis, a *kezöknél levő adatok alapján*, egyet-mást följegyezgettek az apátság multjából. S bár a legrégibb időre, az 1254-iki privilegialis levélből merített tényeken kívül, édeskevés anyagot rejtenek ezen adatok, — Szántó és Apát-Maróth adományozását mégis megtudjuk belőlök. Közlök ugyanis velünk, hogy Szántót és Maróthot *IV. Béla király 1259-ben* adta a pilisi apátságnak. (Hae duae possessiones, Maroth et Szanto, collatae et donatae fuerunt anno 1259 a rege Bela IV. abbatii Pilisiensi et fundationi incorporatae.« Zirczi apátsági levéltár: Libr. sub nr. 40. p. 81.)

Mi okunk sincs, hogy ezen adatban kételkedjünk. Hiszen a följegyzőnek még keze között volt az eredeti oklevél; ferdtítésre pedig nem volt szükség.

¹ »Dolmod sic limitatur: quia ab oriente tenet metas cum terra villae Morout, a meridie vero cum terra castrensium de Hunt et venit ad monticulum Chekerez; per quem descendit in puteum, et ibi coniungitur terrae villae Mogorod; inde vadit ad puteum Cheyd, ubi habet metas angulares; deinde vadit ad occidentem, coniuncta terrae Abbatiss de Pelys, et venit ad terram Burfeu.« (*Fejér: Cod. Dipl. Tom. IV. Vol. III. p. 280.*)

a budai káptalan dékánja, Péter jelenlétében, s IV. Béla király privilegialis levele értelmében jelöljék ki; s állapítsák meg egyuttal, melyik birtokhoz tartozik és becsü szerint mennyit ér a per alatt levő föld.

A budai káptalant pedig felhívja, hogy neki, 1328-ik évi december hó 2-ára, az egész eljárás lefolyását, a felek közvetítésével, írásban jelentse.

A budai káptalan teljesíti kötelességét, közölvén, hogy a zord téli időjárás miatt félben maradt az ügy elintézése.

Minthogy új határjárás nélkül nem lehetett az igazságot kideríteni, Pál országbíró, 1328-ban december 10-én kelt levelében ismételten a budai káptalanhoz fordul és föl hívja: hogy küldje ki Péter, volt dékánt, egy másik, kebeléből választott bizalmi férfival; ezek jelenlétében Boldefalvai Péter a pilisi apát részéről, Iburfi István, vagy ennek ott nem léte esetére, Mykefi János pedig Benkfi János részéről, mint királyi emberek, Szánthón, a határos és szomszédos birtokosok szeme láttára, 1329-ben márczius 10-én, járják be a határt, IV. Béla privilegialis levelében megszabott határjelek szerint; s a hol szükségesnek találják, állítsanak új határ-jeleket, s így állapítsák meg örökre a pilisi apátság birtok-jogát, mit sem törödvén Benkfi János ellen-vetésével, ha a többiek valamennyien bele nyugosznak.

Ha azonban más ajkáról is hallatszanék kifogás, jelenjék meg az illető február hó 24-ikén a királyi bíróság előtt.

Ezen fölül Boldefalvai Péter és Péter dékán mutassák meg a kérdéses föld-darabot, s a másik királyi emberrel és káptalani taggal együtt vizsgálják meg, vajjon ez a szántói, avagy a magyarádi birtok határában terül-e el és mi az értéke?

Végül küldjön a budai káptalan király őfelségéhez 1329-ik évi márczius 15-ikére a per tárgyát képező föld milyensége-, becs-értéke- és határ-jelére nézve részletes tudósítást, hogy az ügy igazságos befejezést érjen.¹

A határjárás napja azonban, nem tudni, mi okból, — elhalasztódott ápril 29-ikéig. E napon Iburfi István királyi ember, Tamás budai kanonok, mint saját káptalanának küldöttje, a szomszédos és

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár LII. sz. a.

határos birtokosok előtt, megjárták Szántó határát azon határjelek szerint, melyeket még IV. Béla privilegialis levele szerint állítottak föl. A pilisi apát nem jelent meg ez alkalommal.

Ekkor kiderült, hogy a pilisi apát, két új határjelnek felállítása folytán, Benkfi János magyarádi birtokából egy eke alá való földet, melynek értékét három márkára becsülték, — szántói jószágához, az ország szokásos törvényei megsértésével, teljesen önkényűleg csatolt.

Pál ország-bíró, ily vizsgálati adatok alapján, Benkfi János és a pilisi apát megbizottja, Péter comes előtt, — 1329-ben május 9-én, kimondja az ítéletet, melynek értelmében a jogtalanul emelt két határ-jel lerontassék, s a pilisi apát ennek czimén és az új határjelek felállítása révén hat-hat márkát fizessen Benkfi János részére.¹

Nagy Lajos királyunk halála után, a női uralom, Zsigmondnak kezdetben könnyelmű kormányzata, majd, császárrá koronázása után, külföldön hosszas tartózkodása folytán a főuri hatalom magas fokra jutott.

A déli határokat veszélyeztető török elleni küzdelmek napi rendre jutásával még inkább növekedett a hatalmas fő-nemesség tekintélye.

S mikor mindezekhez 1440-ben még a polgár-háború is járult, nem ismertek határt az urak az erőszakoskodás- és birtok-foglalásban.

Ekkor történt az is, hogy Sarói Cseh vajdának fia, László, barsi ispán, a pilisi apát hontmegyei szántói és maróthi birtokát összes haszon-vételével és jövödelmével együtt elfoglalta.

Miklós, a pilisi apátság »gubernator«-a panaszt emel e miatt az 1444-iki budai országgyűlés előtt.

A rendek rögtön intézkednek és elhatározzák, hogy László Szántót és Maróthot, minden jogával és jövödelmével együtt, magának semmit meg nem tartva, a pilisi apátságnak adja vissza.

László megigéri, sőt meg is teszi ezt.

Ekkor Miklós, pilisi gubernator, 1444-iki április hó 24-én kelt

¹ Nagy: Anjoukori Okmánytár. II. köt. 408. l.

soraiban¹ kijelenti, hogy Lászlót fölmenti azon felelősség alól, mely rá Szántó és Maróth birtoklása, megkárosítása és elpusztulása miatt nehezedett.

De kikötötte egyszersmind, hogy ezen fölmentvény csak azon esetre érvényes, ha László lemondásához, Szántó és Maróth birtokoknak a pilisi apátságához vissza-csatolása után is, hű marad; ellenkező esetben követelni fogja mindazon kárnak megtérítését, amit a két birtok László, vagy tisztviselői eljárása folytán, szenvedett.

Bory János, Bory Albert, György fia, Bory Isván, Miklós fia, Bory István, Gáspár és Simon, Lukács fiai, Bory Péter és Mihály, Mátyás fiai, Bory György és Kelemen, János fiai bepanaszolták Guthi Ország Mihály nádor előtt *Hermann* pilisi apátot.

Panaszukat oly értelemben adták elő, hogy Hermann apát, Maróthi György királyi ember és a leleszi konvent küldöttje, Jakab szerzetes által, néhai Bory György Albert nevű fiának Borin levő birtok-részébe, bizonyos összeg fejében, 1468-ban ápril 25-én, beiktatta magát s ezt azóta ki sem ereszti kezei közül. Azon kívül Hermann apátnak maróthi jobbágysai és népei, — Karcsy Jakab s fiai, András és Tamás, Koltha János s fiai, Bertalan és György, Zythwz Péter, Zebe Antal, Ács Máté, Beszédes Vincze, Tóth Mihály, Torkos Simon, Gálfi Mihály, Szántói Máté, Mythyswz Balázs, Bade Márton, Benek János, Porkoláb László, Ruthecla Gergely, Csernák Pál, Mykche Antal, Halász Gergely, Benk Antal, Bedő Tamás, — földes-urok meghagyására, az említett birtok-részen elterülő erdő nagy részét kivágták és a fát elhordották. De még ez sem volt elég. Innét átmentek Borfőre s Bory János erdejét, mely zálog czimén van kezei között, hasonlóképen tönkre-tették.

Ország Mihály nádor, 1468-ban jun. 9-én kelt soraival, a garam-szent-Benedeki konventet keresi meg, utasítván, hogy Horhy György, Borfői Beke Péter, Zemberi Péter, Litasí János s Deméndi György királyi emberek egyikével küldjön ki kebeléből egy tagot a dolog megvizsgálására s az igazságnak megfelelő jelentéstételre.²

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CXXVII. sz. a.

² U. o.: Oklevéltár CXXXV. sz. a. — Ezen dolgot említi az »Elenchus documentorum Abbatiae B. V. Mariae de Pásztó in fragmentis consistens« is a 3-ik oldalon. (Zirczi apátsági levéltár: II. 510. sz.)

Benedek, garam-szent-Benedeki benczés, s Horhi Péter királyi ember még ugyanazon év augusztus 14-én megejtették a vizsgálatot, mely a panaszos fél összes állítását igazolta.

Bory Benedek, Mihály, Mátyás és Kelemen, Bory Horváth János és István s Szügyi (Zwgh) Mihály, II. Ulászló királynál, előterjesztették panaszukat István pilisi apát ellen.¹

A vád szerint, István apát szántói jobbágysai, — Kebele Valentin, Nagybene István, Takács Orbán, Thombok Mihály, Kovács Pál, Beszédes Márk, Márton és Balázs, Tóth Barnabás, Veres Ambrus és Pál, Kosyk Balázs és Márton, Jó Pál, Kapa Benedek, Vargha Mihály, Simon Mátyás, Szent-György Lőrincz és Mátyás, Baba János, János Mátyás,² Berthek Orbán, Kosik Mátyás, Tóth Gál, Tóthgál Benedek, Csire Péter, Tóth Lőrincz s több mások, — urok utasítása szerint, birtokukra törtek; a szántó-vető eszközöket elhurczolták; Bory Benedeket pedig, ha nem menekül, jól elverik vala.

Szügyi Mihály panasza még Béládi György és György lévai várnagy ellen is irányul.

Az ügy részletes tárgyalásának és eldöntésének megismerését az okirat szánandó állapota, egyik felének teljes hiánya, lehetetleníti.³

István, pilisi apát, II. Ulászló királynál, Hont megyében levő szántói és apáth-maróthi birtokára nézve, új határ-járást és határ-jelzést kérelmez, szerfölött szükségesnek jelezvén mindkettőt.

II. Ulászló az esztergomi káptalant bizza meg, 1497-ben szeptember 9-én, oly értelemben, hogy küldjön ki saját képviselőjében egy megbízható egyént, s ez Lithasi (Lythas) Albert, Sipiki (Sypyk) László, Királyfiai Petes János s Teszeri (Thezer) Péter királyi emberek egyikével, Szánthón és Apáth-Maróthon, a szomszédos és határos birtokosok jelenlétében és hozzá-járulásával, végezze el a határjárást, a régi és igazi határok szerint, s a hol szükségesnek találja, új határ-jeleket állítsanak. Ha valaki ellenmondana, idézzék

¹ A per megkezdésének és lefolyásának évét s napját nem lehet biztosan megállapítani, mert az okiratnak az a fele, mely a keltet tartalmazta, teljesen hiányzik. Amennyiben azonban tudunk, hogy II. Ulászló király és István pilisi apát idejében játszódik le az egész esemény. Más szóval, vagy a XV. század végén, vagy a XVI. elején vége-hem ment eseménynyel van dolgunk.

² Ezen kötetben: Oklevéltár CLV. sz. a. Mátyás János fordul elő.

³ U. o.: Oklevéltár CLI. sz. a.

meg a királyi bíróság elé, s írják le részletesen a határ-járás lefolyását.

Az esztergomi káptalan, Lithasi Albert királyi ember mellé, saját kebeléből Segesdi Antalt rendelte ki a határjárás megejtésére.

Szántón október 24- és 25-ikén, az összes szomszédok, határos birtokosok és István apát személyes jelenlétében, megjárták a határt.

Kiindultak a cseh-kuti (Chekwtha) forrástól.

A határjárás folyamán, az új határ-jelek ellen több szomszéd tiltakozott. Így Füssi János, Demsődi (Demseud) Pál és Dalmadi Sebestyén saját nevökben mondottak ellen. Estei Ipoly, esztergomi bíboros érsek, helyett Gyarmathi László, gyarmathi bíró, és Nagy-Sarlói János; néhai Wajdafi János fia, Zsigmond, nevében Székely György, lévai várnagy, és Lüllei Mihály; Bori Simon képviselőjében Horváth István; Demsődi Horváth Demjén és Miklós nevében pedig Horhi Péter nyilvánította bele nem egyezését.

Az esztergomi érsek említett képviselői nem elégedtek meg az egyszerű tiltakozással, hanem a legközelebbi éjjel az új határ-jeleket össze-rombolták.

Harmad-nap, vagyis október 26-án, a két kiküldött átmegy Apáth-Maróthra, a szomszédokat és határos birtokosokat itt is összehívja. István apát ide is kíséri őket, s velök együtt megjárja a határt.

A határjárás a Weprecz pataknál kezdődött.

A határok megállapítása ellen a szomszédok közül csak Horhi Péter és Dalmadi Sebestyén, János saághi prépost nevében Petricz szolga nyilatkozott.

A határjárás közben István pilisi apát kijelentette, hogy a saághi prépost az ő tiltakozása ellenére halas-tavat készített azon területen, melynek egy része az ő apátságához tartozik. Állítását avval bizonyította, hogy a halastó közepén levő elszáradt fűz-fa alatt volt a régi határ-jelző, de most a halastó vize eltakarja.

De István apát néhány apáth-maróthi szomszédjával teljes egyetértésben volt. Mutatja azon tette, hogy, midőn a hivatalos vizsgálat ezek birtokához ért, István fölöslegesnek tartotta a határjárás folytatását.¹

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CL. sz. a.

Az esztergomi káptalan, kötelességéhez híven, 1498-ik évi vizkereszt nyolczadára megidézte a tiltakozókat a királyi bíróság elé. De hogy miként egyenlítődt ki a dolog, nem tudjuk.

Kékedi András, Füssy János nemes nevében, 1510-ben márczius 18-án, Perényi Imre nádor és királyi helytartó előtt bevádolta *István pilisi apátot*.

A panasz úgy szólt, hogy az apátságnak szántói jobbágypai, — Kovács Péter, Szent-György Lőrincz, Takács Bertalan, Varga Mihály, Kapa Benedek, Jó Pál, Kozith Márton, Csire Ambrus, Beszédes Balázs, Veres Ambrus és Balázs, Czambok Bertalan, Bán György, Beszédes Tamás és János, Barkás György, Herczegh Tamás, Csánk (Chonk) Mihály, Nagy Pál, Kapa László, Thombok Péter, Beszédes Orbán, Posztó, más néven Csuzor Dömötör, Zaboth Benedek, Fülöp Antal, Takács Orbán, János és Benedek, Mátyás János, Kőbölő Valentin és Bertalan, Tóth Gál, György és Benedek, Beszédes Tamás, Németh Péter, Kozyk Mátyás, Veres Péter, Kelemen Mátyás, Pethő Benedek, — István apát rendeletére, 1509. június 24-ike körül, a magyarádi tóból két-száz arany-forint értéket meghaladó halat kifogtak s magokkal vittek.

S minthogy állítását, a saághi prépost vizsgálati levelének felmutatásával, igazolta, — elégtételt követelt Füssi János részére.

Ekkor előállt Báthi Antal, a pilisi apátság nevében, s kijelentette, hogy a szóban-forgó tó nagy része ugyan Magyarád határában van, de kifolyása már átesik István pilisi apát szántói jószágára. S így azzal senkit sem károsított meg, ha jobbágypai a viz-folyásban halásztak.

A nádor, 1510-ben márczius 20-án, Esztergomban, kelt levelében,¹ úgy oldotta meg a kérdést, hogy István apátot, 1510-ben május 13-án, a budai káptalan előtt, két nemes emberrel egyetemben, oly esküre kötelezte, mely szerint az ő parancsa csak a tó kifolyásában történő halászatra vonatkozott. Ezen kívül István apátnak, vagy az általa választott birónak, az eskütől számítva két hét alatt, saját jobbágypaira nézve törvényt kellett látnia Szántón, a hontvármegyei szolgabírák egyikének jelenlétében, hogy a merő igazság kiderüljön, s így a vádló-fél teljesen megnyugodjék.

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CLV. sz. a.

Végül elrendelte a nádor, hogy a felek a budai káptalan és hont-vármegyei szolgabírótság jelentését a szerzett tapasztalatokról, az eskü-letétel harmincz-kettedik napjára, hozzá elvigyék.

A per ezzel nem fejeződött be; sőt túl-élte még István apátot is.

Tudjuk ugyanis, hogy még utódjának, *János apátnak* is sok bajjal kellett ez ügyben megküzdenie.

Füssy János és veje Oroszy Ferencz ugyanis, Dorottya feleségével együtt, megújította, sőt szélesebb alapra fektette a vádat. Nevökben Veszelei Miklós jelent meg II. Lajos királyi bírósága előtt, 1517-ben aug. 20-án, előadván, hogy az apátság jobbágysai nem csak a halakat fogták ki a tóból, hanem még a tavat is átszakasztották, s így több rendbeli kárt okoztak. Miért is a hont-vármegyei comes és bíróság János apátot, 1515-ben, a vádló és a bíróság között megosztandó huszonöt márká¹ lefizetésére és a birói költségek megtérítésére ítélte. Sőt, mivel az apátság kész pénzben nem fizetett, a bíróság megbizta Szalatnyai Jakabot, Bori Mihályt és Szalatnyai Luba Lászlót, hogy menjenek el János apát szántói birtokára, s ennek felébe, zálog czimén, iktassák be a felpereseket. A küldöttek 1515-ben aug. 3-án teljesítették megbizatusukat. István apát azonban figyelmen kívül hagyta a birói ítéletet és beiktatást, s a nélkül, hogy kártérítésre csak gondolt volna is, szántói jószágát erőszakosan vissza-foglalta.

Veszelei Miklós vallomásával szemben, Thordai János deák, mint a pilisi apátság megbizottja, a pilisi apátot és jobbágysait, a vádakra nézve, büntelennek nyilvánítja.

De mivel állítását döntő adatokkal meg nem okolta, a királyi bíróság határozatilag kimondotta, hogy a szántói birtok felének erőszakos visszafoglalása ügyében új bíróság lát törvényt, s ez alkalommal János apátnak, a nemes emberek közül tizenketted magával, meg kell esküdni. Továbbá utasította a saághi konventet, hogy Szalatnyai Valentin, Bori Horváth János és Valentin, Szügyi Mihály és Szügyi Kosár Miklós királyi emberek valamelyikével küldjön ki kebeléből egy megbizható tagot Szántóra. Ezek azután, az összes szomszédok és határos birtokosok jelenlétében, iktassák be újra a

¹ Mely éppen 100 arany forinttal ér föl.

felpereseket a szóban forgó birtok felébe és tartozékaiba, — de azon kikötéssel, hogy ez csak a lefizetendő huszonöt márkának képezi zálogát, s így a tőke lefizetése esetén János apát tulajdonába megy át. S végül, ha mindennek végére járnak, 1517. évi augusztus hó 31-ére a második beiktatás részleteit hivatalosan közölik a királyi bírósággal.¹

János apát azonban a rája nézve kötelezővé lett esküt nem tette le.²

Szántó 1541-ben még a pilisi apáté volt, s — mint az adó-össze-írás igazolja — hét forint adót fizetett.³

SZENT-ENDRE.

Szent-Endréd falu. Ma Szent-Endre, város, Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún-vármegyében.⁴

SZENT-MÁRTON.

Szent-Márton birtok (possessio) az egykori Pilis-vármegyében.⁵ Ma nem tudjuk helyét. De annyi bizonyos, hogy a mai Tápió-Szent-Márton és Sziget-Szent-Márton helyekre, melyek Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún vármegye területén belül vannak, nem szabad gondolnunk; mert a szóban levő Szent-Mártonnak nyomai a régi Pilis vármegyére utalnak.

SZENT-PÉTER.

Szent-Péter,⁶ más néven Fertály-föld (Viertelfeld), pusztá a Csalló-közben, Pozsony vármegyében; Püspöki, Misérd és Csölle között.

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CLVIII. sz. a.

² »Pilisiensis abbas Joannes iuramentum sibi adiudicatum contra Joannem Fyusy et Franciscum Orozy ac Dorotheam Fyusy, consortem dicti Francisci in condicto termino coram capitulo Budensi non deponit. Anno 1517.« (Elencho Protocolli III-i Bud., idézve a Protocollum Budense III-ot; de ez ma már nem létezik a pozsonyi káptalan országos levéltárában.)

³ »Anno 1541 Zantho abbatis Pilisiensis fl. VII. solvit.« (Magyar orsz. levéltár: Dicalis Conscriptio. Tom. XVII. p. 17.)

⁴ Győri kápt. orsz. levéltár: Prot. anni 1615. fol. 489. — Zirczi apátsági levéltár: Libr. nr. 40. p. 92.; és »Donationales Abbatiae B. M. V. de Pasztho et de Pilis« p. 122. — Ugyanitt II. 923. sz. 87. l.

⁵ U. o.

⁶ 1691-ben »Apátfalva« névvel fordul elő: »... possessionem Csakany una cum toto suo territorio et praedio eo spectante, Apátfalva dicto.« (Zirczi apátsági levéltár: II. 911. nr. 11.)

Kétség-kivül ős-birtoka az apátságnak, miként a közelében levő Csákán.¹ Nevével azonban először csak Misérdnek 1349-ik évi határait tartalmazó oklevélben találkozunk.²

TÓTFALU.

Tótfalu,³ egykor Pilis-,⁴ ma Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún-vármegyében, Szent-Endre szigetén.

VISEGRÁD.

Visegrád, Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún vármegyében.

Vilmos pilisi apát és konventje 1343-ban augusztus 20-án kelt levelökben elismerik, hogy egy, Visegrádon levő udvar-helyet, a hozzá tartozó faépületek- és haszonvétellel együtt, indítatva egy részről a hála, más részről *a nagy szükség által*, Töttös, királyi főajtón-álló, — barsi ispán, — lévai és ó-budai várkapitánynak, mint igazi védőjöknek és párfogójoknak, 20 ezüst márkáért eladtak.

Az elárusított udvar-hely keleti szomszédja Nyerges Miklós volt; éjszokról pedig Magyar-Visegrádnak szűk utczája huzódott el.

Töttös, az új birtokos, teljes tulajdon jogot nyert az új szerzeményre nézve; mert a pilisi apát és konvent semmit sem tartott fenn magának, sőt határozottan kimondotta, hogy Töttös fiainak fiai és örököseinek örökösei is teljes joggal örökölhetik a birtokot.⁵

¹ »Quod originem acquisitionis concernit, semper et ab antiquo una cum dominio Csákány ad abbatiam Pilisiensem tanquam appertinentia possidebatur.« Zirczi apátsági levéltár: III. 23. sz. 24. l.

² Nagy: Anjoukori Okmánytár. V. köt. 302. l.

³ Előfordul *Tothy* alakban is.

⁴ Győri káptalani országos levéltár: Prot. anni 1615. fol. 489. — Zirczi apátsági levéltár: Libr. nr. 40. pag. 91.; és »Donationales Abbatiae B. M. V. de Pasztho et de Pilis« pag. 122. — Ugyanitt II. 923. sz. 87. l.

⁵ *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IX. Vol. I. p. 161.

2) A pilisi apátság jövödelmei.

CSÖTÖRTÖKHELYI VÁM.

A csötörtökhelyi vám adományozása. Az apátság vám-joga kérdésessé válik. A pilisi apátok Szent-Györgyi Péter ellen pert kezdenek s szerencsésen be is fejezik.

Csötörtökhely falu, ma Csötörtök (Loipersdorf), Pozsony vármegyében, Csákán déli szomszédságában.¹

IV. Béla királyunknak 1248-² és 1254. jun. 28-iki³ keletü privilegialis levele értelmében, a pozsonyi vámhoz tartozó csötörtökhelyi vám harmada a pilisi apátságé volt. Mivel ezen vám a pozsonyinak tulajdonképen járulékát képezte, bizonyos, hogy a *pozsonyi vámmal egy időben jutott az apátság kezére.*

Jó ideig mi sem zavarta az apátság birtok-jogát. Még a tatárjárást követő bonyolult viszonyok sem hoztak rá veszedelmet; mert János apát említett oklevelével még elég jókor eléje vágott a bajnak.

De a XIV. század első negyedében már kérdésessé válik, sőt egy időre idegen kezekre kerül a csötörtökhelyi vám harmada. De *János pilisi apát*, kinek különben már pozsonyi házai miatt is elég sok küzdelme volt, nem engedi jogát s ügyét a király elé terjeszti.

Károly Róbert királyunk Domonkos tárnok és a pozsonyi káptalan kezébe adja a dolgot.

Domonkos és a káptalan részéről János kanonok a helyszínen, Miklós mester pozsonyi comes és a négy szolgabíró küldöttje előtt, a pilisi apátságot, 1324-ben május 20-ika körül,⁴ minden ellenmondás nélkül beiktatták a csötörtökhelyi vám harmadába.

¹ Azon bizonyság-levél, mely 1781-ben márcz. 27-én kelt és Takács Ádám aláírását tünteti föl, a benne foglalt vallomás értelmében, tanuskodik, hogy Csötörtökön, a Poklos-tónak nevezett mély völgyben felállított hidnál, kompnál vagy ladiknál csakugyan volt vám. A nemes itt csak borravalót adott; a nem-nemes és mesterember azonban vámot fizetett. (Pozsonyi városi levéltár: A pozsonyi hídvám periratai között. TTT.)

² Ezen kötetben: Oklevéltár LXVIII. sz. a.

³ U. o.: Oklevéltár XXXV. sz. a. és *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. II. p. 216.

⁴ U. o.: Oklevéltár LXVIII. sz. a.

De még most sem élvezhette az apátság háborítatlanul a szóban forgó vámot. Sejteti ezt velünk azon eset, melyet a pozsonyi káptalannak 1338-ban augusztus 29-én kelt nyílt levele őrizett meg számunkra.

E szerint ugyanis Szent-Györgyi Ábrahám fia, Péter mester, a pozsonyi káptalan előtt élő szóval kijelentette, hogy ő, mivel eddig sem akart a csötörtökhelyi vámból részesülni s nem is részesült soha, ezen vám harmadának azon részéről, mely birtoka után neki eshetnék, lemond a pilisi apát javára.

Igaz, hogy e nyilatkozat, első hallásra, a csötörtökhelyi vámnak az apátság részéről zavartalan birtoklását mutatja. De ez csak látszat, mert Péter mesternek a pozsonyi káptalan előtti kijelentése bizonyítja, hogy a csötörtökhelyi vám kérdése ismét szóba jött. S ha még azt is hozzá-vevesszük, hogy Péter mester szavában kevés volt az őszinteség, miként ez a későbbi eseményekből kiviláglik, legott meggyőződünk e felfogás helyességéről.

Alig telt bele husz év, a pilisi apátnak, *Henriknek*, ismét van panaszja. 1358-ban szeptember 17-én ugyanis a pozsonyi és mosonyi nemesség gyülekezetén elnöklő nádor, Konth Miklós, előtt megjelent Henrik apát nevében Szénás Péter azon előterjesztéssel, hogy Péter mester, Csallóközben levő csötörtökhelyi birtokán, már hét év óta nem engedi meg az apátságnak a vámszedést, s így neki évenként hat márka kárt okoz.

Az apát küldöttje, hogy Péter mester tettének jogtalanságát bebizonyítsa, előmutatta IV. Bélának és a pozsonyi káptalannak említett privilegialis és ez utóbbinak nyílt levelét. Erre Simon mester, Miklós pozsonyi comesnek fia, Nagy Lajos király nevében úgy nyilatkozott, hogy ezen okiratok szerint a csötörtökhelyi vám egy része a királyé, s így az ő kegyességéből Pozsony vármegyéé; miért is ezen részt megyéjének vissza-követeli. Sigfrid pannonhalmi szent-mártoni apát embere, János szent-benedek-rendü szerzetes, pedig egy másik részt követelt apátsága számára.

Erre Péter mester is előáll s tagadja, hogy ő a pilisi apátságot és a többi vám-birtokost a vámszedésben gátolta s hét év óta évenként hat márka jövödelemmel megrövidítette.

Péter mester, úgy látszik, mester volt az alakoskodásban is. Igen jól értett azon mesterséghez, hogy amit tett, a bíróság előtt tagadja.

Hiszen bajos fölteni a pilisi apátságról, hogy oly jognak keljen védelmére, melynek nincs támadója. De meg ellenkező esetben érthetetlen volna, miért küldötte ki a nádori bíróság Vécsei Jakab királyi embert, a székesfehérvári Szent Miklós-egyház plébánosának, Péter mesternek, emberével együtt, a helyszínére, a csötörtökhelyi vám *belyreállítására* végett?

Ezek, megfelelővén utasításuknak, a csötörtökhelyi vám egy harmadába Pozsony vármegyét, másik harmadába a pannonhalmi szent-mártoni, harmadik részébe pedig a *pilisi apátságot* iktatták be örök joggal és minden ellenmondás nélkül.

Eljárásukat a nádor is helyeselte, s a csötörtökhelyi vám harmadát a pilisi apátságnak ítélte oda örök tulajdonként, a hét éven át okozott hat márkának megtérítése ügyében pedig új vizsgálatot rendelt el.

Ennek részletes lefolyását nem örökítették meg emlékeink számunkra; eredményét azonban tudjuk: Szent-Györgyi Péter mesternek 60 márkát kellett a lipótfalvi, vagyis *csötörtökhelyi vám* megtérítéseért lefizetnie. Ezen összeg Jakab pozsonyi bíró és fia, Miklós kezéhez került; mert ekkor már ők voltak a pozsonyi, s így, nagy valószínűséggel, az ehhez tartozó csötörtökhelyi vámnak is bérlői. De nem maradt végleges tulajdonuk, mert hat márkás részletekben az apátságnak vissza kellett származtatniok.¹

GYŐRI VÁM.

A győri királyi vám felét III. Béla király adja az apátságnak. A pilisi apátság még a XV. század harmadik negyedében is tart vám-szedőket.

Az összes győri vám két harmada a királyé, egy harmada pedig a győri főispáné volt. A királynak eső két harmad győri vám felét III. Béla a bakonyi (zirczi), másik felét pedig a pilisi apátságnak adta. S nehogy az apátság jogát bárki is megtámadja, IV. Béla, János apát kértére, 1254-ben jun. 28-án, megújítja nagy-apja adományát.²

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár LXXVI. sz. a.

² U. o.: Oklevéltár XXXV. sz. a.

Mennyire rugott ezen vám évenként, — nincs biztos adatunk. De azt tudjuk, hogy a zirczi és pilisi apátság még a XV. század harmadik negyedében is házilag kezelte a győri vámot. Igazolja ezt a következő eset:

Polyáni Mihály, László bakony-béli apát nevében, súlyos váddal lépett föl Hédudvari Tamás és Huzighi Antal győr-vármegyei várnagyok és szolgabírák előtt. Ezek kebelökből Hali Györgyöt szemelték ki a vizsgálat megejtésére. 1473-ban július 22-én nyomban meg is indult a vizsgálat, mely meglepő dolgokat hozott nyilvánosságra.

Kiderül ugyanis, hogy György pilisi és Péter zirczi apát vámszedői, 1473-ban jun. 17-én,¹ urok biztatására, Tánczos András fejét hatalmasan beverték, Tánczos Antal kezéről a középső ujjat levágták, s egyébként is súlyos sebeket ejtettek rajta, minden ok nélkül, amint ezek, — a bakonybéli-apátságnak mindketten koppányi jobbágysai, — Ménfőhöz közeledtek.

ÓVÁRI VÁM.

A székes-fehérvári polgárok tiltakoznak a tőlök szedett vám ellen, s ős kiváltságukat újra biztosítják.

Óvár; ma Magyar-Óvár Moson vármegyében.

A pilisi apátságnak 1421-ben *Óvár*ott is volt vám-szedő joga, melyet még a vámtól mentes székes-fehérvári polgárokkal szemben is gyakorolni akart.²

S részben e miatt, egyrészt a székes-fehérvári polgárok, másrészt Vöröskői Wolfard özvegye és fiai, Hédervári Mihály fia, György, Hédervári Miklós fia, Lőrincz, Bazini Gróf György, a győri és székesfehérvári káptalan, a pilisi és zirczi apát s konvent között, a 15-ik század elején, éles ellentét fejlődött ki.

Amazok ősi királyi kiváltságleveleikre hivatkoztak, s személyökre, szállitmányaikra és áru-cikkeikre nézve vám-mentességet követeltek. Emezek, pedig tekintet nélkül a székes-fehérváriak kiváltságára, tőlök is vámot szedtek saját vám-területökön. Így Vöröskői Wol-

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CXLI. sz. a.

² Fejér: Codex Dipl. Tom. X. Vol. VI. p. 377.

fard özvegye és gyermekei, a székesfehérvári káptalan és a pilisi apátság Óvárott és Pozsonyban; Hédervári György, a zirczi apátság és a győri káptalan Győrben, s ez utóbbi még Abda nevű birtokán is; Hédervári György és Lőrincz Öttevényen; Gróf György Farkashidán, mint saját birtokán, s a nála zálogban levő Sempthe faluban, várban és összes tartozékain.

A székesfehérvári polgárok már több ízben tiltakoztak és a királynál is panaszkodtak a jogtalan eljárás miatt, de mire sem mentek. Már-már per volt készülöben. Azonban, Ozorai Pipo temesi, s Rozgonyi István bakonyi comes közbe-jöttére, békésen oldják meg a kérdést.

Mind a két fél megjelent a király előtt Pozsonyban, 1421-ben július 20-án. A székesfehérvári polgárokat Töttösi Miklós szolgabíró és Bertalan s Gányi (Gany) Péter esküdtek képviselték. Az ellenfél részéről ott volt: Vöröskői Wolfard Anna a maga és fiai nevében; Hédervári György és Lőrincz; Bazini Gróf György; Vági Balázs mester győri, s László székesfehérvári kanonok, — mindegyik saját káptalana nevében; *Keresztély pilisi apát* és konventje helyett, *Frigyes pilisi perjel*; András zirczi apát és konventje nevében pedig Tallósi (de Tallowych) Domonkos.

Az adót eddig nyakra-főre szedető félnek mindegyik tagja beismeri, az eléje tárt királyi kiváltság levelek megtekintése után, hogy a székes-fehérvári polgároknak az egész országra kiterjedő vám-mentessége ősi keletű és sokkal régibb időbe nyulik vissza, mint az ő vám-szedő joguk. S ép ezért megígérik, hogy a székes-fehérvári polgárok személyétől, vagyonától és áru-cikkeitől, akár külföldre, akár haza szállítanak valamit, — ezentúl semmi vámot sem szedetnek.¹

Viszont a székesfehérvári polgárok személyesítői is szavokat adják, hogy az ellenfél vám-szedői által nekik és polgártársaiknak okozott kár megtérítését elengedik, s a fenforgó ügyben napvilágra jött összes iratokat semmiseknek tekintik.

¹ *Fejér: Codex Dipl. Tom. X. Vol. VI. p. 379.*

POZSONYI HÁZAK ZÁLOGBAN.

Henrik apát 400 arany- s 400 ezüst-forintot kölcsönöz Jakabfi Miklósnak. Az apátság ezért három pozsonyi házat kap zálogba. János apát keresztül viszi a beiktatást az elzálogosított házakba.

Nagy Lajos királynak 1373-ban nov. 8-án kibocsátott parancsa, mely a könnyelműleg elidegenített apátsági jószágok vissza-adását rendelte el, csakhamar segített a pénzügyi zavaron. S *Henrik apát* már öt év múlva, — nagy meglepetésünkre — Miklósnak, Jakab egykori pozsonyi bíró fiának, 400 arany- és 400 ezüst-forintnyi kölcsönt ad.

Henrik iparkodott biztosítani apátsága pénzét. Zálogba veszi Miklósnak Pozsonyban, a városház szomszédságában, a piacz mellett levő s elő és hátsó részén régi toronynyal ellátott házat.¹

1378-ban nov. 1-én létrejött megállapodás szerint, míg Miklós meg nem fizeti adósságát, a ház, jövödelmével együtt, a pilisi apátságé, mely ezen idő alatt az épület és udvar tatarozására köteles. Ha azonban a ház, javitgatás mellett is, esetleg annyira rozzant állapotba jut, hogy magától romba dől, a kár Miklós zsebére megy.

A kölcsön letörlesztésekor Miklós még másik 100 forintot fizet, melyről neki a pilisi apát és konvent nyugtatót ad.

Henrik apát idejében Miklós még egy másik adósságba is bele veri magát. Pozsony városának a bíróság elé terjesztett oklevele szerint, Miklós, János nagybátyja révén, a pilisi apátságnak, még Henrik apát idejéből, az 1378-ik évből, 65 ezüst márkával — pozsonyi érték szerint számítva — tartozik. Miklós ennek fejében elzálogosította, Pozsonyban levő házat, mely a város falain belül, a kapu táján, a tized helyiség és Jakab, Roschen fia, háza között épült; továbbá a Pozsony város falain kívül, Duna-Ujfalu mellett, Miklós szabad birtoka és Zöblényi molnár háza között elterülő János-majort, részben kő-épületével, kertjével, szántóföldjeivel és összes tartozékaival.²

¹ *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IX. Vol. V. p. 283.

² *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IX. Vol. V. p. 285. Ugy ezen, mint az előbbi okiratra is vigyázni kell; mert könnyen megtéveszthetik az embert. Fejér ugyanis mindkettőt Miklós tárnok-mesternek 1404-ik évi ítélet-leveléből írta ki, s előzők tette János apát nevét, ki mind

Kevéssel ezután *Henrik* apát Nagy-Lajos királynál bevádolta Miklóst, Jakab pozsonyi bíró fiát oly alapon, hogy alig hunyta be szemeit János nevű nagybátyja, jószágát azonnal lefoglalta, jól-lehet János adósa maradt az apátságnak.¹

Erre a király 1379. febr. 1-én kelt soraival meghagyta Pozsonyváros hatóságának, hogy a pilisi apátságot a Miklós által el-sajátított birtokból kárpótolja.

Kitűnévén ebből Miklós érzülete, *János* apát minden követ megmozdít, hogy apátságát a három házba beiktassa.

Törekvése nem maradt eredménytelen; mert Zámbó Miklós, királyi tárnok-mester a pozsonyi káptalant és Egyed királyi embert bizza meg a beiktatással.²

János kanonok, mint káptalani küldött, társulva Egyed királyi emberrel, 1384-ben október 12-én³ fölkeresik Pozsonyban Pál bíró és a 12 esküdtet s előmutatják a tárnok-mester megbízó soraikat. János pilisi apát embere meg urának ide vágó privilegialis levelét terítette ki.

Ezen alapon indulva, mind a három házat, összes jövödelmével és tartozékaival, János apátnak és konventjének ítéli, az egyességlevélben megjelelt föltételek szerint; s végül mint jogos birtokost be is iktatják.

De a kérdés véglegesen csak Nenai Trenkl Miklós király tárnok-mesternek 1404-ik évi ítélet-levelével oldódott meg.⁴

A házak igen soká az apátság kezén maradtak. Hiszen tudjuk, hogy Ferencz apát, ezek ügyében, 1470-ben jun. 29-én⁵ a pozso-

a két okiratot felhasználta a bíróság előtt. Látszólag tehát úgy tűnhetik fel a dolog, mintha János 1378-ban tárta volna őket a bíróság elé. Valósággal pedig az 1378-ik év az elzalogosítás tényét tartalmazza; s így János apátot nem lehet 1378-ban szerepeltetni.

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár XC. sz. a.

² *Fejér*: Codex Dipl. Tom. X. Vol. I. p. 177.

³ Hibás tehát a kelet (*Fejér*: Codex Dipl. Tom. X. Vol. VIII. p. 163.), mely szerint Zámbó Miklós október 19-én szólította föl a pozsonyi káptalant a beiktatás végzésére. A tévedés abban van, hogy október 19-én nem Zámbó Miklós levele kelt a pozsonyi káptalan számára; hanem megfordítva, a pozsonyi káptalan e napi kelettel ellátott soraival értesíti Zámbó Miklós kir. tárnokmestert a beiktatás végre-hajtásáról. (*Fejér*: Codex Dipl. Tom. X. Vol. I. p. 177.)

⁴ »Adiudicatoriae Nicolai Dremel de Nema tavernicorum regis magistri, ratione certarum domuum Posoniensium per Nicolaum, filium Jacobi condam iudicis Posoniensis monasterio de Pilixio oppignoratarum.« (*Hevenessy*: MS. T. LXI. p. 130. anno 1404. Maga a kötet nem található az egyetemi könyvtárban.)

⁵ Ezen kötetben: Oklevéltár CXXXIX. sz. a.

nyi káptalan előtt tiltakozik. Elmondja, hogy az ugynevezett »régi ház«-ra, mely azelőtt Hammer Tamás, ujabban pedig Forster Wolfgang kezére került, elődei négyszáz arany-forint és négyszáz — száz denárjával számított — forint kölcsönt adtak; ő és konventje pedig ez után ma is nyolcz arany forint jövödelmet huz. A másik házon pedig (Preternhaus), melyben Horundl Gáspár lakik, a hosszú utczában hatvanhat¹ ezüst márka kölcsön nyugszik teherként.

POZSONYI VÁMC.²

SÓ - JÖVŐDELEM.

Az állami só-kezelés. Az apátság 2000 zuan sót kap. IX. Gergely pápa megerősíti II. Endre királynak évenként száz márkára rugó szalóki só-adományát.

A só-bányák művelése és a só elárusítása jelentékeny összeget juttatott a királyi kincstárba, úgy hogy még III. Béla király idejében is 16000 girára rugott az e czimen befolyt jövödelem.

Azonban II. Endre királynak összetett marokkal osztogatott ajándékozása és a beregi erdőben, 1233-ban, augusztus 20-án, létrejött egyezmény hatalmas eret vágott az uralkodó kincstárán.

E szerint ugyanis az egyházak nem fizettek vámot az általok szállított sóért; sőt, ha a sótiszt, a kellő időben és a megszabott árban, nem váltotta ki tőlök a sót, tetszésök szerint eladhatták, vagy bármily módon saját céljokra fordíthatták.

Ezen, az egyháziakra nézve kedvező intézkedés előnyeit élvezte a pilisi apátság is, mely Buda és Esztergom közelében levén, könnyen hozzá juthatott a só-szállításhoz.

Sőt a pilisi apátság, saját használatára, évenként 2000 zuan (kösó-darab) sót tarthatott meg a nála letétben őrzött só-készletből.³

IX. Gergely pápa 1236-ik évi február hó 8-án kelt levelében értesíti a pilisi apátot és konventet, hogy személyöket és az apátságot pártfogásába fogadja, és megerősíti II. Endre királynak a temp-

¹ Itt már egy márkával többről van szó, mint följebb.

² Ezen kötetben 206 és köv. l.

³ *Knautz: Monumenta Ecclesiae Strigoniensis.* Tom. I. p. 294. nr. 54. — *Fejér: Cod. Dipl.* Tom. III. Vol. II. p. 322.

lom fölavatásakor¹ tett adományát, melynél fogva a *pilisi kolostor szalóki* (Zoloch, ma Abád-Szalók a Tisza mellett, Jász-Nagy-Kún-Szolnok vármegyében) sóban évenként száz *márka* jövödelmet húzott.²

Az apátság ezen ajándékozásról részletes tartalmu királyi iratot kapott s tényleg élvezte is a jövödelmet.³

3) A pilisi apátság kiváltságai.

BESZÁLLÁSOLÁSTÓL MENTESSÉG.

Hazai közigazgatásunk és igazság-szolgáltatásunk a középkorban kezdetleges volt. Az uralkodó, vagy a főtisztviselők évenként bejárták az országot, és ekkor láttak törvényt és végezték a kormányzást. Az ily utazás nagy kísérettel történt. S minthogy vendégfogadók nem voltak, az alattvalók nyakába szakadt a vendég-látás. Ez azonban csakhamar olyan tehernek bizonyult, hogy XIII. századi törvényeink sorra hangsúlyozzák az erőszakos beszállás elleni tilalmat.

Jónak látta IV. Béla király a pilisi apátságot ez irányban is megvédeni. Miért is 1254. jun. 28-án, elrendeli, hogy a pilisi főispán, tekintettel az apátság régi kiváltságára, ennek népeinél ön-magától, sőt még meghívásra se szálljon meg.⁴

¹ Téved *Manrique* (Annales Cistercienses Tom. IV. p. 240.), midőn állítja, hogy IX. Gergely ezen adományt 50 év múlva erősítette meg. Tévedése azon sarkallik, hogy ő II. Endre király adományát a pilisi apátság alapításának évére, 1184-re veszi föl. Az alapítás és IX. Gergely megerősítő okiratának kelte között csakugyan 50 év telt el; de az adományozás éve jóval későbbre esik, hiszen II. Endre csak 1205-ben május 7-én lépett a trónra.

² Az arany-bulla XXV. cikkelyében Zoloch mint az ország közepén levő hely fordul elő: »Sales in medio regni non teneantur, nisi tantum in Zoloch et in Scegved et in confiniis.«

³ *Theiner*: Monumenta Historica Hungariae Tom. I. p. 143. — *Wenzel*: Árpádkori Uj Okmánytár. II. k. 40. l. — *Fejér*: Codex Diplomaticus Tom. VII. Vol. I. p. 256. — *Kaprinay*: MS. az egyetemi könyvtárban. Litera C. nr. 100.

⁴ Ezen kötetben: Oklevéltár XXXV. sz. a. — *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. II. p. 217.

KIRÁLYI BIRÓSÁG ALÁ TARTOZÁS.

Az apátság lépten-nyomon érezte királyaink kitüntető figyelmét és becsülését. IV. Béla is nyíltan megvallja, hogy *különösen pártolja és védi*. S_ ép ezért kikötötte, hogy az apátság népeinek fontosabb ügyeiben senki se ítéljen; mert ezekben vagy maga, vagy megbízottja végzi a bíraskodást.¹

VÁMTÓL MENTESSÉG.

Az apátság azon tárgyaktól, melyeket, saját használatára, kolostorába szállított, vámot soha sem fizetett. Határozottan bizonyítja ezt II. Endre királynak *1211-ik évi* oklevele, melyben a topuszkói ciszterczi apátság javait, szabadságát és vámtól mentességét teljesen az egri és pilisi egyház módjára szabályozta.²

IV. Béla király 1254-ben jun. 28-án kiadott privilegiális levelével biztosította a pilisi apátság ősi jogát.³

¹ »Cum ipsam ecclesiam in proteccionem nostram specialem recepimus ac tutelam.« (Ezen kötetben: Oklevéltár XXXV. sz. a. — *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. II. p. 217.)

² »Predictis fratribus nostris de Toplica de solutione tributi tam in exitu et introitu portarum, quam in ceteris locis Hungarie, in quibus mercaturas ad proprios usus exercebunt, eam concedimus libertatem, qua Agriensis et *Telisiensis ecclesie* ex regali dono utuntur.« (*Wenzel*: Arpádkori Új Okmánytár. XI. k. 112. l.)

³ Ezen kötetben: Oklevéltár XXXV. sz. a. — *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. II. p. 217.

V. FEJEZET.

A PILISI APÁTSÁG ÉLETE.

I.

Az alapítás ideje és helye. Az apátság jövője. Az apátok szereplése. A czisztercziek mint a nagy-káptalan kezdeményezői. Róbert apát a kapornaki káptalanon. Pilis új telepeket küld ki kebeléből. Királyaink rokonszerve az apátság iránt. Meráni Gertrud tetemének egy része Pilisen. Zilált viszonyok Pilisen. Az apát elcsapása.

A pilisi apátságot III. Béla¹ királyunk alapította 1184-ben május 27-ikén.² A Dunán-túl kimagasló pontjának, a Pilis-hegység dél-keleti lábánál, Esztergom és Buda, vagyis az egyházi és politikai főhely között szinte a középben emelkedő kolostorra fényes jövő várakozott.

A pilisi rengeteg őserdők, a feltöretlen föld, a műveletlen talaj s a vad vidék az emberi szorgalomnak, a kiválóan mezei munkával foglalkozó cziszterczieknek tág teret nyitottak. Az egyházi és politikai hatalom közelsége az egyházi és világi fők figyelmének, — s a tisztán királyi alapítás az uralkodók bizalmának és kegyének megnyerésével kecsegtetett.

Az új telep első apátjait név szerint ugyan nem ismerjük,³ de működésök emlékét ránk örökítették az elvértve fenmaradt oklevelek.

¹ Ezen kötetben 127. lap.

² U. o. 125. l.

³ A »Tropheum inclytæ domus Estorasiæ, seu Genealogia illustrissimæ familiæ Eszterhazianæ« című könyvben (Pars II. p. 25) ez olvasható: »Demetrius Estoras, Ludovici frater, saculo valedicens, ordinem S. Bernardi ingressus, factus abbas ordinis Cisterciensis in Pilisio, qui in officio diu laudabiliter vixit anno 1190.«

E szerint tehát 1190-ben Estorasi (Eszterházi) Demeter lett volna a pilisi apát. De, eltekintve ezen műnek hitel-vesztettségétől, magában a munkában találjuk czáfolatát a fön-

Alig készültek el otthonjokkal Pilis új lakói, fejöket már is országos küldetésben találjuk, amint 1202-ben Imre király követeként Róma felé halad.¹ Imre királyunk édes atyja iránti szeretetével kapcsolatban ennek jó indulatát is őrizgette lelkében az apátság iránt. Lelkének bizalmi sugalmát követte tehát, midőn Pilisen jelentékeny pénz-összeget tett le az apátságnál, megőrzés céljából. Imre király halála (1204. nov. 30.) még Pilisen találja ezen kincseket. Hiszen halálos ágyán, a kalocsai érsek és néhány más főrangú jelenlétében, úgy intézkedett, hogy ezen pénz-összeg két-harmada, a szent-föld támogatása végett, a templomosok és János-vitézek kezére jusson, a többi pedig kis-korú fiác, Lászlóé legyen.²

A királyi bizalommal majdnem egy időben tapasztalja a pilisi apátság a pápai megtiszteltetést, midőn az esztergomi és kalocsai érsek közötti vitás ügyben III. Incze pápa megbízásából a pilisi apát is a bírák közé kerül.³

Ezóta, a XIII. század folyamán gyakran, de még a XIV.-, sőt elvéve a XV.-ben is látjuk a pilisi apátot pápai küldetésben. Így 1204- és 1221-ben a görög szerzetesek élet-módját vizsgálja meg; 1218-ban Jakab váczai püspök vissza-élései ügyében jár el; 1222-ben az aradi prépost esetének birói elintézését ellen-őrzi; 1224-ben a pannonhalmi szent-mártoni apát és a veszprémi káptalan, — 1225- és 1226-ban az előbbi és a János-vitézek közötti pert fejezi be; 1234-ben Dömötör lovag és a német-ujvári kolostor viszályát bonnyolítja le; 1235-ben Róbert esztergomi érsek és Albert aradi prépost érdekeit egyenliti ki; 1240-ben Mihály székesfehérvári prépost bün-lajstromát vizsgálja, s Primogenitus és Benedek váradi ellen-püspökök ügyét intézi el; 1241-ben a csanádi püspök egészségi állapotára nézve deríti ki az igazságot; 1244-ben a pannonhalmi szent-mártoni apát és konventje s másrésről Dömötör lovag, —

tebbi állításnak. A második rész végén, hátulról számítva a hatodik oldalon, ugyanis olvassuk: *Error etiam est, ubi Demetrius Estoras abbas ordinis Cisterciensium ponitur de Pilisio; cum revera fuerit abbas Beatissimae Virginis de Cikador, in dioecesi Quinque-Ecclesiensi, eiusdem ordinis Cisterciensium.*

Ha tehát Estorasi Demeter volt volna is apát, nem a pilisi, hanem a cikádori apátok között volna található.

¹ Ezen kötetben: *»A pilisi apátok királyi megbízatásai«* című fejezetben, 160. l.

² *Fejér*: Codex Dipl. Tom. II. p. 457.

³ Ezen kötetben: *»A pilisi apátok pápai megbízatásai«* című fejezetben, az 1203. évnél, 129. l. Ugyancsak ezen fejezetben található a többi pápai kiküldetés is.

1247-ben amaz és Vancsai István esztergomi érsek között fenforgó esetben viseli a vizsgáló bíró tisztét; ugyanekkor veszi kezébe a kalocsai érsekség és pécsi püspökség határ-perét; 1248-ban Fülöp zágrábi püspök törvénytelen megválasztásának felül-vizsgálására nyer meghatalmazást; 1252-ben István volt esztergomi érseknek járó tizen-harmad rész tizednek ellenőrzésére szólítja fel IV. Incze; 1254-ben és 1330. körül az esztergomi érseket és káptalant védi meg a kiközösítéstől; 1263- és 1264-ben Jób pécsi püspök megdöböntő tényeiben jár el mint vizsgáló bíró; 1295-ben a budai káptalan vám-jogát biztosítja; 1299-ben a margit-szigeti apáczaak és a veszprémi püspök tized-perében bíraskodik; XXII. vagy XXIII. János pápa idejében a veszprémi püspök és káptalan s másrésről egyházmegyék néhány papja közötti surlódásban tart vizsgálatot; 1356-ban a veszprémi püspök és az örsi plébános tized- és joghatóság-perében szerzi be a részletes adatokat; 1390-ben »*generalis visitator*«-i jogának gyakorlására kap felszólítást; 1391-ben Bredenscheydi Jakabot a boszniai kanonokságra segíti; 1396-ban Brixner Konrádnak panithi plébánossá kinevezésére nyer jogot, s értesül a János veszprémi egyházmegyei pap számára történt javadalom-fentartásról; 1400-ban mint a csornai prépostság javainak és jogainak védője szerepel; 1403-ban pedig a mogyoródi apátság tized-ügyét dönti el.

Az 1210-iki nagy-káptalan a pilisi apát ügyével is foglalkozik. Megidézi a jövő gyűlésre, hogy tisztázza magát azon váddal szemben, mely szerint az »*alta cumba*«-i apátság megvizsgálása alkalmával ennek költségén hat hétig élt.¹

Névszerint ismert első apátját a római szék rendelkezése állítja elének.

III. Incze pápa ugyanis, a lateráni zsinaton (1215), a hitélet emelését és az egyházi fegyelem szigorítását tűzvén ki célul, elrendelte, hogy a szerzetes rendek apátjai s esetleg, apát nem létében, perjelei, minden országban tartsanak három évenként káptalant.

Ez ideig csak a cziszterciieknél volt szokásos a nagy-káptalan, melyre a rend összes apátjai évenként megjelentek Cisterciumban, — leszámítva a magyar- és angol-országiakat, kik, a nagy távolság miatt, csak minden három évben vesznek részt a káptalani tanácskozásban.

¹ Statuta Capituli Gen. Ord. Cist. a. 1210. nr. 16.

E szerint a káptalan-tartás módja, tapasztalás után, csak a ciszterci apátok előtt volt ismeretes. Nagyon természetes tehát a IV. lateráni zsinat azon határozata, mely a szerzetes rendeknek meghagyja, hogy a káptalan-tartás esetén, a gyűlés szervezése s vezetése céljából, hívják meg a két szomszéd ciszterci apátot.¹

Ezek számára jelentékeny jogkört biztosított a zsinat.

A káptalanra összegyűlt rendtagok közül magok mellé kettőt kiszemelhettek, s így négyen elnökösködtek a gyűlésben. A mit a káptalan egyetemesen határozott, az elnökök hozzájárulása folytán mindenkire kötelező lett.

A zsinat határozata csakhamar életbe lépett.

Igy épen a pilisi apátságnak egyik legrégibb keletű adatából tudjuk,² hogy *Róbert pilisi* és István szent-gotthárdi apátokat 1217-re, Kapornakra, Zala-vármegyébe, hívták meg a Szent-Benedekrendűek káptalan-tartás céljából.

Mindketten megjelennek, vezetik, irányítják, tanácsukkal támogatják s eredményesen bezárják a gyűlést.

Királyaink a ciszterci rendet szívesen látták országukban s az egyes apátságokat, mivel csak saját kezök munkájából éltek, gazdag adományokkal látták el. Pilisnek is bőven kijutott tehát a birtokból.

Meglevén az anyagi alap, a fejlődés utja is megnyílt. Napról-napra szaporodott a kis telep, mely megszületése után hat évre, vagyis 1190-ben, már a *pásztói*, 1232-ben a *bél-bárom-kúti*, 1263-ban pedig az *ábrábáni* rajt eresztette ki. S mivel kitelepítésnek csak akkor volt helye, ha a kolostor hatvan lakót számlált, szinte meglepő jelenség tárul tekintetünk elé. A rend népszerűsége, a szigorú kötelesség-érzet s királyaink rokonszenve megfejtí a gyors terjeszkedés titkát.

II. Endre királyunk már oly bensőséggel fűződött az apátsághoz, hogy nejének, a szerencsétlen Meráni Gertrudnak tetemét is *részben* Pilisen³ helyezte örök nyugalomra; a többi részt pedig a

¹ Lásd a zsinat határozatait: Corpus Juris Can. c. 7. N. de statu monachorum (III. 35.); és *Hefele: Concilien-Geschichte* V. B. S. 885.

² Az osztrák szent-keresztii levéltárban: Rubric. 47. Fasc. 32. Num. 4. (*Heinrich: Notitia Historica de ortu et progressu Abbatiae ad S. Gotthardum*, p. 51.)

³ Ezen kötetben: Oklevéltár XXXV. sz. a. — *Fejér: Codex Dipl.* Tom. IV. Vol. II. p. 216. — *Turóczi: Chron. Ungar.* 2. c. 72. írja: «Cuius (Gertrudis) corpus in monasterio

leleszi premontreiek gondjaira bizta, kiknél két pap számára alapítványt tett oly kötelezettséggel, hogy a királyné lelki üdvéért jövőre is mindenkor misézzenek.¹

II. Endre király több ízben fölkereste ezóta Pilist, meglátogatta neje sírját s újabb adományokkal gazdagította az apátságot.

Uralkodása vége felé a pilisi apátság élén törpe alak áll. Nevét nem tudjuk, de tanulságos életét ismerjük.

A cziszterczi rend szervezete a szigorú fegyelem alapjain nyugodott. A rendi szabályok érvényben maradása fölött éber szemekkel őrködött a Cisterciumban évenként megtartott nagy-káptalan és a visitori teendőkkel megbizott atya-apát.

Épen a két hatóság működése értesít bennünket arról, hogy az alig 50-éves pilisi szerzetes családot súlyos bajok emésztették.

Már az 1225-iki nagy-káptalan megütközött azon, hogy a pilisi apát nagy-szombaton a fürdőben borotváltatta le fejét. Miért is azzal büntette, hogy negyven napig nem foglalhatja el apáti székét, hat napig bocsánatos bűn állapotában marad, két napig kenyéren és vizen bőjtől és kereszt felmagasztaltatásától husvétig minden pénteken csak kenyérral és vízzel élhet.²

Az 1232-ik évi nagy-káptalan meg, értesülvén, hogy az aceyi apát, mint atya-apát, a pilisi kolostorban, látogatásai alkalmával észrevett visszaélésekért pénzváltásgot fogadott el, — figyelmezteti az aceyi apátot: úgy hajtsa végre a vizsgálatot, hogy ő állását, szerzetes háza pedig az atya-apátságot el ne veszítse. Ezen fölül utasítja a nagy-káptalan a trium-fontiumi és clara-vallisi apátokat: tartsanak vizsgálatot mind Pilisen, mind Pásztón, úgy az apátok, mint a tagok ellen; s a mi javítást szükségesnek tartanak, tegyék meg; intézkedéseikről meg értesítsék a nagy-káptalant.³

A trium-fontiumi és clara-vallisi apát eljárnak küldetésökben és közlik tapasztalataikat a nagy-káptalannal. Ez nyomban, még 1233-ban, intézkedik.

Griseorum monachorum de Pelis tumulatur. — Ugyanezt megalaliti *Bonfini* is: »Gertrudis corpus in Pelino coenobio reconditum fuisse aiunt.« (Rer. Ungar. Dec. II. Libr. VII. p. 311.)

¹ *Fejér*: Codex Dipl. Tom. III. Vol. I. p. 157.

² Statuta Capituli Generalis Ordinis Cisterciensis. Anni 1225. nr. 24. (*Martene et Durand*: Thesaurus Novus Anecdotorum. T. IV. p. 1342.)

³ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1232. nr. 13.

És pedig, mivel a megtartott vizsgálat a pilisi apátságról, az időnkinti apátokról és a szerzetesekről oly dolgokat derített ki, melyek elsorolását »a szemérem és a jó indulat« tiltja, mind a pilisi, mind az aceyi apátot, kik időközben lemondtak, — bár lemondásuk úgysis csak szemfényvesztés, mert sejtették elmozdításukat — a claravallisi kolostorba rendelte, az apátra bizván ott tartásukat, a mig neki tetszik, vagy más házba áthelyezésöket. Azon kívül, egy évig, bárhol legyenek is, a fölszentelt szerzetesek között az utolsó hely az övék; Magyarországba többé vissza nem jöhettek; apáti méltóságra soha sem juthattak.

S minthogy a pénz-váltság kivetésénél az aceyi szerzetesek közül is többen közre-működtek apátjokkal, ezek rendbe-szedését az új aceyi apátra bizta a káptalan.

A pilisi testvérek megbüntetése, újra szervezése, a mi-haszna tagok elbocsátása és helyettök jóra-valók alkalmazása a clara-vallisi és az új aceyi apát kötelessége lett. Az aceyi apát továbbra is atya-apátja maradt Pilisnek azon kikötés mellett, hogy, ha elődjeinek rossz példáját követi, elveszti az atya-apáti czimet és jogot.¹

Bár a cziszterczi rend szigorú szervezeténél fogva a kisebb fegyelmi hibákra is erős büntetés következett, a szóban forgó esetben mégis, kétségkívül, nagyobb fokú törvényszegéssel állunk szemben. S ez annál inkább meglepő, mert a rendben ekkor még nagy volt a ragaszkodás az eredeti fegyelemhez és ősi intézményekhez. S mivel a fölül-vizsgálat úgy az apátra, mint a konventre kiterjedt, — biztosra vehető, hogy az egész élet-mód elfajulása szülte a kemény büntetést.

II.

A tatárok pusztítása. Pilist fölégetik, de le nem rombolják. Esztergom s vele a pilisiek levéltárának egy része elhamvad. János apát biztosítja birtok-jogát. IV. Béla viszonya Pilishez. Az apátság birtokai. A czisztercziek birtokai egy-egy csomó-pont körül. Az apátság fénykora. János már a tatár-járáskor is apát. IX. Gergely bizalma az apátsághoz. János apát egyénisége. A pilisi apátság helyzete a többi rendi apátságok között hazánkban.

¹ Statuta Capit. Gen. Ordinis Cist. a. 1233. nr. 16.

A tatárjárás pusztító árja a megsemmisülés veszélyével fenyegette hazánkat. Fejlődő falvaink lángba borulnak; jó aratást ígérő vetéseink elhamvadnak; a lakosok, ha tehetik, elmenekülnek, — ha nem, a vadságnak esnek áldozatul; menekülésre kényszerített szerzeteseink kolostorai jó részben a lángok martalékai; a vidék népe által biztos tartózkodó-helyül kiszemelt városaink is gyenge védői az életnek és vagyonnak.

A tatárok Budáról Esztergomba vezető utjokban Pilist is bizonyosan felgyújtották és kirabolták. A kolostort és templomot azonban nem rombolták le. Hiszen lehetetlen, hogy *János* pilisi apát (1241–1256) midőn a királytól, a tatárjárás alatt Esztergomban elégett okiratainak pótlásaként, birtok-jogának megerősítését kérte, — és IV. Béla király, midőn, az eléje terjesztett kérelem teljesítése előtt, elhatározását megokolta, bármily alakban, legalább csak vonatkozásban ne érintette volna az apátság elpusztulását. Sőt ellenkezőleg, IV. Béla 1254. jun. 28-án kelt soraiban határozottan kimondja, hogy édes anyja teste tisztességesen *píben* Pilisen. Megmaradt tehát mind a templom, mind a kolostor. A tatárok távozása után nem ujjá-építés-, csak helyre-állításra van szükség. Hiszen ellenkező esetben megfoghatatlan maradna, miként telt volna, egyidejűleg, már az 1254-ik év előtt, az apátsági pénztárból, a teljes újra építés tekintélyes költségén kívül, még a pozsonyi vár-torony emelésére is.

A történeti igazság tehát itt is oly alakban jelenik meg, miként több hazai műemlékünknel, melyekről a köz-keletű felfogás ezelőtt csak annyit tudott, hogy alapjokig romba dőltek, — a józan kritika fényénél olvasó szem azonban ma már biztosan leolvassa a későbbi kimulás idejét, sőt nem egyszer a napjainkba benyúló életet is.

Látván a pilisiek a tűz-tengert, mely a tatárok nyomában mindenütt fellángolt, menteni igyekeztek, a mi még menthető volt. Levéltáruk egy részét, biztosság szempontjából, Esztergomba szállították.

De a romlást Esztergom sem kerülhette ki. A tatárok Budáról Esztergom alá huzódtak s megtámadták a várost. A lakosság elszántan védi magát. De hasztalan! Az óriás hadsereg létszáma megtörte a védők erejét; s a szabadulásnak utolsó remény-sugara is eltűnt. A polgárság, kétségbe-esésében, maga gyújtja fel a külvárosokat, holmijét elássa, s így készül az utolsó védelemre a vár-

szerű palotákban. De itt is hasztalan minden erőfeszítés, — a tatárok a győztesek. Az ellenség boszúja nem tekint kort és nemet, s még a teljes díszben megjelenő háromszáz esztergomi nő kegyelmi esdeklésére sem hagy alább.

Igy pusztul el Esztergomban a vár kivételével minden, — tehát a pilisi okiratok is.

Miként vizáradás után eltűnnek a határjelek, s a birtokokat elkülönítő árkok és barázdák iszap-tenger alá kerülnek: úgy a tatárok nyomait jelző romok is elfödtek az életben maradt nemzedék előtt a tulajdon valódi határait, s foszlányokra szedték a birtok-jog biztosítékait, — az okiratokat. Nagy zúr-zavar keletkezik tehát a birtoklás terén. Még maga az országot újjá szervező IV. Béla is belátja, hogy, okiratok hiával lévén, a Szent István-féle vármegye-rendszer nem kelthető új életre.

Mindenki siet tehát birtok-jogát biztosítani és a támadással szemben védelmezni. Szükségét érzi ennek János pilisi apát is; s megkéri IV. Béla királyt, kegyeskedjék megerősíteni őt azon jószágok, vámok és jövödelmek birtoklásában, melyeknek okiratai a tatárjárás idején Esztergomban elpusztultak.

IV. Béla, mivel János apát őt, az országot és az urakat *bűsígessen* és *állhatatosan* szolgálta, s mint királyi követ magát és övéit nagy veszélyeknek tette ki, — meghallgatta kérését s 1254-ben június 28-án kelt, arany-bullás, privilegialis levelével¹ megerősíti a pilisi apátságot mindazon jog- és birtokban, a mit az elveszett oklevelek biztosítottak neki.

János apát személyes érdemein kívül, azon viszony is hatott IV. Bélára, melyben ő a pilisi apátsággal volt. Hangsúlyozta ugyanis, hogy ő a pilisi egyháznak nemcsak *kegyura* (patronus), hanem hálából becsülője is; mert édes anyjának, a szerencsétlen *meráni Gertrudnak* hamvai itt nyugosznak *tisztességesen*.

IV. Béla király 1254-ben június 28-án kelt megerősítő oklevelében nem sorolja el az apátság valamennyi birtokát. Mert az egyes jószágok megemlítése után, összefoglalólag kimondja, hogy az apátság részére még azon birtokokat is biztosítja, melyeknek, az említetteken kívül, zavartalan birtokosa.

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár XXXV. sz. a. — *Fejtér*: Codex Dipl. Tom. IV. Vol. II. p. 216.

Az apátság birtokai nagy részt három tagban, — a régi Pilis- s a mai Pozsony- és Hont-vármegyékben terültek el. Név szerinti birtokai: Bethil (ma Huta-Szent-Lélek), Béka-falu, Boron (ma Csobánka), Boros-Jenő, Buda, Csév, Dömös, Jászfalu, Kalász, Kovácsi, Körtvélytó, Pilis, Pilis-Szántó, Pomáz, Sikátos, Szent-Endre, Szent-Márton, Tótfalu és Visegrád — Pilis vármegyében. Pozsony, Alach, Buhtirián, Csákán, Dévény, Hét, Homoród, Misérd és Szent-Péter — Pozsony vármegyében. Apát-Maróth és Szántó Hont-, Csorna Bodrog-, Kirva és Nyika Esztergom-, Kis-Hanta Veszprém-, Kis-Héreg és Neszmély Komárom-vármegyében és Pest.¹

A Pilis- és szomszéd vármegyékben levő birtokok középpontja: Pilis, a pozsonyiaké Csákán, a hontiaké Szántó volt.

Az apátságé volt még a győri és pozsonyi királyi vám harmada és a csötörtökhelyi vámból szintén a harmad-rész. Kapott ezen kívül 2000 zuán sőt és szalóki sóban száz márka értéket évenként.

Mindehhez, természetesen, adományozás útján jutott. A királyi kegy azonban még tovább is terjedt: az apátság a saját használatára szállított cikkektől vámot nem fizetett, beszállásolni senkit sem volt köteles, népei fölött csak a király, vagy helyettese ítelt.

A birtokoknak egy-egy pont körüli tömörítését a ciszterciek rendi szervezete követelte. A rendtagok ugyanis magok művelték a földet; s így, a földművelés fő-tényezői — a »megtért testvérek« (fratres conversi) számára, puszták létesítése elengedhetetlen feladat volt. Már pedig elszórt birtok-rendszer mellett ez keresztül-vihetetlen lett volna. Mert a pusztákon élő megtért testvéreknek ekkor a nap nagy részét ide-oda menéssel kell vala tölteniök. A mi meg a szerzetes fegyelmet, — melyre pedig a cseléd és napszámos számba menő »megtért testvérek«-nél különösen szükség volt, — és az eredményes gazdálkodást lehetetlenítette volna.

Egy pillantás a munkámban látható birtok-térképre,² meggyőző azon figyelemről, melyet királyaink Pilis iránt még az adományozásnál is tanúsítottak. Alig van néhány hely, mely, — mint Alach, Kis-Hanta és Neszmély, — egy csomó ponthoz sincs közel. Mert Győrt, Óvárt, Csornát és Tisza-Abád-Szalókot nem szabad ilyenekül

¹ A birtok-ügy részletes leírását lásd ezen kötetben: »A pilisi apátság birtokai, birtokperei, jövődelméi és kiváltságai« című fejezetben.

² Ezen kötetben 169. l.

tekintenünk; hiszen ezek egyike sem föld-birtoka az apátságnak. Győrött és Óvárott vám-szedő joga, Csornán halas-tava, Tisza-Abád-Szalókon pedig sóban évenként száz márka jövödelme van.

A birtok-testen kívül eső távoli helyeken nem rendtagok, hanem jobbágyok művelték a földet. Ezeknek biztosítja IV. Béla a királyi bíróságot.

A pilisi apátság fénykora a tatár-járás körüli időre esik. Hívásának teljes magaslatán áll, erkölcsi feladatát teljesíti, hazafias kötelmeinek megoldásával becsülést érdemel ki, midőn a tatárjárás idején úgy János apát, mint övéi életök veszélyeztetésével is, országos követségekben s megbizatásokban járnak el.

S bár IV. Béla királyunkat édes anyja emléke s kegyúri (patronus) viszonya is erősen csatolta az apátságához, mely, miként a többi cziszterci kolostorok, a Boldogságos Szűzről nyerte czimét:¹ legmélyebb nyomokat azonban azon hazafias áldozat-készség hagyott szívében, melylyel a pilisi cziszterciek trónját a legválságosabb pillanatokban támogatták.

S mivel IV. Béla király már 1254-ben emlegeti János pilisi apát érdemeit, melyeket magának és apátságának a közügyek és országos érdekek szolgálatában, de főleg a követségi tiszt viselése által szerzett, — alapos a föltevés, hogy János már a tatárjáráskor apát volt. Hiszen ellenkező esetben sem ideje, sem alkalma nem lett volna az érdem-szerzésre.

Ha 1241-ben már csakugyan János ült az apáti széken, akkor az ő személyét érte az a tisztelet, melyet IX. Gergely pápa bizalma kifejez.

Midőn IX. Gergely pápa és II. Frigyes császár között ugyanis a küzdelem tető-pontjáig jutott, a római szék keresztes haddal igyekezett megtörni ellenfelét.

Hazánkba Civitellai János, pápai alszerpapot és káplánt küldték Rómából azon megbizással, hogy hirdesse II. Frigyes ellen a keresztes hadat. Mivel azonban nálunk sokan akadtak, kik a kereszttel inkább keletre akartak menni, a Szent-Föld vissza-foglalása végett: IX. Gergely 1241-ik évi február 12-én felhatalmazta követét, hogy

¹ Az apátok így czimezik magokat: »Nos frater N.... abbas monasterii Beate Virginis de Pylis.« (Nagy: Anjoukori Okmánytár. IV. k. 114. l.)

ezek fogadalmát bele-egyezésökkel, megváltoztathatja, s oly bünbocsánattal kapcsolhatja össze, melyet az egyetemes zsinat a szentföldi küzdelmekhez fűzött, ha azon összeget, a mibe a Szent-Földre utazás, az ott tartózkodás és vissza-jövetel kerülne, a pápai küldött, vagy a *pilisi apát*, vagy Benedek esztergomi kanonok kezeihez adják, a császár elleni keresztes hadjárat kiadásainak fődözése céljából.¹

De János apát ezen bizalmat meg is érdemelte. Hiszen ő korának kimagasló alakja. Övének érdekét szívéen hordja, s a hol kell, meg is védi. A királynál kedves ember; a köz-szolgalat mindig hazafias kötelesség előtte. Szerzetes erényei neki dísz, apátságának és rendjének tekintélyt kölcsönöznek.

Igy már egyéni tulajdonai is hivatott képviselőjévé tették apátságának, az 1256-ik évben, Esztergomban, tartott nemzeti zsinaton, hol az összes hazai cziszterczi apátok közül egyedül vele találkoztunk.²

Egyéni érdemein kívül, apátságának tekintélye is kétség-kívül közre-működött, hogy rendjét szinte egyedül képviselhette a zsinaton.

Igaz, hogy erre, kivüle, még az egresi apát is megjelenhetett volna.³ De ez esetben is csak kettőjük között oszlik meg az elsőség dicsősége.

Ha azonban szem előtt tartjuk, hogy a konstánczi egyetemes zsinat is a hazai cziszterczi apátok közül egyedül a pilisit számította tagjai közé, s hogy a pilisi apát a XV. században a magyarországi összes rendi apátságok visitatora volt: a tulajdonképeni elsőséget, szereplés s tekintély szempontjából, habozás nélkül a pilisi apátság-nak ítélhetjük oda.

¹ *Theiner*: Monumenta Historica Hungariae. Tom. I. p. 178. — *Wenzel*: Árpádkori Uj Okmánytár. II. k. 130. l.

² *Péterffy*: Sacra Concilia Ecclesiae. Pars I. pag. 87.

³ Következtetem ezt abból, hogy az 1562-ik évi zsinatra jogosítottak névsorát megelőző czím: »Nomina Dominorum Abbatum, Praepositorum, Regularium et Secularium, Decanorum, Plebanorum et aliorum, qui Synodis Reverendissimorum Dominorum Archi-Episcoporum ab antiquis temporibus, et de iure semper interesse debuerunt et nunc quoque debent« szerint az elsorolt javadalmak képviselői már *és időtől fogva* kötelesek voltak részt venni az érsekek által tartott zsinatokon. Már pedig ezek között találjuk a pilisi apáton kívül az egresit is. (*Péterffy*: Sacra Concilia Ecclesiae. Pars II. pag. 148.)

III.

IX. Gergely felszólítja IV. Bélát a ciszterciek birtokainak visszaadására. A pápai adóztatás hazánkban. Hazánk képe az Árpádok kibaltakor. Gentilis megjelenése hazánkban. A pilisi apátság hozzájárulása a prokurációhoz. A XIV. századi pápai tized-szedés nálunk. A nagy-káptalan határozata a tizedre.

IV. Béla királyunk, a mint a kormány gyepelőit kezébe vette, egész erővel hozzáfogott az elődei által pazarul elosztogatott birtokok visszaszedéséhez. Erélyes működésében nem ismer különbséget egyháziak és világiak között. Az egresi és más ciszterczi apátságok kezéből is több birtokot kivesz.

IX. Gergely pápa, mivel a károsultak hozzá folyamodtak, 1236-ban jan. 16-án kelt levelében felszólítja IV. Béla királyt, hogy, tekintettel elődeinek emlékére s uralkodói tisztére, az elfoglalt javakat jövödelmeikkel együtt, régi tulajdonosaiknak adja vissza.¹

Minden adat oda utal, hogy a pilisi apátság birtokairól ezen ügyben szó sincs; hiszen még maga IV. Béla szaporítja is az apátság javait, midőn 1259-ben Szántót és Apát-Maróthot neki adományozza.

Az apátság fölvirágzására jelentékenyen közre-működött a pápai adózástól való mentesség is.

A keresztes hadjáratokra fordított költség a pápai kincstárt meglehetősen megapasztotta. III. Incze pápa tehát új jövödelmi forrásokra gondol s a IV. lateráni zsinaton (1215) elvileg kimondja a pápai adóztatást.

Utóda, III. Honor pápa, 1216-ban tényleg el is rendeli az összes egyházi jövödelmek huszadának beszolgáltatását három éven át, — leszámítva a cisztercieket és premonstreieket. IV. Orbán pápa 1262-ben a jövödelem 100-ad részét veti ki öt évre. A második lyoni zsinat 1274-ben, a keresztes had költségeinek fődözése és a szent-föld segélyezése végett, az egyházi jövödelem 10-ed részét szedeti hat éven keresztül.

¹ *Theiner: Monumenta Hungariae Historica* T. I. p. 142.

Nagyon valószínű, hogy ezen két utóbbi kötelezettség sem érintette a czisztercieket, tehát Pilist sem; de a XIV. század elején Gentilis prokurációjának fedezésénél már ott találjuk a pilisi apátot is.

A XIII. századi Magyarország képe gyászos vonásokból alakul meg.

II. Endre okszerűtlen pazarlása, majd IV. Béla idejében az »ifjabb királyság« létrejövése, s az ezzel járó megosztás, pártokra szakadás és egyenetlenség, IV. Lászlónak gyermek-királysága s az utolsó Árpád-házinak, III. Endrének, küzdelme a trónkövetelőkkel a királyi tekintély fényét elhomályosították s utat törtek a főurak hatalmaskodásának.

Ily körülmények között nőtt fel azon oligarchia, mely a királyi méltóságot nem becsülte, a törvény előtt meg nem hajolt, uralkodók módjára külföldi fejedelmekkel kötött és bontott szövetséget, a birtok-jog tiszteletét nem ismervén, a korona, a világi s szerzetes papság és a nemesség jószágait bitangolta, rabolt, öldökölt és gyujtogatott, az erkölcsi fogalmakat össze-kuszálta, erkölcstelen életmódjával a nemzet minden rétegét annyira megmértelyezte, »hogy — VIII. Bonifác szerint — mind egyházi, mind világi tekintetben nagy veszély elé ment az ország, melyet, hacsak az Isten keze s az apostoli szék gondoskodása nem segít rajta, alig kerülhet ki.«¹

S minthogy az Árpádok sirba szállásával (1301. január 14-én) a baj véget nem ért, sőt a nyomban következő interregnum idejében még fokozódott, s így hazánk alapjaiban megrendült: a római szék, mely a XIII. században már úgyis nagyon befolyt hazai ügyeinkre, 1307-ben, augusztus 8-án kelt leveleiben Gentilis de Monteflorum hittudóst, a Hegyi Szent Mártonról címzett egyház biboros áldozópapját utasítja, hogy hazánkat »erkölcsi alapon mintegy újra alkossa«.²

Tudta Gentilis, hogy küldetése sikerét két eszköz biztosítja: a lazult egyházi fegyelem szigorítása és a legtekintélyesebb főuraknak barátságos, vagy erélyes, de mindenesetre kiméletes eszközökkel megnyerése Károly-Róbert ügyének.

¹ *Raynald: Annales Ecclesiastici*, az 1299. évhez n. 60. — *Katona: Historia Critica*. VI. 1217.

² *Monumenta Vaticana Hungariae*. Ser. I. Tom. II. pag. LVII.

Gentilis nagy feladatának megfelelő kísérettel érkezik hazánkba. Az ügyhallgatók, követségi jegyzők, udvari emberek és hivatalos szolgák egész raja veszi körül; a követségnek név szerint ismert tagjai meghaladják az 50-es számot.

Ily követségi szervezet évi költsége sokra rugott.

Miért is V. Kelemen pápa imént említett leveleiben¹ felszólítja hazánk papságát, hogy küldöttjét kiadásainak fődözésében segítse; Gentilisenk pedig megengedi,² hogy azon országokban, a hol követi munkáját végzi, valamennyi egyházi férfiút, bármily kiváltságnak volna is különben az illető birtokosa, rá szoríthat a követségi költség (procuratio) fődözéséhez járulásra; sőt a szerzeteseket, ezen fölül, még küldetése körébe eső bármily ténykedés elvégzésére kötelezheti.³

A követség maga ki is veti hazánkra az összeget mind a három évben, melyeket Gentilis ügyeink rendezése végett Magyarországon töltött.

A részletes adó-kivetés és a beszédés gondja az esztergomi és kalocsai érsekre várakozott; s mindegyik saját egyház-tartománya területére ki is róttá az adót.

Igy a *pilisi apát* mind a három évben évi 20 márkát fizetett prokuráció czimén.

Az első évre járó 20 ezüst márkából 10 finom ezüst márkát 1308-ban február 12-én fizetett le, a másik 10 márkát pedig husvét vasárnapjára, vagyis ápril hó 14-ére kellett beszolgáltatnia.⁴

De nem tudni, mi okból, késedelem történt. A hátralékban levő 10 finom ezüst márkát ugyanis csak 1309-ben törleszti le; de ekkor is két részben: 5 márkát ápril 5-én, a másik 5 márkát a legközelebbi Szent György napkor, ápril 24-én.⁵

A második évi járadékot szintén részletekben juttatja az adószedők kezéhez. Hogy a 20 ezüst márkából 10-et mikor fizetett le, nem tudjuk; de annyi bizonyos, hogy 1310-ben május 19-én már mind a 20 márka le volt tisztázva, mert a követségi számadások szerint: e napon a pilisi apát a követség költségeinek fődözéséhez

¹ Monumenta Vaticana Hungariae. Ser. I. Tom. II. pag. 8—9.

² U. o. Ser. I. Tom. II. pag. 6. 7.

³ U. o. Ser. I. Tom. II. pag. 9.

⁴ U. o. Ser. I. Tom. II. pag. 422.

⁵ U. o. Ser. I. Tom. II. pag. 424.

hozzá járult azon 10 márkával, melyeket a második évi 20 márka kiegészítésül kellett fizetnie.¹

A harmadik évre eső 20 ezüst márkát 1311. évi julius hóban bocsátotta a követség rendelkezésére.²

XXII. János pápának 1311-ban decz. 8-án kelt bullája, mely a már üresedésben levő, vagy három éven belül megüresedő javadalmak első évi jövödelmét a pápai kamara számára köti le, — Pilist nem terhelte meg, mert a reguláris apátságokra nem terjeszkedett ki.

Már a viennei zsinat (1311—12.) elrendelte a pápai tized beszedését hat évre. De tényleg csak XXII. János pápa hajtja végre 1331-ben márcz. 1-én kiadott bullájával.

A papság hazánkban nem akarja fizetni a tizedet. Vele egy fölfogásban van a király is; de Róbert-Károly legott cserben hagyja, a mint neki is kijut a behajtott összegből.

Ezen tizedet a ciszterciek is fizették, minthogy csak a kol-duló szerzetesek képeztek kivételt. De hogy a pilisi apátság mennyivel járult a hazai tized-összeghez, még hozzá-vetőleg sem mondhatjuk meg, mert a pápai tized-lajstrom hallgat Pilisről.

Nagy előnyére vált a pilisi apátságnak az is, hogy a nagykáptalan III. Incze pápa felhívására oly értelmű határozatot hozott, melynél fogva a ciszterczi apátságok a IV. lateráni zsinat előtt már birtokolt föld-területektől egyáltalán, a később szerzettekől pedig azon esetre, ha mások művelése alá adják, tizedet nem fizetnek. Nem járt továbbá tőlök tized a gyümölcsösök és kertek zsen-géi, a halastavak első állománya és az előhasi állatok után.

Igaz, hogy ezen rendi kiváltságot imitt-amott nem egyszer veszélyeztette a főpapok hatalmi túlterjeszkedése: de a római szék, — miként III. Honor pápa 1224-iki,³ IV. Orbán 1262-iki⁴ és V. Márton 1423-iki bullái igazolják,⁵ — mindig megvédte az igazságot az erővel szemben.

¹ Monumenta Vaticana Hungariae. Ser. I. Tom. II. pag. 433.

² U. o. Ser. I. Tom. II. pag. 448.

³ *Henriquez*: Regula, Constitutiones et Privilegia Ordinis Cist. p. 60. — Zirczi apátsági levéltár: Act. Abbatiae Pasztho. Fasc. 9. nr. 3.

⁴ U. o. p. 73. — Zirczi apáts. levéltár: Act. Abb. Pasztho. Fasc. 9. nr. 3. — *Fejér*: Cod. Dipl. T. IV. Vol. III. p. 85.

⁵ Zirczi apátsági levéltár: Act. Abb. Paszt. Fasc. 9. nr. 3.

IV.

Róbert és István mint atya-apátok. István béti birtokát bérbe-adja. János, Haymo és István apát; ezen utóbbinak és konventjének pecsétje. Vilmos és János apát kormányzása. Nagy-Lajos király Pilsen. Henrik apát gazdálkodása. Henrik önkénykedése András czikádori apáttal. Henrik leköszön apátságáról és Ausztriában birtokot szerez. Nagy-Lajos megmenti az apátságot az anyagi bukástól. Henrik visszakerül apáti székébe. Az anyagi helyzet megjavul. Henrik pecsétje. Rendi szabályzat a pecsétekre nézve.

Az atya-apátnak lényeges szerep jutott a leány-apátságok ügyeinek intézésében. A birtok-eladásnál szükséges volt az atya-apát bele-egyezése.

Világosan mutatja ezt a következő két eset. *Róbert pilisi apát*, 1277-ben október 4-én, IV. László királlyal egyértelműleg hozzájárul Imbert pásztói apát akaratahoz, mely szerint Ujlak, Halász és Tura-Szerke birtokait Farkas Móricz, Iván és Ivánka testvéreknek 65 márkáért el akarta adni.¹

A bél-három-kúti apátság Bán-Horvát nevű jószága zálogba jutott. Ádám apát és konventje szerette volna e birtokot kiváltani. Kevés levén pénzők, elhatározták, hogy Királd nevű birtokukat eladják. E czélból kikérik *István² pilisi atya-apát* (1293—1301) és konventje beleegyezését.

István apát és a konvent, 1293-ban február 26-án, hozzájárulnak, hogy a királdi birtokot Domonkos királyi tárnok-mester 20 finom ezüst márkáért megvehesse.³

Ekkor Ádám bél-három-kúti apát személyesen, István pilisi apát helyett tisztje, Domonkos tárnok-mester képviselőjében pedig Luka comes megjelennek a budai káptalan előtt, hol Ádám apát részletesen előadta az adás-vevés módját, lefolyását és feltételeit, melyek szerint a bél-három-kúti apátság Domonkos comest, mint

¹ *Fejér*: Codex Dipl. Tom. V. Vol. II. p. 377.

² István után az okiratban még Domonkos név is előfordul.

³ A gr. Vay-család berkeszi levéltárában levő eredeti okíratot közölte Bunyitay Vince

„Kandra Kabos: Adatok az egri egyházmegye történelméhez» című munkában. I. k. 149—150. l.

vevőt, az új birtokban minden-féle zaklatás ellen saját költségén köteles védelmezni.¹

István apát saját birtokán is intézkedik. 1295. márcz.-ban *Béka-falum* egy márka évi fizetésért bérbe-adja földjét; 1301. jul. 24-én pedig az erőszakos világi főurak kezéről teljesen elhagyott állapotban vissza-került »*béla*«-i föld-területet, évi két ezüst márkáért, *Hambatho* pozsonyi polgár bérel ki. Ugyanezen évben *István* a kékesieket egyházi átokkal sújtja.

Valószínűleg róla van szó azon nyilatkozatban is, melyben *Benedek*, a *Domonkos*-rendiek *buda-szigeti* perjele, 1309-ben aug. 28-án, *Budán* kelt nyilatkozatában elmondja, hogy erdélyi püspökké választásába egyezését *Péter pécsi püspök*, a *budai minorita guárdián*, *László pécsi* és *Demjén sói prépost*, az *egresi* és *pilisi apát* s több más szerzetes tanusága mellett adta.²

János (1324) biztosítja pozsonyi házainak adó- és szolgálattól mentességét *Pozsony városával szemben* s apátságát beiktatja a csötörtökhelyi vám harmadába.

Haymo (*Heem* 1329) elveszti a *boroni csöbör-adó* miatt *Péter mesterrel*, — és a *szántói birtok* miatt *Benkfi Jánossal* folytatott perét, melyben apáti megbizottként *Ugrin pilisi czisztercei szerzetes* szerepel. S valószínűleg ő panaszkodik 1335-ben *Rómában*, hogy a zsidók *Pozsonyban* zsinagógájokat egészen a konventi kápolna mellé építették, s *lárma*jok miatt a rendtagok nem végezhetik ájtatoskodásukat.

István (1340-1341) bele-egyezik, hogy *Hambatho Jakab*, *Miklós* és *János* a *hédi földet* 370 ezüst márkáért *Jakab comesnek* eladják; de *hűbéruri* jogait fen-tartja. *Telegdy Csanád esztergomi érsekkel* pedig oly szerződésre lép, hogy az érsek husz évre lemond a *csákáni tizedről*, ő meg évenként husz ezüst márkát fizet ennek fejében.

Ezen egyességből azt is megértjük, hogy *Csákánban* a XIV. században már nem rendtagok, hanem *jobbágyok* művelik a földet; mert nem az apátság, hanem a *jobbágyok* fizetik a tizedet. Pedig *házi kezelés* esetén az apátságnak lett volna kötelessége.

¹ Az említett családi levéltárban levő eredetit, 1293-iki kelettel, ugyancsak *Bunyitay V.* közölte az idézett műben I. k. 150—151. l.

² *Monumenta Vaticana Hungariae. Ser. I. T. II. p. 160.*

A pilisi apátok közül István az első, kinek pecsétje fönmaradt, 1340-ben okt. 3-án kelt oklevelén.¹ A sárga és meggy-szinű sodraton függő hosszúkás pecsét közepén apáti alak áll, pásztor-bottal jobb-jában. Körirata: S. FRTRIS. STEPHANI. ABBATIS. D. PELIS.

István apát pecsétje 1340-ből.

A pilisi konvent pecsétje 1341-ből.

Ugyancsak ezen és a következő évből² ismeretes a konventnek sárga és meggy-szinű sodraton függő kerek alakú pecsétje, melyen a Bold. Szűz, ölében az Üdvözítővel, mint a tenger csillaga látható. Körirata: S. COVENTUS. BE. MARIE. DE PELIS.

Vilmos (1343) Visegrádon húsz ezüst márkáért, nagy szükségben lévén, elad egy udvar-helyet.

János (1348—1354) nagyon érezhette már apátságának zilált anyagi viszonyait. Ezért akarja vissza-venni »bét«-i földjét, s utasítja vissza az érte járó évi bérlet-összeget, a két márkát. 1351-ben kiegyezik a pozsonyiakkal a Nagy-Duna melletti sziget ügyében. Egyed bozóki préposttal a maróthi birtok miatt folytatott perében vesztes fél, mert Drugeth Miklós országbíró annak ítéli meg a két eke alá való földet. De úgy látszik, még most sem nyugszik bele a dologba, mert a bozóki prépostsághoz tartozó, de bérben a saághi prépost kezén levő maróthi birtoknak jobbik felét valószínűleg még ő foglalta el önkényesen.

¹ Nagy: Anjoukori Okmánytár. IV. k. 44. l.

² U. o. IV. k. 115. l.

Talán még az ő, vagy utódja, *Henrik* (1358—1379)¹ idejére esik Nagy-Lajos királyunk pilisi látogatása is.

Nagy Lajos királyunk, a középkori vitézség és lovagiasság minta-képe, lelkében ápolt magasztos erényeivel bensőleg egyesítette a tiszteletet és hódolatot minden nagyság, tehát a hősiesség iránt is.

Ezért vonzódott szive oly erővel Szent-György lelkes alakjához, melyre csaták zajában a bizalom, békében a hála sugalmazásával függeszté tekintetét.

Ebből értjük meg, hogy mi sarkalta Nagy Lajost azon tette, melynek színhelye Pilis volt 1358-ban, június 14-én.

Ekkor ugyanis Lajos, minthogy a velencei és dalmáciai hadjáratok (1356—58) sikereit Szent-György felsőbb támogatásának tulajdonította, Pilisen kelt levelében a veszprémi egyháznak és káptalannak Gyimóth falut adta, azon kikötéssel, hogy a veszprémi székes egyház² körül elterült, faragott kövekből épült és művészi festményekkel ékesített Szent-György kápolnában, lelke üdveért naponkint egyszer misézzenek.³

Henrik apáti működése jó hosszúra nyúlik, — de mozgalmas is.

Szent-Györgyi Péter mesterrel szemben biztosítja apátságának a már elődei alatt megtámadott csötörtökhelyi vámot. Több kalászi nemes emberrel eredménytelenül pereskedik. 1361-ben évenkénti tiz márkáért bérbe-adja a pozsonyi ugynevezett száraz vámot, a vedriczi tornyot és a hozzá tartozó épületeket, mert elődei rossz gazdálkodása és gondatlansága folytán ez utóbbiak oly rossz karban voltak, hogy az apátság pénztárából nem futotta a fölépítés költsége. A mit egy pilisi apátról sem őriztek meg az adatok, — jobbágyai ügyében ítél. A hantai préposttal ennek Bér föld nevű birtoka mellett elterülő földre nézve békés egyességre lép. Bethil nevű földjén szőlőt létesít olyképen, hogy a szőlőt ültető jobbágyokat egyszer s mindenkorra fölmenti az összes adóktól, leszámítva a bor-dézsmát.

¹ Időközben lemondott; de ismét vissza-ült apáti székébe.

² Ebben őrizték Szent György vértanu fejelekljét. Bizonyítja ezt Lajos okiratának e helye: »cuiusque caput gloriosum pro thesauro perpetuo in Wesprimiensi ecclesia depositum veneratur.« *Magyar Sion* 1863-ik évfolyam. 893. l.

³ *Fejér*: Codex Diplom. Tom. IX. Vol. 2. p. 665. — *Magyar Sion*: 1863. évfolyam 892. l. — *Katona*: Historia Crit. Tom. IX. p. 238—9.

Nagy Lajos király követeként szerződést köt az acheni kápolnára nézve és kiviszi a király ajándékát képező kincseket.

Henrik apátnak, így sok oldalú elfoglaltság közepette még méltánytalankodásra is jutott ideje.

András czikádori apát ugyanis bepanaszolja V. Orbán pápánál.

A vád szerint Henrik apát megfosztotta apátságától, jóllehet ő Czikádor utolsó apátjának, a boldogult Bertholdnak törvényes utódja, s mint ilyen apátsága élén már évek óta állt; helyére meg, délvideki származása után, *Déli*-nek nevezett Frigyest, a czikádori konvent egyik tagját, erőttette be; s az apátság jószágából és kincseiből egyet is mást is magával vitt.

Később ugyan vissza-helyezte Henrik András apátot főpapi székébe; de ezután még erősebben bánt vele.

Világi karhatalmat alkalmaz ellene, foglyul ejti, elzáratja, majd megkötözve, titkon, ausztriai Szent-Keresztre, Kálmán atya-apáthoz kísérteti.

Mig András a hosszas fogság keserveit szenvedte, Frigyes újra beleült a czikádori apátságba.

Alig értesül V. Orbán a dologról, 1367-ben szeptember 3-án, megbizza a kalocsai érseket, a pozsegai cziszterczi apátot és a kalocsai káptalan kincstartóját az ügy megvizsgálásával és elintézésével.

A kérdés megoldását gyanítjuk. Henrik ugyanis lemondott apátságáról, és pedig, úgy látszik, — felsőbb rendeletre. Ekkor szerezte az *Ybs* nevű birtokot, és kapta mise alapítványkép a Stadekk családtól az »*arbesthal*«-i majort.

Az apátság ezalatt szánandó viszonyok közé jutott.

1373-ban november 8-án ugyanis már közel volt az anyagi bukáshoz. Az örvény széléről maga Nagy Lajos királyunk ragadta vissza. Fölismervén tudniillik a hanyatlás okait, siet akadályozó rendszabályokkal orvosolni a bajokat.²

Mint az apátság *különös kegyura* és gyámolítója semmisnek nyilvánítja a pilisi apátoknak a birtokok, földek, házak, épületek, halas-tavak s vámok elidegenítését, bérbe-adását és eladását, a jog

¹ *Fejér*: Codex Dipl. Tom. IX. Vol. IV. p. 75.

² U. o. Tom. IX. Vol. IV. p. 494.

feladását és átruházását, a szolgák és udvarnokok szabadon bocsátását tartalmazó intézkedéseit, melyek az ő bele-egyezése nélkül jöttek létre.

Ebből folyólag meghagyja, hogy mindazok, kiknek kezére, a pilisi apátságtól, ily réven jutott valamely birtok, föld, ház, épület, halastó, vám, vagy jog, békével és megnyugvással adják vissza ezeket az apátságnak; a szabadon bocsátott szolgák és udvarnokok pedig, bármily viszonyok között éljenek is most, térjenek vissza az apátság szolgálatába és teljesítsék kötelességöket úgy, miként Károly-Róbert király nyílt levele megszabja.

E rendelet nem maradt írott malaszt. De hogy az ősi állapotok megszilárdítása nagy dolog volt, s épen ezért nehezen ment, — elgondolhatjuk. S nagyon valószínű, hogy még Zsigmond idejében sem jutott a pilisi apátság összes régi jószágainak birtoklásához; vagy, ha kezére került is a birtok, jogát még mindig féltette.

Elárulja ezt Konrád *pilisi apátnak* azon szorgos gondoskodása, mely Zsigmond királytól, 1429-ben november 8-án, Nagy Lajos király 1373-iki intézkedésének megerősítését eszközli ki.¹

Támogatja e következtetést azon körülmény is, hogy névutódja, Konrád apát még evvel sem elégszik meg, hanem Zsigmond király halála után, 1439-ben január 8-án, az ő megerősítő levelét a budai káptalannal átiratja.²

Pár év leteltével Henrik ismét beleül apáti székébe, s ekkor az osztrák szent-kereszti cisztercieknek adja el mind a két ausztriai birtokot.

Henrik 1377-ben már a pozsonyiakkal bajlódik és keresztül viszi, hogy Nagy Lajos megtiltotta a pilisi apátság házainak megadóztatását husz arany forint erejéig. Majd meg Nykussal perlekedik a neszmélyi birtok után járó tartozás miatt. 1379-ben, kérésére, Nagy Lajos király megparancsolta a pozsonyi hatóságnak, hogy Jakab pozsonyi bíró fiát, Miklóst, az apátsággal szemben az igazságnak megfelelő eljárásra kötelezze.

¹ *Fejér: Codex Dipl. Tom. X. Vol. VII. p. 85.*

² *U. o. Tom. X. Vol. VII. p. 131. — Hevenesy: MS. az egyetemi könyvtárban. T. LXI. p. 129.*

Henrik megérte, hogy apátságán a Nagy Lajos-féle rendelet sokat segített. Hiszen, míg előbb mindenünnen anyagi zavarok fenyegették, — 1378-ban már 400 arany- és 400 ezüst-forint, majd meg 65 ezüst márka kölcsön is került tőle Jakabfi Miklós számára, kitől ennek fejében három házat vett át zálogba.

Henriktől két pecsét is maradt ránk.

Az egyik 1361-ből való.¹ Hártyáról függ le; hosszúkás alakú; közepén apáti alak áll, baljában pásztor-botot tartva; két válla mellett egy-egy csillag látható. Körirata:

S. FRATRIS. HENRICI. ABBATIS. DE. PELIS.

Henrik apát pecsétje 1361-ből

Henrik apát pecsétje 1367-ből.

A másik 1367-iki oklevélen² maradt fenn. Zöld viaszba nyomott hosszúkás alakú, teljesen gothikus jellegű pecsét, közepén apáti alakkal. Körirata:

S. FRATRIS. HENRICI. ABBATIS. DE. PELIS.

Az előbbi (1361.) oklevélről épségben függ le a konvent kerek alakú pecsétje is. Ugyanaz, melyet már István apát alatt (1340., 1341.) is használt a pilisi konvent.

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár. LXX. sz. a.

² U. o.: Oklevéltár. LXXVI. sz. a.

A konventi pecsét,¹ e szerint, állandó volt, — de az apáté a személylyel változott; habár lényegben ez is ugyanaz maradt. Mert már az 1200-ik évi nagy-káptalan kimondotta, hogy az apáti pecsétben mindenütt csak egy, pástor-botos alak legyen.² A ki ennek ellenére cselekedett, minden pénteken kenyéren és vizen böjtölt.

Az 1218-iki nagy-káptalan szerint, mindegyik apátnak csak egy pecsétje lehetett. Mint látjuk, Henrik ezen túl-tette magát.

A köriratban senki sem nevezhette magát pápai káplánnak, vagy Krisztus szegényei szolgájának, — hanem csak apátnak.³

Ha az apát meghalt, pecsétjét nagy gonddal kellett őrizni, nehogy valaki vissza-éljen vele.⁴

V.

Ulrik és János kormányzása. János atya-apát támogatja leány-apátsága ügyét; elküldi szerzeteseit tanuskodás czéljából a bél-három-kútiakhoz. A pilisi apát mint a szent-gotthárdi apátság atya-apátja. János állás-foglalása az egyházi szakadás idején. János pecsétje. Keresztély kormányzása, megjelenése a konstánczi zsinaton. A pilisi apát az esztergomi provinciába eső apátságok reformátora. Konrád és Hermann apát.

Ulrik (1380—1381.) nevét két ténye őrzi. Bele-egyezik egy vedriczi háznak eladásába, földes-úri jogának fentartásával; s mint királyi megbízott számon kéri a Nagy Lajos király által Achenbe küldött kincseket.

János (1384—1407.) A Jakabfi Miklóstól zálogba vett házak birtokába apátságát beiktatja. Mint atya-apát a bél-három-kúti apátságot, vagyis leány-apátságát támogatja. Szépen tanúskodik erről a következő eset:

Béli István fia, Péter, 1383-ban, a bélháromkúti apátság apátfalvi erdejéből, Konrád apát tiltakozásának figyelmen kívül hagyásával, több, mint tizenhét kocsi épület-ét kivágatott. Konrád panaszát, Egerben, még azon év május 21-én, személyesen terjeszti Mária

¹ 1218-ban a konventnek még nem lehetett saját pecsétje. (Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1218. nr. 4.)

² Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1200. nr. 6.

³ U. o. a. 1257. nr. 5.

⁴ U. o. a. 1258. nr. 3.

királynő elé. Nem is marad abban a dolog; mert a király távollétében, helyettese, János vajda, mint az apátság védője, a levágott fát az apátság számára behordatta.

Most meg Béli Péter panaszkodik a királynőnél a törtétek miatt. Mária az eгри káptalant küldi ki az ügy megvizsgálására és jelentés-tételre.

A káptalan eleget tesz a parancsnak. De a kitört zavarok megakasztották a dolgot. Midőn azonban Zsigmond király, a novigrádi börtönéből kiszabadult Mária királynéval, 1387-ben, Nagy Lajos kedves szórakozó helyére, Diós-Győrre érkezett, — fordulat állt be a dologban.

Béli Péter ugyanis a király és királyné jelenlétében törvénykező István nádor előtt, 1387-ben szeptember 24-én, oly értelmű panaszszal lépett föl, mintha Konrád apát vágatta volna ki az ő erdejéből s vitette volna el a tizenhét koci fát.

Konrád apát ekkor, a sok egyházi és világi főúrral egyetemben, szintén Diós-Győrött tartózkodott. A vád hallatára, személyesen adja elő a főntebb jelzett tény-állást.

A nádor látta, hogy az ellenfelek mindegyike sajátjának vallja a szóban-forgó erdő-területet. S mivel álláspontját egyik fél sem tudta okirattal igazolni, a nádor az eгри káptalant határ-járás tartására utasította oly értelemben, hogy, Gemházi Antal mester királyi ember mellé, kebeléből két tagot küldjön ki.

1387-ben szeptember 30-ikán, a felperes részére Széchy János mester, az alperes apát részére pedig András mester, mindkettő eгри kanonok, jelent meg a helyszínen. Ugyancsak itt látjuk, a királyi emberen kívül, a szomszédokat és határos birtokosokat.

A határt így együttesen megjárták; de a felek ellen-mondtak egymásnak. A vizsgálat vezetésével megbizottak úgy látták, hogy Konrád apát határ-jelzése természetesebb. Miért is e szerint jelelték ki a határvonalat, a peres területet megbecsülték, a feleket október 3-ikára a nádori bíróság elé idézték, s a nádornak az egész ügymenetről részletes jelentést küldöttek.

A megszabott határidőre mindkét fél személyesen megjelent. A nádor, tekintettel a hozzá küldött jelentésre, Konrád apátnak ajánlotta az esküt; olyképen, hogy az eгри káptalan megbizottain s a szomszédok- és határos birtokosokon kívül, Béli Péter részére

Béli Miklós, Béli Fehér László, Csenei Demeter és Péter, --- Konrád apát részére pedig Módos Miklós és János, Sennyei Balázs és János, Felbéli Mihály, Oslí Beke, Ómányi Demeter fia, János, Horti Bálint, Szederkényi János s Mogyorósi Tamás, királyi emberek valamelyike, 1388. febr. 19-ére, jelenjék meg a per alatt levő helyen, hol, a határjárás megejtése után, Konrád apát tizen-hatod magával, — kik nemesek, vagy fölszentelt szerzetes társai lehetnek — az általa mutatott határ-jelek valamelyike felett, esküdjék meg állításának igazságára. S ha ezt megtette, történjék meg a beiktatás. Záradékul azonban kimondotta a nádori végzés: ha Konrád apát nem teszi le az esküt, akkor a per Béli Péter javára dől el.

A megszabott napon és helyen, Sennyei János királyi emberrel, az egri káptalan küldöttjeként, Konrád apát részére András mester, Béli Péter részére pedig Mihály deák, a káptalan karpapja, jelent meg a szomszédok- és határos birtokosokkal együtt. Ezek valamennyien és Konrád apát is tizenhatod magával hozzájok csatlakozva, megkezdték a határt bejárni.

Ennek befejeztével, Konrád apát a szerinte törvényes határ-jelek egyikére állt; melléje pedig a következő fölszentelt cziszterci szerzetesek: Pilisről *Konrád könyvmásoló, Gusztáv, Miklós, Czézár, János és Márton*; Pásztóról Henrik, János és Tamás, Ercsiből János, Henrik és Frigyes; Bél-Háromkútról pedig Henrik és Móricz.¹ Ezután mind a tizenhatan leoldották övüket, levetették lábbelijöket, s fejük felett földet tartva föld- és határ-esküvel bizonyították, hogy a kérdéses földterületnek az apátság már régi birtokosa, s hogy az igazi határ ott nyúlik el, hol Konrád apát mutatta.

Erre Konrádot február 22-én bevezették a szóban-forgó birtokterületbe; az esztergomi káptalan írásban jelentette az ügy lefolyását a nádornak, ki még ezen évben a bél-háromkúti apátság előnyére hozott végérvényes ítéletet.

János pilisi apát idejében apátsága már Szent-Gotthárdon is gyakorolja az atya-apát jogát.

A szent-gotthárdi kolostorban István apát alatt, úgy sejteti ezt IX. Bonifácznak 1392-ik évi július hó 3-án kelt okirata,² tart-

¹ *Ipolyi*: A kunok bél-három-kúti apátsága. Arch. Közl. VI. XI. sz. okirat.

² *Monumenta Vaticana Hungariae. Ser. I. Tom. III. pag. 197. sq.*

hatatlan állapot fejlődött ki. Istvánnak válnia kellett állásától. Lemond tehát, s nyilatkozatát az atya-apát, *János pilisi apát*, elé terjeszti.

János, az ősi szokás és a római szék által helyben hagyott rendi szervezet erejénél fogva, él jogával, s mivel a lemondás »észszerű okokból« történt, beleegyeznek.

IX. Bonifác csak ezután veszi kezébe az ügyet. S miként már István apátsága idején szándéka volt, — hasznos és alkalmas egyént szemelt ki a megüresedett apáti székbe. E férfiú: Pál diákon, a szent-gotthárdi konvent vallásos érületű, példás erkölcsű s tudományos képzettségű tagja.

Kevéssel ezelőtt János egyénisége nagy megpróbáltatásnak volt kitéve.

Alig szabadult meg a római szék feje »babyloni fogság«-ából, már is egy új seb keletkezett az egyház testén: megkezdődött 1378-ban a nyugati nagy egyház-szakadás.

Két tábor jő létre. A józanabbak VI. Orbán, a törvényes pápa, körül tömörülnek; a heves vérű francziák VII. Kelemen név alatt választják meg ellen-pápájokat.

A megoszlás hullám-sodra a ciszterciek kolostorait is érinti. Így tehát a rend magyarországi családjai megpróbáltatás alá jutnak.

Az ellentétesség oly éles volt, hogy Zsigmond királyunk és vele együtt uralkodó felesége, Mária, helyén látták VI. Orbán törvényes utódjának, IX. Bonifácznak figyelmét felhívni.

IX. Bonifác erre László, szepesi (schavnikai) ciszterciei apáthoz levelet intéz, 1390-ben december 12-én¹ s elmondja, hogy Gellért, cabiloni egyházmegyei ciszterciei apát, ki Magyar-, Dalmát-, és Horvát-ország területén »generalis visitor«-ként működik, VII. Kelemen pápa hűve és követője. S ez okból megparancsolja, hogy ezután, a rendnek 1390-ben, szeptember hó 17-én, Rómában tartott egyetemes káptalana szerint, a visitori teendőket, míg újabb káptalan másként nem határoz, ő, a szepesi (schavnikai) apát, kit a pápai káplán cím is diszesített, teljesítse. Miért is a javítani valók megjavítása, az újításra várók megújítása, a szakadás bűnével terhelt apátok helyettesítése, ezek helyébe új választások elrendelése, a választás vezetése, a választott egyén megerősítése s mindazon

¹ Monumenta Vaticana Hungariae. Ser. I. Tom. III. pag. 103.

ténykedés végzése, melyek a rend szervezetéből folyólag a cis-terciumi apát és a nagy káptalan jogköréhez tartoznak, továbbá az ellen-mondóknak egyházi »censurá«-val sújtása teljesen őt illeti meg.

E levél éle *János pilisi apátot* nem érinti; mert ő IX. Bonifác, a törvényes pápa hive. Kétségtelenül igazolja ezt az, hogy két nappal az imént említett pápai levél keltezése után, vagyis 1390. december 12-én, a pilisi apát is kap IX. Bonifácztól felszólítást, mely hozzá mint »generalis visitor«-hoz a lengyel, porosz, slávoniai, livóniai, krakkói és az ezek szomszédságában levő cziszterczi kolostorok adózása ügyében érkezett.¹ Hiszen lehetetlen föltenni, hogy, ellenkező esetben, a római szék csak szóba is állt volna ez ügyben János apáttal.

János apát pereskedik Wethel és más pozsonyi polgárokkal, Kalázi Jakabbal, Monostori Berzethe Miklósnéval, a viaszt szállító szepesiekkel. Zsigmond király a vedriczi tornyot évenkénti 30 aranyforintért átveszi az apátságtól; de a vám továbbra is ezé marad.

János apáttól is van egy pecsétünk.² Mely évből való, nem tudjuk. Alakja hosszúkás; tisztára gothikus kivitelű. A közepén apáti alak áll, jobbjában pásztorbottal. Ez alatt pedig egy kisebb apáti alak térdel s kezében szintén pásztor botot tart.

Körirata:

S. FRATRIS.
JOHĀS. IV. AB-
BĀTIS. I. PELIS.

IV. János apát pecsétje.

Keresztély.

(1414—1421)
Pozsonyi vámszedői annyira zsarolnak, hogy Zsigmond király két ízben is rá-írt a vám-tulajdonosokra. De nem Keresztélyen múlt a dolog, mert ő ekkor hazánkon kívül, Konstanczban, foglalatoskodott, s így apátsága ügyeit közvetlenül nem intézhette. Helyettese,

¹ Monumenta Vaticana Hungariae. Ser. I. Tom III. pag. 105. Részletesen lásd e munkában a pápai megbízatások cím alatt.

² Magyar Országos levéltár: Act. Cam. Eccl. fasc. 68. nr. 67.

Frigyes perjel pedig nem tudott, vagy nem akart hatni vám-szedőire. Kevéssel ezután a székes-fehérvári polgárok biztosítják vámtól való mentességöket az apátsággal szemben.

Valószínűleg az ő ideje alatt jött létre azon határozat is, melynél fogva a cisterciumi nagy-káptalan 1411-ben megengedte, hogy a szent-gotthárdi és pilisi apátok szerzeteseik közül bárkit kiválaszthatnak arra, hogy őket és szerzetes fiaikat az egyetemes káptalannak fentartott esetek alól feloldozza.¹

Zsigmond királynak nagy érdeme, hogy a nyugati nagy egyház-szakadás megszüntetése igazán szívében feküdt. Az ő kezdeményezése folytán jő össze 1414-ben a konstánczi zsinat, melynek feladata volt a szakadás megszüntetése, Huss János eretnek tanainak kiűrtása és az egyház reformja.

Zsigmond, hogy tekintélyének egész súlyát mérlegbe vethesse, már mint megkoronázott császár akart részt-venni a zsinaton. A koronázás, sok nehézség leküzdése után, 1414-ben november 8-án, Achenben történt meg.

Jelen vannak itt hazánk egyházi és világi urai közül is azok, kik a konstánczi zsinatra indultak, egész kíséretökkel. Borbála királyné környezetét képezve érkeznek ide honfiaink, s a koronázás megtörténte után, a király vezetése alatt jutnak el Konstanczba, hol a zsinat már megnyílt.

Elgondolhatjuk, mily tekintélyes volt e menet. A zsinatra indulókat ugyanis már a fejletlen közlekedésügyi állapot, az utazás kényelmetlensége s a közbiztonság hiányos volta arra kényszerítette, hogy nagy számú kísérettel keljenek utra; a fény és pompa kifejtésére meg sarkalta őket azon törekvés, hogy királyunk mellett, Achenben, a külföld előtt minél felötlöbben tüntessenek.

E díszes társaságban, az érsekek és püspökök oldalán, pillantjuk meg *Keresztély pilisi apátot* is. A magyarországi cisztercziek közül

¹ Az osztrák szent-keresztii cisztercziek levéltárában: Rubr. 47. Fasc. 8. nr. 2. punctum 3-um: »Anno 1411 ex generali capitulo Cisterciensi abbati S. Gotthardi concessum est, ut in omnibus casibus capitulo generali reservatis semet medio monachi eligendi absolvi facere posset, idemque etiam alias regulares personas monasterii sui absolvere valeat; quod concessum est et abbati de Pelisio.«

egyedül ő van jelen a konstánczi zsinaton.¹ Szolgálatára hét embert visz magával.²

Nem sokára ezután, — 1422-ben, Keresztélyt újabb kitüntetés éri.

Az ekkor tartott cisterciumi nagy-káptalan mély megsomorodással jelenti ki, hogy a rendi fegyelem és az igazi szerzetes élet sok helyütt egészen eltűnt a rendi kolostorokból. S ennek okát a visitorok évenkénti vizsgálatainak elmaradásában és hanyag teljesítésében találja. Miért is minden országban és egyházi tartományban reformátort nevez ki és széles körű hatalommal ruház föl.

Ezek, a nekik adott jognál fogva, a területekre eső férfi- és nő-kolostorokat, ha a hozzájuk jutás nem jár veszélylyel, személyesen megvizsgálják, a helytelenséget megszüntetik, a tökéletlent megjavítják, a rendi szellem fönmaradását biztosítják; az apátot, ha megérdemli, méltóságáról leteszik, s helyébe ujnak választásáról és az önként leköszönő apátnak nyugalmi életéről gondoskodnak. Anyagi és lelki téren mindazt foganatosítják, amit a rend java megkövetel. Ha jónak látják, a rendi apátok közül egyet, vagy többet is magok mellé vehetnek, — sőt az egyházi bíróságok és a világi karhatalom támogatását is kikérhetik.³

S míg a nagy-káptalan minden egyes apáttól és szerzetestől engedelmességet követel a reformátorok iránt: addig az atya-apáti jogot is biztosítja. Mert ahol az atya-apát, a maga rendje-módja szerint, évenként látogat, ott a reformátor utja elzáródik. De még ha új apát választásának szüksége forog is fön, az atya-apát mindig jelen van, — hacsak két napi járásnál távolabb nem lakik.

De még itt nem állapodik meg a nagy-káptalan. Szigorúan utasítja a reformátorokat, hogy kényszerítsék az egyes apátságokat tagjaiknak fő-iskolákba küldésére. Hajtsák be az apátoktól adó-hátralékaikat. Ha megfizetik, nyugtassák őket; ha nem, — adjanak nekik határidőt, szükség esetén pedig foszszák meg az apátságtól. Szüntessék meg azon vissza-élést, hogy a szerzetesnek tulajdona legyen. A nagy-káptalanra nem menő apátokra minden elmaradásért kétszeres összeget rójanak. Tekintettel a háborús időkre és az utak bi-

¹ *Fejér*: Codex Dipl. Tom. X. Vol. V. p. 561. — Tom. X. Vol. VIII. p. 558.

² *Hardt Hermann*: Magnum oecumenicum Constantiense Concilium. Tom. V. p. 17.

³ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1422. nr. 1.

zonytalanságára, ezután egyes tartományok apátjai évenként jőjjenek össze, válaszszanak kebelökből egyet, a ki a nagy-káptalanon valamennyiök nevében megjelenik.

S mivel a nagy-káptalan, saját szavai szerint, reformátorokká oly egyéneket szemelt ki, akiknek arra-valóságáról már eleve meggyőződött, — nem kis dicsőség érte a pilisieket, midőn az esztergomi provincia reformátorában apátjokra, Keresztélyre ismertek.

Utóda, *Konrád* (1429—1431) alatt az apátság már anyagi bajokkal küzd; miért is szorultságában egy-némely javait pozsonyi polgárok kezére juttatja.

Hermann (1436) a csákáni tizedért, mely az esztergomi érseknek járt, cserébe adja Kis-Héreggh pusztát.

VI.

A »gubernator«-i intézmény. Konrád apát. Miklós gubernator. Hermann apát megváltik apátságától. A hanyatló apátságot Rosner Jodok új életre kelti. Hermann újra apát, de nem okul. Pecsétje. Ferencz és György apátok. Ez utóbbi önkényes, — nem apátnak való ember. Emberei — az ő parancsára — hatalmaskodnak a győri vámnál és a margit-szigeti apáczaik csabai birtokán. Mátyás király reform-törekvései. Az osztrák-szent-keresztli és az uj-belyi apát, mint a pilisi apátság vísitátorai. A főpapi kinevezés jog-gyakorlata hazánkban. István apát tiltakozása a pilisi apátság másra ruházása ellen.

Hazánk XIV. századi története több esetet tár elénk, midőn a szerzetes apátságok élére nem rendi tagok, hanem egyház-megyei (világi) papok kerülnek.

Ezen, úgynevezett »commendátor«-i, vagy »gubernator«-i intézmény legnagyobb részt káros hatással volt a kolostorokra. Mert a gubernátorok gondja leginkább a szerzetes javadalmak jövődelmére, nem pedig jövőjére irányult. Apátságuktól távol levén, a renddel és fegyelemmel keveset törődtek. Miért is a kolostorok belsejében zültségek és szellem nélküli élet honosodott meg.

A pilisi apátság jó ideig kikerülte ezt a végzetes atyai kormányzatot; mert *Konrád* (1439.) még a rendből való ember. De a XV. század közepe felé, 1444-ben ápril 24-én, már *Miklóst*, az egri segéd-püspököt (suffraganeus) találjuk mint »gubernátor«-t az apáti

széken, a mint Sarói Chech Lászlóval Szántó és Maróth ügyében kiegyezik.

Commendátoroskodása azonban legföljebb csak egy »lustrum«-ot számlál.¹ Utódja, *Hermann* (1444—1447.) már ismét cziszterci rendtag.

Bármily rövid életű volt is a commendátorság, hatása hosszabb ideig megmaradt; főleg oly apát alatt, mint Hermann, ki nemcsak elmulasztja kolostora bajainak orvoslását, hanem még újakat is szerez. Így satnyulnak annyira a viszonyok, hogy 1460-ban, valószínűleg Hermann apát helyébe, az apátság ujja-szervezése céljából, *Rosner Jodok* ebrachi (Frankonia, Bajor orsz.) perjelt hívják meg az apáti székre.

Az új apát kiváló férfiú lehetett, mert saját kolostorának élet-erőssé tevésén kívül, rá, mint az alsó pannoniai kolostorok visitátora-és reformátorára, ezek ügyeinek rendezését is bízta.²

Hermann ezalatt, úgy látszik vissza-vonultan élt. Mihelyt azonban apátsága, Rosner Jodok tapintatos kormányzása folytán, kiépült sorvasztó betegségéből, — vissza-került apáti méltóságába.³

Hermann (1464—1469.) azonban nem indul a jó példa után. Erélyes, józan s emberséges kormányzat helyett, örökösen pereskedik, huzza-vonja az ügyek lebonyolítását és hatalmaskodik.

Hermann apát pecsétje 1464-ből.

Kerek alakú, zöld viaszba nyomott pecsétje ránk maradt egy 1464-ik évi oklevélen.⁴ Közepén egy, deréktól fölfelé teljesen ábrázolt alak, vállán három águ szigonyt tartva, látható.

¹ 1439-ben jan. 8-án még *Konrád* ül az apáti székben; 1444-ben jul. 25-én pedig már *Hermann*.

² *Sellner: Brevis Notitia Monasterii B. M. V. Ebracensis. Romae. Anno 1739. pag. 213.* »Ad abbatiam Cisterciensem in Hungaria Pelisiensem ex Ebraco evocatus est circa annum 1460. Jodocus Rosner; de eo scribit Jongelinus (Notitia abbatiarum) lib. IV. fol. 43 »Anno Domini 1460. huic loco praefuit abbas Jodocus Rosner, assumptus ex Ebracensi in Frankonia coenobio, qui quoque ordinis Cisterciensis per inferiorem Pannoniam extitit commissarius et reformator.« Consonat huic Bruschius de eodem sic scribens: Jodocus Rosnerus, prior (scilicet Ebracensis) ad Pellisium Ungariae monasterium evocatur, ubi non abbas tantum, sed totius etiam ordinis reformator designatus est per inferiorem Pannoniam.«

³ Kézszel-foghatólag bizonyítják ezt azon okiratok (1444. jul. 25., 1447. febr. 14., 1464. máj. 3-iki kelettel ezen kötetben, az oklevéltári részben), melyeknek ugyanazon Hermann apát kezével írt eredetijét a pozsonyi városi levéltár őrzi.

⁴ Ezen kötetben: Oklevéltár CXXXII. sz. a.

Körirata:

SIGILL. FRTIS HERMANI ABBATIS D. PELIS.

Hermann lanyha kormányzása szomorú jövőnek volt kezdete. Bár utóda, *Ferencz* (1470.) igyekezett biztosítani apátsága jogait és javait, — rövid tíz év elteltével mégis annyira jutott a dolog, hogy *György* (1473—1479.) 18 márkát sem tud kilizetni.

Igaz, hogy ebben már Györgynek is van része; mert ő is kevés ember volt az apáti méltóságra.

Györi vámszedői, az ő és András zirczi apát unszolására, *Tánczos* András és Antal koppányi jobbágyokat súlyosan megverik. Apát-maróthi jobbágyai, az ő meghagyásából, *György* saághi prépost emberein hatalmaskodnak. Ribnik nevű föld miatt *György* préposttal, — s a kandeai hatalmaskodás miatt az ó-budai szüzekkel pereskedik. Jellem-képét teljesen kiegészíti a következő eset.

A Margit-szigeti apáczák bepanaszolták *Mátyás* király előtt *György pilisi apátot* és az ó-budai szüzeket.

Amazt azért, mert *Tinós* (Thynos) János, a pilisi apátság jászfalusi birtokán levő jobbágy, az ő biztatása, sőt egyenes parancsa folytán, maga mellé vevén Ó-Budai Nagy Tamást, csabai jószágukon az urasági épületet, 1476-ban, november 21-ike körül felgyújtották, s minden tárgyat és drágaságot, a mit csak találtak, magokkal vittek.

Emezeket pedig azon okból, mert *Tinnyén* lakó jobbágyaik, néhány perbáli (Perbar) emberrel társulva, az ő nóggatásukra, 1477-ben, jun. 15-én, fegyveresen és erőszakosan megrohanták ugyanazon urasági épületjüket Csabán; az itt talált *Kelemen* béres nyakára hurkot vetettek, megkötözték és kegyetlenül elverték; egy jól megvasalt kocsit darabokra vagdaltak; a mihez csak hozzá-fértek, tűzbe szórták; a béresek ruháját és élelmi szerét össze-szedték és a házak ajtaival együtt elemelték; sőt még a kutat is betemették.

Két nappal ez utóbbi eset után, *Mátyás* a székes-fehérvári káptalant bizza meg az ügy megvizsgálásával.

Ez *Kovácsy Jób*, királyi embert, a maga megbizottja, *László* pap, kíséretében küldi a hely színére.

Sok oldalú tudakozódás és vizsgálat után azon eredményre jutnak, hogy a vád minden egyes pontja valóságon alapul.

Mátyás már június 28-ikán értesül a dologról.¹

Hogyan intézkedett a királyi bíróság, nem tudjuk. Nagyon való-szinű, hogy, a hatalmaskodásra (actus potentiae) megszabott büntetéshez nyult, s birsággal sújtotta a jogtiprókat.

E szerint György, pilisi apát, erőszakos természetű ember alak-jában jelenik meg előttünk.

S a mi felötlő: György, az ó-budai apáczákkal egyértelműleg sérti meg a személyi és birtok-jog szentségét; holott apátsága az ó-budai szüzekkel már tiz év óta pereskedik.²

S valóban, adataink után ítélve, György nem is sok dicsőséget hozott apáti székére.³

Hiszen ép most említett pörét is oly könnyelműleg folytatta, hogy a törvényes idézést semmibe vevén, még csak meg sem jelent a tárgyalásra. Mikor meg e miatt megbirságozzák, kijelenti, hogy a kirótt összeg, a megszabott határidőre, nem telik apátságától.

Nem csupán erkölcsi, hanem anyagi bomlás jelei is ezek.

Hunyady Mátyás királyunk, ki a magyar királynak az egyházi ügyekre kiterjedő jogát érvényesítette, a ciszterczi rendre is kiterjesztette figyelmét.

Szemet szűrt neki azon meglazult fegyelem és tengődő élet, melyet néhány hazai ciszterczi kolostorban tapasztalt. Segíteni akart a bajon. Közli tehát észleleteit a cisterciumi egyetemes káptalannal, s fölkéri egyuttal, gondoskodnék a fölbomlás felé közeledő kolostorok reformálásáról.

A nagy-káptalan már 1478-ban⁴ elrendeli, hogy a reformálás alá eső kolostorok apátjai gondoskodjanak oly szerzetesekről, kik hivatásuk magaslatán állanak; s hallgassanak mindenben Mártonra, a minap még szent-gotthárdi apátra, ki a reformálás ügyét kezébe vette.

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CXLIV. sz. a.

² Ezen kötetben: »A pilisi apátság birtokai, birtok-perei, jövődelmei és kiváltságaik« című fejezetben »Pilis«-nél.

³ Ezen kötetben: Oklevéltár CXL. sz. a. ismét hatalmaskadó alakban áll előttünk.

⁴ »1478. Capitulum generale recognoscit, quod Matthias rex Hungariae ordinem Cisterciensium in quibusdam monasteriis miserabiliter languentem et pene extinctum restaurare cupiat; ideo capitulum generale committit abbatibus ibi denotatis, mittant religiosos viros restorationi ordinis aptos, audiendo in omnibus dominum Martinum, nuper monasterii S. Gotthardi abbatem, fidelem huius negocii prosecutorem.« Az osztrák szent-keresztii cisztercziek levéltárában. Rubr. 47. Fasc. 8. nr. 2. punctum 8.

Hogy a pilisi apátság testébe is mérges seb ette be magát, — tudjuk. Hiszen György utóda, Jodok¹ (1481), is a békás-megyeri esetben, mely nevét fentartotta,² nem épen vonzó alakban jelenik meg.

A pilisi apátok a cisterciumi apátnak és nagy káptalannak a XV. században, több ízben, hivatalos megbizottai (commissarii) voltak Magyarországra nézve. Ebből folyólag joguk és kötelességük volt a hazai cisztercezi kolostorokat megvizsgálni s bennök a szükséges változtatásokat és javításokat eszközölni. Saját kolostorukat azonban bármily vizsgálat alól fölmentettnek hitték. De mivel ezen utóbbi felfogásnak több kolostor kárát vallotta, János cisterciumi apát és a nagy káptalan tanácsosai (definidores) 1494-ben szept. 13-án,³ az osztrák szent-keresztii apátot bizták meg, hogy a pilisi apátságot vizsgálja meg, czélszerű s a rend szellemének megfelelő változtatásokat tegyen, a lelki s anyagi ügyeket rendezze, az apáttal és tagokkal az igazság követelményei szerint járjon el. Ezen kívül a pilisi apát oly értelmű utasítást kapott, hogy a szent-keresztii apátot kötelességének teljesítésében tanácsával és közre-működésével támogassa.

Szent-Jánosi Péter cisterciumi perjel, mint Jakab cisterciumi apátnak és a nagy-káptalannak teljes hatalmu megbizottja, szintén oly egyén kezébe akarván adni a kolostorok megvizsgálásának és reformálásának jogát, ki a szerzet szellemi és anyagi felvirágzásának biztosítója, — Mihály osztrák szent-keresztii és János a Szent-Háromságról nevezett új-helyi (Bécs-Ujhely) apátot nevezi ki, 1509-ben november 24-én, a pilisi apátság vizsgálója- és reformátorává. Ezen meghatalmazás szerint, három évenként megjelen-

¹ Nem lehetetlen, hogy ezen *Jodok* ugyanaz a már 1460-ban említett *Rosner Jodokkal*. Ezen felfogást támogatja az, hogy 1460 előtt és után ugyanazon Hermann a pilisi apát, s így Rosner Jodok apátoskodása 1460-ban csak Hermann időközi leköszönésével magyarázható; továbbá az is erősen hozzá-járul ezen nézet tarthatóságához, hogy a cisterciumi nagy-káptalan, Hunyady Mátyás király felszólítására, éppen ekkor gondoskodik az apátságok reformálásáról; miként pl. Szent-Gotthárd is 1481-ben kap új apátot Scholl Henrik személyében. (Magyar országos levéltár: Dl. 25259. sz. a.) Ha Rosner Jodok egyéniségét azonosítjuk az 1481-iki Jodokkal, akkor Jongelinus művébe (Notitia abbatiarum lib. IV. fol. 43) sajtó-hiba esúszott be, melyet a későbbi írók, kik valamennyien belőle merítettek, tőle vettek át.

² Ezen kötetben: Oklevéltár CXLVIII. sz. a.

³ U. o.: Oklevéltár CXLIX. sz. a.

hettek Pilisen a kolostor megvizsgálása, reformálása, megjavítása és szervezése céljából. Az apátot, ha megérdemelte, megbüntethették; sőt, ha vissza-élt állásával, le is csaphatták. Ha az apáti szék halálozás, leköszönés, vagy bármi más uton megüresedett, — a kánoni választás után, sőt ennek mellőzésével is, ők gondoskodtak alkalmas egyénről és ennek felavatásáról. A megerősítés joga azonban a cisterciumi apátot helyettesítő perjel kezében maradt; s a kolostor évi számadásait szintén ő vizsgálta át, hagyta helyben vagy vetette vissza. Azonkívül kikötötte Péter perjel, hogy a pilisi szerzetesek gyónásukat egyszer egy évben nála végezzék, ő pedig, ha netán a cisterciumi apátnak vagy az egyetemes káptalannak fentartott eset fordulna elő, ettől is feloldozhassa őket. Végül az apátságnak mindazon ügyére fentartotta az intéző jogot, melyeket személyes jelenlétekor neki lehetne és kellene végeznie.

Hogy a vizsgálatot tartó apátok minél sikeresebben járjanak el küldetésökben, Péter perjel szigorúan lelkökre kötötte a pilisieknek az engedelmességet; a vizsgálat vezetőit pedig világi karhatalom alkalmazására is feljogosította.¹

A szent-kereszti és ujhelyi apátok nem késték joguk gyakorlatával. Nehogy azonban utjokban, vagy feladatuk teljesítése közben valamely akadályra találjanak, II. Ulászló királytól biztosító iratot kértek. 1510-ben márczius 24-én már napvilágot lát az engedményt tartalmazó levél. E szerint az apátok akár most, akár később, nyugodtan bejöhetnek kíséretökkel Magyarországra; s míg a kolostor megvizsgálása és reformálása tart, sőt még haza-térő utjokban is királyi védelem alatt állnak.

Hazánk főpapjait a XI. században, valószínűleg, királyaink, nevezték ki. De Kálmán király 1106-ban lemond e jogról, s ezóta a káptalanok választották a püspököket és érsekeket. A XIV. század kezdetétől a római szék maga nevezte ki a nagyobb, sőt gyakran még a kisebb javadalmakra is az egyházi férfiakat. E jog-gyakorlat a XIV. század haladtával folyton szélesebb körre terjed, mig nem IX. Bonifác pápa alatt eléri netovábbját.

De már ugyanekkor megkezdődik a királyi kinevezés is. Így

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CLIV. sz. a.

Zsigmond királyunk már 1402-ben kinevez egyeseket kanonoki méltóságra.¹

Ezóta mindig jobban teret foglal a királyi kinevezés.

Hunyady Mátyás királyunk már mit sem akar tudni a pápai kinevezésről; ki is nevezi papjait az egyházi hivatalokra, sőt nem ritkán egy személyt többre is.

A mit Hunyadi Mátyás királyi méltóságának tudatában cselekedett, — azt a Jagellók kényszerűségéből nem egyszer túlozták is.

Tudjuk ugyanis, hogy Mátyás királyunk európai fényű palotájában Jagelló királyaink szinte éheznek.

Ezóta jól esik tehát a királynak, ha országának egyházi és világi nagyjai figyelmesek iránta, s hol így, hol amúgy segítetik. De az uralkodó sem maradhatott adós a viszont-szolgálattal. S mi lehetett volna alkalmasabb tér erre az egyházi javadalmak adományozásánál?

S valóban II. Ulászló király alatt látjuk is, hogy az egyházi javadalmak betöltése nem a jog elvei szerint történik. Kézzel fogható adatot szolgáltat ez ügyben azon tiltakozás, melyet *István* (1497—1512) pilisi apát, a budai-káptalan előtt, 1512-ben július 12-én, kifejezett.

István apát ugyanis előadta, hogy a cziszterczi rend apáti és egyéb állásai, a régi királyi kiváltságok értelmében, a rend, illetőleg az elöljárók bele-egyezése nélkül, még az uralkodó által sem ruházhatók senkire sem. S mivel II. Ulászló király a pilisi apátságot ennek ellenére is másnak akarta adományozni, sőt már oda is adományozta, — István apát saját, konventje és a rend nevében tiltakozott ezen eljárás, úgyszintén az ellen, hogy az apátság jószágait, terményeit és jövödelmét bármiféle idegen ember elfoglalja, birtokolja s eltulajdonítsa. Végül szót emelt² a rend bármely tagjának ily sérelmes dologhoz járulása ellen.³

¹ Okot erre az szolgáltatott, hogy IX. Bonifác pápa Zsigmond királytal szemben Nápolyi László ellenkirályt támogatta.

² Ezen kötetben: Oklevéltár CLVII. sz. a.

³ István apát hatalmaskodásának is maradt főnyoma azon kiegyezésben, mely, közte és az Ó-Buda fölötti pálosok között, ez utóbbiaknak földemesi pusztáján végbement dolgokra nézve létre-jött. „Inter Paulinorum conventum supra Veterem Budam et monasterium Pilisiense compromissum, racione componende certe litis, ob actus potenciaris predio Fedemes, comi-

*Stephanus Abbas pilisensis et
ad quendam capitulum*

István apát aláírása 1505-ből.

Utóda, *János* (1515—1541) a tőle örökölt pert, a magyarádi tó miatt, befejezi, — de nem sikeresen, mert a bíróság huszonöt márkában marasztalja el. S ez annál nehezebben eshetett neki, mert a pozsonyiak tartozásukat pontatlanul teljesítették.

*Johannes Abbas pilisensis
János Capellanus Regium*

János apát aláírása 1517-ből.

VII.

Politikai viszonyok Hunyady Mátyás király halála után. A török gyors megérkezése Mohácsról Buda alá. A pilisi apátság felgyujtása és egy rendtag elége. A ciszterciek bucsúja Pilistől. Menekülések osztrák Szent-Keresztre. Normann János törekvése apátsága helyének visszaszerzésére. Egyéb jószágát is menti és védi. I. Ferdinánd király alamizsnása lesz. Az 1254-iki oklevelet átírásban kiveszi. Halála. Sírfelirata osztrák Szent-Kereszten. Utóda Pylhyán János. A ciszterciek öröksége idegen kezekre száll.

A mint Hunyady Mátyás királyunk lehunyta szemeit, intézményei, melyek a hazai talajban mély gyökeret még nem vertek, bomlott kéveként hullottak szét. Az állandó adó felmondását nyomban követte az állandó hadsereg szétoszlása. A világhírű fekete sereg honvédó elemből zavargó tömeggé fajul. A nemesség, mely féltékeny volt jogára, ragaszkodik a hadi kötelezettséghez; mert

tatui Pilisiensi ingremito, per abbatem Pilisiensem patratos. Anno 1511.« (In elencho protocolli III. Budensis, idézve a Protocollum Budense III. 37. lapját; de a Protocollum Bud. III. a pozsonyi káptalan országos levéltárában ma már nincs meg.)

tudta, hogy ennek feladása karöltve járna a nemesi jog megszűnésével.¹ Érezte az ekkor élő nemzedék is, hogy kettőt kell megmentenie: az országot és az alkotmányt. Keresi is az ide vezető utat; de nem tudja megtalálni. Az egyiknek tehát bukni kellett. Bukott az ország, megmaradt az alkotmány, — nagy-áron, a mohácsi vész és másfél százados török járom árán.

Az 1526. aug. 29-iki mohácsi csata, s vele együtt hazánk sorsa tehát már 1490-ben, a nagy nemzeti király halálakor, el volt döntve.

A gyászos emlékü Mohács tereiről lángként nyomulnak a győztes török hadak az ország szíve, Buda, felé. Nem hódításvágy, hanem a zsákmányolás és pusztítás szenvedélye vezérli őket. Rabolnak, gyujtanak és ölnek tehát mindenütt, a merre megfordulnak. Legtöbbet szenvedős Buda és környéke. Így tehát a pilisi szerzetes család sem kerülhette ki a veszedelmet.

1526-ban szeptember 7-én a törökök már Budánál voltak. Innét pedig még az nap Pilisre érkezhettek és a kolostort, melyben egy fölszentelt rendtagot megégettek, fölperzselték, — írja György, a pilisi ciszterciek egyike, mint szemtanu.²

E szerint tehát a pilisi szerzetesek nem hagyták el könnyelműen otthonukat. Maradtak, a meddig lehetett; s csak az utolsó remény-sugár eltűnése után láttak hozzá — ha már nem későn — önéletök és legbecsesebb holmijok mentéséhez. Így maga György is, breviariumán³ kívül két aranyozott ezüst kelyhet és egy arany

¹ *Salamon Fer.:* Magyarország a török hódítás korában. 55. l.

² Anno Domini Millesimo quingentesimo vigesimo sexto, in Vigilia Nativitatis Marie, venerunt severissimi turce civitatem in Budensem regalem, post stragem factam, qua succubuerunt ungarí, rege ipso clementissimo, Lodowico nomine, waiwoda Johanne occasione (így) dante. Qui quidem rex inventus est in paludibus miserrimeque sepultus; monasterium eciam nostrum cum conpluris (így) aliis combusserunt. unus patrum nostrorum in monasterio combustus est. Hec ego conscripsi frater Georgius Pelisicasis professus, videns, intelligens, futuraque ingemens — — cum fratribus secularibus vero — — in cuius rei testimonium exportavi duos calices argenteos deauratosque, unamque casulam albam, cruce aurea decoratam, sine aliis utensilibus, pro necessitate ex Pestino — percepi mutuo a reverendo in Christo patre domino Wilhelmo novem talenta monete usualis Wiennensis. Pro quibus — — — — quittanceiam, seu cartulam meo sub nomine, proprioque scripto signatam ac roboratam. Wiene hec facta sunt. in Curia Sancte Crucis; rei in testimonium Wolfgang civis, haudnon Udlricus, dispensatores eiusdem domus, aliorumque extraneorum, que dicta sunt; Michael de Pelisio Posoniensis civis, frater Jacobus de Paradiso, frater Petrus monachus professus de Pastro. (Az osztrák-szentkereszti ciszterciek könyvtárában a 226. számú codex legutolsó lapján.)

³ *Heimb:* Notitia historica de ortu et progressu abbatiæ ad S. Gotthardum. pag. 35.

keresztel ékesített mise-ruhát vett magához szükségletei földözésére. Normann János apát pedig több okiratot, arany és ezüst tárgyat vitt magával; s ezeket utközben, Pozsonyban, megőrzés céljából, egyik jó emberének, Cayro Simon pozsonyi polgárnak adta át térítvény mellett.¹

A menekülő rendtagok nehéz szívvel bucsúznak szent hajlékjoktól; szorongó lélekkel kezdik meg a száműzetés keserű kenyerét; a szem-határnál még egy »Isten hozzád«-ot akarnak rebegni, de elnémul ajkuk, s könnyzapor ered szemeikből, azon tűz-tenger látára, melynek fényéhez az értékes anyagot ők gyűjtötték és hamvai mégis az ő földi boldogságukat földik be örökre.

A hajléktalanná lett pilisiek, Normann János apátjokkal élőkön, osztrák szent-keresztii testvérjeiknél kértek befogadást. Vilmos apát és konventje megnyitják előttök kolostoruk ajtaját s második ott-hont készítenek számukra.

Vilmos apát György pilisi szerzetesnek még bécsi árfolyam szerint számított kilencz talentumnyi kölcsönt is ad. György viszont kötelezöt állit ki, melyet hitelesítés céljából, Bécsben, a szent-keresztii kuriában, aláirt: Wolfgang polgár és Ulrik, mint felügyelői a kuriának; Pilisi Mihály pozsonyi polgár, Jakab paradicsomvölgyi, és Péter pásztói szerzetes.²

II. Lajos király halála két pártra szakította hazánkat: megkezdődött az ellen-királyok küzdelme. E pillanat óta a békés otthon sem nyujtott biztosságot; még kevésbé lehetett tehát kilátás új otthon teremtésére.

János apát azonban még mindig reménykedett, — bizott I. Ferdinánd király pártolásában. De hasztalan. Hiszen I. Ferdinánd még saját lábát sem tudta elég biztosan megvetni magyar földön; hogyan tudott volna tehát másokat vissza-adni jogos sajátjoknak?

János apátot, szenvedéseért, kárpótolta némileg a királyi kegy; mert osztrák Szent-Kereszthen levő sir-felirata szerint, I. Ferdinánd

¹ Zirczi apátság levéltár: Act. Abbatiae Paszto. Fasc. 29. nr. 19; és III. 299. sz. Lit. A. nr. 3.

² Nem osztozom *Janaushek* felfogásában (Originum Cisterciensium Tom. I. pag. 131—2), mely szerint paradicsom-völgyi apátság (Abbatia de Valle-Paradisi) csak Spanyolországban létezett. Ellen-mond ennek Jakab paradicsom-völgyi szerzetes szereplése Bécsben és az ezen című apátságnak adományozása Magyarországon egyházmegyei papok számára a mai napig. Volt tehát hazánkban is paradicsom-völgyi apátság.

király alamizsnásává nevezte ki. Ezóta, természetesen, Bécsben, a királyi udvarban tartózkodott.

János apát, ha már apátsága székhelyének, Pilisnek, és környékének vissza-szerzéséről le kellett mondania, — menteni igyekezett, a mi még menthető volt: Pozsony vármegyei birtokait és vámjövödelmeit.

Pozsonynak úgy bel-, mint kül-városában többen akadtak, kik a pilisi apátság házaitól és szölleitől járó bérlet-összeggel adósok maradtak. János apát I. Ferdinánd király elé terjeszti a dolgot.

I. Ferdinánd 1533-ban ápr. 16-án¹ kiadott rendeletében utasította a pozsonyi bírót és esküdteket, hogy a város birtok- és adó-könyveiből készítessenek lajstromot, melyet tájékozás céljából küldjenek meg az apát számára; továbbá az adósokat szorítsák tartozásuk letörlesztésére.

A kérdéses regestrum 1536-ban létre is jött.²

Majd meg a pozsonyi káptalanhoz fordul s IV. Béla királynak a pilisi apátság birtokait és jövödelmét részben tartalmazó 1254-iki oklevelét átiratban kéri.

A pozsonyi káptalan, méltányosnak találván a kérelmet, teljesíti; s a kérdéses oklevelet 1535-ben febr. 26-án kelt átiratában³ ki is adja Normann János apátnak.⁴

Normann János apát nevével többé nem találkozunk okleveleinkben. Mikor halt meg, — biztosan nem tudjuk; de hozzá-vetőleg megállapíthatjuk.

Bethlenfalvi Thurzó Elek országbíró és királyi helytartó ugyanis, 1541-ben szept. 26-án kelt levelében,⁵ megparancsolja Pozsony-város hatóságának, hogy a pilisi apátság számára, Pozsony városa vagy a pozsonyi polgárok részéről, esedékes összeget az általa kinevezett s őfelsége által megerősített pilisi apát, *Pythyan János*, kezeihez juttassák.

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CLXI. sz. a.

² Erről, tartalma folytán, a második kötetben szólok.

³ Ezen kötetben: Oklevéltár CLXII. sz. a.

⁴ János apát ezen oklevélben *királyi káplánnak* (capellanus regie maiestatis) neveztetik. 1517-ben nov. 2-án János pilisi apát szintén így nevezi magát. Tehát kétségtelen, hogy ugyanazon személyről van szó mind a két oklevélben.

⁵ Ezen kötetben: Oklevéltár CLXIII. sz. a.

Normann János tehát 1541-ben szept. 28-án nincs már többé életben. De nagyon sokkal előbb nem is halhatott meg; mert akkor érthetetlen volna, miért halasztotta az országbíró az új pilisi apát kinevezésének közlését a pozsonyiakkal Szent-Mihály előtti napig, vagyis a fél-évi fizetés határ-idejéig. Biztos adatul fogadjuk el tehát, hogy Normann János az 1541-iki év folyamán halt el.

Hol szenvedett ki, — nincs tájékozó adatunk. De hogy hült tetemeit ausztriai Szent-Kereszten fogadta az anya-föld kebelébe, — kétségbe vonhatatlanul bizonyítja ottani sírfelirata:¹

Quisquis in hunc cupidos tumulum convertis ocellos,
Fortassis rogitas, saxa quid ista velint?
Hac tegitur terra Nortmannis natus in oris
Abbas, qui quondam Pelisiensis erat.
Fecit egestatis quem Ferdinandus alumnum,
Virtutis noscens stemmata clara suae.
Invida sed durae ruperunt fila sorores.
Non moritur: cineres terra habet, astra animam.²

¹ Erről írja *Heimb* (Notitia de ortu et progressu abbatae ad S. Gotthardum pag. 155): »veroque admodum simile videtur . . . nec alterius, quam Joannes huiusce, Pelisiensis abbatis esse epitaphium, in templo nostro claustrali repertum.« *Heimb* keveset mond. Nem csak nagyon valószínű, hanem teljesen bizonyos, 1-ször az, hogy ezen sírkő Normann János pilisi apaté; hiszen a sírfeliratban határozottan olvasható, hogy a sírban nyugvó pilisi apát normann föld szülőttje; 2-szor az, hogy Normann János apát volt az, ki a mohácsi vész idején menekülni kényszerült; mert — mint imént a jegyzetben állítottam, — 1517-ben nov. 2-án ugyanazon János a pilisi apát, a ki 1535-ben február 26-án. Ez utóbbi évben pedig Normann Jánost nevezi meg apátul az okirat.

² E sírversre nézve *Rosenthal* munkájában (Actio sacri Ordinis Cisterciensis) a 7-ik oldalon ezt olvassuk: »Abbatis cuiusdam huius (Pelisiensis) monasterii sed anonymi epitaphium legitur in ecclesia abbatae Sanctae Crucis in Austria.« E szerint *Rosenthal* idejében, pedig ő munkáját 1649-ben adta ki, még olvasható volt a sírirat Szent-Kereszten, Ausztriában.

Heimb osztrák szent-keresztii cisztercezi meg 1764-ben napvilágot látott művében (Notitia historica de ortu et progressu abbatae ad S. Gotthardum), a 155-ik oldalon, így nyilatkozik: »epitaphium, in templo nostro claustrali repertum, quod tale est« etc. Ezen szavakból pedig azt értjük meg, hogy *Heimb* idejében, 1764-ben, még szintén olvasható volt az ausztriai szent-keresztii kolostori egyházban talált sírkő felirata.

1890-ben augusztus hóban, Normann János halála évének kinyomozása céljából személyesen mentem el Szent-Keresztre. A helybeli rendtagok testvéri szivességgel kalauzoltak kolostoruk és templomuk minden részében, hol feliratos sírkő csak létezik. De Normann János sírkövére nem akadtunk. Templomi átalakítás alkalmával biztosan kivették helyéről; s ma valószínűleg egyike azon sír-köveknek, melyek a káptalan-házban és előtte a folyosón a kövezetet képezik.

A pilisi czisztercezi apátok sorát dicsően zárja be Normann János erényes alakja. Benne és vele a czisztercezi rend kebeléből levő apátok kihalnak.¹ Idegen kezekre száll az ősi örökség! S ezzel új világ-nézet és új történet kezdődik.

VIII.

Az apátság romjait elbordják. Az ásatás kilátásban. A rom-kövek megörökítése képből és biztos helyre szállításuk. Össze-hasonlítás a békéscsaba-küti templommal. Az apátság helyének megválasztása. Az első berendezés. Az apátságok elnevezése. Az átmeneti stíl behozatala hazánkba. Az építkezés egyöntetűségének oka. A cziszterciek alap-elve az építkezésben. Egyházaik alaptervezeete. A kereszt-hajó. Az egyenes záródás. A páros kápolnák. A középső hajó aránytalan hossza. A boltozás. A tetőtorny. A harang. A templom nincs. Triforium. Szent Bernárd az egyszerűséget hangsúlyozza az építkezésben. A színes ablakok. A fal-festményt tiltják. Fa-kereszt engedélyezése. A belső díszítés: vonal, levél-csomó és levél-füzér által. A portálé. A padozat. Temetkezés a templomban. A nők kizárása a templomból. Az egyházi edények és ruhák egyszerűsége. Egyházaikat a Bold. Szűz tiszteletére avatják föl. A czisztercezi kolostor beosztása.

A pilisi apátság történetének részletes tárgyalása, a czisztercezi rend belső szervezetének általános körvonalaiból ezen apátság életének is kidomborítása után, tetőzetül, nemes feladatként várakoznék rám a pilisi egyház és kolostor rajzolója műtörténeti szempontból. De sajnos, a szintér, melyre az apátságot sok-oldalú egybevetés után helyeztem, ma már a részben elhordott alap-falakat is földréteg alá rejtve örzi, mást mit sem mentvén meg számunkra az egykor oly híres apátság egyháza- és kolostorából. A török nemcsak fölperzselte, hanem a faragott kövekből alkotott műemlék részeit, a hó-

A káptalanház (capitulum) vasajtaján levő tábla mindenkit meggyőzhet, hogy a szóban forgó sírfelirat csakugyan nem található. Mert a »Verzeichniss der vorzüglichlich allhier begraben liegenden Personen« című tábla III. rovatában, melynek ilyen felirata van: »Deren Begräbniss allhier aus Urkunden gewiss, die Begräbniss-stätte aber unbekannt ist« — a 21-ik szám alatt ez olvasható: »Johann abt zu Pils in Ungarn.« Szóval, János pilisi apátot ausztriai Szent-Kereszten temették el; de sírfeliratának ma már nyoma veszett.

1 . . . . »per ultimum e familia Cisterciensi dominum abbatem Joannem Normannum« Zirczi apátsági levéltár: Liber sub nr. 40. pag. 106.

doltság idején, jó részben, Esztergom várának erősítésére használta fel.¹ A mi pedig még helyben maradt, idővel a pilis-szent-kereszt-i templom és házak falaiba került s ma is vakolat alá rejtőzve várja a kort, melyben, még egyszer napvilágra jutva, kegyeletesebb lelkekre akad, mint a kik, barbár meggondolatlansággal, hosszú némaságra kárhoztatták, s így a mult nagyságának hirdetésében megakadályozták.

Mint magyar ember mélyen megszorodtam lelkemben a hazai művelődés egyik gyújtó pontja kialvásának szemléleténél; hozzá mint cziszterczi szerzetes csak könyezhettem azon gyászos örökség láttára, mely a sirjokból új életre kelő ősök emlékének kívül alig tárt elém egyebet!

Honfiúi bánatom közben, ásatásra gondoltam. De az apátság területe, mely ma részben szántóföld, nem a cziszterczi rend birtoka lévén, a keresztül-vitel nehezebb volt az elhatározásnál. S így bár egyelőre függőben maradt a dolog, nem mondtam le a tervről, hogy a jelenlegi tulajdonos — a vallás-alap — ügyeit intéző magy. kir. vallás- és közoktatás-ügyi miniszteriumnak haza-fias nagylelkűségéből folyó engedélye esetén, az egyház és kolostor alap-falait valamikor még kiemelem sötét rejtekeikből.

Ha már az apátság színhelyéről üres kezekkel kellett távoznom, biztatott még a gondolat, hogy talán Pilis-Szent-Kereszten egy vagy más nyomra rá-akadhatok. S reményemben nem csalódtam. Részint udvarokban, részint gazdasági épületeknek egyik oldalról vakolatlan falában néhány darab kőre bukkantam. A megszerzett épület-részleteket, Budapestre hozatván, autotypikus képben s mű-építészetileg fölvelt rajzokban örökítettem meg, — miként ezen kötetben láthatja az olvasó. S mivel a pilisi apátságnak egykor izléses épületét ma csak ezen néhány rom-darabban² szemléljük, — drága kincsünket, s így

¹ Zirczi apátsági levéltár. III. 288. sz.

² Őriznek ugyan Zirczen még ma is egy nagy kulcsot, mely egykor a pilisi apátság valamelyik ajtaját nyitotta és zárta. De hogy a kolostor fő kapujának, vagy pinczéjének kulcsa volt-e, — nem tudhatni. Zirczre jutásáról rendünk egyik legéltesebb s ritka tudományú tagja, Szvorényi József, kérdésemre imígyen ír: »A 30-as évek végén . . . turkáltak a rom kövei között. . . . Így került a nagy rozsdás kulcs napfényre, s valamely uton a fehérvári püspök, br. Barkóczy László kezébe, ki jó barátjának, Villax apátnak, mint a pilisi zárda kulcsát, aján-dékozta azt. Rá lehet-e fogni, hogy csakugyan az volt, ehhez több kellene, mint a mennyit róla én tudok. Egy apáti kolostorban több nagy kulcs foroghat . . . (1890-ben márcz. 10-én saját-kezüleg hozzám intézett levelében).

gondoskodásunk kiváló tárgyát képezik. Ezért jutnak el Zirczre, hol egyuttal a pilisi apátságnak is czimét viselő zirczi apát ör-szemei mindenkor megvédik az elkallódástól.

Bármily csekély is a pilisi apátságból ránk maradt emlékek száma, az épület stíljének megállapításánál mégis biztos alapul szolgálnak s lehetővé teszik az össze-hasonlítást a cziszterczi rend egyéb alkotásaival és építkezésének rendszerével. S ezen irányu buvárlataimban kezemre járt, hogy az egyetlen hazai rendi műemlék, a bél-háromkuti, másként apát-falvi, melyet szak-avatatlan kezek pár évvel előbb újítás alkalmával bevakoltak, de stíl-szerűségéből egészen kivetkőztetni még sem tudtak, — a pilisi apátság atyáskodó vezetése alatt, a pilisi után néhány évtizedre készült; s így teljes biztossággal kimondható, hogy a két apátság mindegyikét azonos stílben építették, — amit a megmaradt romok is kétségtelenül bizonyítanak. Eredményesíté kutatásomat még a szigorú egyöntetűség, mely, miként már több ízben hangsúlyoztam, a rendi intézmények mindegyikénél, még az építkezésnél is erős vonásokban domborodik ki.

S így a pilisi romoknak az apátfalvi templommal a helyszínén és elméleti uton történt össze-vetése, s a rendi építkezés szellemének és természetének tanulmányozása után, megkísérlem a hazai cziszterczi, s így a pilisi építkezés képét pár vonással rajzolni.

A mint új apátság alapítása jó szóba, az atya-apát két apát társával megvizsgálja az új kolostor helyét.¹ Völgy, folyó, művelésre alkalmas föld, erdőség s félre eső hely alkalmas terület a letelepedésre, — miként a pilisi apátság színhelye is igazolja. A nagy, hajózható folyók mellékét kerülük; a kisebbnek pedig rendszeren bal partján ütik föl otthonjokat. A benczések kedves tartózkodó helyét, a hegyet, csak elvétve, — midőn t. i. helyökre mennek, vagy esetleg valamely főurtól vár-szerű teret kapnak lakásúl, keresik föl. Városba meg egyáltalán nem mennek.² Az új apátságnak a másiktól legalább tíz francia mértföldre (leuca) kell lennie.³ Ha valamely hely nem bizo-

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1134. nr. 30.

² Egyedüli kivétel p. o. a régi Németország területén a Szent-Háromságról czimzett wiener-neustadti apátság.

³ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1134. nr. 6.

nyul alkalmasnak az állandó tartózkodásra, ott hagyják s máshova vonulnak, — miként gyanításunk szerint Zirczcel is történt.¹

Az első megszálláskor rendszeren csak ideiglenes, fából készült lakásokat szerveznek. Kis kápolna (oratorium), alvó-terem, (dormitorium), ebédlő (refectorium), vendég-szoba és kapús-lakás már mindenütt készen van, a hova az *egész* konvent bevonul.² Tizenkét tag élökön a tizen-harmadikkal, az apáttal, első lakói a kolostornak. A konvent később sem állhat kevesebb tagból.³ Az apátság alapítását is rendszerint azon pillanattól számítják, midőn a konvent a felsorolt helyiségekbe vonul.

A fa-alkotmány helyett csak később kezdenek kő-épület emeléséhez, ha a vidéket a megélhetésre alkalmasnak találják. Az 1267-iki nagy-káptalan meg már megköveteli, hogy a letelepedés előtt kiváló figyelemmel legyenek a kolostor tulajdonába eső birtok mennyiségére is.⁴

Az apátság nevét völgy (Clara-Vallis), folyó, forrás (Trium-Fontium de Beel), erdőség, hegy (pl. Pilis), valamely szent (Szent-Gotthárd), a Boldogságos Szűz (Mária-hegy), vagy valamely symbolum (Heiligen-Kreuz) után nyerte.

A ciszterciek hazánkba Francia-országból jöven, a XII. század óta itt már divatos csúcs-íves stíl ismereteit is magokkal hozták, s ezért jönnek létre alkotásaik a románból a csúcs-ívesbe átmenő, vagyis az úgynevezett *átmeneti* stílusban.

Építkezésekben egy alapszabály van: *az egyszerűség*.⁵ Ennek keretén belől azonban sok-féle irány fejlődhetett volna ki, ha az egyöntetűséget lépten-nyomon nem hangsúlyozzák, s a rend belső szervezete közre nem működik.

Hiszen az évenkinti nagy-káptalan tagjainak a gyűlésben s a kölcsönös érintkezés közben sokszoros alkalmok nyílt a rendi szokásos építkezés-mód megismerésére, nézeteik tisztázására s izlésök fejlesztésére. S mi több, utközben számtalan rendi kolostorban szál-

¹ Németországban több eset van rá, — mint Riddagshausen és Marienstadt története beszéli. (*Jongelin*: Notitia abbatiarum Ord. Cist. *Dohme*-nél: Die Kirchen des Cistercienser Ordens in Deutschland. S. 20—1.)

² Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1134. nr. 12.

³ U. o. a. 1189. nr. 3.

⁴ U. o. a. 1267. nr. 2.

⁵ U. o. a. 1192. nr. 16.

ván meg, mindenütt láthatták az egyházak belső berendezésében és ékesítésében nyilvánuló azonosságot, s a motívumokban a közel rokonságot. Sőt nagyon természetes, hogy ily tapasztalatok után minta-képet alkottak magoknak, s ha építkezésre került a dolog, életet is iparkodtak neki adni.

Ugyaníly szerencsés helyzetben voltak a visitátorok, kik, bár szűkebb körben, de mégis módját ejthették, s nem is jó kedvökből, hanem kötelességből, az apátsági összes épületek megvizsgálásának, — s így szinte vérökbe mehetett a rendi építkezés ismerete.

Az egyöntetűség fenmaradására azonban leghathatósabban közreműködött azon intézmény, hogy a rend kebelében építő-mesterek is voltak. Az építkezés tanait előadó iskolának ugyan nem akadunk nyomára, de a rendi építő-mesterek létezése meg tény. Ilyen volt *Achard* újoncz-mester, kinek vezetése alatt készült, Szent Bernárd korában, a legtöbb francia- és német-országi kolostor.¹ 1207-ben meg Jordan és Berthold konvent-tagok megkészítették walkenriedi kolostoruk terv-rajzát, melynek alapján alig két évtized múlva a mű-értő Henrik apát foganatosítja az építkezést. 1240-ben Bado rendtag hozzá-fog a loccumi egyház fölépítéséhez; 1250-ben meg Wigand, szintén a rend kebeléből, »Georgenthal«-ban »magister lapidum«, építő-mester, névvel fordul elő.

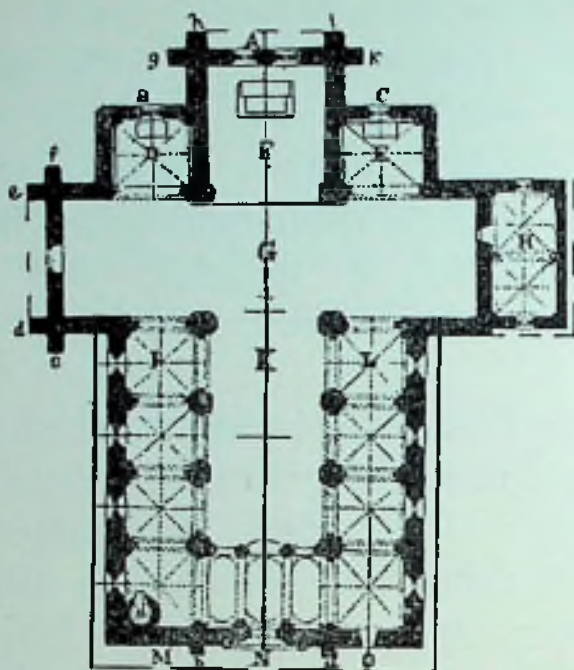
Ily tényezők magyarázzák meg azon jelenséget, hogy az összes ciszterczi egyházi épületeket *néhány* alap-formára visszavezethetjük.

De a ciszterciek, bár görcsösen ragaszkodtak a lényegben mindahhoz, amit rendi jellem-vonásnak ismertek, nem zárkóztak el a helyi izlés elől sem. Azonban nem ők hódoltak meg neki, hanem ezt hódították meg magoknak, fölvevén s beolvasztván rendszerökbe, s így teljesen asszimilálván magokhoz. Ilyképen születnek meg építkezésekben a »provincialismus«-ok, a rendi szervezet által követelt lényegbe szinte föltűnés nélkül bele-illesztve.

¹ *Dobme*: Die Kirchen des Cistercienser-Ordens in Deutschland. S. 34.

A czisztercziek egyházainak alap-idoma: a *latin kereszt*.¹ (1. ábra.)

Ebben is alapelvök, — az egyszerűség jut érvényre. Mert egyházaik ennél-fogva szabályosan, a részeknek természetes alakulásával s könnyed áttekintésével épülnek. S mivel az alap-tervezet lényegbeli kérdés, nem fogadják el a hazánkban divatos ízlést,

1. ábra. A czisztercziek bél-három-küti egyházának alaprajza.

mely nemcsak a román, hanem még a csúcs-íves egyházakat is, alig egy-két kivétellel, *kereszt-hajó* nélkül követeli.² Náluk rendszerint van kereszt-hajó; (G.) a kivétel ritka. A hosszanti hajók száma pedig majdnem mindig három. (I. K. L.)

A hajóknál a félkörű oltár-hely, apsis, hiányzik; mert a hajók végét *egyenes fal* zárja be. (A. B. C.)³ Ezt azért alkalmazzák, mert az egyszerűséget leginkább az össz-épület tömegében (massa) igyekeznek érvényre juttatni.

Az egyenes oldalú záródás mellett azonban ragaszkodnak a *kápolnákhöz* is, melyekre nekik, csendes miséik s magán áhítatuk végzése czéljából, szükségök volt.⁴

Ők ugyanis még Francia-országból elég jól ismerték az úgynevezett *sugár-kápolna rendszert*, melynél fogva a szentély körül való-

¹ Az 1. ábra Ipolyinak »A kunok bél-három-küti apátságáé« című monografiájában nyilvánosságra hozott alaprajza után autotypiai uton készült.

² A pécsi, kassai, pannonhalmi székes-egyházak érthetően beszélnek ezen ízlésről. A többi műemlékre nézve pedig biztos utasítással szolgál: Ipolyi: A deák-monostori XIII. századi román Basilika című monografiája. 46—49. l.

³ Van ugyan rá eset, hogy apsisra is akadunk, mint pl. Clara-Vallis, Pontiniacum, Morimundus, St. Germain, több német, morva és osztrák apátság egyházánál tapasztaljuk; de ez az általános törvényt nem dönti meg, — hiszen exceptio firmat regulam.

⁴ Otte: »Geschichte der deutschen Baukunst« nyomán elfogadja ezen nézetet tudós Ipolyink is: A kunok bél-három-küti, másképp apátfalvi apátságáé című monografiájában, (Kisebb Munkái IV. k. 381. l.) melyet e tárgyban több helyütt követek.

ságos kápolna-koszorú futott végig. S mivel a kápolnákat minden áron meg akarták tartani, saját rendszerökhöz kellett őket alkalmazni. Így születnek meg a *páros kápolnák*. (D. E.) Vagyis a kereszt-hajó keleti oldalán, a szentélytől jobbra és balra, sőt a nagyobb alkotásoknál keletre is, párosával huzódnak el a kápolnák. A bél-három-kúti egyháznál két ily kápolnával találkozunk. A pilisi egyház mindenesetre nagyobb szerű volt ennél; s így bizvást föltehető, hogy a kápolnák száma is meghaladta a kettőt.¹

A kápolnákat egy-egy szent tiszteletére, — és pedig az éjszakiakat Szent János és Szent Miklós, a délieket pedig Szent Péter és Pál s Szent István tiszteletére avatják föl.²

Egyházaik hosszanti *hajója* aránylag igen hosszú. Így hozza ezt magával a rendi szervezet. A középső hajó ugyanis három részre oszlik. A legkeletibb részt képezi a szentély (F.) és a kereszt-hajó *középső négyezete* (Vierung) (G.) Ezen részben volt az oltár és a tulajdonképi szerzetesek padja, a szükséghez képest esetleg több sorban is; s épen ezért »*felső-kar*«-nak (chorus) nevezik. Ezután következik az »*alsó-kar*«, az újonczok és »*megtért testvér*«-ek helyével; mignem végül a harmadik a hívők férfi osztályát fogadja be. A mellék-hajókat a fő-hajótól s ennek harmadik részét a másodiktól korlát választja el. A három rész mindegyike különböző magasságban terül el; egyikből a másikba lépcsőkön juthatni.

Mivel a szerzetesek padjai a középső hosszanti hajóban, ennek irányában huzódtak, tér-nyerés szempontjából, úgy készítik az itt levő pillérek, hogy az úgynevezett fél-oszlopok (Vorlagen) ne szökjenek ki belőlök mindjárt a talajnál, hanem csak oly magasságban, mely megengedi a padoknak teljesen a pillérekhez simulását. Három méter magasságon túl azután gyám-követ (Consol) alkalmaznak, s a fél-oszlopot erre helyezve futtatják tovább.

Van ugyan felfogás, mely ezen eljárásban takarékosági szempontot vesz észre, — de elég helytelenül. Mert ily köznapi nézet monumentális munkánál nem szokott döntő szerepet játszani; s más részről szinte észszerűtlen fukarkodás lett volna, mikor az építkezésnél,

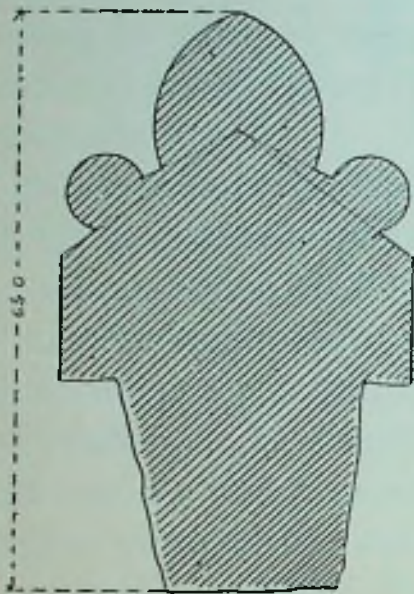
¹ Ebrachiban, Bamberg mellett, tizenkét. — Riddagshausenben pedig tizen-négy ily kápolna épült. Rajzokat lásd: *Dobner*: Die Kirche des Cistercienser Ordens des Deutschlands. S. 40—41.

² *Dobner*: i. m. 38. l.

más irányban, sokkal kedvezőbb alkalom is kínálkozott a költségkímélésre.

A cziszterciek Franciaországból a *boltozást* is magokkal hozzák; nem kell nekik a víz-szintes gerendázat. A fél-kör íves gerincz-boltozat sincs inyökre, hanem a csúcs íves heveder-boltozatot alkalmazzák. Így szaporodik föl náluk a hold-osztályok száma négy-, öt-, sőt többre is.

Kézzel foghatólag tanuskodik minderről a pilisi templom *nagy hevedere*¹ (2. ábra), *kis boltozat-bordája* (3. és 4. ábra) és *záró-köve* (5., 6. és 7. ábra.)

2. ábra. Nagy heveder átmetsze (profil).

3. ábra. Kis boltozat-borda átmetszetben.

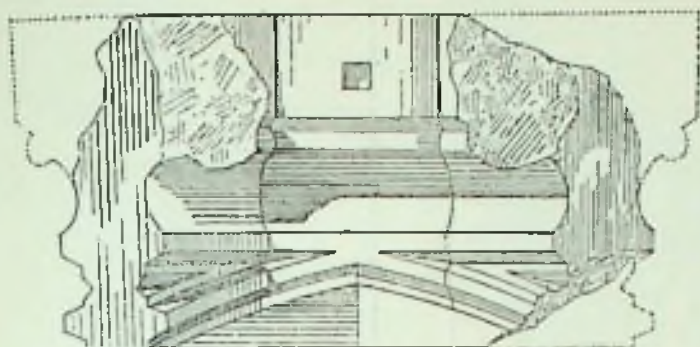

4. ábra. Kis boltozat-borda oldalnézete a mester-jegygyel.

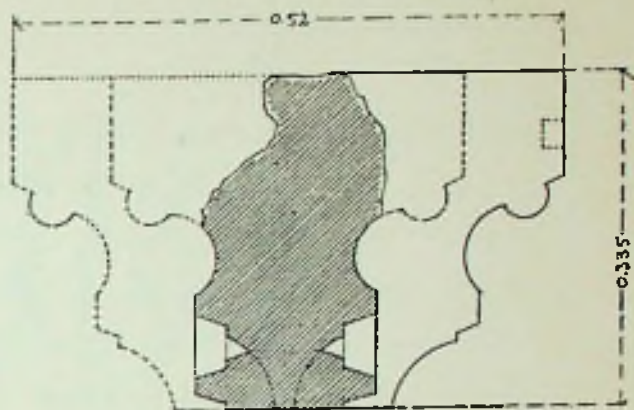
A mester-jegy érdekességét fokozza azon tény, hogy a *zsámbéki mester-jegygyel teljesen azonos*. Bizonyos tehát, hogy a pilisi egyház ugyanazon egyént vallja építőjének, mint a ki hazánk középkori építkezésének egyik legművészibb remekét, — a zsámbéki egyházat emelte.

¹ A rajzok mérték-arányára nézve megjegyzem, hogy a 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 14 és 15 ábránál a lépték 1 : 10; vagyis 10 centiméternek megfelel 1 méter. A 10. 11. 12 és 13-ik ábrák pedig $\frac{1}{4}$ valódi nagyságnak felelnek meg.

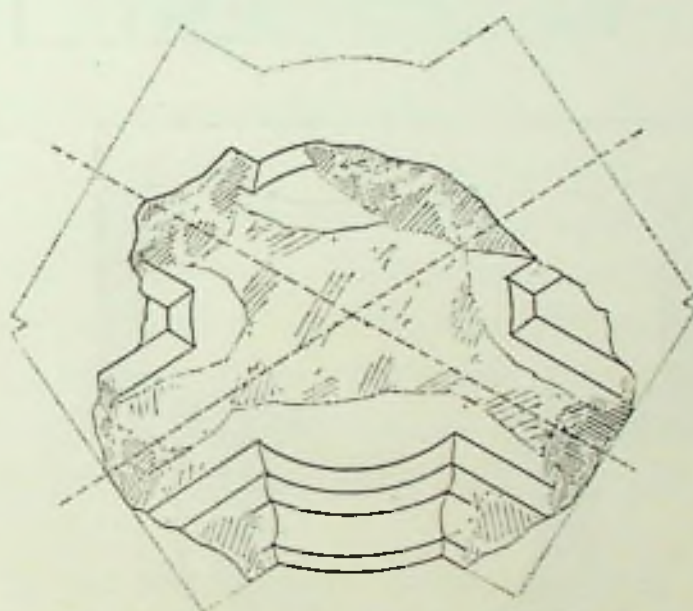

5. ábra. Záró-kő elülnézetben.¹

7. ábra. A borda kereszt-metszete kiegészítve.

A záró-kő oldal-hézagai nincsenek az ív-hajlásra szabályos (normalis) irányban; s ép ezért így magában véve nem is volt alkalmazható. Hogy tehát helyéből ki

6. ábra. A záró-kő alaprajza alulnézetben.

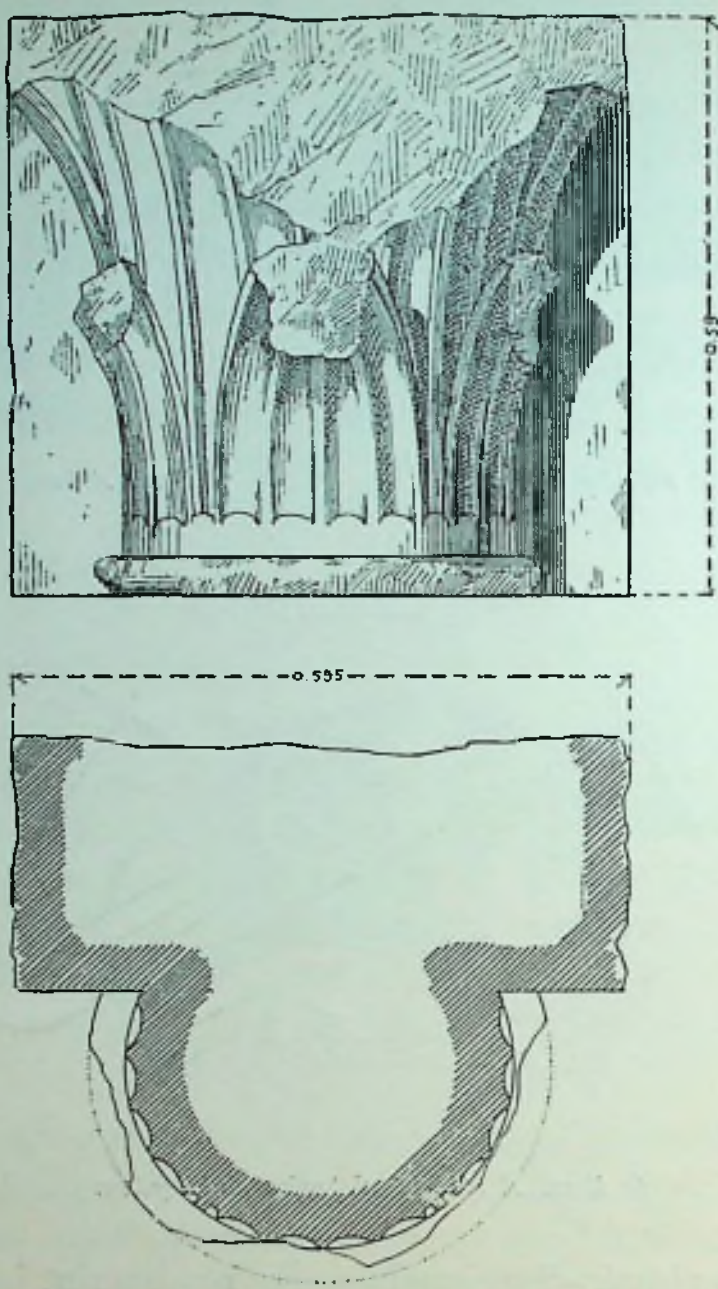
ne essék, vas-szerkezettel kötötték föl. Az eredeti kő-töredék felső részén ma is öt lyuk, vagyis csap-hely látható. Ezek közül egyet az 5. ábra is elő-tüntet.

A záró-kő tányér-díszje, mely pedig rendszerint izléses faragványokkal ékeskedett, egészen le van törve.

Az oszlopok, a boltozás folytán, a középső hajóból kiszorúlnak, hogy a pilléreknek adjanak helyet. A 8. ábra felső része pillércsoport lábázatot, mely az oldal-hajóban a fal-mentén állt, jelképez elül-nézetben; az alsó rész pedig ugyan-ennek az alaprajza.

A 8. ábra felső része a diadal-ívnél levő oszlop fejét elülnézetben mutatja; alsó részén pedig az oszlopfő alap-rajza — az oszlopfő alsó leveleinek alján metszve — látható.

¹ A rajzban a teljes vonal a mai állapotot jelzi, — a pontozott pedig az egykori körvonalat ábrázolja.

8. ábra. Oszlop-fő elül-nézetben és alaprajza.

Az ablakok a román *fél-körív* szerint alakúlnak, ellentétben a boltozat csúcs-ívével.

A benczések impozáns *tornyait* hasztalan keressük a völgy mélyében nem föltűnni, hanem elrejtőzni igyekvő *cziszterczieknél*. Mindössze egy kicsike, fából készült s bádoggal bevont *telő-torony* (Dachreiter) emelkedik a kereszt-hajó közepe fölött. Az 1157-iki nagy-káptalan szigorúan meghagyja, hogy kő-tornyokat ne építse-¹ nek. Sőt 1256-ban már a megszabott nagyságot is hangsúlyozza.²

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1157. nr. 16.

² Inst. 1256. cap. II.

1274-ben azonban már van hely, a hol, tekintettel a nagy széljárásra, kőtorony emelését is megengedi, de az egyszerűséget is elülirja.¹

Ezen tető-toronyra emlékeztet még ma is a cziszterciek templomainál a kereszt-hajó fölött levő kis tornyocska.²

Ilyen kis toronyban, természetesen, csak kis *harangot* kereshetünk. Az 1157-iki rendeletek kimondják, hogy a harang súlya legföljebb öt-száz font lehet, s egyszerre csak egy harang szólhat.

De ebből nem következik, hogy a toronyban csak egy harang volt. Sőt biztos adatunk van rá, hogy legalább kettő függött benne; mert a legrégebbi rendelkezések között azt találjuk, hogy, ha a kolostorban kimuló vendéget temetik, csak a kisebbik harangot huzzák meg.³

Altemplom (crypta, catacomba) sehol sincs nálók. Rendi törvény nem tiltja ugyan, s épen ezért felöltő, hogy még sem alkalmazzák. Úgy látszik, fölöslegesnek tartották. Mert az altemplom a szentek holt-testének befogadására épült; már pedig a rendnek keletkezésekor még nem volt szentje, s így oka sem altemplom építésére.

Triforium (a középső hajó falvastagságában alkotott folyosó), mely tisztán burgundi találmány, hazai építkezésekben előfordúl, — mint a tudós Ipolyi vitatja;⁴ habár külföldön nincs nálók szokásban.⁵

Egyházaik belső diszesítésénél azon álláspont irányítja őket, melyet a clugny-iekkel szemben elfoglaltak. Látták, hogy ezeknél a vallásos tárgyú történetek, a hit-elvek és erkölcsi alaptételek jelképies módon, nem egyszer a legsajátosabb állat-képletek alakjában jelennek meg a falakon; a kép-írás pedig a falakról lehuzódik még a padozatra is, melyen a szentek képei nem valami kiméletes bánás-módra számíthattak.

A hadizenetbe, melyet a clugny-ieknek küldöttek, be-foglalták az építkezés ügyét is. Szent Bernárd így támadja meg rendje

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1274. nr. 25.

² Pár évvel ezelőtt még a zirczi apátsági templomon is látható volt. Csak a minapában, midőn új tetőt raktak rá, távolították el.

³ Liber Usuum Ord. Cist. cap. Cl.

⁴ Ipolyi: A kőnök bél-három-küti apátsága. 403—406. l.

⁵ Dolme: i. m. 45. l.

ellenfelét: Mire való az egyházaknál a rendkívüli magasság, a határtalan hosszúság, a fölösleges szélesség, a sokba-kerülő simaság, a saajátszerű festés, melyek, az imádkozó figyelmének lekötésével, az érzelmet megzavarják s bizonyos tekintetben zsidó szokásra vallanak? De jól van! Ám legyen mindez az Isten dicsőségére! De mint szerzetes azután, amit a pogány pogány-társainak szemé közé vágott: Főpapok! mondjátok meg, mit keres az arany a templomban? — kérdem tőletek szerzetesektől: Ugyan mondjátok meg szegények, ha valóban szegények vagytok, mire való az arany a templomban? Mert másként van ám a dolog a püspökökkel, mint a szerzetesekkel. Tudjuk ugyanis, hogy ők, értelmes és egyszerű emberekkel levén dolguk, az érzékiek iránt fogékony nép áhítatát lelki szépségek helyett, érzék-szervek alá esőkkel igyekeznek fölkelteni. De mi, kik az emberek társaságát s a világ kincseit és ékességeit Krisztusért elhagytuk, — kik mindazt, a mi gyönyörűen ragyog, megnyerőleg hangzik, kellemes illatú, édes ízű, tetszetős tapintású s testi gyönyört szül, semminek tartottuk, csak hogy Krisztust megnyerjük, — ugyan, kérlek, kikben akarunk mindezzel áhítatot kelteni? Mit óhajtunk ezek által elérni? Talán az ügye-fogyottak bámulatát s az egyszerű emberek gyönyörködtetését? Vagy talán, mivel a pogányok közé elegyedtünk, eltanultuk mesterségöket s bálványaiknak szolgálunk? . . . . .

Aranyba foglalt ereklyékkel hizlalják a szemeket s nyitják meg az ajkakát. A férfi- és nő-szenteket gyönyörű alakban ábrázolják, azon hitben, hogy annál szentebbek, minél színesebbek. Az emberek sietnek csókolásukra s készségesen hordják az adományokat; de inkább bámulják szépségöket, mint tisztelik bennök, ami szent. A kerek csillárok és fához hasonló gyertya-tartók drága-kövei nem kevésbé fénylenek, mint magok a gyertyák. Vajjon ezekben a bünösnek törödelemre gerjesztése, vagy a figyelőnek bámulatba ejtése-e inkább a cél? Óh hiúságok hiúsága, melyben több az észszerűtlenség a hiúságnál! Az egyház falain gazdag a diszesítés, — szegényei meg szükölködnek; falait aranyba foglalja, fiait pedig meztelen hagyja. A szegények költségén a gazdagok szemei élveznek. A kíváncsiaknak van miben gyönyörködniök; a nyomorútnak meg nem akadnak segítségre. Vajjon

tiszteljük-e a szenteket, midőn a padozaton, mely tele van képekkel, járkálunk? Gyakran megesik, hogy az angyalnak szájába köpnek, a szenteken meg sarokkal tapodnak. De ha már a szent alakokat nem kímélik, miért nincs érzékök a szép szín iránt? Mire való az ékesítés, ha mindjárt bepiszkolják? Miért készítik a festményeket, ha mindjárt agyon is tapossák? Mit érnek a szép alakok, ha örökös por lepi őket? . . . . .

Egyébként az olvasással foglalkozó szerzetes testvérek becsülik-e valamire a mosolyra gerjesztő szörnyetegséget, a csudálatos és rút szemre-valóságot, s a szemre-való rútságot? Helyén vannak-e itt a ronda majmok, a vad oroszlánok, a szörnyeteg centaurok, a fél-emberek, a tarka tigrisek, a küzdő katonák s a kürtös vadászok? Itt több testen csak egy fő, amott pedig több fő csak egy testen látható. Négy lábú állatok kígyó-farkkal, hal-fejjel, majd meg elő-részökön ló, hátsó-felökön kecske- vagy szarvas-marha alakkal váltakoznak. A különböző alakok oly nagy változatosságban jelennek meg, hogy az ember inkább a márványban, mint a kodexekben olvas, s egész napon át inkább ezeket csodálja, mint az Isten törvényein elmélkedik. Az Istenért! Ha már ezen dőreséget nem szégyenlik, miért nem sajnálják legalább a költségeket?¹

Ily uton indulván a cziszterciek, már 1134-ben eltiltják egyházaikban a festett ablak-üveget.² De, úgy látszik, nem mindenütt tartották meg a rendeletet, mert 1182-ben már kimondják, hogy a színes ablakok legkésőbb két év alatt eltűnjenek az egyházakból. Ha a dolog esetleg másként történnék, az apát, a perjel és a gazda mindaddig kenyéren és vizen böjtölnek, míg a határozatot keresztül nem viszik.³ De a nagy-káptalan 1256-ban már, midőn a régibb intézkedések fentartását követeli, annyit megenged, hogy a hol más rendbeliektől már kész apátságot vesznek át, ott megtarthatják a festett ablakokat.⁴

A festmény iránti előszeretet azonban pótlást keresett, s így a mű-izlés fejlődésének új utja nyílt. Az ablak egyes üveg-darab-

¹ Mabillon: S. Bernardi opera. Vol. I. p. 544—545.

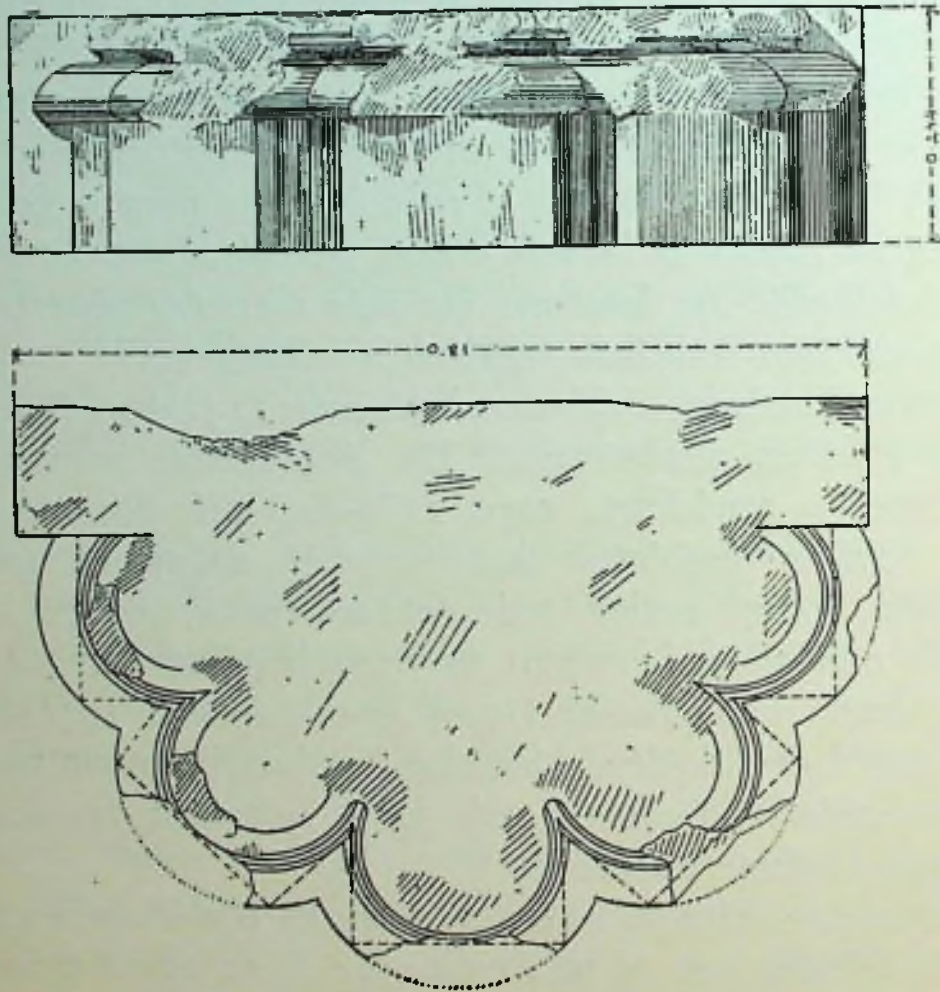
² Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1134. cap. 82. «Vitreae albae sicut sine crucibus et picturis.»

³ U. o. a. 1182. nr. 11.

⁴ Institutiones cap. II. (Dohme: i. m. S. 29.)

jainak össze-ólmozásánál ugyanis arra törekednek, hogy az ólomvonal részei művészi egészszé olvadjanak össze. Innét már csekély volt az átmenet oda, hogy az előbbi ólomvonalakat utánozzák, vagyis szürke színű alakokat fessenek az üvegre. (Grisailmalerei, grau in grau).¹ Nem sokára meg már kereszték és fejek jelennek meg az ablakokon. A XIII. század közepén túl pedig a középkori technika a szín-csoportosítás összes módozataiban remekel egyházaik ablakainál.

A festményeket a falakon sem türük el,² — egyedül az Üdvözítő képének van helye egyházaikban.³ Az oltárokról meg eltávolítják, vagy legalább fehérre festik a színes táblákat.⁴ A festett

9. ábra. Pillér-csoport lábázat elülnézetben és alaprajzban.

¹ Ezen ablak-festés remekei közé tartoznak a heiligen-kreuzi régi egyháznak maradványai.

² Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1204. nr. 11.; a. 1231. nr. 4.

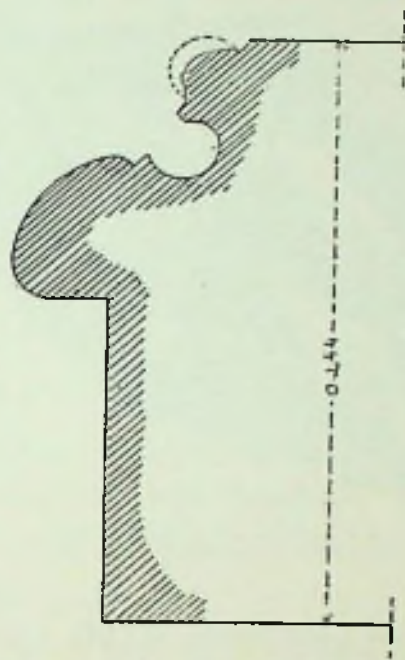
³ U. o. a. 1213. nr. 1.

⁴ U. o. a. 1240. nr. 12.

fa-kereszteket is csak oly nagyságban találjuk náluk, hogy körmenetek alkalmával könnyen vihetők.¹ Arany-, vagy aranyozott-keresztet azonban nem engedélyez a nagy-káptalan.²

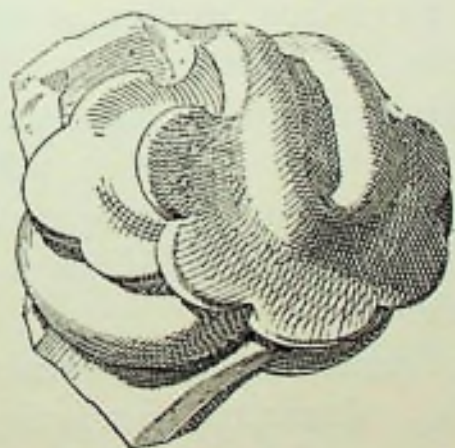
A rend szigorú egyszerűsége azonban nemcsak az eset, hanem a véső előtt is majdnem egészen bezárja a templom ajtaját.³ A fal mindenütt csupasz, meztelen; a szem nem talál rajta pihenőre, — legföljebb az erős tagozásoknál. A pillér-lábon (faltő, Wandschaft) már meglátszik a véső

10. ábra. A pillér-lábazat profilja nagyban.

nyoma, — de csak a legegyszerűbb *vonal* alakjában. (9. ábra.)

Ennél már jóval díszesebbek azon *levél-csomók*, melyek az oszlop-főn láthatók, amint az oszlop-testtől elválnak, kifelé hajolnak s végökön becsavarodnak. (11. és 12. ábra.) A vésőnek legművé-

11. ábra. Nagy oszlop-fő bimbója.

12. ábra. Kis oszlop-fő bimbója.

szibb vonásait azonban azon *levél-füzérek* jelzik, melyek a falakról leszorúlt állat-képletek (zoologia muralis) helyébe telepedtek. Ezek-

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1134. nr. 19.

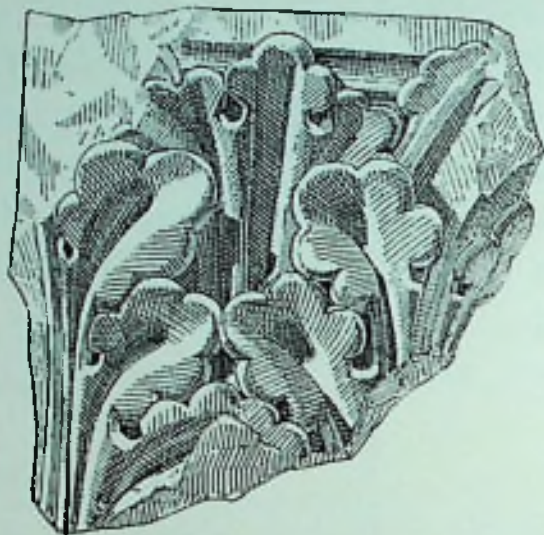
² U. o. a. 1157. nr. 15.

³ U. o. a. 1231. nr. 4.

nek gyönyörű alakulását tünteti föl azon részlet, mely lóher levélkéivel, egykor a pilisi egyház oszlop-főjét ékesíté. (13. ábra.)

A felsorolt épület-részletek jellemvonása és diszitménye a pilisi egyház keletkezését az

1230 körüli évekre teszi. S ez valóban meg is egyez a történeti adatokkal. Mert tudjuk, hogy IX. Gergely pápa 1236-

13. ábra. Oszlopfő-részlet.

ban febr. 8-án erősíti meg II. Endre királynak sóban évenként száz márkára rugó adományát, melyet a pilisi egyház felavatásakor (dedicatio) tett. E szerint tehát a felavatás körülbelül 1235-ben lehetett.

Mi nehézséget sem támaszt ezen év ellen az a körülmény, hogy II. Endre király feleségét, a szerencsétlen Meráni Gertrudot, Pilsen temették el. Igaz ugyan, hogy Meráni Gertrud kivégezése 1214-ben, — a többé-kevésbé egykorú kutfők¹ és Huber² szerint 1213-ban, Turóczi³ szerint pedig 1212-ben történt, s így Pilsen már ekkor kellett templomnak lennie. De másrésztől tudjuk, hogy a ciszterciek, kolostoruk megalapításakor, rendszerint csak *ideiglenes* kápolnát emeltek. Meráni Gertrud tetemét is tehát valószínűleg ilyenben helyezték el Pilsen; a monumentális templomot pedig, melynek pillér-lábai a rheimsi székes-egyházzal is kiállják a versenyt, csak később, 1230 táján hozták létre.

A portálé templomuknak legékesebb részét képezi. A polichrom, veres⁴ és zöldes oszlopok, változatos faragványokkal a fejezeten, kellemesen lepik meg a szemlélőt, s előkészítik azon

¹ Canon. Prag. Contin Cosmac. Pertz M. G., Script. IX. 170. Annal. Mellic. u. o. 507. Annal-Gotwic u. o. 602. Annal. S. Rudb. Salisb. u. o. 780. Annal. Marbac. u. o. XVII. 173. Annal. Reinhardsbrunn (Wegele kiadása) 130. Cond. Admont. Pertz M. G. Script. IX. 592. (*Balics*: A római kath. egyház története Magyarországon. II. k. I. r. 211. l.)

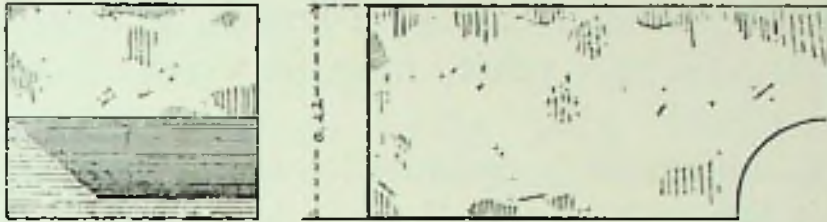
² Huber: Geschichte Österreichs I. B. 485. — Archiv für österr. Geschichte 65-ik kötet.

³ Turóczi: Chronicon Ungar. 2. c. 72.

⁴ Lásd ezen kötet végén az oszlop-részletet.

hatásra, melyet, az egyház belsejének egyszerűsége helyett, a világos alap-tervezet, a méretek pontossága, a szigorú arányosság és az egészen átvonuló összhang szül.

14. ábra. Párkány-darab, esetleg gyámkő oldalnézetben és átmetszetben.

Az iv-téren elnyúló virág- és levél-füzér s a homlokzat ablakrózsája nagyban emelik a templomnak különben egyszerű külsejét. A tetőzet alatt körös-körül »félkör-ives dísz« (Rundbogen-fries) fut végig. A külső támpók a falakat erősen tagozzák. (a, b, c, d, e, f, g, h, i, k betűknél. 1. ábra).

Egyházaik padozatát téglából készítik s a czifraságot ebben is kerülik.¹ Kezdetben csak egy-szinű, később már különböző alakú és színű tégladarabokat raknak össze mozaik-szerűleg.²

A ránc maradt ajtó borító-kő (15. ábra) szintén izlésök keresetlenségéről tanúskodik.

15. ábra. Ajtó borító-kő jobb-fele nézetben és átmetszetben (profil).

Bár altemplomuk nincs, az 1157-iki nagy-káptalan mégis elrendeli, hogy az apátság alapítóit, s a ki a kolostor közelében elhal, és az eltemetés nagy botrány nélkül nem tagadható meg neki, a

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1235. nr. 12.

² Ily mozaik-részleteket magam hoztam Apátfalváról. Egy részöket ma a zirczi apátság muzeuma, a többieket pedig a pécsi főgimnáziumi régiségtár őrzi.

templomban helyezték örök nyugalomra.¹ 1180-ban azonban az egyházakban már csak a királyok, királynék és püspökök, a káptalanházban pedig, ezeken kívül, még az apátok is temetkezhetnek.² De bárkit helyeznek is templomukba, vigyázniok kell, hogy sírkövén semmi-féle domború-mű (Relief) ne legyen, a mely a járás-kelest nehezítené.³ A vésőnek tehát még itt sem engednek szabad mozgást.

A világi embernek a kolostori temetőben csak akkor adnak helyet, ha saját lelkészétől még életében kieszközli rá az engedélyt.⁴

A szigorú fegyelem érdekében jónak látták megalkotni a rendszabályt, mely a nőket a rendi egyházakból — a felavatás utáni tiz napot leszámítva — egyszer s mindenkorra kizárta.⁵ De mivel a rend, ezen intézkedéssel, nem a hívek lelki gyakorlatának akadályozását czélozta, — gondoskodott oly helyiségről is, hol ezek vallásos érzelmeiknek áldozhattak. Ezért emelt számukra a kolostor falain kívül minden apátságban egy-egy kápolnát.

Az egyház külső és belső egyszerűségének megfelelő a *belső fölszerelés* is.

Már István apát ideje óta ugyanis a gyertya-tartó vas; a füstölő vagy vas, vagy réz; a miseruha (casula) pamut vagy len, arany és ezüst díszítés nélkül; a köpenyt (pallium), a köpenykét (cappa), a dalmaticát és tunicát kizárják az egyházi ruhák közül; a kehely és a szent-vér ivásánál használt edény (fistula) ezüst, — ha lehet, aranynyal futtatva; a stóla és manipulus selyem, — arany és ezüst átszövés vagy rá-varrás nélkül; az oltár-abrosz tiszta len, a kivarrás vagy festés teljes mellőzésével; a boros és vizes kannák anyaga sem arany, sem ezüst.⁶

Az ősi szigor többé-kevésbé később is fön-maradt. Így 1183-ban a nagy-káptalan egy napig kenyérre és vízre ítéli azon apátot vagy szerzetest, aki egészen selyem miseruhában miséz, — úgyszintén a sekrestyést, a ki ilyet készít elő a miséző számára.⁷ 1207-

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1157. nr. 63.

² U. o. a. 1180. nr. 5.

³ U. o. a. 1194. nr. 8.

⁴ U. o. a. 1217. nr. 2.

⁵ U. o. a. 1157. nr. 10.

⁶ *Holstein: Codex Regularum Monast.* T. II. p. 391.

⁷ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1183. nr. 12.; a. 1226. nr. 2.

ben csak egy színű miseruhát, arany-áttörés vagy más díszítés nélkül, engedélyez.¹ 1199-ben eltiltja a fény-sugaras oltár-abroszt.² 1256-ban annyit már megenged, hogy nagy ünnepeken az oltárt selyem ruhával díszesíthetik.³ 1257-ben a római szék óhajára és figyelmeztetésére, elrendeli a nagy-káptalan, hogy az apát az újonczok beesküdtetésekor, továbbá ünnepeken, körmenet alkalmával, valahányszor magára albát, kezébe pedig pásztor-botot vesz, — köpenyt (pluviale) viselhet; a kik pedig mellette misézés közben az oltár-szolgalatot végzik, dalmaticában és tunicában jelenhetnek meg az oltárnál.⁴ Egy évvel később ezt már oly toldalékkal látja el, hogy ha az apát helyett más miséz is, a szerpap (diacon) és alszerpap (subdiacon) még ekkor is viselhet dalmaticát és tunicát, — de csak egyszerűt, olcsót s a rendi izlésnek megfelelőt.⁵

Azon mély tisztelet, melyet már Alberik apát és konventje ápolt lelkében a Boldogságos Szűz iránt, kedves örökségként szállt a cziszterci rendre. Igaz, hogy Mária az egész szerzetesség párt-fogó asszonya, s mint ilyen, mindegyik rendben nagy tiszteletben részesül: de a hódolat még sem fejlődött egyikben sem oly bensőségig, mint a czisztercieknél.

Minden templomukat az Ő tiszteletére avatják föl;⁶ s ha másról nevezik is el apátságait, ezek cziméből Szűz Mária soha sem marad ki, — miként a mellékelt okiratok igazolják. A XIII. században már nincs rendi egyház, melyből Mária szobra, fából vagy kőből faragva, hiányoznék. Nem rendelet írja ezt elő, hanem a tisztelet parancsolja.

A kolostor a templomnak rendszerint éjszaki oldalán, négyszög alakban épül. A négyszög között, természetesen, fedetlen tér marad, s ezt stilszerűleg épített folyosó, az úgynevezett *kereszt-folyosó* fogja körül.

A hol a kolostor a templom keleti felével találkozik, találjuk a *báló-termet* (dormitorium); a templom nyugati felével érintkező

¹ Stat. Cap. Gen. Ord. Cist. a. 1207. nr. 2.

² U. o. a. 1199. nr. 3.

³ U. o. a. 1256. nr. 4.

⁴ U. o. a. 1257. nr. 2.

⁵ U. o. a. 1258. nr. 4.

⁶ Institutiones. a. 1256. cap. I. (*Dobner: i. m. 23. l.*)

részben van a *káptalan-báz*, e mellett rendesen a *könyvtár* (armarium) és az *író-szoba* (stuba scriptoria). A templommal szemben van az *ebédlő* (refectorium) és a kút. A konyha és a *melegedő terem*, a czélszerűségnek megfelelőleg, az ebédlő közelében. A kapu felé a vendég-fogadó, a beteg-szoba s a fürdő húzódik el.

Szóval a cziszterciek kolostora valóságos coenobium, közös lakás, melyben a magán czellák helyett közös termekkel találkozunk.

FÜGGELÉK.

1) A PILISI APÁTOK NÉVSORA.

1217. <i>Róbert</i> . ¹	1340. okt. 3. ⁹ — 1341. jul. 22. ¹⁰
1241—56. <i>János</i> . ²	<i>István</i> .
1277. okt. 4. <i>Róbert</i> . ³	1343. ¹¹ aug. 20. <i>Vilmos</i> . ¹²
1293. febr. 26. ⁴ — 1301. jul. 24.	1348. okt. 6. ¹³ — 1354. jun. 9. ¹⁴
<i>István</i> . ⁵	<i>János</i> .
1324. ⁶ máj. 24. <i>János</i> . ⁷	1358. szept. 17. ¹⁵ — 1379. febr.
1329. aug. 1. és okt. 9. <i>Haymo</i>	1. ¹⁶ <i>Henrik</i> .
(<i>Heem</i>). ⁸	1380. ¹⁷ — 1381. jun. 9. ¹⁸ <i>Ulrik</i> .

¹ Osztrák szent-keresztii levéltár: Rubric. 47. Fasc. 32. num. 4. (*Heimb*: Notitia Historica de ortu et progressu Abbatiae ad S. Gotthardum p. 51.)

² Ezen kötetben: »A pilisi apátság élete« fejezet. II. — és *Péterffy*: Sacra Concilia Ecclesiae. Pars. I. pag. 87.

³ *Fejér*: Codex Dipl. T. V. Vol. II. p. 377.

⁴ *Kandra Kub.*: Adatok az egeri egyházmegye történetéhez. I. k. 150—151. lap.

⁵ *Nagy*: Anjoukori Okmánytár IV. k. 43. l.

⁶ *Rupp*: Magyarország helyrajzának történetében (I. köt. 37. l.) az 1303-ik évre Domonkos apátot említi; de alaptalanul. Mert a *Fejér* munkájában (Codex Dipl. T. VIII. V. l. p. 146) előforduló Domonkos nem pilisi apát, hanem *piliski* prior. (Prior de Pilisk, monasterii B. Margarethae Virginis de Hohold.)

⁷ Ezen kötetben: Oklevéltár L. sz. a.

⁸ *Nagy*: Anjoukori Okmánytár. II. k. 441. l.

⁹ U. o. IV. k. 44. l.

¹⁰ U. o. IV. k. 115. l.

¹¹ *Rupp* i. m. téved, midőn 1342-re Henrik apátot nevezi meg; mert az oklevél nem 1342-ben, hanem 1363-ban kelt.

¹² *Fejér*: Codex Dipl. T. IX. V. l. p. 161.

¹³ Ezen kötetben: Oklevéltár LNI. sz. a.

¹⁴ *Fejér*: Codex Dipl. T. IX. V. II. p. 355. — (*Rupp*. i. m. tévesen irt János helyett Domonkost.)

¹⁵ Ezen kötetben: Oklevéltár LXVIII. sz. a.

¹⁶ U. o. XC. sz. a.

¹⁷ U. o. XCI. sz. a.

¹⁸ Ezen kötetben: »A pilisi apátok királyi megbízásai« című fejezet. 167. l.

1384. okt. 12.¹ — 1407. aug. 3.² *János.*
 1414. nov. 5.³ — 1421. jul. 20.⁴ *Keresztély.*
 1429. nov. 8.⁵ — 1431. jun. 1.⁶ *Konrád.*
 1436. okt. 9. *Hermann.*⁷
 1439. jan. 8. *Konrád.*⁸
 1444. ápr. 24. *Miklós, gubernátor.*⁹
 1444. jul. 25.¹⁰ — 1447. febr. 14.¹¹ *Hermann.*
 1460. *Rosner Jodok.*¹
 1464. máj, 3.¹³ — 1469. decz. 30.¹⁴ *Hermann.*
 1470. jun. 29. *Ferencz.*¹⁵
 1473. jun. 17.¹⁶ — 1479. decz. 20.¹⁷ *György.*
 1481. márcz. 25.¹⁸ *Jodok.*
 1497 szept. 9.¹⁹ — 1512. jul. 12.²⁰ *István.*
 1515. aug. 3.²¹ — 1541.²² *Nor-*
mann János.

¹ *Fejér*: Cod. Dipl. T. XI. V. I. p. 178.

² Ezen kötetben: Oklevéltár CXIII. sz. a.

³ *Fejér*: Cod. Dipl. T. X. V. V. p. 561; és T. X. V. VIII. p. 558.

⁴ *Fejér*: Cod. Dipl. T. X. V. VI. p. 377.

⁵ *Fejér*: Cod. Dipl. T. X. V. VII. p. 85.

⁶ Ezen kötetben: Oklevéltár CXXII. sz. a.

⁷ Ezen kötetben: Oklevéltár CXXIII. sz. a.

⁸ *Fejér*: Cod. Dipl. T. X. V. VII. p. 131.

⁹ Ezen kötetben: Oklevéltár. CXXVII. sz. a.

¹⁰ U. o. CXXVIII. sz. a.

¹¹ U. o. CXXIX. sz. a.

¹² Sellner: Brevis Notitia Monasterii B. M. V. Ebracensis. p. 213.

¹³ Ezen kötetben: Oklevéltár CXXXII. sz. a.

¹⁴ U. o. CXXXVIII. sz. a.

¹⁵ U. o. CXXXIX. sz. a.

¹⁶ U. o. CXLI. sz. a.

¹⁷ U. o. CXLVII. sz. a.

¹⁸ U. o. CXLVIII. sz. a.

¹⁹ U. o. CL. sz. a.

²⁰ U. o. CLVII. sz. a.

²¹ U. o. CLVIII. sz. a.

²² U. o. CLXIII. sz. a.

2) A NÉV-SZERINT ISMERT PILISI CZISZTERCZI RENDTAGOK.

1299. márcz. 25. *János*, gazda (claviger, cellerarius).¹

1328. nov. 8. *Ugrin*.²

1388. febr. 19. | *Konrád* könyvmásoló.

| *Gusztáv*

| *Miklós*

| *Czézár*

| *János*

| *Márton*³

Mind a hat fölszen-
telt szerzetes.

1400. jun. 3. *Czézár*.⁴

1421. jul. 20. *Frigyes* perjel.⁵

1436. okt. 9. *Péter* perjel.⁶

1526. szept. 7. *György*.⁷

¹ Ezen kötetben: Oklevéltár CXXXIV. sz. a.

² Ezen kötetben: Oklevéltár. LII. sz. a.

³ Archeologiai közlemények VI. k. XI. oklevél.

⁴ Ezen kötetben: Oklevéltár CIV. sz. a.

⁵ *Fejér*: Codex Dipl. T. X. V. VI. p. 377.

⁶ Ezen kötetben: Oklevéltár CXXIII. sz. a.

⁷ Az osztrák szent-keresztí czisztercziek könyvtárában 226. számú codex utolsó lapján.

(Ezen kötetben: 275. l.)

III. RÉSZ.

OKLEVÉLTÁR.

I.

1098.

Hugo, lyoni érsek, Róbert molesme-i apátnak és társainak megengedi, hogy Szent Benedek szabályainak pontosabb megtartatása czéljából Molesme-ből alkalmasabb helyre költözködhessenek.

Hugo, Lugdunensis archi-episcopus et sedis apostolice legatus, Roberto Molismensi abbati et fratribus cum eo secundum regulam Sancti Benedicti Deo servire cupientibus. Notum sit omnibus de sancte matris ecclesie profectu gaudentibus, vos et quosdam filios vestros, Molismensis coenobii fratres, Lugduni in nostra presencia adstitisse ac regule beatissimi Benedicti, quam hactenus tepide ac negligenter in eodem monasterio tenueratis, arccius deinceps atque perfeccius inherere velle professos fuisse. Quod quia in loco predicto, pluribus impedientibus causis, constat adimpleri non posse, nos utriusque partis salutis, videlicet recedencium atque illic remanencium providentes, in locum alium, quem vobis divina largitas designaverit, vos declinare, ibique salubrius atque quiecius Domino famulari utile duximus fore. Vobis ergo tunc presentibus, videlicet Roberto abbati, fratribus quoque Alberico, Odoni, Joanni, Stephano, Letaldo et Petro, sed et omnibus, quos regulariter et communi consilio vobis sociare decrevistis, hoc sanctum propositum et tunc consulimus, et ut in hoc perseveretis, precipimus, et auctoritate apostolica per sigilli nostri impressionem in perpetuum confirmamus.

Kiadva: *Henriquetz*: Regula, constitutiones et privilegia ordinis Cisterciensis. pag. 38. — *Holstein*: Codex regularum monasticarum. T. II. p. 386.

II.

Troia. 1100. ápril 18.

II. Pascál pápa Novum-Monasterium-ot (Cistercium) minden zaklatás ellen megóvja, a római szék különös pártfogásába fogadja, a megyés püspöknek járó tisztelet fentartásával.

Paschalis episcopus, servus servorum Dei, venerabili filio Alberico, Novi-Monasterii abbati, quod in Cabilonensi parochia situm est, eiusdemque successoribus regulariter substituendis in perpetuum. Desiderium, quod ad religiosum propositum et animarum salutem pertinere monstratur, auctore Deo, sine aliqua est dilacione complendum. Unde nos, o filii in Domino dilectissimi, citra difficultatem omnium vestrarum precum petitionem admittimus, quia religioni vestre paterno congratulamur affectu. Locum igitur illum, quem inhabitandum pro quiete monastica elegistis, ab omnium mortalium molestiis tutum ac liberum fore sanximus, et abbaciam illic perpetuo haberi ac sub apostolice Sedis tutela specialiter protegi, quamdiu vos ac successores vestri in ea, quam hodie observatis, discipline ac frugalitatis observancia permanseritis, salva Cabilonensis ecclesie canonica reverencia. Presentis itaque decreti pagina interdiciamus, ne cuiquam omnino persone liceat statum vestre conversationis immutare, neque vestri, quod novum dicitur, coenobii monachos sine regulari commendacione suscipere, neque congregationem vestram astuciis quibuslibet aut violenciis perturbare. Eam sane controversie decisionem, quam inter vos et Molismensis claustrum monachos frater noster Lugdunensis episcopus, tunc apostolice Sedis vicarius, cum provincie sue episcopis, aliisque religiosis viris, ex precepto predecessoris nostri apostolice memorie Urbani II. perpetravit, nos tanquam rationabilem ac laudabilem confirmamus. Vos igitur, filii in Christo dilectissimi ac desideratissimi, meminisse debetis, quia pars vestri seculares latitudines, pars ipsas eciam monasterii laxioris minus austeras angustias reliquistis. Ut ergo hac semper gracia digniores censeamini, Dei semper timorem et amorem in vestris cordibus habere satagite, ut quanto a secularibus tumultibus et deliciis liberiores estis, tanto amplius placere Deo totius mentis et anime virtutibus anheletis. Sane si quis in cra-

stinum archiepiscopus aut episcopus, imperator aut rex, princeps et dux, comes aut vice-comes, iudex aut ecclesiastica quelibet, secularisve persona, hanc nostre constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo, terciore commonita, si non satisfaccione congrua emendaverit, potestatis, honorisque sui dignitate careat, reamque se divino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a Sacratissimo Corpore et Sanguine Dei et Domini nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districte ulcioni subiaceat. Cunctis autem eidem loco iusta servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bone accionis percipiant et apud districtum iudicem premia eterne pacis inveniant. Ego Paschalis catholice ecclesie episcopus subscripsi. Datum Troie per manum Joannis, sancte R. diaconi cardinalis. Decimo quarto calendas maii, indiccione octava Incarnacionis Dominice. Anno Millesimo centesimo. Pontificatus autem domini Paschalis secundi pape secundo.

Kiadva: *Henriquez*: Regula, constituciones et privilegia ordinis Cisterciensis. pag. 51—52.
— *Holstein*: Codex regularum monasticarum. T. II. p. 389—390.

III.

1183.

III. Béla király a magyarországi cziszterczi kolostorokat oly szabadsággal ruházza fel, minő a francia-országiaknak volt; s megengedi, hogy a rendtagok egyik kolostorból a másikba utazhatnak, ha a közbiztonsági viszonyok kedvezők.

Fejér: Codex Dipl. T. II. p. 202. — *Fuxhoffer-Czinár*: Monasteriologia. T. II. p. 94.
— Ezen kötetben 126. l.

IV.

Laterán. 1202. november 9.

III. Incze tudatja Imre királylyal, hogy nem teljesítheti követe, a pilisi apát, által előterjesztett kérelmét a keresztes hadjárat elődázására nézve, — sőt felhivja, hogy minél előbb váltsa be az Úrnak tett fogadását.

Fejér: Codex Dipl. T. II. p. 393.

V.

Penestra. 1203. május 5.

III. Incze pápa a váczi püspököt, a pilisi és bakonyi (zirczi) apátot bizza meg, hogy az esztergomi és kalocsai érsek közötti viszálynak véget vessenek.

Knauz: Monumenta Ecclesiae Strig. T. I. p. 165. — Fejér: Codex Dipl. T. II. p. 419

VI.

Laterán. 1204. ápril 16.

III. Incze pápa a görög szerzetes kolostorok állapotának megvizsgálására a pilisi apátot is kiküldi.

Fejér: Codex Dipl. T. II. p. 429.

VII.

Róma. 1205. ápril 25.

III. Incze figyelmezteti Endre herczeget azon intézkedésre, melyet Imre király a pilisi apátság nál elhelyezett pénz-összegre nézve tett.

Fejér: Codex Dipl. T. II. p. 457.

VIII.

Laterán. 1218. január 27.

III. Honor pápa bírakat rendel ki azon perben, mely a panonhalmi szent-mártoni és a pilisi apátság között tized és egyéb ügyben kitört.

Wenzel: Arpádkori Uj Okmánytár. I. k. 150. l.

IX.

Róma. 1218. május 15.

III. Honor pápa Jakab váczi püspök vissza-éléseinek megvizsgálására a veszprémi püspököt, a pilisi és bakonyi (zirczi) apátot küldi ki.

Theiner: Monumenta Hungariae Historica T. I. p. 13. — *Kaprinay: MS.* az egyetemi könyvtárban. Lit. A. T. XIV. p. 169.

X.

Laterán. 1221. ápril 20.

III. Honor pápa, II. Endre király kérése folytán, az esztergomi érseket és pilisi apátot bizza meg, hogy a visegrádi görög szerzetesek helyébe latin szerzeteseket telepítsenek.

Theiner: Monumenta Hungariae Historica. T. I. p. 29. — *Knausz: Monumenta Ecclesiae Strig.* T. I. p. 228. — *Fejér: Codex Dipl.* T. III. Vol. I. p. 310.

XI.

Laterán. 1222. június 21.

III. Honor pápa az aradi préposton ejtett jog-sérelem orvoslása céljából kiküldött bírákkal tudatja, hogy ellenörökül az egri püspököt, a pilisi és zirczi apátot rendelte ki.

Fejér: Cod. Dipl. T. III. Vol. I. p. 354.

XII.

Laterán. 1224. július 11.

III. Honor pápa a somogy-vármegyei tized ügyében a panonhalmi szent-mártoni apát és a veszprémi káptalan között intézkedik s vizsgáló bírónak és egyeztetőül a pilisi apátot is kinevezi.

Wenzel: Árpádkori Új Okmánytár. I. k. 202. l.

XIII.

Tybur. 1225. május 28.

III. Honor pápa a pannonhalmi szent-mártoni apát és a János-vitézek közötti hosszas pernek befejezésére a győri és székes-fehérvári prépostot s a pilisi apátot rendeli ki.

Theiner: Monumenta Hungariae Historica. T. I. p. 57. — *Fejér*: Codex Dipl. T. III. Vol. II. p. 38. — *Kaprinay*: MS. az egyetemi könyvtárban. Lit. A. T. XIV. p. 233. és Lit. C. Tom. V. nr. 81.

XIV.

Székes-Fehérvár. 1226. február 23.

A pannonhalmi szent-mártoni apátság és a János-vitézek között, a somogyi tized miatt, keletkezett perben a felek választott bírákban egyeznek meg; ezek között van a pilisi apát is.

Wenzel: Árpádkori Uj Okmánytár. I. k. 222. l.

XV.

Reata. 1231. november 11.

IX. Gergely pápa utasítja a győri püspököt, prépostot és éneklő kanonokot, hogy a pilisi apátot és konventet kényszerítsék Egyed választott bíró határozatának elfogadására, a pannonhalmi szent-mártoni apátsággal folyó tized-perben.

Wenzel: Árpádkori Uj Okmánytár. I. k. 289. l.

XVI.

Beregi erdő. 1233. augusztus 20.

II. Endre király a pilisi apátság használatára évenként két-ezer zuán (só-szikladarab, kősó) sót biztosít.

Knauz: Monumenta Ecclesiae Strig. T. I. p. 294. nr. 54. — *Fejér*: Cod. Dipl. T. III. Vol. II. p. 322.

XVII.

Perusia. 1234. márczius 19.

IX. Gergely pápa a pannonhalmi szent-mártoni apátság és Demeter lovag között, a német-ujvári kolostor ügyében, kifejtett viszályokra nézve intézkedik s a pilisi apátot is vizsgáló bírónak rendeli ki.

Wenzel: Árpádkori Uj Okmánytár. XI. k. 269. l.

XVIII.

Assisi. 1235. szeptember 26.

IX. Gergely pápa a pilisi és béla-kúti apátot a bácsi főesperessel együtt kirendeli, hogy azon viszályt, mely Róbert esztergomi érsek és Albert aradi prépost között, a joghatóság miatt kitört, kiegyenlítsék.

Theiner: Monumenta Historica Hungariae T. I. p. 137. — Knuuz: Monumenta Ecclesiae Strig. T. I. p. 309. — Fejér: Codex Dipl. T. III. Vol. II. p. 457.

XIX.

Viterbo. 1236. február 8.

IX. Gergely pápa megerősíti II. Endre magyar királynak azon adományát, mely szerint a pilisi apátság, egyházának felavatása (dedicatio) óta, évenként száz marka jövedelmet húz szalóki sóban.

Theiner: Monumenta Historica Hungariae T. I. p. 143. — Wenzel: Árpádkori Uj Okmánytár. II. k. 40. l. — Fejér: Codex Dipl. T. VII. Vol. I. p. 256. — Kaprinay: MS. az egyetemi könyvtárban. Lit. C. nr. 100.

XX.

Buda. 1240. márczius 21.

IV. Béla király Cistercium számára, a nagy-káptalan költségeinek fődözése czéljából, birtokot adományoz Erdélyben.

Fejér: Codex Dipl. T. IV. Vol. III. p. 550.

XXI.

Laterán. 1240. márczius 29.

IX. Gergely pápa Mihály székesfehérvári prépost tetteinek megvizsgálását a pilisi apátra, veszprémi prépostra és a budai kincstartóra bizza.

Theiner: Monumenta Hungariae Hist. T. I. p. 175. — Fejér: Cod. Dipl. T. IV. Vol. I. p. 180—3. — Kaprinay: MS. az egyetemi könyvtárban. Lit. C. T. V. nr. 110.

XXII.

Laterán. 1240. november 15.

IX. Gergely pápa az esztergomi érseket, a pilisi apátot és perjelt Primogenitus és Benedek váradi ellen-püspökök ügyében kirendeli.

Wenzel: Árpádkori Uj Okmánytár. II. k. 108. l. — Theiner: Monumenta Historica Hungariae. Tom. I. p. 177.

XXIII.

Laterán. 1241. február 7.

IX. Gergely pápa a pilisi apátot, többed magával, megbizza a csanádi püspök egészségi állapotának megvizsgálásával.

Wenzel: Árpádkori Uj Okmánytár. VII. k. 118. l. — Theiner: Monumenta Historica Hungariae. Tom. I. p. 177.

XXIV.

Laterán. 1241. február 12.

IX. Gergely pápa elrendeli a keresztes-hadjárat hirdetését Magyarországon II. Frigyes császár ellen; s megengedi, hogy a kik keletre akartak indulni a keresztes haddal, fogadásukat megválthatják avval, hogy tervezett keleti hadjáratuk költségeit a pápai küldött, az esztergomi érsek, vagy a pilisi apát kezeihez szolgáltatják.

Wenzel: Árpádkori Uj Okmánytár. II. k. 130. l. — Theiner: Monumenta Historica Hungariae. Tom. I. p. 178.

XXV.

Lyon. 1244. deczember 23.

IV. Incze pápa, a pannonhalmi szent-mártoni apátság és Dömötör győri egyház-megyci lovag közötti perben, az esztergomi érseket, a nyitrai püspököt és a pilisi apátot rendeli ki bíránakul.

Wenzel: Árpádkori Uj Okmánytár. II. k. 164. 1.

XXVI.

Lyon. 1245.

IV. Incze pápa a kalocsai érseket, a pilisi és szent-gotthárdi apátot kiküldi Zeland veszprémi püspök megválasztása ügyében.

Innocencius episcopus, servus servorum Dei, venerabili archiepiscopo Colocensi et dilectis filiis S. Gotthardi et de Pilis abbatibus Cisterciensis ordinis, Jauriensis et Vesprimiensis dioecesis, salutem et apostolicam benedictionem. Ex parte charissimi in Christo filii nostri, regis Hungarie illustris, nobis est oblata querela, quod cum, de antiqua regni sui consuetudine hactenus pacifice observata, in electionibus pontificum consensus regius debeat postulari, canonici Vesprimiensis ecclesie, contra consuetudinem huiusmodi temere venientes, assensu eius, sicut debuit, minime requisito, qui commode requiri potuisset, et de iure debebat, magistrum Zelandum, eorum concanonicum, in Vesprimiensem Episcopatum elegerunt; quam electionem venerabilis frater noster archiepiscopus Strigoniensis, loci metropolitanus, post appellacionem ad nos legitime interpositam confirmavit. Alias quoque tam ipse, quam alii prelati et clerici eiusdem regni post vastitatem datam a tartaris, iura et libertates ipsius regis pro sua diminuunt voluntate, in eius non modicum preiudicium et gravamen. Quia vero eiusdem regis gravamina, quem speciali prerogativa prosequimur, sustinere nolumus, nec debemus, cui potius ex tanto discrimine, quod pertulisse dinoscitur, paterno compacientes affectu, adesse in suis opportunitatibus proponimus et prodesse, discrecioni vestre per apostolica scripta mandamus,

quatenus requisita super promissis omnibus diligentius veritate, nobis, que inveneritis, fideliter rescribatis, ut exinde, quod expedire viderimus, disponamus. Testes autem, qui fuerint nominati, si se gracia, odio vel timore subtraxerint, per censuram ecclesiasticam, appellatione cessante, cogatis veritatem et testimonium perhibere. Quod si non omnes his exequendis potueritis interesse etc. (Conclusio est illegibilis) *Datatio nihilominus est tenoris huius*: Datum Lugduni — — — Aprilis, pontificatus nostri anno secundo.

Egyszerű hibás másolatban az egyetemi könyvtárban: MS. Pray T. XIV. p. 111.

XXVII.

Esztergom. 1245.

Az esztergomi káptalan bizonyítja, hogy Köbölkuti Péter coroai birtokát, melynek a pilisi apát is szomszédja volt, Miklósnak, a hírnökök comesének eladta.

Wenzel: Árpádkori Uj Okmánytár. VII. k. 200. l.

XXVIII.

Esztergom. 1246. márczius 31.

A pilisi és zirczi apát ellátják saját pecsétjökkel azon levelet, melyben Albert aradi prépost elismeri az esztergomi érsek alá tartozását.

Knauz: Monumenta Ecclesiae Strig. T. I. p. 362. — *Fejér*: Codex Dipl. T. IV. Vol. I. p. 439.

XXIX.

Lyon. 1247. augusztus 7.

IV. Incze pápa a pilisi apátot és perjelt s az egri prépostot megbizza, hogy szükség esetén döntsenek azon ügyben, mely Vancsai István esztergomi érsek és Salamon pannonhalmi szentmártoni apát között fenforgott.

Knauz: Monumenta Ecclesiae Strig. T. I. p. 368. — *Fejér*: Codex Dipl. T. IV. Vol. I. p. 463.

XXX.

Lyon. 1247. szept. 27.

IV. Incze pápa a kalocsai érsekség és pécsi püspökség határpörének elintézésére a pilisi, szent-mártoni és dombói apátot rendeli ki.

Theiner: Monumenta Hungariae Hist. T. I. p. 205. — Kaprinay: MS. az egyetemi könyvtárban. Lit. A. T. XIV. p. 24.

XXXI.

Lyon. 1248. okt. 1.

IV. Incze pápa, a csanádi és szerémi püspök mellett, a pilisi apátot is kiküldi a Fülöp zágrábi püspök megválasztásakor elkövetett vissza-élések megvizsgálására.

Theiner: Monumenta Hung. Hist. T. I. p. 206. — Fejér: Codex Dipl. T. IV. Vol. II. p. 29.

XXXII.

1250. ápril 28.

IV. Béla király Konrád mesternek, Albeus comes fiának, adományozza Gylan, Warang és Tarján birtokokat; mely utóbbi határos a pilisi apátság Kis-Hanta birtokával.

Hazai Oklevéltár 17. l.

XXXIII.

Perusia. 1252. november 13.

IV. Incze pápa a pilisi apátot rendeli ki, hogy István esztergomi érseknek járó tized tizen-harmad részét ellenőrizze.

Wenzel: Árpádkori Uj Okmánytár. II. k. 227. l. — Theiner: Monumenta Historica Hungariae. Tom. I. p. 213.

XXXIV.

Buda. 1253. szept. 15.

IV. Incze pápa megerősíti a budai káptalannak azon privilegiális levelét, melyet Heymo váczai s Gallus erdélyi püspök és János pilisi apát irt át.

Fejér: Codex Dipl. T. IV. Vol. II. p. 204.

XXXV.

1254. junius 28.

IV. Béla király, János pilisi apát kérelmére, megerősíti a pilisi apátságot több birtokában, vám-jövedelmeiben és kiváltságában.

In nōmine Sancte Trinitatis et individue unitatis Amen. Bela, Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Cumanieque rex in perpetuum. Omnibus orthodoxe fidei cultoribus presens scriptum inspecturis salutem in eo, qui regibus dat salutem. Licet in humanis disposicionibus nichil stabile, nichil quoque perpetuum, quidquid est morti subpositum, quidquid est corrupcioni subiectum, sed caduca sint hominum omnia et temporum diuturnitate labantur; illud tamen, quod ecclesiis et locis religiosis pia consideracione efficitur, intuitu Jesu Christi, qui unicuique in districto examine pro meritis respondebit, nulla corrupcione inficitur, sed perpetua potius stabilitate repositum multiplicato fenore reservatur. Ad universorum igitur noticiam harum serie volumus pervenire, quod cum, per subitam irrupcionem tartharorum, regnum nostrum acerbe extitisset divino, ut credimus, iudicio flagellatum, et in civitate Strigoniensi, quam iidem hostiliter per sue feritatis rabiem invaserunt, cives eiusdem utriusque sexus, absque deleccionē ordinis et etatis, necnon innumera- biles illuc congregatos aliunde, igne et gladio, miserabiliter consumpsissent, ecclesia de Plys quedam munimenta et privilegia ibidem ob securitatem posita, confecta super quibusdam suis possessionibus, tributis ac quibusdam aliis redditibus a nobis, nostrisque predeces- soribus, illustribus regibus ungarorum, intuitu salutis et retribucionis

eterne, collatis amiserit. Dilectus nobis in Christo frater Johannes abbas eiusdem ecclesie, qui nostris, nostrique regni, necnon baronum nostrorum serviciis devote et assidue desudavit in nostris legacionibus deferendis, se et sua diversis periculis exponendo, humiliter supplicavit, ut possessiones tributa ac redditus ecclesie de Plys, quorum privilegia amissa fuerant, nostri privilegii iterato dignaremur munimine confirmare. Nos itaque, cum ipsam ecclesiam, in qua eciam corpus matris nostre honorabiliter requiescit, totis affectibus diligere et bonis teneamur amplioribus augmentare, preces quoque abbatis memorati, pro quo eius merita iugiter intercedunt, iustas et legitimas attendentes, super quibusdam possessionibus, tributis et redditibus ecclesie de Plis, quorum nomina subscribentur, munimenta quorum in civitate Strigoniensi erant perdita, cum de certa sciencia nobis, utpote patrono ecclesie prefate, constaret de illis, que per nos et nostros predecessores, inclitos reges Ungarie, eidem collate extiterant, ad perpetuam et inviolabilem firmitatem nostrum concessimus privilegium auree bulle nostre caractere consignatum. Tributa autem, possessiones et redditus, de quibus nobis constitit, ipsam ecclesiam in eorum pacifica possessione fuisse et esse, sunt hec: Videlicet medietas tributi regalis de Jaurino; nam due partes tocius tributi Jaurinensis ad nos pertinebant, de quibus unam partem habet ecclesia de Bocon, aliam partem ecclesia de Plis, quam possidet ex donacione inclite recordacionis Bele regis, avi nostri; terciam vero partem percipit comes Jaurinensis pro tempore constitutus. Preterea medietas tributi regalis de Posonio; cum due partes tocius tributi Posoniensis ad nos pertinerent, de quibus unam partem habet ecclesia Sancti Martini de Sacro Monte Pannonie, aliam partem possidet ecclesia de Plys antedicta; terciam vero partem percipit comes Posoniensis pro tempore constitutus. Item tertia pars tributi de Cheturtukheil, pertinens ad tributum Posoniense. Porro nomina villarum, quas eadem ecclesia pacifice possidet in comitatu Posoniensi, sunt haec: Chakan, Buhtirian et Oloch. Item prope eandem ecclesiam villa Kuachi. Item confirmamus domos eiusdem monasterii et vineas in Dewen et in Posonio existentes et turrem, seu domos, quas dilectus nobis in Christo abbas memoratus, de voluntate nostra, propriis sumptibus et expensis, in castro nostro Posoniensi construxit in loco, qui

Wepruch vulgariter nuncupatur. Confirmamus eciam vineam, quam eidem contulimus in Pest; et vineam quandam sitam Bude, quam dilectus avunculus noster, venerabilis in Christo pater, Aquiliensis ecclesie patriarcha, felicis recordacionis, sepedicte ecclesie contulit, pro anime sororis sue remedio, matris nostre. Tria quoque molendina, ad aquas calidas sita, in Meger, iuxta Budam. Ad hec ecclesie sepedicte libertatem, quam ab antiquo possedit, ut videlicet comes de Plis, qui pro tempore fuerit constitutus, super populos eiusdem ecclesie ubicunque existentes descensum facere aut recipere, sive aliquam inferre violenciam non presumat. Item quod de rebus, quas fratres de Plis ad proprium claustrum deferunt, nullus tributum recipiat presentibus confirmamus. Piscinam eciam Churna nomine, an (igy) comitatu Budrugensi, cum suis circumstanciis eatenus, quatenus de medio piscine per girum iactus sagitte potest capere, cum piscatoribus ad ipsam ecclesiam pertinentibus; et omnes alias possessiones, quas pacifice dinoscitur possidere eidem ecclesie confirmamus. Volumus eciam et precipimus, ut populos ecclesie memorate in maioribus et arduis negociis nullus iudicum debeat iudicare, preter nostram presenciam aut illius, cui in nostra curia hoc duxerimus committendum; cum ipsam ecclesiam in proteccionem nostram specialem recepimus ac tutelam. Ut autem hec adnotacio robur optineat perpetue firmitatis, nec aliquo excogitato valeat ingenio impugnari, presentes litteras auree bulle nostre caractere fecimus in eternam huius rei memoriam communiri. Datum per manus venerabilis patris Benedicti, archiepiscopi Strigoniensis, aule nostre cancellarii. Anno Domini Millesimo ducentesimo quinquagesimo quarto. Regni autem nostri anno decimo nono. Acta vero sunt hec sede Colocensi vacante, venerabili patre Job Quinque-Eclesiensi, Lamperto Agriensi, Homodeo Jaurinensi, Zlando Vesprimiensi, Heymone Waciensi, Nicolao Nitriensi, Philippo Zagrabiensi, Blasio Chenadiensi, Gallo Transsilvano, Wincencio Waradiensi, Oliverio Syrmiensi, Pousa Boznensi episcopis ecclesias Dei feliciter gubernantibus. Ratizlao duce Gallicie et domino de Machou, genero nostro karissimo, Rolando palatino et comite Posoniensi, Stephano bano tocius Slavonie, Chak magistro tavvornicorum nostrorum et comite Supruniensi, Henrico iudice curie nostre et comite Symigiensi, Nicolao magistro dapiferorum nostrorum, Moys magistro agasonum

et comite de Goroa, Bagyn magistro pincernarum existentibus, et aliis dignitates et magistratus tenentibus nostri regni. Quarto kalendas iulii.

Jun. 28.

Hátára tizenötödik századi kézzel ez van írva: Privilegium regis Bele, quod loquitur de tributo Jaurinensi; item de tributo Poseniensi; item de terciá parte tributi de Cheturtukheil; item de Chakan, Buthiriam (igy) et Oloch; item de villa de Kuachi; item de confirmacione domorum eiusdem monasterii et vinearum in Dewen, item de vinea sita in Pest; item de vinea sita in Buda; item de tribus molendinis ad aquas calidas in Meger; item ut comes de Pyls non possit super populos ecclesie descensum facere aut recipere; item quod de rebus, quas fratres de Pyls ad proprium claustrum deferunt, nullus tributum recipiat; item de piscina de Churna; item in maioribus et arduis negociis nullus iudicium debeat iudicare.

A lefűgő aranybullát egykor tartó piros és selyem sodratnak ma már csak nyoma van; e helyett új, vékony sárga-fekete selyem sodrat tartja az arany-bullát.

Eredetije a zirczi apátsági levéltárban; bádóg dobozban. *Fac-similéje* e kötetben látható.

Fejér (Codex Dipl. Tom. IV. Vol. II. pag. 218.) már kiadta; de tele hibával és lényeges kihagyásokkal. Így pl. a pozsonyi vámról szóló részletet hiába keressük benne. — *Horváth János*: »Egyházi Értekezések« 1823. évi folyamában I. köt. 168—171. l. szintén kiadta, — néhány hibával és kihagyással.

Az arany bulla pecsétjének egyik felén látható: IV. Béla alakja ülő helyzetben, jobbában a királyi pálczát, baljában az ország-almát tartva. Körirata ez: † BELA DEI GRACIA HUNGARIE, DALMACIE, CROHACIE, RAME, SERVIE, GALLICIE, LODOMERIE, CUMANIE REX.¹

A másik felét az apostoli kettős-keresztrel ékesített paizs foglalja el. Itt ez a körirat; † SIGILLUM QUARTI BELE SECUNDI ANDREE REGIS FILII.

XXXVI.

Anagni. 1254. október 2.

IV. Incze pápa meghagyja a pilisi és zirczi (bakonyi) apátnak, hogy az esztergomi érseket és káptalant a kiközösítéstől bárkivel szemben is megvédjék.

Knutz: Monumenta Eccl. Strig. T. I. p. 420. — *Wenzel*: Árpádkori Új Okmánytár. VII. k. 368. l. — Magyar Sion 1863-iki évfolyam 332. l. és 1864-iki évfolyam 678. l. — Ezen kötetben: Oklevéltár LV. sz. a. az okiratba beszöve.

¹ Az arany-bullás pecséten a körirat szavai rövidítve vannak írva.

XXXVII.

Viterbó. 1262. május 11.

IV. Incze pápa megerősíti a czisztercziek régi kiváltságát a tizedtől és a zsengek után járó adózástól való mentességre nézve.

Fejér: Codex Dipl. T. IV. Vol. III. p. 85.

XXXVIII.

Róma. 1263. szeptember 19.

IV. Orbán pápa a pilisi apátot, a fehérvári örkanonokot és a Domonkos-rendiek provinciális perjelét Jób pécsi püspök botrányos életének megvizsgálásával bizza meg.

Fejér: Codex Dipl. T. IV. Vol. III. p. 168.

XXXIX.

Róma. 1264. augusztus 21.

IV. Orbán pápa a pilisi apátot, a fehérvári örkanonokot és a Domonkos-rendiek provinciális perjelét, Jób pécsi püspök ügyében, oly utasítással látja el, hogy, a vádak igaz volta esetén, a vizsgálat folytán fölmerülő költségek fődözését a püspökség terhére rójják.

Fejér: Codex Dipl. T. IV. Vol. III. p. 238.

XI.

1276. máj. 10.

*Kim László király tudatja, hogy Fokfi Miklós és rokonsága, a magyarádi birtok ügyében, kiegyezett Polus fiával, Sebestyénnel, s rokonai-
val; s leírja egyuttal Magyarád határait.*

Ladislaus, Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Bohemie, Gallicie, Lodomerie, Cumanie, Bulgarieque rex, omnibus presens scriptum inspecturis salutem in omnium salvatore. Ad universorum noti-

ciam tenore presencium volumus pervenire, quod constituti coram nobis ex una parte Nicolaus, filius Fok, cum fratre suo Benedicto, et cum omnibus suis proximis, cognatis, et consanguineis universis, ex altera vero parte Sebastianus, filius Polus, cum suo proximo Bas, necnon cum universis suis cognatis, proximis et consanguineis, que quidem utreque partes nobiles de Magyarad, in provincia Hunt-hensi, fore dinoscuntur, superque hereditatem suam, Magyarad vocatam, idem antedictus Nicolaus, filius Fok, duellum habuit cum Sebastiano, filio Polus antedicto; quo facto, super duello prenotato pacem concordie inter se pari voluntate, ac proborum virorum ordinacione, necnon iudice consenciente et favente, inviolabiliter ordinarunt tali modo: Quod idem Sebastianus antedictus dimisit et relaxavit predictam hereditatem, Magyarad vocatam, eidem Nicolao Fok et fratri suo Benedicto, eorumque heredibus pacifice et quiete. E converso autem idem Nicolaus et Benedictus, filii Fok, concordarunt, consenserunt et relaxarunt Sebastiano predicto antedictae hereditatis eorum occupacionem, consumpcionem et desolacionem, que per ipsum Sebastianum commissa erant et exorta, tali modo: quod idem Nicolaus et Benedictus, filii Fok, propterea, quod ab hereditate predicta longo tempore se ipsos absentaverant et medio tempore alicubi predictae terre eorum, Magyarad vocatae, aliquis commetaneus, vel vicini ipsorum, propter eorum diuturnam absenciam, iustas metas dirumpissent et anihilassent, hoc idem predictus Sebastianus et Bas cum prioribus iustis metis reiterare, reformare et sublevare tenentur et commetanei eorundem, fide eorum mediante. Cuiusquidem terre prima meta incipit a parte meridionali supra metam Bolezlai, filii Stephani, iuxta fluvium Bor; versus occidentem ultra scandit, et cum regali mensura in latitudine unius iugeris sursum declinat penes predictum fluvium Bor ad fontem Ched, et contra fontem Ched scandit iterum per fluvium Bor versus orientem, et ibi dictus fons Ched est angularis meta, et ibi est commetaneus abbas de Pelys. Deinde declinat supra ad orientem, et ibi separat a terra ecclesie de Saag, Dalmad vocata; deinde currit super rivulum arundinosum et scandit in vallem unam, que Chekered nominatur, et ibi separat a Stephano de Dalmad et scandit supra unum altum collem,¹ seu monticulum, qui inter duos Chekered

¹ A magyar országos levéltári másolatban *sholma van*.

esse dinoscitur; et vadit versus orientem, et ibi in fine unius terre arabilis dictus Chekered angulatur, et scandit super quendam collem;¹ et vadit versus partem orientalem et unam terram arabilem, in dicto colle² transit in longitudine, et in cauda, seu fine eiusdem terre arabilis et in capite Hydegwelgy, ibi est iusta meta sub una arbore Magyalfa; et deinde declinat supra ad magnam viam ville Egeg, et ibi est meta; et in eadem parte a parte orientali currit infra penes terram Egeg, et declinat infra ad metam Ztharchyan, et ibi dicta meta est angularis, et ostendit ville Egeg et Ztharchyan, et ibi vallem, que vulgariter Hydegwelgy nominatur, ultra scandit et declinat supra ad quendam altum montem a parte Ztharchyan, et ibi est una arbor magna querci, et ab eadem vertit se iterum ad partem meridionalem penes semitam, que de Hebecz veniet, (igy) et ibi pervenit iterum ad metam Bolezlai prelibati, et ibi terminatur. Obligarunt se ambe partes, superius nominate, coram nobis tali obligatione mediante, quod quodocunque aliqua parcium hanc causam ad rixam exitaret, vel exitarent, tunc absque byrsagio iudicis ante litis ingressum parti toleranti viginti marcas dare et solvere teneatur. Item assumpti sunt sui vicini et conmetanei eorundem, quod quodocunque prescripto Nicolao, filio Fok, et fratri suo Benedicto necesse fiet, tunc tenebuntur eorum conmetanei, secundum enucleacionem presentis nostri privilegii, novas metas extradare et iusto modo sublevare. In cuius rei memoriam et perpetuam firmitatem ad petitionem utriusque partis presentes litteras dedimus dupplicis sigilli nostri munimine roboratas. Datum per manus magistri Benedicti sancte Strigoniensis ecclesie, electi prepositi Budensis, aule nostre vicecancellarii et dilecti fidelis nostri. Anno Domini Millesimo ducentesimo septuagesimo sexto, sexto¹ idus mai. Regni autem nostri anno quarto.³

¹ A magyar országos levéltári másolatban »Male« olvasható.

² A magyar országos levéltári másolatban »Male« fordul elő.

³ A másolatban ily keltezés olvasható: Anno Domini M-o CC-mo LXX-mo 6-to idus mai. Ez azonban a *másoló hibája*, mert 1270-ben László király még nem is uralkodott; s így annál kevésbé volt az 1270-ik év uralkodásának negyedik éve. Bizonyos tehát, hogy a »sexto« még az évszámhoz tartozik. De kellett még egy másik »sexto«-nak is lenni, melyet azonban a másoló, mivel egymásután két »sexto« fordult elő, elhagyott. Pedig a második sexto is szükséges, mert »idus mai« magában meg nem állhat. Ha egyedül állna ugyanis, akkor »idibus mai«-nak kellene lenni. A helyesen megigazitott szöveg lesz tehát úgy, mint fent, a másolt okiratban olvasható.

Papíra irt egyszerű másolata a zirczi apátsági levéltárban. III. 701. sz. alatt.

Az okiratnak azon része, mely Magyarád határait írja le, egyszerű másolatban megvan a magyar országos levéltár diplomatikai osztályában is 32206. sz. alatt.

XII.

Az Egeg és Magyarád közötti határ megállapítása.¹

Quod primo incepissent a parte orientali in loco, ubi quedam vallis a plaga septentrionali protensa confine iungit finem alterius vallis Hydegwelgy vocate, ubi penes antiquam metam terream alteras duas metas terreas novas, arboribus ilicis circumfusas, possessionibus ipsis Egeg et Magyarad separantes erexissent; unde in ipsa valle Hydegwelgy, citra iactum lapidis, versus plagam occidentalem progrediendo, duas metas, unam arboribus ilicis circumfusam, aliam simpliciter de terra cumulari fecissent. Inde parvum spacium in medio ipsius vallis directe eundo, duas parvas arbores ilicis terra circumfusas pro meta reliquissent; dehinc parvum spacium pergendo, duas metas arboribus ilicis circumfusas, abhinc similiter in parvo spacio duas metas terreas, inter quas haberetur arbor ilicis, unde ulterius duas arbores ilicis terra circumfodi, abhinc in brevi spacio alias duas arbores similiter terra circumfodi, unde adhuc semper in medio ipsius vallis duas metas terreas, inter quas esset arbor ilicis, unde ad parvum spacium eundo duas metas terreas, inter quas haberentur due magne arbores ilicis, erigi fecissent. Tandemque ad dexteram versus plagam septentrionalem tendendo, ad latus predictae vallis Hydegwelgy per parvum spacium venissent ad quasdam quatuor arbores, quasi ex uno trunco, seu stipite progredientes, quarum due essent quercine et alie due ilicee, sub quibus duas metas terreas bene apparentes predictis utrisque possessionibus Egeg et Magyarad separantes erexissent. Inde tandem ad dictam plagam septentrionalem in latere dicte vallis Hydegwelgy directe eundo, ad parvum spacium duas metas terreas, dehinc ad parvum spacium similiter duas metas terreas, in quibus essent parve arbores ilicum; adhuc versus eandem plagam inter arbusta pergendo duas metas terreas erigi fecissent; deinde relinquendo ipsam vallem Hydegwelgy,

¹ A kelet nines jelezve.

ad parvum spacium duas metas terreas, tandem parvum eundo, venissent circa latus alterius vallis Kalmarwelge vocate, ubi duas metas terreas cumulassent; abindeque semper eadem plaga septentrionali continuata duas arbores querci circumfodissent; unde parvum eundo prope caput dicte vallis Kolmarwelge, duas metas terreas, dehinc parvum spacium eundo, venissent ad quandam viam Bwtthyan utja vocatam; et in eadem parvum eundo venissent ad locum, ubi ipsa via duplicatur, quarum una a parte occidentali tendit versus Magyarad ad silvas; alia versus Bath, ubi ex utraque parte eiusdem vie metas erexissent, in quarum una esset quedam magna arbor ilicis, et alia simpliciter de terra esset cumulata; adhuc dicta plaga septentrionali servata in ipsa via eundo venissent ad locum, ubi eadem via duplicatur, includendo parvam particulam terre, et ibi duas metas terreas fecissent; et inde directe immediate ipsius particule terre per ipsas vias incluse parvum spacium eundo, duas parvas arbores terra circumfodissent; unde in parvo spacio alias duas arbores, ulterius similiter duas arbores, iterum duas arbores, tandem similiter duas arbores terra circumfodissent. Et sic cadunt iterum ad coniunctionem ipsius vie duplicate. Postremoque in ipsa via per bonum spacium procedendo semper tamen ad dictam plagam septentrionalem, venissent ad duas metas terreas antiquas bene apparentes, ubi eciam terciam metam esse asseruissent, que tamen eis minime apparuisset, quarum una Egeg, alia Magyarad predictis et tertia Dalnad possessionibus separarent, ubi alias duas novas metas de terra cumulari fecissent. Et ibi terminassent.

Papirra irt egyszerű másolatban a magyar országos levéltár diplomatikai osztályában 32206. sz. alatt.

XLII.

Buda. 1277. október 4.

IV. László király kijelenti, hogy nincs ellenvetése Imbert pásztói apátnak és konventjének azon elhatározása ellen, melynél fogva Róbert pilisi, vagyis az atya-apat bele-egyezésével, Ujlak, Halász és Tura-Szerke birtokokat Farkas Móricz, Iván és Ivánka testvéreknek hatvan-öt márkáért el akarja adni.

XLIII.

Pilis. 1293. febr. 26.

István pilisi apát, mint a bél-három-kúti apátságnak atya-apátja, megengedi, hogy Ádám bél-három-kúti apát Királd nevű birtokát husz ezüst márkáért eladhassa.

Kandra Kabos: Adatok az egri egyház-megye történelméhez. I. k. 149—150. l.

XLIV.

Pilis. 1295. márczius hó.

István pilisi apát és konventje béka-falusi birtokukat évenkinti egy finom ezüst márkáért bérbe-adják a szent-andreieknek.

Hazai Okmánytár. V. k. 78. l.

XLV.

Anagni. 1295. június 29.

VIII. Bonifác pápa megbizza a pilisi apátot, hogy a budai káptalan és a budai polgárság között a hajó-vám ügyében fölmerült surlóddást egyenlítse ki.

Bonifacius episcopus servus servorum Dei dilecto filio abbati monasterii de Pelis, Vesprimiensis dioecesis, salutem et apostolicam benedictionem. Sua nobis prepositus et capitulum ecclesie Budensis petitione monstrarunt, quod, licet ipsi de antiqua et approbata et hactenus pacifice observata consuetudine de omnibus mercimoniis et rebus venalibus, que per fluvium Danubii iuxta castrum Bude navigio deferuntur, certos redditus, seu tributa recipere debeant, sintque ipsi ac predecessores eorum fuerint in possessione vel quasi percipiendi redditus, vel tributa predicta a tempore, cuius memoria non existit, nichilominus tamen Budenses iurati et universitas hominum dieti castri, Vesprimiensis dioecesis, prepositum et capitulum predictas querimonias habendo, quominus tributa percipere libere valeant, contra iusticiam impedire presumunt. Quocirca discrecioni tue per apostolica

scripta mandamus, quatenus partibus convocatis audias causam, et
appellatione remota debito fine decidas, faciens, quod decreveris, per
censuram ecclesiasticam firmiter observari. Testes autem, qui fuerint
nominati, si se gracia, odio, vel timore subtraxerint, censura simili,
appellatione cessante, compellas veritati testimonium perhibere, pro-
viso, ne in universitatem predictam excommunicationis vel interdicti
sententiam proferas, nisi a nobis super hoc mandatum receperis
speciale — — — — — presencium

1295. jun. 29.

Datum Anagnie, tercio calendas iulii, pontificatus nostri anno primo.

Hártyára írva; egyszerű lensodraton függő ólom pecséttel.
Eredetiye a zirczi apátsági levéltárban III. 49. sz. alatt.

XLVI.

Laterán. 1299. deczember 5.

VIII. Bonifác pápa a margit-szigeti apáczaék és a veszprémi
püspök között fen-forgó tized-ügyben a pilisi apátot is kiren-
deli bírónak.

Knausz: Monumenta Ecclesiae Strig. T. II. p. 467. — *Fejér*: Codex Dipl. T. VI.
Vol. II. p. 222.

XLVII.

1301.

István pilisi apát a kékesieket egyházi átokkal sújtja.

Fejér: Codex Dipl. T. VI. Vol. II. p. 325 és T. VIII. Vol. I. p. 82.

XLVIII.

Esztergom. 1320. október 6.

A pilisi apátság Mikocha comes csévi birtokának keleti szom-
szédjaként fordul elő.

Fejér: Codex Dipl. T. VIII. V. II. p. 270.

XLIX.

XXII. vagy XXIII. János pápa idejéből.

A pilisi és bakonyi (zircezi) apátok közlik János pápával a III. Honor pápa által Róbert veszprémi püspökhöz, egyház-megyéje papjainak és káptalanának peres ügyében, intézett levelet, melyet a veszprémi káptalan előttök felmutatott.

Féjér: Codex Dipl. T. IX. V. VII. p. 648.

L.

1324.

Károly Róbert, a pozsonyi káptalan hivatalos közlése alapján, helyre-állítja és megerősíti a pilisi apátság pozsonyi házainak adó- és szolgálat-mentességét.

Karolus Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Servie Gallicie, Lodomerie, Cumanie, Bulgarieque rex, princeps Sallernitanus et honoris ac montis Sancti Angeli dominus, omnibus Christi fidelibus tam presentibus, quam futuris paginam intuentibus salutem in omnium salvatore. Cum a nobis petitur, quod iustum et honestum est, decet regiam excellenciam facilem prebere consensum et assensum. Proinde ad universorum noticiam harum serie volumus prevenire, quod vir religiosus frater Johannes abbas monasterii Beate Virginis de Pylis ad nostre serenitatis accedens presenciam exhibuit nobis quoddam privilegium honorabilium virorum capituli Posoniensis tenoris infrascripti, petens a nobis humiliter et devote, ut ipsum ratum habere et ad amorem libertatis curie eiusdem monasterii conservationem (igy) nostro privilegio privilegium prelati capituli dignaremur confirmare. Cuiusquidem privilegii tenor talis est: Nos capitulum ecclesie Posoniensis significamus, quibus expedit universis, presencium per tenorem, quod cum nos ad mandatum excellentissimi principis domini nostri Karoli, Dei gracia illustris regis Hungarie, cum Dominico, tavarnico eiusdem domini nostri regis, virum discretum magistrum Johannem socium et concanonicum nostrum ad

providos viros iudicem, iuratos et universos cives civitatis Posoniensis, pro eo quod ipsi curiam seu domum monasterii Beate Virginis de Pelis in civitate Posoniensi existentem, cum suis iuribus et attinenciis, iuxta limitatam libertatem eiusdem monasterii Beate Virginis, ab omni honore servili liberam dimitterent permanere, misissemus. Demum idem homo domini nostri regis et noster ad nos reversi nobis concorditer retulerunt, quod dicti iudex, iurati et universi cives, tanquam filii obediencie, coram eodem homine domini nostri regis ad hoc destinato, sub testimonio dicti hominis et socii nostri, memoratam curiam seu domos dicti monasterii Beate Virginis, cum omnibus iuribus et attinenciis suis, ab omni honore servili civitatis liberam dimisissent permanere, ita quod de eadem curia et domibus ac utilitatibus earundem nullum servitium, nulla collecta, vel exaccio, seu qualiscunque impositio collectarum debeat ullo unquam tempore imponi vel exigi per aliquos cives vel iudices eorundem. In cuius rei testimonium ad preceptum et mandatum eiusdem domini nostri regis presentes super premissis concessimus litteras sigilli nostri autentici munimine roboratas seu consignatas. Datum in festo Ascensionis Domini. Anno Domini Millesimo tercentesimo vicesimo quarto. Nos igitur, ex tenore privilegii ipsius capituli Posoniensis super libertate curiarum et domorum ipsius ecclesie ad plenum edocti, considerantes, quod devotam supplicationem ipsius abbatis in hac parte veritatem suffragari, (igy) tenorem predicti privilegii de verbo ad verbum presentibus inseri facientes approbamus, acceptamus et predictam curiam eorum (igy) denuo perpetue libertati ab omni honore exemptam confirmantes, seu restituentes, et predictum privilegium testimonio presencium perpetuo valere confirmantes. In cuius rei memoriam et perpetuam firmitatem presentes concessimus litteras duplici sigilli nostri munimine roboratas. Datum per manus discreti viri magistri Endre prepositi ecclesie Veteris Bude et aule nostre vice-cancellarii dilecti et fidelis nostri. Anno Domini Millesimo tercentesimo vicesimo quarto, regni autem nostri anno similiter vicesimo quarto. Venerabilibus in Christo patribus dominis Bolezlaŏ Strigoniensi, et fratre Ladislao Colocensi archiepiscopis, Johanne Nitriensi, Benedicto Chanadiensi, Nicolao Iauriensi, Ladislao Quinque-Ecclesiensi, fratre Petro Boznensi, Gregorio de Sancto Irineo, Iwanka Varadiensi, Andrea Transilvano, Henrico Vesprimiensi et Chanadino

1324. május 24.

1324.

Agriensi episcopis ecclesias Dei feliciter gubernantibus. Magnificis viris Philippo palatino et comite de Uyvar, Demetrio magistro tavarnicorum nostrorum, comite Alexandro iudice curie nostre, Thoma voivoda Transilvano et comite de Zonuk, Nicolao bano totius Slavonie, Micck magistro tavarnicorum domine regine consortis nostre karissime et magistro Deseu iudice curie eiusdem domine regine, Blasio magistro agasonum nostrorum, Dyonisio magistro dapiferorum nostrorum et magistro Nicolao comite Posoniensi et aliis quam pluribus regni nostri comitatus tenentes et honores

Papírra irt eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. XLVI. fasc. A. nr. 5. o.

LI.

Pozsony. 1326. augusztus 10.

A pozsonyi káptalan leírja Apka birtok határait, melyekkel szomszédos a pilisi apátság Alach nevű birtoka.

Anjoukori Okmánytár. II. k. 250. 1.

LII.

Visegrád. 1328. december 10.

Pál országbíró megbizza a budai káptalant, hogy a pilisi apát szántói, és Benkfi János magyarádi birtoka mellett levő föld miatti peres ügyben járjon el.

Honorabilibus et discretis viris amicis suis reverendis capitulo ecclesie Budensis, comes Paulus iudex curie domini regis amicitiam paratam debito cum honore. Noveritis, quod in octavis festivis Omnium Sanctorum iam preteritis frater Ugrinus pro abbate Pylissiensi cum legitimis procuratoriis litteris, iuxta continenciam priorum litterarum nostrarum memorialium, ad nostram accedendo presenciam proposuerat tali modo: »Quod idem abbas Pylissiensis metas cuiusdam possessionis ecclesie sue, Zanthou vocate, in comitatu Hunthensi existentis, presentibus homine domini nostri regis et testimonio vestro a terris vicinorum et commetaneorum suorum ereccione

novarum metarum distingere et ad dictam ecclesiam sub certis metis applicare voluisset; Johannes, filius Benk de Magarad, in statucione cuiusdam particule terre, a parte dicte possessionis sue Magarad nuncupate adiacentis, prohibitor extitisset. Quo ita proposito memoratus Johannes, filius Benk responderat ex adverso: Quod ipsa particula terre intra metas sue possessionis, Magarad vocate, fuisset et ea ratione in statucione eiusdem fecisset contradiccionem supradictam; sed si predictam possessionem Zanthou per veras metas, in privilegio domini Bele, quondam illustris regis Hungarie, felicis recordacionis, donacionem dicte possessionis, Zanthou nominate, iam dicte ecclesie Pilissiensi factam exprimenti repertas et habitas reambulare voluisset, non fecisset contradiccionem aliqualem. Unde cum huiusmodi proposicionibus parcium perceptis, vestre discrecioni scribendo, ad distingendas metas dicte possessionis Zanthou vocate, iuxta continenciam ipsius privilegii Bele regis, homines domini regis per partes assumptos, presente Petro decano vestro testimonio, quem prius eciam ad reambulacionem dicte possessionis reperiiebamini destinasse, misissemus; et per eosdem homines domini regis et vestrum testimonium hoc distingere et discernere, ut dicta particula terre litigiosa inter metas qualis possessionis de dictis duabus possessionibus adiacere dignoscatur, eandemque regni consuetudine exhigente estimare, factaque ipsa estimacione tocuis facti seriem in litteris vestris per partes ad vigesimum secundum diem festi beati Martini confessoris reportari precepissemus: tandem partes ad nostram accedendo presenciam litteras vestras nobis presentarunt, in quarum tenoribus propter gravitatem iemalis temporis totum negocium minime peractum fuisse reperiiebatur. Unde cum visis continenciis earundem litterarum vestrarum sine iterata reambulacione dicte possessionis nullum finem inter partes facere valuerimus, vestram amicciam requirimus presentibus diligenter, quatenus visis presentibus vestrum hominem, videlicet Petrum, quondam decanum, qui prius ipsam possessionem reambularat, cum alio discreto viro de medio vestri transmittatis, in quorum presenciam Petrus de Boldefalva, quem idem abbas, Stephanus filius Ibur, vel Johannes filius Myke altero absente, quem idem Johannes filius Benk adducere, ut assumpserunt, tenebuntur, homines domini regis ad faciem predicte possessionis Zanthou vocate accedant et eandem, convocatis

conmetaneis et vicinis eiusdem universis feria sexta proxima post diem Cinerum iuxta cursus metarum in dicto privilegio domini Bele regis habitarum, Deum habendo pre oculis, sine diminucione et augmento reambulent, reambulataque non obstante contradiccione ipsius Johannis filii Benk, ubi necesse fuerit, novas metas erigendo dicte ecclesie Pylissiensi et per eandem predicto domino abbati pleno iure statuunt perpetuo possidendam, si per aliquos alios non fuerit contradictum; contradictores vero si qui fuerint contra ipsum dominum abbatem, ad octavas diei Cinerum in presenciam citent regie maiestatis. Preterea predictus Petrus de Boldefolua, et Petrus decanus, qui ipsam possessionem prius reambulasse sunt inventi, ostendant particulam terre litigiosam a parte ipsius possessionis Magarad adiacentem et simul cum alio homine domini regis et vestro testimonio altero discuciant et discernant: utrum predicta particula terre, in qua ipsa lis mota fuerat, inter terminos metarum ipsius possessionis Zanthou, aut inter metas dicte possessionis Magarad adiacere dignoscatur, ac estiment eandem regni consuetudine exhigente, ut his omnibus peractis debitum finem facere possimus inter partes supradictas. Et post hec qualitatem ac estimacionem dicte particule terre, cum tocius facti serie et cursibus metarum, dicto domino regi ad predictas octavas diei Cinerum fideliter rescribatis. Datum in Wysegrad, nono die termini prenotati. Anno Domini Millesimo tercentesimo vigesimo octavo.

1329. márcz. 10.

1329. márcz. 15.

1329. márcz. 15.

1328. decz. 10.

Az okirat hátára ez van írva:

Amicis suis capitulo ecclesie Budensis pro Johanne, filio Benk, contra abbatem Pylissiensem super reambulacione cuiusdam possessionis Zanthou vocate ad feriam sextam proximam post diem Cinerum et ad octavas dicte diei Cinerum in presenciam iudicis.

1329. márcz. 10.

1329. márcz. 15.

Hátára írva; zárlatán a pecsét töredékeivel.

Eredetije a zirczi apátsági levéltárban III. 48. szám alatt.

LIII.

Visegrád. 1329. május 9.

Pál országbíró a pilisi apátot azért, mert Hont vármegyei Szántó nevű birtokához Benkfi János magyarádi birtokából egy részt elfoglalt, birságban elmarasztalja.

Anjoukori Okmánytár. II. k. 407. l.

LIV.

Visegrád. 1329. október 9.

Pál országbíró a Boron nevű helységben levő jobbágyokat a pilisi apátnak járó csöbör-adó alól fölmenti.

Anjoukori Okmánytár. II. k. 439. l.

LV.

Telegdy esztergomi érsek idejéből: 1330—49.

A pilisi és bakonyi (zircezi) apátok, Telegdy érsek felszólítására, IV. Incze pápa bullája értelmében, megbagyják Miklós egri és a nyitrai püspöknek, hogy az egyházmegyei batárok elintézése ügyében az esztergomi érseket és káptalant, a pápai kiküldött bíró parancsára, kiközösíteni ne merjék, vagy ha már kiközösítették, hat nap alatt vonják vissza az ítéletet.

Venerabilibus¹ in Christo patribus et dominis Nicolao Dei et apostolica gracia episcopo Agriensi et religioso viro fratri M. et domino per eandem Nytriensi episcopo, de Pylisyo et de Boccon monasteriorum divina providencia abbates, religiosi ordinis Cisterciensis, executores ad infra scripta a sede apostolica deputati, salutem et sinceram in domino caritatem. Noverit vestra reverencia, litteram sanctissimi patris et domini domini Innocencii felicis recordacionis pape quarti non viciatam, non corruptam, sed vera eius bulla plumbea in filo canapis plumbea (igy), per reverendum patrem dominum Chanadinum Dei et apostolice sedis gracia supradicta archiepiscopum Strigoniensem presentatam nobis, seu exhibitam extitisse, cuius tenor in publico instrumento, per magistrum Gyllermum auctoritate apostolica notarium confecto et recepto, in secunda incipienti sui linea et finienti in eadem subscriptorum et incipienti in penultima sui linea nichil addito et finienti in eadem, publicam formam lacius et plenius est insertus; asserens idem dominus archiepiscopus coram

¹ Ezen okiratot Knauz Nándor úr Öméltósága szíveségéből közlöm. Meg fog jelenni a Monumenta Ecclesiae Strig. III. kötetében.

nobis Prohciem prepositum domus Dei de Chernowas, ordinis premonstratensis, dioecesis Wratislawiensis, iudicem a sede apostolica delegatum, ut astruitur, et per vos suorum mandatorum, imo verius apostolicorum et forsitan per alios contra tenorem prefate littere se et suum capitulum ac ecclesiam suam in causa finium regularum et episcopatum limitum, qui per argumenta debent comprobari, verosimiliter indebite molestari. Quare nos instanter requisivit, quatenus ad executionem predictae littere papalis, cum nunc locus existat, ut tenemur, ad dicti mandati apostolici procedere dignemur. Cuius tenor talis est: Innocentius episcopus servus servorum Dei dilectis filiis . . . de Pelys et de Boccon abbatibus Cisterciensis ordinis, Vesprimiensis dioecesis salutem et apostolicam benedictionem. Apostolice sedis benignitas sincere obsequencium nota fidelium favore benivolo prosequi consuevit, et personas illorum, quos in sua devocione promptos invenerit et ferventes, quibusdam titulis decencius decorare. Ut igitur ex speciali devocione, quam venerabilis frater noster, . . . archiepiscopus et dilecti filii capitulum Strigoniense ad nos et Romanam ecclesiam habere noscuntur, senciant sibi favorem apostolicum non modicum accrevisse; eis per nostras duximus litteras indulgendum, ut nullus delegatus, vel subdelegatus, executor, aut eciam conservator auctoritate sedis apostolicae, vel legatorum ipsius, in eos, vel ecclesiam ipsorum excommunicationis, suspensionis, vel interdicti sentencias promulgare, aut interdicere ipsis ingressum ecclesie valeat, absque speciali mandato sedis eiusdem, faciente plenam et expressam de indulgencia huiusmodi mencionem. Quocirca discrecioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus dictos archiepiscopum, capitulum et ecclesiam, non permittatis super his contra concessionis nostre tenorem ab aliquibus indebite molestare; molestatores huiusmodi per censuram ecclesiasticam, apellatione postposita, compescendo; non obstante, si aliquibus, quod excommunicari, suspendi, vel interdicti, aut conveniri extra certa loca non valeant, a sede apostolica sit indultum, et constitutione de duabus dietis, edita in concilio generali. Datum Anagnie, VI. nonas octobris, pontificatus nostri anno XII. Nos igitur apostolicum mandatum, nobis in hac parte directum, exequi volentes, ut tenemur, vos auctoritate apostolica predicta, coniunctim et divisim, primo, secundo et tercio, ac peremptorie terminis, sub inter-

dicti, suspensionis et excommunicationis penis, ammonicione canonica premissa, inducimus, vobis imponentes in virtute obediencie, quatenus in predictum dominum archi-episcopum Strigoniensem, eiusque capitulum ac ecclesiam suam contra formam dicti mandati apostolici, ut nullas interdicti, suspensionis, vel excommunicationis de mandato domini Prehti (igy) prepositi de Chernowas, ut executores, promulgetis, et promulgatas, quas si fecissetis, tanquam mandatorum apostolicorum ignari, infra sex dierum spacium, postquam ad vestram noticiam pervenerit, quorum dierum duos pro primo, duos pro secundo et reliquos duos pro tercio et peremptorie terminis, ammonicione canonica premissa, ad hoc assignamus, studeatis revocare et ad statum pristinum reducere, quod si forte premissa infradictum tempus et spacium facere non curaveritis et mandata nostra, imo verius apostolica contempseritis adimplere, non revocando sentenciis predictis, vos canonica ammonicione premissa, in his scriptis exnunc, prout extunc, vos (igy) innodamus et contra alios, sicut contra vos, apostolicis mandatis predictis, si qui obviarent, gravius procedemus, equitate iuris suadente, absolucionem huiusmodi obviacionis nobis, vel superiori nostro tantummodo reservantes. In quorum testimonium et certitudinem pleniorum sigilla nostra duximus presentibus apponenda. Datum et actum.

Hártyára írva; a függő két pecsét közül az egyik még megvan, tojásdad alakú, Szűz Mária képével; körirata elmosódott.

Eredetije az esztergomi primási egyházi levéltárban 13. sz.; és megvan még 1333-iki átiratban az esztergomi káptalan magán levéltárában. Lad. 44. fasc. 1. nr. 8.

LVI.

Avignon. 1335. nov. 13.

XII. Benedek pápa meghagyja Csanád esztergomi érseknek, hogy a pilisi apátságnak pozsonyi rendháza mellett levő zsinagógát, ha ez a cziszterciek isteni tiszteletét zavarja, rontassa le.

Theiner: Monumenta Hungariae Historica. T. I. p. 608.

LVII.

Pilis. 1340. október 3.

István pilisi apát és konventje megerősíti azon adomány-levelet, melyet a Csallóközben, Bruck mellett levő földterületről, Hambato pozsonyi polgár részére, István apát adott ki.

Anjoukori Okmánytár. IV. k. 42. l.

LVIII.

Pilis. 1341. máj. 3.

István pilisi apát és konventje Csanád esztergomi érsekkel szerződést köt a csákáni tízed ügyében.

Nos frater Stephanus, abbas ecclesie Beate Marie Virginis de Pelisyo, et nos totus eiusdem loci conventus significamus tenore presencium, quibus expedit, universis, quod nos una cum venerabili in Christo patre domino Chanaudino, Dei et apostolica gracia archiepiscopo Strigoniensi, locique eiusdem comite perpetuo, super quibusdam possessionibus dicte ecclesie nostre, videlicet Buthurian et Humoro nominatis in Cholokuz habitis, et super universis decimis suis de sola villa nostra, Chakan dicta, sibi provenire debentis (igy), absque quarta magistrali, talem permutationem seu concambium infra viginti annorum revolutionem duximus faciendum, ut nos singulis annis in singulis octavis beati Michaëlis archangeli autumpnalis, ratione ipsius decime sue dicte sole ville nostre Chakan sibi et suis successoribus usque ipsam viginti annorum revolutionem, cum decem pensis computando, solvemus viginti marcas lotorum Viennensium, ita videlicet, quod octo marcas, quas iobagiones sui de Pyspiky et de Zunyugd nobis ratione censuum dicte terre Buthurian singulis annis solvere tenebantur, nec non duas marcas censuales a Jacobo iudice Posoniensi, et Nicholao filio Jacobi, cive ab eadem, quibus (igy) similiter singulis annis nobis solvere tenebantur ratione cuiusdam sessionis seu curie in quadam porcione dicte terre Humuro situate, quam eciam nunc tenent et habent in

facie eiusdem Humuro usque complecionem termini conduccionis, ad racionem ipsarum viginti marcarum ab ipsis recipiet. Si autem illas duas marcas censuales predicti Jacobus iudex et Nicholaus quandocunque et quocienscunque usque termini conduccionis complecionem solvere non curaret, nos cum aliis debitis in termino per nos assumpto eidem domino archiepiscopo et suis successoribus solvere teneremur; hoc eciam declarato, quod si usque revolucionem ipsius vigesimi anni ipsam terram Humuro ab eius detentoribus idem archiepiscopus vel sui successores possent redimere et liberare, nos pecuniam, qua redimerint, sibi et suis successoribus persolvere teneremur, et sic ipse archiepiscopus vel sui successores dictam terram Humuro nobis tenerentur resignare; omnes autem utilitates predictae possessionis nostre Buhturyan, videlicet in terris arabilibus, fenetis, pratis, aquis, silvis et in quibuslibet aliis ad eandem pertinentibus intra terminos eiusdem existentibus, sui iobagiones (igy) pacifice et quiete usque ad predictam viginti annorum revolucionem percipiendi dedimus facultatem, tali obligatione mediante, quod si nos predictas viginti marcas, modo premissis, in predictis singulis octavis Beati Michaëlis archangeli sine crastinacione solvere non possemus, sine porcione iudicis curie domini regis tociens, quociens predictum terminum obmitteremus, vel obmiserimus insolutum, penam duppli incurreremus eo facto. Et ad hec et quevis singula premissorum ex ultronea et spontanea nostra voluntate firmiter nos obligamus, ipseque prelibatus dominus Chenaudinus archiepiscopus Strigoniensis in concambium et permutacionem dictarum possessionum nostrarum, Buhturyan et Humuro vocatarum, dictas decimas suas in sola villa nostra Chakan singulis annis sibi provenire debentes nobis, absque quarta magistrali, usque predictam viginti annorum revolucionem percipiendi et exigendi, vigore suarum litterarum, dedit et concessit facultatem; quam vero quartam residualem magistro quartarum, qui pro tempore fuerint, similiter eidem persolvemus. Ceterum nos, a modo usque ipsam viginti annorum revolucionem, in prenominationis possessionibus nostris nullum dominium nobis reservantes, sed omnino quodlibet eius proprietarii dominium ad ipsum dominum archiepiscopum et suos successores transferentes, dantes earum terminos eis a quibuslibet reinveniendi et recaptivandi et in suis metis et terminis augmentandi facultatem,

iuris ordine observato. Completis vero ipsis viginti annorum revolutionibus, nos dictas decimas suas ville nostre Chakan, ipseque archiepiscopus et sui successores predictas possessiones nostras Buhturyan et Humuro mutua vicissitudine pacifice tenebimur reddere et resignare. In cuius concambii et permutacionis testimonium presentes concessimus nostras litteras pendencium sigillorum nostrorum munimine roboratas. Datum in festo Inventionis Sancte Crucis. Anno Domini Millesimo tercentesimo quadragésimo primo.

1341. máj. 3.

Hártyára írva; piros és zöld selyem sodraton az apát hosszukás és a konvent kerek alakú pecsétje, teljesen ép állapotban. Az apáti pecsét köriratában eredeti, hogy »de Pelis« olvasható »de Pelis« helyett.

Eredetije az esztergomi káptalani országos levéltárban. Caps. 53. fasc. 5. nr. 7.

LIX.

Pilis. 1341. július 22.

István pilisi apát Jakab pozsonyi bírót, a Homoró vize fölött, a Csallóközben fekvő birtokban, a kikötött bérfizetés mellett megerősíti.

Anjoukori Okmánytár. IV. k. 114. l.

LX.

Pilis. 1343. augusztus 20.

Vilmos pilisi apát és konventje, a nagy szükség által kényszerítve, eladnak egy Visegrádon levő udvar-helyet Töttös királyi főajtónállónak.

Fejér: Codex Dipl. T. IX. Vol. I. p. 161.

LXI.

Pozsony. 1348. október 6.

A pozsonyi káptalan bizonyítja, hogy János pilisi apát nem fogadta el Miklóstól a béli birtok után neki évenként járó két bécsi ezüst márkát.

Capitulum ecclesie Posoniensis memorie commendamus, quod cum nos ad providi viri Nicolai, filii Jacobi civis Posoniensis, instantem petitionem discretum virum dominum Martinum plebanum socium et concanonicum nostrum ad videndum, si venerabilis pater dominus Johannes abbas monasterii Beate Virginis de Pelisio duas marcas denariorum Wiennensium seu viginti pensas, quas memoratus Nicolaus, filius Jacobi, eidem domino abbati ratione cuiusdam particule terre, Hueeth vocate, singulis annis est consuetus deservire, ab eodem Nicolao idem dominus abbas recipere dignaretur, an ne, misissemus. Tandem idem dominus Martinus ad nos veniens, veridice significare et proponere curavit, quod cum annotatus Nicolaus domino abbati prefato ipsas duas marcas, quas, ut preferatur, ratione dicte terre Hueth circa festum Beati Michaelis archangeli deservire consueverat, sibi presentasset seu exhibuisset, prelibatus dominus abbas ab eo recipere non curasset, imo simpliciter recusasset. Datum in octavis festi Beati Michaelis archangeli. Anno Domini Millesimo tercentesimo quadragesimo octavo.

1348. okt. 6.

Papírra írva; pecsét nyomaival.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. XLVI. fasc. A. nr. 35.

LXII.

1351. ápril 10.

János pilisi apát és konventje kiegyezik a pozsonyiakkal a Nagy-Duna melletti sziget ügyében.

Nos frater Johannes abbas monasterii Pilisiensis totusque conventus ibidem memorie commendantes significamus tenore presentium, quibus expedit, universis, quod cum inter nos ab una, et providos ac honestos viros Jacobum iudicem et cives Posoniensis civitatis parte ab altera super possessione, scilicet insula nostra sita iuxta magnum Danubium, penes ipsorum civium pomaria, dissensionis et litigii materia moveretur, ratione lignorum nobis de ipsa insula receptorum et census nobis de eadem non soluti. Tandem ne ipsa dissensio et litigium incrementum susciperet, sed potius amicabiliter sopiretur, cum ipsis iudice et civibus memoratis ad

talem pacis et concordie devenimus unionem, videlicet quod ipsi iudex et cives nobis et monasterio nostro supradicto tres marcas latorum Wiennensium denariorum, quelibet ipsarum decem pensis computata, in restaurum et recompensam promptis denariis persolverent; nec in hac parte quicquam nobis vel successoribus nostris accionis vel impeticionis contra iudicem et cives memoratos ullo unquam tempore reservamus; poterimus quoque supradictam nostram insulam locare sub nimia pensione, cuicumque voluerimus, prout nobis et nostro monasterii conventui utilius et consulcius videbitur expedire, harum, quibus sigillum nostrum appensum est, testimonio litterarum. Datum in die Palmarum, anno Domini Millesimo tercentesimo quinquagesimo primo.

1352. ápr. 10.

Hártyára írva; János pilisi apát mandola alakú függő pecsétjével.
Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. 37. nr. 46.

LXIII.

Esztergom. 1352. február 27.

Az esztergomi káptalan jelenti I. Lajos királynak, hogy János pilisi apátot, ki Egyed bozóki préposttal Maróth nevű birtok miatt perben állott, megidéztette.

Anjoukori Okmánytár. V. k. 550. l.

LXIV.

Buda. 1354. június 9.

Drugeth Miklós országbíró a maróthi birtok-részt Egyed bozóki prépostnak itéli oda.

Fejér: Codex Dipl. T. IX. V. II. p. 345.

LXV.

Avignon. 1356. május 28.

VI. Incze pápa a János veszprémi püspök és Mihály örsi szent-mártoni plébános közl folyó tized- és joghatósági perben a pannonbalmi és pilisi apátot és a szépes-szent-mártoni prépostot bízza meg az ügy megvizsgálásával.

Innocencius episcopus servus servorum Dei dilectis filiis . . Sancti Martini Montis Panonie Iauriensis et . . de Pylis Wesprimiensis dioecesis monasteriorum abbatibus ac . . preposito ecclesie Sancti Martini Scepusiensis, Strigoniensis dioecesis, salutem et apostolicam benedictionem. Orta dudum inter venerabilem fratrem nostrum Johannem episcopum Wesprimiensem et dilectum filium Michaellem rectorem, plebanum appellatum, parochialis ecclesie Sancti Martini de Vrs Wesprimiensis dioecesis pro eo, quod episcopus ius percipiendi decimas proventuum terrarum et possessionum consistencium intra limites parochie dicte ecclesie ad mensam episcopalem Wesprimiensem de antiqua et approbata et hactenus tanti temporis spacio, cuius contraria memoria non existit, pacifice observata consuetudine pertinere, ac rectorem dicte ecclesie, qui est pro tempore, episcopo Wesprimiensi, qui est pro tempore, tanquam eius ordinario etiam de simili consuetudine subesse et subesse debere, Michael vero predictum huiusmodi ius percipiendi dictas decimas ad dictam ecclesiam etiam de simili consuetudine spectare ac rectorem dicte ecclesie, qui est pro tempore, fuisse et esse exemptum a totali iurisdictione, visitacione, cohercione (igy), punicione et obediencia episcopi Wesprimiensis, qui est pro tempore, et Wesprimiensis ecclesie et tam ex privilegio sedis apostolice, quam de simili consuetudine . . archiepiscopo Strigoniensi, qui est pro tempore, et ecclesie Strigoniensi immediate subiectum esse, dictumque episcopum prefatos Michaellem et ecclesiam Sancti Martini super iurisdictione, visitacione, cohercione et punicione huiusmodi molestasse et molestare ac inquietasse et inquietare ac perturbasse et perturbare indebite et iniuste, et nonnullis aliis artciulis materia questionis, nos causam huiusmodi ad dicti episcopi instanciam dilecto filio magistro Petro

de Ilhano, canonico Agennensi, capellano nostro et causarum palacii apostolici auditori audiendam commisimus et fine debito terminandam summarie et de plano, sine strepitu iudicii et figura. Non obstante, si causa ipsi non esset ad romanam curiam legitime devoluta et in ea tractanda et finienda, de iure et cum potestate citandi dictum Michaellem extra dictam curiam et ad partes, quociens opus esset. Dictusque auditor ad instanciam magistri Oleni de Adlochowitz, procuratoris et procuratorio nomine dicti episcopi coram predicto auditore in iudicio comparentis, prefatum Michaellem per suas certi tenoris litteras citari fecit ad partes, ut infra certum terminum coram eodem auditore Avinione in palacio apostolico cum omnibus actis, iuribus et munimentis suis causam huiusmodi contingentibus legitime compareret, processurus in dicta causa ad singulos actus necessarios usque ad diffinitivam sententiam inclusive, prout existeret, rationis. In quo termino dictus Olenus coram predicto auditore in iudicio comparens et eidem auditori de huiusmodi citatione fidem faciens, per legitima documenta predicti Michaelis non comparentis contumaciam accusavit. Postmodum autem dicto Oleno et magistro Petro procuratore et procuratorio nomine dicti Michaelis principalis coram predicto auditore in iudicio comparentibus, dictus auditor ipsis ad dandum et recipiendum libellum in causa huiusmodi certum prefixit terminum peremptorium competentem; in quo dicto Oleno et magistro Petro de Bononia procuratore per dictum Michaellem in causa huiusmodi substituto, donec eum duceret revocandum, prout ad hoc a dicto domino suo sufficiens mandatum habebat, coram dicto auditore in iudicio comparentibus, et per quemlibet eorum quondam in huiusmodi causa dato libello, et de calumpnia et veritate dicenda in predicti auditoris presencia prestito iuramento, et per ipsos exhibitis quibusdam posicionibus et articulis et contra huiusmodi articulos quibusdam excepcionibus dictis, ac productis nonnullis instrumentis publicis, litteris authenticis, actis, iuribus et munimentis, quibus partes ipse voluerunt in huiusmodi causa uti, et contra huiusmodi producta quibusdam excepcionibus datis, hincinde in terminis ad singulos actus huiusmodi dictis Oleno et Petro procuratoribus per eundem auditorem successive ac peremptorie assignatis, quia per ea, que coram eodem auditore apud dictam sedem in huiusmodi causa sunt habita, non potest de ipsius cause meritis

plene liquere, discrecioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus testes, litteras et instrumenta, que quelibet parcium predictarum super dictis suis articulis, quos dictus auditor una cum interrogatoriis parcium predictarum vobis sub suo sigillo transmittit inclusos, producere voluerit coram vobis, infra duorum mensium spacium post recepcionem presencium prudenter recipere, et testes ipsos iuxta eadem interrogatoria diligenter examinare curetis, litteras et instrumenta predicta transcribi fideliter faciendo. Si vero alterutra parcium predictarum testes alterius voluerit reprobare, vos testes, qui super reprobacione huiusmodi producti fuerint, coram vobis infra unius mensis spacium, predictos duos menses immediate sequentis, sapienter recipiatis et secundum interrogatoria a partibus ipsis exhibenda, si ea exhibere voluerint, alioquin iuxta datam vobis a Deo prudenciam cum diligencia examinetis eosdem, deposiciones omnium predictorum testium fideliter in scriptis redactas una cum articulis et interrogatoriis supradictis ac transumptis litterarum et instrumentorum predictorum sub vestris sigillis inclusas ad nostram presenciam quantocius transmissuri ac significaturi nobis, que et quanta sit fides eisdem instrumentis et litteris adhibenda, prefixo eisdem partibus termino peremptorio competenti, quo per se vel procuratores idoneos cum omnibus actis, iuribus et munimentis suis huiusmodi causam contingentibus apostolico se conspectui representent, iustam dante domino sentenciam recepture. Testes autem, qui fuerint nominati, si se gracia, odio vel timore subtraxerint, per censuram ecclesiasticam, appellacione cessante, preterquam super criminibus cogitatis veritati testimonium perhibere, diem vero huiusmodi prefixionis, et formam et quidquid super his duxeritis faciendum nobis per vestras litteras, harum seriem continentes, fideliter intimare curetis. Quodsi non omnes his exequendis potueritis interesse, duo vestrum ea nichilominus exequantur. Datum Avinione. Quinto kalendas Junii. Pontificatus nostri anno quarto.

1336. máj. 28.

Hártyára irva; a rajta volt függő pecsét hiányzik róla.

Eredetije a pannonhalmi szent-mártoni főapátsági országos levéltárban, az okirat keltének évét tartalmazó csomagban.

LXVI.

Hidvég. 1358. márczius 21.

Domonkos mester, hont-megyei főispán és a megyebeli bírák jelentik Nagy Lajos királynak, hogy a pilisi apát a bozói prépost Hont vármegyei maróthi birtokának jobbik felét önkényesen foglalta el.

Excellentissimo domino suo Lodovico Dei gracia illustri regi Hungarie, magister Dominicus comes Huntensis et quatuor iudices nobilium eiusdem comitatus debitum et fidelem famulatum, quo advivent. Litteras vestre excellencie honore, quo decuit, recepimus in hec verba: Lodovicus Dei gracia rex Hungarie fidelibus suis, comiti, vel vice-comiti ac iudicibus nobilium comitatus Huntensis salutem et gratiam. Dicit nobis religiosus vir frater Stephanus de Saagh, quod abbas Pilisyensis ad possessionem ecclesie de Bozouk, Morouth vocatam, quam sibi prepositus eiusdem ecclesie de Bozouk pro quibusdam suis laboribus et expensis usque quatuordecim annos ad utendum et conservandum commisisset, propria sua auctoritate et potencia, medietatem eiusdem possessiones per erecciones novarum metarum pro se ipso occupasset, contra legitimam prohibitionem factam per Stephanum prepositum antedictum ac prepositum de Bozouk prenotatum. Super quo fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus unum, vel duos ex vobis transmittatis, qui ab omnibus, quibus decet et licet, diligenter de premissis investigando sciant et inquirant omnimodam veritatem. Et post hec, prout vobis veritas premissorum constiterit, nobis fideliter rescribatis. Datum in Wissegrad secundo die festi Purificacionis beate Virginis, anno Millesimo tercentesimo quinquagesimo octavo. Nos itaque preceptis et mandatis vestre excellencie obedientes, ut tenemur, Johannem filium et Stephanum filium Thome de Dalmad iudices nobilium ad premissa exsequenda duximus transmittendum. Qui demum ad nos reversi nobis concorditer retulerunt, quod ipsi, sabbato proximo ante dominicam Judica iam preteritum (igy), in comitatu Huntensi simul procedendo a nobilibus et ignobilibus ac aliis communibus hominibus et specialiter a vicinis et commetaneis possessionis Morouth infra scripte ad fidelitatem Sacre Corone de infra scriptis

1358. febr. 31.

1358. márcz. 17.

per eos conscienciose requisitis, talem scivissent veritatem, quod cum abbas de Pilisio, secunda feria proxima ante festum beati Thome apostoli proxime preteritum, acceptis regio et capituli ecclesie Strigoniensis hominibus, metas dicte possessionis Morouth reambulando erexissent et dum ad conmetaneitatem adque vicinitatem possessionis monasterii de Bozouk, similiter Morouth vocate, devenissent et propter indebitas erecciones metarum presentibus vicinis et conmetaneis eiusdem legitimam prohibitionem procurator et officialis dicti domini Stephani prepositi de Saagh, tam in persona prepositi de Bozouk, quam eciam nomine ipsius prepositi de Saagh fecissent, quod ipsa possessio Morouth memorato domino Stephano, preposito de Saagh, per prepositum de Bozouk antefatum pro expensis, laboribus atque fatigacionibus pro ipso monasterio impensis esset commissa atque obligata, tunc sepedictus abbas de Pilys, contra ipsam legitimam prohibitionem et regni consuetudines, utiliorem partem ipsius possessionis monasterii de Bozouk, Morouth vocate, includi indebite et metas erigere fecisset, nec tamen mandatum regium ad hoc, ut contra prohibiciones quorumlibet metas erigi faceret, habuisset. Datum in Hyduigh quarta feria proxima post dominicam Judica, anno Domini prenotato.

Hátára ez van írva: Domino regi pro domino Stephano preposito de Saagh ac Egidio preposito de Bozouk, contra abbatem de Pilys supra facto possessionario, inquisitoria.

Papirra írva, sárga viasz-pecsét nyomaival.

Eredetije a magyar országos levéltár diplomatikai osztályában, 4727. szám alatt.

LXVII.

Pilis. 1358. junius 14.

Nagy Lajos király, Pilisen tartózkodása alkalmával, a veszprémi egyháznak és káptalannak Gyimóth falut adományozza azon kikötéssel, hogy lelki üdveért a Szent-György kápolnában naponként misézzenek.

Fejér: Codex Dipl. T. IX. Vol. II. p. 665. — Magyar Sion 1863. évfolyam 892. l. —
Katona: Hist. Crit. T. IX. p. 238—9.

LXVIII.

Pozsony. 1358. szept. 22.

Konth Miklós nádor, Henrik pilisi apát panaszra folyván, Péter mester ellen vizsgálatot tartat a csötörtökbelyi vám barmada ügyében, s ennek megejtése után visszahelyezi az apátságot régi vám-jogába.

(N)os Nicolaus Konth regni Hungarie palatinus et iudex Comanorum memorie commendantes tenore presencium significamus, quibus expedit, universis, quod in congregacione nostra generali universitati nobilium Posoniensis et Mosoniensis comitatum, feria secunda proxima post octavas festi Nativitatis Virginis gloriose in civitate Posoniensi celebrata, Petrus, dictus Zenas, in persona religiosi viri domini fratris Henrici abbatis etc. Beate Virginis de Pylisio, domini sui, cum procuratoriis litteris eiusdem domini abbatis, de medio aliorum in nostram exurgendo presenciam, proposuerat tali modo: Quod predictum monasterium Beate Marie Virginis de Pylisio, et per consequens abbas et fratres eiusdem monasterii in possessione magistri Petri, fratris Sebes, filii Abrae, Chetertekhel vocata, in eodem Posoniensi comitatu in Challokuz existenti, vigore privilegii serenissimi principis domini Bele, olim incliti regis Hungarie felicis recordacionis, tributum habuisset; ipseque magister Petrus, frater Sebes, prefatum tributum, in dicta possessione sua Chetertukhel habitum, a spacio septem annorum incipiens, potencialiter anichilando, pro ipso domino abbate et suo monasterio exigí non permisisset, nec permetteret, et ab eo tempore idem dominus abbas singulis annis singularum sex marcarum dampna peressus extitisset. Ut autem prelibatum Pylisiense monasterium, et per consequens abbas et fratres eiusdem monasterii in iam dicta possessione Chetertukhel terciam partem tributi legitime consequi debeant, ad huius veriore declaracionem idem procurator domini abbatis litteras privilegiales prefati domini Bele, quondam regis Hungarie, anno ab incarnatione Domini Millesimo ducentesimo quadragesimo octavo, regni autem sui anno tercio decimo, super quibusdam possessionibus, tributis et redditibus ipsius ecclesie de Pylis in eodem privilegio nominatis, in quorum facto litteralia eiusdem etc. munimenta tem-

1358. szept. 17.

1248.

pore tartarorum in civitate Strigoniensi fuissent deperdita, emanatas nobis presentavit. In quarum tenoribus inter cetera hunc articulum reperimus contineri in his verbis: preterea medietas tributi regalis de Posonio, cum due partes tocius tributi Posoniensis ad nos pertinerent, de quibus unam partem habet ecclesia Sancti Martini de Sacro Monte Pannonie, aliam partem possidet ecclesia de Pylis antedicta, terciam vero partem percipit comes Posoniensis pro tempore constitutus. Item tertia pars tributi de Cheturtukhel pertinens ad tributum Posoniense. Dehinc quoddam privilegium capituli ecclesie Posoniensis in festo Ascensionis Domini anno eiusdem Millesimo tercentesimo vigesimo quarto confectum exhibuit continens isto modo: Ut cum idem Posoniense capitulum, iuxta mandatum et preceptum excellentissimi principis domini Karoli, Dei gracia condam illustris regis Hungarie, cum Dominico thavarnico eiusdem domini regis discretum virum magistrum Johannem, socium et concanonicum eorum, ad villam Chetertukhel pro restitutione tercię partis tributi fori eiusdem ville Chetertukhely monasterio Beate Virginis de Pylis facienda transmisisset. Demum idem regius et dicti capituli homines ad eos reversi concorditer retulissent, quod idem homo domini regis, cum testimonio dicti capituli, presentibus eciam homine strenui viri magistri Nicolai comitis Posoniensis, et homine quatuor iudicum nobilium, terciam partem dicti tributi ipsum monasterium Beate Virginis de Pylis de iure contingentem, cum omnibus suis iuribus et attinenciis, eidem monasterio statuissent pleno iure, nullo penitus contradictore existente. Adhuc prefatus procurator dicti domini abbatis litteras patentes eiusdem capituli Posoniensis in anno Domini Millesimo tercentesimo tricesimo octavo, sabbato, in festo scilicet Decollacionis Beati Johannis Baptiste confectas demonstraverat exprimentes, quod magister Petrus, frater Sebus, filius Abrahe de Sancto Georgio, personaliter coram eodem Posoniensi capitulo constitutus viva voce confessus extitisset, quod quia ipsa de terciã parte tributi ville *Chetertukhel in Challokuz*, quam dominus abbas de Pylisio suam esse assereret, de iure et de facto ullo unquam tempore particeps esse voluisset, nec intenderet; ideo in quantum in ipso existeret, partem tercię partis tributi antefati de sua parte proveniente domino et iuri memerati domini abbatis, vel cui ipse vellet, penitus et per omnia ad tunc et semper

1324. māj. 21.

1338. aug. 29.

resignasset coram Poseniensi capitulo antedicto. Ipsarum itaque litterarum, tam privilegialium ipsorum domini Bele regis et capituli Poseniensis, quam patencium similiter eiusdem capituli Poseniensis, revisis continenciis et seriatim expositis, eodem procuratore prescripti fratris Henrici abbatis de Pylisio ex parte ipsius magistri Petri, filii Abrahe, iudicium et iusticiam impertiri postulante, magister Symon, filius Mauricii, comitis dicti Poseniensis comitatus, in persona serenissimi principis domini Lodovici, Dei gracia incliti regis Hungarie domini nostri, de medio nostri in conspectum nostrum iudicarium exurgendo, dixit isto modo: Ut sicut ipse de continenciis prescriptorum litteralium instrumentorum per procuratorem dicti domini abbatis de Pylisio exhibitorum perciperet, una pars dicti tributi de Chetertukhel ipso domino nostro regi, et per consequens, ex sua regali dileccione, prefato suo comitatu Poseniensi deberet pertinere. Unde ipse in persona regia prescriptam unam partem dicti tributi prelibato suo comitatu Poseniensi reddi vellet, iusticia exigente; religioso viro fratre Johanne, monacho, pro domino fratre Seffrido abbate ecclesie Sancti Martini de Sacro Monte Panonie, pro eodem domino Seffrido abbate cum litteris procuratoriis eiusdem comparando, alteram partem dicti tributi de Chetertukhel, modo simili, iuxta continenciam prescripti privilegii domini Bele regis eidem domino abbati de Sancto Martino et sue ecclesie resignari postulante. Quibus perceptis annotatus magister Petrus, frater Sebes, in nostram personalem exurgendo presenciam responderat ex adverso, quod ipse dictum tributum ipsius domini nostri regis et abbatum prescriptorum in possessione sua Chetertukhel supradicta habitum potencialiter non anichilasset, nec iam dictorum domini regis et abbatum familiares ab ipsius tributi pro se erigi faccione aliquatenus prohibuisset, nec eciam per ipsorum septem annorum spacia annis singulis singularum sex marcarum dampni predicto domino abbati Pilisiensi intulisset, imo et nunc prefatorum domini regis et abbatum familiares ab eiusdem tributi pro se exigi faccione in nullo contradicendo prohiberet. His itaque omnibus sic peractis, quia ex tenore predicti privilegii ipsius domini Bele regis inter alia prenominati tributi, in ipsa possessione Chetertukhel vocata habiti, una pars regali excellencie, altera abbati ecclesie Sancti Martini de Sacro Monte Panonie, tertia vero pars prelibato domino abbati de Pilisio

antiquitus pertinuisse, et nunc pertinere debere reperiebatur, prefatusque magister Petrus, frater Sebes, familiares ipsius domini nostri regis et abbatum predictorum nunquam de pretacti tributi exactione in ipsa possessione sua Chetertukhel facienda aliquam se fecisse prohibitionem, imo et nunc nullius contradiccionis velamine sibi velle obviare, in illacione autem dampnorum ad quemlibet ipsorum septem annorum predictarum singularum sex marcarum ipsi domino Pylisiensi abbati innocentem se penitus et immunem existere fatebatur; ideo cum nos, unacum magistro Gywla vicecomite, ac iudicibus nobilium, iuratis assessoribus et universis dicti comitatus Posoniensis nobilibus, super facto illacionis dampni ad quemlibet ipsorum septem annorum predictarum singularum sex marcarum aliud iudicium inter partes imponendo, Jacobum de Veche hominem nostrum, ac Johannem clericum hominem magistri Petri, rectoris ecclesie Beati Nicolai confessoris de Alba, quem honorabile capitulum Albensis ecclesie, de regio litteratorio precepto ad congregationes nostras prefatum regnum faciendas, nobiscum procedere pro suo transmisit testimonio, ad restituendum prescriptum tributum, in eandem villam Chetertukhel iuridice destinassemus; demum idem noster et ipsius capituli Albensis homines in nostram regressi presentiam nobis concorditer retulerunt, quod ipsi, tercio die dicte nostre congregationis ad eandem possessionem ipsius magistri Petri, Chetertukhel appellatam, legitime accedentes, sepefati tributi de Chetertukhel primam unam partem regali excellencie ad ipsum comitatum Posoniensem, alteram vero partem dicto domino abbati ecclesie Sancti Martini de Sacro Monte Panonie, terciam autem partem dicti tributi iam dicto domino abbati de Pylisio, et per consequens eorundem dominorum abbatum monasteriis statuissent, iuxta continenciam privilegii domini Bele regis prenotati, iure perhennali possidendam et habendam, nemine penitus contradictore existente. Verum quia tocus tributi Posoniensis unam partem regie maiestati, aliam vero abbati Sancti Martini de Sacro Monte Panonie, et terciam abbati monasterii Beate Virginis de Pylisio tenor dicti privilegii domini Bele regis pertinere expresse declarabat, tercia etiam pars tributi ipsius ville Chetertukhel, excellentissimo et magnifico principe domino Karolo, condam rege Hungarie, beate recordacionis, dyadema regiminis regni Hungarie feliciter et potenter

gubarnante, per hominem suum regium, ex eiusdem edicto, sub testimonio capituli Posoniensis ecclesie — fuerat restituta, et demum ipse eciam magister Petrus, frater Sebes, prelibatam terciam partem tributi ville Chetertukhel eidem monasterio de Pylis nomine sui iuris nullatenus se intromittendo in eandem, ex tenore dictarum patencium litterarum capituli Posoniensis ecclesie, resignasse evidenter apparebat, nunc eciam per prefatum hominem nostrum, sub ipsius capituli Albensis ecclesie testimonio, dictum tributum, vigore privilegii dicti domini Bele regis, modo prehabito divisum eisdem statutum fuerat nemine contradictore existente; idcirco idem tributum in una parte ipsi monasterio de Pylis, in alia vero parte comitatui Posoniensi, in tertia autem prefato monasterio de Sacro Monte Panonie, vigore dictarum litterarum privilegialium ipsius domini Bele regis, adiudicamus et committimus perpetuo tenendum, possidendum et habendum. Salvis iuribus alienis. In cuius rei memoriam, perpetuamque firmitatem presentes eidem domino abbati ecclesie Sancti Martini de Sacro Monte Panonie concessimus nostras litteras privilegiales pendentis et autentici sigilli nostri munimine roboratas. Datum sexto die congregacionis nostre predictae, in loco memorato. Anno Domini Millesimo tercentesimo quinquagesimo octavo.

1458. szept. 22.

Hátára ez van írva: Adiudicacio et statucio tereie partis tributi de Chetertukhel Nicolai Konth palatini.

Hártyára írva: zöld selyem sodraton függő pecséttel.

Eredetije a pannonhalmi szent-mártoni főapátság magán levéltárában. Caps. XX. Lit. H.

LXIX.

Visegrád. 1361. január 27.

Vilmos, egri prépost, mint választott bíró bizonyítja, hogy Kalázi László és eskü-társai a pilisi apát, Henrik, ellen indított ügyben elötte megesküdték.

Nos Vilhelmus prepositus ecclesie Agriensis, comes capelle et secretarius cancellarius domini Lodovici Dei gracia regis Hungarie, damus pro memoria, quod cum iuxta continenciam priorum litterarum nostrarum patencium arbitratoriarum Ladislaus, filius Petri, nobilis de Kalaz, in sua et Georgii ac Stephani, filiorum Laurencii,

1361. jan. 27. necnon Nicolai, filii Petri de Kalaz predicta personis vigesimo secundo diei festi Epiphaniarum domini contra religiosum virum fratrem Henricum, abbatem de Pilis, super acquisitionibus ipsius domini abbatis in ipsis prioribus litteris nostris seriatim contentis et expressis decimo octavo se nobilibus sibi similibus coram nobis in capella iam dicti domini regis sacramentum prestare debuisset, tandem ipso termino adveniente prefatus Ladislaus, filius Petri de Kalaz, in sua et prefatorum nobilium de eadem Kalaz personis super universis acquisitionibus iam dicti abbatis in prenominationis litteris nostris seriatim contentis decimo octavo se nobilibus sibi similibus videlicet Benedicto de Hrabou, Dominico de Chyglano, Johanne de Ugacha, Johanne de Chedrek, Johanne de Sancto Blasio, Johanne de Niempty, Johanne de Sancto Ladislao, Stephano de Kouachy, Jacobo, filio Dama de Zekul, Petro de Homuk, Matheis de Barachka, Petro de Herend, Jacobo de Berseu, Stephano de Dyennyeberky, Johanne, filio Ladamery de Gerthe, Paulo, filio Nouaci de eadem Gerthe, et Petro de Esztebernye coniuratoribus suis rite et legitime coram nobis in predicta capella domini regis suum deposuit iuramentum, prefatus autem abbas ad audiendum dictum iuramentum non venit, neque misit. Datum in Vissegrad, in die prenotato, anno Domini Millesimo tercentesimo sexagesimo primo.

1361. jan. 27. Az okirat háta össze-vissza van ragasztva, s így az író keze által a háttára jegyzett sorokból csak e szavak olvashatók: . . . . pro nobilibus de Kalaz contra religiosum . . . . virum fratrem Henricum, abbatem de . . . . super iuramentali depositione expeditoria.

Papirra írva; oldalán jobbról és balról viaszba nyomott pecsét nyomai láthatók. A jobb felőlől még ez olvasható: Regia. Regis Hungariae; a bal felőlől pedig: (Lu)dovici.

Eredetije a magyar országos levéltár diplomatikai osztályában, 5036. szám alatt.

LXX.

Pilis. 1361.

Henrik apát bérbe-adja a Vedricz tornyot és a hozzá tartozó épületeket Jakab pozsonyi bírónak és fiának, Miklósnak.

Nos frater Henricus dictus, abbas monasterii Beate Virginis in Pelis, totusque conventus loci eiusdem significamus tenore presentium, quibus expedit, universis, quod, quia monasterium nostrum in tam retroactis temporibus, per provisionem et procuracionem minus

providam, quasi omnino desolatum reperimus, ob necessitatem legitimam nobis imminentem intenta mente et cura sollerti occurrere cupientes remedio opportuno, sano consilio et matura deliberacione prehabita, quandam turrem, seu domum aque vocitatum, Posonii situatam, in loco, qui Wepricz nominatur, in portu Danubii, cum domibus circumiacentibus et ad eandem pertinentibus universis, que domus desolata et ruinosam omnibus apparebat, quam nostris sump-
tibus et expensis nequimus reparare, simul etiam partem nostri tributi, ibidemque Durrmaut nuncupati, discreto viro et honesto magistro Jacobo, filio Nicolai, iudici Posoniensi ac filio suo Nicolao ad dies vite ipsorum tantum dedimus, contulimus seu locavimus tenendam pariter et habendam, contradiccione qualibet non obstante, tali condicionis moderamine, quod ipsi predictam turrem, seu domum aque bene edificent, pariter et reforment in omnibus, in quibus videtur indigere; addicimus etiam, quod in eadem turre, seu domo nos et nostros successores cum nostra familia, cum supervenerimus, honeste suscipere, cum commodo speciali, in nostris expensis, sine ipsorum gravamine, teneantur. Insuper nobis et nostris successoribus solvant annuatim, de turre et tributo prenotatis, ad tempora vite ipsorum decem talenta denariorum; videlicet in festo Beati Michaelis archangeli quinque talenta denariorum, et in festo beati Georgii martyris quinque talenta denariorum dilacione aliqua procul mota. Quod si dictum censum predictis temporibus, ut premittitur, solvere non curarent, ex tunc elapsis quatuordecim diebus predictos terminos immediate sequentibus, nobis sine aliqua contradiccione, sine omni strepitu iudicii duplum solvere teneantur. In cuius rei memoriam, testimonii que firmitatem presentes dedimus sigillorum nostrorum munimine roboratas. Datum in Pelisio. Anno Domini Millesimo tercentesimo sexagesimo primo.

Hártyára írva; az apát hosszukás és a konvent kerekalakú pecsétjével.
Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. 11. nr. 10.

LXXI.

Pozsony. 1363. május 11.

Nagy Lajos király meghagyja Pozsony városának, hogy küldjön két esküdtet azon ítélet meghallgatására, melyet a pilisi apát hoz.

Fejér: Codex Dipl. T. IX. V. VI. p. 125.

LXXII.

Buda. 1365. február 14.

*Nagy Lajos király boldogult Jakab pozsonyi bíró fiainak, István-
nak és Pálnak, kérelmére átírja a pozsonyi káptalan nyílt levelét, mely
Misérd batár-járását tartalmazza.*

Nos Lodovicus Dei gracia rex Hungarie significamus tenore presencium, quibus expedit, universis, quod Stephanus, filius condam Jacobi, iudicis Posoniensis, fidelis aule nostre iuvenis, in sua, item Pauli fratris sui uterini personis ad nostram accedens presenciam, exhibuit nobis quasdam literas honorabilis capituli ecclesie Posoniensis patentes, super reambulacione et metarum erectione possessionis Myseer nominate, in comitatu Posoniensi, in districtu Chollokuz existentis, pro eisdem facta, emanatas, rescripcionales tenoris subsequentis, suplicans nostro culmini regio humiliter et devote, ut eisdem nostris literis patentibus transscribi et transsumi, appositioneque novi nostri sigilli pro eisdem, eorumque heredibus confirmari facere dignaremur. Quarum tenor talis est: . . . Lodovico . . . regi . . . capitulum ecclesie Posoniensis . . . literas vestre excellencie . . . recepimus in hec verba: Lodovicus . . . rex . . . capitulo ecclesie Posoniensis . . . dicit nobis comes Jacobus iudex civitatis nostre Posoniensis . . . quod ipse possessionem suam Myseer vocatam in comitatu Posoniensi in Chollokuz existentem, per nos sibi pro suis meritoriis serviciis mediantibus aliis literis nostris patentibus nunc de novo . . . collatam, per distinciones . . . metarum a possessionibus aliorum vicinorum et commetaneorum suorum separare vellet . . . Quare fidelitati vestre . . . damus in mandatis, quatenus

vestrum mittatis hominem pro testimonio . . quo presente Petrus filius Egidii de Choufolua vel Stephanus filius Bodolou de Kyralyfaia aut Peteu de Chollou aliis absentibus homo noster, presentibus vicinis et commetaneis dicte possessionis Myseer legitime convocatis ad faciem eiusdem accedendo, reambulet ipsam . . reambulataque . . statuatur ipsam prefato comiti Jacobo titulo premissis nostre nove donacionis perpetuo possidendam, si non fuerit contradictum, contradictores autem si qui fuerint, citet ipsos contra ipsum comitem Jacobum ad nostram presenciam ad terminum competentem. Et post hec seriem tocius facti . . nobis . . rescribatis. Datum Posonii, tercio die festi Corporis Christi, anno eiusdem Millesimo tercentesimo quadragesimo nono. Quibus visis cum predicto Petro filio Egidii . . Thomam condam vicarium socium et concanonicum nostrum ad premissum . . mandatum exequendum misimus in testimonium; qui quidem Petrus . . retulit nobis, quod ipse die dominica proxima ante festum beate Margarete virginis et martyris super faciem dicte possessionis Miseur vocate accesserit, vicinis et commetaneis universis legitime convocatis et presentibus, ipsam possessionem Miseur per suas antiquas metas et veras reambulando et novas inter veteres, ubi necesse fuerat, erigendo, et quod ab aliorum possessionibus vicinis distinguendo, ipsam possessionem cum universis utilitatibus . . titulo premissis vestre nove donacionis ipsi comiti Jacobo et eius heredibus statuisset perpetuo possidendam. Mete autem dicte possessionis hoc ordine distinguuntur: primo in quadam terra, *que curia Petri dicitur*, penes brachium Danubii sunt due mete, quarum una terram dicte ville Miseur, reliqua vero terram abbatis de Pilisio Huech vocatam separat et seiungit; postmodum ultra sunt duodecim mete post invicem iacentes usque ad terram Taronis, ubi sunt due mete angulares, quarum una terram dicte possessionis Myseer, alia vero terram ipsius Taronis distinguit; dehinc tendit versus meridiem et post hec parum eundo est una meta, adhuc ulterius eundo sunt due mete, quarum una est angularis, que separat terram ville Merch a terra ville Myseer, ita quod aliquantulum tendit versus occidentem; adhuc parum eundo sunt due mete separantes ut priores, adhuc ultra iterum due, item iterum una meta noviter erecta circa unam latam viam, que ducit versus monticulum parvum, et iterum reflectitur ad meridiem, ita quod dividit terram ville Merch a terra ville Myseer; deinde procedendo parvum ultra

sunt due mete, et magis ultra iterum due versus meridiem; dehinc ulterius proceditur, et penes viam, que ducit versus villam Merch, sunt due mete separantes ut priores, et tendunt ad aliam viam; adhuc ulterius eundo sunt due mete, adhuc ultra pervenitur ad tres metas, quarum una ville Myseer, secunda ville Merc, tertia ville Tharchz, et tendit ad viam, que ducit versus villam Tharchz, quam quidem viam homines dicte ville Tharchz communem esse astrixissent; adhuc magis ultra girando est una meta, que separat terram Tarchz a terra ville Myseer, et ultra magis due separantes ut priores; illinc penes unum fossatum ubi est arbor sunt due mete, adhuc parvum eundo versus occidentem sunt due mete, et penes villam Tarchz sunt due mete, item circuendo dictam villam Tarchz sunt due mete, et retro ipsam villam Tarchz una, adhuc ultra parvum eundo a superiori parte eiusdem ville Tarchz est una; item circa quandam vallem est una meta; dehinc transeundo retro predictam villam Myseer, a plaga meridionali est una meta; dehinc itur ad tres metas, quarum una ville Myseer, secunda vero Tarchz et tertia ville Dyenes distinguit et seiungit; demum ultra villam transeundo dictum brachium Danubii veniretur ad quandam insulam, ubi essent pecorum pascua, et ibi reperte fuissent quinque mete distingentes villis Dyenes et Myseer, et plures invente non fuissent. His itaque peractis atque factis, dictam possessionem Myseer iuxta suas metas cum universis utilitatibus suis, ut premissum est, ut ad eam pertinentibus, scilicet cum insula Moruszigete et aliis insulis, que ad ipsam pertinere dinoscebantur, statuisset perpetuo possidendam. Datum feria quarta, in die Divisionis Apostolorum. Anno Domini Millesimo tercentesimo quadragesimo nono. Nos itaque iustis et legitimis supplicationibus dicti Stephani benigniter exauditis et admissis, predictas literas ipsius capituli Posoniensis presentibus nostris literis patentibus transscribi fecimus et easdem, prout vires earundem veritati suffragantur, et reambulaciones et metarum erecciones possessionis predictae expresse in eisdem rite et legitime facte existunt, perpetuo pro iisdem filiis Jacobi iudicis, eorumque heredibus, appositione novi nostri sigilli iussimus confirmari. Salvo iure alieno. Bude in festo Beati Valentini martyris. Anno Domini Millesimo tercentesimo sexagesimo quinto.

LXXIII.

Pozsony mellett. 1366. junius 6.

Konth Miklós nádor néhai Jakab pozsonyi bíró fiainak, Istvánnak és Pálnak, kérésére megvizsgálja, kit illet meg a szent-mártoni egyház és a misérdi birtok-rész.

Nos Nicolaus Konth, regni Hungarie palatinus et iudex Cumanorum, memorie commendamus, quod in congregacione nostra generali universitati nobilium Posoniensis et Mosoniensis comitatum, feria secunda proxima post octavas festi Pentecostes, prope civitatem Posoniensem celebrata, Stephanus et Paulus, filii condam Jacobi iudicis Posoniensis de medio aliorum exurgendo, proposuerunt eo modo: Quod ecclesia Beati Martini confessoris et platea, ac quedam terre particula in possessione Myseer habite, quas nunc abbas ecclesie Sancti Martini de Sacro Monte Pannonie suas fore assereret, ipsorum essent, et omni iure ad eos pertinerent, prout hoc iudicibus nobilium, iuratisque assessoribus dicti comitatus Posoniensis constaret evidenter; petentes nos, ut iidem iudices nobilium, iuratique assessores, qualem de premissis scirent veritatem, per nos requisiti faterentur. Cumque nos eosdem iudices nobilium, iuratosque assessores predicti comitatus ad fidem eorum Deo debitam, fidelitatemque domino nostro regi, sueque sacre corone regie pro dicenda veritate et iusticia observanda, facto vivifice crucis signo nobis prestitam, super premissis requisitos habuissemus, iidem iudices nobilium, iuratisque assessores prescripti comitatus super premissis ad prescriptam fidem eorum nobis prestitam, unanimi et concordati testificatione taliter affirmarunt: Quod ipsa ecclesia Sancti Martini, ac platea et quedam particula terre in dicta possessione Mysser habite, olim Stephani, filii Hertel, civis Posoniensis fuisset, et ipso Stephano sine herede decesso, eadem ecclesia ac platea et particula terre ad regiam maiestatem devolute fuissent, et eandem possessionem dictus dominus rex fere per sex annos tenuisset atque conservasset, ac ipsam ecclesiam Sancti Martini tunc comes Posoniensis in maiori parte remeliorasset, tandemque predictus dominus rex eandem possessionem Myseer prememorati domini Stephani, filii Hertel, hominis

sine herede decessi, veluti ius regium simul cum predicta ecclesia, platea et aliis utilitatibus prenotato Jacobo, condam iudici Posoniensi perpetuo contulisset; quam idem Jacobus iudex, et per consequens Stephanus et Paulus, filii sui, usque nunc pacifice possedissent, sed si aliquo titulo eadem possessio, cum ecclesia et platea, ac quadam particula terre prenotatis, ipsi domino abbati Sancti Martini pertinerent, vel ne, ignorant. In quorum attestacionis testimonium presentes literas nostras eidem Stephano et Paulo duximus concedendas. Datum sexto die congregacionis nostre predicte. In loco memorato. Anno Domini millesimo tercentesimo sexagesimo sexto.

1366. jnn. 6.

A pozsonyi káptalan országos levéltárában. Prot. XXVIII. fol. 520.

LXXIV.

Pilis. 1366. augusztus 24.

Henrik pilisi apát és konventje megengedik jobbágyaiknak, hogy az apátság Bethil nevű földjén szőlőt ültethetnek, s ettől, a bor-dézma leszámításával, semmiféle földbért sem fizetnek.

Fejér: Codex Dipl. T. IX. V. III. p. 619.

LXXV.

Visegrád. 1367. febr. 9.

Bubek István országbíró, az András bantai prépost és Henrik pilisi apát között, a Bér föld nevű birtok mellett levő egy királyi eké-nyi föld miatt keletkezett perben, hosszas tárgyalás után létrejött barátságos egyezményt megerősíti.

Nos comes Stephanus Bubeek, iudex curie serenissimi et magnifici principis domini Lodovici, Dei gracia incliti regis Hungarie, memorie commendantes tenore presencium significamus, quibus expedit, universis, quod Johannes, filius Petheu, pro discreto viro domino Andrea, preposito ecclesie Beati Michaelis archangeli de Hanta, cum procuratoriis litteris capituli ecclesie Strigoniensis, iuxta continenciam priorum litterarum nostrarum prorogatoriarum, in

quindenis residencie exercitus regalis contra Bulgaros moti et ad octavas festi Beati Michaelis archangeli in anno Domini Millesimo tercentesimo sexagesimo quinto preteritas proclamate, in figura nostri iudicii comparendo, contra venerabilem Henricum abbatem de Pilys quasdam litteras capituli ecclesie Strigoniensis absisas, capiteque sigilli nostri reinclusas, formam possessionarie reambulacionis et contradictorie inhibicionis ac citacionis in se continentes, dominoque nostro regi rescripcionales, anno Domini Millesimo tercentesimo sexagesimo quarto emanatas, tenorem litterarum regalium ipsi capitulo directarum de verbo ad verbum in se habentes, asserens, accionem ipsius domini prepositi Hantensis adversus ipsum dominum Henricum abbatem de Pilys proponendam litteris contineri in eisdem, prout per alias litteras nostras exinde confectas informabamur, nobis presentaverat, declarantes inter cetera: quod idem dominus noster rex, votiva supplicacione honorabilis viri domini prepositi ecclesie Chanadyensis, capellani sui specialis, inductus et impulsatus, anime retribucionis intuitu, quandam terram olym Alexandri, ut diceretur, condicionarii sui hominis sine herede defuncti, iuxta terram ecclesie Sancti Mychaelis archangeli prepositalis de Hanta, Berfeulde vocatam, in comitatu Vesprimiensi adiacentem, cum omnibus suis utilitatibus et pertinentiis universis, iuxta suarum metarum cursus, eidem ecclesie Sancti Mychaelis de Hanta duxisset perpetuo conferendam. Quare idem dominus noster rex fidelitati ipsius capituli Strigoniensis firmiter precipiendo mandasset, ut eorum mitterent hominem pro testimonio fidedignum, quo presente, homo regius infra declarandus ad faciem predicte terre, Berfeulde vocate, vicinis et commetaneis eiusdem legitime convocatis, et presentibus accedendo, reambularet ipsam per suas veras metas antiquas, reambulatanque et ab aliorum possessionariis iuribus separatam et distinctam relinquet et statuet, si modo premissis collacioni sue regie pertinentem inveniret, eidem ecclesie Sancti Michaelis de Hanta, titulo sue nove donacionis perpetuo et irrevocabiliter possidendam, si non fuerit contradictum; contradictores vero si qui fierent, citaret eosdem contra predictum prepositum dicte ecclesie Hantensis in suam regiam presenciam ad terminum competentem, et post hoc seriem ipsius possessionarie reambulacionis et statucionis cum nominibus citatorum, si qui fierent, et termino assignato sue fideliter rescri-

1365. okt. 20.

1365. okt. 6.

1364.

beret maiestati, capitulum Strigoniense prenotatum. Ipsum igitur capitulum, preceptis regalibus obediens, cum Peteu de Bathyan, homine regio, Johannem, sacri chori ipsorum prebendarium, ad premissa peragenda pro testimonio duxisset destinandum. Qui demum ad ipsum capitulum reversi concorditer retulissent, quod ipsi feria

1361. dec. 17. tercia proxima ante festum Beati Thome apostoli tunc preteritum et aliis diebus subsequentibus ad faciem predictae terre, Berfeulde vocatae, vicinis et commetaneis eiusdem, ut est moris, iuxta regni consuetudinem, legitime convocatis et presentibus accessissent, eandemque modo premissa collacioni regie pertinentem fore repertam, eidem ecclesie Sancti Michaelis de Hanta statuissent perpetuo possidendam, nullo huiusmodi statucioni contradicente; demum sequenti die, scilicet feria terciâ, eandem terram Berfeulde per demonstracionem et ostensionem procuratoris prefati Andree prepositi hoc ordine reambulassent: Quod prima meta inciperet in quodam prato, prope Almasteluk, a parte septentrionali, ubi essent due mete terree antiquae, quarum unam idem procurator ipsius propositi Hantensis asseruisset predictae terre Berfeulde ad ecclesiam Sancti Michaelis predictam pertinentis, aliam vero terre predictae condam Alexandri; procurator vero Johannis, filii Thome, comitis Jaurinensis, vice officialis de Kedhel, ipsam terram intra et extra ipsarum duarum metarum adiacentem dicti Johannis, filii Thome, domini sui fore asseruisset. Deinde versus partem meridionalem, ad ictum unius sagitte, venissent ad duas metas terreas, ubi similiter procurator ipsius Johannis contradixisset; abhinc directe procedendo ad unum Berch, venissent ad unam metam terream, ubi similiter idem procurator magistri Johannis asserens intra et extra ipsius mete sic ostense terram domini sui prenominati; de hinc per eundem Berch reflectendo versus occidentem, venissent ad unam metam terream, ubi etiam idem procurator magistri Johannis terram intra et extra mete terree asseruisset esse eiusdem domini sui; quem quidem magistrum Johannem, eodem die, in facie earundem metarum, contra annotatum Andream prepositum Hantensem, ad octavas diei Strenarum tunc venturas, idem regius et dicti capituli Strigoniensis homines in regiam presenciam citavissent; abhinc descendendo versus partem occidentalem, pertranseundo quendam rivulum, idem procurator ipsius prepositi ostendisset duas metas terreas, quarum unam asseruisset distingere terre

1361. dec. 17.

1363. jan. 8.

Alexandri, aliam vero terre Hanta ecclesie de Pilys; ac inde versus partem occidentalem directe ascendendo ad quendam montem, venissent ad unam metam, quam idem procurator prepositi predicti asseruisset distinguere possessioni Kyshanta et terre Alexandri; inde reflectendo per modicum spacium versus meridiem, venissent ad unam metam terream, quam procurator prepositi asseruisset esse terre Alexandri prenotate; deinde reflectendo versus occidentem, venissent ad duas metas terreas, et ibi terminarentur mete dicte terre Alexandri et terre Kyshanta, in quarum ostensione et demonstracione procurator domini abbatis de Pilys ipsis contradixisset, quem similiter eodem die et in facie earundem metarum contra eundem Andream prepositum idem regii et dicti capituli Strigoniensis homines in regiam presenciam citavissent, easdem octavas diei Strenarum eidem pro termino comparendi assignando. Quibusquidem litteris dicti capituli Strigoniensis exhibitis, predictus Johannes, filius Petheu, procurator ipsius domini prepositi, premisse contradictorie inhibicionis rationem assignari postulaverat per dominum abbatem de Pilys prenotatum. Quo percepto Eberhardus litteratus, pro prelibato Henrico abbate, cum procuratoriis litteris eiusdem exurgendo, responderat eo modo, quod predicta possessio Kyshanta vocata ipsius ecclesie de Pilys existeret, ac eadem apud ipsum magistrum Johannem, filium Thome, pro censu feudali haberetur, ipseque dominus abbas de Pilysio prescriptam prohibicionem in persona sua tempore premisse reambulacionis factam ignoraret; unde si iuri consonaret, tunc idem dominus prepositus ecclesie de Hanta viceiterata in faciem dicte terre condam ipsius Alexandri, in vicinitate ipsius possessionis Kyshanta ipsius domini abbatis existentis, veniendo, et eandem per suas veras metas, a parte ipsius possessionis Kyshanta antedicti domini abbatis, legitime per hominem regium et testimonium alicuius capituli vel conventus credibilis talem reambulando, recaptivare possit; in cuius statucione et reambulacione in nullo contradiceret, talem enim recaptivare et sibi statui facere valeret, in cuius statucione et recaptivacione contradiccione obstaculo idem dominus abbas eidem domino preposito obviaret. Unde qui ad ipsam reambulacionem possessionariam homo regius et testimonium conventus ecclesie Sancti Martini de Sacro Monte Pannonie necessario fuerant destinandi, igitur amicitiam prelibati conventus Sancti Martini serie aliarum litterarum

nostrarum pecieramus reverenter, quatenus ipsorum mitterent hominem pro testimonio fidedignum, quo presente homo regius in eisdem litteris nostris contentus, in octavis diei mediae Quadragesimae tunc venturis, accederet ad faciem dicte terre condam Alexandri, vicinis et commetaneis eiusdem legitime convocatis, et partibus, vel earum legitimis procuratoribus presentibus, a parte dicte possessionis Kys-hanta ipsius domini abbatis de Pilys reambularet eandam per veras suas metas et antiquas, novas metas iuxta veteres, ubi necesse fieret, erigendo, reambulatanque et a possessione Kyshanta ipsius domini abbatis de Pilys predicta metaliter distinctam et separatam statueret ipsi domino Andree preposito et sue ecclesie Hantensi premissa regie nove donacionis titulo perpetuo possidendam, si per alios non fieret contradictum; contradictores vero, excepto ipso domino abbate, si qui fierent contra ipsum dominum Andream prepositum, in regiam citaret presenciam, ad octavas festi Beati Georgii martyris tunc venturas; si vero per ipsum dominum abbatem de Pilys contradiccio facta fieret, eundem citare non oporteret, quia idem in dictis octavis festi Beati Georgii martyris coram nobis compareret racionem sue contradiccionis redditurus; presertim particulam terre, vel particulas per ipsum dominum abbatem vel per quosdam alios prohibitam aut prohibitas signis metalibus consignando, visis et circumspectis quibuslibet suis utilitatibus regali mensura mensurando, vel si mensurare non posset, visu considerando, unacum aliis probis viris estimaret in condigno suo precio et valore, et posthec ipsius possessionarie reambulacionis et estimacionis ac statucionis seriem, ut fieret oportunum, cum nominibus contradictorum et citatorum ad dictas octavas festi Sancti Georgii martyris domino regi fideliter rescriberet conventus Sancti Martini prenotatus. Tandem ipsis octavis occurrentibus, quia Eberhardo litterato, pro prelibato domino Henrico abbate, cum procuratoriis litteris eiusdem coram nobis adherente, Johannes, filius Peteu, pro annotato domino Andrea preposito, cum procuratoriis litteris capituli ecclesie Strigoniensis, in nostram exurgens presenciam, exhibicione litterarum ipsius conventus Sancti Martini super premissis regie serenitati rescripcionalium premissa, iuxta nostram iudiciariam commissionem, propter quedam impedimenta litteris in eisdem expressa, fieri non valuisse declararat, ex eoque ad premissa de novo peragenda regiu et dicti conventus

1366. márcz. 18.

1366. máj. 1.

1366. máj. 1.

1366. máj. 1.

Sancti Martini homines necessario fuerant destinandi; ideo amicitiam ipsius conventus litteratorie pecieramus diligenter, quatenus ipsorum mitterent hominem pro testimonio fidedignum, quo presente homo regius infradeclarandus, in octavis festi Assumpcionis Beate Virginis tunc venturis, ad faciem predictae particulae terre condam dicti Alexandri, vicinis et commetaneis suis universis legitime convocatis, et partibus vel earum legitimis procuratoribus presentibus accedendo, omnia premissa et quevis premissorum singula, secundum annotatam nostram iudiciariam commissionem et premissarum priorum litterarum nostrarum adiudicatoriarum seriem, faceret et exqueretur, iusticia mediante; et posthec ipsius possessionarie reambulationis et estimacionis ac statucionis seriem, ut fieret opportunum, cum nominibus contradictorum et citatorum, ad quindenas festi Sancti regis Stephani similiter tunc venturas, domino nostro regi fideliter rescriberet conventus Sancti Martini annotatus. Ipsis itaque quindenis Sancti regis Stephani adherentibus, honorabilis vir Nicolaus prepositus ecclesie Chanadiensis, tutor, protector, rector et conservator iurium et honorum ipsius ecclesie Hantensis, pro prefato domino Andrea preposito nunc causa studii in partibus alienis residente, cum procuratoriis litteris prefati capituli Strigoniensis nostrum iudicarium adeundo conspectum, litteras memorati conventus Sancti Martini Sacri Montis Pannonie super premissis regie serenitati rescriptas, presente Clemente litterato, qui pro prefato domino Henrico abbate Pilisiensi cum procuratoriis litteris eiusdem coram nobis adheserat, nobis presentaverat exprimentes inter cetera, quod ipse conventus amicabiliter petitionibus nostris favorabiliter inclinatus unacum Ladislao de Aka, homine regio, fratrem Briccium, presbiterum, hominem suum fidedignum, pro testimonio ad premissa exequenda transmississet. Qui postmodum ad ipsum conventum reversi, eidem concorditer retulissent, quod ipsi, in dictis octavis festi Assumpcionis Beate Virginis, ad faciem predictae terre condam Alexandri, vicinis et commetaneis eiusdem inibi legitime convocatis, et prescripto domino Henrico abbate de Pilys personaliter, ac Johanne, filio Petheu, pro eodem domino Andrea preposito de Hanta, cum procuratoriis litteris annotati capituli ecclesie Strigoniensis inibi conparentibus, et presentibus accessissent, ac eandem terram condam Alexandri, ex parte dicte possessionis Kyshanta, per demonstracionem dicti Johan-

1366. aug. 22.

1366. sept. 3.

1366. aug. 22.

nis, procuratoris ipsius Andree prepositi de Hanta, tali ordine reambulassent, quod primo incepissent penes quendam rivulum Patak vocatum, ubi fuisset una meta terrea, in qua eciam esset arbor salicis, inde saliendo ultra ipsum rivulum, secus ipsum rivulum, a parte scilicet orientali venissent ad duas metas terreas; abhinc ascendendo quendam montem transivissent ad aliam metam terream, demum in capite eiusdem montis pergentes annexissent similiter unam metam terream, tandemque per eundem montem declinando versus meridiem modo consimili invenissent unam metam terream, deindeque per modicum spacium transeuntes attingissent unam metam terream, abindeque transmisissent ad quoddam foramen terreum seu foveam, que dicitur Rauazlyuk, demum autem tendissent ad partem septentrionalem ad predictum fluvium, pertranseuntesque ipsum fluvium venissent ad duas metas terreas; postremo vero ad eandem plagam septentrionalem tendentes ad quendam montem, venissent ad unam metam terream satis magnam, a quo loco idem dominus abbas de Pily, ulterius cum eis transire nolens, premissas metas reambulatas, ut premittitur, non veras metas dicte terre Alexandri ex sui parte distingentes fore, sed se ipsas metas dicte terre demonstrare velle allegasset. Ubi ipsi per demonstracionem eiusdem domini abbatis isto ordine pergirassent: quod primo transivissent super eodem monte ad partem septentrionalem ad quandam terre tumuositatem, abindeque in eodem monte processissent ad quandam vallem similiter ad aliam terre tumuositatem, et abhinc revenissent ad rivulum prenotatum, unde incepissent; quas quidem terre tumuositates idem dominus abbas veras metas inter se distingentes fore asseruisset, prefato procuratore ipsius domini prepositi in hoc eidem domino abbati contradicente, et ibidem idem dominus abbas, predictam terre particulam inter ipsas demonstraciones modo premissis factas existentem ad ipsum et ad suum monasterium pertinentem fore allegans, ipsos a statucione eiusdem dicto domino preposito facienda prohibuisset contradicendo. Ubi ipsi propter premissam prohibitionem dicti domini abbatis annotatam statucionem facere, et dictum dominum abbatem pro eo, quia in lite fuisset cum dicto domino preposito, citare nequeuntes, dictam terre particulam modo annotato per memoratum dominum abbatem prohibitam regali mensura mensurare non valentes, unacum aliis probis viris, visis et circumspectis

quibuslibet suis utilitatibus, visu considerando, contenciose terram unius aratri regalis mensure fore et existere conspexissent et estimassent. Quarum quidem litterarum visis et prelectis continenciis, licet prefatus procurator ipsius domini prepositi Hantensis evidenciores et apparenciores metas dicte terre sue, quam dictus abbas Pilisyensis, ex serie dictarum litterarum ipsius conventus ostendisse repertus extiterat, tamen quia annotatus dominus Nicolaus prepositus Chanadyensis tutor et conservator bonorum ipsius ecclesie Hantensis et procurator ipsius prepositi Hantensis legitimus eundem in facto ratificacionis dictarum metarum solum ad iuramentum ipsius domini abbatis submittebat ac submiserat coram nobis, dicto legitimo procuratore ipsius domini abbatis id sponte et benivole acceptante, pro eo, unacum regni nobilibus nobiscum tunc adiudicantibus, commiseramus eo modo, quod predictus dominus Henricus abbas Pilisyensis, presentibus hominibus regiis, pro partibus infradeclarandis ac testimoniis memorati conventus Sancti Martini, que testimonia per ipsum conventum serie aliarum litterarum nostrarum ad id amicabiliter transmitti postularamus, in octavis festi Beati Michaelis archangeli tunc venturis, in facie dicte possessionis sue Kyshanta vocate, vicinis et commetaneis suis legitime convocatis, et ipsis ac dicto preposito Hantensi vel suo legitimo procuratore presentibus accedendo, eandem per premissa signa metalia, ut premittitur, per ipsum ostensa ex parte terre Berfeulde nominate reambularet noviter, per eadem signa metalia consignando. His itaque habitis in uno ipsorum signorum metaliu[m], comparendo in suis vestibus, manus suas super pettus suum faciendo et tenendo, ut est moris, hoc, ut premissa signa metalia per ipsum modo premissa demonstrata vere mete et recte distinciones prefate possessionis ecclesie sue, Kyshanta nominate, ex parte dicte terre Berfeulde ipsius ecclesie Hantensis fierent et existerent, nunquamque ipsa terra litigiosa ad ipsam terram Berfeulde pertinens fuerit, nec ad tunc existat, sed semper et ab antiquo ad dictam possessionem ecclesie sue Kyshanta pertinuerit et pertineat, ad suam fidem et conscienciam, statumque suum regularem referre teneretur. Qui si id assereret et referre procuraret, tunc eisdem signis metalibus erectis et novis metis elevatis, ipsam litigiosam terram, per easdem metas ad prefatam possessionem Kyshanta adiungendo, predicto domino abbati, si vero ipse dominus abbas id

dicere nequiret, vel non curaret, tunc eandem terram litigiosam, per premissas metas per ipsum procuratorem dicti domini prepositi Hantensis modo prehabito demonstratas, eisdem renovatis, ad dictam Berfeulde annectendo, ipsi preposito Hantensi, eorumque ecclesie iure, quo ipsis dinosceretur pertinere, statuerent et committerent perpetuo possidere, tenere pariter et habere. Contradiccione ipsarum parcium sibi invicem et aliorum quorumlibet, eo quod preter ipsum dominum abbatem nullius alterius, tempore ipsius possessionarie reambulacionis, statucioni et metarum ostensionis eiusdem contradiccio obviarat, non obstante; partibus autem, si vellent, liberam in premissis concordandi annueramus facultatem. Post hec ipsius consciencie assercionis et possessionarie reambulacionis, statucionis et metarum ereccionis ac concordie, si possent pacificari, seriem, ut fieret oportunum, ad octavas festi Epiphaniarum Domini similiter tunc affuturas partes in litteris dicti conventus nobis reportare tenerentur. Ipsis itaque octavis festi Epiphaniarum Domini occurrentibus, prefatus dominus Nicolaus prepositus ecclesie Chanadiensis, protector et conservator iurium et bonorum ipsius ecclesie Hantensis, pro prefato domino Andrea preposito eiusdem ecclesie Hantensis, cum procuratoriis litteris annotati capituli ecclesie Strigoniensis, nostrum iudicarium adeundo conspectum, partes predictas in premissis pacem et concordiam habuisse, ipsamque compositionem parcium in litteris ipsius conventus Sancti Martini Sacri Montis Pannonie subscriptis contineri asserens, quasdam litteras eiusdem conventus super premissis memorialiter confectas nobis presentavit hunc tenorem continentes: Nos conventus ecclesie monasterii Sancti Martini Sacri Montis Pannonie damus pro memoria, quod nos litteras magnifici viri comitis Stephani Bubeek iudicis curie domini Lodovici, Dei gracia regis Hungarie illustris, formam iudicii sui exprimentes, pro domino Andrea preposito de Hanta actore, contra religiosum virum dominum Henricum abbatem de Pyls in causam attractum, memorialiter confectas reverenter recepimus inter cetera sua serie declarantes, quod idem dominus Henricus abbas Pylisiensis, presentibus Petro Parvo de Kywrth pro sua parte, et Andrea de Nezkene pro parte dicti domini Andree prepositi Hantensis, hominibus regis, inter alios in eisdem litteris declaratis, ac testimoniis nostris, que ipse comes Stephanus serie dictarum litterarum suarum

per nos ad id transmitti postulasset, in octavis festi Beati Michaelis archangeli proxime preteritis, in faciem cuiusdam possessionis, Kyshanta vocate, vicinis et commetaneis suis legitime convocatis, et ipsis ac dicto domino Andrea preposito, vel suo legitimo procuratore presentibus accedendo, eandem per signa metalia in quadam primaria reambulacione per ipsum ostensa, ex parte cuiusdam terre, Berfeulde vocate, reambularet, eadem signa metalia consignando. Hisque habitis in uno ipsorum signorum metalium comparendo, in suis vestibus manus suas super pectus suum tenendo, iuxta morem regule, siu ordinis, hoc, ut dicta signa metalia per ipsum, ut premititur, demonstrata vere mete et recte distinciones predictae possessionis ecclesie sue, Kyshanta nominate, ex parte dicte terre Berfeulde ipsius ecclesie Hantensis existerent, nunquamque ipsa terra litigiosa ad ipsam terram Berfeulde pertinuerit, nec nunc ad ipsam pertineret, sed semper et ab antiquo ad dictam possessionem ecclesie sue Kyshanta pertinuerit et pertinere nunc deberet, ad suam fidem et conscienciam, statumque suum regularem dicere teneretur. Qui si id assereret, tunc eisdem signis metalibus erectis et novis metis elevatis, ipsam litigiosam terram per easdem metas ad ipsam possessionem Kyshanta adiungendo, predicto domino abbati; si vero ipse dominus abbas id dicere nequiret, vel non curaret, tunc eandem terram litigiosam, per premissas metas per procuratorem dicti domini prepositi Hantensis modo prehabito demonstratas, eisdem renovatis, ad dictam terram Berfeulde annectendo, ipsi preposito Hantensi, eorumque ecclesiis, iure, quo ipsis dinoscitur pertinere, statuerent et committerent perpetuo possidere, tenere pariter et habere. Contradiccione ipsarum parcium sibi invicem et aliorum quorumlibet, quod preter ipsum dominum abbatem nullius alterius, tempore ipsius possessionarie reambulacionis, statucioni et metarum ostensioni eiusdem contradiccio obviarat, non obstante; partibus eciam, si valuissent, in premissis liberam concordandi idem iudex curie regie annuisset facultatem. Cumque nos petitionibus ipsius comitis Stephani Bubeek, iudicis curie regie, satisfacere volentes, unacum predicto Petro Parvo de Kyvrth, pro parte ipsius abbatis Pilysiensis, Johannem presbiterum, capellanum nostrum in ecclesia de Nylka, item pro dicto domino Andrea preposito Hantensi, cum predicto Andrea de Nezkene, hominibus regiis, Nicolaum plebanum

de Lazy homines nostros idoneos ad premissa perficienda duximus transmittendos pro testimoniis fide dignos. Tandem postmodum ad nos reversi nobis concorditer retulerunt, quod ipsi in dictis octavis festi Beati Michaelis archangeli ad faciem dicte possessionis, Kys-hanta vocate, vicinis et commetaneis eiusdem universis legitime convocatis, ac ipsis et partibus predictis presentibus accessissent; et licet idem dominus Henricus abbas ad perficiendum premissa promptus fuerit et paratus, tamen postmodum partes prescripte, in facie eiusdem terre, per compositionem proborum et nobilium virorum ipsas componencium pacemque parcium zelancium, in plenarie pacis et concordie, obtenta prius concordandi ipsius iudicis curie regie iudiciaria licencia, in facto ipsius terre litigiose devenissent unionem, et coram ipsis concordassent, ac predictas eorum possessiones et terras metis infrascriptis distinxissent, imo idem dominus Andreas prepositus personaliter, ac pro dicto domino Henrico abbate Pilisiensi Clemens litteratus, cum procuratoriis litteris eiusdem, presentibus eisdem regiis et nostris hominibus, nostri in presencia astantes, modo annotato se concordasse oretenus affirmarunt. Mete vero ipsarum parcium hoc ordine distinguerentur: primo enim a parte septentrionali in terris arabilibus erexissent duas metas terreas; abhinc versus partem meridionalem per parvum spacium procedendo, quasi ad iactum unius lapidis, sub quadam arbore, Tulfa dicta, erexissent unam metam cursualem; deinde ad eandem partem meridianam procedendo, similiter inter terras arabiles erexissent aliam metam cursualem; abhinc reflectendo versus partem occidentalem circa quoddam pratum erexissent duas metas terreas; abinde autem pertranseundo ipsum pratum ad eandem partem, penes idem pratum, modo consimili erexissent duas metas terreas; dehinc vero parvum procedentes inter meridionalem et occidentalem partem, in terris arabilibus erexissent unam metam cursualem; et dehinc ad eandem partem parvum procedendo, sublevassent duas metas terreas; abhinc progredientes ad quendam montem, versus partem meridionalem, inter terreas arabiles erigi fecissent unam metam terream; inde ad eandem partem in cacumine eiusdem montis erexissent unam metam terream; abhinc pergirantes ad eandem plagam per cacumen ipsius montis sub quadam arbore querci, Tulfa dicta, erexissent duas metas angulares; abhinc reflectendo versus partem

occidentalem sub quadam arbore piri erexissent unam metam terream; inde procedendo ad eandem partem per quoddam fossatum spinosum, in cuius fossati fine erexissent duas metas terreas; unde procedendo parvumper ad eandem partem designassent unam metam cursualem; abindeque procedentes per modicum spacium, venissent ad unam metam antiquam, que cum aliis metis predictis separaret terras seu possessiones parcium prescriptarum et terram litigiosam supradictam, ita videlicet, quod terre a parte orientali ipsarum metarum existentes ipsi domino Henrico abbati ad dictam possessionem Kyshanta, terre vero a parte occidentis adiacentes prefato domino Andree preposito Hantensi, nomine terre Beerfeulde vocate, devenissent, et per ipsos statute extitissent perpetuo possidende, tenende pariter et habende. Datum quarto die octavarum festi Beati Michaelis archangeli predictarum. Anno domini Millesimo tercentesimo sexagesimo sexto. Quibusquidem litteris exhibitis et reversis, prefatus procurator ipsius domini prepositi Hantensis premissam compositionem per nos, mediante nostro privilegio, roborari facere postulavit; verum quia partes prenotate in facie ipsius terre litigiose personaliter adherentes, vicinis et commetaneis ipsarum, ac annotatis regiis et ipsius conventus hominibus presentibus, necnon in presencia prenominati conventus Sancti Martini similiter presentibus eisdem regiis et ipsius conventus hominibus, ipse dominus prepositus Hantensis per litteras, ac pro ipso domino abbate prefatus legitimus procurator ipsius astando, oretenusque premissa affirmando, in premissis ex nostra iudiciaria licencia concordasse, ipsi vero regii et dicti conventus homines per dictas possessiones et terras earundem parcium premissis metis distinxisse, et partibus sua iura perpetuo possidere, tenere, pariter et habere statuisse, ex serie earundem litterarum dicti conventus Sancti Martini adinveniebantur; pro eo nos, iustis et iuris consonis petitionibus prenotati procuratoris ipsius domini prepositi favorabiliter inclinati, premissas litteras rescriptionales ipsius conventus Sancti Martini, ut predicatur, presentibus de verbo ad verbum insertas, simul cum prescripta compositione ipsarum parcium in tenore earundem superius declarata eatenus, quatenus eedem rite et racionabiliter emanate atque facte dignoscerentur, pro eodem domino Andrea preposito Hantensis ecclesie prenotate, acceptamus, approbamus, ratificamus, presentisque privilegii nostri

patrocinio in perpetuum valere confirmamus, auctoritate nostra iudiciaria mediante, partibusque earum iura possessionaria premissa, sub pretactis metarum cursibus, salvo iure alieno, perpetuo possidere, tenere pariter et habere — — — — — domino Andree preposito ecclesie Hantensis, eidemque ecclesie sue concessimus litteras nostras privilegiales pendentis sigilli nostri autentici munimine roboratas. Datum in Wysegrad vigesimo octavo die octavarum festi Epiphaniarum Domini predictarum. Anno Domini Millesimo tercentesimo sexagesimo septimo.

1367. febr. 9.

Hártyára írva; a függő pecsét le van róla szakítva, az utolsó két sor írás jó részével együtt.

Eredetije a veszprémi káptalan magán levéltárában. Capsa. 7. Hanta csomag. 4. sz.

LXXVI.

1367. julius 19.

Henrik pilisi apát elismeri, hogy Jakab pozsonyi bíró és fia teljesítették szerződésileg megszabott kötelezettségöket.

Nos frater Henricus abbas Pilisiensis memorie commendamus tenore presencium, quibus expedit, universis, quod magister Jacobus iudex Posoniensis in facto tributi nostri ibidem Posonii ac aliis debitis, in quibus nobis obligatus est, usque ad festum beatis Johannis Baptiste nunc preperitum, nos plene et integraliter sine omni diminutione rite et legittime expedit, preter debitum sexaginta librarum, quas pro tributo in villa Leupoldi a magistro Petro de Sancto Georgio recepimus, de quibus sex libras denariorum nobis annuatim persolvit, donec dicta pecunia nobis fuerit integraliter persoluta. De aliis vero omnibus de dicto tributo nostro provenientiibus, usque ad diem prenotatum Beati Johannis Baptiste nunc preperitum, dictum magistrum Jacobum iudicem reddimus absolutum et per omnia expeditum, testimonio presencium litterarum. Datum feria secunda proxima ante festum Beate Marie Magdalene. Anno Domini Millesimo tercentesimo sexagesimo septimo.

1367. jún. 21.

1367. jul. 19.

Papírra írva; hátán zöld viaszba nyomott hosszúkás pecséttel.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. XLVI. Fasc. A. nr. 33.

LXXVII.

Viterbó. 1367. szeptember 3.

V. Orbán pápa a kalocsai érseket, a kalocsai káptalan kincs-tartóját és a pozsegai apátot kirendeli, vizsgálják meg és intézzék el azon ügyet, a mely Henrik pilisi és András czikádori apát között fen-forog.

Fejér: Codex Dipl. T. IX. V. IV. p. 75.

LXXVIII.

Pilis. 1367. október 27.

Henrik pilisi apát jelenti, hogy az acheni kápolna alapítására nézve szerződést kötött és átadta a Nagy Lajos király ajándékát képező egyházi kincseket.

Fejér: Codex Dipl. T. IX. Vol. IV. p. 91.

LXXIX.

1370. január 2.

Nagy Lajos király az acheni kápolnát gazdagon megadó-mányozza.

Fejér: Codex Dipl. T. IX. Vol. IV. p. 215.

LXXX.

1370. január 2.

Nagy Lajos király a készen levő acheni kápolnát átadja az acheni polgár-mesternek, biráknak és esküdteknek; de fentartja magának azon jogot, melynél fogva a két kápláni állásra magyarországi papot nevezhet ki.

Fejér: Codex Dipl. T. IX. V. IV. p. 561.

LXXXI.

1370. ápril 16.

Henrik pilisi apát előadja, mily módon szervezte az acheni kápolna s az ebben működő káplánok ügyét.

Fejér: Codex Dipl. T. IX. V. IV. p. 265.

LXXXII.

Visegrád. 1373. november 8.

I. Lajos király elrendeli, hogy a kiknek kezére a pilisi apátság jószágai jutottak, a szolgálkkal együtt ereszsziek vissza az apátság kezére.

Fejér: Codex Dipl. T. IX. V. IV. p. 494.

LXXXIII.

1377. január 16.

Poerl Irnsfried és örökösei kötelezik magokat, hogy az arbesthali majorság után a pilisi apátnak, mint földesurnak, évenkint egy font bécsi fillért fizetnek.

Ich Yrnfrid der Poerl und mein Erben Veriehen offentlich mit dem Prieff allen den, di in Lesent oder hoerent lesen, daz ich von meinem Hoff gelegen zu *arbaistal* schol dienen alle Jar auf sand Michelstag zu rechtem Purchrecht dem Apbt und dem Conuent des chlosters zu dem Pelis in ungern, oder wer uns monet mit dem prieff, ain pfunt wiener pfenning gelts, daz In gegeben ist von den herrn von Stadekk zu ainem Ewigen sel geraet. Tet ich des nicht, so schol sich der vorgenant Abpt und der Conuent, oder wer an irn stat ist, meines vorgenanten hoff mit meinem guetlichen willen underwinden an fuerbot und chlag und dar auff pfinden, als auff andern purchrecht in dem Land ze *Oesterreich*. Vnd zu vrkund diser sah gib ich vnd meind Erben den Prieff versigelten mit meinem

Insigel vnd mit Herrn *Joerigen* des *Dern* meines *Obem*. Der Prieff ist gegeben nach Christi gepurd in Drewzehen Hundert Jar vnd dar nach in dem siben vnd sibentzisten Jar, des vreytags vor Sand Agnesen tag.

Hártyára írva; egy pecséttel, a másik hiányzik.

Eredetije az osztrák szent-keresztí apátság levéltárában. Kiadatott: *Fontes Rerum Austriacarum*. II. Abtheilung. *Diplomataria et acta*. XVI. Band. S. 315.

LXXXIV.

Heiligenkreuz. 1377. jan. 22.

Henrik pilisi apát és konventje Ybsen levő birtokát, jövödelmével együtt, eladja Kálmán osztrák szent-keresztí apátnak és konventjének.

Nos frater Henricus abbas monasterii Pelisiensis in Ungaria, Vesprimensis diocesis, totusque conventus ibidem tenore presencium profitemur, quibus expedit universis, quod nos conanimo et deliberato consilio et consensu nostri conventus eo tempore, quo id libere et absolute facere potuimus, bona et possessiones seu redditus circa Ybsam sitas, quos in resignatione abbacie nostre comparavimus pro trecentis sexaginta et medio talentis ac viginti quatuor denariis, eosdem redditus et bona cum omnibus suis pertinenciis, pratis videlicet et aliis quibuscunque, sicut in originali empcionis littera expresse de verbo ad verbum continentur, domino Cholmanno, abbati monasterii Sancte Crucis in Austria, Patauiensis diocesis, suoque conventui perpetuo possidenda vendidimus, dedimus et contulimus libere et pleno iure pro eadem summa pecunie, videlicet trecenta sexaginta et medium talentum (igy) ac viginti quatuor denariorum wiennensium. De qua pecunia plene et integraliter sumus presencium testimonio expediti. Omnia autem alia bona, clenodia, et quecunque alia, que de nostro monasterio ad Sanctam Crucem apportavimus, ad integrum plenissime ad dictum nostrum monasterium reportavimus. De quibus omnibus et singulis suprascriptis nec nos, nec posterí nostri predictos dominos Sancte Crucis impugnare, seu impetere quovis modo imposterum possumus nec debemus. Ut autem hec omnia supra memorata inconvulsa et perpetuo illibata permaneant, damus eis presentes litteras in evidens testimonium omnium premissorum, nostris sigillis dependentibus firmo robore communi-

1377. jan. 22. tas. Acta sunt hec in dicto monasterio Sancte Crucis anno Domini millesimo tercentesimo septuagesimo septimo, die Beati Vincenciï martyris gloriosi.

Hártyára írva; egy pecséttel, a második hiányzik róla.
Eredetije az osztrák szent-keresztii levéltárban. Kiadatott: Fontes Rerum Austriacarum II. Abtheilung. Diplomataria et acta. XVI. Band. S. 315—6.

LXXXV.

Visegrád. 1377. márczius 17.

Nagy Lajos utasítja a pozsonyi káptalant, a pannonhalmi szentmártoni apátot, a zoborbegyii konventet és a pilisi apátot, hogy a pozsonyiaknak járó tartozásukat kifizessék.

Lodovicus Dei gracia rex Hungarie, Polonie, Dalmacie etc. fidelibus suis capitulo ecclesie Posoniensis, conventui Sancti Martini de Sacro Monte Pannonie, et conventui Zoboriensi, ac abbati Piliysensi salutem et gratiam. Cum nos victualia pridem per cives nostros Posonienses domino duci Austrie facta, vos ipsis civibus nostris Posoniensibus in huiusmodi victualibus contributores assignando, modo subnotato duxerimus moderanda, fidelitati vestre presentibus precipimus firmissime, quatenus vos capitulum dicte Posoniensis ecclesie quadraginta florenorum, vosque conventus Sancti Martini de Sacro Monte Pannonie viginti florenorum et vos conventus Zoboriensis predicti octuaginta unum florenorum, ac vos abbas Piliysensis viginti florenorum aureorum pro premissis victualibus ipsis civibus nostris Posoniensibus dare et persolvere debeatis, occasione sine omni, alioquin commisimus, et presentibus districte precipientes committimus comitibus nostris Posoniensis et Nitriensis comitatum, ut vos ad premissa facienda cum gravaminibus vestris compellere debeant atque dampnis, auctoritate nostra regia presentibus ipsis concessa mediante. In hac parte aliud igitur facere non ausuri. Presentes autem post lecturam reddi volumus presentanti. Datum in Wysegrad, feria tertia proxima post dominicam Judica. Anno Domini Millesimo tercentesimo septuagesimo septimo.

1377. márcz. 17.

Papirra írva; pecsét nyomaival.
Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. XIX. nr. 40.

LXXXVI.

Visoly. 1377. ápril 24.

Nagy Lajos megtiltja a pozsonyiaknak, hogy Henrik pilisi apát pozsonyi házára busz arany forint adót vessenek.

Lodovicus Dei gracia rex Hungarie, Polonie, Dalmacie etc. fidelibus suis iudici, iuratis et universis civibus ac hospitibus de Posonio salutem et gratiam. Dicit nobis religiosus vir frater Henricus abbas monasterii Pilisiensis, quod vos, ratione expensarum et victualium nostrorum dudum in vestri medio conscriptorum et pro nobis receptorum, contra libertatem dicti sui monasterii et consuetudinem antiquam, viginti florenorum auri ab ipso et domibus suis in dicta civitate Posoniensi habitis recipere et extorquere velletis. Et quia nos ipsum monasterium Pilisiense in suis libertatibus et consuetudinibus antiquis, absque novitatis induccione, indempne volumus et illese conservare, ideo fidelitati vestre firmiter precipimus et districte, quatenus novitatem super ipsum monasterium in hac parte nullatenus inducere, neque prefatum abbatem ad solutionem dictorum viginti florenorum auri, contra consuetudinem et libertatem eiusdem monasterii, compellere audiatis; quoniam nolumus pati novitatem super dictum monasterium et suas domos prefatas erigendam. Aliud igitur facere non ausuri. Datum Wysul, in festo Beati Georgii martyris. Anno Domini Millesimo tercentesimo septuagesimo septimo.

1377. Apr. 24.

Papírra írva; viaszba nyomott pecséttel.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. XXXVII. nr. 62.

LXXXVII.

1378. november 1.

Henrik pilisi apát Jakabfi Miklósnak, egy pozsonyi ház zálogbavétele mellett, 400 arany- és 400 ezüst forintnyi kölcsönt ad.

Fejér: Codex Dipl. T. IX. V. V. p. 283.

LXXXVIII.

1378.

Henrik pilisi apát Jakabfi Miklósnak, egy pozsonyi ház és a János-major elzálogosítása fejében, 65 ezüst márkányi kölcsönt ad.

Féjér: Codex Dipl. T. IX. V. V. p. 285.

LXXXIX.

Diós-Győr. 1378. decz. 26.

Nagy Lajos megbagya a nádornak, az országbírónak, Templinus tárnok-mesternek és helyetteseiknek, hogy Nykusnak a pilisi apát ellen, a neszeményi birtok után járó tartozás miatt, indított perét elbalaszssa.

Lodovicus Dei gracia rex Hungarie, Polonie, Dalmacie etc. fidelibus suis magnificis viris palatino, et iudici curie sue, ac Templino tavarnicorum suorum magistro, vel eorum vices in iudicatu geren-
tibus salutem et gratiam. Fidelitati vestre firmissime precipientes mandamus, quatenus omnes causas Nykus, filii condam Jakus, iudicis Posonyensis, in facto possessionis Nezmel vocate, contra abbatem Pylysyensem, ratione debiti, coram vobis in octavis festi Epiphaniarum Domini nunc venturis vertentes, eoque ipsa possessio Nezmel apud manus nostras regias habere perhibeatur, nosque prefato Nykus, in facto possessionis Nezmel predictae, quadam certa quantitate pecunie debitores simus et teneamur, sine omni gravamine et variatione aliquali, ad octavas festi Beati Georgii martyris nunc affuturas prorogetis. Aliud non facturi. Datum in Gyosgowr, in festo Beati Stephani prothomartyris. Anno Domini Millesimo tercentesimo septuagesimo octavo.

1379. jan. 13.
1379. máj. 1.
1378. decz. 26.

Papirra irva; pecsét nyomaival.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. XXXVII. Sec. II. nr. 13.

XC.

Süly. 1379. febr. 1.

Nagy Lajos megparancsolja a pozsonyi bírónak, esküdteknek és polgárságnak, hogy Miklóst, Jakab pozsonyi bíró fiát, Henrik pilisi apáttal szemben az igazságnak megfelelő eljárásra kötelezzék.

Lodovicus Dei gracia rex Ungarie, Polonie, Dalmacie etc. fidelibus suis iudici, iuratis et civibus de Posonio salutem et gratiam. Dicit nobis religiosus vir frater Henricus abbas Pelisiensis, quod Johannes circa portam, ut vobis bene notum esset, remanserit debitorie obligatus, de cuius possessionibus Nicolaus, filius Jacobi iudicis, tanquam proximus ipsius intromiserit et pro se recepit. Quare mandamus vestre fidelitati firmiter per presentes, quatenus mox, agnitis presentibus, eidem abbati, seu homini suo, harum exhibitori, faciatis ex parte dicti Nicolai, tanquam possessoris dictorum bonorum prefati Johannis, super prefatis debitis indilate iusticie completum. Aliud non facturi. Datum Zoly, in Vigilia Purificacionis. Anno Domini Millesimo tercentesimo septuagesimo nono.

1379. febr. 1.

Papirra írva; peesét nyomaival.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. XXXVII. Sec. II. nr. 14.

XCI.

Pozsony. 1380.

Ulrik pilisi apát kijelenti, hogy a pozsonyi vizháznál levő házát, Miklós hid-írnok jelentése szerint, husz font ezüst denárért Prezver Miklós vette meg, a bűbéruri jog fenntartásával.

Wúr Bruder Ulreich zu den Zeiten Abt ze Pleisz — und thuen Kund an den Brieffe allen denen, die ihn sehen, oder hören, lösen, die nun sind, oder künftig werden: dasz für uns ist kommen und Kundt hat gethan Niclosz, der Brugelschreiber zu denen Zeiten Meister an der Wödritz, mit den oberen Leyten Seyfrid dem Schreiber, und mit Ulreich Posselknecht, die das gehört und Zeugen sind, dasz er vundscheiderleich und mit bedachten Mundt verkauft

hat das Hausz, das gelegen ist an unser Wasserhausz an der Wödritz, das gewesen ist — Paldweinsz Mautners und seiner Kinder, Vintzens und Nicloszens, die mit verdachten Mundt all beed haben gehaussen den Vorgenannten Niclosz Brugelschreiber verkauft in Hausz und damit Zette, als sie ein habut getraut, Nicloszen den Prewer, ihm und seiner Frauen Annen, und seiner Erben umb zweyntzig Pfund Pfenning Ungarischer Pfenning, die giebig und gebig sind in Ungarn, und zu der Zeit in der Stadt Prespurg. Also die weil und dass der vorgenannt Nicloss Prewer, er oder sein Frau Anna, oder seine Erben die zwanzig Pfund Pfenning nicht geben, oder achten, den Nicloszen Brugelschreiber, oder den rechten vorgenannten Paldtweins Kinder, so soll er uns und seinen Erben davon dienen allen Jahr zway Pfund Pfenning als lang, bis das Sie vergolten werden ist; aber, dasz er zeit, oder sein Erben fünf Pfund, so sol ihm abgen an den Zwanzig Dienst Pfunden ein halb Pfund; geit (igy) er zehnen, so get ihm ab ein gantz Pfund; giet er funffzehn, so get ihm ab anderthalb Pfund. Als lang soll er dienen, als der Stadtrecht und Gewehnheit ist, bis dass er gibt, und Gericht die vorgeschprochen zwanzig Pfundt. Wen den das ist, dasz er vergilt und Gericht die Pfundt gantz und gar, so ist der vorgenannt Niclosz Prewer, er und seine Erben ledig und frey des Dienstes der zwanzig Pfundt. Und seyn zu verkauffen, und zu versetzen, wenn sie wollen augenleich unsers Dienst, den wir haben und unser Kloster, aus dem Hausz der soll gevallen, als Dienst recht ist, und das diesem Dinstat und gantz beleiben. Das geben wûr in diesem Brieffe besiegelt, mit unsern anhangenten Insigell, das wûr angehangen haben durch ihr beider Petwillen. Der Brieff, ist gegeben in der Stadt zu Prespurg. Als man zelt von Christi Gebuhrt dreyzehen hundert Jahr und in dem achzigsten Jahr an Sant Niclosz Tag.

1380. decz. 6.

Hivatalos másolatban: Zirczi apátsági levéltár. II. 923. 13-ik okirat.

XCII.

1381. junius 9.

Ulrik pilisi apát elmondja tapasztalatát, melyet az acheni kápolna megvizsgálásakor szerzett.

Fejér: Codex Dipl. T. IX. V. V. p. 325.

XCIII.

Pozsony. 1384. október 19.

A pozsonyi káptalan jelenti, hogy a pilisi apátot és konventet a zálogban tartott házak birtokába a kiküldöttek beiktatták.

Fejér: Codex Dipl. T. X. V. I. p. 177.

XCIV.

Visegrad. 1388. márczius 25.

István nádor, Béli Péter és Konrád bél-háromkuti apát között, Apátfalva és Szent-Márton község határán fekvő birtokrész ügyében folyó pert az apátság javára dönti el, a pilisi és más apátsághoz tartozó szerzetesek föld-esküje alapján.

Ipolyi: A kunok bélháromkuti, másként apátfalvi apátsága. (Arch. Közl. VI. k. XI. okl.).

XCV.

Buda. 1390. márcz. 17.

Zsigmond király Vedricz utczát, mely eddig Pozsony város falain kívül terült el s a királyé volt, Pozsony kérelmére, a városnak adományozza.

Nos Sigismundus Dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. marchioque Brandenburgensis etc. memorie commendamus tenore presencium significantes, quibus expedit, universis, quod

providi viri Jacobus dictus Ventura, Nicolaus dictus Plykindihel, ac Johannes de Segemberg, fideles iurati cives nostri de Posonio suis, necnon iudicis et universorum aliorum civium nostrorum de eadem in personis, in nostre celsitudinis venientes conspectum, eorum fidelitatibus, et fidelium obsequiorum meritis, ac gravissimis ipsorum complacenciis nobis et predecessoribus nostris, ut puta Hungarie regibus beatarum recordacionum, et demum nobis cum omni fidelitatis fervore, tempore semper et loco opportunis, laudabiliter factis, et per eosdem subiective exhibitis, humiliter celsitudini nostre explicatis et seriore enodatis quondam nostram plateam populosam, Wedrych appellatam, iuxta eandem civitatem nostram Posoniensem, extra muros eiusdem, versus fluvium Danobii, a parte occidentali situatam et protensam, apud manus nostras regias habitam, nostreque regie collacioni pertinentem, que alias ab ipsa civitate nostra Posoniensi exempta, excisa, soluta et divisa prefuisse dinosceretur, ad prefatam civitatem nostram Posoniensem per nos applicari, adiungi, appropriari, perpetuari et anectere, ipsamque civibus nostris memoratis ac eorum successoribus perpetuo dari et conferri postularunt. Nos igitur humillimis et devotis ipsorum Jacobi, Nicolai et Johannis fidelium civium nostrorum supplicacionibus, nostre per eos nominibus, quibus supra, subiective oblatis maiestati, regia benignitate exauditis, requirentibus eorundem cunctorum civium nostrorum premissis fidelitatibus, et fidelium obsequiorum laudedignis meritis et sinceris complacenciis, quibus iidem alias, ut premisimus, regibus, necnon illustribus reginis Hungarie, antecessoribus nostris, presertim condam excellentissimis principibus domino Lodovico regi patri et socero, necnon domine Elizabeth regine matri nostris karissimis, usque felix exterminium vite eorundem, demum vero nobis et serenissime principi domine Marie, premissa Dei gracia regine Hungarie, consorti nostre precare, cum omni fidelitatis constancia, multipharie, signanter guerarum et disturbiorum tempore nunc retrolapso habitorum, non sine diversorum laborum instanciis assiduis, rerumque eorum et sumptuum propriorum exposicionibus studuerunt, et nunc ipsorum toto nisu pro nostri regii honoris incremento et regni commodo anhelant complacere, quorum pre-textu, licet iidem multo plura antidotum premia a nobis mererentur, ut tamen hac vice voto eorundem aliquantisper respondere vide-

amur, prefatam plateam nostram regalem Wedrych nuncupatam, simul cum omnibus iuribus, iurisdictionibus, iudiciis, seu iudicacionibus, utilitatibus, fructibus, redditibus, obvencionibus, censibus, collectis, et quibusvis utilitatibus eiusdem integritatibus et pertinenciis universis, quovis nominis vocabulo vocitatis, sub his veris et antiquis limitationibus, quibus eadem ab olim tenta fuit et possessa, mea nostre regie potestatis plenitudine et ex certa nostre maiestatis sciencia, de consensu nichilominus et beneplacita voluntate serenissime principis domine Marie, premissa Dei gracia regine Hungarie, consortis nostre karissime, prelatorumque et baronum nostrorum consilio, primatus noveque nostre donacionis titulo et omni eo iure, quo eadem ad nostram regiam rite et legitime pertinere dinoscitur, collacionem eidem civitati nostre Posoniensi apropiando, applicando, adiungendo et annectendo, memoratis civibus nostris fidelibus in eadem civitate nostra Posoniensi nunc constitutis et temporum in eventu constituendis, ac eorum successoribus et posteritatibus universis de nostris regiis manibus dedimus, donavimus et contulimus, imo damus, donamus et conferimus eiusdem perpetuo et irrevocabiliter possidendam, tenendam pariter et habendam, salvo iure alieno. Harum nostrarum testimonio litterarum, quas in nostri privilegii formam redigi faciemus, dum nobis eadem in spe fuerint reportate. Datum Bude, feria quinta proxima ante dominicam Judica. Anno 1390. márcz. 17. Domini Millesimo tercentesimo nonagesimo.

Hártyára írva; pecsét nyomaival.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Caps. XI. nr. 14. a.

Ugyanezen okiratot Zsigmond király 1436-ban septimo idus mensis iulii ujra kiadja. 1436. júl. 9.

Pozsonyi városi levéltár Caps. XI. nr. 17.

XCVI.

Róma. 1390. deczember 12.

IX. Bonifác pápa a pilisi és czikádori apátoknak megparancsolja, hogy mint »generalis visitor«-ok szorítsák a lengyel, orosz, szlavoniai, livoniai, krakkói és ezekkel szomszédos cziszterczi kolostorokat, a rendi nagy-káptalan által, a szent-szék javára, kivett összeg lefizetésére.

Monumenta Vaticana Hungarie. Ser. I. Tom. III. pag. 105.

XCVII.

Róma. 1391. február 9.

IX. Bonifácz pápa meghagyja a tudi püspöknek, a pilisi apátnak és az esztergomi officialisnak, hogy Bredenscheydi Jakabot a boszniai kanonokságra segítsék.

Monumenta Vaticana Hungariae. Ser. I. Tom. III. pag. 137.

XCVIII.

Róma. 1392. július 3.

IX. Gergely pápa, mivel István szent-gotthárdi apát lemondásába János pilisi apát, mint atya-apát, bele-egyezett, Pál szent-gotthárdi szerzetest állítja az apátság élére.

Monumenta Vaticana Hungariae. Ser. I. Tom. III. pag. 198.

XCIX.

Visegrád. 1394. máj. 30.

Ilswai Leustach nádor hosszas buza-vona után a pozsonyi, ugynevezett csalló-révi vám harmadát, Spetber Pál és más tizenkét pozsonyi esküdttel szemben, a pannonbalmi szent-mártoni apátságnak ítéli oda.

Nos Leustachius de Ilswa, regni Hungarie palatinus et comes Albensis, memorie commendantes tenore presencium significamus, quibus expedit, universis, quod dominus frater Petrus prepositus, pro religioso viro domino fratre Stephano abbate ecclesie Sancti Martini Sacri Montis Pannonie, cum procuratoriis litteris eiusdem, iuxta continenciam litterarum domini Stephani predicti, similiter dicti regni Hungarie palatini prorogatoriis, in octavis festi Epiphaniarum Domini anno eiusdem Millesimo tercentesimo nonagesimo primo preteritis, in figura iudicii eiusdem domini palatini comparendo, contra Paulum Spether iudicem et duodecim iuratos cives civitatis Posoniensis, quasdam litteras capituli ecclesie Jaurinensis, ad regium

litterarium preceptum ipsi domino palatino rescriptas, tenoremque litterarum regalium ipsi capitulo directarum verbaliter inseri habentes, formam tributarie recaptivacionis, contradiccionisque, inhibicionis et citacionis in se denotantes, asserens accionem dicti domini fratris Stephani abbatis litteris contineri in eisdem, ipsi domino Stephano palatino, prout per litteras eiusdem exinde confectas informabamur, presentasset declarantes: Quod cum prelatus dominus Stephanus abbas, acceptis Stephano de Gugh regio, et Ladislao Chori, ecclesie dicti capituli Jaurinensis presbitero, ipsius capituli hominibus, octavo die festi Beatorum Petri et Pauli apostolorum tunc proxime preterito, ad faciem tercię partis tributi, seu navigii lucri, in portu Danubii, vulgariter Challoreu vocati, in comitatu Posoniensi existentis, vicinis et commetaneis suis universis inibi legitime convocatis et presentibus accessisset, recaptivassetque eandem nomine iuris prefati monasterii Sancti Martini, et per consequens sui, recaptivatamque, per eosdem regium et dicti capituli Jaurinensis homines, sibi et eidem ecclesie, iure ipsis incumbenti, perpetuo possidendam statui facere voluisset; tunc Stephanus litteratus de Wulthusamul, in personis prefatorum Pauli Spither iudicis et duodecim iuratorum civium dicte civitatis Posoniensis, contradiccionis velamine ipsis obviasset. Ubi et eodem die, idem regius et dicti capituli homines prefatos iudicem et duodecim iuratos cives dicte civitatis Posoniensis, ad octavas festi beati Jacobi apostoli tunc venturas, contra annotatum dictum Stephanum abbatem, in persona memorati domini Stephani palatini, citavissent racionem contradiccionis eorum reddituros. Quibus quidem litteris exhibens prefatus procurator dicti actoris racionem premisse contradiccionis, inhibicionis, per eosdem iudicem et iuratos cives Posonienses, coram eodem domino Stephano palatino assignari postulasset. Quo percepto, Stephanus litteratus, pro eisdem iudice et iuratis civibus, cum procuratoriis litteris dicte civitatis Posoniensis, in dicti domini Stephani palatini exurgendo presencia, respondisset ex adverso: quod tempore premisse recaptivacionis dicte tercię partis prescripti tributi, statucioni eiusdem, in personis dictorum iudicis et iuratorum civium Posoniensium, pro eo facta fuisset prohibicio prenotata, quia ipsa terciã pars dicti tributi ipsi civitati vigore instrumentali pertineret; que instrumenta idem, in termino ulteriori, per ipsam dominum Stephanum palatinum ipsis dando,

1390. iul. 6.

1390. aug. 1.

coram ipso exhibere prompti essent et parati. Unde idem dominus palatinus, his perceptis, iudicando commisisset eo modo, ut prefati iudex et iurati cives universa eorum litteralia instrumenta, sique facta in premissis haberent confecta, in octavis festi Georgii martyris tunc venturis, contra prefatum dominum abbatem, coram ipso exhibere tenerentur, quibus visis iudicium et iusticiam idem dominus palatinus facere valeret, ipsumque dictante iuris equitate; a quibus quidem octavis festi Beati Georgii martiris ipsa instrumentalis exhibicio inter partes prenotatas primo, serie litterarum ipsius domini Stephani palatini prorogatoriarum, ad octavas festi beati Jacobi apostoli tunc venturas, cum iudicio trium marcarum per ipsos iudicem et iuratos cives deponendo, eoque prefatus Stephanus litteratus, legitimus procurator eiusdem iudicis et iuratorum civium, eosdem ipsam tunc facere non posse retulisset, extitisset prorogata; et tandem ab ipsis octavis festi Beati Jacobi apostoli per diversas prorogacionum cautelas in antea mediantibus litteris eiusdem domini Stephani palatini dilatoriis, et tandem eodem honore palatinatus ab ipso domino Stephano palatino per regiam maiestatem ablato, et ipso nobis dato, iuxta continencias litterarum nostrarum prorogatoriarum, ad octavas festi beati Georgii martyris de novo elapsas, simulcum duabus partibus prescripti iudicii trium marcarum triplatis per prefatos iudicem et iuratos cives nobis et tertia parte eiusdem sub dupplo predicto domino abbati persolvendis, deindeque cum altero iudicio trium marcarum per eosdem iudicem et iuratos cives deponendo, eoque sepefatus Stephanus litteratus, procurator legitimus eorundem iudicis et iuratorum civium, eosdem ipsa instrumenta octavis in eisdem exhibere non posse iudicasset, sed ad exhibenda eadem ipsis iudici et iuratis civibus, cum gravamine consueto, ulteriorem terminum per nos dari postulasset ad octavas festi Beati Jacobi apostoli proxime preteritas, premissis prioribus iudiciis dupplum capientibus, protelata extitisset. Tandem ipsis octavis festi beati Jacobi apostoli adherentibus, prefati iudex et iurati cives premissa eorum litteralia instrumenta exhibituri, per Franciscum, filium Johannis, legitimum procuratorem dicti domini Stephani abbatis, in eiusdem domini abbatis persona, congruis diebus ipsarum octavarum coram nobis expectati, octavas ad easdem nostram in presenciam non venerant, neque miserant, nec persolverant iudicia prenotata,

1391. maj. 1.

1391. maj. 1.

1391. aug. 1.

1392. maj. 1.

1391. aug. 1.

se pro eorum non venienciis iudiciis consuetis, pro non solucione vero dictorum iudiciorum in dupplo eorundem, mediantibus litteris nostris iudicialibus, agravari permittendo. Dehinc prefatus Franciscus, procurator memorati domini abbatis, prescriptam terciam partem memorati tributi annotate ecclesie Sancti Martini, et per consequens dicto domino Stephano abbati volens de iure pertinere debere declarare, quasdam duas litteras, unam domini Bele, condam regis Hungarie, anno Domini Millesimo ducentesimo sexagesimo secundo privilegialiter confectam, continentem in se de verbo ad verbum et confirmantem litteras privilegiales domini Bele, olim regis Hungarorum, anno dominice incarnationis Millesimo centesimo tricesimo septimo exortas, et aliam capituli ecclesie Posoniensis patentem nobis presentaverat, in quarum quidem litterarum privilegialium ipsius prioris domini Bele regis, per prefatum alium dominum Belam regem dictis suis litteris privilegialibus confirmatarum, tenore inter alia id esse habebant, quod idem dux Bela rex, consilio salutis ammonitus, prescripte ecclesie Sancti Martini, ad sustentacionem fratrum ibidem Deo serviencium, contulisset terciam partem tributi tocius comitatus Posoniensis, tam in magnis, quam in parvis, et in omni loco, ubicunque tributum pro tunc exigeretur, vel ad futurum ex aliqua institucione exigi contingeret; dictaque secunda littera ipsius scilicet capituli Posoniensis venerabilem servaverat hunc tenorem: Capitulum ecclesie Posoniensis significamus tenore presencium, quibus expedit, universis, quod comes Jacobus, tributarius domini abbatis de Pilisio, civis Posoniensis, ad nostram propriam adiens presenciam, exhibuit nobis quasdam litteras religiosi viri fratris Villermi, abbatis monasterii Sancti Martini de Sacro Monte Pannonie, petens nos humili precum cum instancia, ut easdem propter viarum discrimina tucius et cercius secum deferendis et deportandis, et ubique exhibendis in nostris litteris patentibus transsumi et transscribi feceremus. Quarum tenor talis est: Nos frater Villermus Dei et apostolice Sedis gracia abbas monasterii Sancti Martini de Sacro Monte Pannonie tenore presencium significamus, quibus expedit, universis, quod nos de consensu religioso et beneplacito religiosorum virorum fratrum Johannis prioris, Conrardi prepositi, Petri cellerarii et Johannis custodis ac tocius monasterii nostri conventus porciones nostras, seu portus tributi Posoniensis

1362

1117

1351. ápr. 21.

et in Chollo portuum nobis annis singulis proveniri debitas, providis et honestis viris Jacobo, filio Nicolai, iudici Posoniensi, et Jacobo, venerabilis viri domini abbatis de Pilys pro tunc tributario et servitori, amicis et promotoribus nostris ac monasterii nostri reverendis et eorum heredibus, a festo Beati Georgii martyris, quod occurrit scilicet anno Domini Millesimo tercentesimo quinquagesimo primo, ad unius anni spacium continue computandum, pro viginti octo marcis Wyennensium denariorum, singulis marcis decem pensis computatis, ab eisdem Jacobo iudice et Jacobo tributario, pro quibusdam arduis et necessariis nostri monasterii negociis iam numeratim habitis et receptis, ac in ipsius monasterii nostri utilitatem conversis, commisimus percipiendas et locavimus possidendas. Sic tamen, si per communem terrarum guerarum tempore, quod absit, forsitan emergendam, ac eciam per facti potenciam domini nostri regis aut officialium eiusdem quorumlibet, Jacobo iudici aut Jacobo tributario antedictis, aut eorum heredibus, in percepcione parcium nostrarum in dictis tributis quidpiam dampni eveniret, vel iacture, quod ipsi Jacobus iudex et Jacobus tributarius, vel eorum heredes ad ipsorum conscienciam dicere presumerent, id sincere promittimus, sub virtute nostri ordinis, prefatis Jacobo iudici et Jacobo tributario, aut eorum heredibus, de universis nostri monasterii bonis refundere et integraliter resarcire, harum, quibus sigillum nostrum, unacum sigillo nostri conventus predicti, appensum est testimonio litterarum. Datum Posonii quinta feria post diem beati Marci evangeliste proxima. Anno Domini Millesimo tercentesimo quinquagesimo. Nos igitur petitionibus prenotati comitis Jacobi tributarii annuentes, predictas litteras religiosi viri fratris Villerni domini abbatis Sancti Martini de Sacro Montis Pannonie non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte viciatas, de verbo ad verbum in nostris litteris patentibus transscribi fecimus et transsumi. Datum feria sexta proxima ante festum Ascensionis Domini.

1350. ápr. 29.

1352. máj. 11.

Anno eiusdem Mille imo tercentesimo quinquagesimo secundo. Quibusquidem litteris presentatis, prefatus Franciscus, filius Johannis, procuratoris annotati domini Stephani abbatis, eidem in premissis medietatem equitatis petierat elargiri. Verum quia prefatus dominus Bela rex, consilio salutis ammonitus, prescripte ecclesie Sancti Martini, ad sustentacionem fratrum ibidem Deo serviencium, pre-

scriptam terciam partem dicti tocius tributi comitatus Posoniensis, quam in magnis tam in parvis, et in omni loco, ubicunque tributum pro tunc exigetur, vel ad futurum ex alia insinuacione exigi contingeret, in predicto anno Domini Millesimo centesimo tricesimo septimo, perhempnaliter contulisse, prefatusque alter dominus Bela rex huiusmodi tributariam collacionem ipsius domini Bele regis, in iam dicto anno dominice Incarnacionis Millesimo ducentesimo sexagesimo secundo, confirmasse, memoratus siquidem frater Villermus, eiusdem ecclesie Sancti Martini Sacri Montis Pannonie abbas, de consensu et beneplacito predictorum fratrum Johannis prioris, Conrardi prepositi, Petri cellerarii, et Johannis custodis ac tocius conventus dicti monasterii Sancti Martini, porciones suas, seu portus tributi Posoniensis et Challokuz portuum sibi annis singulis provenire debitas, prelibatis Jacobo, filio Nicolai, iudici, et Jacobo, domini abbatis de Pilis tributario et servitori, a predicto festo Beati Georgii martyris sub prefixo anno Domini Millesimo tercentesimo quinquagesimo primo occurrente, et ad unius anni spacium continue computando, pro viginti octo marcis denariorum Wyennensium, singulis marcis decem pensis computatis, ab eisdem Jacobo iudice et Jacobo tributario habitis et receptis, sub condicione prescripta percipiendas commisisse et possidendos locavisse, ex prescriptis litteris iam dictorum domini Bele regis privilegialibus et ipsius capituli Posoniensis patentibus preclarescerent; prefato etiam domino Stephano abbate iamdictam terciam partem prescripti tributi, seu navigii lucri et portus Danubii, vulgariter Challoreu vocati, in ipso comitatu Posoniensi existentis, per prefatos regium et prescripti capituli Jaurinensis homines, modo prehabito, legitime recaptivante et sibi ac dicte ecclesie Sancti Martini perpetuo possidendam statui facere anhelante, statucioni eiusdem prefatus Stephanus litteratus, in personis prefatorum Pauli Spither iudicis et duodecim iuratorum civium dicte civitatis Posoniensis, contradiccioni velamine obviasse, et eandem eisdem iudice et iuratis civibus, ad reddendam premissa inhibicionis racionem, in presencia prefati domini Stephani palatini, legitime citatis, idem iudex et duodecim iurati, per presenciam procuratorum ipsorum, in presencia prefati domini Stephani palatini, ipsam terciam partem tributi antedicti dicte civitati Posoniensi, vigore instrumentali, pertinere debere astruxisse, et eandem tribus vicibus,

1137

1262

1551. Apr. 21.

semel videlicet sine iudiciario onere, secundo vero et tercio cum gravaminibus iudiciorum, coram eodem domino Stephano palatino, in nostri presencia exhibere assumpsisse, et non exhibuisse, imo ultimatin ad exhibendum ipsa ad predictas octavas Sancti Jacobi martyris iudiciarium ad examen venire vel mittere non curasse, sed se oneribus iudiciorum opprimi permisisse, ex premissis reperiabantur; consuetudinaria autem huius Hungarie lege regni requirente, quicumque in facto alicuius iuris tributarii per quempiam iudicem recaptivati prohibitionem fecerint, et super eodem, se instrumenta habere allegando, eadem in presencia iudicis sui ordinarii in iudicio tribus vicibus, semel videlicet sine iudiciali onere, secundo siquidem et tercio in iudiciorum gravaminibus exhibere assumpserit, et non exhibuerit, ultimoque ad exhibendum eadem in presencia dicti sui iudicis ordinarii venire vel mittere recusando mole iudiciorum se opprimi permiserit, talis huiusmodi iure tributario privari debet atque spoliari, requisitorque huiusmodi iuris tributarii, contradiccione qualibet non obstante, statui solet atque introduci. Pro eo amicicium prelibati capituli Jaurinensis litteratorie petieramus diligenter, quatenus ipsorum mitterent hominem pro testimonio fidedignum, quo presente homo noster infra declarandus, de curia nostra ad hoc specialiter per nos destinatus, ad faciem prescripti tributi, seu navigii lucri, in portu Danubii, vulgariter Challoreu vocati, existentis, vicinis et commetaneis suis universis inibi legitime convocatis et presentibus accedendo, prescriptam terciam partem eiusdem, seu totum proventum tercie partis ipsius prescripto monasterio Sancti Martini Sacri Montis Pannonie, et per consequens ipsi domino Stephano abbati eiusdem monasterii eo iure, quo ipsis expremissis dinosceretur pertinere, statueret et committeret perpetuo possidendam, contradiccione prefatorum iudicis et iuratorum civium Posoniensium et aliorum quorumlibet previa ratione non obstante. Et posthec seriem ipsius tributarie statucionis, ad octavas festi beati Georgii martyris tunc venturas, nobis amicabiliter rescriberet capitulum ecclesie Jaurinensis prenotatum. Tandem ipsis octavis instantibus, prefatus Franciscus dictus Was, pro prefato domino Stephano abbate dicte ecclesie Sancti Martini Sacri Montis Pannonie, cum procuratoriis litteris eiusdem in nostram veniendo presenciam, litteras memorati capituli Jaurinensis super premissa tributaria statucione rescripcionales nobis

1191. aug. 1.

1191. máj. 1.

presentavit hunc tenorem continentes: Magnifico viro domino Leustachio de Ilswa, regni Hungarie palatino, et comiti Albensi, amico eorum honorando, capitulum ecclesie Jaurinensis amicitiam paratam cum honore. Litteris vestris adiudicatoriis simul et statutoriis, seriem et formam vestre iudicarie deliberacionis sentencie in se declarantibus, pro religioso viro domino fratre Stephano, abbate Sancti Martini Sacri Montis Pannonie, super tercia parte tributi, seu navigii lucri in portu Danubii, vulgariter Challoreu vocati, existentis, loquentibus honore, quo decuit, reverenter receptis, iuxta quarum continenciam, unacum Johanne, filio Dominici de Devecher, homine vestro, de curia vestra ad hoc specialiter per vos destinato, nostrum hominem, discretum virum dominum Demetrium sacerdotem, magistrum altaris Sancti Spiritus in ecclesia nostra predicta, ad contenta dictarum litterarum nostrarum fideliter exequenda, pro nostro testimonio transmisimus fidedignum. Ipsi demum ad nos exinde reversi, nobis concorditer retulerunt, quod prefatus homo vester, presente eodem nostro testimonio, feria sexta proxima ante dominicam Judica proxime preteritam, ad faciem prescripti tributi, seu navigii lucri, in portu Danubii, vulgariter Challoreu vocati, existentis, presentibus vicinis et commetaneis suis universis illic legitime convocatis et presentibus accedendo, terciam partem eiusdem, seu totum proventum, seu censum tercie partis ipsius monasterio Sancti Martini Sacri Montis Pannonie predicto, et per consequens eidem domino Stephano abbati ipsius monasterii, iure eis attinenti, statuisset et commisisset perpetuo possidendam. Datum quinto die termini prenotati Anno Domini Millesimo tercentesimo nonagesimo quarto. Quibusquidem litteris ipsius capituli Jaurinensis rescripcionalibus presentatis, quia ex serie earundem prefati nostri et dicti capituli homines, termino in prefixo, ad faciem prescripte tercie partis predicti tributi, seu navigii lucri, in portu Danubii, vulgariter Challoreu vocati, existentis, presentibus vicinis et commetaneis suis universis illic legitime convocatis accessisse, et eandem terciam partem eiusdem, seu totum proventum tercie partis ipsius predicto monasterio Sancti Martini Sacri Montis Pannonie, et per consequens iam dicto domino Stephano abbati eiusdem monasterii, premissis iure eis attinenti, perpetuo possidendam statuisse et commisisse agnoscebantur. Pro eo nos nobilium regni quesito et preassumpto consilio

1394. Apr. 5.

1394. Apr. 5.

saniori, prescriptam terciam partem dicti tributi, seu navigii lucri, in dicto portu Danubii, Challorew nominati, exigí consueti, prefato monasterio Sancti Martini, et per consequens predicto domino Stephano abbati, modo premissis, statutam, cum omnibus suis utilitatibus et pertinenciis quibuslibet relinquimus et committimus eisdem ecclesie Sancti Martini Sacri Montis Pannonie, et per consequens abbati eiusdem, eo iure, quo eis expremissis dinoscitur pertinere, auctoritate nostra iudiciaria mediante, in eternum possidere, tenere pariter et habere, salvis iuribus alienis. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam, presentes litteras nostras privilegiales pendentis et autentici sigilli nostri munimine roboratas ipsi ecclesie Sancti Martini, et per consequens abbati eiusdem prenotato duximus concedendas, communi iusticia suadente. Datum in Wissegrad trigesimo die octavarum festi beati Georgii martyris predictarum. Anno Domini Millesimo tercentesimo nonagesimo quarto supradicto.

1394. máj. 30.

Hátára ez van írva: Super parte navigii in Chollorew in comitatu Posoniensi.

Hártyára írva; a függő peesét már hiányzik róla.

Eredetije a pannonhalmi szent-mártoni főapátság magán levéltárában. Caps. XXXIII. Lit. G.

C.

Róma. 1396. ápril 7.

IX. Bonifác pápa megparancsolja a tudi és szebenicói püspököknek és a pilisi apátnak, hogy Brixener Konrádot, az ő pápai rendelete értelmében a panithi plébánia élére helyezzék.

Monumenta Vaticana Hungariae. Ser. I. Tom. III. pag. 315.

CI.

Róma. 1396. december 3.

IX. Bonifác többek között a pilisi apáttal is tudatja, hogy, János veszprém-egyházmegyei áldozó-pap érdekében, egy javadalomra a kinevezést magának tartotta fön.

Monumenta Vaticana Hungariae. Ser. I. Tom. IV. pag. 6.

CII.

Győr. 1399. május 26.

A győri káptalan átírja Károly-Róbert privilegialis levelét, melyben a király Jakab pozsonyi ispánt megerősíti Pruk birtokban, a pozsonyi káptalan által megejtett batárjárás megállapodása szerint.

(C)Apitulum ecclesie Iauriensis omnibus Christi fidelibus, presentibus pariter et futuris, presencium noticiam habituris salutem in omnium salvatore. Justis petencium desideriis dignum est nos facilem prebere assensum et vota, que a rationis tramite non discordant effectui prosequente, complere. Proinde ad universorum (igy), tam presencium, quam futurorum, harum serie volumus pervenire, quod Benedictus de Kondorus, in nostram personaliter veniendo presenciam, exhibuit nobis quasdam litteras excellentissimi condam principis, domini Karuli regis, laudande memorie, privilegiales, petens nos debita cum instancia, ut easdem de verbo ad verbum transscribi et transsumi facere, tenoremque earundem, presentibus litteris nostris privilegialibus redigendo, sibi dare dignaremur, quarum tenor is est:¹

Nos itaque iustis et legitimis petitionibus prefati Benedicti favorabiliter inclinati pretaxatas litteras ipsius condam domini Karuli regis privilegiales de verbo ad verbum sine diminucione et augmento aliquali transscribi et transsumi fecimus, presentibusque litteris nostris privilegialibus pendentis et autentici sigilli nostri maioris munimine roboratas eidem concessimus et cautelam. Datum feria secunda proxima post festum Sancte Trinitatis. Anno Domini Millesimo tercentesimo nonagesimo nono. Honorabilibus et circumspectis viris dominis Andrea preposito, item reverendissimo in Christo patre domino Vallentino cardinale iura lectoratus ecclesie nostre gubernante, Michaele cantore, Demetrio custode, ceterisque dominis canonicis in dicta ecclesia nostra Deo iugiter famulantibus et devote.

1399. máj. 26.

Bőrré írva; a győri káptalan viasz-pecsétjének fele zöld selyem-sodraton függ.
Eredetije a magyar országos levéltár diplomatikai osztályában, 3203. szám alatt.

¹ Szövegét lásd: Nagy »Anjoukori Okmánytár« III. köt. 496. és 530. l.

CIII.

Visegrád. 1400. febr. 17.

Pelsöczy Bubek Detre nádor János pilisi apát és Wethel s pozsonyi polgár-lársai közötti pert elbalasztja.

Nos Detricus Bubek de Pelseuch, regni Hungarie palatinus, damus pro memoria, quod instrumentalem exhibicionem, quam religiosus vir dominus frater Johannes abbas ecclesie de Pylis, pro quo dominus frater Cesarius cum procuratoriis litteris eiusdem astitit contra Wethel, civem civitatis Posoniensis, necnon universos cives eiusdem civitatis, iuxta continenciam litterarum nostrarum procuratoriarum, super factis in eisdem contentis, in octavis festi Epiphaniarum Domini cum iudicio trium marcarum facere tenebatur coram nobis, quia Georgius sartor, procurator eorundem civium ac Werthel, ex quadam rationabili causa octavis in eisdem in speciali presencia regie maiestatis detentus extitit, pro eo ad octavas festi Beati Georgii martyris nunc venturas simulcum dicto iudicio duximus prorogandam. Datum in Wissegrad tricesimo sexto die termini prenotati. Anno Domini Millesimo quadringentesimo.

Hátára ez van írva: Pro Wethel, cive civitatis Posoniensis, necnon universis civibus eiusdem civitatis, contra religiosum virum dominum fratrem Johannem abbatem ecclesie de Pylis, ad octavas festi beati Georgii martyris prorogatoria.

Papírra írva; zárlatán pecsét nyomaival.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Caps. VII. nr. 32.

CIV.

Visegrád. 1400. junius 3.

Pelsöczy Bubek Detre nádor jelenti, hogy a János pilisi apát és Kalázi Jakab közötti pör letárgyalásának napját elbalasztotta.

Nos Detricus Bubek de Pelseuch, regni Hungarie palatinus, damus pro memoria, quod discussionem cuiusdam cause, quam inter religiosum virum dominum fratrem Johannem, abbatem ecclesie Pylisiensis actorem ab una, pro quo frater Chesarius cum pro-

1400. jan. 13.

1400. máj. 1.

1400. febr. 17.

1400. máj. 1.

curatoriis litteris eiusdem astitit, et inter Jacobum de Kaloz in causam attractum parte ab altera, iuxta continenciam litterarum nostrarum evocatoriarum et capituli ecclesie Budensis rescriptio-
narium super factis in eisdem contentis, in octavis festi Beati Georgii martyris facere tenebamur, in quo eciam termino idem Jacobus iudicium trium marcarum nobis et parti adverse persolvere tenebatur, de regio litteratorio mandato pro ipso Jacobo nobis allato, eo quod idem in regium exercitum contra turcos instaurandum se asseruisset profecturum, ad octavas festi Nativitatis Beati Johannis Baptistae nunc venturas simul cum dicto iudicio duximus prorogandam. Datum in Vissegrad tricesimo quarto die termini prenotati. Anno Domini Millesimo quadringentesimo.

1400. máj. 1

1400. júl. 1.

1400. jún. 3.

A hátára ez van írva:

Pro Jacobo de Kaloz contra religiosum virum dominum fratrem Johannem, abbatem ecclesie Pylisiensis ad octavas festi Nativitatis beati Johannis Baptiste prorogatoria.

1400. júl. 1.

Papirra írva; zárlatán sárgás viasz-pecsét nyomáival.

Éredetije a magyar országos levéltár diplomatikai osztályában, 8562. szám alatt.

CV.

Róma. 1400. november 12.

IX. Bonifác pápa a csornai prépostság javai- és jogainak védelméül, az erőszakos foglalók ellen, a győri püspököt, a pilisi apátot és lövöldi perjelt szemeli ki.

Monumenta Vaticana Hungariae. Ser. I. Tom. IV. pag. 253.

CVI.

Pozsony. 1401. december 31.

Zsigmond király egykor a pilisi apátságához tartozó vepruchi tornyot, Pozsonyban, Saltói Bonaventura Jakab pozsonyi polgárnak és Gáspár fiának örökösödő joggal oda adományozza.

Fejér: Codex Dipl. T. X. V. IV. p. 78.

CVII.

Pozsony. 1402. máj. 19.

Jakab pozsonyi bíró leánya, Anna, kit Monostori Berzethe Miklós vett nőül, tiltakozik, a pozsony-vármegyei nemesség előtt, verecknyei és seldendorfi birtokainak az esztergomi érsek, a pilisi apát, vagy bárki más által történő elfoglalása ellen.

Nos Johannes vicecomes et iudices nobilium comitatus Posoniensis memorie commendamus, quod nobilis domina Anna vocata, consors magistri Nicolai, dicti Berzethe de Monostor, filia videlicet condam Jacobi iudicis Posoniensis, in figura nostri iudicii personaliter comparendo, reverendissimum in Christo patrem et dominum Johannem archiepiscopum Strigoniensem, necnon religiosum virum fratrem dominum abbatem de Pilisio, ac iudicem et universos cives civitatis Posoniensis, alios eciam quospiam ab occupatione et potentiaria detencione porcionum suarum possessionariarum in possessionibus Seldendorff et Wereknye vocatis ipsam iure hereditario contingencium, se in eisdem intromissione, fructuumque et utilitatum earundem quarumlibet percepcione quocunque modo factis vel faciendis prohibuit contradicendo, et contradixit inhibendo, coram nobis publice et manifeste. Datum Posonii, feria sexta proxima post festum Penthecostes. Anno Domini Millesimo quadringentesimo secundo.

1402. máj. 19.

Papírra írva; három gyűrű-peccséttel.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. VII. nr. 46.

CVIII.

Pozsony. 1402. szeptember 20.

Zsigmond király megerősíti 1401-iki adomány-levelét, melynek értelmében a vepruchi tornyot, mely azelőtt a pilisi apátságé volt, Saltói Bonaventura Jakabnak és Gáspár fiának adományozza.

CIX.

Pozsony. 1402. október 6.

Zsigmond király a Pozsonyon kívüli házakat és földeket, melyek eddig királyi birtokok voltak, Sáltói Bonaventura Jakabnak és Gáspár nevű fiának adja örök birtokként.

Nos Sigismundus Dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. marchioque Brandenburgensis etc., sacri romani imperii generalis vicarius et regni Boemie gubernator memorie commendantes notum facimus tenore presencium, quibus expedit, universis, quod considerantes et pensantes magne fidelitatis constanciam et indefessa servicia, quibus fidelis noster familiaris, Jacobus Bonaventura de Salto, civis, nostre civitatis Posoniensis, pro voluntate nostra et honore nostri culminis, nec rebus parcendo, nec laboribus, hactenus placuit et placere querit assidue, volentesque, ut regiam decet munificenciam, dignis premiis multiplicia eius merita compensare, sibi Jacobo, necnon filio eiusdem Caspar, ipsorumque liberis et successoribus, non per errorem aut improvide, sed de certa nostra sciencia et animo deliberato, universas et singulas domos, et casas et areas sitas et habitas in suburbio civitatis nostre Posoniensis retro turrim ipsorum Jacobi et Caspar, supra littus Danubii, et prope stratam communem tendentem versus Dewen, sub monte castri nostri Posoniensis, ad ipsum castrum ab antiquo et hactenus immediate spectantes, et specialiter pertinentes, ac per comites, vel castellanos, aut vicecastellanos eiusdem castri teneri, haberi et possideri consuetas, ipsas cum iudicio, libertatibus, prerogativis, exempcionibus ac iuribus, nec non universis pertinentiis, cum quibus ipse domus et case, vel aree ad prefatum castrum spectantes, a comitibus, vel castellanis, seu vicecastellanis prefati castri tente, habite, vel quomodolibet possesse fuerant, donandas seu conferendas duximus; et auctoritate nostra regia, vigoreque presencium ad habendum, tenendum, possidendum, utifruendum, et ad libitum in usus proprios convertendum, hereditarie, seu perpetue donamus, appropriamus, conferimus, atque damus, recipientes, auferentes, alienantes ac sequestrantes ipsas domos, casas et areas cum iudicio, prerogativis, libertatibus, exempcionibus,

1402. okt. 6.

ac juribus et pertinenciis earum omnibus perpetue, ab prefato castro, necnon comitibus, vicecomitibus, castellanis et vicecastellanis presentibus et futuris penitus et in toto harum nostrarum, quas semper presentari, reddi et in suis manibus retineri volumus, testimonio litterarum. Datum Posonii, feria sexta post festum Francisci confessoris proxima. Anno Domini Millesimo quadringentesimo secundo.

Eredetije, hártýára írva, a pozsonyi városi levéltárban a viz-toronyról szóló csomagban.

CX.

Győr-Szent-Márton. 1402. okt. 14.

A pannonbalmi konvent Száki Miklós és Waranghi László megkeresésére átírja Tarján határait.

Universis sub christianissime religionis scuto domino militantibus Jesu Christo conventus monasterii Sancti Martini de Sacro Monte Pannonie salutem in eo, qui in se credentibus eterna largitur premia — — — que in tempore aguntur, ne labantur cum eodem. Proinde ad cunctorum noticiam tam presencium, quam futurorum volumus pervenire, quod nobiles viri, magister Nicolaus de Zaak et Ladislaus de Warangh, in nostram personaliter veniendo presenciam, exhibentes nobis quasdam litteras privilegiales olim domini Bele regis et tandem per dominum Karolum regem in transsumptum redactas, instantissime nobis supplicantes, ut quendam articulum quarundam metarum cursum, infra videlicet declarandarum, in se concludentem excerptare, excerptumque presentibus nostris litteris similiter privilegialibus inseri et redigi, nostroque pendente sigillo communiri dignaremur, ob cerciorem gerendarum rerum caucionem. Quiquidem articulus sic inchoatur: mete autem dicte ville Taryan, sicut nobis per antedictum Booz et per hominem capituli innotuit, hoc ordine distinguuntur. Incipit enim prima meta ab oriente et vadit versus Dorog populorum domine regine, et infra quandam piscinam suat due mete, quarum una separat de Dorog, et alia de Taryan, et deinde dirigitur ad villam Kishantat eccelsie Pylisy, exinde autem protenditur versus aquilonem ad villam Bathyan, et deinde vadit ad

aliam Bathyan ecclesie Albensis, deinde vero tendit ad orientem in villam Ethey, et ibi sunt due mete, et exinde vadit et currit in cacumine montis — in villam Taryan, et ibi sunt due mete, quarum una separat de terra populorum domine regine Taryan, alia vero de — Taryan —, deinde autem vadit ad villam Suzna, que est villa nobilium filiorum Luba, et ibi due mete sunt, et ibi terminantur. Nos autem iustis et legalibus dictorum Nicolai et Ladislai supplicationibus annuentes, pretitulatum articulum de iam dicto privilegio excerpto presentibus nostris litteris privilegialibus inseri nostrique sigilli appensione fecimus communiri. Datum sabbato proximo ante festum beati Luce ewangeliste. Anno Domini Millesimo quadringentesimo secundo.

1402. okt. 14.

Hártyára írva; a hártyán függött pecsét hiányzik róla.

Eredetije a pannonhalmi szent-mártoni főapátság magán levéltárában. Capsa. XXVII
Lit. H. b.

CXI.

Buda. 1403. aug. 24.

Németi Dremel Miklós perbalasztást rendel el, János pilisi apát és Monostori Berzethe Miklósne között, Verekye és Sellendorf miatt folyó perben.

Nos Nicolaus Dremel de Nemia, magister thavarnicorum regalium, et comes de Posega, damus pro memoria, quod exhibitionem quarundam litterarum impignoraticiarum, quam religiosus vir frater Johannes abbas ecclesie Pilisiensis contra nobilem dominam Anna vocatam, consortem magistri Nicolai dicti Berzethe de Monostor, pro qua idem maritus suus cum procuratoriis litteris capituli ecclesie Posoniensis comparuit, iuxta continenciam litterarum nostrarum adiudicatoriarum, super factis in eisdem contentis, octavo die festi Assumpcionis Beate Virginis facere tenebatur coram nobis, de regio litteratorio mandato pro eodem domino abbate nobis allato, ad octavas festi Beati Michaëlis archangeli nunc venturas, statu in eodem, absque omni gravamine duximus prorogandam. Datum Bude, tercio die termini prenotati. Anno Domini Millesimo quadringentesimo tercio.

1403. aug. 22.

1403. okt. 6.

1403. aug. 24.

Hátára ez van írva: Pro nobili domina Anna vocata consorte magistri Nicolai dicti Berzethe de Monostor, contra religiosum virum dominum fratrem Johannem abbatem de Pylis, ad octavas festi Beati Michaelis archangeli prorogatoria.

Papírra írva; zárlatán gyűrű-pecséttel.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Caps. VII. nr. 57.

1403. okt. 6.

CXII.

Róma. 1403. deczember 12.

IX. Bonifác pápa a pilisi apátot kirendeli, hogy a mogyoródi apátság tizedét, ha jogosnak találja, az apátság számára erősítse meg.

Monumenta Vaticana Hungariae. Ser. I. Tom. IV. pag. 592.

CXIII.

Pozsony. 1407. aug. 3.

A pozsonyi bíró és esküdtek jelentik Zsigmond királynak, miért és hogyan foglalták le a vámtulajdonosok és megbízottaik a szépesiek által szállított két kocsi viaszt.

Unser schuldig getreu dinst mit ganczer Steticheit bevor alzeit allerdurichleuchtigster Furst und gnedigster Herre. Wir tun ewrn kunigleichen gnaden zewissen, das fur uns kumen ist Johannes des Abbttes Mawtter von dem Pleys, und hat uns fürgelegt und zewissen getan von der tzypter wegen, das diselben mit vier Wegen kumen sind an dy mawtt zu Prespurch pey dem Wasserturnb, da fragt der Mawtter daselbs, was auf den Wegen leg, da antwurtend dy tzypter und sprachen, es leg kuppher darauf, und dasselbig kupp-her, das sy bechannt haben, das von dy czypser daselbst vermawtt; daruber erfur Her Tzmyel von Vettaw, und Jacob Ventur und des abbttes Mawtter vom Pleys, das sy Wachs auf den andern zwain Wegen hetten, und diselben Wegen hetten sy nicht vermaut, noch bechannt an der Mawtt, und wolten auch unvermawtt uber das Wasser mit denselben Wegen geforen sein daselbs. In der zeit da komen dy mawtter und namen das Wachs; da teytl es Her Tzmyel von Vettaw und nam den dritteil, und Jacob Ventur aynen dritteil, und des abbttes Mawtter von Pleys aynen dritteil. Allergnedigster

Herre, das sich dy vorberschriben sich also vor unser vorgangen hat von der egenannten Mawtt wegen, das sprech wir pey unsern trewn an gewern mit vrchund des briefs besigelt mit unserm aufgedrukchten insigelt. Geben nach Kristi gepurt viertzehenhundert Jar dar nach indem Sybenden Jar, an der fyndung Sand Stephans des ersten Martrer.

1407. aug. 3.

Papírra írva; zöld viasz-pecsét nyomaival.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. XII. nr. 31. d.

CXIV.

Pozsony. 1410. máj. 27.

A pozsonyi káptalan, Bonaventura Gáspár megkeresésére, átírja a pozsonyi bírónak és esküdtnék levelét, melyben Zsigmond királylyal tudatták: miért és hogyan foglalták le a vámtulajdonosok és megbízottaik a szépesiek által szállított két kocsi viaszt.

Nos capitulum ecclesie Posoniensis memorie commendamus, quod Caspar, filius Jacobi Venturini de Posonio, exhibuit nobis quasdam litteras providorum virorum iudicis et iuratorum civium civitatis Posoniensis patentis, petens nos debita cum instancia, ut tenorem earundem de verbo ad verbum in nostris litteris transscribi facere dignaremur. Quarum tenor per omnia talis est: Serenissimo principi et domino domino Sigismundo Dei gracia regi Hungarie etc. domino nostro gracioso iudex iuratique cives civitatis Posoniensis obedienciam debitam, cum prona et inconcussa fidelitate serviminum previis omnibus in mandatis vestre regie maiestatis gracie significare curamus, quod nostram accedens presenciam Johannes, tributarius religiosi ac reverendi viri Johannis abbatis de Pelisio, proponendo nobis retulit, quomodo Cipsenses cum quatuor curribus venientes ad tributum Posoniense, prope turrin, iuxta flumen Danubii situm, habitumque, dictus tributarius ipsos Cipsenses requisitos, quid in eisdem curribus ducerent, tunc dicti Cipsenses respondebant concorditer, quod cuprum foret et duceretur in eisdem curribus et cuprorum illud, quod dicti Cipsenses recognoverant, totalem debite fecerunt tributariam solucionem; iusuper magnificus vir dominus

Tzmilo de Vetonia, Jacobus Benturinus et memoratus Johannes tributarius domini prefati abbatis de Pelisio sciscitabant, quod in aliis duobus curribus predicti Cypsenses ceram ducerent et haberent, de qua ipsi nullum tributum dederant, nec eandem in tributo recognoverant, volentesque dicti Cypsenses cum eisdem curribus duobus, in quibus cera extiterat, absque tributaria solucione ibidem trans Danubium navigare et proficisci. Tandem tributarii venientes eandem ceram plenarie receperant; quam prefatus dominus Tzmilo de Vetonia divisit et terciam partem equalem retinuit ipsius cere, preterea Jacobus Venturin terciam similiter partem accepit, demum sepefatus tributarius Johannes domini abbatis de Pelisio terciam partem recepit. Illustrissime princeps ac domine graciousissime, quod causa prescripta sic facta est coram nobis et acta extitit ratione eiusdem tributi sub fide nostra, mente absque dolo recognoscimus, harum serie et testimonio litterarum. Sigillo civitatis nostre Posoniensis sub appresso. Datum anno Domini Millesimo quadringentesimo septimo, in festo Invencionis Sancti Stephani prothomartyris. Unde nos iustis et legitimis petitionibus prefati Caspar annuentes, tenorem dictarum litterarum prefatorum iudicis et iuratorum civium dicte civitatis Posoniensis de verbo ad verbum in presentibus nostris litteris transscribi fecimus et transsumi. Datum feria tertia proxima post festum Beati Urbani martyris. Anno Domini Millesimo quadringentesimo decimo.

Papirra irva; peccét nyomaival.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. XII. nr. 31. b.

CXV.

Pozsony. 1410. jul. 11.

A pozsonyi bíró és a pozsonyi esküdtek közlik Pelsőczy Bubek Jánossal: miért és hogyan foglalták le a vámtulajdonosok és megbízottaik a szépesiek által szállított két kocsi viaszt.

Magnifico viro domino Johanni Bubek de Pelseuch, magistro tavarnicorum regalium, iudex ac iurati civitatis Posoniensis benivoli ac indefessi obsequii incrementum. Magnifice vir et domine intel-

leximus, quomodo in quibusdam litteris ex parte una quorundam Cypsenſium, et Kasparis Ventur et ſuorum ſociorum parte ab altera, ſuper ablacione duorum curruum cum cera ablatorum et receptorum dubium vobis ortum fuiſſet: utrum dicti Cypſenſes cum quatuor curribus, vel cum ſex curribus ad locum tributi in Poſonio deveniſſent apud turrin aque ſolitum et exegi conſuetum. Sereniſſimo principi et domino domino noſtro regi pridem directe, magnificencie vſtre clarius damus intelligere per preſentes, prout hoc ex veridica tributariorum loci preſati intelleximus relacione, quod dicti Cypſenſes ſex currus habuiſſent, et ſolummodo cum quatuor curribus ad verum locum tributi, ad preſatum locum, prope turrin aque deveniſſent, et ibidem de eiſdem quatuor curribus tributi ſolucionem, more curruum cum cupro oneratorum, ſatisfaccionem omnimodam impenderint. Sed de reſiduis duobus curribus cum cera oneratis coram dictis tributariis nullam feciſſent mencionem, neque ad locum tributi preſati perveniſſent, ſed a tergo loci eiſdem tributi transfretare voluiſſent, et tributarii, videlicet domini Smylonis de Vetania pro tunc comitis Poſoniensis, et abbatum Sacri Montis Pannonie et Peſiſienſis, alios duos currus cum cera oneratos, et in inconſveto loco repertos, et propter tributi denegacionem receperunt et inter ſe unusquiſque tributariorum ſuam partem diviſerunt, prout hoc idem tributarii ad ſue fidei puritatem et honorem coram nobis recognoverunt, idemque recognoſcimus harum noſtrarum teſtimonio litterarum. Datum Poſonii proxima feria ſexta ante feſtum beate et glorioſe virginis ac martyris Margarethe. Anno Domini Milleſimo quadringenteſimo decimo.

1410. Jul. 11.

Papirra írva; viaszba nyomott pecsét nyomaival.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Caps. XII. nr. 31. a.

CXVI.

1414.

Kereſztély pilisi apát a konſtáncki zsinatnak magyarországi tagjai között szerepel.

Féjér: Codex Dipl. T. X. V. V. p. 561. — U. o. T. X. V. VIII. p. 558.

CXVII.

Konstáncz. 1415. január 25.

Zsigmond meghagyja a pozsonyi vámtulajdonosoknak, hogy vámszedőiket tiltsák el a közönség zsarolásától.

Fejtr: Codex Dipl. T. X. V. V. p. 583.

CXVIII.

Párizs. 1416. márcz. 16.

Zsigmond király szigoruan megparancsolja a pannonbalmi s pilisi apátnak és Bonaventura Gáspárnak, hogy vámszedőik a pozsonyi piacra hozott élelmi szereket ne vámolják meg.

Sigismundus Dei gracia romanorum rex semper augustus, ac Hungarie etc. rex, fidelibus nostris venerabilibus et religiosis abbatibus Sancti Martini Sacri Montis Panonie, Beate Marie Virginis Pelisiensis monasteriorum, nec non Casparo Ventur civi nostre civitatis Posoniensis salutem et gratiam. Gravem querelam pro parte fidelium nostrorum universorum civium dicte nostre civitatis intelleximus displicenter, quomodo officiales et theloniatores vestri in thelonio vestro, in civitate nostra Posoniensi predicta habito, temporibus proxime preteritis, propriam dampnosam utilitatem et lucrum turpe querendo, ac quoddam novum theloniei genus et gravamen excogitantes de victualibus, presertim pullis, ovis, caseis, butiro, lacticiniis et aliorum victualium generibus, que per ipsorum vicinos et ceteros ad forum prescripte nostre civitatis causa vendendi adducta et apportata extitissent, atque adducerentur et apportarentur, de quibusquidem victualibus nullo unquam tempore aliquod theloneum exigere consuetum extitisset, quandam violentam et iniustam exactionem nomine theloniei, sine omni rationabili limitacione, et absque qualibet disposicione privilegiata, exegissent et extorsissent, imo exigere et extorquerent incessanter, in dictorum nostrorum civium et hospitum preiudicium atque communis utilitatis, que dictorum vestrorum officialium et theloneatorum private et inique utilitati merito prefe-

renda extitit, detrimentum et incommodum valdemagnum. Cumque nos huiusmodi iniustum, iniquum et inconsuetum novum thelonei genus, ut prefertur, per vestros officiales et theloneatores excogitatum, adinventum, et in quosdam dampnosos usus deductum, non velimus amplius quomodolibet sustinere exigi, et de cetero aliquatenus extorqueri, igitur vestre fidelitati et cuilibet vestrum firmissimo nostro regio edicto precipimus et mandamus, quatenus omnibus et singulis vestris officialibus et theloneatoribus presentibus et futuris committatis, ne ipsi aut aliquis ipsorum, de supradictis et aliorum generum victualibus, de quibus olim et ab antiquo theloneum non fuit exigi et extorqueri consuetum, deinceps et per amplius aliquod theloneum exigant et extorqueant, aut extorquere seu exigere presumant. Alioquin vobis, vel altero vestrum, sive pretactis vestris officialibus et theloneatoribus, presentibus nostris regiis mandatis contempnentibus vel contrariantibus, fideli nostro dilecto egregio magistro Jacobo, causarum in speciali presencia nostre maiestatis vertencium, deffinatori nostra regia auctoritate presencium vigore committimus, eidemque firmiter precipiendo mandamus, ut ipse, dum presentibus requisitus et de premissa inconsueta et iniusta thelonaria exactione informatus fuerit, prelibatum vestrum theloneum occupare, occupatumque pro nostra servare debeat regia maiestate tandiu, donec superinde a nobis aliud habuerit in commissis, nec aliud facere presumat, si indignacionis nostre furorem voluerit evitare. Presentes eciam post earum lecturam semper reddi iubemus presentanti. Datum Parisiis, feria secunda proxima post dominicam 1416. márcz. 16. Reminiscere. Anno Domini Millesimo quadringentesimo sextodecimo. Regnorum nostrorum Hungarie etc. vicesimo nono, romanorum vero sexto.

Hártyára írva; viaszba nyomott pecséttel.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Caps. VI. nr. 12. lit. n. et o.

1. 2. 3.

CXIX.

Pozsony. 1421. julius 20.

Zsigmond király a székesfehérvári polgárok ősi mentességét az adózástól megerősíti; s így őket a pilisi apátságnak járó vámtól is fölmenti.

Fejér: Codex Dipl. T. X. V. VI. p. 376.

CXX.

Bécs. 1424. junius 2.

*Pörl Gáspár a maga és utódai nevében elismeri, hogy az arbes-
tali majorság után az osztrák szent-keresztí apátságnak évenként egy
font bécsi fillért köteles fizetni.*

Ich Kaspar der Pörl vergich für mich und all mein erben tun kund offenlich mit dem brieue allen den, die nu lebent und hernach kunftig sind, daz ich all mein erben und nachkomen, oder wer unsern hof zu Aribaistal zwischen Anthonen des Wildegger und des Arbaistaler hof gelegen, yetz und hernach besitzet, von demselben unserm hof mit allen seinen zugehörungen alle Jar Järleich an sand Michels tag zu rechtem Purkchrecht schulig sein dienen und reichen sullen den erwirdigen Geistleichen, heren dem Abbt und dem Conuent des Kloster zum Heiligen-kreutz und irr nachchomen in Osterreich, oder wer uns mit dem brief monet, ain phunt Wiener pfenning, ewiger Rennt die sy recht und redleich gekaufft habent von den erwirdigen geistlichen heren . . . dem Abbt und Conuent des Closter zu Pelis in Ungern etc. etc.

Gegeben ze wienn, an freitag nach dem Auffartag nach christi gepurde in dem Virtzchenhundertisten und in dem vir und tzwainzigisten Jare.

1424. jun. 2.

Egyszerű másolatban a zirczi apátsági levéltárban. III. 77. sz. alatt.
Eredetije az osztrák szent-keresztí apátsági levéltárban.

CXXI.

Pozsony. 1429. november 8.

Zsigmond király átírja Nagy Lajos királynak azon oklevelét, melyben a pilisi apátság javainak vissza-adását rendeli el.

Féjér: Codex Dipl. T. X. V. VII. p. 85.

CXXII.

Esztergom. 1431. január 1.

György esztergomi érsek felszólítja Pozsony városának hatóságát, hogy küldötteit a pilisi apátság elidegenített javainak kinyomozásában és zár alá helyezésében támogassa.

Prudentes viri et amici nostri sincere dilecti. Intelleximus, quomodo dominus Conradus abbas Pilisiensis certa bona sui monasterii alienasset ab eodem, et in civitate vestra apud quosdam vestros concives deposuisset. Ne igitur eadem bona a monasterio videantur alienari, scripsimus et commisimus dominis custodi et plebano Posoniensi, ut ipsi inquisitionem de his bonis faciant et auctoritate nostra, postquam reperierint, arrestent sub eorum sigillis. Quare rogamus easdem vestras amicitias, quatenus videlicet ipsi custos et plebanus mandatis nostris valeant obtemperare. In huiusmodi inquisitionis facto et arresti eisdem assistere et favoris presidium impertire velitis. Scriptum Strigonii, in festo Circumcisionis Domini, anno eiusdem Millesimo 1431. Jan. 1. quadringentesimo trigesimo primo.

Hátára ez van írva: Prudentibus viris iudici et iuratis consulibus civitatis Posoniensis, amicis nostris sincere dilectis, Georgius archiepiscopus Strigoniensis.

Papírra írva; zárlatán gyűrű-pecséttel.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. 37. nr. 45.

CXXIII.

Buda. 1436. okt. 9.

György esztergomi érsek lemond a csákányi tized egy részéről s ennek fejében megkapja Hermann pilisi apáttól Kis-Héregb pusztát.

A B C

. Apitulum ecclesie Budensis omnibus Christi fidelibus presentibus pariter et futuris presencium noticiam habituris salutem in salutis largitore. Ad universorum noticiam harum serie volumus pervenire, quod religiosus viris Hermanno abbate et Petro priore monasterii de Pilisio personaliter, in eorum ac totius conventus eiusdem monasterii personis, ab una, parte vero ab alia Ladislao dicto Farkas de Ded, nomine et in persona reverendissimi in Christo patris domini Georgii archiepiscopi ecclesie Strigoniensis, cum sufficientibus litteris procuratoriis eiusdem coram nobis constitutis, per eundem Ladislaum, virtute procuracionis, ut prefertur, nomine et in persona dicti domini Georgii archiepiscopi confessum extitit in hunc modum: Quomodo annominatus dominus Georgius archiepiscopus decem et octo florenos presentis monete ex sexaginta octo florenis similiter presentis monete, quibus (igy) iobagiones dictorum religiosorum virorum abbatis et conventus monasterii de Pilisio in possessione Chakan, in comitatu Poseniensi adiacente, commorantes singulis annis, racione decimarum frugum, iuxta continenciam quarundam litterarum composicionalium et obligatarum, eidem domino archiepiscopo solvere debentur, defalcasset et relaxasset in perpetuum; e converso autem predicti Hermannus abbas et Petrus prior, in eorum ac conventus dicti monasterii Pylisiensis nominibus et personis, in recompensacionem relaxacionis dictorum decem et octo florenorum, quoddam predium sepedicti monasterii Pilisiensis, Kysheregh vocatum, in comitatu Strigoniensi, in contigua vicinitate possessionis Heregh archiepiscopalis, a parte occidentis existentis, adiacentem, cum omnibus eiusdem utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, quovis nominis vocabulo vocitatis, dicto domino Georgio archiepiscopo, necnon successoribus suis archiepiscopis in perpetuum per iobagiones in anotata Heregh archiepiscopali utendum

et habendum dedissent, tradidissent et perpetuassent, imo dederunt, tradiderunt et perpetuaverunt nostri in presencia. Assumpserunt siquidem annotati Hermannus abbas et Petrus prior, in eorum ac antefati conventus monasterii nominibus et personis, predictum dominum archiepiscopum et suos successores, in dominio dicti predii et eiusdem utilitatum, contra quosvis causidicos conservare et expedire laboribus propriis et expensis; in casu autem, ubi conservare et expedire non valerent, ex tunc ipsa relaxacio dictorum decem et octo florenorum per prenarratum dominum archiepiscopum ipsis et eorum iobagionibus facta vana et retractabilis efficeretur ipso facto, idemque iobagiones in dicta possessione Chakan commorantes prenotatos decem et octo florenos predicto domino archiepiscopo semper et in evum, singulis annis, solvere deberent et tenerentur. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras privilegiales, pendentis sigilli nostri munimine roboratas, alphabeto intercisas, duximus concedendas. Datum per manus honorabilis viri domini Valentini lectoris et canonici ecclesie nostre predictae, in festo Beati Dyonisii martyris. Anno Domini Millesimo quadringentesimo tricesimo sexto. Presentibus honorabilibus viris dominis Emerico cantore, Andrea custode, magistris Dyonisio de Nyarhyd, altero Dyonisio de Buda, Eberhardo, Paulo, Jacobo, Kyliano, Anthonio, ceterisque canonicis fratribus nostris in Dei ecclesie predicta regi iugiter famulantibus sempiterno.

1436. okt. 9.

Hátára ez van írva:

Littera composicionalis cum abbate de Pilisio super possessione Kysheregh, racione decimarum ville Chakan.

Hártyára írva; a budai káptalannak két selyem sodraton függő pecsétjével.

Eredetije az esztergomi káptalani országos levéltárban. Caps. 69. fasc. 13. nr. 30.

CXXIV.

Pozsony. 1439. november 8.

A budai káptalan átírja Zsigmond királynak azon levelét, mely Nagy Lajos királynak azon intézkedését tartalmazza, hogy a pilisi apátság jószágait és szolgálait az új birtokosok ereszszék vissza.

CXXV.

Esztergom. 1444. márczius 31.

Kunigsfelder Lajos, Jungettel Péter és Krausz Péter, mint Pozsony város küldöttei, jelentik a pozsonyi birónak és esküdteknek, mit tapasztaltak Esztergomban.

Ersamen weysen lieben Herren und prüder unser willig diennst mit allem fleys. Zuvor wisset, das wir uns nach dem allerhöchsten arbaytten von wegen des prieffs umb dy 4 millia florenorum auri und dy sach treyben, durch dy Herrn Herrn Bartelme von Crabatn, Herrn Thoman von Zeecz, Herrn Cancler Augustin und Pewker Franck; wie das aber zu ende komen wirdat, werd ie von uns dann haben ze wissen. Item von wegen eines prieffs pettlauch lautund an denn Römischen König, umb das Sein genat denn Herr von Prespurck rechtens gegen Heern Hilpranten Füchsen nicht lenger verzrahund sey; sundern friedlich zwischen Inn ein Entschayden nach erfindung gerichtes und gerechtikayt wölle lassen ergeen. Darauff Herren Augustin Cancler uns geraten hat, das ein solich brieff uns gutt und gar nütz wär, so der an den Römischen König von wegen aller Herrn und der Stete yecz pey einander an dem tayl unserns Herrens König Lasla hye ze Grann seynen ausgang; denn hoffen wir, woll mögen er werben von den Herren allen. Item der Abt von Pleys, der hat uns versprochen, wie er, als pald nach Ostern die prieff von wegen der Mawt schon gefertigt, welle schigken gann Prespurck, und damit ein Copej eines gelt prieffs oder verpintbrieffs, denn dye Stat im widerumb fertigen sol. Item lieben Herrn, pey dem gegenwürtigen poten schigcken wir euch eine versicher prieff von wegen des czehets, der durch willen des Lassla vann dem Römischen König verpfandet worden ist. So euch der ze handen wirt, sö wägt Ir fur bass dem Römischen König ewre Statt prieff auch fertigen. Doch seydt darinn fürsichtig, das Ir euch nicht anders verschreibet, dann in dem prieff des Erspischofs euch hye mit gesant begriffen ist, den Ir dester fleysseleicher anseht und vernempt. Item lieben Herren wir pitten euch mit fleys, ob Ir yndert weg gedencken möcht, da mit der prieff und denn Juden in der Neunstat für hundert und LXXXIV florenorum

auri ganz vor Samnd Jorgen tag gelediget würd, das Ir euch darinnen mit fleysss wollet versuchen. Item wisset, das als auff hewt dy Herren, dye an unserem Tayl erwellet sein, als mit CC pfärten sich werden schigken gan Ofen, da gar ein grosse manig der Herren und der lanntschaft gesammet ist etc. und sich versuchen der tayding und sachen eine anfang ze machen. Wye und was aber daselbs betracht wirdt, wellen wir euch darnach verschreiben lassen wissen. Item lieben Herren was Ir gütter newer Zeittung vernempt, von unserem Herrn dem König Lasla, anders nicht, das lasset uns unverziehen wissen, wann soliche czeitung so Ir uns vor zugeschriben habet. In grossen freieden und eren in gegenwurtigkeyt der poten unsern feynt, dye Herren alle in hohen frewdn von uns vernomen und empfangen haben, und ist inn allen ein grosser gefallen gewesen, dann ob man Inn und mit namen unserer Herren dem Erczpischoff ettwas gar köstliches geschenket hyete etc. Item von wegen der Sach des Cristan von Raab und Jorgen Scheuch haben wir uns auch gar fast gearbayttet. Also an dem gestrigen tag haben dy Herren der Erczpischoff, der Graff Bartelme Herr Gyskra, Herr Seeczy Thomas von wegen Ir und allen andern Herrn und Stat unserer tayls gar petleich, gann Tata geschriben, das Sy durch Ir gepett willen den benenten Cristan von Raab ledig sagten von fannkniss. Oder aber denn purggrafen oder seinen anwalt, her gann Gran schigcken und lyessen, da erkennen von Herren Rittersn, Knechten und Steten, was da recht in denn Sachen war etc., darauff ist noch kayn antwurt komen. Item lieben Herrn, als wir euch vor zugeschriben haben von wegen der Speyss, wisset das grosse tewrung hye ist; darum pitt wir euch, Ir wellet uns versorgen auf unsern vordigs verschreiben anverziehen. Doch des weins möcht wir nu woll gerath, wann wir ein vass hi ze Gomarn kaufft haben, aber malmasia des wer wir gar notdurfftig. Item dem scheidner unserem nauferigh haben wir geben mitsampt seinen gesellen sex libras denariorum; darnach mögt Ir Im furbass lonen etc. Walete in Christo. Datum ze Grann am Eritag nach Judica. Anno 1444.

Ludweig Kunigsfelder.
Peter Jungettel.
Peter Kraus.

Hátdra ez van írva: Denn Ersamen weysen Herren dem Richter und dem Räte der Stat Presburg unsern lieben Herren und Eltern.

Papirra írva; eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. XLVI. Fasc. A. nr. 37.

CXXVI.

Esztergom. 1444. ápril 16.

Pozsony város küldöttei, Kunigsfelder Lajos, Jungettel Péter és Gmayll István tudatják a pozsonyi biróval tapasztalataikat, s főleg azt, hogy a pilisi apát sürgöli a pozsonyi vám-szerződésnek megújítását.

Ersam weisen lieben Herren und prüdern. Als Ir uns am negsten zugeschriben habt, wi Ir euch vest bekümmert dy Hertyhayt des Herrn Erzpischoffs von vegen des brieffs unb dy 4 millia florenorum auri, dorauff wist, das wir byss her nichts guts taugleichs, nach nüzleichs in derselben sach haben ausrichten mögen, nach kayn guten antwurtt, nach aller unserer arbayt, und durch den Herrn pitten und anpringen von Im haben mögen bekommen; dorumb wellen wir uns noch fürbaser unverdrossenleich versuchen, gepet, glimpf, gut und zu dem lesten beschaydenleichen ernst dar Inn zehillpp nemen. Item als Ir schreybt von der Sarigsamen Rayss der Herren unseres tayls gann Ofen etc., wisset, das wir des guten trost und hoffnung haben, das der Almöchtig got soliche haylige werth so Ir, und auch ettlich andern, mit procession und gepett, auch anruffung der Heyligen getan habt, genedikleich angehsehen hab, und uns vor Smähem tod behütt, und vor unser todfeyndt hennd bewart hab, des wir gott hoch schuldig sein ze dancks. Wye aber her Gyskra und dy Stet auch wir mitsampt Inn an urlaub ungesegent an deemutt und ze aynzigen von Ofen an gestriger tag geschayden und unrechtem tod entrunnen seyn, nach rechten, sichern und wollwissenden warnung; auch wye her Pangrätz mit seinen prudern und swägern gefangen, und Neboyssa Peter mit allen den pesten dijenern desselben Pangrätzen ertrenkt und erhangen worden sein, das werdet Ir von uns ob gottwill kürzleich in unserem Haymkomen aygentlich vernemen. Doch ist Thomas de Zeech, und Graff Bartelme Canczler, und andere vill mit dem meysten geraysighen czeug ze Ofen beliben und warten da eine be-

slyassung eines frides, dy inn von dem Kunig und den lanntherren gutleich versprochen worden ist; nach dem und Sy gesehen haben, das her Gyskra und dy Stet Inn entgangen sein, und meynen den vordigen ieren ungelimpfen mit solichen suzzen taydingen widerbringen und bedecken, doch wayss gott, wie sich dy sachen nach enden werden. Man sagt uns aber, wye sy newe gäligen zu alten Ofen lassen machen etc., wann Sy nach will der Pangraczen gesellen in fennckniss haben etc., was das fürbass beslossen wirdt, wert Ir von uns kunftigleich woll vernemen. Item was Ir uns zugeschriben habet, von dem Römischen König, item dem Hilbranten fuchsen, und vom Teben, will dyselb sach woll, so mag si uns ze gut| komen, vir haben aber gar ein kleine hoffnung zu solich güte, wann wir des nicht gewenet von Inn sein. Item Ir schreibet von dem Tomeskusy Walent, und den Winckleren, uns soliche mār, die uns nicht trostleiche salben zu unser sorgleichen kranckhayt hyr sein, wann Sye uns ze mall gar nichts gefallen. Darauff lieber Herren seyt fleyssig fur uns, und euchselbs, und findet solich weg, ob ir mögt mit den wincklern bestellet, damit wir ungeirret an unserem haynziehen vor in beleiben. Möcht Ir aber das an Inn nicht gehalten, so lasst uns das anverziehen wissen, das wir uns darnach mögen richten. Item lieben Herren wist, das der Abt von dem Pleyss begert eines briffs von der Stat Prespurg von wegen seinep Mautt, so wie von Im bestanden haben mit solichen Punden und artikeln, so Ir hye Inn beslossen vindt ein Copej. Darauff wir mit Im geredet haben, wie das wir nicht gewalt hyeten, die Stat prespurg hinder solich swär und ungewonleich pündt zuverpynden. Sunder wir das an ew wolden pringhen und ewren willen dar Inn vernemen. Darauff war sein antwurt, das wir das solden tün, euch zu schreyben. Wār es also ewr will, so solt Ir euch der Mautt zu dem negst komenden Sannd Jorgen tag underwinden; wäre das aber nicht, so soll man Inn vor Sannd Jorgen tag das wissen lassen, so will er sein Mautt verleichen anderen lewten, dy berayt vorhanden sein. Auch spricht er, wir sollen uns nicht lassen misvallen dy pündt des brieffs, wan ewr gunst und wolgefallen allemall verdyenen und beschulden will; aber dy punt hab er darums ingesetzt, ob er mit tod abgieng, oder ander Herren zu prespurg ze Rate gesezt wurden, den dy sach nicht so ganz wissentleich war.

Das da durch er oder sein nachkomer auch das klaster nicht verkurzt wurden. Auch ist sein guter will, ob ir dy zeit des bestands als auff X oder XII Jar kurczen wellet. Auff das lieben Herren mögt Ir euch bedencken, dy Copej des brieffs aygentleich überschowen, und darauff ewren antwurt anverziehen lassen wissen etc. gott — Datum ze Grann am pfinncztag infra octavas Pasce. Anno Domini Millesimo quadringentesimo quadragesimo quarto. Item dy brieff des Römischen Königs uns von ewch zugeschigkt, haben hewt gesendt gan Ofen dem Herrn Thomas von Zeech und andern Herren unseres — etc.; derselben brieff Inhaltung Ir werdt von uns hernach woll vernemen.

1444. ápr. 16.

Ludweig Kunigsfelder.
Peter Jungettel.
Steffan Gmaytl.

Hátára ez van írva: Denn Ersamen et wayssen Herren dem Richter und dem Rate der Stat ze prespurg unsern lieben Herren und Eltern.

Papirra írva; zárlatán pecsét nyomaival.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. XLVI. Fasc. A. nr. 38.

CXXVII.

Buda. 1444. ápril 24.

Miklós, a pilisi apátság gubernatora bizonyítja, hogy László, Sarói Chech vajda fia, Szántót és Maróthot neki vissza-adta, és tőle semmi kárpótlást nem követel, ha szavát állja.

Nos Nicolaus, Dei et apostolice sedis gracia episcopus Tripolitanensis etc. gubernator abbacie Pelisiensis, suffraganeusque alme ecclesie Agriensis in pontificalibus generalis, damus pro memoria, quomodo magnificus Ladislaus, filius wayvode Chech de Saro, comes Borsiensis, iamfati monasterii nostri duas possessiones, tempore gwerarum, videlicet Santho et Maroth, pro se occupaverat cum eorum (igy) utilitatibus et proventibus universis, nunc vero ipsas possessiones, predictas videlicet Santho et Maroth, ex dispositione ac decreto speciali baronum ac regnicolarum nunc Bude celebratis, ad instanciam petitionis nostre, nobis et ecclesie nostre resignare et restituere cum omnibus iuribus, proventibus et emolumentis, pro

se nihil penitus reservando et ab eis manus suas totaliter excipi-
endo, promisit et resignavit. Unde nos prefatum Ladislaum, filium
wayvode, in ocupacione et tencione usquehuc gweris pendentibus,
prescriptarum possessionum nostrarum, et ipsis dampnorum ac de-
solacionum per eundem magnificum Ladislaum illatarum, reddimus
quittum et liberum, qualibet inpugnacione et occasione iuris et litis
materie non obstante. Ita tamen si sepefatus magnificus Ladislaus,
post ocupacionem nostram predictarum possessionum, suam resig-
nacionem ratam, gratam atque illesam servaverit, alias pristina
dampna predictis possessionibus per ipsum aut officiales suos illata,
liceat nobis repetere, iure et consuetudine regni mediante. Scripta
Bude in festo Sancti Georgii martyris Anno Domini Millesimo
quadringentesimo quadragesimo quarto.

1444. apr. 24.

Hátán ez olvasható:

Expeditoria pro magnifico Ladislao comite Borsiensi.

Papírra írva; pecsétel, melynek paizsában egy négy lábu állat áll.

Eredetije a magyar országos levéltár diplomatikai osztályában, 13766. szám alatt.

CXXVIII.

1444. július 25.

*Hermann pilisi apát elismeri, hogy Pozsony városa neki a pozsonyi
vámért és tartozékaiért járó negyed-évi bérletdíj fejében huszonöt arany
forintot kifizetett.*

Nos frater Hermannus abbas monasterii Beate Marie Virginis
in Pelys, ordinis Cysterciensis, Weysprimiensis dyocesis, recognos-
cimus significantes, quibus expedit, universis, quod providi viri iudex
et iurati civitatis Posoniensis, nomine communitatis, nobis de parte
tributi nostri, quod Posonii habemus, et de censibus viginti quinque
floreorum puri auri, videlicet de quarta parte anni presentis, ex-
solverunt, nosque plene pro tanto tempore contestando et expe-
diendo; ideo ipsos quittamus, quittosque pro tanto tempore reddimus
per presentes et absolutos, harum vigore testimonio litterarum
nostrarum mediante. Datum ipso die festi Jacobi apostoli et beati.
Anno Domini Millesimo quadringentesimo quadragesimo quarto.

1444. júl. 25.

Papírra írva; zöld viaszba nyomott kerek alakú pecsét nyomaival.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. XLVI. Fasc. A. nr. 49.

CXXIX.

Pilis. 1447. febr. 14.

Hermann apát utasítja Pozsony városát, hogy a bátralékban levő buszonöt arany forintot Mibály pozsonyi prépostnál fizesse le.

Seipsum ad quevis beneplacita. Honorabiles viri fautores et amici mei carissimi. Notum facio vestris amiciciis, quod vos ratione tributi mei mihi tenemini solvere viginti quinque florenos auri, quos mihi circa festum Purificacionis dare et assignare debuissetis. Idcirco peto vestras amicicias, quatenus eosdem viginti quinque florenos, sine omni mora et dilacione, venerabili viro domino Michaeli preposito Posoniensi dare et assignare, mea in persona, velit. Scripta in Pelisio, die Beati Valentini. Anno Domini Millesimo quadringentesimo quadragesimo septimo, per Hermannum abbatem in Pelisio.

Hátára ez van írva: Providis et circumspectis viris, dominis iudici et iuratis civibus civitatus Posoniensis, amicis meis carissimis.

Papirra írva; zárlatán Hermann apát zöld viaszba nyomott pecsétjének nyomával.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. XLVI. Fasc. A. nr. 34.

CXXX.

Buda. 1452. október 10.

A budai káptalan jelenti Palóczi László ország-bírónak, hogy Hunyadi János ország-kormányzó rendeletére, Tamást, a Nyulak-szigetén levő s Szent-Mihályról czimzett egyház prépostját, be akarta vezetni a pilisi apátság pilisi malma melletti pazandoki malom birtoklásába; de Benedek pap, a budai felső hév-vizeknél levő Szent-Lélek egyház tulajdonosai nevében, tiltakozott ellene; miért is őt megidézte az országbíró elé.

Magnifico domino comiti Ladislao de Palocz, iudici curie regie, capitulum ecclesie Budensis amicicie debitum incrementum. Vestra noverit magnificencia, quod nos litteras viri magnifici Johannis de Hunyad, regni Hungarie gubernatoris, introductorias et statutorias nobis directas honore, quo decuit, recepimus in hec verba. Johannes

de Hwnyad, regni Hungarie gubernator, honorabili capitulo ecclesie Budensis salutem cum honore. Cum nos, tum ob spem et devotionem, quam ad Altissimum eiusque genitricem virginem Mariam ac Sanctum Michaelem gerimus et habemus, tumque ad humillime supplicationis instanciam venerabilis et religiosi viri fratris Thome, prepositi ecclesie beati Michaelis archangeli de Insula Leporum, per eum nobis propterea porrecte, quoddam molendinum, in villa Pazandok vocata, in comitatu Pilisiensi, penes molendinum ecclesie de Pilis existens, habitum, ad quod molendinum prefatus Thomas certa iura ac vigorosa dictum monasterium dicit habere, item totum et omne ius regium, si quod regia maiestas in eodem haberet, aut cum quibuscunque modis, causis et rationibus concerneret coronam, simul cum universis utilitatibus et pertinenciis eiusdem molendini quibuscunque, quibus scilicet dictum molendinum ab antiquo usum fuisset atque tentum, dicto fratri Thome, consequenter que monasterio prenotato serie aliarum litterarum nostrarum donacionalium exinde confectarum, in perpetuum duxerimus conferendum, volumusque ipsum fratrem Thomam et ecclesiam suam prenotatam in dominium eiusdem molendini et suarum pertinenciarum per nostrum et vestrum homines legitime facere introduci. Super quo honoritati vestre precipiendo mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente, Nicolaus de Kaloz, aut Blasius de Kezzy, sin Georgius sew Petrus de eadem, sive Michael de Thwr, aliis absentibus homo noster, de curia regia transmissus ad faciem prescripti molendini, consequenterque iuris regii in eodem habiti ac suarum pertinenciarum, universis vicinis et commetaneis eiusdem inibi legitime convocatis et presentibus accedendo, introducat sepefatum Thomam in dominium dicti molendini et suarum pertinenciarum iurisque regii in eisdem habiti, statuaturque idem et easdem eidem et dicto monasterio, premisse nove nostre donacionis titulo sibi incumbenti, perpetuo possidendum, si non fuerit contradictum. Contradictores vero si qui fuerint, evocet ipsos, contra iam fatum fratrem Thomam, iudicis curie regie in presenciam, ad terminum competentem, rationem contradiccionis eorum reddituros. Et post hec huiusmodi introduccionis seriem, cum contradictorum et evocatorum, si qui fuerint, nominibus, vicinorumque et commetaneorum, qui premisse

1452. szept. 16. statucionis intererunt, nominibus et termino assignato, eidem domino iudici curie regie suo modo rescribat. Datum Bude, sabbato proximo post festum exaltacionis Sancte Crucis. Anno Domini Millesimo quadringentesimo quinquagesimo secundo. Nos itaque mandatis eiusdem domini gubernatoris obedientes, unacum prenominato Michaele de Thwr, homine suo, de curia regia ad id specialiter transmissis, nostrum hominem, videlicet magistrum Jacobum de Kaloz, socium et concanonicum nostrum, nostro pro testimonio fidedignum duximus destinandum. Tandem iidem exinde ad nos reversi nobis conformiter retulerunt, quod ipsi feria quinta proxima, videlicet in festo Beati Mathei apostoli et ewangeliste proxime preterito, ad faciem prescripti molendini, consequenterque iuris regii in eodem habiti, vicinis et commetaneis eiusdem inibi legitime convocatis et presentibus accedendo, dum sepefatum fratrem Thomam in dominium dicti molendini et suarum pertinenciarum iurisque regii in eodem habiti introducere, idemque et eosdem eidem domino fratri Thome et dicto suo monasterio, premisse nové donacionis titulo sibi incumbenti, perpetuo possidendum statuere voluissent, tunc discretus Benedictus presbiter, rector hospitalis Sancti Spiritus de Calidis Aquis superioribus, in persona pauperum in eodem degencium, eidem introduccioni et statucioni contradiccionis velamine obviasset; ob quam contradiccionis inhibicionem idem et eodem die eosdem pauperes, contra memoratum dominum Thomam et ecclesiam suam predictam, ad octavas festi Beati Michaelis archangeli nunc venturas, vestre magnificencie evocassent in presenciam, racionem contradiccionis ipsorum reddituros. Datum sedecimo die diei evocacionis prenotate. Anno Domini supradicto.

1452. szept. 21.

1452. okt. 6.

1452. okt. 6.

Hátára ez van írva: Pro religioso domino fratre Thoma, preposito ecclesie Sancti Michaelis de Insula Leporum, contra pauperes in ecclesia Sancti Spiritus Calidarum Aquarum superiorum Budensium degentes, ad octavas festi Beati Michaelis archangeli. Evocacionis relacio.

Papíra írva; zárlatán pecsét nyomaival.

Eredetije a magyar országos levéltár diplomatikai osztályában. 14578. sz. a.

CXXXI.

Buda. 1453. jun. 9.

Palóczi László országbiró Tamás nyúl-szigeti prépost és a budai felső-hévízi Szent-Lélek egyház perét, a pilisi malom szomszédságában levő pazandoki malom ügyében, a háboruskodás miatt, elbalasztja.

Nos comes Ladislaus de Palocz, iudex curie serenissimi principis domini Ladislai, Dei gracia Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. regis, damus pro memoria, quod (causam, quam) religiosus dominus frater Thomas, prepositus ecclesie Sancti Michaelis de Insula Leporum, contra pauperes in ecclesia Sancti Spiritus Calidarum Aquarum Superiorum Budensium degentes, iuxta continenciam litterarum nostrarum prorogatoriarum, super facto contradiccionis, stauccionis cuiusdam molendini in villa, Pazandok vocata, in comitatu Pylisiensi, penes molendinum (ki van törölve ecclesie) de Piles existentis, habiti, ac tocius iuris regii in eodem habiti, in octavis festi beati Georgii martyris movere habebat coram nobis, propter motum presentis exercitus generalis, ad octavas festi Beati Jacobi apostoli nunc venturas duximus prorogandam. Datum Bude, quadragesimo die termini prenotati. Anno Domini Millesimo quadringentesimo quinquagesimo tercio.

1453. máj. 1.

1453. aug. 1.

1453. jun. 9.

Hátára ez van írva: Pro religioso fratre Thoma, preposito ecclesie Sancti Michaelis de Insula Leporum, contra pauperes, in ecclesia Sancti Spiritus Calidarum Aquarum Budensium degentes, ad octavas festi beati Jacobi apostoli prorogatoria.

Papírra írva, nagyon sok törölgetéssel; zárlatán pecsét nyomaival.

Eredetije a magyar országos levéltár diplomatikai osztályában. 14695. sz. a.

CXXXII.

Pilis. 1464. május 3.

Hermann pilisi apát a pannonbalmi szent-mártoni apátság gubernátorától, Debrentbei Tamástól bérbe veszi a pozsonyi vám harmadát; s ő ugyanezt bérbe adja Hosszú Andrásnak és Storch Jánosnak.

Nos frater Hermannus abbas Pelisiensis totusque conventus loci eiusdem fatemur coram universis, ex illa tertia parte tributí, quod concernit conventum et abbatem Montis Sancti Martini in Posonio,

1464. máj. 3.

quam conduximus ab reverendo in Christo patre domino Thoma Debrenthe, gubernatore eiusdem monasterii, et a toto conventu ibidem, per anni circulum a festo Invencionis Sancte Crucis incipiendo usque ad dictum festum inclusive, secundum quod in dictis litteris conventualibus sew monasterii plenius continetur, quam partem terciam dicti tributi nos locavimus providis ac circumspicis viris Longo Andree concivi pretacte civitatis Posoniensis, nec non Johanni Storch nostro familiari, pro viginti sex florenis puri auri plenarie ab ipsis perceptis et persolutis; quos quidem sic perceptis et persolutis viros Andream et Johannem per presentes quittamus, quitosque reddimus et expeditos, harum litterarum nostrarum testimonio mediante. Datum in Pelisio, nostro in monasterio pretacto. Ipso die Invencionis Sancte Crucis. Anno Domini Millesimo quadringentesimo sexagesimo quarto, nostro sub sigillo subtus impresso.

1464. máj. 3.

(L. S.)

Papirra irva; kerek alakú zöld viaszba nyomott pecséttel, melynek közepén egy, deréktól kezdve fölfelé teljesen ábrázolt alak vállán három águ szigonyt tart.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. XLVI. Fasc. A. nr. 34.

CXXXIII.

Pozsony. 1465. máj. 18.

Pozsony város hatósága felvilágosítja megbízottját a pilisi apátsággal szemben megindult vám-ügyre nézve.

Honorabilis vir, amice noster singularis. Mittimus in presentiarum ad vos Stephanum Nemet, familiarem nostrum, in factis nostris, cui nonnulla vobis nostra parte referre commisimus; cui hac vice ad plenum credatis. Insuper intelleximus pridem vos movisse versus concives nostros, dum iura nostra contra abbatem Pellissiensem vidissetis, ex quo, quod condam Andreas rex in certis privilegiis nostris poneret, se vidisse iura et libertates nostras, quibus hec civitas contra exactionem tributi etc. libertata est, et data diei, in quo huiusmodi iura producta et visa forent, non contineretur in eisdem, nos contra dictum dominum abbatem non posse relevare. Quare aviset vestre amicitie, quod in litteris regis Sigismundi, ubi

pariter continetur, maiestatem suam vidisse iura monasterii Pellisiensis per regem Belam concessa super exactione tributi, et in eisdem litteris regis Sigismundi eciam nullus dies produccionis et visionis appositus est. Exinde sperans in eventu, quod littere nostre nobis non suffragari possent quoad versus dictum abbatem, sue ex adverso littere et iura nobis eciam nocere minime posse (igy). Committimus hec vestro iudicio acuto. Datum Posonio, sabbato ante Ascensionem Domini. Anno Millesimo quadringentesimo sexagesimo quinto. Iudex iuratique cives civitatis Posoniensis.

1465. máj. 18.

Hátára ez van írva: Honorabili viro magistro Georgio litterato, Bude, amico et procuratori nostro singulari.

Papíra írva; zárlatán pecsét nyomaival.

Az okirathoz egy keskeny papír van mellékelve, ily tartalommal:

Conclusio auree bulle per regiam maiestatem talis est in sensu, qualiter regia maiestas antiquas litteras et iura nostra viderit, quas nunc in futurum producere non sit necesse. Scilicet auree bulle ubique et in toto ad omnia puncta adhibenda sit fides plenaria. Exinde potestis colligere vias, quas abbati Pellisiensi finaliter obicere poteritis.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. XLVI. nr. 17.

CXXXIV.

Buda. 1467. ápril 18.

Hunyady Mátyás az óbudai szűzek részére átírja a budai káptalannak a pilisi apátság boroni birtokára vonatkozó privilegialis levelet.

Nos Mathias, Dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. memorie commendamus, quod cum in causa inter religiosas dominas Sanctimonialis claustrum Beate Marie Virginis de Veteri-Buda, ut actrices, ab una, ac religiosum fratrem Hermanum abbatem ecclesie Pilisiensis, ut in causam attractum, partibus ab altera, in presenti congregacione generali universitati nobilium Pesthiensis et Pilisiensis comitatum feria quinta proxima ante dominicam Letare prope civitatem nostram Pesthiensem per maiestatem nostram celebrata, coram nostra personali presencia vertenti et habita, quedam littere capituli ecclesie Budensis privilegiales, per Leonardum litteratum de Horhy, legitimum procuratorem dicti Hermani abbatis, coram eadem nostra personali presencia in iudicio fuissent exhibite, mox Johannes de Zynthe, pro antefatis dominabus Sanctimonialibus,

1467. márcz. 5.

cum procuratoriis litteris earundem, in eandem nostram personalem exurgendo presenciam, et paria earundem litterarum dicti capituli Budensis privilegialium per eandem nostram personalem presenciam eisdem in transscripto litterarum nostrarum dari supplicavit. Quarum tenor is est: Capitulum Budensis ecclsię omnibus Christi fidelibus presens scriptum inspecturis salutem in Domino sempiternam. Ad universorum noticiam tam presencium, quam futurorum, harum serie volumus pervenire, quod cum secundum continenciam litterarum domini Andree, illustris regis Hungarie, domini nostri, compositionalium vir religiosus frater Stephanus abbas de Pylis, frater Johannes claviger eius et comes Pyrryn officialis ipsius, adiunctis sibi tribus nobilibus in comitatu de Pylis existentibus, in die medie quadragesime, super facto cuiusdam terre extracte de terra Buron, super qua inter Ugrinum, Stephanum et Lampertum filios Kazmerii ex una parte, et dictum dominum abbatem de Pylis contendebatur ab altera, presente magistro Deers, filio comitis Anye, homine domini regis et nostro testimonio, super facie ipsius terre contenciose prestare debuissent sacramentum super eo, quod dicta terra contenciosa fuerit monasterii de Pylis; qui si iurarent, ex tunc ipsa terra contenciosa eidem monasterio de Pylis devolueret iure perpetuo posidenda. Adveniente ipso die medie quadragesime, termino scilicet iuramenti, nos precepto regio obtemperantes, cum eodem magistro Deers unum ex nobis, virum idoneum, destinavimus ad premissa exequenda. Qui demum ad nos reversi concorditer retulerunt, quod predictus dominus Stephanus abbas, frater Johannes claviger eius et comes Pyrryn, cum Laurencio, filio Petri, Johanne, filio Martini de Kaloz, et Andrea, filio Jacobi de Kezw, nobilibus in comitatu de Pylis existentibus, eisdem homine domini regis et nostro testimonio, vicinis eciam et commetaneis dicte terre et predictis filiis Kazmerii presentibus, super facie dicte terre contenciose comparendo, recipientes terram in manus eorum et ponentes super capita sua, prout mos est iurare, super terra prestitissent iuramentum, ut debebant, et iuxta universas veteres metas de voluntate, consensu et permissione ipsorum filiorum Kazmerii, iuxta continenciam litterarum domini regis, novas metas erexissent. Cursus autem metarum antiquarum et novarum, prout idem homo regis et noster nobis dixerunt, talis est: Prime enim due mete incipiunt a parte orientali prope villam Boron, voce

1299. márcz. 25.

1299. márcz. 25.

videlicet antiqua, et iuxta eandem nova, et directe tendunt versus meridiem ad quandam antiquam metam, iuxta quam pro nova meta statuam lapideam erexissent, que est iuxta viam de Boron. Abhinc tendit ad arborem nucum, que est ecclesie Sancti Martini de Boron, super cuius radicem terram cumulantes pro meta statuissent; deinde progreditur et vadit directe ad quandam arborem piri silvestris, ubi sunt due mete antique, et radicem ipsius piri cum terra cumulantes pro nova meta iuxta easdem reliquissent; et sic eundo versus partem meridionalem venit in viam, que via gregis appellatur, ubi novam metam erexissent; dehinc procedendo adhuc versus meridiem ad montem Kwzappmogos vocatam, ubi iuxta antiquam metam erexissent novam metam. Abhinc tendit ad quandam magnam arborem piri, que est iuxta magnam viam, per quam venit de Zantho versus Budam. Abhinc metatim procedendo, flectitur et vadit versus occidentem ad quandam magnam statuam lapideam, iuxta viam saxosam, que pro meta habebatur, subtus quam novam metam terream erexissent; abhinc tendit ad quandam aquam, que vulgo Boyantha nuncupatur, ubi sub quadam arbore magne salicis iuxta duas antiquas metas novam metam terream erexissent, que quidem mete separant et distinguunt terram ville Zamoto, Boron et etiam terram ville Kandey filiorum Kazmerii predictorum; et sic eodem mete terminantur. His itaque peractis, idem dominus abbas de Pylis exhibuit nobis litteras regias in hec verba: Andreas, Dei gracia rex Hungarie, fidelibus suis capitulo Budensi salutem et gratiam. Fidelitati vestre precipiendo mandamus, quatenus super facto terre Boron, in qua, inter abbatem de Pylis ex una parte, ex altera filios Kazmerii, materia questionis movebatur, prout in reambulacione et ereccionibus novarum metarum eiusdem terre per hominem nostrum et vestrum, iuxta continenciam priorum litterarum nostrarum, ad faciem ipsius terre transmissos, veritas nobis constitit, abbati de Pylis verum privilegium concedatis. Datum Bude, in crastino Annunciacionis Virginis gloriose. Anno Domini Millesimo ducentesimo nonagesimo nono. In cuius rei memoriam perpetuamque firmitatem presentes, ad precepcionem domini regis, ut est prehabitu, super omnibus premissis predicto abbati sigilli munimine roborando duximus concedendas. Datum per manus discreti viri magistri Pauli, lectoris

1299. márcz. 26

1299 ecclesie nostre. Anno Domini Millesimo ducentesimo nonagesimo nono; magistris Johanne cantore, Gregorio custode, Nicolao, Andrea, Lucacio presbyteris, Karachio decano, magistris Stephano, Benedicto et Paulino, ceterisque canonicis existentibus Bude. Nos supplicationibus prefati procuratoris dictarum dominarum Sanctimonialium inclinati, prescriptas litteras dicti capituli ecclesie Budensis privilegiales de verbo ad verbum ac sine diminucione et augmento aliquali presentibus litteris nostris similiter patentibus transscribi et transsumi facientes eisdem dominabus Sanctimonialibus duximus concedendas, iuris ipsarum veteriorem ad cautelam, communi iusticia suadente. Datum quadragesimo quinto die congregacionis predicte, in loco memorato. Anno Domini Millesimo quadringentesimo sexagesimo septimo.

1467. ápr. 18.

Hátára ez van írva: Paria metarum possessionum Zampto, Boron abbatis Pylisiensis et Kande dominarum de Veteri Buda, ad mandatum Andree regis emanata.

Papirra írva; piros viaszba nyomott pecséttel.

Eredetije a magyar országos levéltár diplomatikai osztályában 16746. sz. a.

CXXXV.

Vissegrád. 1468. jun. 9.

Több Bori lakó bevádolja Országgh Mihály nádor előtt Hermann pilisi apátot hatalmaskodás miatt.

Amicis suis reverendis conventui ecclesie Sancti Benedicti de iuxta Gron Michael Orzag de Gwth regni Hungarie palatinus et iudex Comanorum amiciciam paratam cum honore. Dicitur nobis in personis Johannis de Bory ac Alberti, filii Georgii de eadem, item Stephani, filii Nicolai, alterius Stephani, Casparis et Simonis, filiorum Luce, Petri et Michaelis, filiorum Mathie, Gregorii et Clementis, filiorum dicti Johannis de eadem Bory, quomodo venerabilis et religiosus frater Herman abbas de Pyls, acceptis secum Georgio de Maroth, regio, ac fratre Jacobo testimonio conventus ecclesie de Lelez, feria secunda proxima post festum Beati Georgii martyris proxime preteritum, ad possessionem Bory prefatorum exponencium, Bory vocatorum, veniendo, ibique, vigore cuiusdam summe, quasdam porciones possessionarias Alberti, filii condam Georgii de Bory,

1468. ápr. 25.

sibi ipsi statui fecisset, et per hoc occupare, occupatisque eciam uteretur de presenti; demum idem venerabilis et religiosus frater Herman abbas de dicta Pilys per populos et iobagiones suos, Jacobum Karchy, Andream et Thomam filios eiusdem, Johannem Koltha, Bartholomeum, Gregorium filios eiusdem, Petrum Zythwz, Anthonium Zebe, Matheum Fabrum, Vincencium Bezedes, Michaelem Thoth, Symonem Thorcos, Michaelem, filium condam Galli, Thomam Mathie in Zantho, item Blasium Mythyswz, Martinum Bade, Johannem Benek, Ladislaum Porkolab, Gregorium Ruthecla, Paulum Chernak, Anthonium Mikche, Gregorium Halacz, Anthonium Benk, Thomam Bedew, in Maroth possessionibus eiusdem abbatis commorantes, silvam prefatorum exponencium inter metas dicte possessionis Bory adiacentem magna sui parte succidi, lignaque succisa, quo sue placuisset voluntati, asportari fecisset; his minime contentus, tempore in eodem, idem venerabilis et religiosus frater Herman abbas de Pylys predictus, unacum dictis populis et iobagionibus suis, in predictis possessionibus suis commorantibus, aliam silvam, intra metas possessionis Borfew adiacentem, ipsum Johannem exponentem titulo pignoris concernentem, in magna sui parte succidi fecisset, lignaque succisa, quo sue placuisset voluntati, osportari fecisset, potencia mediante, in preiudicium et dampnum dictorum exponencium valdemagnum. Super quo vestram amiciciam presentibus petimus diligenter, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente Georgius de Horhy, aut Petrus Beke de Borfew, vel alter Petrus de Sember, sin Johannes de Lywthas, seu Gregorius de Demyend, aliis absentibus homo noster, ab omnibus, quibus incumbit, meram de premissis experiatur certitudinis veritatem, quam tandem nobis amicabiliter rescribatis. Datum in Wysegrad, feria quinta proxima post festum Pentecostes. Anno Domini Millesimo quadringentesimo sexagesimo octavo.

1468. jun. 9.

A hátára a későbbi eljárás rövid foglalataként ez van jegyezve:

Item dum nos ad possessionem Bory dictorum exponencium propriam, die Dominica proximo ante festum Assumptionis Beate Marie precedentem, religiosum fratrem Benedictum consocium nostrum ad infrascriptam inquisitionem transmissemus, qui exinde ad nos reversi uniformiter retulerunt eo modo — — — quemadmodum tenor litterarum vestrarum teneret prescriptarum, regius Georgius de Horhy.

Hátára ez van írva:

Amicis suis reverendis conventui ecclesie Sancti Benedicti de iuxta Gron, pro Johanne de Bory et aliis introscriptis inquisitoria.

Papirra irva; zárlatán pecsét nyomaival.

Eredetije Esztergomban, a garam-szent-Benedeki konvent országos levéltárában. Fasc. 47. nr. 32.

CXXXVI.

Buda. 1469. február 26.

Hunyadi Mátyás király Hermann pilisi apátot, az ó-budai szűzek elleni perben, mintbogy a megszabott időre meg nem jelent, birságra ítéli.

Nos Mathias, Dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. damus pro memoria, quod Ladislaus de Dormanhaza, pro religiosis dominabus sanctimonialibus claustrum beate Marie Virginis de Veteri Buda, cum procuratoriis litteris earundem, contra religiosum fratrem Hermanum abbatem ecclesie Pilisiensis, ab octavis festi Epiphaniarum domini quadraginta quatuor diebus continuis legitime stetit in termino coram nostra personali presencia; qui iuxta continenciam litterarum nostrarum prorogatoriarum super factis, in aliis litteris nostris adiudicatoriis, pariter et prorogatoriis contentis, litteras et litteralia sua instrumenta exhibiturus eandem nostram personalem in presenciam non venit, neque misit. Unde ipsum in iudicio commisimus fore convictum, si se rationabiliter non poterit excusare. Datum Bude quadragesimo quinto die termini prenotati. Anno Domini Millesimo quadringentesimo sexagesimo nono.

1469. jan. 13.

1469. febr. 26.

A hátára ez van irva:

Pro religiosis dominabus sanctimonialibus claustrum beate Marie Viginis (igy) de Veteri Buda contra religiosum fratrem Hermanum abbatem ecclesie Pilisiensis, iudicialis.

Papirra irva; hátán a pecsét csekély nyomaival.

Eredetije a magyar országos levéltár diplomatikai osztályában, 16806 szám alatt.

CXXXVII.

Buda. 1469. július 23.

A budai káptalan jelenti, hogy Budai Kovács Istvánt és családját kalászi birtokukba, a szomszédok és határos birtokosok ellen-mondása nélkül, beiktatták.

Capitulum ecclesie Budensis omnibus Christi fidelibus presentibus pariter et futuris presencium noticiam habituris salutem in salutis largitore. Ad universorum noticiam harum serie volumus pervenire, quod nos litteras serenissimi principis domini Mathie Dei gracia regis Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. domini nostri graciosi introductorias et statutorias nobis directas reverencia, qua decuit, recepimus in hec verba: Mathias Dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. fidelibus nostris capitulo ecclesie Budensis salutem et graciam. Dicitur nobis in personis egregii Stephani Kowach de Buda, comitis camerarum salium nostrorum regalium et domine Sophie consortis, necnon Johannis filii, item puellarum Dorothee, Katherine, Magdalene et Margarethe filiarum eiusdem: quomodo ipsi in dominium totalis porcionis possessionarie Osualdi de Kyrth, ac Mathie, Urielis et Michaelis, filiorum eiusdem Osualdi de eadem de eadem (igy) Kyrth in possessione Kaloz vocata, in comitatu Pilisiensi existenti, habite, ipsos empcionis titulo concernentis legitime vellent introire. Super quo fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente Georgius de Kezy, aut Johannes Czyko de Pomaz, seu Nicolaus Janko de Felkezy, vel Valentinus Zomory, sew Thomas de Doboz, aliis absentibus homo noster, ad facies dicte totalis porcionis possessionarie in prefata possessione Kaloz habite, vicinis et commetaneis eiusdem universis inibi legitime convocatis et presentibus accedendo, introducat memoratum Stephanum Kowach et alios prenominatos in dominium eiusdem, statuaturque eandem eisdem, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinenciis quibuslibet, premissis empcionis titulo ipsis incumbenti, perpetuo possidendam, si non fuerit contradictum. Contradictores vero, si qui fuerint, evocet eosdem contra annotatum Stephanum Kowach, dominam Sophiam consortem, ac filium et filias eiusdem antedictos nostram personalem in presenciam ad terminum competentem racionem contradiccionis eorum reddituros; et post hec huiusmodi introduccionis et statucionis seriem cum contradictorum et evocatorum, si qui fuerint, vicinorumque et commetaneorum, qui premissis statucioni intererunt, nominibus terminoque assignato, eidem nostre personali presencie fideliter rescribatis. Datum Bude, feria quinta proxima post festum Visitationis Beate Marie Virginis.

1469. jul. 6.

Anno domini Millesimo quadringentesimo sexagesimo nono. Nos itaque mandatis prefati domini nostri regis in omnibus obedientes, uti tenemur, unacum prenominato Nicolao Janko de Felkezy, homine suo regio, nostrum hominem, videlicet honorabilem magistrum Michaellem de Zantho, socium et concanonicum nostrum ad premissam introduccionem et statucionem faciendam nostro pro testimonio fidedignum duximus destinandum. Tandem iidem exinde

1469. jul. 8.

proximo post dictum festum Visitationis Beate Marie Virginis proxime preteritum ad facies dicte totalis porcionis possessionarie in prefata possessione Kaloz habite, vicinis et commetaneis eiusdem universis et presertim nobili Sandrino Czyko de Pomaz, Philipo villico, Nicolao Debreczen, Johanne Isthok et — — iobagionibus religiosi fratris Hermanni de Pilisio, in persona eiusdem abbatis, domini scilicet eorum, necnon Michaelle Kanysay villico, Matheo Polgar et Johanne Koncz, iobagionibus dictorum Osualdi de Kyrth, ac Mathie, Urielis et Michaelis, filiorum eiusdem Osualdi de eadem Kyrth in eadem Kaloz commorantibus similiter in personis eorundem dominorum suorum inibi legittime convocatis et presentibus accedendo, memoratos Stephanum Kowach ac dominam Sophiam consortem, necnon Johannem filium, ac puellas Dorotheam, Katherinam, Magdalenam et Margaretham, filias eiusdem, in dominium eiusdem totalis porcionis possessionarie introduxissent, eandemque eisdem simulcum cunctis suis utilitatibus et pertinenciis quibuslibet, premissis empcionis titulo ipsis incumbenti, possidendam, nullo contradictore apparente, statuissent, diebus legitimis et horis in facie eiusdem permanentes. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras privilegiales pendenti sigilio nostro consignatas ad fassionem dictorum domini nostri regis et nostri hominis duximus concedendas. Datum sexto-decimo die diei introduccionis et statucionis prenotate. Anno Domini supradicto.

1469. jul. 23.

Hátára ez van írva: Littere statutorie Stephani Kowach de Buda super possessione Kaloz.
Hártyára írva; piros és zöld selyem sodraton függő viasz-pecséttel.
Eredetije a zirczi apátság levéltárban: II. 506. szám alatt.

CXXXVIII.

Buda. 1469. november 14.

Hunyady Mátyás király a budai káptalant utasítja, hogy Hermann pilisi apátot, mivel már több ízben nem jelent meg, a közte és az ó-budai szűzek között, a boroni birtok miatt, folyó per tárgyalására, három vásári kikiáltás útján idézze meg a királyi bíróság elé.

Mathias Dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. fidelibus nostris capitulo ecclesie Budensis salutem et gratiam. Noveritis, quod in congregacione generali universitati nobilium Pesthiensis et Pilisiensis comitatum, feria quinta proxima ante dominicam Letare, in anno Domini Millesimo quadringentesimo sexagesimo septimo transacto preterita, prope civitatem nostram Pesthiensem per maiestatem nostram celebrata, Johannes de Zynthe, pro religiosis dominabus Sanctimonialibus claustrum Beate Marie Virginis de Veteri Buda, cum procuratoriis litteris earundem, in nostram personalem exurgendo presenciam, proposuerat eo modo: Quomodo circa festum Sacratissimi Corporis Christi, cuius tunc decima preterisset revolutio annualis, religiosus vir frater Hermanus, abbas ecclesie Pilisiensis, certas et veras metas possessionum Kande prefatarum dominarum ac Boron ipsius abbatis destrui et aboliri et per certas particulas terrarum arabilium, necnon silvarum et promontorii vinearum sub certis et veris metis dicte possessionis, Kande vocate, in dicto comitatu Pilisiensi existentis, pro se ipso occupare et ad dictam possessionem suam, Boron vocatam, annectere fecisset, potencia mediante, in preiudicium et dampnum dictarum dominarum Sanctimonialium valdemagnum. Ex parte cuius — iusticiam habere voluerat, iure mediante. Quo audito, Leonardus de Horhy, pro prefato fratre Hermano abbate Pilisiensi, in causam attracto, cum procuratoriis litteris magnifici comitis Ladislai de Palocz, iudicis curie nostre, in eandem ipsam personalem exurgendo presenciam, responderat tali modo: Quod hoc verum foret, ut dicte particule terrarum arabilium ac silvarum et promontorii vinearum apud manus eiusdem in causam attracti haberentur; non tamen easdem potencialiter occupative teneret, sed eadem eidem, in causam attracto, certo iure

1467. márcz. 5.

1466. jun. 5.

pertinerent, et super hoc idem litteras — efficaces, quas non adimit, sed in termino ulteriori per ius eidem dando, coram eadem nostra personali presencia exhibere promptus fuisset et paratus. Unde nos, his perceptis, iudicando commiseramus eo modo: Ut annominatus frater Hermanus, abbas Pilisiensis, universas litteras et litteralia sua instrumenta, si quas et que in facto predictarum terrarum arabilium et silvarum et promontorii vinearum pro se haberet confectas et emanata, in octavis festi Beati Georgii martyris tunc venturis, cum iudicio trium marcarum, coram nostra personali presencia exhibere teneretur contra actrices prenotatas, ut his visis iudicium facere valeret nostra personalis presencia inter partes in premissis, dictante iuris equitate. Quia autem prefatus procurator annotati abbatis, in causam attracti, prescripta iudicia trium marcarum iudici et parti adverse congregatione in eadem persolverat, ideo nos eundem abbatem, in causam attractum, super huiusmodi iudiciorum oneribus quitum commiseramus et expeditum. A quibus quidem octavis festi beati Georgii martyris causa parcium prescripta partes inter easdem, seriebus litterarum nostrarum propagatoriarum, ventilanda ad octavas festi Epiphaniarum Domini dilative devenisset; ad quas quidem octavas prefatus Hermanus abbas Pilisiensis, per Ladislaum de Dormanhaza, in personis dictarum dominarum Sanctimonialium actricum, cum procuratoriis litteris earundem, congruis diebus ipsarum octavarum legitime expectatus, in eandem nostram personalem presenciam non venerat, neque miserat, se mediantibus aliis litteris nostris iudicialibus exinde confectis in iudicio agravari permittendo, supplicans annominatus Ladislaus de Dormanhaza, in personis dictarum dominarum Sanctimonialium, eisdem ex parte annominati Hermani abbatis in causam attracti per nos in premissis iuris equitatem impertiri. Et quia idem ad premissa evocaturus fore visus fuerat, pro eo fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem, pro testimonio fidedignum, quo presente, homo noster infra-declarandus memoratum religiosum fratrem Hermanum abbatem, universas litteras et litteralia sua instrumenta, si quas et que, in facto prescriptarum particularum terrarum arabilium ac silvarum et promontorii vinearum, pro se haberet confectas et emanata, exhibiturum et de iudicio trium marcarum iudici et parti adverse satisfacturum, contra annotatas dominas Sanctimoniales, ad

1467. máj. 1.

1467. máj. 1.

1469. jan. 13.

octavas festi beati Georgii martyris tunc venturas nostram in eandem personalem evocaret presenciam; et post hec huiusmodi evocacionis seriem, cum nomine evocati, ad dictas octavas eidem nostre personali presencie fideliter rescriberetis. Vos itaque mandatis eiusdem serenitati nostre in omnibus obedientes, uti tenemini, unacum Johanne Czyko de Felkezy, homine nostro regio, vestrum hominem, videlicet discretum Johannem presbyterum, — — beati Johannis apostoli et ewangeliste in dicta ecclesia vestra fundati, ad premissam evocacionem faciendam vestro pro testimonio, fidedignum duxissetis destinandum. Qui tandem exinde ad vos reversi vobis conformiter retulissent, quod ipsi, feria quinta proxima post dominicam Quasimodo geniti proxime preteritam, memoratum fratrem Hermanum abbatem universas litteras et litteralia sua instrumenta, si quas et que, in facto prescriptarum particularum terrarum arabilium ac silvarum et promontorii vinearum, pro se haberet confectas et emanata, exhibiturum et de iudicio trium marcarum iudici et parti adverse satisfacturum, in dicta possessione sua Boron vocata, contra annotatas dominas Sanctimoniales, ad octavas festi beati Georgii martyris tunc venturas nostram in eandem personalem evocassent presenciam; a quibusquidem octavis festi beati Georgii martyris prescripta instrumentalis exhibicio partes inter easdem, secundum series litterarum nostrarum prorogatoriarum ventillanda, presentes octavas festi beati Michaelis archangeli dilative attigisset. Quibusquidem octavis festi beati Michaelis archangeli instantibus, prememoratus frater Hermanus abbas, per Georgium litteratum de Naghwath, legitimum procuratorem dictarum dominarum Sanctimonialium, in personis earundem, congruis diebus ipsarum octavarum, coram eadem nostra personali presenciam expectatus, prescriptas litteras et litteralia sua instrumenta facto in premissis exhibiturus, et de iudiciis trium marcarum iudici et parti adverse satisfacturus, nostram personalem in presenciam non venit, neque misit, se mediantibus aliis litteris nostris iudicialibus exinde confectis in iudicio aggravari permittendo, supplicans prefatus procurator dictarum dominarum, attricum, eiusdem ex parte memorati in causam attracti per nos in premissis iudicium et iusticiam impertiri. Et quia idem Hermanus abbas ad premissa adhuc in tribus foris conprovincialibus proclamandus fore videbatur, pro eo fidelitati vestre firmiter precipiendo

1469. máj. 1.

1469. máj. 1.

1469. ápr. 13.

1469. máj. 1.

1469. okt. 6.

1470. jan. 13.

mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente Johannes Czyko de Felkezy, vel Valentinus Zomory de eadem, aut Albertus filius eiusdem, sin Clemens Nemcs de Felkezy predicta, seu Stephanus sive Paulus de Leanfalwa, neve Nicolaus de Alag, aliis absentibus homo noster, de curia nostra regia per nos ad id specialiter transmissus, prenotatum fratrem Hermanum abbatem prescriptas litteras et litteralia sua instrumenta in premissis exhibiturum, ac de iudiciis sex marcarum iudici et parti adverse satisfactorum, contra antefatas dominas Sanctimoniales, ad octavas festi Epiphaniarum Domini nunc venturas, tribus foris conprovincialibus nostram personalem faciat proclamare in presenciam, publice et manifeste, insinuando ibidem eidem, ut, si venerit, prescriptasque litteras suas et litteralia instrumenta exhibuerit, de dictisque iudiciis iudici et parti adverse satisfecerit, benequidem; alioquin, non obstante sua absentia et rebellione, finem debitum et indilatum faciemus causa in premissa, prout dictabit ordo iuris. Et post hec ipsius trine forensis proclamacionis seriem, cum nomine proclamati, octavas ad predictas eidem nostre personali presencie fideliter rescribatis. Datum Bude, quadragesimo die octavarum festi Beati Michaelis archangeli predictarum. Anno Domini Millesimo quadringentesimo sexagesimo nono.

1469. nov. 14.

Hátára egykorúlag ez van írva:

1469. decz. 27.

Proclamacio prima facta est feria quarta proxima post Nativitatem Domini videlicet in festo beati Johannis apostoli in civitate Budensi. Secunda proclamacio facta est feria quinta

1469. decz. 28.

proxima in festo Innocencii in civitate Vetero-Budensi. Tercia proclamacio facta est sabbato

1469. decz. 30.

proximo in civitate Wisegradiensi; homo regis Johannes Czykó de Felkezew.

Papirra írva; zárlatán pecsét nyomaival.

Eredetije a magyar országos levéltár diplomatikai osztályában. 16919. sz. a.

CXXXIX.

Pozsony. 1470. jun. 29.

Ferencz pilisi apát a pozsonyi káptalan előtt tiltakozik azon két házra nézve, melyeket elődei kész-pénz kölcsön fejében zálogba vettek.

Nos capitulum ecclesie Posoniensis memorie commendamus, quod venerabilis in Christo pater et dominus, ac religiosus frater Franciscus ordinis cisterciensis abbas monasterii Beate Marie

Virginis in Pelysio fundati, coram nobis personaliter constitutus, per modum protestacionis nobis significare curavit, quomodo ipse a predecessoribus suis totusque conventus eius, claustrum eiusdem, quasdam summas pecuniarum, super quasdam domos in civitate Posoniensi existentes habitas, unam videlicet antiquam domum nominatam, in facie circuli sitam, que condam Thome Hamer dicto profuisse, nunc autem apud manus circumspecti viri Wolfgangi Fforster, civis iam dicte civitatis Posoniensis, haberi asseritur, quadringentos florenorum auri in auro et per quadringentos florenorum auri de munita pecunia, quod facit in totali summa¹ — florenorum auri in auro, haberet, et adhuc absque eadem summa pecuniarum censum annualem in eadem antiqua domo octo florenorum auri haberet sibi ex eadem provenire debentes; super aliam vero domum, videlicet Preternhaus vocatam, in longa platea sitam, quam quidam circumspectus vir Gaspar Horundl dictus similiter civis civitatis prefate inhabitaret, haberet pecunias, videlicet sexaginta sex librarum denariorum bone monete pro legitimo suo debito et in prompto desuper mutuo datam et concessam. Super quam protestacionem presentes litteras nostras duxerimus concedendas, iusticia requirente. Datum in festo Beatorum Petri et Pauli apostolorum. Anno Domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo.

1470. jun. 29.

Papirra írva.

Eredetiye a pozsonyi városi levéltárban. Caps. XXXIII. n. 33.

CXL.

Buda. 1473. julius 21.

A budai káptalan jelenti Hunyady Mátyás királynak, hogy Báthory István országbíró felhívására György pilisi apát boroni jobbágyainak kegyetlenkedését megvizsgálta és az apátot jobbágyaival együtt meg is idézte.

Serenissimo principi, domino Mathie, Dei gracia regi Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc., domino eorum gracioso, capitulum ecclesie Budensis oracionum suffragia devotarum. Vestra no-

¹ Az összeg helye beiratlan az eredetiben.

1473. jul. 2.

verit serenitas, quod nos litteras magnifici domini comitis Stephani de Bathor, iudicis curie eiusdem serenitatis vestre, inquisitorias, evocatorias et insinuatorias nobis directas honore, quo decuit, recepimus in hec verba: Amicis suis reverendis capitulo ecclesie Budensis comes Stephanus de Bathor, iudex curie serenissimi principis domini Mathie, Dei gracia regis Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. amiciciam paratam cum honore. Dicitur nobis in personis religiosarum dominarum Sanctimonialium claustrum Beate Marie Virginis de Veteri Buda, quomodo circa festum Visitacionis gloriose Virginis Marie noviter transactum Urbanus Vago, Petrus Zalay, Josa Posony, Benedictus Zenthlazlay, Emericus litteratus, Elias Polgar, Blasius Zeep, Georgius Hozyw, Anthonius Thoth, Nicolaus Body, Petrus Parvus, Anthonius Halaz, Ladislaus Racz, Demetrius Parvus, Paulus Thynnyey, Blasius Myklossa, Thomas Zamboky et Gregorius Zenthlazlay, populi et iobagiones venerabilis ac religiosi fratris Georgii abbatis ecclesie Pilisiensis, in possessione eiusdem, Boron vocata, commorantes, de speciali commissione eiusdem domini ipsorum et potenciariis manibus, ad possessionem ipsarum dominarum, Kande vocatam, in comitatu Pilisiensi habitam, hostiliter accedendo, ibique Clementem Pechy dictum, officialem ipsarum dominarum, culpa sua sine omni, nisi certorum proborum defensio videlicet affuisset, nece miserabili interimere voluissent, potencia mediante; preterea in anno proximo transacto, tempore videlicet vindemii tunc transacti, venerabilis magister Ambrosius preceptor domus Hospitalis ecclesie Beate Elisabeth vidue, in civitate Strigoniensi fundate, unacum Laurentio presbytero capellano, nec non Ambrosio Czobor, Valentino Byro, Paulo Hajnal, Johanne Kevbwlvth, Clemente Pynkevsthy, Ladislao Olah et Benedicto Olah, familiaribus et iobagionibus suis in possessione sua, Epzew vocata, residentibus, quoddam promonthorium vinearum dominarum pretactarum, Kewlgh vocatum, intra veras metas possessionis earum, Monyoros vocate, habitum pro se occupasset et proventus novales earundem ipsis de iure et ab antiquo provenire solitos minus licite pro se percepisset et usurpasset, ac conatur percipere etiam in futurum, potencia sua mediante, in preiudicium iuris ipsarum dominarum atque dampnum valde magnum. Superquo vestram amiciciam presentibus petimus diligenter, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo

presente, Job de Kowachy, vel Nicolaus Janko de Felkezy, aut Johannes Chyko, sin Clemens Nemes, sew Valentinus Zomor, vel Albertus de eadem Fevlkezy, sive Benedictus Inanchy de Zomor, an Gregorius Balya, ceu Emericus Fodor, newe Johannes Gyarphas, vel Petrus Thoth de eadem Zomor, aliis absentibus, homo noster regius, scita prius premissorum mera veritate, memoratum fratrem Georgium abbatem ecclesie Pilisiensis et alios prescriptos, contra antefatas dominas, ad octavas festi Beati Jacobi apostoli nunc venturas, regiam evocet in presenciam, racionem de premissis reddituros; prescriptos familiares ignobiles, si fuerint, et iobagiones ipsorum eisdem statuere committendo, litis pendencia, si qua foret inter ipsos, non obstante, insinuando ibidem eisdem, ut sive ipsi in dictis octavis coram prefato domino nostro rege compareant et dictos familiares et iobagiones statuunt, sive non, nos ad partis comparantis instanciam id faciemus in premissis, quod iuri videbitur expediri. Et post hec huiusmodi inquisicionis, evocacionis et insinuacionis seriem, cum evocatorum atque statui commissorum nominibus, octavas ad easdem, ut fuerit expediens, eidem domino regi fideliter rescribatis. Datum Bude, in festo Divisionis apostolorum. Anno Domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo tercio. Nos itaque amicabilibus petitionibus prefati domini comitis acquiescentes, unacum prenomminatis Johanne Chyko et Alberto Zomor de Felkezy, hominibus vestris regiis nostrum hominem, videlicet discretum Blasium presbyterum, rectorem altaris Beatorum Fabiani et Sebastiani martyrum, ad premissam inquisicionem, evocacionem et insinuacionem faciendam, nostro pro testimonio fidedignum duximus destinandum. Qui tandem exinde ad nos reversi nobis conformiter retulerunt, quod ipsi, feria sexta proxima post festum Beate Margarethe virginis proxime preteritum et aliis diebus ad id aptis et sufficientibus, in Pilisiensi et Strigoniensi comitatibus simul procedendo, ab omnibus, quibus decens et opportunum fuisset, palam et occulte diligenter de premissis inquirentes, omnia premissa et quevis premissorum singula, sic et suo modo acta, facta et patrata fuisse rescivissent, sicuti et quemadmodum eidem dicto iudici curie vestre serenitatis dictum extitisset, tenorque litterarum suarum per omnia contineret prescriptarum; habitaque huiusmodi inquisicione prefatus Johannes Chyko de Felkezy, homo vestre serenitatis, in prefata feria

1473. aug. 1.

1473. aug. 1.

1473. jul. 11.

1473. jul. 16.

1473. jul. 16.

1473. aug. 1.
1473. jul. 21.
sexta, dicto nostro testimonio presente, memoratum fratrem Georgium abbatem de Pilioso (igy) in possessione Megyer, porcione scilicet sua possessionaria, tandem die dominico proximo videlicet post dictum festum Beate Margarete virginis antefatus Albertus Zomor de dicta Felkezy, similiter homo vestre serenitatis, consimiliter dicto nostro testimonio presente, die in eodem, prefatum venerabilem magistrum Ambrosium preceptorem in possessione sua, Epzew vocata, contra antefatas dominas Sanctimonialiales, ad octavas festi Beati Jacobi apostoli nunc venturas vestram regiam evocassent in presenciam rationem de premissis reddituros; prescriptos familiares ignobiles, si fuerint, eisdem statuere commisissent, litis pendencia, si qua foret inter ipsos, non obstante, insinuando eisdem, ut sive ipsi in dictis octavis coram eadem vestra serenitate compareant et dictos familiares et iobagiones statuunt, sive non, idem dominus comes ad partis comparentis instanciam id faciet in premissis, quod iuri videbitur expediri. Datum sexto die diei executionis prenotate. Anno Domini supra dicto.

Hátára ez van írva: Domino regi, pro religiosis dominabus Sanctimonialibus claustris gloriose Virginis Marie de Veteri Buda, contra venerabilem ac religiosum fratrem Georgium abbatem ecclesie Pilisiensis ac alios prescriptos ad octavas festi Beati Jacobi apostoli, inquisitionis, evocacionis et insinuacionis par.

Papirra írva; zárlatán hosszúkás pecsét nyomaival.

Eredetije a magyar országos levéltár diplomatikai osztályában 17472. sz. a.

CXLI.

Győr. 1473. augusztus 7.

Hédudvari Horváth Tamás és Huzighi Antal hivatalosan kinyilvánítják, hogy, a Hali György által megtartott vizsgálat szerint, Tanczos András és Antal koppányi jobbágyokat György pilisi és Péter zirczi apát vámszedői urok ösztökélésére verték meg oly súlyosan.

Nos Thomas Horwath de Hedwdwar et Antonius de Hwzigh, castellani et vicecomites ac iudlium comitatus Jaurinensis, damus pro memoria, quod cum nos, ad instanciam et legitimam petitionem nobilis Michaelis de Polyan, in persona venerabilis domini Ladislai abbatis de Beel, nobis porrectam, unum ex nobis de

sede nostra iudiciaria, puta nobilem Georgium de Hal iudlium, ad infrascriptam inquisitionem faciendam nostro pro testimonio fidedignum duxissemus destinandum. Qui tandem exinde ad nos reversus nobis retulit tali modo: Quomodo ipse, feria quinta proxima ante festum beati Jacobi apostoli proxime preteritum, in hoc comitatu Jaurinensi procedendo, ab omnibus, quibus decens et opportunum fuisset, nobilibus videlicet et ignobilibus, ac alterius cuiusvis status et condicionis dicti comitatus hominibus, palam et occulte diligenter inquirens, talem de infrascriptis scivisset certitudinis veritatem: Quomodo in festo Sacratissimi Corporis Christi proxime preterito, ex consensu et voluntate ac instigacione venerabilium et religiosorum Georgy de Pyls et Petri de Zyrcz abbatum, quidam familiarium et theloniatorum et tributariorum, pro tunc per ipsos in civitate Jaurinensi constitutorum, providos Andream Thanczos per caput letaliter vulnerassent, Anthonium Thanczos per manus, et aliis, manibus ac amputacione medii digiti manuum, multis confixus (igy) vulneribus, iobagiones dicti domini Ladislai exponentis in Koppan commorantes, nullis ipsorum — minime exigentibus, minusiuste et indebite, et preter omnem viam iuris, maligno ducti spiritu, — solucionem tributi, in via publica, prope possessionem Menfew, in territorio dicte civitatis Jaurinensis affecissent, potencia eorum mediante, in preiudicium et dampnum maximum. Ad cuius fassionem prefati Georgii de Hal iudlium memorato exponenti litteras nostras duximus concedendas. Datum Jaurini, sabbato proximo post festum Transfiguracionis Domini, die scilicet sedis nostre iudicarie. Anno Domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo tercio.

1473. jul. 22.

1473. jun. 17.

1473. aug. 7.

Papirra írva; négy gyűrű-pecséttel.

Eredetije a pannonhalmi szent-mártoni fő-apátság magán levéltárában. Capsa. LI. Lit. Z.

CXLII.

1476. máj. 26.

Mátyás király, György saágbi prépost kérelmére, György pilisi apát apát-maróthi jobbágyságának hatalmaskodása miatt a vizsgálatot elrendeli.

Mathias Dei gracia rex Hungarie, Bohemie etc. fidelibus nostris conventui ecclesie Sancti Benedicti de iuxta Gron salutem et gratiam. Exponitur nobis in personis venerabilis et religiosi fratris Georgii prepositi et conventus ecclesie de Saag, quomodo feria tertia proxima ante festum Ascensionis Domini proxime preteritum Leustacius de Egyeg frater, et Petrus de Thwr, familiaris eiusdem Georgii prepositi exponentis, nonnullas pecudes et pecora iobagionum religiosi fratris Georgii abbatis de Pylysio in possessione eiusdem Apathmarothya commorantium, de terris ecclesie Beati regis Stephani de Bozog, intra metas predii, Maroth appellati, in comitatu Honthensi existentis, habitis, ipsos exponentes iure feudali concernentibus, pro dampnis per istas pecudes et pecora ibidem illatis, ad possessionem Egyek impellere voluissent. Tunc Paulus Nagh, castellanus castri Damas vocitati, Petrus — de Bory, Benedictus Chapo, Blasius Sak, et alii complures familiares egregii Benedicti Pyber provisoris curie castri nostri Budensis, item Dionisius Dyen, Simon Charnak, alter Simon Sykonya, Petrus Kutherla, Thomas Tharnak, Blasius Graman, Nicolaus Bath, Stephanus et Valentinus filii eiusdem, Demetrius Debwl, Andreas Benek, Johannes similiter Benek, Paulus et Nicolaus filii eiusdem, Benedictus Anthalecz, Georgius Belyzky, Nicolaus Marsal, Ambrosius filius eiusdem, Ladislaus Anthalecz, Ambrosius Chazar, Augustinus Haynal, Egidius similiter Haynal, Gregorius Halecz, Stephanus similiter Halecz et Augustinus Bede, populi scilicet et iobagiones prefati Georgii abbatis in dicta possessione Appathmarothya commorantes, de commissione et voluntate ipsius Georgii abbatis, manibus armatis et potenciariis in prefatos Lewstacium et Petrum de Thwr irruentes, si idem Lewstacius se fruge (igy) presideo defensare non valuissent (igy), ibidem interimissent; predictum vero Petrum de Thwr et Nicolaum Praela, familiares dictorum exponencium, dire et acriter verberassent, eosdemque ibidem captivassent, captosque ad predictam possessionem Appathwrmarothya deduxissent, ipsosque in captivitate eorum tamdiu, quousque ipsorum placuisset voluntati, tenuissent; et insuper certam partem dictarum terrarum pro se ipsis occupassent, occupatamque ac prescriptam possessionem Appathmarothya annectere niterentur, segetes eciam et fenilia, in facie earundem terrarum habita, in magna sui parte per pecudes et pecora

ipsorum depasci et anihilari facerent, eciam de presenti — viginti sex equos iobagionum dictorum exponencium, in dicta possessione Egyek commorancium, de territorio eiusdem possessionis Egyek abegissent, — ipsorum placuisset voluntati, — potencia mediante, in preiudicium et dampnum antefatorum exponencium valde magnum. Unde cum iuxta disposicionem nostram ac prelatorum, baronum et regni nostri nobilium universorum dicti regni nostri, in convencione eorundem generali, in estate proxime preterita, Bude celebrata, factam et tandem in anno presenti per eosdem prelatos barones comitatumque nobiles electos roboratam, huiusmodi possessionarie occupaciones et actus potenciarii, post recessum nostrum de regno nostro Hungarie versus partes Slesie novissime factum, hactenus per quempiam regnicolarum nostrorum patrate et commisse, ut ne mora in longum protracta huiusmodi maleficiis occasionem prestet, ulteriore non expectata octavarum celebracione, in brevi dumtaxat termino, extra octavas per nostram personalem presenciam possint iudicari: ideo fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente Anthonius de Pyr, aut Johannes de eadem, vel Petrus Zyray de Benecze, seu Johannes Kopaz de eadem, seu Georgius Peres de Derzenye, sive Nicolaus de eadem, neve Johannes de Chedry, aliis absentibus homo noster, scita prius premissorum mera veritate, ad prefatum Georgium abbatem de Pylisio et alios predictos accedendo, amoneat eosdem, dicatque et committat eisdem verbo nostro regio, ut ipsi prescriptam certam particulam dictarum terrarum, intra metas antefati predii, Maroth vocati, habitam, per ipsos, ut dicitur, occupatam, iuxta premissam nostram disposicionem, ac prelatorum et baronum, nobiliumque universorum predicti regni nostri prefatis exponentibus infra triginta duorum dierum spacia, a die amonicionis exhinc fiende, remittere, de dampnisque per ipsos eisdem exponentibus illatis satisfaccionem impendere debeant et teneantur; quod si fecerint, benequidem, alioquin evocet eundem Georgium abbatem et alios predictos, contra annominatos exponentes, ad quintum decimum diem dicti tricesimi secundi diei nostram personalem in presenciam, racionem de premissis reddituros efficacem, litis pendencia, si qua foret inter ipsos, non obstante; prefatos eciam iobagiones dicti Georgii abbatis eidem statuere

committendo, insinuando ibidem eisdem, ut sive ipsi termino in predicto coram eadem nostra personali presencia compareant, predictus eciam Georgius abbas dictos suos iobagiones statuatur, sive non, eadem ad partis comparentis instanciam id faciet in premissis, quod iuri videbitur expediri. Et posthec huiusmodi inquisicionis, amonicionis, evocacionis et insinuacionis seriem cum amonitorum et evocatorum ac statui commissorum nominibus, ut fuerit expediens, terminum ad predictum eidem nostre personali presencie fideliter rescribatis. Datum Bude, die dominico proximo post festum Beati Urbani pape. Anno Domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo sexto.

1476. máj. 26.

Hátára ez van írva:

Fidelibus nostris conventui ecclesie Sancti Benedicti de iuxta Gron, pro venerabili et religioso fratre Georgio preposito et conventu ecclesie de Saag, contra venerabilem et religiosum fratrem Georgium abbatem de Pylisio et alios intrascriptos, ad terminum intrascriptum inquisitoria, amonitoria, evocatoria, insinuatoria.

Papíra írva, egy rész hiányzik belőle; zárlatán pecsét nyomaival.

Eredetije Esztergomban, a garam-szent-Benedeki konvent országos levéltárában. Fasc. 56. nr. 43.

CXLIII.

Buda. 1476. szept. 23.

Hunyadi Mátyás király, György saágbi prépost és György pilisi apát között, Ribnik nevű föld miatt megindult pert letárgyaltatja.

Mathias Dei gracia rex Hungarie, Bohemie etc. fidelibus nostris conventui ecclesie Sancti Benedicti de iuxta Gron salutem et gratiam. Exponitur nobis in persona venerabilis et religiosi fratris Georgii abbatis de Pilisio, quomodo circa medium quadragesime, proxime preterite, venerabilis et religiosus frater Georgius prepositus ecclesie de Sag, ex consensu et voluntate Lewstacii fratris sui per Andream Horvath, Nicolaum Thakach, Briccium Pap, Johannem Span, Albertum Nomus, Simonem Hereng, Laurencium Cheta, Zachariam, Nicolaum Othrepak, Laurencium Nema, Georgium Baba, Philippum et Michaellem Frank, Benedictum Pusnak, Blasium Pal, Stephanum Hwzar, Benedictum Badyzky, Dionisium Benchek, Petrum Chernó, Mathiam Mykonya, Laurencium, Urbanum et Valen-

tinum Ban dictos, Nicolaum Varga, Barnabam Kowach, Simonem Vayas, Jacobum Badynzky, Simonem Fodor, Nicolaum Gal, Petrum Pethko, Benedictum Dewech Barthws, Lewstacium Frank, Michaellem Hereng, Petrum Kereypach, Michaellem Tharkoch Walko, Stephanum Fabrum, Michaellem Thezery, Stephanum Lonthay, Georgium Myhalpether, Johannem Gywrgh, Anthonium Dragoly, Georgium Kyspal, Gregorium Thenkel, Benedictum Spany et Ladislaum Badyzky iobagiones suos in possessione, Egeg vocata, commorantes certam particulam terrarum arabilium ipsius exponentis, Rybnyk vocatarum, intra metas possessionis eiusdem exponentis Maroth vocate, in comitatu Hunthensi existentis, habitarum, ad tria iugera se extendentem, minusiuste occupari et perarari fecisset, tenetque occupatam eciam de presenti, potencia mediante, in preiudicium et dampnum dicti exponentis valdemagnum. Unde cum iuxta dispositionem nostram, ac prelatorum et baronum, regnique nostri nobilium universorum, in convencione eorundem generali, in anno proxime preterito, Bude celebrata, factam, et tandem in anno presenti per eosdem prelatos, barones, comitatumque nobiles electos roboratam, talismodi potenciarie occupaciones, post recessum nostrum ex hoc regno nostro Hungarie versus partes Slesie novissime factum, hactenus per quempiam regnicolarum nostrorum commisse, ut ne diuturnitas temporis huiusmodi maleficiis occasionem prestet, ulteriore non expectata octavarum celebracione, in brevi dumtaxat termino, extra octavas, habita prius superinde legitima evocacione, per nostram personalem presenciam possint iudicari: pro eo fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente Michael Lyphay de Maroth, aut Thomas Thompa de eadem Maroth, vel Ladislaus Darasy de Swd, seu Thomas, seu Petrus de Palasth, sive Ladislaus de Horwathy, veve Petrus de Ipolkezy, an Stephanus de Demyend, aliis absentibus homo noster, scita prius premissorum mera veritate, ad prefatum Georgium prepositum accedendo, amoneat eundem, dicatque et committat eidem verbo nostro regio, ut ipse prescriptas terras arabiles per ipsum, modo premissis, occupatas infra triginta duorum dierum spacia, a die amonicionis computando, eidem exponenti remittere et de dampnis illatis satisfaccionem impendere debeat et teneatur; alioquin eundem Georgium prepositum et alium supradictum,

1476. szept. 23.

contra annominatum exponentem, ad quintum decimum diem dicti tricesimi secundi diei nostram personalem evocet in presenciam rationem de premissis redditurum efficacem, prefatos eciam iobagiones dicti Georgii prepositi eidem statuere commitendo, litis pendencia, si qua foret inter ipsos, non obstante, insinuando ibidem eisdem, ut sive ipsi termino in predicto coram dicta nostra personali presencia compareant, et prefatus Georgius prepositus antedictos iobagiones suos statuatur, sive non, eadem ad partis comparentis instanciam id faciet in premissis, quod iuri videbitur expediri. Et post hec huiusmodi inquisicionis, amonicionis, evocacionis et insinuacionis seriem, cum amonitorum ac evocatorum et statui commissorum nominibus, terminum ad predictum eidem nostre personali presencie fideliter rescribatis. Datum Bude, feria secunda proxima post festum Beati Mathei apostoli et ewangeliste. Anno Domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo sexto.

Hátára ez van írva:

Fidelibus nostris conventui ecclesie Sancti Benedicti de iuxta Gron, pro venerabili et religioso fratre Georgio abbate ecclesie Pilisiensis, contra venerabilem religiosum fratrem Georgium prepositum ecclesie de Sag et alium intranominatum, ad terminum intrascriptum inquisitoria, amonitoria, evocatoria et insinuatoria.

Papírra írva; zárlatán pecsét nyomaival.

Eredetije Esztergomban, a garam-szent-Benedeki konvent országos levéltárában. Fasc. 31. nr. 15.

CXLIV.

Székes-Fehérvár. 1477. junius 28.

A székes-fehérvári káptalan bizonyítja, hogy azon hatalmaskodás, mely a Margit-szigeti apácák csabai birtokán, György pilisi apát és az ó-budai szűzek biztatása és parancsa jolytán, történt, teljesen a panaszló fél állítása szerint ment végbe.

Serenissimo principi domino Mathie Dei gracia regi Hungarie, Bohemie etc. domino eorum graciousissimo, capitulum ecclesie Albensis oraciones in Domino devotas, perpetuam fidelitatem. Vestra noverit serenitas nos litteras eiusdem inquisitorias nobis preceptorie loquentes et directas omni cum reverencia recepisse in hec verba: Mathias Dei gracia rex Hungarie, Bohemie etc. fidelibus nostris ca-

pitulo ecclesie Albensis salutem et gratiam. Dicitur nobis in personis religiosarum dominarum Sanctimonialium claustrum Beate Marie Virginis de Insula Leporum, quomodo circa festum Beate presentate Virginis proxime preteritum, providus Johannes Thynos, iobagio religiosi fratris Georgii, abbatis de Pilisio, in possessione sua Jazfalu vocata, commetaneo assumpto secum quodam Thoma Magno de Veteri Buda, de commissione et speciali mandato eiusdem fratris Georgii abbatis, ad propriam domum allodiam dictarum dominarum exponencium in possessione Chabya vocata, in comitatu Pilisiensi existenti, habitam, noctis in silencio venientes, ibique eandem ignis voragine consumi fecissent, et insuper omnes res et universa clenodia domorum protunc domo allodiali in prefata repertas et inventa per omnia asportassent; preterea in festo Beatorum Viti et Modesti martirum proxime preterito, populi et iobagiones religiosarum dominarum sanctimonialium claustrum Beate Marie Virginis de Veteri Buda, in possessione earundem Tinnye vocata, in eodem comitatu Pilisiensi existenti, commorantes, ex commissione earundem ac Gregorii Kiraly, officialis ipsarum, coadunatis et assumtis secum quibusdam hominibus in Perbar commorantibus, similiter ad dictam domum allodiam sepefatarum dominarum Sanctimonialium exponencium, in dicta Chabya, armatis manibus et potenciariis irruentes, ibique quendam Clementem mercenarium earundem exponencium, quodam fune in collo ligavissent, ligatumque dire et acriter verberassent et unum currum ferratum in partes dissecassent, universaque clenodia domorum eo tunc in dicta domo allodiali reperta igne combussissent, vestes etiam mercenariorum dictarum exponencium et usus, seu victus, necnon hostia domorum abinde penitus abstulissent, quendam etiam puteum earundem ibidem replevissent, potentia mediante, in preiudicium et damnum dictarum exponencium valde magnum. Super quo fidelitati vestre firmiter precipientes mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente Ladislaus Buza, aut Georgius Porys de Gerche, vel Job de Kowachy, seu Clemens Nemes, seu Johannes Parvus de Kezy, aliis absentibus, homo noster, ab omnibus, quibus incumbit, meram de premissis experiatur certitudinis veritatem, quam tandem nostre personali presencie fideliter rescribatis. Datum Bude, feria tertia proxima post festum Beati Anthonii confessoris. Anno Do-

1476. nov. 21.

1477. jun. 15.

1477. jun. 17. mini Millesimo quadringentesimo septuagesimo septimo. Et iuxta earundem continenciam mandatis vestre serenitatis in omnibus obedire cupientes, ut tenemur, unacum prefato Job de Kowachy, homine vestro regio, nostrum hominem, videlicet discretum Ladislaum clericum, rectorem altaris Beati Emerici ducis in dicta ecclesia nostra fundati, ad premissa fideliter peragenda nostro pro testimonio transmissimus fidedignum. Qui tandem exindo ad nos reversi vobis uniformiter retulerunt, quomodo ipsi in Vigilia Nativitatis Beati Johannis Baptiste proxime preterita in prescripto comitatu Pilisiensi simul procedentes, ab omnibus, quibus decens et oportunum fuisset, palam et occulte diligenter inquirentes, omnia premissa et quevis premissorum singula sic facta fore rescivissent, prout vestre decretum extitisset serenitati et quemadmodum tenor litterarum eiusdem per omnia contineret predictarum. Datum sexto die diei inquisitionis prenotate. Anno Domini suprascripto.

1477. jun. 21.

A hátára ez van irva: Personali presencie Regie Maiestatis pro religiosis dominabus Sanctimonialibus claustris Beate Marie Virginis de Insula Leporum contra religiosum fratrem Georgium, abbatem ecclesie de Pilisio et alios intus nominatos, inquisitionis par.

Papirra irva; hátán viasz-pecséttel.

Eredetije a magyar országos levéltár diplomatikai osztályában, 17910. szám alatt.

CXLV.

Buda. 1478. ápril 26.

A budai káptalan bizonyítja György pilisi apát és Kovács István só kamara-ispán barátságos kiegyezését kalászi peres birtokuk ügyében.

Nos capitulum ecclesie Budensis memorie commendamus, quod venerabilis et religiosus dominus Georgius abbas de Pilisio ab una, ac egregius Stephanus Kowach de Buda partibus ab altera, coram nobis personaliter constituti sponte confessi sunt in huncmodum: Quod, licet inter ipsos ratione inequalitatis divisionis possessionis Kaloz, in duabus prefatum dominum Georgium abbatem, et in tercia partibus antefatum Stephanum Kovach concernentis, in comitatu Pilisiensi existentis et habite, diferencie et lites mote et suborte fuissent, tamen nunc, ut ipsi et eorum posteri perpetua pace in evum permanere possint et valeant, nonnullorum eciam

proborum et nobilium virorum dispositione intervenientes taliter concordassent, quod ipsi die dominico proximo post festum Ascensionis Domini proxime venturum, et diebus aliis immediate sequentibus, dictam possessionem Kaloz denuo et ex uno equa divisione dividere instituissent, ut scilicet regius et nostrum testimonium homines, vicinorum et commetaneorum legitimis convocacionibus factis, dictam possessionem Kaloz tam in sessionibus iobagonalibus populosis, quam sessionibus desertis, ac eciam locis sessionalibus, necnon terris arabilibus, pratis lenetis, fructuosis scilicet et minus fructuosis, divisionem congruentem faciant; ita videlicet, quod si alicui parti in ordine sessionum iobagonalium plures iobagiones populose et eciam deserte, seu loca sessionalia succederent, quam alteri, extunc talis pars alteri parti cum similibus sessionibus iobagonalibus populosis, seu locis sessionalibus ac desertis huiusmodi desertum ad plenum numerum complere teneatur; quarum tandem due partes prefato domino Georgio abbati cum cunctis earundem utilitatibus et pertinenciis quibuslibet, tertia autem pars earundem antefato Stephano Kowach similiter cum cunctis suis utilitatibus et pertinenciis deveniant in porciones, perpetue et in eternum tenende et possidende; et quod universas causas et lites in facto dicte possessionis Kaloz motas et movendas ipse partes communibus expensis prosequi debeant et teneantur, tali obligaminis vinculo mediante, ut si aliqua pars earundem parcium huiusmodi dispositionem, seu fassionem coram nobis factam in toto, vel in parte infringeret, extunc talis pars contra partem alteram in eadem permanentem in quinquaginta marcis convincatur et convicta habeatur eo facto. Ad que partes prescripte sponte se obligarunt, harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum die dominico proximo ante predictum festum Ascensionis Domini. Anno eiusdem millesimo quadringentesimo septuagesimo octavo.

1478. máj. 3.

1478. ápr. 26.

Papírra írva; hátán a középén sárga viasz-pecsét nyomával.

Eredetije a magyar országos levéltár diplomatikai osztályában, 18046. szám alatt.

CXLVI.

Buda. 1479. november 13.

Hunyadi Mátyás király György pilisi apátot az ó-budai szűzek elleni perben, mivel a vásári kikiáltás útján történt idézésre sem jelent meg, bírság-büntetéssel sújta.

Nos Mathias Dei gracia rex Hungarie, Bohemie etc. damus pro memoria, quod Ladislaus de Dormanhaza, pro religiosis dominabus Sanctimonialibus claustris beate Marie Virginis de Veteri Buda, cum procuratoriis litteris earundem, contra venerabilem religiosum fratrem Georgium abbatem Pilisiensem, in quem mortuo condam fratre Hermano abbate, de eadem Pilisio, presens causa est condescensa, ab octavis festi beati Michaelis archangeli triginta octo diebus continuis legitime stetit in termino coram nostra personali presencia; qui, iuxta continenciam litterarum prorogatoriarum, super factis in litteris nostris proclamatoriis et capituli ecclesie Budensis exinde rescripcionalibus contentis, discussionem reportate seriei cuiusdam trine forensis proclamacionis recepturi eandem nostram personalem in presenciam non venerunt, neque miserunt, et nec iudicia sex marcarum nobis et parti adverse persolvere debencia persolverunt. Unde ipsos pro eorum non veniencia in iudiciis consuetis et pro non solucionibus dictorum iudiciorum in dupplo eorundem commissimus fore convictum, si se racionabiliter non poterit excusare. Datum Bude, tricesimo nono die termini prenotati. Anno Domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo nono.

Hátára ez van írva: Pro religiosis dominabus Sanctimonialibus claustris Beate Marie Virginis de Veteri Buda contra religiosum fratrem Georgium abbatem ecclesie Pilisiensis, iudicialis.

Papírra írva; zárlatán pecsét töredékeivel.

Eredetije a magyar országos levéltár diplomatikai osztályában, 18286. szám alatt.

CXLVII.

Buda. 1479. deczember 20.

Hunyadi Mátyás király az ó-budai szűzek és a pilisi apát közötti perben az iratok felmutatásának és a bírság lefizetésének idejét György pilisi apátra nézve megbosszabbítja.

Nos Mathias Dei gracia rex Hungarie, Bohemie etc. damus pro memoria, quod instrumentalem exhibicionem, quam religiosus frater Georgius abbas Pilisiensis, pro quo Stephanus Ledeczy de Buda cum procuratoriis litteris nostris astitit, contra religiosas dominas Sanctimonialis claustrum Beate Marie Virginis de Veteri Buda, pro quibus Ladislaus de Dormanhaza cum procuratoriis litteris earundem comparuit, iuxta continenciam litterarum nostrarum prorogatoriis super factis in aliis litteris nostris proclamatoriis et capituli ecclesie Budensis exinde rescripcionalibus contentis, in presentibus octavis festi beati Michaelis archangeli, in quo eciam termino idem in causam attractus iudicia sex marcarum iudici et parti adverse coram nostra personali presencia facere tenebatur, quia prefatus Stephanus Ledeczy, procurator dicti in causam attracti, eundem ad presens nec dictam instrumentalem exhibicionem facere, et nec iudicia persolvere posse indicabat, sed tam eandem instrumentalem exhibicionem, quam solucionem dictorum iudiciorum cum gravamine consueto per dictam nostram personalem presenciam in ulteriorem terminum differi supplicabat, pro eo ad octavas festi Epiphaniarum Domini nunc venturas duximus prorogandam, eo monito, ut tunc prefatus Georgius abbas in causam attractus, vel ipsius procurator legitimus dictam instrumentalem exhibicionem, cum deponendo altero iudicio trium marcarum, facere dictaque iudicia cum dupplo teneatur contra actrices prenotatas, ut his visis, iudicium et iusticiam facere valeat eadem nostra personalis presencia inter partes in premissis, dictante iuris equitate. Datum Bude septuagesimo sexto die festi Beati Michaelis archangeli predictarum. Anno Domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo nono.

1479. okt. 6.

1480. jan. 13.

1479. decz. 20.

A háttára ez van írva:

Super exhibendis litteris instrumentalibus cum altero iudicio trium marcarum pro religiosis dominabus Sanctimonialibus claustrum Beate Marie Virginis de Veteri Buda contra religiosum fratrem Georgium Abbatem ecclesie Pilisiensis ad octavas festi Epiphaniarum Domini nunc venturas prorogatoria.

Papírra írva; zárlatán piros pecsét nyomaival.

Eredetije a magyar országos levéltár diplomatikai osztályában, 25257. szám alatt.

1480. jan. 13.

CXLVIII.

Buda. 1481. ápril 27.

Hunyadi Mátyás király a pilis-vármegyei szolgabiróságot megbizá, vizsgálja meg az ó-budai szűzek panaszát, mely szerint Jodok pilisi apátnak békás-megyeri, kalászi és boroni jobbágysai az ő jobbágyokon méltatlanságot követtek el.

Mathias, Dei gracia rex Hungarie, Bohemie etc. fidelibus nostris iudlium comitatus Pilisiensis salutem et gratiam. Exponitur nobis in personis religiosarum dominarum Sanctimonialium de Veteri Buda, quomodo circa festum Annunciacionis Beate Marie Virginis proxime preteritum Georgius Tholdi, Johannes Blasius, et Simon Meleg ac Martinus Thar iobagiones venerabilis et religiosi fratris Judoci abbatis et conventus ecclesie Pilisiensis, in possessione Bekas-megyer vocata commorantes, ex commissione et voluntate eorundem abbatis et conventus, dominorum scilicet suorum, instigacioneque et adiutorio Gregorii et Stephani Synkothay, Michaelis Postas, Benedicti Nagh, Antonii Toth, Leonardi Safar, Philipi Borony, Johannis Pathok, alterius Johannis Adoryan, Michaelis Fekethe, Benedicti Agosthon et Laurencii Danch in Kaloz, Gregorii et Benedicti Zentlazlay ac Michaelis Parvi in Boron possessionibus commorantium, iobagionum scilicet eorundem abbatis et conventus, quemdam Symonem Chwda, iobagionem ipsarum exponencium, ac honestam dominam, consortem eiusdem, in ipsa possessione Bekasmegyer, in dicto comitatu Pilisiensi existenti, commorantes, nullis ipsorum culpis exigentibus, in ipsa Bekasmegyer captivassent, captosque diris tormentis et cruciatibus affecissent, et in ipsorum captivitate, quamdiu voluissent, conservassent, et quandam reliquiam argenteam de cella ipsius domine Anne excepissent et quo malu-

1481. márcz. 25.

issent, fecissent. In quibus omnibus ipsis exponentibus et dictis iobagionibus earundem ducentorum florenorum auri dampna intulissent et irrogassent, potencia mediante, in preiudicium et dampnum ipsarum exponencium valde magnum. Super quo fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus unum vel duos ex vobis transmittatis, qui ab omnibus, quibus incumbit, meram de premissis experiatur certitudinis veritatem, quam tandem nostre personali presencie fideliter rescribatis. Datum Bude, feria sexta proxima post festum Beati Marci ewangeliste. Anno Domini Millesimo quadringentesimo octuagesimo primo.

1481. ápr. 27.

Hátára ez van írva:

Fidelibus nostris iudium comitatus Pilisiensis pro religiosis dominabus Sanctimonialibus de Veteri Buda, inquisitoria.

Papírra írva; zárlatán pecsét nyomaival.

Eredetije a magyar országos levéltár diplomatikai osztályában 18474. szám alatt.

CXLIX.

Cistercium. 1494. szeptember 13.

János cisterciumi apát és a nagy-káptalani tanácsosok az osztrák szent-kereszti apátot bízzák meg a pilisi apátság megvizsgálásával és viszonyainak újra szervezésével.

Nos frater Johannes abbas Cistercii ceterique deffinitores capituli generalis ordinis Cisterciensis notum facimus, quod in eodem generali capitulo, die decima tertia mensis septembris, anno Domini Millesimo quadringentesimo nonagesimo quarto, apud Cistercium celebrato facta fuit quedam definicio, cuius tenor sequitur et est talis: Cum abbates monasterii de Pelisio in Ungaria, ut plerumque hactenus fuerint, sicut pro nunc modernus abbas est, commissarii domini reverendi domini Cisterciensis ac capituli generalis, haberuntque potestatem ad omnia et singula monasteria in regno Hungarie visitanda et reformanda et per consequens, ut ipsi intelligant, commissarii a nullo alio debeant visitari et reformari, in non parvum aliquorum monasteriorum detrimentum. Quare presens generale capitulum precipit et mandat abbati monasterii de Sancta Cruce in Austria, ut monasterium de Pelisio, iuxta formam et

1494. sept. 13.

statuta ordinis reformet, visitet, corrigat, emendet in capitibus et in membris, tam in spiritualibus, quam in temporalibus omnia et singula, que secundum Deum et rectam conscienciam invenerit et cognoverit visitanda, corrigenda et emendenda (igy), ipsoque abbati de Pelisio, quando et ubi peccerit et requisierit, in suis commissionibus exequendis consilio, auxilio et favore assistendi et fideliter adjuvandi in plenaria ordinis potestate. Datum in diffinitorio nostro Cistercii, sub appensione sigilli diffinitorum eiusdem capituli generalis. Die, mense, anno et loco supradicto.

Hártyára írva; függő pecséttel.

Eredetije az osztrák szent-kereszti ciszterciek levéltárában. Rubrica 60. fasc. I. nr. 2.

CL.

Esztergom. 1497. november 6.

Az esztergomi káptalan jelenti II. Ulászló királynak, hogy István, pilisi apát, szántói és apáth-maróthi birtokán miként folyt le a határjárás, és hogy az ellenmondókat megidézte a királyi bíróság elé.

Serenissimo principi et domino domino Wladislao, Dei gracia Hungarie et Bohemie regi etc., domino ipsorum gracioso capitulum ecclesie Strigoniensis oracionum suffragia devotarum. Noverit serenitas vestra nos litteras eiusdem serenitatis vestre reambulatorias pro parte venerabilis et religiosi fratris Stephani, abbatis ecclesie de Pilisio, nobis directas summo cum honore recepisse in hec verba: Wladislaus Dei gracia rex Hungarie, Bohemie, etc. fidelibus nostris capitulo ecclesie Strigoniensis salutem et gratiam. Dicitur nobis in persona venerabilis et religiosi fratris Stephani, abbatis ecclesie de Pilisio, quomodo possessiones eiusdem abbacie, Zantho et Apath-Maroth vocate, in comitatu Honthensi existentes, apud manus suas pacifice habite, legitima reambulacione et metarum ereccione plurimum indigerent. Super quo fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente Albertus de Lythas, aut Ladislaus de Sy-pyk, vel Johannes Petes de Kyralyfya, sive Peterus de Thezer, aliis absentibus, homo noster, ad facies prescriptarum possessionum,

Zantho et Apath-Maroth, vicinis et commetaneis earundem universis inibi legitime convocatis, et presentibus accedendo, reambulet easdem per suas veras et antiquas metas, novas iuxta veteres in locis necessariis erigendo, reambulatasque et ab aliorum iuribus possessionariis metaliter distinctas et separatas relinquat easdem eidem, premissis iure eidem incumbenti, perpetuo possidendas, si non fuerit contradictum. Contradictores vero si qui fuerint, convocet eosdem contra annotatum Stephanum nostram personalem in presentiam ad terminum competentem, rationem contradiccionis eorundem reddituros. Et post hec huiusmodi possessionariarum reambulacionum et novarum metarum ereccionis series, cum cursibus metarum inibi erigendarum, ac contradictorum et evocatorum, si qui fuerint, vicinorumque et commetaneorum, qui premissis reambulacioni intererunt, nominibus, terminoque assignato, ut fuerit expediens, eidem nostre personali presencie fideliter rescribatis. Datum Bude, sabbato proximo post festum Nativitatis gloriosissime Virginis Marie. Anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo septimo. Nos igitur mandatis vestre serenitatis in omnibus obedire cupientes, ut tenemur, unacum prefato Alberto de Lythas, homine vestre serenitatis, nostrum hominem, videlicet honorabilem magistrum Anthonium de Segesd, socium et concanonicum nostrum, ad premissa fideliter peragenda, nostro pro testimonio fidedignum duximus destinandum. Qui demum exinde ad nos reversi nobis uniformiter retulerunt, quomodo ipsi tercia et quarta feriis ante festum sanctorum Symonis et Iude apostolorum proxime preteritum primum ad faciem prescripte possessionis, Zantho vocate, in dicto comitatu Honthensi existentis, vicinis et commetaneis eiusdem universis inibi convocatis, venerabili eciam et religioso domino fratre Stephano, Abbate de Pilisio, personaliter inibi existente et presentibus accedente, prefatam possessionem Zantho hoc modo per suas metas reambulassent: Quod primo incepissent a plaga orientali circa fontem, Chekwtha vocatum, de petra scaturientem, ubi nemine contradicente signum metale fecissent; abhinc versus meridiem ascendendo, modicum in latere montis, signum terreum fecissent; deinde ulterius ascendendo et in vertice montis eundo, signum terreum fecissent. Abhinc versus occidentem tendendo et quendam fluvium pertranseundo et per dorsum montis in bono

1497. sept. 9.

1497. okt. 24.
is 25.

spacio procedendo, signum terreum fecissent. Ulterius ascendendo intrassent silvam et ibi, sub quadam arbore ilicis, in loco antique mete delete, signum terreum fecissent; deinde eundo versus meridiem inter rubeta, non longe a quadam valle, sub arbore ilicis, in loco mete delete, signum metale fecissent; inde pertranseundo vallem et versus occidentem in montem ascendendo, in medio montis, sub quadam arbore querci, in loco mete delete signum terreum fecissent. Ubi huiusmodi signorum metalium consignacionibus Johannes Fyssy et Paulus de Demseud contradixissent. Abhinc eundo versus eandem plagam, per bonum spacium supra quadam vallem, in latere montis loca trium metarum angularium demonstrassent, et in loco utrinque, nemine contradicente, metam terream pro ipsa possessione Zantho erexissent; inde ulterius ascendendo versus occidentem terream metam erexissent. Inde ulterius procedendo, in quadam valle metam terream erexissent; abhinc ascendendo ad quadam montem, non longe iuxta quadam viam, sub quercu metam posuissent; inde ulterius procedendo per bonum spacium quadam arborem ilicis pro meta consignassent. Deinde ulterius eundo et ad quadam viam perveniendo, metam antiquam reperissent, penes quam signum terreum posuissent; abhinc descendendo et versus occidentem tendendo, venissent in quadam vallem et ibi sub quercu, in loco antique mete, signum terreum posuissent; abhinc in eadem valle versus eandem plagam in bono spacio eundo, sub quadam quercu, in loco antique mete, signum terreum posuissent; inde versus eandem plagam ascendendo montem inter vineas Thome Toth in loco antique mete signum terreum fecissent. Deinde versus aquilonarem plagam tendendo, et per bonum spacium eundo, in latere cuiusdam montis, in loco antique mete signum terreum posuissent. Abinde procedendo bonum spacium per monticulos venissent usque ad viam, que ducit ad villam Ludan, ubi penes eandem viam antiquam metam angularem reperissent, penes quam signum terreum fecissent. Ubi reambulacioni huiusmodi et signorum metalium consignacionibus providi Ladislaus Gyarmathy dictus, iudex de Gyarmath, et Johannes litteratus de Naghsarlo, in persona reverendissimi domini Hyppoliti Estensis, cardinalis et archiepiscopi Strigoniensis et ecclesie sue, non solum contradixissent, verum prefatas metas, modo premissis erectas, nocte

superveniente penitus destruere fecissent. Inde tandem versus plagam orientalem flectendo, pervenissent ad quendam montem, et ibi per bonum spacium eundo, in cacumine ipsius montis tres metas antiquas angulares reperissent. Ubi Georgius Zekel, castellanus castrum Lewa, et Michael Lwley in persona Sigismundi, filii condam Johannis Waydafy de Lewa, contradixissent, ipsosque ab ulteriori reambulacione nimis imposite prohibuissent et repulissent, neque amplius intra terminos prefati Sigismundi procedere passi fuissent; ubi dimisso magno spacio terrarum, ad confinia aliorum vicinorum divertissent, venissentque versus septentrionalem plagam, et per quandam vallem euntes, in latere cuiusdam montis, iuxta quandam paludem signum terreum fecissent. Ubi Stephanus Horwath dictus in persona Symonis Bory contradixisset. Abhinc pertranseundo paludem et ascendendo cacumen montis, metas antiquas sub ilicibus reperissent, quas sine contradiccione renovassent; abhinc tendendo versus orientem, per quandam vallem, in latere montis, sub arbore ilicis, in loco antique mete delete signum terreum fecissent. Ubi Petrus Horhy, in personis Damiani et Nicolai Horwath de Demseud, ac Sebastianus de Dalmad contradixissent. Deinde in eadem valle eundo non longe locum mete, Kewkoporso vocatum, demonstrassent, ubi signum metale fecissent. Abhinc vallem prefatam pertranseundo et per latera cuiusdam montis eundo, ad quandam antiquam viam pervenissent; ubi sub quadam arbore ilicis, in loco delete mete, signum terreum fecissent. Abhinc ascendendo montem, venissent ad quandam viam antiquam et communem; ubi metam antiquam bene apparentem reperissent, penes quam signum terreum fecissent. Quibus metalibus signaturis dictus Petrus Horhy contradixisset. Inde pertranseundo viam prefatam et inter montes eundo non longo spacio, in loco mete delete, signum terreum fecissent. Deinde eundo versus meridionalem plagam per bonum spacium, ubi due valles coniunguntur, signum terreum posuissent. Ubi prefati Petrus Horhy et Johannes Fysy contradixissent. Abhinc non longe eundo et quoddam pratum pertranseundo, ad predictum fontem scaturientem, ubi inceperant, pervenissent, et ibi, quo ad prefatam possessionem Zantho terminassent. Tercia tandem die ad faciem alterius possessionis, Maroth vocate, in predicto comitatu Honthensi existentis, consimiliter vicinis et commetaneis eiusdem universis inibi convocatis, dicto

1497. okt. 26.

eciam venerabili domino Stephano abbate ibidem presente et presentibus accedendo, illam eciam per suas metas hoc modo reambulassent: Quod primo incepissent a plaga occidentali iuxta villam in rivulo de novo fosso, Weprecz vocato, quem meta consignassent; inde tendendo versus meridiem pervenissent ad alveum antiquum prefati rivuli, in latere cuiusdam montis decurrentis, qui alveus vadit et protenditur usque ad pratum ecclesie de Bozok, qui pro meta tentus et consignatus extitisset. Abhinc eundo usque ad quendam angulum, ubi sub arbore salicis metam antiquam angularem reperissent, penes quam signum terreum fecissent. Inde versus occidentem flectendo et per bonum spacium eundo, sub quadam alia arbore salicis metam antiquam reperissent; ubi signum terreum fecissent, nemine usquehuc contradicente. Ex hinc ulterius ad eandem plagam per modicum spacium eundo et fluvium pertranseundo venissent ad quandam viam, que de villa Egegh ducit ad Mogyorod, ubi penes ipsam viam in loco antique mete signum terreum fecissent; deinde ad eandem plagam tendendo et parum ascendendo, iuxta eandem viam loco antique mete signum terreum fecissent. Dehinc ad eandem plagam procedendo in duobus locis, non longe ab invicem, in locis antiquarum metarum signa metalia fecissent. Abhinc versus occidentem veniendo prevenissent ad quandam vallem, Machkas vocatam, ubi sub quadam ilice in loco antique mete signum terreum fecissent. Abinde ad eandem plagam tendendo pervenissent ad quendam angulum, in quo sub arbore ilicis in loco antique mete signum metale fecissent. Ex hinc versus meridiem flectendo, et penes nemora per quandam antiquam viam recte eundo, per spacium fere trium iugerum, in loco antique mete deleto signum terreum fecissent, ubi predictis consignacionibus Petricz, famulus domini Johannis prepositi de Saagh, in persona eiusdem et ecclesie eiusdem, contradixisset. Inde ascendendo et non longe eundo inter quasdam vineas, absque contradiccione metam erexissent. Deinde ad eandem plagam ulterius tendendo et descendendo usque ad antiquam viam, que venit de Magyarad ad partem vie dexteram, duas metas antiquas reperissent, quarum alteram pro ipsa possessione Maroth sine contradiccione renovassent; abhinc per eandem viam descendendo et per bonum spacium eundo ad dexteram tres metas angulares sub quibusdam ilicibus reperissent, quarum alteram

pro ipsa possessione Maroth sine contradiccione renovessent. Abhinc versus aquilonem flectendo ad aliam viam antiquam pervenissent, et per ipsam viam longe eundo in fine cuiusdam silve, prope duas vias in modum crucis se contingentes, tres metas angulares reperissent, circa quarum unam pro iam dicta possessione Maroth signum terreum fecissent, quibus Petrus Horhy et Sebastianus de Dalmad contradixissent. Uterius tendendo directe versus occidentem et penes quandam viam per longum spacium eundo, dictas metas antiquas reperissent, circa quas signa terrea fecissent, quibus prefatus Petricz, in persona dicti domini prepositi de Saagh et ecclesie sue, ac memorati Petrus Horhy et Sebastianus de Dalmad contradixissent; demum angulariter procedendo et versus orientem eundo, sub arboribus ilicum duas antiquas metas terreas reperissent, quarum unam pro dicta possessione Maroth nullo contradictore renovassent. Abhinc descendendo versus eandem plagam orientalem, et in bonum spacium eundo, plures metas antiquas reperissent, circa quas signa terrea fecissent, quibus dictus Petricz, in persona iam fati domini prepositi de Saagh et ecclesie sue, contradixisset. Inde descendendo ad eandem plagam usque ad quandam piscinam, quam ipse dominus abbas dixisset edificatam per prefatum dominum prepositum de Saagh contra inhibitionem suam, et in medio piscine arborem salicis exiccatam demonstrasset, sub qua metam lapideam fuisse, sed per aquam piscine suppressam asseruisset; deinde piscinam huiusmodi circumeundo, ex adverso salicis prefate a latere montis descendendo, et versus meridiem per spacium quasi duorum iugerum eundo, ad duas metas antiquas sub arbore ilicis pervenissent, quarum alteram pro prefata possessione Maroth renovassent. Abhinc ascendendo versus plagam orientalem, et usque ad terram dicti prepositi et conventus de Saagh, Nadasd vocatam, veniendo, penes quandam viam sub ilicibus, in locis antiquarum metarum angularium, signa metalia fecissent; ubi prefatus Petricz, in persona sepefati domini prepositi de Saagh et ecclesie sue, huiusmodi consignacionibus contradiccionis velamine obviasset. Ab hoc autem loco dictus dominus abbas, propter quasdam obligaciones cum certis suis vicinis factas, et cum quibus in concordia foret, amplius ire noluisset. Iidem autem vestre serenitatis et nostri homines ibidem et eisdem diebus ob contradicciones factas prefatos Johannem Fyssy et Paulum

de Demseud, item reverendissimum dominum Hypolitum Estensem, cardinalem et archiepiscopum Strigoniensem, necnon Sigismundum, filium condam Johannis Waydafy de Lewa, Symonem Bory, Damianum et Nicolaum Horwath de prefata Demseud, ac Petrum Horhy et Sebastianum de Dalmad, nec non Johannem, prepositum de Saagh, contra memoratum dominum Stephanum, abbatem de Pelisio, ad octavas festi Epiphaniarum Domini nunc venturas vestre serenitatis evocassent in presenciam rationem contradiccionis eorum redituros. Datum duodecimo die diei reambulacionis et evocacionis prenotatorum. Anno domini supradicto.

1498. jan. 11.

1497. nov. 6.

Papirra irva; pecsét nyomaival.

Hátára ez van irva:

Personali presencie regie Maiestatis pro venerabili et religioso domino fratre Johanne, preposito de Saagh, contra similiter venerabilem et religiosum dominum fratrem Stephanum, abbatem de Pilisio, super contradiccione et ereccione metarum, ad octavas festi Epiphaniarum Domini nunc venturarum, evocacionis par.

1498. jan. 13.

Eredetije a magyar országos levéltár diplomatikai osztályában, 20608. szám alatt.

CLI.

1492—1512 között.

*Bory Benedek s társainak pere István pilisi apáttal, szántói job-
bágyainak hatalmaskodása miatt.*

Wladislaus Dei gracia rex Hungarie et Bohemie etc. fidelibus nostris conventui ecclesie Sancti Benedicti de iuxta Gron salutem et gratiam. Dicitur nobis in personis nobilium Benedicti, Michaelis, Mathie et Clementis de Bory, necnon Johannis ac Stephani Horwath de eadem Bory, ac Michaelis de Zwgh, quomodo sabbato post festum ascensionis Domini proxime preteritum, nescitur quibus respectibus, venerabilis et religiosus frater Stephanus abbas de Pylis, missis et destinatis Valentino Kebele, — — Philippo filio eiusdem, Stephano Naghbene, Benedicto — ke, Urbano Thackach, Laczko, Machko, Demetrio, — Michaele Thombok, Paulo Kowach, Marco Bezedes, Martino similiter Bezedes, Barnaba Thoth, Blasio Bezedes, Paulo — Ambrosio, Paulo Weres, Blasio, Martino Kosyk, Paulo Yo, Benedicto Kapa, Michaele Varga, Mathia Simon, Georgio, — Laurencio Zenth Gyergy, Mathia de eadem, Johanne Baba, Mathia

Janos, Urbano Berthek, Mathia Kosik, Nicolao —, — Kosik, Gallo Thoth, Benedicto Thothgal, Mathia Kosik, Petro Chyre, Laurencio Thoth, — — populis videlicet et iobagionibus suis, in possessione sua Zantho vocata, in comitatu Honthensi existenti, — commorantibus, ad terram — — — — terram prefati Benedictus, Michael, Mathias et Clemens, necnon Johannes ac Stephanus — — — — diuturnis temporibus tenuissent et possedissent, tenerentque eciam in presenciarum, ibique eosdem — — — — Benedictus Bory fuge presidio se precavere potuisset, eundem ibidem vere miserabili modo — — — — cetera instrumenta, que ad oraturam pertinuisent, ab eisdem abstulissent, apud se reservando — — — — circa festum beati Michaelis archangeli proxime preteritum nobilis domina Elena relicta Nicolai — — — — et Mathias filii eiusdem ac Georgius de Belad et alter Georgius castellanus castri Lewa, nescitur quibus respectibus, missis et — — — — Matheo Paldy et Petro Thenger in possessione Zwgh in eodem comitatu Honthensi — — — — Bako, Petro Kozar, Wauko Bodo, Stephano Wechere, Zthanko — — — — — — — — — — — — — — — —

Hátára ez van írva:

Fidelibus nostris conventui ecclesie Sancti Benedicti de iuxta Gron pro nobilibus Benedicto et Michaele de Bory et aliis intrascriptis contra venerabilem et religiosum fratrem Stephanum abbatem de Pylis et alios intrascriptos ad terminum intrascriptum.

Papirra írva; az okirat jó része teljesen hiányzik; zárlatán pecsét nyomával.

Eredetije Esztergomban, a garam-szent-Benedeki konvent országos levéltárában. Fasc. 133. nr. 37.

CLII.

Pilis. 1503. márczius 18.

István pilisi apát felszólítja Pozsony város hatóságát, hogy ügyöket majd legközelebbi Szent Györgykor intézzék el, midőn a pamonhalmi szent-mártoni apátság ügyvédje is jelen lesz.

Erszamen weysen lieben Herren Richter und Purger myr schreybeth, ich allein keyn unterrichtungk euch nith magk thun, Sundern allein des abt von sind Merthen Pergk procorator sey gegenwertygk; es ist nyth ein lange czeyth bysz auff sind Jorgen tagk, so mayn ich, das wyr alle drey zu offen werden seyn, so

mugen sich ewer Herschafft auch zu derselbigen czeyth frueyen do
zu seyn. Ausz Pleysz am Samstag vor Oculi. Am Jar 1503. Bru-
der Steffan abt zu Pleys.

1503. márc. 2. 18.

Hátára ez van írva: Den Ersamen und veyszen Herren Richter und Purger der Stadt
Prespurg Seynen lieben Herren.

Papirra írva, igen rossz állapotban; István apát gyűrű-pecsétjével, melyben a paizs kö-
zepét apáti bot foglalja el; a paizs fölött pedig S. és T. betűk, mint az apát nevének kezdő
betűi, olvashatók.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. XLVI. Fasc. A. nr. 39.

CLIII.

Buda. 1505. február 26.

*István pilisi apát felszólítja a pozsonyi polgármeestert és esküdteket,
hogy az apátság jó emberét, Andrást, és a borssal hátralékban levőket
tartozásuk lefizetésére bírják.*

Oraciones in domino salutare cum sui ac suorum commen-
dacione. Circumspecti ac providi viri et domini, amici ac vicini
precharissimi. Ut bene constat dominacionibus vestris, quomodo
retroactis certis diebus vobis nunciaverim, satisfacciones familiaris
nostri Andree quod usque ad presens procrastinastis. Quare adhuc
hortor et moneo dominaciones vestras, quatenus ipsum iamdictum
familiarum contentare dignemini caritative. Si feceritis, benequidem;
sin autem recusaveritis, oportet nos providere de remedio maiori.
Item supplico dominacionibus vestris, reparata debitorum nostrorum,
quia sunt plerique, qui tenentur nobis de certis annis elapsis de pi-
pere etc. Ut illa debita solvant, iubeatis. Valere vos cupio in Christo.
Ceterum in quibus ego complacere possim dominacionibus vestris,
me paratissimum exhibebo. Datum Bude, feria quarta ante Letare.
Anno Domini Millesimo quingentesimo quinto. Stephanus abbas
Pilisiensis, vir ad quevis beneplacita.

1505. febr. 26.

Hátára ez van írva: Sagacibus atque circumspectis viris magistro civium, ceterisque
iuratis civitatis Posoniensis, amicis suis predilectis etc.

Papirra írva; zárlatán az apátnak gyűrű-pecsétjével. A pecsét három negyed részét paizs
foglalja el; s ebben a kis apáti pásztor-bot látható, melynek jobbján S, balján T betű, úgy
látszik az apát nevének két kezdő betűje, olvasható. A paizs fölött pedig S. és A. betűk van-
nak, kétségkívül ily jelentéssel: Sigillum Abbatis.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. XXXVII. Sec. II. nr. 27.

CLIV.

Cistercium. 1509. nov. 24.

Péter, cisterciumi perjel, az osztrák szent-kereszti és a Szent Háromsággról címzett bécsujbelyi apátokat a pilisi apátság vizsgálójává (visitor) nevezi ki.

Frater Petrus de Sancto Johanne, prior Cistercii, reverendissimi in Christo patris et domini domini Jacobi Cisterciensis abbatis plenaria tocius nostri ordinis Cisterciensis et capituli generalis potestate fungentis vicarius ac potestate fungens, reverendis in Christo patribus dominis abbatibus monasteriorum de Sancta Cruce in Austria et de Sancta Trinitate, Pataviensis dioecesis, salutem in Domino et fidelis diligencie fructus assequi salutare. Cum inter cetera, que nostris humeris incumbunt agenda, illud nostrum sit potissimum studium, ut in absentia dicti reverendissimi domini nostri Cisterciensis ad ecclesiarum et monasteriorum omnium utriusque sexus eidem reverendissimo presertim subiectorum statum salubriter, prospere et fructuose dirigendum diligencia contemplerur intenta, eorumque visitacioni et reformationi tales statuere et ordinare visitatores et reformatores delectemur, per quorum fidelem diligenciam memorata monasteria in capitibus et in membris, in spiritualibus et temporalibus felicia reportare valeant incrementa. Hinc est, quod vobis et cuilibet vestrorum, de quorum discrecione, prudencia, idoneitate, sufficiencia, ac fideli diligencia plurimum in domino confidimus, presencium serie committendo, plenariam damus potestatem singulis annis, dehinc ad triennium, vos personaliter transferendi ad monasterium de Pelizio, Wesprimiensis diocesis, ibidemque dicti reverendissimi domini nostri Cisterciensis et capituli generalis auctoritate, qua fungimur, visitandi, reformandi, corrigendi, instituendi et destituendi in capite et in membris, in spiritualibus et temporalibus, omnia et singula, que secundum Deum et nostri sacri ordinis regularia statuta inveneritis esse visitanda, reformanda, corrigenda, instituenda et destituenda; abbatemque dicti monasterii, si sua exigant demerita, deponendi et destituendi, aut alias iuxta suorum exigenciam delictorum puniendi; ipsique monasterio, quociens opus

erit, per resignacionem, per mortem, aut alias quovismodo vacanti, eleccione canonica premissa, aut alias, et iure ad reverendissimum dominum nostrum Cisterciensem devoluto, de abbate sufficienti et idoneo providendi et installandi, confirmatione tamen ad dictum reverendissimum dominum nostrum reservata; prout nos reservamus per presentes computaciones dicti monasterii singulis annis audiendi, approbandi vel reprobandi; insuper omnes et singulas dicti monasterii de Pelizeo regulares personas semel in anno in foro consciencie audiendi et illas absolvendi, cum poenitentia salutari, ab omnibus peccatis et casibus eidem reverendissimo domino Cisterciensi aut generali capitulo specialiter reservatis; et generaliter omnia alia et singula agendi, faciendi et exercendi (igy), que nos agere, facere et exercere (igy) possemus et deberemus, si presentes et personaliter adessemus. Annotato ad premissa, quociens opus fuerit, brachii secularis auxilio, consilio et favore. Omnibus igitur et singulis dicti monasterii de Pelizeo regularibus personis firmiter damus in mandatis, quatenus in premissis et ea tangentibus, vobis tanquam nobis humiliter pareant et devote obediant. Datum Cistercii, sub appensione sigilli conventus eiusdem loci, loco proprii sigilli. Die vicesima quarta mensis novembris. Anno Domini Millesimo quingentesimo nono.

Hártyára írva; a pecsét egykor szintén hártyáról függött le.

Eredetije az osztrák szent-keresztii ciszterciek levéltárában. Rubr. 60. Fasc. I. nr. 3.

CLV.

Esztergom. 1510. márcz. 20.

Perényi Imre nádor intézkedik azon perben, mely, Füssi János nemes és István pilisi apát között, a magyarádi tó balainak kibalászása miatt folyt.

Nos Emericus de Peren comes perpetuus comitatus Abaujvariensis, regni Hungarie palatinus et iudex Comanorum ac serenissimi principis et domini domini Wladislai, Dei gracia regis Hungarie et Bohemie etc. domini nostri graciousissimi, in presenciarum, in absencia sue maiestatis, locumtenens, damus pro memoria, quod

Andreas de Keked, pro nobili Johanne de Fyws, cum procuratoriis litteris nostris, iuxta continenciam litterarum conventus ecclesie de Saagh inquisitoriarum, evocatoriarum et insinuatoriarum, feria secunda proxima post dominicam Judica proxime preteritam, in figura nostri iudicii comparendo, contra venerabilem et religiosum fratrem Stephanum abbatem ecclesie Pilisiensis proposuit eo modo: Quomodo circa festum Nativitatis Beati Joannis Baptiste proxime preteritum predictus frater Stephanus abbas ecclesie Pilisiensis, nescitur quibus respectibus, missis et destinatis providis Petro Kovach, Laurencio Szent-Iwrgy, Bartholomeo Thakach, Michaele Varga, Benedicto Kapa, Paulo Jo, Martino Kozith, Ambrosio Chire, Blasio Bezedes, Ambrosio Veres, Blasio similiter Veres, Bartholomaeo Czambok, Georgio Bán, Thoma Bezedes, Johanne similiter Bezedes, Georgio Barkas, Thoma Herczegh, Michaele Chonk, Paulo Nagh, Ladislao Kapa, Petro Thombok, Urbano Bezedes, Demetrio Postho, alio nomine Chuzor, Benedicto Zaboth, Anthonio Philep, Urbano Thakách, Joanne similiter Thakach, Benedicto consimiliter Thakach, Joanne Mathyas, Valentino Kewbewlew, Gallo Thoth, Georgio similiter Thoth, Thoma Bezedes, Benedicto Thoth, Petro Nemeth, Mathia Kozyk, Petro Veres, Mathia Kelemen, Bartholomeo Kewbewlew et Benedicto Pethew, populis videlicet et iobagionibus suis, in possessione sua Zantho vocata, in comitatu Honthensi existenti, commorantibus, manibus armatis et potenciaris ad quoddam stagnum seu piscinam ipsius actoris, in territorio possessionis Magyarad, porcionis scilicet sue possessionarie in eadem habite, in eodem comitatu Honthensi existentis, adiacentem, ibique eandem piscinam depiscari et pisces in eadem prencos, plus quam ducentorum florenorum auri valentes, ad dictam possessionem Zantho adduci et asportari, quo sue placuisset voluntati, fecisset, potencia mediante, in preiudicium et damnum prefati actoris valde magnum. Et hec sic facta fore, exhibicione prescriptarum litterarum dicti conventus ecclesie de Saagh inquisitoriarum, nobis ad iuridicam nostram requisicionem rescriptarum, comprobando, eidem actori ex parte memorati in causam attracti per nos in premissis iuris equitatem postulavit impartiri. Quo audito, Antonius de Bathe, pro predicto Stephano abbate, cum procuratoriis litteris eiusdem in nostram exurgendo presenciam, respondit ex adverso, quod licet

1510. márcz. 18.

1509. jún. 24
korül.

maior pars, seu corpus prescripte piscine intra veras metas ante-
fate possessionis Magyarad adiaceat, tamen aliqua pars aque, sive
rivulus ipsius piscine, seu stagni ad territorium possessionis ipsius
in causam attracti Zantho penetrasset, et pretactus in causam at-
tractus non ipsum corpus prescripte piscine seu stagni, in illo
videlicet loco, ubi eadem piscina in metis dicte possessionis Magyarad
adiaceret, verum prescriptam partem aque, seu rivulum eiusdem
piscine, ad territorium ipsius possessionis Zantho adiacentem et
propagantem, depiscari fecisset, ex eoque in totali premissa accione
et aquisicione ipsius actoris innocens esset penitus et immunis, ex
parte eciam prescriptorum iobagionum — nec erga ipsum habi-
torum dicto actori iuxta — — — — iudicium et iusticiam facere
— — promptus esset et paratus; et quia idem — — — eundem
in verificacione — — — possessionis sue inhibuisset veridice —

több mint 2 sor
hiányzik

postulabat. Pro eo nos, his perceptis, — commisimus eo modo, ut
dictus frater Stephanus abbas tercio se nobilibus, vigesimo die festi
Beati Georgii Martyris nunc venturi, coram capitulo ecclesie Bu-
densis, super eo, quod ipse tempore in prescripto non ipsum
corpus prescripte piscine seu stagni, in illo videlicet loco, ubi eadem
piscina in metis dicte possessionis Magyarad adiaceret, verum pre-
dictam partem partem (igy) aque, seu rivulum eiusdem piscine, ad
territorium ipsius possessionis Zantho adiacentem et propagantem,
depiscari fecerit, ex eoque in totali premissa accione et adquisicione
annotati actoris innocens esset penitus et immunis, sacramentum
prestaret; tandem vero decimo quinto die diei huiusmodi iuramen-
talis deposicionis idem frater Stephanus abbas, aut officialis vel
villicus eiusdem, per eum in dicta possessione Zantho constituti, ex
parte prenarratorum iobagionum suorum nunc, ut premittitur, erga
ipsum habitorem in facie eiusdem possessionis Zantho, coram uno
iudlium dicti comitatus Honthensis, quem illac ad id serie presen-
cium accedere petimus, eidem actori iuxta regni consuetudinem
iudicium et iusticiam facere et impendere, et dehinc huiusmodi
iuramentalis deposicionis, iudicii que et iusticie impensionis seriem
partes, in litteris memorati capituli ecclesie Budensis ac vice-
comitum et iudlium dicti comitatus Honthensis, ad tricesimum

1510. máj. 13.

1510. máj. 27.

secundum diem diei huiusmodi iuramentalis deposicionis ac iudicii et iusticie impensionis legitime perdurantis, ut fuerit expediens, nobis reportare teneantur. Datum Strigonii tercio die termini prenotati. Anno Domini Millesimo quingentesimo decimo.

1510. márcz. 20.

Hátára ez van írva:

Super iuramento ac iudicii et iusticie impensione, pro venerabili et religioso fratre Stephano abbate ecclesie Pilisiensis, contra nobilem Johannem de Fyws, per eundem Stephanum abbatem tercio se nobilibus, vigesimo die festi Beati Georgii martyris nunc venturo, coram capitulo ecclesie Budensis, tandem vero quinto decimo die diei huiusmodi iuramentalis deposicionis per eundem Stephanum abbatem, aut officialem vel villicum eiusdem, per eum in possessione sua Zantho introscripta constitutum, ex parte intus nominatorum iobagionum suorum in facie eiusdem possessionis Zantho, coram uno iudium comitatus Honthensis, modo intrascripto fienda et deponenda, memorialis, et ad terminum intranominatum series, ut fuerit expediens, per partes est reportanda.

Papirra írva; zárlatán peeséttel.

Éredetiye az esztergomi káptalan országos levéltárában; ketté szakadva, igen rossz állapotban. Caps. 67. fasc. 6. nr. 17.

CLVI.

Esztergom. 1510. márczius 24.

II. Ulászló király biztosítja Mihály osztrák szent-keresztii és János bécsujbelyi apátot, hogy a pilisi apátság megvizsgálása- és reformálására irányuló munkájok végzése közben s baza-tértők alatt királyi pártfogásra számíthatnak.

Wladislaus Dei gracia rex Hungarie et Bohemie etc. vos dilectos in Christo nobis venerabiles et religiosos fratres Michaellem de Sancta Cruce et Johannem de Nova Civitate parcium Austrie abbates affidamus, assecuramus et certificamus, vobisque presentem salvum et securum conductum nostrum in eo dandum duximus et concedendum, damusque et concedimus per presentes, ut vos huc ad partes regni nostri Hungarie cum tot, quot volueritis, familia et hominibus, sive ex nunc, sive in posterum, alio quocumque tempore, venire et descendere et ea, que circa visitacionem et reformationem necessariam abbatis, consequenterque abbacie Pilisiensis, ex debito officii et auctoritatis, vobis a superiore et principali moderatore ordinis vestri vobis iniuncte pertinere et spectare vobis videbuntur, libere, secure et absque omni impedimento peragere et exequi, peractisque huiusmodi negociis vestris, rursus ad propria

vel alia, que malueritis, loca redire libere item et pacifice possitis et valeatis, sub nostra protectione et tutela speciali presentibus, ut prefertur, vobis data et concessa. Datum Strigonii, in Dominica Palmarum. Anno Domini Millesimo quingentesimo decimo.

1510. márcz. 24.

Papírra írva; pecsét nyomaival.

Eredetiye az osztrák szent-kereszti ezisztercziek levéltárában. Rubr. 61. Fasc. IV. nr. 2.

CLVII.

Buda. 1512. jul. 12.

István pilisi apát tiltakozik a budai káptalan előtt apátságának II. Ulászló király által történt adományozása ellen.

Venerabilis dominus Stephanus abbas ecclesie Pilisiensis, in sua ac totius ordinis et conventus ipsorum nominibus, nostram personalem veniendo in presenciam, per modum protestacionis et inhibitionis nobis significari curavit in hunc modum: Quod licet, iuxta continenciam privilegiorum divorum regum, regia maiestas, sine scitu et voluntate atque consensu dicti ordinis et superiorum ipsorum, nullius abbacie nulliusque officii dignitatis ordinis eorundem haberet conferendi potestatis facultatem, tamen prout iidem protestantes percepissent et revera intellexissent, serenissimus princeps et dominus dominus Wladislaus Dei gracia rex Hungarie et Bohemie dominus noster graciosus abbaciam dicte ecclesie Pilisiensis, absque scitu et consensu et voluntate dicti ordinis et superiorum ipsorum, alicuipiam conferre vellet vel iam de facto contulisset, in preiudicium et dampnum, iurisque derogamen ordinis ipsorum protestancium valde magnum. Unde facta huiusmodi protestacione idem dominus Stephanus abbas in sua, ut prefertur, et aliorum, quorum supra, nominibus prefatum dominum nostrum regem a donacione et collacione dicte abbacie ecclesie Pilisiensis, consensusque sui regii superinde adhibicione, item universos et quoslibet et cuiuscunque status et condicionis homines ab impetracione, occupacione, usurpacione detencione, conservacione, seque quovis quesito sub colore in dominium eiusdem intromissione et sibi ipsi appropriacione seu statui faccione, usuque fructuum et quarumlibet utilitatum suarum

percepcione, seu percipifaccione, universos eciam fratres eiusdem ordinis similiter a consensus ipsorum superinde adhibicione quomodolibet iam factis vel fiendis prohibuit contradicendo et contradixit inhibendo, publice et manifeste, coram nobis, harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum in profesto Beate Margarethe Virginis et martyris. Anno Domini Millesimo quingentesimo duodecimo.

1512. ul. 12

A pozsonyi káptalan levéltárában. Protocol. Budense. Nr. 3. fol. 145.

CLVIII.

Buda. 1517. aug. 31.

A királyi bíróság, Füssi János és János apát között a magyarádi tó kibalászása miatt keletkezett perben, János apátot 25 márkában elmarasztalja, s ennek lefizetéséig szántói birtokának felét, zálog fejében, a nyertes fél számára, íglatja be.

Lodovicus Dei gracia rex Hungarie, Bohemie etc. fidelibus nostris conventui ecclesie de Saag salutem et gratiam. Noveritis, quod Nicolaus de Wezele, pro nobilibus Johanne Fywsy de Magyarad, ac Francisco Orozi de eadem, et domina Dorothea consorte eiusdem Francisci, filia videlicet dicti Johannis Fywsy, cum procuratoriis litteris vestris, iuxta continenciam litterarum vestrarum inquisitoriarum, evocatoriarum et insinuatoriarum, in presenti termino vigesimi diei festi Beati Jacobi apostoli proxime preteriti, ad quem videlicet terminum universe cause breves, nec non brevesbrevium pariter et transmissionales regnicolarum nostrorum per nos, de consilio dominorum prelatorum et baronum, generaliter fuerant prorogate, ex transmissione spectabilis et magnifici domini comitis Petri, comitis de Sancto Georgio et de Bozyn, iudicis curie nostre, nostram personalem in presenciam facta, in figura iudicii eiusdem personalis presencie nostre comparendo, contra venerabilem et religiosum fratrem Johannem abbatem ecclesie de Pelys proposuit eo modo: Qualiter in anno Domini millesimo quingentesimo decimo quinto transacto preterito inter prenomatos actores ab una, ac venerabilem et religiosum fratrem Johannem abbatem ecclesie de Pelys, iobagionesque suos ac dicte ecclesie, in possessione eiusdem Zantho vo-

1517. aug. 31.

cata, in comitatu Honthensi existenti et habita, commorantes, veluti in causam attractos partibus ex alia, coram comite et vicecomite et iudlium comitatus Hontensis, ratione et pretextu potenciarie transfessionis et depiscacionis piscine maioris eorundem actorum intra veras metas dicte possessionis Magyarad adiacentis, ad portionem ipsorum actorum possessionariam, in eadem possessione habitam, pertinentis, nonnullorumque damnorum illacionis quedam causa mota fuisset et suscitata; eademque per dictos vice-comitem et iudlium, observato debito iuris ordine, contra prefatum Johannem abbatem adiudicata extitisset; eundemque Johannem abbatem pro premissis actibus potenciaris, dampnorumque illacionibus iidem vicecomes et iudlium dicti comitatus Honthensis in facto potencie minoris, ex eoque in viginti quinque marcis, centum florenos facientibus, et aliis iudiciariis oneribus, in litteris eorundem adiudicatoriis superinde confectis clarius denotatis, contra prefatos actores convictum et aggravatum fuisse et fore pronunciassent; licet ex post

1515. aug. 3. feria sexta proxima post festum ad vincula Beati Petri apostoli in predicto anno transacto preteritum, iamfati vicecomes et iudlium, iuxta continenciam litterarum ipsorum adiudicatoriarum, virgoreque (igy) aliarum litterarum serenissimi principis condam domini Wladislai Dei gracia regis Hungarie et Bohemie etc. preceptoriarum exinde confectarum, pro premissis centum florenis et aliis iudiciorum gravaminibus, in quibus videlicet prefatus Johannes abbas et sui iobagiones, ut premittitur, convicti extitissent et aggravati, inter ipsos vice-comitem et iudlium dicti comitatus et prefatos actores, modo et ordine in dictis litteris adiudicatoriis denotatis, dividendis, directam et equalem medietatem preallegate possessionis dicti Johannis abbatis, per consequensque dicte ecclesie Pylisiensis, Zantho appellate, in dicto comitatu Honthensi habite, cum suis cunctis utilitatibus et pertinenciis quibuslibet, memoratis actoribus, per nobiles Jacobum de Zalathnya tanquam personam ipsius ipsius (igy) vicecomitis, ac Michaellem de Bory iudlium dicti comitatus Honthensis, et Ladislaum Luba de predicta Zalathnya veluti hominem ipsius comitatus communem, iuxta veterem consuetudinem eiusdem comitatus in talibus fieri solitam, statui fecerint titulo pignoris possidendam; tamen circa festum Beati Michaelis archangeli in dicto anno transacto preteritum prefatus Johannes abbas dicte ecclesie Pilisiensis,

1515. aug. 3.

1515. sept. 29.

nescitur unde motus, nulla prius de predictis actibus potenciaris et iudiciorum oneribus, in preallegatis litteris adiudicatoriis specificatis, dictis actoribus satisfaccione impensa, predictam medietatem pretitulate possessionis Zantho, cum suis cunctis utilitatibus et proven- tibus, a manibus prefatorum actorum pro seipso, minus iuste et indebite, ac preter omnem viam iuris, primum medio certorum ho- minem et familiarium suorum occupari fecisset, tandemque ipse Jo- hannes abbas ad dictam possessionem Zantho veniendo eandem occupasset, occupatamque teneret et conservaret, ac eadem uteretur eciam modo, potencia mediante, in preiudicium et damnum prefa- torum actorum valdemagnum. Et hec sic facta fore, exhibicione unius littere vestre inquisitore, nobis ad amicabilem litteratoriam petitionem dicti iudicis curie — rescripte, comprobando eisdem acto- ribus, ex parte prefati abbatis de Pelys in causam attrachi, per dictam nostram personalem presenciam in premissis iuris equitatem sup- plicavit elargiri. Quo audito, Johannes litteratus de Thorda, pro prefato fratre Johanne abbate, in causam attracto, cum procu- ratoriis litteris in eandem nostram personalem exurgendo presen- ciam, respondit — — idem Johannes abbas in causam attractus — medietatem antefate possessionis Zantho vocate¹ — — —

— — — — — iudiciorum oneribus — — — modo pre- misso — et neque in damnum eiusdem medietatis dicte pos- sessionis² — — — — — ex eoque idem — — — — — totali premissa accione et acquisitione dic- torum — innocens esset penitus et immunis; et quia — — eorum allegata nullo ampliori et evidenti documento probavit, sed eisdem partibus, iuxta vigorem — unius littere vestre in- quisitorie, per dictam nostram personalem presenciam in pre- missis iudicium et iusticiam administrari supplicabat; pro eo eadem nostra personalis presencia, his perceptis, in facto premissis oc- cupacionis medietatis eiusdem possessionis Zantho, antefato Johanni abbati, in causam attracto, pro ipsius expurgacione, mediantibus aliis litteris nostris adiudicatoriis exinde confectis, aliud iudicium faciendum, eidemque iuramentum duodecimose nobilibus depo-

¹ Majdnem két egész sor a hiány.

² Fél sor hiányzik az eredetiben.

nendum imponendo, prescriptam quoque medietatem antefate possessionis Zantho vocate eisdem Johanni Fywsy de Magyarad, ac Francisco Orozy de eadem, et domine Dorothee consorti eiusdem Francisci, actoribus, pro premissis centum florenis auri et aliis iudiciorum gravaminibus, in litteris adiudicatoriis dictorum vicecomitum et iudium prescripti comitatus denotatis, infra tempus redemptionis eiusdem titulo pignoris tenendam readiudicando, ac modo subscripto per nostrum et vestrum homines restatui debere decernendo et committendo; fidelitati igitur vestre harum serie firmiter precipiendo mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente Valentinus de Zalathnya, vel Johannes Horwath de Bory, aut Valentinus similiter Horwath de eadem, seu Michael de Zywgh, seu Nicolaus Kosar de eadem, aliis absentibus homo noster, de curia nostra regia per nos ad id specialiter transmissus, ad facies prescripte possessionis Zantho vocate, in dicto comitatu Honthensi existentis, habite, consequenterque dicte medietatis eiusdem possessionis Zantho antefatis exponentibus modo premissis alias restatute, vicinis et commetaneis eiusdem universis inibi legitime convocatis et presentibus accedendo, restatuet eandem medietatem eiusdem possessionis Zantho, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinenciis quibuslibet, prefatis actoribus, premissis iure ipsis incumbenti, titulo pignoris possidendam, contradiccione prefati Johannis abbatis in causam attracti et aliorum quorumlibet previa ratione non obstante. Et posthec huiusmodi possessionarie restatucionis seriem, ut fuerit expediens, ad tricesimum secundum diem diei huiusmodi executionis exhinc fiende computando legitime perdurantis dicte nostre personali presencie fideliter rescribatis. Datum Bude, decimonono die termini prenotati. Anno Domini Millesimo quingentesimo decimo septimo.

A hátára ez van írva:

Fidelibus nostris conventui ecclesie de Saag pro nobilibus Johanne Fywsy de Magyarad, ac Francisco Orozy de eadem, et domina Dorothea consorte eiusdem Francisci, filia videlicet dicti Johannis Fywsy, contra venerabilem et religiosum fratrem Johannem abbatem monasterii Pilisiensis super quadam possessionaria restatucione per nostrum et vestrum homines, modo introscripto, fienda, cuius series, ut fieri expediens, ad tricesimum secundum diem diei huiusmodi executionis exhinc fiende, computando legitime perdurantis nostre personali presencie fideliter est reportanda.

Papíra írva; zárlatán peesét nyomaival.

Eredetije az esztergomi káptalan országos levéltárában; két részre szakadva, igen rossz állapotban, egyes részeknek teljes hiával. Caps. 48. fasc. 1. nr. 2.

CLIX.

1517. okt. 19.

János pilisi apát elismeri, hogy Wolfgang budai polgár a háza után járó évi négy forintot lefizette.

Nos frater Johannes abbas Pelisiensis memorie commendamus per presentes, quod anno Domini Millesimo quingentesimo decimo septimo percepinus ab egregio viro domino Wolfongango, cive Budensi, quatuor florenos, quos annuatim ratione domus sue nobis et monasterio nostro tenetur solvere. In cuius rei testimonium presentem quittanciam sigillo nostro usuali munitam eidem domino Wolfongango dedimus pro sua expedicione. Datum decima nona octobris, anno ut supra.

Papirra irva; pecséttel.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. XLVI. fasc. M. nr. 1. a.

CLX.

Pilis. 1517. nov. 2.

János pilisi apát felszólítja Gáspár pozsonyi bírót, hogy szorítsa rá a neki adós pozsonyi polgárokat tartozásuk letörlesztésére.

Egregie domine iudex salutem et amicitiam etc. Narravit nobis Wolfgangus famulus noster, quod sunt aliqui, qui obligantur ecclesie nostre de censu vinearum preteriti anni. Petimus et rogamus egregiam dominacionem vestram, ut illos ad solucionem compellere velitis, necnon illum, qui tenet domum nostram nomine Preterhawss, eidem dedimus libertatem quantum ad vineas, quoad certum tempus, sed minime de domo. Poterit vestra discrecio informari a famulo nostro supradicto, cui fidem adhibere velitis tanquam nobis in persona nostra. Ceterum valere optamus discrecionem vestram cum bona sanitate, in Christo Jesu, quam diutissime, ex monasterio Pelisiensi. In die Animarum. In anno vero salutis nostre incarnationis Millesimo quingentesimo decimo septimo. Johannes abbas Pelisiensis, necnon capellanus regie maiestatis.

Hátára ez van írva: Egregio, necnon provido viro et domino Caspar iudici civitatis Busoniensis (igy), aut eius locum tenenti, confratri et amico nostro charissimo.

Papirra írva; zárlatán pecsét nyomaival.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. XLVI. Fasc. A. nr. 40.

CLXI.

Bécs. 1533. ápril 16.

I. Ferdinánd király megbagyja a pozsonyi városi hatóságnak, hogy a városi könyvekből készített lajstromot a pilisi apát számára küldje meg és adósait fizetésre kötelezze.

Ferdinandus divina favente clemencia romanorum, Hungarie, Boemie etc. rex semper augustus, infans Hispaniarum, archidux Austrie etc. fidelibus nostris iudici, magistro civium et iuratis civibus civitatis nostre Posoniensis salutem et gratiam. Intelleximus esse plerosque istic intra civitatem et in suburbiis, qui abbati Pilisensi annuatim ratione domorum et vinearum certam pensionem, sive certos redditus solvere tenentur, quorum nomina una cum summa pensionum in libris istius civitatis nostre scripta esse dicuntur. Quum autem voluntas nostra sit, ne proventus ecclesiarum ullo pacto diminuantur, mandamus vobis harum serie strictissime, ut et registrum super huiusmodi petitionibus, ex libris civitatis descriptum, ipsi abbati dare et eos, qui obligantur ad solutionem pensionum, per omnia opportuna remedia compellere debeatis. Secus ne feceritis. Datum Vienne feria quarta post festum Pasche. Anno Domini Millesimo quingentesimo tricesimo tercio. Ferdinandus. Wylaky.

(P. H.)

Papirra írva; pecséttel.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. XLVI.

CLXII.

Pozsony. 1535. február 26.

Normann János pilisi apát kérésére a pozsonyi káptalan átírja IV. Béla királynak 1254-ben jun. 28-án kelt oklevelét, mely apátságának javait és jövödelmeit részben elsorolja.

Capitulum ecclesie Posoniensis omnibus Christi fidelibus, presentibus pariter et futuris, presencium noticiam habituris salutem in salutis largitore. Ad universorum et singulorum tam presencium, quam futurorum noticiam harum serie volumus pervenire, quod reverendus dominus frater Johannes Normanus, abbas ecclesie de Plys, sacre romanorum, Hungarie et Bohemie etc. regie maiestatis capellanus, ad nostram personaliter veniendo presenciam, exhibuit et presentavit nobis quasdam litteras serenissimi principis quondam domini Bele, Dei gracia predicte Hungarie ac Dalmacie, Croacie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Comanieque regis, in perpetuum felicis reminiscencie, in pergameno subpendenti caractere bulle sue auree privilegialiter emmanatas (így) tenoris subscripti, petens nos debita cum instancia, ut eadem de verbo ad verbum, sine diminucione et augmento aliquali, transscribi et transsumi, tenoremque earundem nostris in litteris similiter privilegialibus inseri facere, et sibi dare atque concedere dignaremur, sui et predicte ecclesie sue iuris uberiozem ad cautelam. Quarum quidem litterarum tenor sequitur et est talis:¹
..... Nos enim petitionibus prefati domini fratris Johannis Normani abbatis nobis per eum modo premissis factis, tanquam iustis et legitimis, inclinati, prescriptas litteras prefati condam domini Bele regis per ipsum, ut premittitur, nobis exhibitas et presentatas, de verbo ad verbum, sine diminucione et augmento aliquali, transscribi et transsumi, tenoremque earundem presentibus litteris nostris similiter privilegialibus inseri fecimus, iuris ipsius domini fratris Johannis Normani et dicte ecclesie sue ad cautelam. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras

¹ Most következik szóról szóra IV. Bélának 1254-iki okirata. Ezen kötetben Oklevéltár XXXV. sz. 4.

1535. febr. 26.

nostras privilegiales pendentis et autentici sigilli nostri munimine roboratas prenominato domino fratri Joanni Normano abbati duximus concedendas, lege huius regni requirente. Datum feria sexta proxima post festum Sancti Mathie apostoli. Anno Domini Millesimo quingentesimo tricesimo quinto.

Hártyára írva; piros és zöld selyem sodraton függő pecséttel.
Eredetije a zirczi apátsági levéltárban. 7-ik számú okirat.

CLXIII.

Sempthe. 1541. szeptember 28.

Bethlenfalvi Thurzó Elek meghagyja Pozsony városának és polgárainak, hogy a pilisi apátságnak járó összeget Pythián János, újonnan kinevezett pilisi apátnak fizessék.

Prudentes et circumspecti amici honorandi, salutem! Quia maiestas regia dominus noster clementissimus donacionem illam nostram, qua abbaciam Pilisiensem egregio Joanni Pythian auctoritate sue maiestatis contuleramus, graciose confirmavit ratamque habuit, prout ex eius missis litteris ternis cognoscere poteritis, igitur vos hortamur et requirimus, maiestatisque sue nomine committimus, ut proventus abbatibus Pilisiensibus e medio civitatis, aut concivium vestrarum provenire debentes eidem Joanni Pythian et nemini alteri administrare debeatis, veteri id consuetudine iureque requirente. Id, quod vos facturos, non dubitamus. Bene valete. Ex arce nostra Sempthe. Vigesima octava die septembris, anni Millesimi quingentesimi quadragesimi primi. Comes Alexius Thurzo de Bethlenfalva, iudex curie et locumtenens regie maiestatis.

1541. szept. 28.

Hátára ez van írva: Prudentibus et circumspectis iudici et iuratis civibus civitatis Posoniensis, amicis nobis honorandis.

Papírra írva; zárlatán gyűrű-pecséttel.

Eredetije a pozsonyi városi levéltárban. Lad. XLVI. nr. 18.

CLXIV.

Cistercium. 1765. február 22.

Trouvé Ferencz cisterciumi apát, Zury Fülöp pilis-pásztói apát kérésére, hiteles ősi adatok alapján, közli a pilisi, pásztói és bel-báronkúti apátság alapításának idejét.

Nos frater Franciscus Trouvé abbas Cistercii, sacrae facultatis Parisiensis doctor theologus, christianissimi regis in supremo Burgundiae senatu primus consiliarius natus, universi ordinis Cisterciensis caput ac superior generalis, eiusdemque capituli generalis plenaria auctoritate fungentes etc. reverendo admodum domino ac dilectissimo nobis in Christo Coabbati, domino Philippo Zuri, monasteriorum nostrorum Beatae Mariae Virginis Wellehradio, in vicariatu Bohemiae, Beatae Mariae Virginis de Pelisio, necnon Beatae Mariae Virginis de Paszto, in Hungaria, abbati salutem. Quod ex parte tua pro zelo iustitiae et aequitatis a nobis suppliciter postulatum fuit, ut si qua nobis sint vetusta et authentica ordinis nostri documenta, ex iis certiolem te faceremus de vera origine et fundatione duarum, quas habes in Hungaria, abbatiarum de Pelisio et de Paszto: nos eiusdem zeli ardore et debito petitioni tuae annuentes, testatum facimus hisce praesentibus, omnibus, quorum interest, nos in monumentis originalibus tum antiquitate, tum authenticitate sua iam inde ab origine ordinis usque huc, omnium controversiarum, tam quoad praecedentias, quam filiationes monasteriorum, agnitis reverenter iudicibus, in convolucro scilicet grandi pergameneo, seculi decimi tertii aetatem habente, et in magna et primordiali tabula lignea, omnium hucusque capitulorum nostrorum generalium a septem saeculis directrice, sequentia invenisse, vidisse et inde extraxisse: Claramvallem nostram anno Domini Millesimo centesimo trigesimo primo fundasse Carum Locum in dioecesi Bisuntina et comitatu Burgundiae; Carum Locum anno Domini Millesimo centesimo trigesimo sexto fundasse Locum Accinctum, vulgo Acey, prope Dolam Civitatem in dioecesi et comitatu iisdem; Locum Accinctum anno Domini Millesimo centesimo octuagesimo quarto, sexto Calendae iunii fundasse Pelisium, in dioecesi Vesprimiensi, in Hungaria;

1131.

1136.

1184. máj. 27.

1190. Pelisium anno Domini Millesimo centesimo nonagesimo fundasse
Paszto, in dioecesi Agriensi, in Hungaria; et denique idem Pelisium
1232. anno Domini Millesimo ducentesimo trigesimo secundo fundasse
abbaciam Trium-Fontium dictam de Beel Cumanorum, in dioecesi
et regno iisdem. His itaque antiquissimis testibus, aetate sua facto,
quod adnotant, contemporaneis, summa cura et religione, sub capi-
tulum generalium et abbatum rem ipsam probe scientium oculis,
Cistercii custoditis, innumeris manibus a multis saeculis sine ulla
variatione descriptis, horum constanti et veridica autoritate suffulti,
cui in paribus controversiis olim illustres utriusque status proceres
detulerunt, abbatias has de Pelisio et Paszto, tanquam veras, ab earum
origine nostri Cisterciensis ordinis domus regulares et Cistercii pri-
mae matris sub linea Claravallensi genuinas filias declaramus, teque,
post datum tibi a Sua Caesareo-Apostolico-Regia Maiestate, cuius
pietati et iustitiae debitas nostro et ordinis nostri nomine grates
agimus immortales, nominationis et confirmationis diploma gratiosis-
simum, nostra quoque paterna generali, seu plenaria, qua pollemus,
ordinis et capituli generalis autoritate, in verum et legitimum dic-
tarum abbatiarum de Pelisio et Paszto abbatem constituimus, no-
minamus et confirmamus; dantes tibi, praesentium tenore, omnem
in illas potestatem et facultatem, que vigore tituli et dignitatis ab-
batialis, ex iure et usu ordinis nostri, potest competere, abbatias
illas nostras in spiritualibus et temporalibus regendi, gubernandi et
administrandi, ac ea omnia et singula faciendi et praestandi, quae veri
et legitimi abbates in ordine nostro circa subiecta sibi monasteria
facere et praestare possunt ac tenentur; mandantes pariter ac in vir-
tute salutaris obedientiae praecipientes, omnibus et singulis ordinis
nostri alumni nobisque iuridicis, ut te, tanquam verum horum
ordinis nostri monasteriorum abbatem agnoscant, recipiant et re-
vereantur. Datum in archi-coenobio nostro Cistercii, sub nostro,
secretarii quoque nostri signo manuali et maioris contra-sigilli nostri
1765. febr. 22. impressione, anno Domini Millesimo septingentesimo sexagesimo
quinto, die vero vigesima secunda mensis februarii. Franciscus abbas
generalis Cisterciensis. (L. S.) Frater Aquilinus Yégre, secretarius.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

az I. és II. részhez.

- Abaclard Péter 23.
Abád-Szalók 236.
Abda-sziget 140. 232.
Ablakok 288.
Ablak-üveg festése 291. 292.
Acey 125. -i apát 242. 243. -i szerzetesek 243.
Achard építő-mester 283.
Achen 162. 163. 167. 260. 265. -i kanonok 166. -i kápolna 162. 163. 164. 168. 257. -i káptalan 163. 164. 167. -i polgármester 166. -i templom 163.
Adlochowitzi Olén 153.
Adorján János 181.
Agár birtok 203.
Agenni kanonok 153.
Aigulphus 6.
Ajtó-borítókö 295.
Akai László 200.
Alach birtok 169. 170. 171. 246.
Alagi Miklós 184.
Alap-idom a templomoknál 284.
Alaysia 14.
Albánói püspök 133. 155.
Alberik apát 3. 11. 12. 29. 30. 31. 42. 43. 297. -perjel 7. 8. 10. 11.
Albert aradi prépost 137. 239. -archidiákon 166. -Hambatho 193. -jobbágy 176. -káplán 166. -kir. ember 184. 186. 222. 223. -Molnár 118.
Alderspach 91.
Al-Duna 160.
Aleth 14.
Alénekmester 63.
Alföld 117.
Almucium 32.
Alperjel 41. 42. 49. 50. 53. 95. -kötelessége és joga 56.
Alpok 117.
Alsó Ausztria 178. 194. -Jánok 188.
Alta-cumbai apátság 240.
Altemplom 289.
Alvás 36.
Ambrus 176. -jobbágy 222. 224.
András 14. 15. 216. 224. 231. -apát 253. 257. -jobbágy 176. 221. 269. -kanonok 139. 172. -király 215. -kir. ember 201. -mester 261. 262. -nemes 183. -polgár 215. -prépost 146. 147. 198. 199. 200. -zirczi apát 232. 269. -fi Domonkos comes 172.
Angolországi czisztercziek 240.
Anjou-czimer 165.
Anna 181. 187. 232.
Antal jobbágy 177. 181. 185. 221. 224. 269. -kanonok 223. -királyi ember 176. 261. -Pór 150. -várnagy 231.
Anthalecz Benedek 176. -László 176.
Apaj 170.
Apay 170.
Apácák 124. 149. 150. 180. 181. 182. 183. 240. 267. 269. 270.
Apát 36. 37. 39. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. -állásának fontossága 53. 54. -esküje 97. 113. -kötelessége 54. -lemondása 97. -letétele 97.

Apátfalva 123. 260. 281.

Apát-Maróth 169. 171. 172. 176. 178.
217. 218. 220. 221. 222. 223. 246.
249. 255. 268. 269. -i bíró 172. -i bir-
tok 172. 174. 175. 222. -i föld 174.
175. 176. -i jobbágyságok: Anthalecz Be-
nedek és László. Ács Máté. Bade Már-
ton. Báth István, Miklós és Valentin.
Bede Ágost. Bedő Tamás. Beliczki
György. Benek András, János, Miklós
és Pál. Benk Antal. Beszédes Vincze.
Bori Péter. Csapó Benedek. Csarnak
Simon. Császár Ambrus. Csernák Pál.
Debul Dömötör. Dyen Dénes. Gálffy
Mihály. Graman Balázs. Hajnal Ágost
és Egyed. Halász Gergely. Halecz
György és István. Karcsy András, Ja-
kab és Tamás. Koltha Bertalan, György
és János. Kutherla Péter. Marsal Ambrus
és Miklós. Mykche Antal. Mythyswz
Balázs. Nagy Pál. Porkoláb László.
Ruthecla Gergely. Sikonya Simon. Szak
Balázs. Szántói Máté. Tárnok Tamás.
Torkos Simon. Tóth Mihály. Zebe An-
tal. Zythwz Péter.

Apát-választás 82. 97. 107. 108. 109.

Apka 170. 171.

Aquilejai patriarcha 186.

Aquitania 23.

Aradi prépost 132. 137. 239.

Aratáskor a konvent a pusztán 82.

Arbaisthal 178.

Arbesthal birtok 178. 257.

Archidiákon 134.

Armarium 89.

Arnold (Bresciai) 23.

Asztal-terítő 53. 67.

Atya-apát 21. 29. 32. 34. 46. 47. 48. 95.

242. 243. 253. 260. 280. -kötelessége

104—III. -ság 97. 104.

Auditorium 42.

Aurum 7.

Ausztria 253.

Avignon 153. 154.

Abrahámi apátság 241.

Ács István 177. -Máté 221.

Ádám 228. -apát 253.

Ágost jobbágyság 176.

Ágoston Benedek 181.

Ágy 36. 39. -beli 36.

Átmeneti stíl 282.

Baba György 176. -János 222.

Bade Márton 221.

Badinszky Benedek 176. -Jakab 177.

-László 177.

Badó cziszterci szerzetes 283.

Bajna 203.

Bakonybéli apát 129. 231. -ság 231.

Bakony-hegység 117.

Bakonyi apát l. zirczi apát. -comes 232.

Balázs 173. 175. 176. 178. 221. -János

180. -jobbágyság 177. 222. 224. -kanonok

232. -kir. ember 262. -pap 186.

Balla Gergely 186.

Bamberg 285.

Baracska Máté 196.

Baráti Balázs 173. -Lőrincz 173.

Barbarossa Frigyes 25.

Barkás György 224.

Barnabás jobbágyság 172. 222.

Barok falu 157.

Barom-tenyésztés 72.

Barsi ispán 227.

Bartos Devics Benedek 177.

Bathyány Pető 199.

Batthyány Károly 168.

Bazini Gróf György 231. 232.

Bácsi főesperes 137.

Bálint kir. ember 262. -Lőrincz 177. -Or-

bán 177. -Valentin 176.

Bán György 224.

Bán-Horváth birtok 253.

Bárczaság 103.

Báth István 176. -Miklós 176. -Valen-

tin 176.

- Bárthi Antal 224.
 Báthory István orsz. bíró 185.
 Bázeli zsinat 48.
 Beauni algróf 9.
 Bede Ágost 176.
 Bedő Tamás 221.
 Beesküvés 53. 60. 61.
 Beke 262. —Péter 221.
 Belis 122.
 Beliczky György 176.
 Belna 99.
 Belső fölszerelés a templomban 295.
 Bencsik Dénes 176.
 Benczések 3. 7. 20. 142. 180. 200. 221. 229. 241. 288.
 Benczés kolostorok 3. 5. 19.
 Benedek 222. —benczés 221. —bíboros 11. —esztergomi érsek 146. —jobbágy 175. 176. 177. 181. 185. 222. 224. —kanonok 139. 183. 248. —kir. ember 186. —mester 189. —nemes 195. —XII. pápa 89. 95. 96. 114. 208. —perjel 254. —váradi püspök 139. 140. 239. —veszprémi püspök 149.
 Benedictinák 114.
 Benedictus 123.
 Benek András 176. —János 176. 221. —Miklós 176. —Pál 176.
 Benk Antal 221.
 Benkfi János 217. 218. 219. 220. 254.
 Beregi erdő 225.
 Bertalan 14. 15. 221. 224. 232.
 Berthek Orbán 222.
 Berthold apát 257. —patriarcha 186. —szerzetes 283.
 Bertrand 91.
 Berzethe Miklós 187. —né 264.
 Besanconi egyházmegye 125.
 Beszédes Balázs 222. 224. —János 224. —Márk 222. —Márton 222. —Orbán 224. Tamás 224. —Vincze 221.
 Beszélgetés 51.
 Beteg-ápoló 39. 42. 53. 64. 65. 72. 80.
 Betegek 41. 42.
 Beteg-szoba 298.
 Bethil 169. 179. 246. 256.
 Bethlenfalvi Thurzó Elek 277.
 Bécs 275. 276. 277. —Ujhely 271.
 Békafalu 169. 180. 246. 254.
 Békás-Megyer 180. 181. 195. 271. —i birtok 186. —i jobbágyok: 180. 181. Balázs János, Meleg Simon, Thar Márton, Tholdi György.
 Bél Mátyás 124.
 Béla 217. —(III.) király 3. 26. 117. 126. 127. 159. 206. 230. 235. 238. —(IV.) király 97. 103. 104. 123. 124. 126. 127. 141. 170. 171. 172. 180. 186. 187. 188. 191. 202. 204. 205. 206. 215. 217. 218. 219. 220. 228. 229. 230. 236. 237. 243. 244. 245. 247. 249. 250. 277.
 Bélakuti apát 137.
 Béládi György 222.
 Bélháromkúti apát 253. —apátság 124. 241. 253. 260. 262. 281. 282. 285. —egyház alaprajza 284.
 Béli Fehér László 262. —István 260. —Miklós 262. —Péter 260. 261. 262.
 Béresek 34. 72. 80.
 Bérfield 119. 201. 256.
 Bicske 157.
 Birét 33.
 Bitócz falu 179.
 Bodogó falu 136.
 Bodrog-vármegye 191. 246.
 Boly Miklós 185.
 Boldefalvai Péter 219.
 Boldogságos Szűz 6. 9. 25. 31. 149. 163. 172. 182. 217. 247. 255. 279. 282. 297.
 Boltozat-borda 286. 287.
 Boltozás 286.
 Bonaventura család 211. —Gáspár 213. —Jakab 205. 210. 211. 212.
 Bonfini 124.
 Bonifác pápa (VI.) 32 —(VIII.) 149. 150.

250. -(IX.) 112. 122. 155. 156. 157. 262. 263. 264. 272. -(X.) 154.
- Bonni Péter 153.
- Bor 33. 43. 49. -mérés 72. 75. 86.
- Borbála királyné 265.
- Borfő 178. 221. -i Beke Péter 221.
- Bori 217. 221.
- Bori Horwáth János 222. 225. -István 222. -Valentin 225.
- Bori Mihály 225. -Péter 175. -Simon 223.
- Boron 169. 181. 182. 246. -i birtok 183. 254. -i jobbágysok: Body Miklós. Halász Antal. Hosszú György. Imre deák. Kis Demeter. Kis Mihály. Kis Péter. Miklossa Balázs. Polgár Illés. Pozsonyi Józsa. Rácz László. Szent-Lászlói Benedek és György. Szép Balázs. Timnyeai Pál. Tóth Antal. Vágó Orbán. Zalay Péter. Zsámboky Tamás.
- Borony Fülöp 181.
- Boros Jenő 169. 181. 186. 246.
- Borotválkozás 29. 35. -ideje 35.
- Bory Albert 221. -Benedek 222. -Gáspár 221. -György 221. -István 221. -János 221. -Kelemen 221. 222. -Lukács 221. -Mátyás 221. 222. -Mihály 221. 222. -Miklós 221. -Péter 221. -Simon' 221.
- Borsod vármegye 124.
- Boszniai kanonok 155. 240.
- Bozóki prépost 171. 172. 173. 174. 175. 255. -ság 255.
- Bőjtölés 36. 48. 49.
- Bőrruha 29. 32. 34.
- Börzsönyi Jakab 196.
- Bredenscheydi Jakab 155. 240.
- Bresciai Arnold 23.
- Briccius benzés 200. -jobbágys 176.
- Brixener Konrád 155. 156. 240.
- Brúnó 8.
- Bubek Detre nádor 196. 210. -János 212. -István orsz. bíró 199. 201. 202.
- Buda 118. 119. 149. 169. 177. 180. 185. 186. 215. 235. 238. 244. 246. 254. 274. 275. -i kanonok: Benedek 183.* Ger- gely 183. István 183. János 183. Kara- chius 183. Kozma 173. Mihály 196. Paulin 183. Pál 183. Péter 173. 174. -káptalan
- Budai káptalan 148. 149. 171. 172. 173. 174. 182. 183. 184. 186. 196. 197. 218. 219. 224. 225. 240. 253. 273. -dé- kánja 219. -i kincstartó 138. -i ország- gyűlés 220. -i polgárok 149. 216. -i sziget 149. 254.
- Budai Kovács István 195. 196. 197. -Já- nos 196.
- Budai Ledeczy István 185.
- Budapest 117. 118. 280.
- Buhtirián 169. 187. 189. 246.
- Burgund 6. 9. 13. 14. 16. 125.
- Bursarius I. pénztáros.
- Buthurián I. Buhtirián.
- Bükkhegy 117.
- Büntetés 41.
- Byrch 191.
- Bytholecz falu 179. -i szőlő 180.
- C**abiloni egyházmegye 263. -cziszterci apát 263.
- Caesar (Heisterbachi) 91.
- Caliga 29. 34.
- Camalduliak 5.
- Cantor 38.
- Cappa 34.
- Capucium 29. 34. 38. 40.
- Carus-Locus 125.
- Cayro Simon 276.
- Cellerarius I. Gazda.
- Centaur 31.
- Chalonsi püspök 10. 11. 22. -püsp. megye 9.
- Champeauxi Vilmos 22.
- Champagnei gróf. 23.
- Charta charitatis 20. 21. 22. 39. 97. 98.

- Chatillon 15.
 Chech László 268.
 Chekerz 218.
 Cherlieu 125.
 Chernovasi prépost 145.
 Chiffletius 16.
 Chimaera 31.
 Christ János Henrik 166. 167.
 Chykó János 183. 186.
 Cikádor I. Czikádor.
 Cistellenses 9.
 Cistelli 9.
 Cistels 9.
 Cistemblenses 9.
 Cisterci 10.
 Cistercienses 9.
 Cistercium 3. 9. 10. 11. 12. 13. 15. 16.
   18. 20. 21. 22. 31. 32. 90. 91. 97. 99.
   104. 112. 113. 124. 125. 126. 240.
   242. 265. 266. 270. -i apát 3. 6. 7.
   8. 10. 20. 29. 31. 93. 94. 95. 97. 98.
   125. 126. 271. 272. -apátság 11. -perjel
   126. 271. -szerzetes 126. -ujoncok 17.
 Citeaux 9. 21.
 Civitellai János pápai alszerpap 140. 247.
 Clairvaux 19. 21.
 Clara-Vallis 3. 19. 20. 21. 22. 44. 99.
   125. 282. -i apát 92. 93. 94. 242. 243.
   -kolostor 243.
 Claviger I. gazda.
 Clementinák 114.
 Clugnyiek 3. 5. 19. 20. 29. 30. 31. 32.
   289.
 Colan 3. 6. 7. -i remeték 3.
 Collatio 36. 51. 52.
 Commendátori intézmény 267.
 Completorium 51. 52.
 Compostella 162.
 Constáncz 213. 248. 260. 261. 265. 266.
 Coroa 199.
 Csaba 269. -i birtok 267. -jobbág 269.
 Csallóköz 171. 188. 192. 194. 203. 226.
   229. -i tized 144.
 Csanád érsek 145. 188. 189. 208. 254.
   -i prépost 199. 201. -i püspök 140.
   143. 239.
 Csapó Benedek 175.
 Csarnak Simon 175.
 Csákán 169. 188. 190. 227. 228. 246.
   254. -i jobbág 189. 190. -i jószág-
   kormányzó 218. -i Tamás 169. -i
   tized 188. 189. 190. 254. 267.
 Csáki Mátyus 151.
 Csánk 217. -Mihály 224.
 Csedkút 217. 223.
 Csedreki János 195.
 Csedri János 176.
 Cseh László 217. 220.
 Csenei Demeter 261. -Péter 261.
 Cserhát hegy 117.
 Csernák Pál 221.
 Cserno Péter 176.
 Cseta Lőrincz 176.
 Csév 169. 190. 191. 246.
 Csikó János 196.
 Csire Ambrus 224. -Péter 222.
 Csobánka 123. 181. 246.
 Csorna halastó 169. 191. 246. 247. -i
   prépostság 156. 240.
 Csöbör adó 181. 182.
 Csölle 226.
 Csötörtök 228.
 Csötörtökhely 228. 229. -i vám 228.
   229. 230. 246. 254.
 Csuda Simon 181.
 Csuklya 29. 30. 31. 34. 36. 51.
 Csurgói János-vitézek 136.
 Csütörtök 169. 188. 203.
 Cuculla 29. 30. 31. 32. 33. 34. 36.
 Czambok Bertalan 224.
 Cezár pilisi szerzetes 196. 210. 262. 301.
 Cziglányi Domonkos 195.
 Czikádor 26. 235. 239. 257. -i apát 28.
   154. 155. 255. 257. -i apátság 257.
   -i convent 28.
 Czikó 26.

- Czinár benczés 142.
 Czinkothay György és István 181.
 Csiszterciek 3. 10. 12. 20. 21. 28. 29.
 30. 31. 32. 33. 35. 36. 37. 44. 72.
 113. 161. 188. 238. 240. 243. 249.
 263. 274. 282. 283. 284. 286. 288.
 289. 294. 297. 298. —építkezése 279-től
 298-ig.
 Csiszterci rend 3. 5. 10. 11. 21. 24.
 25. 27. 28. 33. 123. 124. 154. 211.
 242. 243. 270. 273. 279. 281. —kivált-
 ságos 97. 112.
- D**achreiter 288.
 Dalmad 171. 178. 217. 218. —i Sebestyén
 223. —i Tamás 175.
 Dalmát-ország 160. 263.
 Damásdi várnagy 175.
 Danch Lőrincz 181.
 Darázi László 177.
 Dániel (Horváth) 37. 40.
 Dávid 164.
 Debreczen Miklós 196.
 Debrentei Tamás gubernátor 215.
 Debul Dömötör 176.
 Deers kir. ember 183.
 Definitörök 97. 100.
 Demeter érsek 207. —jobbágy 185. —kir.
 ember 262.
 Demetrius 238. 239.
 Deménd 217.
 Deméndi György 221. —István 177.
 Demjén 178. 223. 254.
 Demsódi Horváth Demjén 223. —Dorottya
 196. 225. —Miklós 223. —Pál 223.
 Derzsényei Lipót 173. —Peres György
 176. —Miklós 176.
 Detre nádor 196. 210.
 Devics Benedek 177.
 Dédi Farkas László 190.
 Déli Frigyes 257.
 Dénes 175. 176.
 Dénesd 203.
 Dévény 169. 191. 211. 246.
 Dijon 9. 99.
 Dinnyeberki István 196.
 Diós-Győr 261.
 Diószeg 170. 171.
 Dobozi Tamás 196.
 Dombói 142.
 Domonkos 232. —comes 172. 175. 253.
 —kir. tárnok 207. 228. —nemes 195.
 perjel 299. —rendiek. 146. 147. 254. —tár-
 nok 253.
 Dormandházi László 184. 185.
 Dormitorium 36.
 Dömös 169. 191. 202. 246.
 Dömösi prépost 156.
 Dömötör jobbágy 176. 224. —lovag 136.
 137. 140. 239.
 Dragoly Antal 177.
 Dremel Miklós 187.
 Drugeth Miklós országbíró 174. 255.
 Dudwagh folyó 170.
 Duna 117. 118. 149. 158. 191. 198. 203.
 206. 208. 212. 213. 217. —i vám 148.
 —könyök 117. 118. —Ujfalu 233.
 Dunántúl 238.
 Dyen Dénes 175.
 Dyprecht 193.
- E**berhard deák 199. 200.
 Ebéd 36. 43.
 Ebédlő 298. —kezelő 43.
 Ebrach 285. —i perjel 268.
 Egegh 171. 175. 176. —i jobbágyok 176.
 177: Ács István. Baba György. Ba-
 dinszky Benedek, Jakab, László. Barthos
 Devics Benedek. Bán Lőrincz, Orbán,
 Valentin. Bencsik Dénes. Cserno Péter.
 Cseta Lőrincz. Dragoly Antal. Fodor
 Simon. Frank Fülöp, Mihály, Leusta-
 cius. Gál Miklós. György János. Hereng
 Mihály, Simon. Horváth András. Huszár

- István. Ispán János, Benedek. Kis-Pál György. Kovács Barnabás. Körépás Péter. Lonthai István. Mihály Péter György. Mikonya Mátyás. Nemes Albert. Néma Lőrincz. Otrubák Miklós. Zachariás. Pap Briccius. Pál Balázs. Pethkó Péter. Pusnak Benedek. Span János I. Ispán János. Takács Miklós. Teszéri Mihály. Torkos Valkó Mihály. Tönköly György. Vajas Simon. Varga Miklós.
- Eger 260.
- Egresi apát 28. 132. 248. 249. 254. -konvent 28.
- Egri egyház 237. -kanonok 261. -káptalan 261. 262. -prépost 142. 195. -püspök 132. 135. 145. -segéd-püspök 267.
- Egyed alszerpap 204. 205. -bozóki prépost 171. 172. 173. 174. 255. -jobbággy 176. -polgár 213.
- Egyenes záródás a templomnál 284.
- Egyházas-Maróth 171.
- Egyházi edények 296. 297.
- Egyöntetőség és egyszerűség az építkezésben 282. 283.
- Elbold 19.
- Elek 277.
- Elisabeth 14.
- Elmélkedés 36. 38. 89.
- Elő-kötő 29. 30.
- Elömál 186.
- Emergard 11.
- Endre herceg 160. -II. Endre kir. 130. 132. 158. 161. 206. 235. 237. 241. 242. 250. 294. III. Endre kir. 150. 183. 250.
- Enecus ferencz-rendü 147.
- Épöly 198.
- Ercsi 262. -i cisztereziek 262.
- Erdély 103.
- Erdélyi Havasok 25. -i püspök 148.
- Erzsébet királyné 210.
- Estei Ipoly 223.
- Estoras Demetrius 238. 239.
- Észtergom 117. 118. 119. 172. 214. 224. 235. 238. 243. 244. 245. 248. 280.
- i egyházmegye 120. 121. 137. 155.
- érsék 92. 121. 129. 131. 132. 137. 138. 141. 142. 144. 145. 146. 147. 187. 189. 190. 207. 208. 214. 223. 239. 240. 251. 254. 267. -ség 187. 189. 190. 207. -János-vitézek 136.
- kanonok 120. 139. 150. 155. 248.
- káptalan 144. 145. 155. 171. 172. 175. 199. 217. 218. 222. 223. 224. 240. 262. -keresztesek 203. -nő 245.
- officialis 155. -provincia. 260. -vármegye 179. 186. 190. 191. 198. 202. 203. 246. -zsínat 149.
- Eszterházi József országbíró 168.
- Európa 21. 24. 159.
- Eyhör Ulrik 180.
- Élet-nemök 89.
- Ének-mester 38. 40. 41. 45. 53. 62. 63. 64.
- Építkezés 279—298.
- Érdemeik az anyagi művelődés terén 72. 88. -a szellemi műv. terén 89.
- Érvágás I. minutio.
- Ételök 36. 43. 44. -aratáskor 45. -böjtben 52. -vásáron 46. 47. -vendégeké 45.
- Étkezés 36. -lefolyása 44. -térdelve 44.
- Eztebernyei Péter 196.
- F**amiliaris intézmény 72. 83. 84.
- Farkas Iván 253. -Ivanka 253. -László 190. -Móricz 253.
- Farkashida 232.
- Farkasverő Máté 182.
- Fehér László 262.
- Fekete Mihály 181.
- Felbéli Mihály 262.
- Felkeszü Chykó János 184. 185. 186. -Jankó Miklós 186. 196. -Nemes Kelemen 184. -Szomory Albert. 184. 186. -Szomory Valentin 183.

- Felöltő 33. 34.
Felöltő kelmék 32.
Felső iskola 89.
Femoralia 29.
I. Ferdinánd kir. 274. 276. 277. 278.
Ferencz nemes 225. -pilisi apát 185. 234.
267. 269. 300.
Fertályföld 226.
Festett kelmék. 32. 33.
Festés 291. 292.
Fél falu 188.
Félkör-íves dísz 295.
Firmitas 3. 16. 20. 21. -i apát 94.
Flórián (Nezorin) 120.
Fodor Imre 186. -Simon 177.
Fogadalom-tétel 60. 61.
Fontaines 14.
Forster Wolfgang 235.
Fóth falu 157. 216. 217.
Födemes puszta 273.
Főgimnázium 89. 96.
Föld-eskü 174.
Földművelés 72. 73.
Fölkelés 36. 50.
Fölvétel 57. 58. 59.
Főpapi kinevezés hazánkban 267.
Francia apátok 34. -ország 3. 26. 27.
126. 282. 286. -i kolostor 283.
Frank birodalom 4. -Fülöp 176. -Leustacius 177. -Mihály 176.
Frankónia 268.
Fratres conversi l. megtért testvérek.
Freisingeni Ottó 91.
Frigyes (Barbarossa) 25. II. Frigyes 114.
247. -czikádori cizsterczi 257. -ercsii cizsterczi 262. -pilisi perjel 232. 265.
301. -Umlaufft 119.
Froccus 29. 30.
Füley Tamás pilisi apát 208.
Fülöp Antal 224. -bíró 196. -esztergomi érsek 146. 147. -jobbágy 176. 181.
-pilisi apát 125. -zágrábi püspök. 143.
144. 240.
Fürdő 298.
Füssi János 223. 224. 225.
Fütés 36.
Füzes-Gyarmath 217.
Galdricus 15. 19.
Garam-szent-benedeki benczés 221.-Konvent 176. 177. 221.
Gauthier 19.
Gazda 39. 43. 44. 53. 65. 66. 183.
Gazdasági érdemeik 88. -rendszerök szel-
leme 88.
Gál jobbágy 224. -Miklós 177. 222.
Gálf Mihály 221.
Gányi Péter 232.
Gáspár 179. 211.
Gellért 14. 15. 263.
Gemházi Antal 261.
Generalis visitator 240.
Gentilis 150. 192. 249. 250. 251.
Georgenthal 283.
Gergely (VII.) 5. -IX. 137. 138. 139.
140. 205. 235. 236. 243. 245. 247.
249. 294. -(X) 148. 154. -jobbágy
221. -kanonok 183. -kir. ember 172.
186.
Gertei János, Lodomér, Novák és Pál
196.
Gertrud (meráni) 161. 186. 217. 238.
241. 245. 294.
II. Géjza kir. 148. -piacza 149.
Gilbert (Porréi) 24.
Gomba falu 188.
Gottfried 19.
Görög szerzetesek 130. 131. 239.
Graduati 33.
Graman Balázs 176.
Grangia l. Puszta
Grádi püspök 156.
Grisailmalerei 292.
Grisei monachi 31.
Gróf György 232.

Gubernátori intézmény 267.
 Guidó 14. 15. 16.
 Gunter jobbágy 198.
 Gusztáv pilisi szerzetes 262. 301.
 Guthi Ország Mihály nádor 221.
 Gyarmathi László 223.
 Gyámkö 295.
 Gyárfás János 186.
 Gyimóth 256.
 Gyónás 41. 42.
 Gyozyg l. Diószeg.
 György 222. 231. 246. 247. -deák 184.
 215. -érsék 190. 214. -János 177.
 -jobbágy 176. 177. 180. 181. 185. 221.
 224. -kanonok 146. 147. 232. -káptalan
 231. -királyi ember 173. 176. 196.
 221. -pálos 123. -pilisi apát 171.
 175. 176. 177. 181. 185. 186. 195.
 197. 231. 267. 269. 270. 271. 300.
 -pilisi szerzetes 275. 276. 301. -saághi
 prépost 171. 175. 176. 177. -szabó
 210. -szerpap 133. -várnagy 222. 223.
 Győr 169. 232. -i archidiákon 204. -fő-
 ispán 230. -kanonok 140. 204. -káp-
 talan 203. -prépost 136. 269. -püspök
 156. 204. 205. -vám 230. 231. 246.
 267. -várnagy 231.

Haffner szőlő 207.
 Hajkorona 29. 35.
 Hajnal Ágost 176. -Egyed 176.
 Hajnyírás és borotválás ideje 35.
 Hajó (hosszanti) túlságos hosszúsága 285.
 Halász 253. -Antal 185. -Gergely 221.
 Halecz György és István 176.
 Hal-evés 36. 46.
 Hali György 231.
 Hambatho 192. 254. -Albert. 193. -Hen-
 rik 193. -Jakab 193. 254. -János 193.
 254. -Miklós 193. 254.
 Hammer Tamás 235.

Hanta 198. -i prépost 199. 200. 256. -i
 prépostság 199. 200. 201.
 Harang 289.
 Hardenhausen 87.
 Harding István 7. 8. 10. 12.
 Harisnya 29. 30. 34.
 Hartyán falu 157.
 Havi-Boldogasszony 31.
 Haymo apát l. Heem. Haymo püspök
 148.
 Háló-terem 36. 39. 297.
 Heem pilisi apát 181. 182. 193. 253.
 254. 299.
 Hegyi-Szent-Márton 250.
 Heiligen-Kreuz 39. 282.
 Heisterbachí Caesar 91.
 Hemina 43. 49. 179.
 Henrik 193. 271. -apát 167. 283. -bél-há-
 romkúti eziszterci 262. -Christ 166. 167.
 -császár (III.) 25. (IV.) 25. -eresii ezisz-
 terci szerzetes 262. -latin császár 161.
 pástói szerzetes 262. -pilisi apát 162.
 163. 164. 165. 179. 188. 189. 194. 195.
 196. 198. 199. 200. 201. 205. 209. 210.
 229. 233. 234. 253. 256. 257. 258. 259.
 260. 299. -plébános 155.
 Hering falu 179.
 Herczegh Tamás 224.
 Herendi Péter 196.
 Hereng Mihály 177. -Simon 176.
 Hermann pilisi apát 181. 182. 183. 184.
 185. 190. 196. 214. 215. 217. 221.
 260. 267. 268. 269. 271. 300. -szer-
 zetes 9.
 Heves 118.
 Hédervári György 231. 232. -Lőrincz
 231. 232. -Mihály 231. -Miklós 231.
 Hédudvari Tamás 231.
 Héreggh 190.
 Hét birtok 169. 192. 193. 194. 246. 253.
 254.
 Hideghét l. Hét.
 Hidvég 175.

- Hiteles-hely 28.
 Hittini halmok 159.
 Hittudományi intézet 89. 92. 96.
 Hochenstaufok 23.
 Hochweingarter szőlő 207.
 Homoki Péter 195.
 Homoró folyó 192.
 Homoród birtok 169. 189. 194. 246.
 III. Honor pápa 92. 131. 132. 134. 135.
 136. 151. 152. 204. 249. 252. 253. 255.
 Hont-vármegye 171. 176. 178. 217. 218.
 222. 246. -comes 225. -i szolgabírák
 224. 225.
 Horhi Demjén 178. -Lénárd 183. 184.
 -Péter 223.
 Horhy György 221.
 Horti Bálint 262.
 Horundl Gáspár 235.
 Horváth András 176. -Dániel 37. 40.
 -Demjén 223. -György 123. -István
 222. 223. -János 222. 225. -Miklós
 223. -ország 160. 263. -Valentin 225.
 Horváthi László 177.
 Hospitalarius 67.
 Hosszú András 215. -György 185.
 Hraboui Benedek 195.
 Huber 294.
 Hueth I. Héth.
 Hugó burgundi herceg 13. -lyoni érsek
 8. 9. 10. 11. -maconi 18. -maconi gróf
 18. -sensi érsek 23.
 Humbeliana 14. 16.
 Hus-evés 36. 43. 47. 48.
 Huss János 265.
 Huszár István 176.
 Huta falu 179. 246. -Szent-Lélek falu
 179. 246.
 Huzighi Antal 231.
- J**agellók 273.
 Jakab 193. 205. 209. 210. 211. 212. 225.
 230. 233. 241. 254. 264. -apát 271.
 -esztergomi kanonok 155. -bíró 180.
 230. 233. 234. -comes 254. -jobbágy
 177. 221. -mester 213. -királyi ember
 230. -nemes 195. 196. -pozsonyi bíró
 187. 189. 193. 194. 258. -szerzetes
 225. 275. 276. -váczi püspök 131. 239.
 -vámszedő 207. 209.
 Jakabfalvi János veszprémi püspök 152.
 Jakabfi András 183. -Miklós 189. 233.
 259. 260.
 Jakus 203.
 Janaushek 276.
 Jankó Miklós 186. 196.
 János 8. 11. 166. 167. 175. 183. 193.
 196. 199. 200. 212. 215. 219. 222.
 223. 233. 234. 254. 265. -alispán
 187. -benczés 229. -bécsujhelyi apát
 271. -biboros 11. -cziszterciumi apát
 31. 271. -Civitellai 140. 247. -deák
 225. -ercsii szerzetes 262. -esküdté
 210. -jobbágy 176. 177. 180. 181.
 196. 197. 221. 222. 224. 269. -ka-
 nonok 183. 207. 208. 228. -káp-
 lán 167. 168. -királyi ember 173.
 176. 184. 185. 186. 196. 219. 221.
 222. 225. 226. 262. -mester 199.
 261. nádor. 181. -nemes 183. 195.
 196. 223. 224. 225. -pap 156. 184.
 201. 240. -(XXII. és XXIII.) pápa
 151. 152. 240. 252. -pásztói szerzetes
 262. -pilisi apát 148. 152. 161. 171.
 172. 173. 174. 187. 192. 193. 194.
 195. 196. 204. 205. 206. 207. 208.
 209. 210. 216. 217. 225. 228. 230.
 233. 234. 243. 244. 245. 247. 248.
 253. 254. 255. 260. 262. 263. 264.
 274. 276. 277. 278. 279. 299. 300.
 -pilisi gazda 183. 301. -pilisi szerze-
 tes 262. 301. -prebendatus 199. -pré-
 post 223. -tárnokmester 212. -vajda
 261. 275. -vámos 212. -váradi kano-
 nok 139. 140. -veszprémi püspök 153.
 Jánosmajor 233.

János Mátyás 222.
 János-vitézek 134. 135. 136. 239. -mes-
 tere 140.
 Jászfalu 169. 195. 246. -si jobbágy 269.
 Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegye 236.
 Idő-felosztás 36. 37.
 Jeruzsalem királyság 159.
 Ilbodus 11.
 Ilboldus 11.
 Ildeboldus 11.
 Ilhanói Péter 153.
 Illés jobbágy 185.
 Ima étkezés után 45.
 Imbert pásztói apát 253.
 Imre-deák 185. -király 158. 160. 239.
 -kir ember 186. -nádor 224.
 Inanchi Benedek 186.
 Ináres falu 157.
 II. Inceze pápa 23. 44. III. -pápa 113.
 129. 130. 133. 135. 151. 159. 160.
 161. 203. 239. 240. 249. 252. IV.
 -pápa 114. 141. 142. 143. 144. 148.
 240. VI. -pápa 153. 154.
 Infirmarius I. beteg-ápoló.
 Ing 29. 33. 34.
 Invesztitura 10.
 Joannes 122.
 Jodok pilisi apát 180. 267. 268. 271. 300.
 Jongelinus 271.
 Jordan cizsiterci 283.
 Jó Pál 222. 224.
 Jób esztergomi érsek 129. -királyi em-
 ber 186. 269. -pécsi püspök 145. 146.
 147. 148. 240.
 Józsa jobbágy 185.
 József-Eszterházy 168.
 Ipar 72.
 Ipoly biboros-érsek 223.
 Ipolyi 289.
 Ipolykeszi Péter 177.
 Ips birtok 179. 194.
 Irnfrid 178. 179.
 Irók (cizsiterci) 89. 90.

Íróterem 89. 298.
 Iskola 89. 92. 93.
 Ispán Benedek 177. -János 176.
 Isteni tisztelet 36. 38.
 Istók János 196.
 István 174. 175. 183. 185. 195. 196. 197.
 201. 214. 215. 222. 223. 224. 260.
 -apát 3. 13. 16. 18. 20. 21. 24. 30.
 42. 97. -comes 232. -deák 173. 217.
 -esztergomi érsek 141. 144. 240. -job-
 bágy 176. 177. 181. 222. -kamarás
 203. -kanonok 183. -királyi ember 173.
 177. 184. 219. -nemes 196. -ország-
 bíró 185. 199. 201. 202. -páriz i püs-
 pök 23. -perjel 12. -pilisi apát 150.
 178. 180. 183. 188. 192. 193. 216.
 217. 222. 223. 224. 241. 253. 254.
 255. 267. 273. 274. 299. -saághi pré-
 post 175. -szent-gotthárdi apát 241.
 262. 263. -Tournay 38. -zágrábi püspök
 143.
 Ital 36.
 Itáliai köztársaság 23.
 Juhászok 80. 81.
 Juily 16.
 Juilly 16.
 Juliacum 16.
Kalász 169. 195. 197. 246. -i birtok
 198. -i Jakab 195. 196. -i jobbágyok
 181. Adorján János. Ágoston Benedek.
 Borony Fülöp. Czinkothay György és
 István. Danch Lőrincz. Fekete Mihály.
 Nagy Benedek. Pathak János. Postás
 Mihály. Sáfár Leonárd. Tóth Antal.
 -i nemes 256.
 Kalászi Mártonfi János. 183.
 Kalázi Jakab 264.
 Kalocsa 191. -i érsek 129. 135. 136.
 141. 143. 150. 186. 239. 251. 257.
 -ség 142. 240. -kanonok 155. -káp-
 talan 255. -község 155.
 Kanczellár 143.

Kandei birtok 182. 183. 186. 269.
 Kanizsay Mihály 197.
 Kapa Benedek 222. 224. -László 224.
 Kapornak 241. -i káptalan 238.
 Kapus 53. 68.
 Karachius kanonok 183.
 Karcsy András 221. -Jakab 221. -Tamás 221.
 Karthausiak 8. 156.
 Karva 198.
 Kaspar. I. Gáspár.
 Kassai székesegyház 284.
 Katalin 196.
 Kálmán apát 194. 257. -király 272.
 Kálnai László. 178.
 Kápolnák 284.
 Káptalan-ház 39. 41. 298.
 Káptalan lefolyása 36. 39. 40. 41.
 Károly (Batthyány) 168. — (IV.) császár 163. -király 120. -Nagy 4. -Visch 91.
 Károly-Róbert király 127. 192. 207. 208. 228. 250. 252. 258.
 Kázmér mester 136.
 Kázmérfi István 183. -Lambert 183. -Ugrin 183.
 Kebele Valentin 222.
 Kelemen 174. 186. 222. -boszniai kanonok 155. -deák 201. -kir. ember 184. 186. -(IV.) pápa 46. 114. 147. -(V.) pápa 251. -(VII.) pápa 263. -Mátyás 224.
 Kendő 29.
 Kenyér 43.
 Keppler comes 213.
 Kerepesi kikötő 149.
 Keresztes hadjárat 10. 24. 158. 159. 161. 204. 249. -ek konventje 203.
 Keresztély pilisi apát 232. 260. 264. 265. 266. 267. 300.
 Kereszt-folyosó 297.
 Keszii György 196. -Jakabfi András 183.
 Kesztlöczy János-vitézek 136.
 Kékedi András 224.

Kékesiek 150. 254.
 Kéregetés 72. 86. 87.
 Kés 33.
 Késtartó 33.
 Kihallgató-terem 42.
 Királyfia Petes János 222.
 Királyok: III. és IV. Béla. II. Endre. I. Ferdinánd. II. Géjza. Imre. III. Károly. Károly-Róbert. Kún László. II. Lajos. VII. Lajos. V. László. Mária Terézia. Nagy Lajos. Philippus Szent-István. Szent-László. I. Ulászló. II. Ulászló. Zsigmond.
 Királyi emberek: Akai László 200. Alagi Miklós 184. Andrási Domonkos 172. Balla Gergely 186. Baráti Lőrincz 173. Battyáni Pető 199. Béli Fehér László 262. Béli Miklós 262. Boldefalvai Péter 219. Borfői Beke Péter 221. Bori Horváth János 225. -Valentin 225. Csákáni Tamás 172. Csedri János 176. Csehi Gergely 172. Csenei Demeter 262. Deers 183. Deméni György 221. -István 177. Derzsenyei Lipót 173. -Peres György és Miklós 176. Dobozi Tamás 196. Domonkos 207. Egyed 234. Farkasverő Máté 182. Felbéli Mihály 262. Felkeszii Chykó János 184. -Jankó Miklós 186. 196. -Nemes Kelemen 184. -Szomor Albert és Valentin 184. Fodor Imre 186. Gemházi Antal 261. Gyárfás János 186. Horhi Péter 222. Horhy György 221. Horti Bálint 262. Horváthi László 177. Iburfi István 219. Ipolykeszi Péter 177. Keszii György 196. Királyfi Petes János 222. Kopasz János 176. Kováchy Jób 186. 269. Leányfalvai István és Pál 184. Lítasi János 221. Lithasi Albert 222. Maróthi György 221. Maróthi Liptai Mihály 177. Mikefi János 219. Mogyorósi Tamás 262. Módos János 262. -Miklós 262. Nezkenei András 201. Nényei György 173.

- János 173. Oslí Beke 262. Ómányi János 262. Palásthi Lipótfi István 173. -Péter és Tamás 177. Péterfi Pál 173. Piri Antal 176. -János 176. Pomázi Csikó János 196. Sennyei Balázs 262. -János 262. Sipiki László 222. Somogyi Miklós 173. Szakálos Lőrincz 182. Szalatnyai Valentin. Szántói Miklós 173. -Pál 173. Szederkényi János 262. Szomory Inanchy Benedek 186. Szúdi Darázi László 177. Szügyi Kosár Miklós. Szügyi Mihály. Teszéri Péter 222. Tóth Péter 186. Varbóki Tamás 172. 174. Verbói Lukács 173. Zomory Valentin 196. Zsemberi Péter 221. Zsigrai Péter 176.
- Kirva 169. 198. 246.
- Kis Demeter 185. -Egyed 213. -Hanta 169. 198. 199. 200. 201. 246. -Héregh 169. 190. 202. 246. -Mihály 181. -Pál György 177. -Péter 185. 201.
- Kiváltság a törvénykezésben 128.
- Kiváltságosság 97. 112.
- Kocsisok 34.
- Koltha Bertalan 221. -György 221. -János 221.
- Komárom 118. -vármegye 198. 202. 203. 246.
- Konrád (II.) császár 25. -(IV.) császár 25. -kanonok 155. 156. 240. -pilisi apát 213. 258. 260. 261. 262. 267. 301. -pilisi könyvmásoló 262. 300.
- Konstancz I. Constancz.
- Konstantinápolyi császárság 161.
- Konth Miklós 229.
- Konvent 36. 37. 42. 45. 48. 72. 82.
- Konyha 298.
- Kopasz János 225.
- Koppányi jobbágyok 231. 269.
- Korbász 171.
- Koroa 198.
- Kosár Miklós 225.
- Kosik Mátyás 222.
- Kosyk Balázs 222. -Márton 222.
- Kováchy Jób 186. 269.
- Kovács Barnabás 177. -Dorottya 196. -István 195. 196. 197. -János 196. -Katalin 196. -Magdolna 196. -Margit 196. -Pál 222. -Péter 224. -Zsófia 196.
- Kovácsi birtok 117. 123. 169. 202. 246.
- Kovácsok 34.
- Kozma kanonok 173.
- Kozith Márton 224.
- Kozyk Mátyás 224.
- Köbölkuti Péter 198.
- Köbölő Bertalan 224. -Valentin 224.
- Könyvmásoló 39. 89. 90.
- Könyvtár 89. 90. 91. 298.
- Köpeny 34.
- Körépás Péter 177.
- Körtvélytó 169. 202. 246.
- Közép-Duna 117.
- Krakkói ciszterci kolostorok 155. 263.
- Krottendorf 180.
- Kún László király 121.
- Kurth 202. -Viltho 202. 203.
- Kutherla Péter 176.
- Kürsner szőlő 207.
- Kürth 202. -i Kis Péter 201. -Máté 196. 197. -Mihály 196. 197. -Osvát 196. 197. -Uriel 196. 197.
- Kürtho 202.
- II. Lajos kir. 225. 275. 276.
- VII. Lajos francia kir. 23.
- La Ferté 16. 21.
- Lambert 183.
- Langres 6. 18.
- Langresi püspök 8.
- III. Laterani zsinat 151. IV. Laterani zsinat 151. 152. 240. 241. 249. 252.
- Laudes 38. 39. 51.
- Lábatlan 198.
- Lábbeli 29. 30. 33. 34.
- Lábra-való 29.

- László 178. 184. 185. 190. 217. 220. 221. 223. 225. 239. 262. 268. -apát 231. 263. -György 195. -jobbágy 176. 185. 221. 224. -kanonok 232. -(IV.) kir. 250. 253. -V. kir. 214. -kir. ember 177. 200. 222. -pap 269. -prépost 254. -Nényei 174.
- Lázii plébános 201.
- Leány-apátság 21. 104.
- Leányfalvi István 184. -Pál 184.
- Lector l. olvasó.
- Ledeczy István 185.
- Lefekvés 51.
- Leignes 6.
- Leleszi konvent 221. -premontreiek 242.
- Lelkészkedés 111. 112.
- Lelki pásztorkodás 97.
- Lengyel cziszt. kolost. 155. 264.
- Leonárd l. Lénárd.
- Leo Péter 23.
- Leszármazás 21. 97.
- Letald 8.
- Leustacius 175. 176.
- Levél-csomó 293. -füzér 293.
- Lénárd 183. 184.
- Lévai várnagy 222. 223.
- Libellus definitionum 39.
- Libra 43.
- Lipót jobbágy 181. -királyi ember 173.
- Lipótfalvi vám 230.
- Lipótfi István 173.
- Liptai Mihály 177.
- Litási János 221.
- Lithasi Albert 178. 222. 223.
- Livóniai cziszt. kolostorok 264.
- Loccum 283.
- Locus-Accinctus 125.
- Lodomér eszterg. ér. 121. -nemes 196.
- Loipersdorf 228.
- Lonthai István 177.
- Lopás 72. 82.
- H. Lothár 23.
- Lövöldi perjel 156.
- Lőrincz 178. 182. -jobbágy 176. 177. 181. 198. 222. 224. -királyi ember 173. -nemes 183. 195.
- Luba László 225.
- Luka comes 253.
- Lukács győri kanonok 140. -királyi ember 173.
- Lüllei Mihály 223.
- Lyoni érsek 8. -zsinat 114. 249.
- Lythas 178. -i Albert l. Lithasi Albert.
- M**aconi gróf 15. -Hugó 18.
- Madarász falu 188. 194.
- Magdolna 196.
- Magister grangiae 79.
- Magister infirmorum l. betegápoló.
- Magna-vallisi collegium 94.
- Magyarád 217. 218. 220. 224. -i birtokos 218. 219. -i tó 224. 274.
- Magyarország 3. 25. 126. 148. 243. 250. 251. 263. 272. -i cziszterciek 89. 92. 126. 161. 172. 240. 247. 248. 250. 252. 262. 265.
- Magyar-Visegrád 227. -Óvár 231.
- Malom 72. 81. 204.
- Manasses mester 136.
- Mantellum 34.
- Margit 26. 196.
- Margit-sziget 162. -i apácák 124. 149. 240. 267. 269.
- Maróth l. Apát-Maróth.
- Maróth birtok 179.
- Maróth György 221. -Liptai Mihály 177.
- Marsal Miklós 176.
- Martyrologium 39.
- Matutinum 36. 37.
- Mácséd 170. 171.
- Mária 25. 31. 163. 297. -hegy 282. -királyné 124. 210. 260. 261. 263. -ország 3. 25. -rendje 31.
- Mária Terézia királynő 166. 168.
- Márk jobbágy 222.

- Márton apát 270. -jobbágy 180. 221. 222. 224. -kanonok 194. -V. pápa 252. -pilisi szerzetes 262. 301.
- Másolás 89. 90.
- Máté 182. 196. 197. 221.
- Mátra-hegy 117.
- Mátyás 174. 222. -jobbágy 176. 222. 224. -király 175. 176. 177. 180. 181. 182. 183. 186. 196. 267. 269. 270. 271. 273. 274.
- Mátyás János 224.
- Mátyus 150.
- Megtért testvérek 29. 34. 35. 46. 72. 161. 246. 285. -étele 72. -imája 72. -intézménye 74-83. -káptalanja 72. -mestere 46.
- Megyer I. Békás Megyer.
- Mehr Khürsner szőlő 207. -Zvetler szőlő 207.
- Meleg Simon 180.
- Melegedő terem 298.
- Meráni Gertrud 161. 186. 217. 238. 241. 245. 294.
- Mezei munka 42. 43.
- Ménfő 231.
- Mézhegy 104.
- Micola 122.
- Mihály 196. 197. 222. 223. 225. 231. -apát 271. -deák 262. -jobbágy 176. 177. 181. 221. 222. 224. -kanonok 196. -királyi ember 177. 225. 262. -nádor 221. -örsi plébános 153. -prépost 215. -székesfehérvári prépost 138. 239.
- Mihály Péter György 177.
- Miklós 194. 209. 210. 223. 225. 227. 230. 231. 232. 233. 234. 254. 258. 259. 260. -apát 87. -Berzethe 187. -comes 229. -gubernator 217. 220. 267. 300. -Hambatho 193. -jegyző 30. -jobbágy 176. 177. 185. 196. -káplán 166. -kir. ember 176. 184. 186. 196. 225. 262. -koesi-gvártó 181. 182. -mester 228. -nádor 229. -nemes 195. -országbiró 174. 255. -pap 172. -pilisi eziszterci 262. 301. -plébános 172. 201. -prépost 201. -Pomoghi 174. -Praznóczy 174. -Prela 176. -prépost 199. -tárnokmester 187. 234.
- Miklósfi Jakab 209.
- Miklossa Balázs 185.
- Mikocsa comes 190.
- Mikonya Mátyus 176.
- Milo Barri 16.
- Minorita guardian 254.
- Minutio 36. -ideje, lefolyása 52. 53.
- Mise 42.
- Misérd 169. 203. 226. 227. 246.
- Mixtum 36. 43.
- Mogyoród falú 157. -i apátság 157. 240. -konvent 157.
- Mogyorósi Tamás 262.
- Mohács 274. 275.
- Molesme 3. 6. 7. 8. 10. 16.
- Molnár Albert 118.
- Monachi grisei 31.
- Monostori Berzethe Miklós 187. -né 264.
- Monte-Cassino 19.
- Móricz bél-háromkúti eziszterci 262.
- Morimond 19. 21.
- Morimundus 3. 19. 20. 21. -i apát 94.
- Morva-ország 120.
- Mosakodás 36. 39.
- Mosonyi nemesség 229.
- Moson vármegye 231.
- Mozgó hivatalok 53. 69. 70. 71.
- Módos János 262. -Miklós 262.
- Műemlékek 89.
- Mykehe Antal 221.
- Mystikus theologia 24.
- Mythyswz Balázs 221.
- Nagyasszony 25. 163.
- Nagybene István 222.
- Nagy Benedek 181.

- Nagy-böjt 48.
 Nagy-Duna 205. 208. 255.
 Nagy-heveder 286.
 Nagy-káptalan 21. 29. 32. 33. 34. 35. 39.
 47. 48. 49. 92. 96. 97. 154. 161. 238.
 240. 242. 260. 263. 265. 266. 267.
 270. 271. 272. 282. 288. 291. 295.
 -ideje 98. 99. -költségei 103. -lefolyása
 98. 101. -on megjelenés módja 99. 101.
 -on meg nem jelenő büntetése 102.
 103. -alóli fölmentés 101. 102. -hata-
 rozatok 104.
 Nagy-Károly 4.
 Nagy Lajos kir. 127. 162. 164. 165. 166.
 167. 175. 189. 194. 199. 203. 205.
 209. 210. 220. 229. 233. 234. 253. 255.
 257. 258. 259. 260. 261. 271. -Magyar
 188. -Várad 162. 163. 172.
 Nagy Pál jobbágy 175. 224.
 Nagy-Sarlói János 223.
 Nagy Tamás 269.
 Nagywáthi György deák 184.
 Napirend 36.
 Nádas 171. 178.
 Nemes Albert 176. -Kelemen 184. 186.
 Nemesek: Baracska Máté. Börzsönyi Ja-
 kab. Csedreki János. Cziglányi Domon-
 kos. Dinnyeberki István. Eztebernyei
 Péter. Füssy János. Gerthei János. Lo-
 domér Novák és Pál. Herendi Péter.
 Homoki Péter. Hrabui Benedek. Kalászi
 Mártonfi János. Keszi Jakabfi András.
 Kovácsi István. László György, Lőrincz,
 Miklós. Némethi János. Péterfi Lőrincz.
 Szent-Balázs János. Szent-Lászlói Já-
 nos. Székely Jakab. Ugocsa János.
 Nenai Trenkl Miklós 234.
 Neszmély 169. 203. 246. 258.
 Nezkenei András 201.
 Nezorin Flórián 120.
 Néma Lőrincz 176.
 Némai Dremel Miklós 187.
 Német István 215.
 Német apátok 34.
 Németh Péter 224.
 Némethi János 195.
 Német-ország 25. -i kolostor 283. -i po-
 litika 3. 25.
 Német-ujvári kolostor 186. 239.
 Nényei Balázs 173. -György 173. -János
 173. -László 174.
 Népvándorlás 3.
 Nicolaus 122.
 Nivard 14.
 Nógrád 119.
 Nóna 43. 50. 52.
 Norád falu 157.
 Normann János 274. 276. 277. 278. 279.
 300.
 Novák 196.
 Novigrád 261.
 Novum-Monasterium 310.
 Nő a majorokban 80.
 Nyalkai káplán 201.
 Nyári életmód 39—51.
 Nyerges Miklós 227.
 Nyika 169. 203. 246.
 Nyitra 118. -i káptalan 203. -i püspök
 137. 145.
 Nykus 203. 258.
 Nyugat-Európa 26.
 Odo 8. -burgundi herceg 9. 10. 18.
 Oda 171.
 Oga 171.
 Ogia 171.
 Ogya 171.
 Oldamur 121.
 Olén ügyhallgató 153.
 Olgya 171.
 Oloch 170.
 Olvasás 36. 38.
 Olvasó 39. 40. 43.
 Opag 170.
 Opey 170.
 Opop 170.

- Orathai János-vitézek 136.
 Orbán jobbágy 177. 185. 222. 224.
 Orbán (II.) pápa 10. -(IV.) pápa 120.
 146. 147. 249. 252. -(V.) pápa 154.
 257. -(VI.) pápa 263.
 Oroszy Ferencz 225.
 Országbíró 171. Báthory István 185.
 Bethlenfalvi Thurzó Elek 277. Bubek
 István 199. 201. 202. Drugeth Miklós
 174. 255. Eszterházi József 168. Pál
 181. 182. 218. 219. Tamás 174. 218.
 Ország Mihály nádor 221.
 Oslí Beke 262.
 Osl-nemzetség 139.
 Ostiai püspök 147.
 Osvát 196. 197.
 Oszlopfő 287. 288. -bimbó 293. -részlet
 294.
 Osztrák herceg 209.
 Osztrák-Szent-Kereszt 26. 125. 257. 258.
 274. 276. 278. -i apát 168 194. 267.
 271. 272. 275 276. -ság 179. 258.
 -konvent 194. -kuria 275. 276.
 Otrubák Miklós és Zachariás 176.
 Ottó (Freisingeni) 91.
 Ozorai Pipo 232.
 Ó-Buda 185. -i kolostor 181. 273. -i
 Nagy Tamás 269. -i szüzek 180. 181.
 182. 183. 184. 185. 269. 270.
 Ómányi Demeter 262. -János 262.
 Óvár 169. 231. 232. 246. 247. -i vám
 231.
Örsi Szent-Márton egyház 153. -i plébá-
 nános 153. 240.
 Ötveny 232.
 Öv 29. 30. 33. 36.
 Özséb esztergomi kanonok 120.
Paderborn 87.
 Padozat 295.
 Palásthi Lipótfi István 173. -Péter 177.
 -Tamás 177.
 Pallium 141. 142.
 Pannonhalmi-szent-mártoni apát 133. 134.
 135. 136. 140. 141. 142. 144. 154.
 204. 206. 207. 212. 229. 239. -apát-
 ság 209. 212. 215. 216. 230. -guber-
 nátor 215. -konvent 133. 134. 136.
 140. 141. 200. 201. 204. 215. 235.
 -székesegyház 284.
 Pannoniai kolostorok 268.
 Panithi plébánia 155. 156. 240.
 Pap Briccius 176.
 Paradicsom völgyi szerzetes. Jakab 275.
 276.
 Pathak János 181.
 Paulin kanonok 183.
 Pákozdy Román 37.
 Pál 223. -cziszterczi szerzetes 263. -job-
 bágy 175. 176. 185. 221 222. 224.
 -kanonok 183. -királyi ember 173.
 184. -mester 181. -nemes 196. -ország-
 bíró 181. 182. 218. 219. -Piri 174.
 -veszprémi püspök 120. 121.
 Pál Balázs 176.
 Páld 170.
 Pálharasztja falu 157.
 Pálosok 117. 120. 121. 122. 123. 179.
 180. 273.
 Pápai adóztatás 249. -tized 249. 252.
 Párizs 89. 92. 95. -i apát 126. -i colle-
 gium 89. 93. 94. 95 96.-i püspök 23.
 Párkány-darab 295.
 Pascál (II.) pápa 3. 11. 112.
 Pauldi I. Páld 171.
 Pazanduk 204.
 Pásztó 242. 262. -i apát 113. 253. -ság
 126. 241. -i szerzetesek 262. 275.
 276.
 Pásztorok 34. 72.
 Pecsétek 253. 260.
 Pectinia 29.
 Pedule 29. 34.
 Peilxio 122.
 Peles 122.

Pelesium 122.
 Pelewa folyó 170. 171.
 Pelicium 122.
 Pelinum 122.
 Pelis 122. 259. 264. 269. 278.
 Pelisa 122.
 Peliseium 122.
 Peliseum 122.
 Pelisia 122.
 Pelisseum 122.
 Pelistreno 122.
 Pelitz 122.
 Pelixio 122.
 Peliz 122.
 Pelizium 122.
 Pelle 122.
 Pellilosi 122.
 Pelys 122.
 Pellicea 29.
 Pelsöczy Bubek Detre nádor 196. 210.
 -János tárnok-mester 212.
 Perbál 269.
 Peres György 176.
 Perényi Imre nádor 224.
 Perjel 36. 37. 41. 42. 43. 44. 45. 46.
 49. 50. 53. 95. -állásának fontossága
 és kötelmei 55.
 Pernel tiszt 181. 182.
 Pest 169. 204. 246. -i archidiákon 134.
 -i kikötő 149. -i konvent 123. 179.
 -vármegye 157. 180. 181. 182. 186.
 205. 216. 226. 227.
 Petes János 222.
 Pethkó Péter 177.
 Pethő Benedek 224.
 Petis 122.
 Petisco 122.
 Pető kir. ember 199.
 Petőfi János 199. 200.
 Petricz szolga 223.
 Peyo Lőrincz 178.
 Péchy Kelemen 186.
 Pécs 146. -i egyházmegye 146. -kano-

nok 146. 147. -káptalan 146. -prépost
 147. 254. -püspök 133. 145. 147. 240.
 254. -ség 142. 240. -székesegyház 284.
 Pénztáros 53. 69.
 Péter 8. 174. 175. 176. 182. 198. 201.
 223. 228. 229. 260. 261. 262. -Abac-
 lard 23. -agenni kanonok 153. -apát
 231. -áldozó-pap 146. -cisterciumi apát
 126. -cisterciumi szerzetes 126. -comes
 220. -esküdt 232. -jobbágy 177. 185.
 221. 222. 224. -kanonok 173. 174.
 219. -kir. ember 176. 177. 186. 219.
 221. 222. 262. -mester 153. 229. 230.
 254. 256. -nemes 195. 196. -perjel
 190. 271. 272. 301. -püspök 254.
 -szerzetes 275. 276. -ügyhallgató 154.
 Péterfi Lőrincz 183. -Pál 173.
 Philippus király 10.
 Pilesium 122.
 Piletz 122.
 Piligi 122.
 Pilis 81. 117. 118. 119. 120. 122. 123.
 125. 169. 204. 238. 239. 241. 242.
 243. 244. 246. 250. 252. 253. 255.
 262. 271. 274. 275. 277. 282. 294.
 Pilisci 122.
 Pilis-hegy 117. 118. 119. 120. 121. 123.
 124. 205. 238.
 Pilisi apátok általában majd minden lapon,
 a 113-iktól kezdve.
 Pilisi apátok névszerint: Ferencz. Füley
 Tamás. György. Haymó I. Heem. Hen-
 rik. Hermann. István. János. Jodok.
 Keresztély. Konrád. Miklós gubernátor.
 Normann János. Pythyán János. Rosner
 Jodok. Róbert. Ujlaky János. Ulrik.
 Vilmos. Zury Fülöp.
 Pilisi apátság 119. 122. 123. 124. 126.
 161. 169. 178. 179. 181. 182. 183.
 187. 188. 189. 190. 191. 192. 194.
 195. 197. 198. 199. 201. 202. 205.
 206. 207. 208. 209. 211. 212. 214.
 215. 216. 217. 218. 219. 221. 223

224. 225. 226. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 238. 239. 240. 242. 243. 245. 246. 247. 248. 249. 252. 254. 255. 256. 257. 258. 260. 264. 267. 269. 271. 273. 274. 275. 277. 279. 280. 281. -alapítója 117. 238. -birtokai 169. -birtokperei 170. -egyház 237. -élete 238. -főispán 236. -gazdája 183. -jövödelmei 170. -keletkezése 117. -kiváltságai 170. 236. -kolostor 236. 242. -konvent 180. 188. 190. 192. 193. 204. 205. 208. 209. 227. 231. 232. 234. 235. 254. 255. 259. 273. -malom 204. -Mihály 275. 276. -perjel 139. 142. 232. 265. -színhelye 117.
- Pilis jelentése 117. -i ciszterciek 217. 247. -i szerzetes 183. 196. 218. 254. 262. 275. 300. -i szolgabírótság 181. -i vármegye 119. 126. 182. 186. 191. 197. 202. 203. 205. 226. 227. 246.
- Piliski prior 299.
- Pilis-Szántó 169. 190. 205. 246.
- Pilis-Szent-Kereszt 117. 118. 119. 121. 122. 123. 124. 181. 202. 280.
- Pilizia 122.
- Piljs 122.
- Pillércsoport-lábazat 292. 293.
- Pipó 232.
- Pilys 122.
- Piri Antal 176. -János 176. -Pál 174.
- Pitancia 36. 46. 48.
- Pleisse 122.
- Pleisz 122.
- Ples 119. 122.
- Plesce 119.
- Plesevice 119.
- Plis 122. 170. 171.
- Pljes 122.
- Plykindikél Miklós 210.
- Plys 122.
- Poerl Imfrid 178.
- Poklos-tó 228.
- Polgár Máté 197.
- Polis 122.
- Polisy 122.
- Polyáni Mihály 231.
- Pomáz 169. 205. 246. -i Csikó János 196. -Sándor 196.
- Pomoghi Miklós 174.
- Pontigny 18. 21.
- Pontiniacum 3. 18. 20. 21. -i apát 94.
- Porkoláb László 221.
- Porosz ciszterciei kolostorok 155. 264.
- Porréi Gilbert 24.
- Portale 294.
- Portarius I. Kapus.
- Pöstás Mihály 181.
- Posztó Dömötör 224.
- Pozsegai ciszterciei apát 257.
- Pozsony 169. 170. 205. 207. 208. 209. 210. 212. 213. 214. 216. 232. 233. 234. 246. 254. 258. 264. 276. 277. -i bíró 187. 189. 193. 203. 207. 209. 212. 233. 258. 277. -comes 228. 229. -hatóság 258. -i ház 216. 228. 232. 254. -kanonok 214. -i káptalan 194. 207. 208. 209. 228. 229. 234. 235. 277. -i nemesség 229. -i plébános 214. -i polgár-mester 216. -i polgárság 205. 207. 208. 210. 277. -i prépost 150. 207. 215. -i szőlő 205. -i tized 144. -i vám 205. 206. 207. 209. 212. 214. 215. 228. 230. 235. 256. -vár 205. 211. 214. -torony 244. -vármegye 170. 187. 188. 194. 203. 226. 228. 229. 230. 246. 277. -vármegyei főispán 206. 207. -város 205. 209. 210. 211. 213. 214. 215. 246. 277. -i zsidók 208. 254.
- Pozsonyi Józsa 185.
- Pór Antal 150.
- Pörl Kaspar 179.
- Praznóczy Miklós 174.
- Prela Miklós 176.
- Prelatusok 33.

Premontrei prépost 174. -ek 249.
 Prenestei püspök 144.
 Preternhaus 216. 235.
 Prima 39. 51.
 Primogenitus püspök 139. 239.
 Privilegium fori 128.
 Prohcies 145.
 Prokuráció 249. 250. 251.
 Frovincziális perjel 146. 147.
 Próba év 53. 69.
 Prukk 192.
 Prulliacumi apát 94.
 Pusnak Benedek 176.
 Puszta 45. 77—83. 188.
 Püspöki 187. 189. -hely 226.
 Pyber Benedek 175.
 Pylis 122.
 Pyrrin comes 183.
 Pythyán János 274.

Rác László 185.
 Rákos 182.
 Refectorarius l. gazda.
 Reformátorok 266. 267.
 Rendbe-lépés módja 53. 57. 58. 59.
 Rheimsi székesegyház 294.
 Ribnik 176. 269. -i földek 171. 176.
 Riddagshausen 285.
 Román 37.
 Roschen 233.
 Rozgonyi István 214. 232.
 Rozner Jodok pilisi apát 180. 267. 268.
 271. 300.
 Róbert apát 3. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 29.
 -Bernát u. öcsese 16. 19. -cziszterczi szerzetes 123. -esztergomi érsek 137. 239. -pilisi apát 238. 241. 253. 299. -szent-gotthárdi apát 168. -szent-keresztii apát 168. -Tivadar 11. -veszprémi püspök 132. 151. 152.
 Róma 3. 7. 10. 35. 89. 121. 128. 130. 132. 134. 135. 136. 137. 139. 140.

141. 144. 145. 147. 151. 160. 162. 239. 247. 254. 263. -i birodalom 3. 128. -i császár 3. -kath. egyház 128. -pápák 5. Római pápák névszerint: II. Anaklet. VI. Bonifác. VIII. Bonifác. IX. Bonifác. X. Bonifác. VII. Gergely. IX. Gergely. X. Gergely. III. Honor. II. Incze. III. Incze. IV. Incze. VI. Incze. XXII. János. XXIII. János. IV. Kelemen. V. Kelemen. VII. Kelemen. V. Márton. II. Orbán. IV. Orbán. V. Orbán. VI. Orbán. II. Pascal. II. Sándor. IV. Sándor. VII. Sándor. Szent-Péter.
 Római szék 7. 11. 92. 129. 130. 131. 132. 133. 137. 138. 142. 143. 144. 146. 147. 148. 149. 151. 152. 153. 156. 157. 160. 208. 240. 247. 250. 263. 272.
 Ruha szine 31. 33. 34. 36. -táros 53. 69. -váltás 36. 39.
 Ruházat 29. 32. 34.
 Ruthecla Gergely 221.

Saar 170.
 Saághi konvent 175. 225. -prépost 171. 174. 175. 176. 177. 178. 218. 223. 224. 255. 269. -ság 176. 177.
 Sajt 46.
 Salamon áldozó pap 146. -pannonhalmi apát 141.
 Saltói Bonaventura Jakab 211.
 Sans-Fonds 9.
 Sarú 33. 34. -kötő 33.
 Sáfár Leonárd 181.
 Ság falú 157.
 Sándor 199. 200. -nemes 196. -(II.) pápa 6. -(IV.) pápa 112. 145. 146. 180. -(VII.) pápa 104. -váradii kano-nok 140. -váradii püspök 139.
 Sárói Cseh László 217. 220. 268.
 Scapulare 29. 30. 31. 32. 33. 34. 36. 37.
 Scegved 236.

- Schavnikai ezisztercezi apát 263.
 Schildt szőlő 207.
 Schloerdfeger Miklós 166.
 Schmidl szőlő 207.
 Scholl Henrik 271.
 Scriptor l. könyvmásoló.
 Sebenicói püspök 155.
 Sebestyén 223.
 Segemberg János 210.
 Segesdi Antal 223.
 Segéd-kapus 68.
 Sekrestyés 36. 37. 41. 50. 51. 53. 61. 62.
 Seldendorf 187.
 Sempthe 232.
 Sennyei Balázs 262. -János 262.
 Sensi érsek 23.
 Servius cisterciumi szerzetes 126.
 Sexta 43. 50. 52.
 Sigfrid apát 229.
 Sikátor 216. 217.
 Sikátos 169. 216. 217. 246.
 Sikonya Simon 176.
 Simon 223. -jobbágy 176. 177. 180. 181. 221. -Mátyás 222. -mester 229. -polgár 276. -várad püspök 130.
 Sipiki László 222.
 Slavóniai eziszt. kolostorok 264.
 Smyló 212.
 Somogy-megyei tized 133. 134. -i apát 152. -i István 173. -i Miklós 172.
 Sotularis 34.
 Sói prépost 254.
 Só-jövedelem 235.
 Sör 49.
 Stadekk család 178. 257.
 Stamina 29.
 Stephanus 122.
 Stiliz-sziget 208.
 Storch János 215.
 Stuba scriptoria 89.
 Subcantor l. alénekmester.
 Subportarius l. Segéd-kapus.
 Sugár-kápolna rendszer 284.
 Suger sz. denisi apát 23.
 Süly 157.
 Szabolcs 118.
 Szabó Balázs 178.
 Szak Balázs 175.
 Szakács 35. 39. 41. 42. 44. 45. 70. 71. 72.
 Szakálos Lőrincz 182.
 Szalak-Eddin szultán 159.
 Szalatnyai Jakab 225. -Valentin 225.
 Szalóki só 235. 236. 246.
 Szatmár 118.
 Szántó 120. 121. 123. 124. 169. 171. 172. 205. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 246. 249. 268. -i birtok 218. 219. 222. 225. 254. -i jobbágyok: Baba János. Barkás György. Bán György. Berthek Orbán. Beszédes Balázs, János, Márk, Márton, Orbán, Tamás. Csánk Mihály. Csire Ambrus és Péter. Csúzor Dömötör. Czambok Bertalan. Fülöp Antal. Herczegh Tamás. János Mátyás. Jó Pál. Kapa Benedek, László. Kebele Valentin. Kelemen Mátyás. Kosik Mátyás. Kosyk Balázs és Márton. Kovács Pál és Péter. Kozik Mátyás. Kozith Márton. Kőbölő Bertalan és Valentin. Mátyás János. Nagy Pál. Nagybene István. Németh Péter. Pethő Benedek. Posztó Dömötör. Simon Mátyás. Szent-György Lőrincz és Mátyás. Takács Benedek, Bertalan, János, Orbán. Thombok Mihály, Péter. Tóth Barnabás, Benedek, Gál, György, Lőrincz. Tóthgál Benedek. Vargha Mihály. Veres Ambrus, Balázs, Pál. Péter. Zaboth Benedek.
 Szántói János 173. -Máté 221. -Mihály 196. -Miklós 173. -Pál 173.
 Száraz-vám 205. 209.
 Szecsány-falu 157.
 Szederkényi János 262.
 Szent-Andrási kolostor 180.
 Szent Ágoston 89. 120. -rendü apácák

149. 150. -Balácsi János 195. -Benedek 5. 7. 8. 9. 12. 19. 22. 29. 31. 37. 39. 43. 50. 97. 113. -rendüek l. benczések. -Bernárd 3. 38. 43. 44. 73. 89. 123. 279. 283. -apáttá levése 18. -betegsége 22. -bucszása hazulról 16. -Clara-vallisban 19. -gyermeksége 14. -halála 24. 113. -hangsúlyozza az egyszerűséget az építkezésben 289 -291. -jellemezése 16 -17. 26. -pályaválasztása 15. -rendbelépése 16. -rendjének hírnevét emeli 24. -szereplése 23. -születése 14. 24. -védi rendje öltözetét 31. -Denisi apát 23. -Endre 118. 150. 169. 205. 216. 226. 246. -i lakók 180. -Föld 131. 159. 161. 247. 248. 249. -Gotthárd 262. 271. 282. -i apát 113. 133. 141. 168. 241. 262. 263. 265. 270. -ság 260. -i ciszterczi 263. -i kolostor 262. -i konvent 263. -György 142. 157. 256. -Györgyi Ábrahám 229. -i Péter 228. 229. 230. 256. -i prépostság 155. -György Lőrincz 222. 224. -Mátyás 222. -János 146. 285. -Jánosi Péter 271. -Imre 163. 165. -István kir. 25. 155. 162. 163. 165. 205. 245. -Kereszt. l. Osztrák Sz. Kereszt. -Kereszt l. Pilis-Szent-Kereszt. -László 123. 142. 150. 162. 163. 165. 179. -Lászlói Benedek és György 181. 185. -János 195. -Lélek 118. 179. -Lőrincz 150. -Margit 162. -Máriavár 104. -Márton 153. -Márton birtok 169. 226. 246. -mártoni apát l. Pannonhalmi szent-mártoni apát. -Mihály 6. 156. -Miklós 230. 285. -Pál 150. 285. -Péter 4. 112. 113. 285. -Péter birtok 169. 203. 226. 246. -Péter-hegy 104. -Tivadar 133. -Vid falu 157.
- Szepesi ciszterczi apát 263.
Szepesiek 205. 212.
Szepes-szent-mártoni prépost 154.
- Szerbia 160.
Szerelmey 118.
Szerémi püspök 143.
Széchy János mester 261.
Székely György 223. -Jakab 195.
Székes-Fehérvár 118. 136. 138. 152. 162. -i egyházmegye 121. -i Jánosvitézek 136. -i kanonok 146. 147. 232. -i káptalan 138. 139. 231. 232. 269. -i plébános 230. -polgárok 231. 232. 265. -i prépost 136. 138. 239.
Szénás Péter 229.
Szép Balázs 185.
Sziget-Szent-Márton 226.
Szin (ruha) 31.
Szlavóniai ciszt. kolost. 155.
Szomoró Albert 184. 186. -Valentin 184. 186.
Szöllös falu 136.
Szunyogdy 187. 189.
Szűd 171. -i Darázsi László 177.
Szügyi Kosár-Miklós 225. -Mihály 222. 225.
Szürke festés 292. -szerzetesek 31.
- T**akács Ádám 228. -Benedek 224. -Bertalan 224. -János 224. -Miklós 176. -Orbán 222. 224.
Tallósi Domonkos 232.
Tamás 175. 231. 235. -érsek 207. -gubernator 215. -jobbágy 176. 185. 221. 224. -kanonok 219. -kir. ember 172. 174. 177. 196. 262. -országbiró 172. 173. 218. -pásztói szerzetes 262. -pilisi apát 208. -fi János 199.
Tanulás 91.
Tarcsa falu 157.
Tarján 202.
Tartillerhegy 104.
Tartleni 104.
Tánczos András 231. 269. -Antal 231. 269.

Tápió-Szent-Márton 226.
 Tárnok Tamás 176.
 Tecelin 14. 16. 22.
 Telegdy Csanád eszterg. érsek 145. 188.
 254.
 Telepítés szabálya 104.
 Temesi comes 232.
 Temetkezés a templomban 296.
 Templinus tárnok-mester 203.
 Templomosok 239.
 Teobald champagnei gróf 23.
 Tertia 43. 52.
 Teszéri Mihály 177. -Péter 222.
 Tető-torony 288.
 Téli életmód 36. 51.
 Térdelve érkezés 44.
 Thar Márton 180.
 Tholdi György 180.
 Thombok Mihály 222. -Péter 224.
 Thonau-Leuttu szőlő 207.
 Thonyai halászat 149.
 Thordai János 225.
 Thúri Péter 175. 176.
 Thúrzó Elek 277.
 Tiberiás 159.
 Tinnini püspök 192.
 Tinnye 269. -i Pál 185.
 Tinós János 269.
 Tira 170.
 Tissier Bertrand 91.
 Tisza 158. 236. -Abád-Szalók. 169. 246.
 247.
 Tized 72. 133. 134. 144.
 Tojás 46.
 Tolosai collegium 94.
 Tolvaj 82.
 Tonnerre 6.
 Topuszkói apátság 237.
 Torcs 203.
 Tordi egyház 133.
 Torkos Valkó Mihály 177. -Simon 221.
 Torony 288. 289.
 Touiloni gróf 15.

Tournay István 38.
 Tótfalu 169. 227. 246.
 Tóth Antal 181. 185. -Barnabás 222.
 -Benedek 224. -Gál 222. 224. -György
 224. -Mihály 221. -Péter 186.
 Tóthgál Benedek 222.
 Tönköly György 177.
 Töttös főajtónálló 227. -i Bertalan 232.
 -i Miklós 232.
 Trenkl Miklós 234.
 Triforium 289.
 Tristan kanonok 146. 147.
 Trium-fontiumi apát 242.
 Trouve Ferencz 125.
 Troyes 6.
 Tudi püspök 155.
 Tudomány a cisztercieknél 89.
 Tudorok 33.
 Tulajdon 72. 87.
 Tunica 29. 30. 31. 32. 33. 34.
 Tura-Szerke 253.
 Turóczi 294.

Ubicellus párizsi apát 126.
 Udvarmester 72. 79.
 Ugocsai János 195.
 Ugrin 183. -pilisi cisztercezi 218. 254.
 301.
 Ujhelyi cziszt. apát 267. 271. 272.
 Uj-kolostor 10.
 Ujlak birtok 253.
 Ujlaky János 192.
 Újonc-mester 38. 41. 53. -kellékei és
 kötelessége 57. 58.
 Újonc-növendék 37. 38. 57—61.
 I. Ulászló kir. 214. -II. Ulászló kir. 178.
 222. 272. 273.
 Ulrik 275. 276. -bíró 180. -pilisi apát
 162. 167. 168. 205. 210. 260. 299.
 Umlaufft Frigyes 119.
 Uralkodó 41.
 Urbanus 10.

- Urias pannonhalmi sz.-márt. apát 133. 134. 136.
 Uriel 196. 197.
 Ürömvölgy 18. 19.
- V**ajas Simon 177.
 Valentin jobbágy 177. 222. 224. -kir. ember 184. 186. 196. 225.
 Valkó Mihály 177.
 Vallis-Absinthialis 18.
 Vallumbrósai rend 5.
 Vancsai István eszt. érs. 141. 240.
 Varbóki Tamás 172.
 Varga Mihály 222. 224. -Miklós 177.
 Vác 117. -i egyházmegye 139. 140. -i kanonok 139. 240. -i káptalan 139. -i püspök 129. 131. 133. 134. 148. 150. 239.
 Vági Balázs 232.
 Vágó Orbán 185.
 Vámos-Ladány 217.
 Váradai püspök 130. 139. 140. 239.
 Vásár 72. 84. 85. -i kikiáltás 184.
 Vedricz torony 205. 206. 207. 212. 256. 264. -utcza 210. -i házak 205. 207. 209. 210. 260.
 Velence 159. 160.
 Vendég-fogadó 298. -látó 41. 46. 53. 67. 72. 79. 80.
 Vepruch 206.
 Verbói Lukács 173.
 Verduni szerződés 4.
 Vereknye 187.
 Veres Ambrus 222. 224. -Pál 222. -Péter 224.
 Verés 41.
 Verselés 89. 92.
 Vespera 43. 50. 51. 52.
 Vestiarius l. ruhatáros.
 Veszelei Miklós 225.
 Veszprémi egyetem 89. 92. -egyház 256. -egyházmegye 121. 122. 125. -i pap 156. 240. -főesperes 152. -kanonok 156. -káptalan 133. 141. 151. 152. 156. 239. 240. 256. -püspök 120. 132. 137. 141. 149. 151. 152. 153. 156. 180. 198. 240. -ség 123. -szentszék 113. -vármegye 198. 246.
 Vetoniai Smyló 212.
 Vécsey Jakab 230.
 Vértes-hegy 117.
 Viennei zsinat 252.
 Viertelfeld 226.
 Vigilia 42. 49.
 Vigiliás 37. 38. 51.
 Világos-völgy 19.
 Villax Ferdinánd 44. 280.
 Vilmos aquit. herczeg 23. -Champeauxi 22. -cisterciumi perjel 126. -pilisi apát 227. 253. 255. 299. -prépost 195. -szent-keresztii apát 275. 276.
 Vilttho 202.
 Vincze 221.
 Virth 202.
 Visch Károly 91.
 Visegrád 118. 124. 150. 169. 180. 185. 227. 246. 255. -i görög szerzetesek 130.
 Viselet 29.
 Visitator 33. 97. 154. 155. 240. 263. 264. 283. -i intézmény 105. 106. 107.
 Vivicus 7.
 Vivier 7.
 Vizi-ház 209.
 Vizivás 36. 50. 52.
 Volradl szőlő 207.
 Vonal-dísz 293.
 Völgybe-telepedés 72. 73. 281.
 Vöröskői Wolfard 231. -Anna 232.
- W**ajdafi János 223. -Zsigmond 223.
 Walkenriedi kolostor 283.
 Walter chalonsi püspök 9. 11. 16.
 Weprecz patak 223.

- Wepricz 209.
Wethel pozsonyi polgár 210. 211. 264.
Wigand 283.
Wiltho 202.
Wlach Róbert 123.
Wolfard 231.
Wolfgang 235. -polgár 216. 275. 276.
-szolga 216.
Wronsich falu 179.
Ybs I. Ips.
- Z**aboth Benedek 224.
Zachariás 176.
Zala 119. -vármegye 240.
Zalay Péter 185.
Zágrábi káptalan 143.
Zágrábi püspök 143. 144. 240.
Zámbó Miklós 234.
Zára 159. 160.
Záró-kő 286. 287.
Zebe Antal 221.
Zeland veszprémi püspök 141.
Zell 6.
- Zircz 29. 37. 40. 44. 280. 281. 282. -i
apát: 113. 129. 132. 138. 140. 144.
145. 152. 231. 232. 269. Villax Fer-
dinánd 44. 280. -ság 230. 231. 232.
-konvent 231. 232.
Zoborhegyi konvent 209.
Zoloch 236.
Zomory Valentin 196.
Zöblényi molnár 233.
Zuán 235.
Zury Fülöp pilisi apát 125.
Zynthei János 183.
Zythwz Péter 221.
Zwetler szőlő 207.
Zsámbéki mesterjegy 286.
Zsámboky Tamás 185.
Zsemer 178.
Zsemeri Péter 221.
Zsigmond király 205. 210. 211. 212. 213.
215. 220. 258. 261. 263. 264. 265.
273.
Zsigrai Péter 176.
Zsir 43.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

az »Oklevéltár«-hoz.¹

- A**bauj-vármegye 456.
Acey cziszt. apátság 469.
Acheni kápolna 369. 370. 377.
Adlochowitzi Olén mester 341.
Adoryan János 444.
Agennei kanonok 341.
Akai László 361.
Alach birtok 329.
Alagi Miklós 428.
Alberik apát 306. -szerzetes 205.
Albert prépost 311. 314.
Albeus comes 315.
Almasteluk 358.
Ambrus mester 430. 432. 452.
Anagni 319. 325. 326. 333.
András 454. -apát 369. -kanonok 405.
420. -prépost 356. 358. 359. 360. 361.
362. 363. 364. 365. 366. 367. 368.
389.
Anna 376. 392. 395. 444.
Antal kanonok 405.
Anthalecz Benedek 434. -László 434.
Apátfalva 377.
Apátmaróth I. Maróth.
Apátmaróthi jobbágyok 472.
Apka birtok 329.
Aquilejai patriarcha 318.
Aquilinus tul. név 470.
Aradi prépost 309. 311. 314.
Arbaistal hely 402.
Arbesthali majorság 370. 402.
Aribaistal major 402.
Assisi 311.
Atya-apát 324. 325.
Austria 371. 372. 445. 455. 459. 466.
Avignon 334. 340. 341. 342.
Ábrahám 345. 347.
Ádám apát 325.
Ágoston Benedek 444. -kanczellár 406.
Ányos comes 418.
- B**aba György 436. -János 452.
Bade Márton 421.
Badynzky Benedek 436. -Jakab 437.
-László 437.
Bagyn főpohárnok 319.
Bakonybéli apát 432.
Bakonyi apát I. zirczi apát.
Bakus név 453.
Balázs főlovaszmester 329. -János 444.
-pap 431. -püspök 318.
Balya Gergely 431.
Barachkai Máté 350.
Barkás György 457.
Barthws Dewech Benedek 437.
Bath 324. -István 434. -Miklós 434. -Valentin 434.
Bathe Antal 457.
Bathyan falu 394. 395. -i Peteu 358.
Bácsi főesperes 311.

¹ Ezen mutatóban a vezetéknevével ellátott kereszt-neveket külön nem szedtem ki.

- Bán György 457. -Lőrincz 436. -Orbán 436. -Valentin 436.
 Báthory István orsz. bíró 429. 430.
 Bede Ágoston 434.
 Bedew Tamás 421.
 Beke Péter 421.
 Beladi György 453.
 Belizky György 434.
 Benchek Dénes 436.
 Benecze Zyrai Péter 435.
 Benedek 452. 453. -érsek s kancellár 318. -kanonok 420. -mester, prépost és alkancellár 322. -pap 412. 414. -(XII.) pápa 334. -püspök 312. 328.
 Benek András 434. -János 421. 434. -Miklós 434. -Pál 434.
 Benk Antal 421.
 Benkfi János 329. 330. 331.
 Benturinus Jakab 398.
 Berch 358.
 Beregi erdő 310.
 Berfeulde l. Bérfold 357.
 Berseu Jakab 350.
 Bertalan kancellár 407. 408.
 Berthek Orbán 453.
 Berzethe Miklós 392. -né 395.
 Bethil szőlő 356.
 Bethlenfalvi Thurzó Elek 468.
 Bezedes Balázs 452. 457. -János 457. -Márk 452. -Márton 452. -Orbán 457. -Tamás 457. — Vincze 421.
 Bécs 402. 466. -ujhelyi apát 455. 459.
 Békafalu 325.
 Békás-Magyar 444. -i jobbágyok 473.
 Béla (III.) király 307. -(IV.) kir. 311. 315. 317. 319. 330. 331. 345. 348. 349. 383. 384. 385. 394. 417. 467.
 Bélakuti apát 311.
 Bélháromkuti apát 325. 377. -i apátság 325. 377. 469. 470.
 Béli apát l. Bakonybél.
 Béli Péter 377.
 Bérfold 356. 357. 358. 362. 363. 364. 365. 367.
 Bodoloui István 353.
 Bodrog-vármegye 318.
 Bodus név 453.
 Body Miklós 430.
 Boldefalvai Péter 330. 331.
 Boleszláv tul. név. 321. 322. 328.
 Bolgárok 357.
 Bonaventura Gáspár és Jakab 391. 392. 393. 397. 400.
 Bonifác (VIII.) pápa 325. 326. -(IX.) 379. 380. 388. 391. 396.
 Bononiai Péter 341.
 Booz tul. név 394.
 Bor folyó 321.
 Borlew 421.
 Bori falu 420. 421. 464.
 Boron falu 332. 417. 418. 419. 425. 426. 430. 444. -i jobbágyok 474. -Fülöp 444.
 Boroszló 333.
 Borsi comes 410.
 Bory Albert, Benedek, Gáspár, Gergely, György, János, István, Kelemen, Lukács, Mátyás, Mihály, Miklós, Simon 420. 449. 452. 453. 462. -Péter 420. 434.
 Boszniai kanonok 380. -püspök 318. 328.
 Boyantha viz. 419.
 Bozók 343. 344. 434. 450. -i prépost 339. 343.
 Bozyni comes 461.
 Bredenscheydi Jakab 380.
 Briccus 361.
 Brixener Konrád 388.
 Brukk 335.
 Bubek Detre nádor 390. -János tárnokmester 398. -István országbíró 356. 364. 365.
 Buda 311. 316. 318. 324. 325. 339. 352. 354. 377. 379. 395. 404. 410. 411. 412. 414. 415. 417. 419. 420. 422. 423. 425. 428. 431. 436. 457. 438.

439. 440. 442. 443. 444. 445. 447.
454. 461. 464. -i egyház 412. -felső
hévizi egyház 412. 414. 415. -i káp-
talan 316. 325. 329. 391. 404. 405.
412. 413. 417. 418. 419. 422. 423.
425. 429. 430. 440. 442. 443. 458.
460. -i kincstartó 312. -polgárság 325.
-i prépost 322. -i szőlő 318. 319. -i
vár 434.
Budai Kovács Dorottya 423. 424. -János
423. 424. -István 422. 423. 424. -Ka-
talin 423. 424. -Magdolna 423. 424.
-Margit 423. 424. -Zsófia 423. 424.
Buhirián 317. 319. 335. 336. 337.
Buron l. Boron.
Buthirián l. Buhirián.
Buza László 439.
Bwtthyanutja 324.
Byro Valentin 430.
Cabiloni egyházmegye 306.
Carus Locus cziszt. apátság 469.
Cesar pilisi szerzetes 390.
Chabya birtok 439.
Chak tárnok-mester 318.
Chakan 317. 319. 335. 336. 337. 404.
405.
Challokuz 385.
Challorew 381. 385. 386. 387. 388.
Chanadin egri püspök 329. -érsek 332.
336.
Chapo Benedek 434.
Charnak Simon 434.
Chazar Ambrus 434.
Chech László 410. 414.
Ched forrás 321.
Chedreki János 350.
Chedry János 435.
Chekered völgy 321. 322.
Chernak Pál 421.
Cherno Péter 436.
Cheta Lőrincz 436.
Chernowas 333. 334.

Chetertekhel, Chetortukhel, Cheturtukheil
l. Csötörtökhely.
Chire Ambrus 457.
Chollo 384.
Cholloni Peteu 353.
Cholmannus l. Kálmán.
Chonk Mihály 457.
Cholokuz l. Csallóköz.
Chori László pap 381.
Choufalvai Egyed 353. -Péter 353.
Churna halastó 318. 319.
Chuzor Demeter 457.
Chwda Simon 444.
Chyglanói Domonkos 350.
Chykó János 427. 428. 431.
Chyre Péter 453.
Cistercium 306. 311. 445. 446. 455. 456.
469. 470. -i apát 445. 469. 470. -i
perjel 455. -i titkár 470.
Clara-Vallis cziszt. apátság 469. 470.
Coroai birtok 314.
Csaba birtok 438.
Csallóköz 335. 337. 345. 346. 352.
Csallórévi vám 380.
Csanád érsek 334. 335. -prépost 357.
361. 362. 363. 364.
Csanádi püspök 312. 315. 318. 328.
Csákán 335. -i tized 404.
Csév birtok 326.
Csornai prépostság 391.
Csötörtökhely és a vám 317. 319. 345.
346. 347. 348. 349.
Curia Petri birtok 353.
Cypsenses 396. 397. 398. 399.
Czambok Bertalan 457.
Czikádori apát 369. 379.
Czisztercziek 320. 334.
Czobor Ambrus 430.
Czykó János 423.
Dalmad 321. 324. 343. -i István 321.
-Sebestyén 449. 451. 452.
Damas vár 434.

Danch Lőrincz 444.
 Darasy László 437.
 Debreczen Miklós 424.
 Debrenthei Tamás 415. 416.
 Debul Demeter 434.
 Deers mester 418.
 Demeter kanonok 389. —lovag 311. —mester 343. —pap 387. —tárnokmester 329.
 Demseud 449. 452. —Pál 448. 452.
 Demyendi Gergely 421. —István 437.
 Dern 371.
 Derzenyei Peres György 435. —Miklós 435.
 Deseu mester 329.
 Devecheri Domonkos és János 387.
 Dewech Benedek 427.
 Dewen l. Dévény.
 Dédi Farkas László 404.
 Dénes főasztalnok 329.
 Dévény 317. 319. 393.
 Diós-Győr 374.
 Dobozi Tamás 423.
 Dombói apát 315.
 Domonkos-rendiek perjele 320.
 Domonkos tárnok 327. 346.
 Dormanházi László 422. 426. 442. 443.
 Dorog birtok 394.
 Dömötör 452. —lovag 313.
 Dragoly Antal 437.
 Dremel Miklós 395.
 Drugeth Miklós orsz. bíró 339.
 Duna 325. 338. 351. 353. 354. 378. 381. 385. 386. 387. 388. 393. 397. 398.
 Durmaut 351.
 Dyen Dénes 434.
 Dyenes 354.
 Dyenneberky István 350.

Eberhardus deák 359. 360. —kanonok 405.
 Egegh falu 322. 323. 324. 437. 450. —i jobbágyságok lásd 476. l.

Egri egyházmegye 470. —prépost 314. 349. —püspök 309. 318. 332. 410.
 Egyed bíró 310. —prépost 339.
 Egyeg l. Egyek.
 Egyegi Leustacius 434.
 Egyek 434. 435.
 Élend 453.
 Endre herceg 308. —(II.) király 309. 310. 311. 416. 418. 419. —prépost s alkan-
 czellár 328. —püspök 328.
 Épzew birtok 430. 432.
 Erdély 311. —i püspök 316. 318. 328. —vajda 329.
 Erzsébet királyné 378.
 Estei Ipoly 448. 452.
 Esztebernyei Péter 350.
 Esztergom 314. 316. 317. 326. 339. 346. 403. 406. 407. 410. 446. 456. 459. 460. —i egyházmegye 340. —i érsek 308. 309. 311. 312. 313. 314. 315. 318. 319. 328. 332. 334. 335. 340. 392. 403. 404. 406. 407. 408. 448. 452. —érsekség 340. —i ispotályosok 430. —i káptalan 314. 319. 332. 333. 339. 344. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 364. 446. —officialis 380. —vár-
 megye 404.
 Etthey 395.

Faber István 437. —Máté 421.
 Farkas Iván és Ivánka 324. —László 404. —Móricz 324.
 Fekete Mihály 444.
 Felkezy Czyko János 427. 428. 431. —Jankó Miklós 423. 424. 431. —Nemes Kelemen 428. 431. —Zomor Albert 431. 432.
 Felső hévvizi egyház 412. 414. 415.
 I. Ferdinánd király 466.
 Ferencz 382. 383. 384. —cisterciumi apát 469. 470. —pilisí apát 428.
 Fodor Imre 431. —Simon 437.

Fokfi Benedek 321. 322. -Miklós 320.
 321. 322.
 Forster Wolfgang 423.
 Frank Leustacius 437.
 Francia - országi cziszterczi kolostorok
 307.
 Frank Fülöp 436. -Mihály 436. -Pew-
 ker 436.
 Frigyes (II.) császár 312.
 Fuchs Hildebrand 405. 409.
 Fülöp 452. -bíró 424. -nádor 329.
 Fülöp püspök 315. 318.
 Füssi János 456. 461.
 Fyssy János 448. 449. 451.
 Fyws János 457. 461. 464.

Galliciai vezér 318.
 Gallus 421. -püspök 316. 318.
 Garam-szent-benedeki konvent 420. 434.
 436. 452.
 Gál Miklós 437.
 Gáspár bíró 465.
 Gerche hely 439.
 Gergely kanonok 420. -(IX.) pápa 310.
 311. 312. 380. -püspök 328.
 Gerthei János és Lodomér 350.
 Gmaytl István 408. 410.
 Gomarn hely 407.
 Goroai comes 319.
 Görög szerzetes kolostorok 308. 309.
 Graman Balázs 434.
 Grann I. Esztergom.
 Gugh István kir. ember 381.
 Gwth hely 420.
 Gyarfas János 431.
 Gyarmathy László 448.
 Gyimóth falu 344.
 Gylan birtok 315.
 Gyllermus 332.
 Gyosgowr I. Diós-Győr.
 György 349. 390. 452. -érsek 403. 404.
 -pilisi apát 429. 430. 431. 432. 433.

434. 435. 436. 438. 439. 440. 441.
 442. 443. -saághi prépost 433. 434.
 436. 437. 438. -i egyházmegye 313.
 340.
 Győr 389. 432. 433. -i comes 317. 358.
 -i kanonok 310. -i káptalan 380. 381.
 385. 386. 387. 389. -i Keresztély 407.
 -i prépost 310. -i püspök 310. 318.
 328. 391. -vám 317. -vármegye 432.
 Győr-Szent-Márton 394.
 Gyskra 407. 408. 409.
 Gyula tul. név 348.
 Gywrgh János 437.

Hajnal Agoston 434. -Egyed 434. -Pál
 430.
 Halacz Gergely 421.
 Haloz Antal 430.
 Halász 324.
 Halecz György 434. -István 434.
 Hali György 432. 433.
 Hambatho 335.
 Hammer Tamás 429.
 Hanta föld 359.
 Hantai egyház 357. 358. 360. 361. 362.
 363. 364. 365. -prépost 356. 357. 358.
 359. 361. 362. 363. 364. 365. 367.
 Hebecz falu 322.
 Heiligenkreuz 371. 402.
 Henrik-országbíró 318. -pilisi apát 345.
 347. 349. 350. 356. 357. 359. 360.
 361. 362. 363. 364. 366. 367. 368.
 369. 370. 371. 373. 374. 375. -püspök
 328.
 Herczegh Tamás 457.
 Heregh birtok 404.
 Herendi Péter 350.
 Hereng Mihály 437. -Simon 436.
 Hermann pilisi apát 404. 405. 411. 412.
 415. 417. 420. 421. 422. 424. 425.
 426. 429. 442.
 Hertel 355.

Heymo püspök 316. 318.
 Hédudvari Horváth Tamás 432.
 Hét birtok 337. 338.
 Hévvízi egyház 412. 414. 415.
 Hidegwelgy 322.
 Hidvég 343. 344.
 Homodeus püspök 318.
 Homoki Péter 350.
 Honor pápa (III.) 308. 309. 310. 327.
 Honth-vármegye 321. 329. 331. 343.
 434. 437. 446. 447. 449. 453. 457.
 458. 462. 464. -i comes 343.
 Horhy Gergely 421. -Lénárd 417. 425.
 -Péter 449. 451. 452.
 Horundl Gáspár 429.
 Horváth Ádám 436. -Bertalan 406. -Dem-
 jén 449. 452. -János 452. 464. -Miklós
 449. 452. -Tamás 432. -Valentin 464.
 Horwathi László 437.
 Hosszú András 415.
 Hozyw György 430.
 Hraboui Benedek 350.
 Huech birtok 353.
 Hueth I. Héth.
 Hugó lyoni érsek 305.
 Humoró 335. 336. 337.
 Hunyadi János ország-kormányzó 412.
 413. -Mátyás király I. Mátyás király.
 Huzighi Antal 432.
 Hwzar István 436.
 Hydegwelgy I. Hidegvölgy.

Jakab 336. -apát 455. -ispán 389. -ka-
 nonok 405. -mester 401. -pilisi apát-
 sági vámszedő 383. 384. 385. -po-
 zsonyi bíró 335. 337. 338. 350. 351.
 352. 353. 354. 355. 356. 368. 374.
 375. 381. 384. 385. 392. -szerzetes
 420. -váczi püspök 309.
 Jakabfi Miklós 335. 338. 373. 374. 375.
 Jakus pozsonyi bíró 374.
 Jankó Miklós 423. 424.

Jazfalu 439.
 János 343. 356. 358. 359. 360. 361. 375.
 382. 384. 385. 418. 421. -apát 445.
 459. -benczés 347. -custos 383. -diá-
 kon biboros 307. -érsek 392. -kano-
 nok 327. 346. 420. -major 374. -Mátyás
 452. 453. -pap 347. 358. 365. 388. 427.
 -pápa 327. -perjel 383. 385. -pilisi apát
 316. 317. 327. 337. 338. 339. 390. 395.
 397. 398. 461. 462. 463. 464. 465.
 467. -prépost 450. 452. -püspök 328.
 340. -szerzetes 305. 408. -vámszedő
 397. 398. -vice-comes 392.
 János-vitézek 310.
 Iburfi István 330.
 Ilhanói Péter 340. 341.
 Ilsvai Leustach nádor 380. 387.
 Imbert pásztói apát 324.
 Imre deák 430. -kanonok 405. -király.
 307. 308.
 Inanchy Benedek 431.
 Incze pápa (III.) 307. 308. IV. Incze 313.
 314. 315. 316. 319. 320. 332. 333.
 VI. Incze 340.
 Jodok pilisi apát 444.
 Joerig 371.
 Jó Pál 452. 457.
 Jób püspök 318. 320.
 Jpolykezy Péter 437.
 Isthók János 424.
 István 321. 343. 349. 352. 354. 355.
 356. 418. -apát 380. 381. 382. 383.
 384. 385. 386. 387. 388. -bán 318.
 -comes 364. -deák 381. 382. 385. -ér-
 sek 315. -mester 420. -nádor 377.
 381. 382. 385. 386. -pilisi apát 325.
 326. 335. 337. 418. 446. 447. 450.
 452. 453. 454. 456. 457. 458. 460.
 -prépost 343. 344. -szerzetes 205.
 Judocus I. Jodok.
 Jungettel Péter polgár 406. 407. 408.
 410.
 Ivánka püspök 328.

- K**alaz 350.
 Kalászi jobbágyok 444.
 Kalázi Jakab 390. 391. 414. -János 418.
 -László 349. 350. -Márton 418. -Mik-
 lós 350. 413. -Péter 349. 350. -i ne-
 mesek lásd 350 és 256.
 Kalmarwelge 324.
 Kalocsai érsek 308. 313. 328. 369. -i
 érsekség 315. 318. -i káptalan 369.
 Kalóz birtok 423. 424. 440. 441. 444.
 Kalozi l. Kalázi.
 Kande falu 419. 425. 430.
 Kanysay Mihály 424.
 Kapa Benedek 452. 457. -László 457.
 Karachius dékán 420.
 Karchy András, Jakab és Tamás jobbá-
 gyok 421.
 Kálmán apát 371.
 Károly-Róbert király 327. 346. 348. 389.
 394.
 Kázmér 418. 419.
 Kázmérfi Lambert 418. -István 418.
 -Ugrin 418.
 Kebele Valentin 452.
 Kedhelyi tiszt 358.
 Kelemen 453. -béres, napszámos 439.
 -deák 361. 366. -Mátyás 457.
 Keresztes hadjárat 307. 312.
 Keresztély pilisi apát 399.
 Kereypach Péter 437.
 Kevbwlvth János 430.
 Kewbewlew Bertalan és Valentin 457.
 Kewkoporso 449.
 Kewlgh szőlő 430.
 Kezwi András 418. -Jakab 418.
 Kezzy Balázs 413. -György 413. -Péter
 413.
 Kezy 439. -György 423.
 Kékedi András 457.
 Kékesiek 326.
 Kilián kanonok 405.
 Királd birtok 325.
 Király Gergely 439.
 Kis-Hanta 315. 359. 360. 361. 362.
 365. 366. 367. 394. -Héreggh puszta
 404.
 Kolmarwelge 324.
 Kolthai Bertalan, Gergely és János 421.
 Konez János 424.
 Kondorosi Benedek 389.
 Konrád apát 377. 405. -elöljáró (praepo-
 situs) 383. 385. -mester 315.
 Konstáncz 399. -i zsinat 400.
 Konth Miklós nádor 345. 355.
 Kopaz János 435.
 Koppán 433. -i jobbágyok 432.
 Kosar Miklós 464.
 Kosyk Balázs 452. -Márton 452. -Mátyás
 453. -Miklós 453.
 Kovácsi 317. 319. -István 350.
 Kovách Barnabás 437. -Dorottya 424.
 -János 424. -István 423. 424. 440.
 441. -Katalin 424. -Magdolna 424.
 -Margit 424. Pál 452. -Péter 457.
 -Zsófia 423. 424.
 Kovachi Jób 433. 431. 439. 440.
 Kozar Péter 453.
 Kozith Márton 457.
 Kozyk Mátyás 457.
 Köbölkuti Péter 314.
 Krakkói cziszt. kolost. 379.
 Krausz Péter 406. 407.
 Kuachi l. Kovácsi.
 Kunigsfelder Lajos polgár 406. 407. 408.
 410.
 Kun-László király 320.
 Kutherla Péter 434.
 Kürthy Mátyás 423. 424. -Mihály 423.
 424. -Osvát 423. 424. -Uriel 423. 424.
 Kwzapmogos hegy 419.
 Kyralyfaia 353. -i Petes János 446.
 Kyrth 423.
 Kyshanta l. Kis-Hanta.
 Kyspal György 437.
 Kywrth 364. 365.

Laczkus név 452.
 Lajos (I.) kir. 339. —(II.) kir. 461.
 Lambert 418. —püspök 318.
 Laterán 307. 308. 309. 312. 326.
 Latin szerzetesek 309.
 Lazy plébánia 366.
 László 328. —apát 433. —király (IV.) 320.
 322. 324. —kir. (V.) 406. 407. 415.
 —pap 440.
 Leanfalwai Pál 428.
 Ledeczy István 443.
 Lelez hely 420.
 Lengyel cziszt. kolostorok 379.
 Letald szerzetes 305.
 Lewa 449 452.
 Lewstacius 436.
 Lévai várnagy 449. 453.
 Lipótfalvi vám 368.
 Livóniai cziszt. kolost. 379.
 Locus Accintus cziszt. apátság 469.
 Longus András 416.
 Lonthay István 437.
 Lőrincz 349. 418. 430. 452.
 Lövöldi perjel 391.
 Luba László 462. —nemes 395.
 Ludan falu 448.
 Lukács kanonok 420.
 Lwley Mihály 449.
 Lyon 305. 313. 314. 315. —i érsek 305.
 —i püspök 306.
 Lyphay Mihály 437.
 Lythasi Albert 446. 447.

Machkas völgy 450.
 Machkus név 452.
 Machou 318.
 Magnus Tamás 439.
 Magyar király 315. 317.
 Magyarád 320. 321. 323. 324. 329. 330.
 331. 450. 456. 457. 458. 460. 461.
 492. 464.

Magyarországi cziszterezi kolostorok 307.
 Margitszigeti apácák 326. 438. 439.
 Maróth 339. 343. 344. 410. 421. 433.
 434. 435. 437. 446. 447. 449. 451.
 —i György 420. —i jobbágyok 472.
 Marsal Ambrus 434. —Miklós 434.
 Mária királyné 378. 379.
 Márton kanonok 338.
 Mátyás 421. 453. —János 457. —király
 417. 422. 423. 425. 429. 433. 434.
 436. 438. 442. 443. 444.
 Meger 318. 319. 432.
 Meleg Simon 444.
 Menfew 433.
 Merc falu 354.
 Merch falu 353. 354.
 Micck tárnokmester 329.
 Mihály 421. 453. —apát 459. —kanonok
 389. 420. —plébános 340. 341. —prépost
 312. 412.
 Mikche Antal 421.
 Miklós 336. 337. 338. 350. 351. 376.
 453. —bán 329. —comes 314. 329. 346.
 —fő-asztalnok 318. —gubernator 410.
 —hidirnok 375. —plébános 365. —prépost
 361. 362. 363. 364. —püspök 318. 328.
 332.
 Miklósfü Jakab 351. 384. 385.
 Mikocha comes 326.
 Miseur 353.
 Misérd 352. 353. 354. 355.
 Mogyoród 450. —i apátság 396.
 Molesme 205. —i apát 206. —i kolostor
 206.
 Monostori Berzethe Miklós 392. —né 395.
 Monyoros birtok 450.
 Moruszigete 374.
 Moson-vármegye 345. 355.
 Moys lovászmester 318.
 Móricz 347.
 Myhalpether György 437.
 Mykefi János 330.
 Myklossa Balázs 430.

Mykonya Lőrincz 436.
Myseer I. Misérd.
Mythyswz Balázs 421.

Nadasd 451.

Nagh Benedek 444. —Pál 434. 457.
Naghbene István 452.
Naghsarlói János 448.
Naghwathi György 427.
Nagy-Duna 338.
Nagy-káptalan 311. 379. 445. 469.
Nagy-Lajos kir. 339. 343. 344. 349. 352.
356. 369. 372. 373. 374. 375. 378.
403. 405.
Neboysa Péter 408.
Nema Lőrincz 436.
Nemes Kelemen 428. 431. 439.
Neszmély birtok 374.
Nezkene András kir. emb. 364. 365.
Nezmel I. Neszmély.
Némai Dremel Miklós 395.
Német István 416. —Péter 457.
Német-ujvári kolostor 311.
Niempty János 350.
Nomus Bertalan 436.
Normann János pilisi apát 447. 468.
Novum-Monasterium 306.
Nyárhidi Dénes mester 405.
Nyitrai comes 372. —püspök 313. 318.
328. 332.
Nykus tul. név 374.
Nylka egyház 365.
Nyulszigeti apácák 326. 438. 439. —pré-
post 412. 413. 415.

Odo szerzetes.

Oesterreich 370.
Ofen 407. 408. 409. 410.
Oláh Benedek 430. —László 430.
Olivér püspök 318.
Oloch 317. 319.

Orbán (II.) pápa 306. —(IV.) 320. —(V.)
369.
Orozi Dorottya 461. 464. —Ferencz 461.
464.
Országih Mihály nádor 420.
Országbiró 318. 329. 331. 332. 339. 356.
364. 412. 415. 429. 430. 468.
Osterreich 402.
Osztrák-szent-kereszt 372. —apát 371.
402. 445. 455. 459. —i apátság 402.
—konvent 371. 402.
Othrepak Miklós 436. —Zachariás 436.
Ó-Buda 328. 439. —i szűzek 417. 420.
422. 425. 426. 429. 430. 432. 438.
442. 443. 444.
Örsi Szent-Márton egyház 340.

Palásthi Péter 437. —Tamás 437.

Paldy Máté 453.
Paldwein név 376.
Palóczi László orsz. biró 412. 415. 425.
Panithi plébánia 388.
Pannonhalmi szent-mártoni apát 309. 310.
314. 340. 346. 347. 348. 355. 356.
359. 372. 380. 381. 382. 383. 384.
385. 386. 387. 388. 399. 400. —apát-
ság 308. 310. 311. 313. 317. 349. 359.
380. 383. 384. 385. 387. 388. 415.
453. — benczés 347. 383. 385. —kon-
vent 359. 360. 361. 362. 364. 367.
381. 383. 385. 386. 394. 416. —perjel
383. 385.
Pap Briccius 436.
Parvus Demeter 430. —János 439. —Mi-
hály 444. —Péter jobbágy 430. —kir.
ember 364. 365.
Pascal (II.) pápa 306. 307.
Patak folyócska 362.
Pataviai egyházmegye 371. 455.
Pathok János 444.
Paulin kanonok 420.
Pazandok 418. —i malom 412. 415.

- Pál 352. 355. 356. 452. —Balázs 436.
 —kanonok 405. —mester 419. —ország-
 bíró 329. 331. 332. —szerzetes 380.
 Párizs 400. 401.
 Pásztói apát 324. 469. —i apátság 469.
 470. —konvent 324.
 Pechy Kelemen 430.
 Pelis 350. 351. 370. 375. 398. 399. 400.
 402. 410. 411. 412. 416. 445. 446.
 469. 470. —i gubernator 410. —i kolos-
 tor 371. 445. 465. —i konvent 402.
 415.
 Peliz 455.
 Pelsöczi Bubek Detre 390. —János 398.
 Pelys 429. 461. 463.
 Penestra 308.
 Perbar 439.
 Perényi Imre nádor 456.
 Perusia 311. 315.
 Pest 417. 425. —i szőlő 318. 319. —vár-
 megye 417. 425. 431.
 Petheü 356. 359. 360. 361. —Benedek
 457.
 Pethko Péter 437.
 Petricz szolga 450. 451.
 Pécsi püspök 318. 320. 328. —i püspök-
 ség 315.
 Péter 380. 418. —cellerarius 383. 385.
 —comes 461. —dékán 330. 331. —mester
 345. 346. 347. 348. 349. —perjel 404.
 405. 455. —püspök 328. —szerzetes 205.
 —zirczi apát 433.
 Philep Antal 457.
 Piles 415.
 Pilioso 432.
 Pilis 325. 335. 337. 344. 350. 356. 369.
 412. 415. 453. 465.
 Pilisi apátok névtelenül majd minden ol-
 dalon.
 Pilisi apátok névszerint: Ferencz. György.
 Henrik. Hermann. János. Jodok. István.
 Konrád. Miklós. Normann János. Ró-
 bert. Ulrik. Vilmos. Zury Fülöp. —
- apátság 308. 310. 311. 315. 326. 329.
 330. 331. 334. 356. 359. 370. 391.
 392. 402. 403. 405. 410. 412. 416.
 417. 418. 445. 455. 459. 460. 462.
 468. 469. —i comes 318. 319. —i gu-
 bernator 410. —i kolostor 328. 349. —i
 konvent 310. 335. 337. 338. 370. 377.
 404. 405. 415. —i malom 412. 413.
 415. —i perjel 312. 314. 404. 405. —i
 szerzetesek 318. 319. 329. 345. 390.
 —vármegye 345. 417. 418. 423. 425.
 430. 431. 439. 440. 444.
 Pleisz 375. 396. 406. 409. 454.
 Plykindihel Miklós 378.
 Plys 467.
 Poerl Irnfrid 370.
 Polgár Illés 430. —Máté 423.
 Polus tul. név 320. 321. —Sebestyén 320.
 321.
 Polyáni Mihály 432.
 Pomázi Czyko János 223. —Sándor 424.
 Pongrácz név 408. 409.
 Porkoláb László 421.
 Porosz cziszt. kolostorok 379.
 Porys György 439.
 Postas Mihály 444.
 Postho Demeter 457.
 Pousa püspök 318.
 Pozsegai apát 369. —comes 395.
 Pozsony 317. 328. 329. 337. 345. 351.
 352. 353. 355. 375. 377. 378. 380.
 381. 384. 385. 391. 392. 393. 394.
 396. 397. 398. 399. 400. 402. 403.
 405. 406. 408. 411. 412. 416. 417.
 428. 429. 453. 467. 468. —i bíró 335.
 337. 338. 350. 351. 352. 353. 354.
 355. 356. 368. 374. 375. 381. 384.
 385. 386. 396. 397. 398. 406. 408.
 465. —i comes 317. 318. 329. 346. 355.
 372. 392. 399. —i házak 327. 328. 334.
 373. 375. 393. 428. 466. —i kanonok
 327. 346. —i káptalan 327. 328. 329.
 337. 338. 346. 347. 349. 352. 354.

372. 377. 383. 385. 389. 395. 397.
428. 467. -i piac 400. -i plébános
403. -i polgárság 328. 372. 373. 374.
381. 390. 392. 466. -i prépost 412.
-i vám 317. 346. 368. 380. 383. 385.
397. 400. 408. 411. 415. 416. -i vár
317. -vármegye 317. 347. 348. 352.
355. 385. -i vízház 375. 376.
- Pozsony Józsa 430.
Pörl Gáspár 402.
Prehtus tul. név. 334.
Prela Miklós 434.
Prespurg 376. 396. 406. 409.
Preternhaus épület 429.
Prewer Miklós 375. 376.
Primogenitus püspök 312.
Prohcies prépost 333.
Pruk birtok 389.
Pusnak Benedek 436.
Pyber Benedek 434.
Pynkevsty Kelemen 430.
Pyri Antal 435. -János 435.
Pyrryn comes 418.
Pyspiky birtok 389.
Pythián János 468.
- R**acz László 430.
Ratiszláv vezér 318.
Rauazlyuk 362.
Reata 310.
Ribnik földek 436. 437.
Rybnyk l. Ribnik.
Roland nádor 318.
Róbert érsek. 311. -molesmei apát 205.
-pilisi apát 324. -püspök 327.
Róma 308. 309. 320. 379. 380. 388.
391. 396.
Ruthecla György 421.
- S**aag 321. -i konvent 457. 461. -i pré-
post 343. 344. 433. 436. 450. 451.
452.
- Safar Leonárd 444.
Sak Balázs 434.
Salamon apát 314.
Saltói Bonaventura Gáspár és Jakab 391.
392. 393.
Sancta Crux 445.
Santho l. Szántó.
Sarói Chech László 410.
Sándor 357. 358. 359. 360. 361. 362.
Sándor orsz. bíró 329.
Scheuch György 407.
Sebes tul. név 345. 346. 347. 348. 349.
Seeczy Tamás 407.
Segemberg János 378.
Segesdy Antal 447.
Seldendorf birtok 392. 395.
Semberi Péter 421.
Sempthe 468.
Seyfrid név 375.
Simon 347. -Mátyás 452.
Slesia 435. 437.
Smylo 399.
Somogyi comes 318.
Somogy-vármegyei tized 309. 310.
Soproni comes 318.
Span János 436.
Spany Benedek 437.
Spether Pál 380. 381. 385.
Stadekk tul. név 370.
Storch János 415. 416.
Suzna falu 395.
Süly 375.
Swd 437.
Sykonya Simon 434.
Synkothai Gergely és István. 444.
Sypyki László 446.
Syrmiai püspök 318.
Száki Miklós 394. 395.
Szántó 329. 330. 331. 410. 419. 421.
446. 447. 448. 449. 453. 457. 458. 460.
461. 462. 463. 464. -i jobbágyok 491.
Szebenicói püspök 388.
Szent-Balácsi János 350. -Benedek 205.

- endreiek 325. -gotthárdi apát 313. 380. -gotthárdi szerzetes 380. -Györgyi Ábrahám 346. -gróf 461. -Péter 368. -György kápolna 344. -Iréni püspök 328. 457. -Iwrgy Lőrincz 457. -Lászlói János 350. -mártoni apát 315. -mártoni apát I. pannonhalmi szent-mártoni apát. -mártoni egyház 355. 419. -Márton község 377.
- Szepesiek 396. 397. 398.
- Szepes-szent-mártoni prépost 340.
- Szerémi püspök 315.
- Székes-Fehérvár 310. 438. -i comes 387. -i egyház 348. 395. -i kanonok 320. -i káptalan 348. 349. 438. 439. -i polgárok 402. -i prépost 310. 312.
- Szigfrid apát 347.
- Szlavóniai bán 318. 329. -cziszt. kolostorok 379.
- T**amás 358. 359. 421. -kanonok 353. -prépost 412. 413. 414. 415. -vajda 329.
- Tamásfi István 343.
- Tarchz föld 354.
- Taro 353.
- Tarján birtok 315. 394. 395.
- Taryan I. Tarján.
- Tata 407.
- Tánczos András 432. 433. -Antal 432. 433.
- Tárnok-mester 318.
- Telegdy érsek 332.
- Templinus tárnok-mester 374.
- Thakach Benedek 457. -Bertalan 457. -János 457. -Miklós 436. -Orbán 452. 457.
- Thar Márton 444.
- Tchachz falu 354.
- Tharnach Tamás 434.
- Thenger Péter 452.
- Thenkel Gergely 437.
- Thezery Mihály 437. -Péter 446.
- Tholdi György 444.
- Thombok Mihály 452. -Péter 457.
- Thompa Tamás 437.
- Thordai János deák 463.
- Thorkos Simon 421.
- Thurzó Elek országbíró 468.
- Thwr Mihály 413. 414. -i Péter 434.
- Thynnyey Pál 430.
- Thynos János 439.
- Tinnye birtok 439.
- Tized 309. 310. 315. 320. 326. 340.
- Tomeskusy Valentin 409.
- Toth Antal 430. 444. -Barnabás 452. -Benedek 457. -Gal 453. 457. -György 457. -Lőrincz 453. -Mihály 421. -Péter 431. -Tamás 448.
- Tothgal Benedek 453.
- Tripolisi püspök 410.
- Trium-Fontium de Beel cziszt. apátság 470.
- Troia 306. 307.
- Trouvé Ferencz 469.
- Tudi püspök 380. 388.
- Tura-Szerka 324.
- Tzmyel név 396. 398.
- Tybur 310.
- U**gochai János 350.
- Ugrin 418. -piliszi cziszterczi 329.
- Ujlak 324.
- II. Ulászló király 446. 452. 456. 459. 460. 462.
- Ulrik 375. -piliszi apát 375. 377.
- Uyvári comes 329.
- V**ago Orbán 430.
- Valentin biboros 389. -kanonok 405.
- Vancsai István érsek 314.
- Varga Mihály 437. 452. 457.
- Vayas Simon 437.

Váczi püspök 308. 309. 316. 318.
 Vám 317.
 Várady püspök 312. 318. 328.
 Vedricz torony 350. —uteza 377.
 Ventura Gáspár 397. 398. 399. 400.
 —Jakab 378. 396. 398.
 Vereknye birtok 392. 395.
 Veres Ambrus 457. —Balázs 457. —Péter
 457.
 Veszprémi egyház 344. —egyházmegye
 313. 327. 340. 371. 388. 411. 455.
 469. —kanonok 313. —i káptalan 309.
 327. 344. —megye 357. —i prépost 312
 —i püspök 309. 313. 318. 326. 327.
 328. 340.
 Vepruchi torony l. Wepruch.
 Vetoniai tul. név 398. 399.
 Wettaw tul. név 396.
 Véchei Jakab 347.
 Vilmos apát 383. 385. —pilisi apát 337.
 384. —prépost 349.
 Vincze 376. —püspök 318.
 Visegrád 329. 331. 332. 337. 343. 349.
 350. 356. 368. 370. 372. 377. 380.
 388. 390. 391. 420. 421.
 Visegrádi görög szerzetesek 309.
 Visoly 373.
 Viterbó 311. 320. 369.

Wajdafi János 449. —Zsigmond 449.
 Walko Tarkoch Mihály 437.
 Warang birtok 315.
 Waranghi László 394. 395.
 Was Ferencz 386.
 Wasserturm 396.
 Wankus név 453.
 Waydafy János 452.
 Wechere István 453.
 Wedrych 378. 379.
 Wellehrad apátság 369.
 Weprecz patak 450.
 Wepricz 351.

Wepruch 318. 392.
 Weres Pál 452.
 Werthel l. Wethel
 Wethel polgár 390.
 Wezele Miklós 461.
 Wildegger Antal 402.
 Winckler tul. név. 409.
 Wolfgang polgár 465.
 Wödritz 375. 376.
 Wulthusmal 381.
 Wylaky tul. név. 166.
 Wysegrad l. Visegrád.
 Wysol l. Visoly.

Ybs birtok 371.
 Yégre tul. név. 470.
 Yo Pál l. Jó Pál.

Zaak tul. név. l. Szák.
 Zaboth Benedek 457.
 Zalay Péter 430.
 Zalathnyai Jakab 462. —Luba László 462.
 —Valentin 464.
 Zamboky Tamás 430.
 Zágrábi püspök 315. 318.
 Zántho l. Szántó.
 Zánthói Mihály 424.
 Zebe Antal 421.
 Zeczi Tamás 460. 408. 410.
 Zeep Balázs 430.
 Zekel György 449.
 Zekuli Dama és Jakab 350.
 Zeland püspök 313. 318.
 Zenas Péter 345.
 Zenth-Gyergy Lőrincz 452. —Mátyás 452.
 Zenthlazlay Benedek 430. 444. —Gergely
 430. 444.
 Zirczi apát 308. 309. 314. 319. 327. 332.
 333. 432. 433. —i apátság 317.
 Zoborhegyi konvent 372.
 Zoly l. Szüly.

- Zomor 431. -i Albert 428. 431. 432.
-Valentin 423. 428. 431.
Zomory Inachy Benedek 431.
Zonuki (Szolnok) comes 329.
Zthankus név 453.
Ztharchyan falu 322.
Zunyugd 335.
Zury Fülöp 469.
- Zwgh birtok 453.
Zwgh Mihály 452.
Zynthei János 417. 425.
Zyrai Péter 435.
Zythwz Péter jobbágy 421.
Zywgh Mihály 464. -i Kosar Miklós 464.
Zsigmond kir. 377. 391. 392. 396. 397.
.400. 402. 403. 405. 416. 417.
-

TARTALOM.

Előszó . . . . . 1—XI.

I. RÉSZ: BEVEZETÉS

I. Fejezet: *A ciszterci rend keletkezése, fejlődése és bejövele hazánkba* . . . . . 3. l.

Kor-viszonyok. A benzés kolostorok állapota. A »colan«-i remetek. Róbert fejök lesz. Átköltözés Molesme-be. Megoszlás a molesmeiek között. Róbert távozása Molesmeből és vissza-térése. Ujabb ellentét Molesmeben. Engedély a kitelepülésre. Megérkezés Cisterciumba. Novum-Monasterium alapítása. Róbert apáttá választása s vissza-térése Molesmebe. Alberik Cistercium apátja lesz. II. Pascal pápa megerősíti a rendet. Cisterciumban senki sem jelentkezik fölvetelre. Alberik halála. István apát lesz. Vissza-vonultabb élet kezdete. Nélkülözés s gyakori halál Cisterciumban. Bernárd és társainak belépése a rendbe. Bernárd születése, származása, iskoláztatása s anyjának halála. Bernárd pályát választ s eszméinek másokat is megnyer. Bernárd és testvéreinek bucsuzása atyjoktól. Firmitas alapítása. Bernárd testi és lelki tulajdonai. Bernárd betegeskedik. Pontiniacum, Clara-Vallis és Morimundus alapítása. Bernárd apát lesz. A benzések, clugnyiek és ciszterciiek alkotmánya. A leszármazás rendszere a ciszterciieknél. István törvényhozói működése. Bernárd ismét beteg. Bernárd apáti elve. Bernárd világtörténelmi jelentősége. István halála. Bernárd a ciszterci rend terjesztője. Bernárd halála. Magyar-ország Mária országa. A német-országi beolvasztó politika. Hazánk közeledése Francia-országhoz. III. Béla a ciszterciiek pártfogója. . . . . 1—27. l.

II. Fejezet: *A ciszterciiek belső szervezete* . . . . . 28. l.

Ruházat és viselet:

A ruházat Sz. Benedek szerint. Alberik szabályozza a ruházatot. A cuculla, froccus, tunica, scapulare, elő-kötő és öv. Miért fehér a ciszterciiek ruhája? Küzdelmök a fehér szín miatt a clugnyiekkal. A nagy-káptalan fenn akarja tartani az ősi szigort. A nagy-káptalan és az atya-apáti intézmény mint az egyöntetűség megvédői. A »megtért testvérek« ruházata. A hajkorona és a borotválkozás. 29—33. l.

N a p i r e n d :

A háló-terem beosztása. Az ágy. Ruhában alusznak. Az idő felosztása. A fölkelés. A »Matutinum« végzése. A ciszterciek isteni tisztelének méltósága. Elmélkedés s olvasás »Matutinum« után. Mosakodás és ruha-váltás »Laudes« után. A káptalan (capitulum) lefolyása. A perjel kiosztja a munkát. A konvent a szántóföldeken. Mit imádkoznak a mezőn? A mixtum. Az ebéd ideje. Ételök; az ebéd lefolyása. Hála-adás ebéd után. A régi szigor enyhülése. A pitanica. Hal- és hús-evés. Böjtölés. Italuk. Alvás ebéd után. Vízivás »Nona« után. Étkezés »Vesperas« után. A »collatio«. Alvás a completorium befejeztével. A téli élet-mód. A minutio . . . . . 36—53. l.

H i v a t a l o k a k o l o s t o r b a n :

Az apáti állás feladata s a vele járó kötelemek. A perjel, alperjel és újoncz-mester. A rendbe-lépés módja. A próba-év. A beesküvés. Az újoncz-mester dolga. Kit lehet a rendbe fölvenni? Nem kell egész próba-év. A sekrestyés, az ének-mester, a beteg-ápoló, a gazda, az asztal-terítő, a vendég-fogadó, a kapús, a pénztáros és ruhatáros hivatala. A mozgó-hivatalok . . . . . 53—72. l.

Földművelés, baromtenyésztés s ipar cisztercieknél: Jut idejök a kézi munkára is. Föld-birtokból élnek. Magok végezik a munkát. Tizedet nem szednek. Elvből telepednek a völgyekbe. A kolostor környéke fölvirúl. A megtért testvérek (frater conversi) intézményét életbe léptetik. A kevésbé művelteket osztják ezek közé. Helyzetök, munka- és szünet-idejök. Káptalanjok. Imájok. A megtért testvérek helyzete a kolostorban és a pusztákon (grangia). Csendben élnek. Ételök. Az udvar-mester; a vendég-fogadó; a beteg-ápoló; a béresek és a pásztorok helyzete. Malom. A lopás büntetése. A konvent a pusztákon. A »familiáris« intézmény. Vásárookra járás megengedése és megtiltása. Gazdálkodásukban nem a nyereszkedés a cél. A bormérés. A kéregetés megtiltása. Tulajdona senkinek sem lehet. A ciszterciek gazdasági rendszerének szelleme. Érdemeik az anyagi művelődés terén . . . . . 72—88. l.

T u d o m á n y a c z i s z t e r c i e k n é l :

Élet-nemök. Az elmélkedés. A könyvek másolása. A szerzetesek érdeme e téren. Egyszerűség a másolásban. Miért szegények a magyar-országi ciszterciek mű- emlékek dolgában? A ciszterciei írók. Miért nem maradt fönn a hazai ciszterciei írók emléke? A hazai ciszterciek jó hír-neve Rómában. A veszprémi egyetemen ciszterciek tanítottak-e? A verselés tilos. Minden provinciában állítanak hittudományi intézetet. A párizsi collegium és elüljárója. Milyeneket küldenek Párizsba? Mily kolostorokban szervezzenek iskolát? A felső iskolák reformálása. A párizsi collegium hirnevének biztosítása. XII. Benedek pápa rendeletének

életbe léptetése. A kollegiumba küldendők tulajdonai. A mai főgimnázium elő-képe a cisztercezi kolostorokban . . . . . 89—96. l.

N a g y k á p t a l a n é s a t y a - a p á t s á g :

A nagy-káptalan és atya-apátság fontossága. A nagy-káptalan ideje, tárgya, törvényhozói és birói szerepe. Mikor mennek a tagok Ciszterciumba? Meddig tart a gyűlés? Hogyan mennek a gyűlésre? A definitorok. A gyűlés folyása. A nagy-káptalanra menés hangsúlyozása; fölmentés alóla. Az elmaradók megbünterése. A költség fedezése. IV. Béla adománya a nagy-káptalan költségei fedezésére. A határozatokat mindegyik apát megviszi övéinek. Az atya-apát mint visitator. A visitator joga, kötelessége és megbünterése. Szerzetesek a visitator kíséretében. A vizsgálásért mit szabad elfogadni? Az apát-választás. A választók és a választhatók. Idegen befolyást nem engednek meg a választásnál. Mennyi szavazatra van szükség? Milyen embert kell apátnak választani? Az apát lemondása és letétele. Az anyagi ügyek ellenőrzése az atya-apát által. A ciszterciek nem lelki pásztorkodnak. A cisztercezi rend kiváltságos. Az apát esküje a megyés püspök előtt. A rend virágzása, tekintélye és hanyatlása.

97—114. l.

II. RÉSZ: A PILISI APÁTSÁG TÖRTÉNETE 1184—1541.

- I. Fejezet: *A pilisi apátság színbelye, keletkezése és alapítója.*
 Hazánk nyugati határai nem felörlök. A kis és nagy magyar Alföldet szétválasztó hegységek. A Duna-könyök jelentősége. A Pilis-hegység természete. A Pilis név jelentése. A pilisi apátság hol-léte feledésbe megy. Az apátság színhelye a pálosoké lesz. A Pilis-hegy alján levő rom a pilisi apátság, vagy a szent-keresztí pálos kolostor maradványa-e? A pálosok Szent-Keresztje az esztergomi egyházmegyében, a pilisi apátság pedig a veszprémiben volt. Van elegendő jogczím, hogy a romokat a pilisi apátságénak tartsuk. Pilis-Szent-Kereszt neve ma is Pilis. Kovácsí a pilisi egyház közelében volt. A színhely természete és a stilszerű kőmaradványok cisztercezi építkezésről tanúskodnak. Az alapítás éve bizonyos; a napra nézve eltérés van az adatokban. III. Béla az apátság alapítója . . . . . 115—127. l.
- II. Fejezet: *A pilisi apátok pápai megbízatásai* . . . . . 128—157. l.
- III. Fejezet: *A pilisi apátok királyi megbízatásai* . . . . . 158—168. l.
- IV. Fejezet: *A pilisi apátság birtokai, birtok-perci, jövődelmei és kiváltságai* . . . . . 169—237. l.
- V. Fejezet: *A pilisi apátság élete* . . . . . 238—298. l.
- I. Az alapítás ideje és helye. Az apátság jövője. Az apátok szereplése. A ciszterciek mint a nagy-káptalan kezdeményezői. Róbert apát a kapornaki káptalanon. Pilis új telepeket küld ki kebeléből. Ki-

- rályaink rokonszénve az apátság iránt. Meráni Gertrud tetemének egy része Pilisen. Zilált viszonyok Pilisen. Az apát elcsapása. . . . . 238—243. l.
- II. A tatárok pusztítása. Pilist fölégetik, de le nem rombolják. Esztergom s vele a pilisiek levéltárának egy része elhamvad. János apát biztosítja birtok-jogát. IV. Béla viszonya Pilishez. Az apátság birtokai. A ciszterciek birtokai egy-egy csomó pont körül. Az apátság fénykora. János már a tatárjáráskor is apát. IX. Gergely bizalma az apátsághoz. János apát egyénisége. A pilisi apátság helyzete a többi rendi apátságok között hazánkban . . . . . 243—248. l.
- III. IX. Gergely felszólítja IV. Bélát a ciszterciek birtokainak visszaadására. A pápai adóztatás hazánkban. Hazánk képe az Árpádok kihaltakor. Gentilis megjelenése hazánkban. A pilisi apátság hozzájárulása a prokurációhoz. A XIV. századi pápai tized-szedés nálunk. A nagy-káptalan határozata a tizedre . . . . . 249—252. l.
- IV. Róbert és István mint atya-apátok. István héti birtokát bérbe adja. János, Haymo és István apát; ezen utóbbinak és konventjének pecsétje. Vilmos és János apát kormányzása. Nagy-Lajos király Pilisen. Henrik apát gazdálkodása. Henrik önkénykedése András czikádori apáttal. Henrik leköszön apátságáról és Ausztriában birtokot szerez. Nagy-Lajos megmenti az apátságot az anyagi bukástól. Henrik visszakerül apáti székébe. Az anyagi helyzet megjavul. Henrik pecsétje. Rendi szabályzat a pecsétekre nézve . . . . . 253—260. l.
- V. Ulrik és János kormányzása. János atya-apát támogatja leány-apátsága ügyét; elküldi szerzeteseit tanuskodás céljából a bél-három-kutiakhoz. A pilisi apát mint a szent-gotthárdi apátság atya-apátja. János állás-foglalása az egyházi szakadás idején. János pecsétje. Keresztély kormányzása, megjelenése a konstánczi zsinaton. A pilisi apát az esztergomi provinciába eső apátságok reformátora. Konrád és Hermann apát . . . . . 260—267. l.
- VI. A »gubernator«-i intézmény. Konrád apát. Miklós gubernator. Hermann apát megválk apátságától. A hanyatló apátságot Rosner Jodok új életre kelti. Hermann újra apát, de nem okul. Pecsétje. Ferencz és György apátok. Ez utóbbi önkényes, — nem apátnak való ember. Emberei — az ő parancsára — hatalmaskodnak a győri vámnál és a margit-szigeti apácák csabai birtokán. Mátyás király reform-törekvései. Az osztrák szent-keresztí és az uj-helyi apát, mint a pilisi apátság visitátorai. A főpapi kinevezés joggyakorlata hazánkban. István apát tiltakozása a pilisi apátság másra ruházása ellen. . . . . 267—274. l.
- VII. Politikai viszonyok Hunyady Mátyás király halála után. A törökgyors megérkezése Mohácsról Euda alá. A pilisi apátság felgyujtása és egy rendtag elégeése. A ciszterciek bucsúja Pilistől. Menekülések osztrák Szent-Keresztre. Normann János törekvése apátsága he-

lyének vissza-szerzésére. Egyéb jószágát is menti és védi. I. Ferdinánd király alamizsnása lesz. Az 1254-iki oklevelet átiratban kiveszi. Halála. Sírfelirata osztrák Szent-Kereszten. Utóda Pythyán János. A ciszterciek öröksége idegen kezekre száll . . . . . 274—279. l.

VIII. Az apátság romjait elhordják. Az ásatás kilátásban. A rom-kövek megőrkítése képből és biztos helyre szállításuk. Össze-hasonlítás a bél-három-kuti templommal. Az apátság helyének megválasztása. Az első berendezés. Az apátságok elnevezése. Az átmeneti stíl behozatala hazánkba. Az építkezés egyöntetőségének oka. A ciszterciek alap-elve az építkezésben. Egyházaik alaptervezete. A kereszt-hajó. Az egyenes záródás. A páros kápolnák. A középső hajó aránytalan hossza. A boltozás. A tető-torony. A harang. Altemplom nincs. Triforium. Szent Bernárd az egyszerűséget hangsúlyozza az építkezésben. A színes ablakok. A fal-festményt tiltják. Fa-kereszt engedélyezése. A belső díszítés: vonal, levél-csomó és levél-füzér által. A portálé. A padozat. Temetkezés a templomban. A nők kizárása a templomból. Az egyházi edények és ruhák egyszerűsége. Egyházaikat a Bold. Szűz tiszteletére avatják föl. A ciszterciei kolostor beosztása . . . . . 279—298. l.

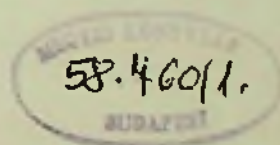
Függelék: *A pilisi apátok és rendtagok névsora* . . . . . 299—301. l.

III. RÉSZ: OKLEVÉLTÁR . . . . . 303—470. l.

Név- és tárgy-mutató az I. és II. részhez . . . . . 471—495. l.

Név- és tárgy-mutató az »Oklevéltár«-hoz . . . . . 496—509. l.

Sajtóbírá: 195. l. 3. jegyzetben LIX h. LXIX. s ugyanezen lapon Hraboni h. Hraboui olvasandó.

A műben levő térkép, épület-részletek, pecsétek és aláírások.

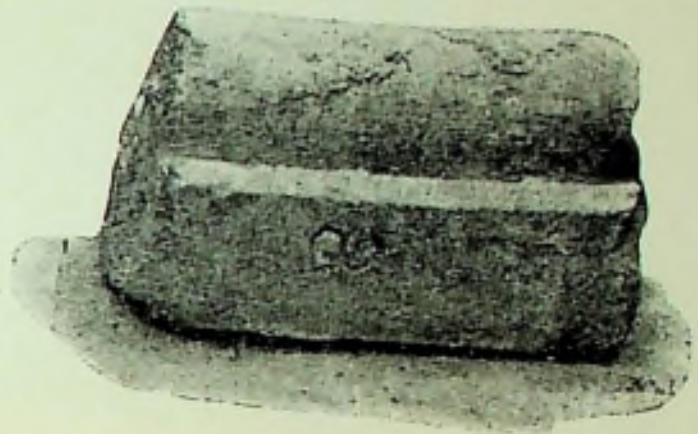
A pilisi apátság magyarországi birtokainak térképe	169. l.
István apát pecsétje 1340-ből	255. l.
A pilisi konvent pecsétje 1341-ből	255. l.
Henrik apát pecsétje 1361-ből és 1367-ből	259. l.
IV. János apát pecsétje	264. l.
Hermann apát pecsétje 1464-ből	268. l.
István apát kéz-aláírása 1505-ből	274. l.
János apát kéz-aláírása 1517-ből	274. l.
A ciszterciek bélháromkúti egyházának alaprajza (1. ábra) .	285. l.
Nagy-heveder átmetszete (2. és 16. ábra)	286. és 519. l.
Kis boltozat-borda átmetszete (3. ábra)	268. l.
Kis boltozat-borda oldal-nézete a mester-jegygyel (4. és 17. ábra)	286 és 519. l.
Záró-kő elülnézetben (5. és 18. ábra)	287 és 519. l.
Záró-kő alaprajza alulnézetben (6. ábra)	287. l.
A borda kereszt-metszete kiegészítve (7. ábra)	287. l.
Oszlopfő elülnézetben és alaprajza (8. és 19. ábra)	288. és 521. l.
Pillér-csoport lábázat elülnézetben és alaprajzban (9. és 20. ábra)	292. és 521. l.
Pillér-lábázat profilje nagyban (10. ábra)	293. l.
Nagy oszlop-fő bimbója (11. és 21. ábra)	293. és 523. l.
Kis oszlop-fő bimbója (12. és 22. ábra)	293. és 523. l.
Oszlopfő részlet (13. és 23. ábra)	294. és 525. l.
Párkánydarab, esetleg gyámkő oldalnézetben és átmetszetben (14. és 24. ábra)	295. és 525. l.
Ajtó borítókő jobb fele nézetben és átmetszetben (15. és 25. ábra)	295. és 527. l.
Oszlop-részlet (26. ábra)	527. l.
IV. Béla király 1254-iki aranybullás oklevelének fac-similéje.	

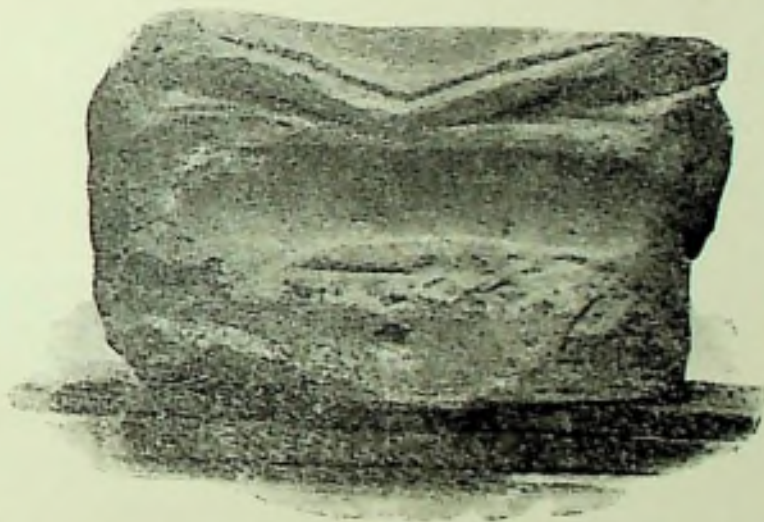

16. ábra. Nagy beveder átmetszete.¹

17. ábra. Kis boltozat-borda oldalnézete a mester-jegygyel.

18. ábra. Záró-kő elülnézeten.

¹ A 2—13 számú ábrák pontos méretű rajz, a 16—26 számúak pedig fénykép-felvétel útján készültek.

19. ábra. Oszlop-fő elülnézetben.

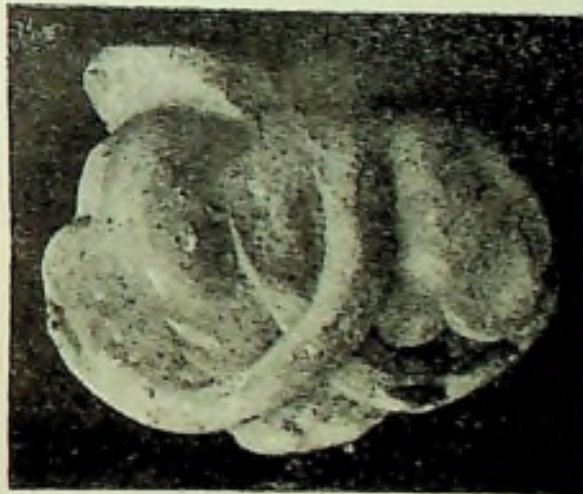
20. ábra. Pillér-csoport lábazat elülnézetben.

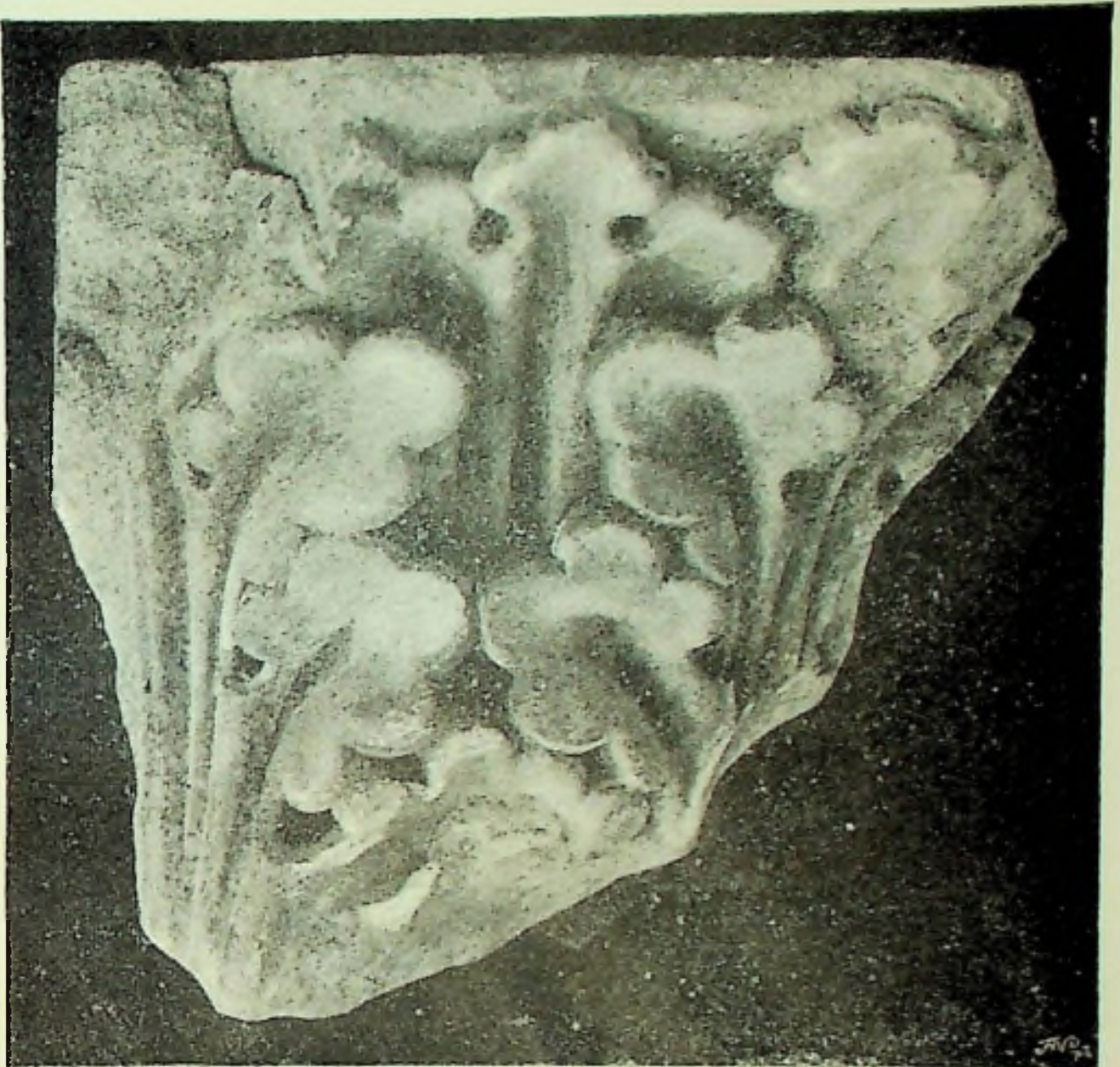
21. Ábra. Nagy oszlopjű bimbója.

22. Ábra. Kis oszlopjű bimbója.

23. ábra. *Orglöffő, részlet.*

24. ábra. *Püskány-lábat, esetleg gyémánt.*

25. ábra. *Ajtó borítóko jobb fele.*

26. ábra. *Oszlop-részlet.*

58,760/1.

and

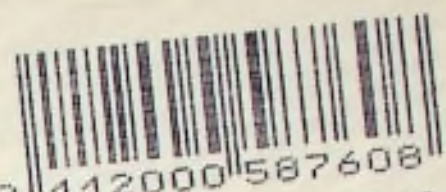
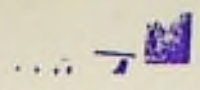

1-2 954. 140,- F.t.

1982

2 112000 587608
2-1-1-200-058760-8
MEGYEI KÖNYVTÁR, SZENTENDRE

